TAPINAKÇILARIN GİZEMİ

ROBERT LOMAS

YTY
YURT
KİTAP-YAYIN

YAZAR ÜZERİNE

Robert Lomas, elektrik mühendisliği bölümünden en yüksek derece ile mezun oldu. Katı hal fiziği ve kristal yapılar konusundaki araştırmasıyla doktorasını aldı. Sonradan, elektronik silah sistemleri üzerinde çalıştı. Gözlemli gök bilimine ve bilim tarihine her zaman büyük ilgi duydu. Günümüzde, Bradford Üniversitesi İşletme Merkezi'nde, Enformasyon Sistemleri konusunda dersler vermektedir.

TAPINAKÇILARIN GİZEMİ
© Robert Lomas

Orijinal Adı
Turning The Templar Key

© 2003 Yurt Kitap-Yayın

Yurt Kitap-Yayın 243
ISBN 978-975-9025-91-5
Kasım 2011, Ankara

Çeviri Umut Yener Kara
Kapak Genel Tasarım Serdar Toka
Kapak Ali İmren

Baskı Cantekin Matbaası, Ankara
Sertifika No: 15372

Yurt Kitap-Yayın
Konur Sokak 26/3
Bakanlıklar/ANKARA
Tel: 0.312. 417 35 49
Fax: 0.312. 425 36 40
e-mail: yurtkitap@yurtkitap.com
Sertifika No: 16451
www.yurtkitap.com

TAPINAKÇILARIN GİZEMİ

Robert Lomas

Çeviri
Umut Yener Kara

YURT
KİTAP-YAYIN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9
GİRİŞ 13

1. BÖLÜM
TAPINAK ŞÖVALYELERİ SAĞ ve İYİ Mİ?

Hayatta Kaldılar mı? 19
Tapınakçılara İlişkin Gerçekler ve Uydurmalar 20
Tapınak Şövalyeliğine Giden Yol 23
Günümüzün Tapınak Şövalyesi 26
Radikal Carlile 30
Tapınakçı Masonluğun Eski ve Büyük Riti 45
Kutsal Delta'nın Gizemi 54

2. BÖLÜM
TAPINAK ŞÖVALYELERİ LÜTFEN AYAĞA KALKABİLİRLER Mİ?

Kutsal Vahşetin İcadı 59
Clairvaux'lu Keşiş 66
İyi Bir Yaşam, Daha İyi Bir Ahiret 72
Siyasi Denge: Ticari Beceri ve Kraliyet Desteği 76
Nasıl Ölümsüz Olunur: Kutsal Kâseye Dokunarak 82
Kral Arthur ve Kâse'nin İzi 85

3. BÖLÜM
ON ÜÇÜNCÜ CUMA ve SONUÇLARI

Ani Ölümün Stratejik Avantajı 95
Azizler ve İflas Edenler Ailesi 96
İftira, İşkence ve Asil Hırsızlık 107

4. BÖLÜM
TAPINAK ŞÖVALYELERİ MASON OLDU MU?

Tapınak Şövalyesi Masonluğu ile Tanışmam 117
İsyancı Gizli Topluluklar mı? 121
İskoçya Kraliyet Tarikatı 130

5. BÖLÜM
HAYATTA KALIM MI YOKSA HAYATA DÖNÜŞ MÜ?

Tapınak Şövalyesi Bilgilerinin Hür Masonluğa
Geçmiş Olabileceği Güzergâh 148
Kilwinning Aldatmacası mı? 159
Chevalier Ramsay Girer 168

6. BÖLÜM
ROSLİN ŞAPELİ HÜR MASONLUĞUN DOĞUŞU MU?

İsim Dediğin Nedir ki! 172
Taşa Oyulmuş Kanıt 177
Sayılar Yalan Söylemez 180
Levhalar, Konsey Kayıtları ve Kilise İnşacıları 183

7. BÖLÜM
TAPINAK ŞÖVALYESİNİN İSKOÇYA'YA KAÇIŞI?

Yine O Kayıp Filo 193
Dünyanın En eski Locası-Aberdeen 206

8. BÖLÜM
PRENS HENRY ST. CLAIR EFSANESİ

Tapınak Şövalyesi Filosunun Kaçışı 216
Viking Düzeni: Köleler, İnsanlar ve Kontlar 226
Viking Yelkenleri Sahneye Girer 232
Viking Amerikası 239

9. BÖLÜM
ST. CLAIR BÜYÜK ÜSTATLARI

Nesillere Aktarılmış Kadim Bilgiler 262
Birinci St. Clair Fermanı 263
William Schaw-Zanaatın Mimarı 267
Ana Kilwinning Karşı Çıkıyor 273
Mason Olan Kral 276
İkinci St. Clair Fermanı 290

10. BÖLÜM
BÜYÜK DOĞUM ACILARI

Soydan Büyük Üstatlar Olan St. Clairler 299
Büyük Locaların Yaygınlaşması 303
Connongate Kilwinning'in Büyük Üstat Darbesi 312

11. BÖLÜM
ROSLİN ŞAPELİ NEDEN YAPILDI?

İleri Görüşlü Bir Bina Planı 319
İki William Ama Tek Gerçek Haç 327

12. BÖLÜM
KUTSAL EMANETLER, MABETLER ve TAÇLAR

William St. Clair'in Şifreler Katedrali 340
Son Savaş 374

13. BÖLÜM
TAPINAK ve KAMUOYU YÖNLENDİRİCİLERİ

Orta Çağ'ın Süleymanı 381
Roslin'in Efsane ve Sembolizmini Çözmek 386

14. BÖLÜM
CENNET BİR ŞEHİRDİ

Ölülerin Gizli Simgeleri 408
İlk Şehirler İçin Ava Çıkmak 431

15. BÖLÜM
USDIŞI DAVRANIŞLARIN TARİHİ

Annenizin Genlerini Giyerken Yakalandınız! 448
Kadın Kabileleri 450
Çiftçilerin Eşleri mi Yoksa Tanrı'nın Ebeleri mi? 462

16. BÖLÜM
GELMİŞ GEÇMİŞ EN İYİ ÖYKÜ

Bana Bir Kutsal Tablet Oku 484
Gılgameş'in Öyküsü 489
Masonik Girit Miti 501
Gılgameş Roslin'e Geliyor 503

17. BÖLÜM
FİZİK ve TAPINAK ŞÖVALYELİĞİ'NİN ZAFERİ

Son Büyük Macera 509
Ağır Entelektüel İhanetin Bir Savunması 528
Eski ve Yeni 545

Dipnotlar 548

ÖNSÖZ

Robert Lomas sıkça beni en sevdiği sapığı olarak tanıtır. Bunun nedeni onunla dünyanın en eski, en büyük ve en başarılı Mason yayınevi olan Lewis Masonic'te çalıştığım zamanda tanışmış olmamdır. Firmaya ilk girdiğimde, halkın ilgisini Hür Masonluğa çekecek kitaplar basmak istemiştim ve Robert'ın yazdığı bir kitabın buna katkıda bulunacağını biliyordum. Heyecan verici üslubu ve ilgi çekici bilimsel ruhaniliği, kitaplarının, hem Masonlar hem de Mason olmayanlar arasında popüler olmasını sağlamıştı. Bu yüzden, Robert'ın yazdığı bir kitabın popüler kitabevlerinin raflarında yer bulacağı neredeyse kesindi; bu ise değişik üsluplan olan diğer Mason yazarlarının halka ulaşması için bir fırsat yaratabilirdi.

Yani Robert, benim nihai planımın önemli bir kısmını teşkil ediyordu. Şansıma, Robert, olağan okuyuculara hitap eden Hür Mason kitapları düşüncemden etkilenmişti. Ardından, *Hiram Anahtarını Çevirmek*'in büyük başarısı sayesinde rüyam gerçek olmuştu. Gittikçe daha fazla insan, Masonik düşünceleri okuma fırsatı buluyordu. Lewis ve Amerikalı müttefiğimiz Fair Winds Press, *Rossyln Hoax*, *The Secrets of Solomon's Temple* ve *Freemasonry , The Reality* gibi kitaplarla başarı üstüne başarı kazanmaya devam etti. Bu kitapların yazarlarının düşünceleri Robert'inkilerden farklı, hatta onlara karşıttı. Masonlukla ilgili konuları halka açmamıza yardımcı olup, bize zaman ayırdığı için Robert'a çok teşekkürler.

Benim Hür Masonluğum, Robert'inkinden farklı bir odak noktasına sahip. Mason törenlerinin bir güzelliği de onların, insan zihni için bir mürekkep lekesi testi gibi iş görebilmesidir. Her Hür

Mason, hayattaki durumu, geçmişi ve gelişim düzeyine göre Zanaat çalışmalarında ufak farklarla başka şeyler görüyor. Kökenlerimiz konusunda kesin bir bilgiye sahip olmayışımızın, Hür Masonluğun en büyük hediyesi olup olmadığını düşünmeden edemiyorum. Bu belirsizlik, Törenin, peşin hükümler olmadan doğrudan konuşabilmesini sağlıyor. Robert için Hür Masonluk ise çözülecek bir gizemdir, bilimin bir bulmacasıdır, geçmişin arayışıdır. Gerçekten de, benim hakiki bir ruhani içgörü olarak gördüklerimi Robert'ın boş inanç ve kendini kandırma olarak görmesi, aramızda eskiden beri bir şaka konusu olmuştur. Yine de Hür Masonluğun, bir kendini-geliştirme ve kendini-ilerletme yolu olduğu ve Mason törenlerinin bir ahlak ve manevi dönüşüm sistemi sağladığı konusunda ikimiz de hemfikiriz. İnsanları, kendilerine bakmaya, dünyayla etkileşime girme biçimlerini değiştirmeye esinler. Budizm, yoga ve dünyanın her yerinde bulunan diğer kendini-geliştirme yollarıyla karşılaştırılabilecek bir zihinsel denetim ve kendini geliştirme sistemidir; fakat kendine has bir batı geleneği ile süslenmiştir.

Hür Masonluğa özel olan şey, onun dogmasız ve bütün dini inançlara açık olmasıdır. Hür Masonluk törenlerindeki hikâyeler, insanların temel itkilerinden birisi olan, kendini geliştirme ve dünyayı daha iyi bir yer yapma ile bağlantılıdır. Hür Masonluk, bizim kişisel niteliklerimizin ne rastgele ne de değişmez olduğunu öğretir. Nasıl bir inşacı çevreyi değiştirebiliyorsa, biz de kendimizi değiştirebiliriz. Mason törenlerinde bulunan bilgelik ve esinlenme, kendimiz hakkında düşünmemizi, davranış ve düşünce şeklimizi değiştirmemizi sağlar. Olumsuz yanlarımızı devamlı yontmayı ve erdemlerimizi beslemeyi içeren zorlu bir yoldur bu. Bunun için muhakemeyi, spekülasyonu, tören ezberini kullanırız ve günlük yaşamda düşüncelerimizi devamlı değiştirip, onlarda düzeltmeler yaparız. Bir taş işçisi, binalar inşa eder; bir Hür Mason ise kendisini daha iyi ve daha erdemli birisi olarak inşa eder. Hür Masonluk, kişinin olabileceği en iyi insana dönüşmesini, kişi-

nin dünyaya yapabileceği en iyi etkiye sahip olmasını sağlayan yollardan biridir.

Gelgelelim, tarih konusunda çok az şey biliyorum; bu yüzden Tapınak Şövalyeleri ve Masonik Tapınakçılık üzerine bir kitabın önsözünü yazma konusunda tereddüt etmiştim. Ama taslağı okudukça, bu kitabın sadece tarih hakkında olmadığını farketmeye başladım. Bakışı çok daha derinlere iniyordu: Hikâyelerin esinleme gücüne. Robert'ın bütün kitaplarının ortak temalarından birinin, efsanelerin gücü olduğunu anladım. Robert, Hür Masonluğa gücünü veren şeyin onu yaratan şeyin ta kendisi olduğunu iddia ediyor: yani, kadim simgesel hikâyelerin bitmek bilmeyen esinleme gücü! Bu yüzden, Amerika Yerlileri ile savaşan Viking korsanlarından, sapkınlıkla suçlanarak tutuklanan ve ardından yakılarak öldürülen şövalyelere, tanrıça ibadetinin gizli bilgilerinden, İsa'nın gerçek haçının gizli geçmişine giden inanılmaz hikâyelerden oluşan bir yolculuğa hazır olun!

Martin Faulks

GİRİŞ

Yedi yüz yıl öncesinde olduğunuzu düşünün. Tapınak Şövalyeleri Örgütü, dünya üzerindeki bulunan en güçlü milletler-üstü askeri kuvvet. Her ülkede tapınak-kalelerden oluşan bir ağlan var; ama bu ülkelerin krallarına hesap vermek zorunda değiller. Gerçekte, çoğu ülkede krallar örgüte borçlular ve örgüte hesap veriyorlar.

Örgütün Büyük Üstadı, dünyadaki en büyük askeri gücün Başkumandanı, uluslarası düzeyde tekel olmuş bir bankanın başı ve bilinen dünyanın her yerinde bulunan zengin müdürlüklerde (preceptory) yaşayan keşişlerden, savaşçılardan ve tüccarlardan oluşan bir ağın dini lideri. Örgüt, bütün ülkelerden daha zengin ve bütün krallardan daha güçlü; siyasi konularda sadece Papa'ya hesap vermek zorunda.

Paris'te, Fransa Ulusal Hazine Bakanlığı, örgütün Tapınağından kontrol ediliyor, çünkü halk örgüte, batmak üzere olan ve örgütten şahsi kullanımı için yüklü miktarda borç alan Kral Yakışıklı Philip'ten daha fazla güveniyor.

Fransa'nın halkı ve yöneticileri örgütün Büyük Üstadına büyük saygı duyuyorlar. Yakın zamanda Paris'e yaptığı resmi ziyareti sırasında, Büyük Üstat, kralın baldızı Ekselansları Fransa Prensesi Catherine'nin cenazesinde tabut eşlikçisi olmakla onurlandırılmıştı.

Hikâyemizin başladığı yer burası. Şimdi sizi, önemli bir ana tanık olmanız için geçmişe götürmeme izin verin...

Sabah 5:00, 13 Ekim 1307, Paris, Fransa: Tapınak Şövalyelerinin bir çavuşu olarak, az önce yatağınızdan kalktınız; bir mum yakıp, gösterişsiz kahverengi kolsuz mantonuzu giyiyorsunuz.

Küçük alevin titrek ışığı, siz taş duvarlı hücrenizin ıssızlığında diz çöküp dua ederken, omzunuzdaki kırmızı haçı aydınlatıyor.

Göreviniz, büyük Paris Tapınak Kalesini, Normandy Müdürü Geoffrey de Charny ile beraber ziyaret eden Tapınak Şövalyesi Büyük Üstadı Jacques de Molay'ın ihtiyaçlarını karşılamak. Büyük Üstat de Molay'ın şahsi hizmetkârı olduğunuz için kendinizi son derece onurlandırılmış hissediyorsunuz.

Büyük Üstat sizden onu sabah erkenden kaldırmanızı istemişti. Paris Tapınağının Ana Salonunda yapılacak sabah dualarını yönetmeyi planlıyordu ve Paris Tapınağında yaşayan kardeşlerin hepsi bunu dört gözle bekliyordu. Onun yatak odasına yaklaşırken, muhafızların koruduğu ana kapıya ard arda vurulduğunu duyarak, şaşırıyorsunuz. Görevli kardeşleriniz dışarıdakilere kim olduklarını soruyor.

"Fransa Kralının habercileri, acilen girmemiz gerekiyor" cevabı yankılanıyor ve devasa kapının sürgülerinin çekildiğini duyuyorsunuz.

Büyük Üstadın, haberciler geldiğinde uyanık olması için acele ediyorsunuz ama sizi birileri kenara kabaca itiyor. Askerler önlerine geleni kesip biçerken, naraların ve arada sırada söylenen dualann sesleri her yeri kaplıyor. Korkudan donmuş halde, askerlerin zırhlannın üstündeki cüppelerinde Fransa Kralının arması olduğunu farkediyorsunuz.

Büyük Üstat yatağından zorla kaldırılıyor; üzerinde sadece gece elbisesi ve kimsenin önünde çıkarmadığı kuzuderisi uzun külotu var. Altmış yaşındaki bacaklan zayıf ve çıplak, ayakları taş zeminde sürüklenirken yalpalıyor. Askerler, onu Büyük Salona sürüklerken arkalarından gidiyorsunuz. Bileklerine kaba halatlar bağlanıp, kolları açılırken olanları izliyorsunuz; önünde cüppeli birisi duruyor.

Asil bir rahibin böyle bir muamele görmesi nedeniyle şok oluyorsunuz ve bir anlığına onun çarmıha gerilen İsa'ya benzediğini düşünüyorsunuz.

Büyük Üstat, kimin onu bu şekilde aşağılamaya cüret ettiğini bilmek istiyor. Cüppeli suret başlığını geriye atıyor ve Fransa'nın baş engizisyoneri William Imbert'in yüzü ortaya çıkıyor. Imbert, Büyük Üstadın yatak kıyafetinin soyulmasını emrediyor. Uzun külotunu bile soyuyorlar, tüyleri yolunmuş bir tavuk gibi zayıf, titriyor; çıplaklığı Imbert'in utanmaz bakışlarına maruz kalıyor. İp bağlanmış kollarını tutan iki asker, onun edep yerlerini kapatmasına hiçbir şekilde izin vermiyor.

Büyük Üstat kafasını kaldırıp Imbert ile göz göze gelerek, kendisinin sadece Tanrı'ya ve onun dünyadaki vekili Papa V. Clement'e hesap verdiğini söylerken göğsünüz kabarıyor. Imbert'in kimin yetkisiyle hareket ettiğini bilmek istediğini söylüyor. Imbert cevap vermiyor; bir suret gölgelerden ileri çıkıyor. Askerler onun Fransa Kralı olduğunu görerek hazırola geçiyor. Fransa Kralı'nın kâfirleri su yüzüne çıkartıp onları tutuklaması için Papa'nın yetki vermesinin gerekmediğini söylüyor. Imbert adım atıyor, cüppesinin altından bir kamçı çıkartıp, acı ve şaşkınlık içinde çığlık atan Büyük Üstadın çıplak bedenini kamçılıyor.

Tapınağınızın içinde böyle bir rezaletin olmasına tahammül edemezsiniz. Cüppenizin altından bıçağınızı çıkartıp, bu zalim suçluyu öldürmeye kararlı, Engizisyonere doğru yürüyorsunuz ama kralın askerleri sizi fark ediyor. Bir darbeyi engellemek için kolunuzla kendinizi korumaya çalışıyorsunuz fakat kılıç elbisenizi yararak kolunuza saplanıyor. Kan kaybından ve olanlar karşısında korkudan şaşkınlığa düşmüş halde, sizi öldüren kılıç darbesini göremiyorsunuz bile.

Tapınak Şövalyeleri Tarikatı sizinle beraber ölüyor... Acaba öyle mi? Gelin bunun cevabını öğrenmek için bin kilometre uzağa, zamanda altı yüz yıl ileri gidelim...

4 Mart 1794, Aberdeen, İskoçya: Giymeniz için verilen Orta Çağ hacısı kostümünün terlikleri nedeniyle, ayağınızın altındaki taş zeminin soğukluğunu hissediyorsunuz. Belinizdeki ip kemere bağlanmış uzun, gösterişsiz kolsuz manto ağırlık yapıyor ve sırtı-

nızdaki yük sizi aşağıya çekiyor. Geleneksel fiyonk süslemeleriyle hacı şapkanız uzun kenarlarıyla gözünüzü gölgeliyor.

Daha önceki tören ayinlerinde de kıyafetler giymiştiniz – ne de olsa, bu akşamki dereceniz olan Kutsal Kraliyet Haçı Refakatçisi olana kadar Masonluğun derecelerinde yukarılarına doğru tırmanmıştınız.

Fakat bu tören farklı. Eğer her şey yolunda giderse *–ve yeterli olduğunuzu kanıtlarsanız–* bu akşam bir Tapınak Şövalyesi olacaksınız. Hayatınızın dönüm noktalarından birisi olma ve Masonluk uğraşınızın doruk noktası olma vaadini veriyor bu derece.

Gizemli törenlerin uzaktan gelen seslerinin bekleme odasına sızdığı, size saatler gibi gelen bir bekleyişten sonra, arkanızda bir hareket duyuyorsunuz. Gözleriniz bağlanırken, ürpertinizi bastırıyorsunuz. Mareşal şövalye sizi tapınağın kapısına götürüp, kapıya vuruyor. Kapının sessizce açıldığını hissediyorsunuz ve size doğru eserek gelen çok sayıdaki insanın kokusunu duyuyorsunuz. Girmek üzere olduğunuz tapınak karargâhını daha göremesiniz de, kaderin çekimini hissedebiliyorsunuz. Bir ses soruyor: "Kim o gelen?"

Fakat bu akşam katıldığınız tarikât yarım bin yıl önce yok olanla aynı mı? Tapınak şövalyeleri her şeye rağmen hayatta mı kaldılar?

Günümüz: Şu an elinizde bu büyük gizemin anahtarını tutuyorsunuz. Bu anahtarı çevirecek misiniz? Sizi öyle yapmaya teşvik ediyorum.

Benim adım Robert Lomas. Fizikçi, yazar, bilgisayar enformasyon sistemleri uzmanı, akademisyen ve Hür Mason'um. Ayrıca Masonik Tapınak Şövalyesi'yim.

Bir fizik doktoru oldum çünkü bir kâşifin merakıyla, doğanın ve bilimin saklı gizlerini inceleme arzusuyla doğdum. Mason bir tapınak şövalyesi oldum çünkü yaratılış mucizesine karşı doğuş-

tan gelen bir hayranlığa sahibim ve kosmostaki yerimi anlamak istedim. Bir yazar ve akademisyen oldum çünkü düşüncelerimi, bilgilerimi ve içgörülerimi paylaşmak istedim.

Bu kitaba başlarken, sizi, insan ruhu adındaki büyük maceraya katılmaya davet ediyorum. İzin verin size, zamanın ve mekânın, bilimin ve gizemin sınırlarında rehberlik ediyim; böylece erkeklerin ve kadınların, tanrıların ve tanrıçaların kalplerinin içini görebilelim. On bin yıldır saklı kalan ve dünyamızı şekillendirip, medeniyetimizin kaderini belirleyen gizemleri ortaya çıkartalım.

Bu kitapta, gerçek tapınak şövalyelerini su yüzüne çıkartarak arayışımıza başlayacağız; diğer deyişle tanrıları için hakimiyet kurma ve ölme arzusuyla yanıp tutuşan demirden ve altından adamları; korku ve huşu uyandıran, efsane ve cazibe yaratan fanatikleri ve tüccar – bankerleri. Tapınak şövalyelerinin izini sürerek Rosslyn Şapeline varıp, onu inşa eden ve yöneten St Clair Lordlarının peşinden gideceğiz. Tapınak şövalyelerinin ünlü gemi filosunun arayışıyla bir gemi yolcuğuna çıkacağız ve Leif Ericsson ile onun Viking mürettabatının peşinden giden, Rosslyn Şapelini kuran adamın büyükbabası Prens Henry Sinclair'e, Yeni Dünyanın kıyılarına kadar eşlik edeceğiz. Tapınak şövalyelerinin ayak izlerini takip ederek Kutsal Topraklara gidecek, Haçlı Seferlerinin katliam ve kıyımlan gerçekleşirken yaşadıkları Altın Çağ'a tanık olacağız. Daha da geriye, tarihin doğuşuna kadar giderek Çatalhöyük'ün kapılarına varacağız. Zira, bu neolitik döneme ait yerleşim yerinin kilden duvarlarının içinde insanlığa ait büyük bir gizemin cevabı yatmaktadır. Bu, öyle bir cevaptır ki Rossyln Şapelinin dokusuna ve günümüzün Mason Tapınak Şövalyelerinin gizli törenlerine işlenmiştir.

Size, bunun hayatta sadece bir kez yaşanabilecek bir macera olacağını temin edebilirim. Önümüzde yüzyıllar ve kıtalar var, zaman ise kısa. Hazır mısınız? Öyleyse sayfayı çevirin ve açgözlü bir kral, korkak bir papa ve ayın 13'üne düşen, dünyanın kaderini değiştiren bir Cuma günü ile başlayalım.

Birinci Bölüm

Tapınak Şövalyeleri Sağ ve İyi mi?

Hayatta Kaldılar mı?

Tapınak şövalyeleri sağlar, iyiler ve sizin yakınınızdaki gizli bir tapınakta buluşuyorlar mı?

Yedi yüz yıl önce, ayın 13'üne düşen bir Cuma günü, Tapınak şövalyeleri Fransa Kralı tarafından yapılan bir baskınla bozguna uğradılar. O vahim günden beri ayın 13'üne düşen Cuma günleri batıl inanç ve korku kaynağı olmuştur. Belki de modern bir benzetme olayların önemini daha açık hale getirebilir.

Tapınağın Büyük Üstadı, dünya üzerindeki en güçlü ve zengin askeri gücü yönetmektedir. Günümüzde sadece Amerika Birleşik Devletleri'nin Başkanı eşdeğer bir zenginliğe ve güce hükmetmektedir. Fransa Kralı, şövalyeleri 13 Ekim 1307 Cuma günü hazırlıksız yakalayıp devirdiğinde hırslı ama batmış bir hükümdardı.

Gerçekleşen olayların etkisini daha iyi anlamak için, Birleşik Devletler Başkanı'nın Londra'ya ziyarete geldiğini ve Amerika elçiliğinde kaldığını düşünün. Başkan, Buckingham Sarayı'nda kraliyet ailesiyle resmi bir yemek yedikten sonra ertesi sabah elçiliği SAS birlikleri basıyor. Başkan yakalanıyor, soyuluyor, işkence görüyor ve kraliçe kötücül bir zevk alarak işkence sahnesine geliyor.

Bu anlatılanlar, Paris'te yedi yüz yıl önce yapılanların en yakın modern dengidir. Bu olay, bütün dünyayı hayrete düşürmüştü.

Uzun zamandır bu tarikat ve onun Hür Masonlukla bağlantısı benim çok ilgimi çekmiştir. İki yüz yılı aşkın süredir, Tapınak Şövalyeleri adında Masonik bir örgüt vardır. Konuşma dilinde KT (Knight Templars) diye geçerler ve daha resmi olarak Tapınak Şövalyesi Masonluğu olarak bilinirler. KTler Zanaat Hür Masonluğundan ayrı bir tarikattır. Zanaat Hür Masonluğu, Çırak, Kalfa ve Üstat Mason adındaki üç temel dereceyi uygulayan (ya da Masonların dediği gibi "çalışan") localardan oluşur. Üstat Masonun, Mason Tapınak Şövalyeliğine kabul edilmesi için önce, Üstat derecesinden sonra gelen bir dizi başka dereceyi tamamlaması gerekir. Bir KT olmak için üç güzergâh vardır. Bunlar York Riti, Eski ve Kabul Edilmiş Rit ve Kraliyet Tarikatı'dır; hepsi hevesli Masonun kendisini Tapınak Şövalyesi diye adlandırmasını sağlayan bir törenle biter. Üç Masonik Tapınak Şövalyeleri grubu da törenlerinde, kendilerinin asıl Tapınak Şövalyelerinin bir devamı olduğunu iddia etmektedir.

Tapınak Şövalyelerinin yok oluşunun yedi yüz yılıncı yıl dönümüne yaklaşıldığı bu yıllarda, bu iddialardan herhangi birisinin doğru olup olmadığını anlamak için Tapınak Şövalyesi Masonluğunu araştırmaya karar verdim. Hür Masonluğun gerçekten de uzun süre önce yok olmuş Tapınak Şövalyeleri Tarikatı'nın gizli bir devamı olup olmadığını bilmek istiyordum.

Tapınakçılara İlişkin Gerçekler ve Uydurmalar

Tapınak Şövalyeleri hakkındaki gerçek, *Da Vinci Şifresi* çılgınlığına gücünü veren romantik imgeden oldukça farklıdır. İnsanların kafasındaki bu imge köklerini, Sir Walter Scott'ın *Ivanhoe* adlı romanındaki Tapınak Şövalyesi Sir Brian de Bois-Guilbert karakterinde bulur. Bu tarikat sadece, 1118'den 1313'e kadar, iki yüz yıl yaşamıştır ve yedi yüz yıl önce yok edilmiştir. Gelgelelim, insan-

ların kafasında hâlâ mistik, gizemli bir örgüt olarak kalmaya devam etmişlerdir. Baskıya uğrayan mazlumlar ya da despot bir hükümetin çıkar için yok ettiği saf idealistler olarak görülmüşlerdir. Şehir efsanelerinde şövalyelerin çok değerli gizlere sahip oldukları, savaşta yenilmez oldukları, Kutsal Kâse'nin koruyucuları oldukları, Süleyman'ın Tapınağı'nın gizlerinin muhafızları oldukları, büyük hazineleriyle beraber baskıdan deniz yoluyla kaçtıkları ve Yeni Dünya Amerika'da koloniler kurdukları söylenir. Pek çok insan ise onların hâlâ varolduklarına, günümüzün toplumuna gizlice etki ettiklerine inanıyor.

Bu kadar efsane yeter, peki ya gerçekler? Çoğu efsanede olduğu gibi, Tapınak Şövalyelerine ilişkin gerçekler de efsanelerden oldukça farklı. Tapınak Şövalyesi kardeşlerin çoğu ağırbaşlı, tutucu ve çalışkan insanlardı. Ya düşük şövalye sınıflarından geliyorlardı ya da basit zanaatkâr, uşak ve çiftçilerdi. Pek çoğu Tapınak ibadethânelerine katılmak için pek uzağa gitmiyordu; yaşamlarının tamamı boyunca aynı bölgede kalıp, kendi zamanlarındaki çoğu insan gibi aileleriyle birlikte yaşıyorlardı. Çok azı eğitimliydi; şövalyelerin ve kavalyelerin çoğu Latince okuyamıyordu. O zamanın lingua Francası (günümüzde İngilizce) olan Fransızcayı ise pek azı okuyabiliyordu. Yeni Ahit'i anlamaları için, ana dillerine çevrilmesi ve sesli okunması gerekiyordu.

Fakat bütün Tapınak Şövalyeleri bu kadar bilgisiz değildi. Örgütün iki farklı işleve sahip dalı vardı: Savaşçı kardeşler ve sermaye toplayıcılar. Sermaye toplayanlar, eğitimli olanlardı ve ana hedefleri savaşçı kardeşler ve Müslümanlara karşı verilen savaş için para toplamaktı. Bu süreç içerisinde, çağdaş bankacılık sistemini icat ettiler. Tapınak Şövalyeleri'nin sermaye toplayıcı kolunu banka yöneticileri ve görevlileri olarak düşünürsek, belki de halkın onlara, yok olmadan hemen önce on dördüncü yüzyılın başında, Paris ve Londra gibi şehirlerde nasıl itibar ettikleri konusunda çok daha iyi bir fikre ulaşabiliriz. Aynı şekilde, Kral Philip'in onları nasıl bu kadar çabuk safdışı edebildiğini anlamamız da daha kolay

olur. Kral, doğuda konumlanmış olan savaşçılara değil, batıda bulunan uşaklara, banka görevlilerine ve yaşlı liderlere saldırmıştı.

Onlardan farklı olarak, savaşçı kardeşler iyi eğitimli ölüm makineleriydi ve en büyük arzuları Hristiyanlığın düşmanlarını yok ederek savaş alanında ölmekti. Bu şekilde cennette yer bulabilecekler, orada şehit tacı giyecekler, efendileri Cennetin Kralı İsa ve annesi Cennetin Kraliçesi Meryem'in iyi niyetinin tadını çıkartabileceklerdi. Bu şövalyeler arasında eğitim ve öğretim teşvik edilmiyordu. Eğitimleri ve dinsel coşkuları onları asla teslim olmamaya, bir şehitin şanlı ölümü için elden geldiğince çok düşman öldürmeye cesaretlendiriyordu. Çağdaş keşişlerden ziyade intihar bombacılarıyla daha fazla ortak noktaları vardı.

Fakat soylu, gizemli ve savaşçı keşişlerden oluşan ve yok olan bir tarikat efsanesi hâlâ çağdaş yazına egemendir. Neden? Nasıl oluyor da yedi yüz yıl önce zorla dağıtılan bir örgüt, çağdaş Batının hayalgücüne etki etmeyi sürdürebiliyor? Nasıl oluyor da Amerika Başkanı 'haçlı' sözcüğünü kullandığı için, ırkçılıkla suçlanıp, doğunun düşmanlığını üzerine çekebiliyor?

Belki de cevap Hür Masonluğun, yaygın soylu Tapınak Şövalyeleri imgesini ölümsüzleştiren üst derecelerinde yatıyordur. Araştırmama bunu öğrenmek için başlamıştım. Neyin, neden ve nasıl olduğunu anlamak için hem Zanaat hem de Tapınak Şövalyesi Hür Masonluğunun bilgilerinden yararlandım. Bu bilgileri kullanarak, aslında çağdaş bir intihar bombacısınınkine benzer amaçları olan bir örgütten, hoşgörülü ve herkesi kucaklayan Tapınak Şövalyesi Hür Masonluğunun çağdaş ruhani uygulamalarının nasıl çıktığını öğrenmeye çalıştım.

Gerçek Tapınak Şövalyeleri, 22 Mart 1313'te Papa V. Clement'in örgütün suçluluğu veya masumiyeti hakkında bir hüküm vermeden örgütü dağıttığı Papalık Bildirgesi yayınladığında sonlanmıştı. Ama aslında 13 Ekim 1307 tarihinde, Cuma günü, Fransa Kralı Yakışıklı Philip'in sabah baskını nedeniyle yok olmuşlardı. Tapınak Şövalyeleri'nin kötü şansı herkesin kötü şansı oldu ve

ayın 13'üne denk gelen Cuma günleri o zamandan beri uğursuz gün sayılmaya başlandı. Son Büyük Üstatlan, Jacques de Molay hapse atıldı ve işlediği iğrenç sapkınlıkları itiraf edene dek işkence gördü, ardından 19 Mart 1314 tarihinde Paris'te kazıkta yakıldı.

Ama Tapınak Şövalyelerini ortadan kaldıran Papalık Bildirgesi, İskoçya'da hiçbir zaman yürürlüğe girmedi. Bunun nedeni 1313 yılında, İskoçya Kralı Robert ile ülkesinin aforoz edilmiş olmasıydı. Robert, Dumfries Klisesi'nin sunağının önünde taht rakibi kardeşi John Comyn'i öldürerek Papa'nın öfkesini üzerine çekmişti. Tarihte gerçekleşen bu tuhaf olay, Tapınak Şövalyeleri örgütünün, Avrupa'da kökü kazındıktan sonra bile İskoçya'da yaşamaya devam etmiş olabileceği olasılığını ortaya çıkartıyor. Günümüzde hâlâ var olabilirler mi? Bazı Hür Masonlar örgütün hâlâ yaşadığına ve bir Mason örgütü olarak devam ettiğine inanıyorlar.

Tapınak Şövalyeliğine Giden Yol

Tapınak Şövalyesi Masonluğuyla ilk kez *Hiram Anahtarı*'nı (1996 yılında Chris Knight ile beraber yazdığım kitap) bitirdiğimde ilgilenmeye başlamıştım. Kitabın yayımlanmasının üzerinden fazla zaman geçmemişti ki, İngiltere Adalannda bulunan en eski Tapınak Şövalyesi Müdürlüğü'ne (Tapınak Şövalyesi Masonlar locaları için bu ismi kullanmaktadırlar) bağlı bazı üyeler, benimle iletişime geçip, onlara katılmak isteyip istemediğimi sordular. Kabul edilmem için, Kudüs Kraliyet Haçı üyesi olmak gerekiyordu ki ben zaten öyleydim; bu yüzden daha fazlasını öğrenmek için sabırsızlanıyordum. Sonraki iki yıl boyunca, çağdaş Tapınak Şövalyesi Masonluğu'nun rütbelerinde ilerledim ve hem dramatik törenlerini hem de esinlediği felsefi öğretileri heyecan verici buldum. *(Bunlan dördüncü bölümde anlatacağım.)*

Giriş töreninin bir parçası olarak verilen örgütün geleneksel hikâyesi, aforoz edilen Kral Robert ve Bannockburn Savaşıyla

bağlantılıydı. Bu savaşta, bir Tapınak Şövalyesi birliğinin Robert'a katılarak ona İngilizleri bozguna uğratmakta yardım ettiği söylenir. 1314 yılının Haziran ayında yapılan bu savaş, İngiltere Kralı II. Edward ve İskoç Kralı I. Robert arasında olmuştu ve İskoçya'nın kaderini belirlemiş, İskoçya'nın bağımsız bir ülke olmasını sağlamıştı. O tarihte, dokuz bin İskoç, sayıları on sekiz bini geçen İngilizi yenmişti ve efsane, Tapınak Şövalyesi mültecilerinin bu zaferin kazanılmasına yardım ettiğini söyler. Masonik hikâyeye göre, "şanlı bir örgütün, şanlı şehiti" Büyük Üstat Molay'a yapılan ihanetten sonra, Avrupa'nın her yerinde Tapınak Şövalyesi Tarikatı kovuşturulmuş, İskoçya'dakiler ise Kral Robert ve ordusu tarafından korunmuştur. Ama tarikatın gizlice devam etmesine izin verilen İskoçya'da bile kamu ayrıcalıklarından ve mülklerinden mahrum bırakılmışlardır.

Masonik hikâye, akademik çevrede kabul edilenlere meydan okusa da çağdaş bir Mason Müdürlüğü'nde kızıl tarikat haçı ve beyaz kolsuz mantolar kuşanmış şövalye kardeşlerin arasında yapılan törenlerin gücü ve hikâye anlatımı, kalbime işlemişti. Aklım, Tapınak Şövalyesi'nin yeraltı bir örgüt olarak bu kadar uzun süre yaşamış olmasının pek mümkün olmadığını söylese de, Hür Mason kalbim bunun doğru olmasını istemişti. Yapılacak tek şey vardı: Kendi araştırmamı yapmak ve gerçekte olanları kendim keşfetmek.

İlk bulgularım pek ümit vermiyordu. Cardiff Üniversitesi'nden, tarihçi Helen Nicholson örgütün ayakta kaldığını düşünmüyordu. Tapınak Şövalyesi hakkındaki kitabını şöyle bitiriyor:

On sekizinci yüzyılın sonlarındaki Mason hareketinden beri, Tapınak Şövalyesi'ni yeniden canlandırmak için pek çok girişim yapılmıştır. Açıkçası, asıl örgütü canlandırmak olanaksızdır; topraklan kaybedilmiştir ve uğraşılan, çağdaş toplumda epey yersiz olacaktır. Alman Hür Masonlan saymazsak, 19. Yüzyılın başında İngiltere'de olduğu gibi Fransa'da da yeni bir

Tapınak Şövalyesi Tarikatı kurulmuş ve yok olmuştur. Bu türden başka örgütler günümüzde hâlâ vardır. Bu örgütler sadece üst sınıfların kostümler giyinip, şövalyecilik oynaması için bir bahane sağlamıyor. Alkol karşıtı akım içerisinde bulunan 'İyi şövalyeler' gibi bazı yeni 'Tapınak Örgütleri,' yardımsever işler yapıyor; diğerlerinin dinsel özellikleri var, 'Masonik' olarak tanımlanabilirler ve üyelerine ilahi doğa v.b. ile ilgili esinlemeler sunuyorlar. Bu yeni 'Tapınak Şövalyesi' örgütler günümüzde akademik inceleme konusu oluyor. Sadece gerçek örgütün değil, örgüt hakkındaki efsanelerin ve onun adını taşıyan 'sahte' çağdaş örgütlerin gerçek tarihe girmesi, iki yüz yıl yaşamış ve en son yaklaşık yedi yüz yıl önce görülmüş bu sıradan dini örgüte duyulan bitmek bilmeyen ilginin tuhaf bir göstergesidir.[1]

Dr. Nicholson, Hür Masonluk ve Tapınak Şövalyesi arasındaki bağın siyasi bir yaratım olduğunu düşünüyor.

Hür Masonlar gibi gizli toplulukların yükselişe geçtiği on sekizinci yüzyıla kadar, ezoterik bilgileri nedeniyle yok edilen gizli bir topluluk örneği olarak Tapınak Şövalyesi, aydınların ve sıradan üst ortasınıf insanının ilgisini çekmemişti. Başlangıçta Hür Masonlar, Tapınak Şövalyesi ile aralannda bir bağın olmadığını iddia etmişlerdi: Tapınak Şövalyesi'nin, Kudüs'teki sözde Süleyman Tapınağı'ndan öğrendikleri gizli bilgileri ve sihirli güçleri olduğu fikrini, ilk, 1760 yılında Alman Hür Masonlar ortaya atmıştı. İddialarına göre, bilgileri ve güçleri gizlice aktanlarak günümüzdeki Masonlara kadar ulaşmıştı.[2]

Ekliyor:

On sekizinci yüzyılın sonları ve on dokuzuncu yüzyılın başları, üst orta sınıftan çok sayıda insanın Orta Çağ'a veya kadim zamanlara giden geçmişleri hakkında 'gizemli' hakikatler keşfettiği bir dönemdi. Bu sayede kendi ilgilerine ve

etkinliklerine yapay bir tarihsel gerçeklik verebiliyorlardı. Bu dönemde, Gallerli 'yeni-druidler' yaratılmış, İskoç klanının ekose eteği icat edilmişti... Uzun süre önce yokolmuş Tapınak Şövalyesi'nin, Hür Mason olduklarını 'keşfetmek' için daha uygun bir zaman olamazdı.[3]

Gerçek Tapınak Şövalyesi'ni *–kim olduklarını ve neden hem sevilip hem nefret edildiklerini–* üçüncü bölümde tartışacağım. Ama ilk başta, onların çağdaş denkleri olan Masonik Tapınak Şövalyesi'ni daha yakından incelemem gerekiyordu.

Günümüzün Tapınak Şövalyesi

Gerçek Tapınak Örgütü yaklaşık 190 yıl yaşadı. En eski Tapınakçı Mason Locası ise 2007 yılında 213 yaşına girmişti. Bu loca Aziz George Aboyne Müdürlüğü'dür ve İskoçya, Aberdeen'deki Queen Caddesi'nde bulunan Mason Salonu'nda (Masonic Hall) toplanmaktadır. İskoçya Büyük Manastırı'nın kayıtlarında İskoçya'daki müdürlüklere yaşlarına göre numaralar verilmiştir. Kayıt, 1 Numaralı locayla başlamaktadır ve burası, İskoçya'daki en eski Tapınakçı Mason cemiyeti olan Aziz George Aboyne Müdürlüğü'dür.

1 Numara, yazılı kayıtlarını 1794'e kadar takip edebiliyor. İsmini aldıkları örgütün yaşadığı süreden neredeyse çeyrek yüz yıl daha fazla zamandır, iki yüz yılı aşkın süredir düzenli bir şekilde toplantı yapıyorlar. Acaba bu Masonik Tapınak Şövalyesi, Tapınak Şövalyesi Tarikatı'nın meşru varisleri olabilirler mi? Eğer öyleyse, birisinin sözde yok oluşu ile diğerinin kuruluşu arasında geçen 480 yıllık sürede neler olmuştu?

Tapınakçı Masonlar ne yapıyorlar? Normal Zanaat Hür Masonlarından farkları ne?

Bu soruları cevaplamaya başlamadan önce, Zanaat Masonluğu ile neyin kastedildiğini açıklamam gerekiyor. Bir Hür Masona "Hür Masonluk nedir?" diye sorun, cevap doğrudan bir törenden

gelecektir: 'Simgelerle anlatılan ve alegorilerle açıklanan kendine özgü bir ahlak dizgesi.' Fakat bu size pek bir şey anlatmaz, bu yüzden onu size daha ayrıntılı açıklayacağım.

Hür Masonluk üç dereceden meydana gelir ve tören piyeslerinden oluşur. Bu oyunlar icra edilir (ya da Masonların deyişiyle 'çalışılır') ve her birisi farklı bir manevi ders verir. Aşağıda, Zanaat Derecelerini 'çalışırken' Hür Masonların hangi aşamalardan geçtiklerini özetleyeceğim.

Çırak derecesi olan ilk derece, ussal bir düşünce şekli geliştirmenizi, bedenin usdışı dürtüleri ile aklınız arasında bir denge kurmanızı sağlar. Buna yardımcı olmak için, Hür Masonluk size tavırlar (posture) öğretir, düşüncelerinizi odaklayabilmenizi sağlayan bir loca yapısı sağlar ve size birtakım simgeler ile manevi araçlar verir. Yalnız ussal düşüncenizi bedensel dürtülerinize karşı dengelediğinizde, tavırları nasıl benimseyip kullanacağınızı öğrendiğinizde, simgeleri anlamaya başladığınızda ve manevi araçları kullanmakta ustalaştığınızda ikinci dereceye geçebilirsiniz.

Kalfa derecesi olarak bilinen ikinci derece, size aklınızla duygularınızı dengelemekte yardımcı olacaktır; böylece hakikati seçebilip, usdışı bedensel dürtüleriniz ile ruhun gerçek sesi arasında ayrım yapabileceksiniz. Bu aşamada size yeni tavır, araç ve simgeler verilir; bunların yardımıyla ussal düşünce biçiminizi güçlendirebilecek ve duygularınızla başa çıkmayı öğrenecek, böylece karanlık merkezinizde zar zor görebildiğiniz parlak hakikat yıldızını keşfetmeye hazır olacaksınız. Tavırlar bedeninizi etkiler ve hormonal tepkilerinizin farkına varmanızı sağlar, bu şekilde duygularınıza boyun eğdirebilirsiniz. Ve üçüncü dereceye geçmeden önce, egonuzdan vazgeçip kendinizi önemsemeyi bırakmalısınız.

Üçüncü derece olan yüce Üstat Mason derecesinde, ussal düşüncenizi ve egonuzu ölüme terk etmelisiniz. Bu çok aşırı bir şey gibi kulağa gelse de, varlığınızın köşe taşı olarak ruhunuzun yeniden doğuşu için gereklidir ve merkezinizden yayılan ışığı arayışınızda size yardımcı olur. Ölüm ve yeniden doğuş töreni

bedensel dürtülerinizi, aklınızı ve duygularınızı susturur ve bastırılmış ruhunuzu açığa çıkartır. Bu derecede, varlığınızın dört bileşeni üzerinde (beden, akıl, duygu, ruh) egemenliğe ulaştığınızdan varlık çemberi tamamlanmış, mükemmeliğe ulaşmıştır. Bu egemenlik tamamen gerçekleştiğinde, Zanaat ustasının zihni kökten bir değişikliğe uğrar ve bütün doğası yeniden canlanır. Artık özünüzün ışığının beyninizdeki yeni kanalların içinden akmasına, böylece Zanaatın gerçek gizeminin bütünüyle içselleşmeşsine hazırsınızdır.

Zanaatın üç derecesinin (diğer deyişle temel Hür Masonluk) ötesinde bir dizi ayrı örgüt ve derece vardır; bunların her birisi kendi manevi derslerini öğretir. York Riti, bir Zanaat Masonunu alarak ona, kişisel bilincin merkezinde bulunan mahzene gizlenmiş yüce bir manevi sır olduğunu öğretir. Törende, kendilik bilincinin sırrının bir simgesi olan bu mahzenin, Kral Süleyman'ın ilk tapınağın altına belli Mason gizlerini saklamak için inşa ettirdiği bir oda olduğu söylenir. Kral Zerubbabel için çalışan bir şövalye Mason grubu, ikinci tapınağın yapımına başlamak için zemini temizlerken bu odayı keşfetmişlerdir. Kutsal Kraliyet Haçı Refakatçısı olmak için, Üstat Mason'un, bu gizli mahzene inme dehşetiyle yüz yüze gelmesi ve korkularına hükmetmeyi öğrenmesi gerekmektedir. Tapınak Şövalyesi Masonluğu, Kutsal Üçleme benzetmesini, bu mahzende bulunan gizemin üç yönlü yapısını açıklamak için kullanır.

Çağdaş Tapınakçı Masonluk'ta, siyaset ve din, toplantılarda konuşulması yasak konulardandır. Bu nedenle Helen Nicholson'ın, Masonik Tapınak Şövalyesi'nin siyasi eylemcilerle bağlantılı olduğu düşüncesinden şüphelenmeye başladım. Eğer geçmişte siyasetle bağlantılı olmuşlarsa da, bu bağlantıyı korumuşlar gibi görünmüyor. Ama belki de bir zaman öyleydiler. Böyle diyorum çünkü, Tapınakçı Mason törenleri ilk kez, 1825 yılında ünlü siyasi eylemci Richard Carlile tarafından yayımlanan *Hür Masonluk Kitapçığı*'nda (Manual of Freemasonry) anlatılmıştı.

Richard Carlile... düşünce ve konuşma özgürlüğünün koruyucusu, basın özgürlüğünün öncüsü, yılmayan bir monarşi karşıtı, cumhuriyet destekçisi, azimli bir ateist ve vejeteranyanlık veya doğum kontrolü gibi toplumsal yeniliklerin savunucusu olarak ulusal bir üne kavuşmuştu. Gerçekten de, Carlile, günümüzdeki siyasi protestonun pek çok özelliğinin babası sayılabilir.[4]

Bu sözler, Sheffield Üniversitesi'nde Hür Masonluk Profesörü olan Andrew Prescott'a ait. Andrew, Kasım 2000'de yaptığı açılış konuşması için Carlile üzerine bir araştırma yapmıştı. Peki Carlile, zaten radikal olduğu için mi Tapınakçı Masonluğun törenlerini ilk yayımlayan kişi olmuştu yoksa onun radikal fikirleri Tapınakçı Masonluk'tan mı kaynaklanıyordu?

Mason Tapınak Şövalyesi'nin başlangıcını öğrenmek istiyorsam, buna, onlara atfedilen törenlerin ilk hallerini araştırmakla başlamalıydım. Uzun yıllardır, eski törenleri biriktirerek onları ders verdiğim Bradford Üniversitesi'nin websitesine koymaktayım (www.bradford.ac.uk/webofhiram/). Koleksiyonumda, 6 Ağustos 1812 tarihli, İngiltere ve Galler'deki Dini ve Askeri Mason Tapınak Şövalyesi Büyük ve Yüce Kraliyet Meclisi (Grand Conclave of the Royal Exalted Religious and Military Order of Masonic Knights Templar) tarafından yayımlanan bir Mason Tapınak Şövalyesi töreni var. Carlile'in *Hür Masonluk Kitapçığı*'nda basılan Tapınak Şövalyesi töreninin kaynağı budur ve kabaca benzerdirler; ama Carlile'in versiyonu daha ayrıntılıdır.

Andrew Prescott, Carlile'in *Kitapçığı*'nın eski İngiliz Masonik Tapınak Şövalyeliği törenleri konusunda en güvenilir nüsha olduğunu ve bunun, on dokuzuncu yüzyılın radikal siyasi ideolojisinde önemli bir etkisi olduğunu söylüyor:

Richard Carlile['in]... ilk kez 1825 yılında The Republican (Cumhuriyetçi) dergisinin bir sayısında yayımlayan Hür Masonluk Kitapçığı, pek geçmeden ayrı bir yayın olarak basılmış

ve o zamandır beri baskıda kalmıştır. Dahası, sürekli yapılan bu baskılar rastlantı eseri değildir. Carlile açıkça, kendisinin Hür Masonluk Kitapçığı'nın radikal ideolojiye yapılan önemli bir katkı olduğunu düşünmüştür; sefalete ve bir dereceye kadar unutulmuşluğa düştüğü son yıllarında bile kitabının baskıda kalması için her şeyi yapmıştır.[5]

Fakat kaynak olarak ne kadar güvenilirdi? Carlile'in siyasi siciline bakmaya karar verdim.

Radikal Carlile

Tarihte Şeytanın Hür Masonu olarak bilinen Richard Carlile, ileride açıklayacağım gibi radikal bir dergi olan *The Republican*'ı (Cumhuriyetçi) kendi başına yayımlıyordu. İlk kez bu dergide, on dokuzuncu yüzyılın başlarında yapılan Mason törenlerinin kapsamlı tasvirlerini basmıştı; bunları sonradan *Manual of Freemasonry* (Hür Masonluk Kitapçığı) adlı bir kitapta yayımlamıştı. 1817 yılında, "dindışı ve tahrikçi" yazılan yayımlayanların tutuklanmasını emreden bir tebliğ çıkartan İngiliz Hükümeti ile karşı karşıya geldi. O zamanlar Carlile, William Sherwin adındaki bir adam için çalışıyordu. *Cumhuriyetçi*'yi kuran Sherwin'di ama bu dergi oldukça başarısız olmuştu; Sherwin ayrıca, *Siyasi Defter (Political Register)* diye bilinen başka bir dergi daha çıkartıyordu. Carlile parasızdı ve yönetimden nefret ediyordu; bu yüzden Sherwin'in günah keçisi olmak için biçilmiş kaftandı. Sherwin, radikal şeyler yazdığı ve onun hapis masraflarını karşıladığı sürece, hapishaneye atılma tehlikesini göze alarak iki derginin de yayımcısı olmak için onunla anlaştı. Andrew Prescott'un dediği gibi:

Bu tarihlerde Carlile için hapishane, açlığa ve ıslahevine kıyasla en iyisiydi. Sherwin ile yaptığı anlaşma ayrıca Carlile'in radikal bir editör olmasını sağlamıştı.[6]

Pek geçmemişti ki Carlile, dur durak bilmeden ucuz siyasi yayınlar basmaya başlamıştı bile. İçinde William Hone'un yazdığı siyasi yergilerin olduğu *Haftalık Defter (The Weekly Register)* adında bir dergi ile broşürler yayımlamıştı. Robert Southey'in *Wat Tyler*'ını (Andrew Prescott'a göre "yazan, bu kitabı kendisinin yazdığını inkâr etmişti") basmıştı. Carlile için İngiltere, "bir yolsuzluk, ikiyüzlülük, yalancılık ve karalama yuvasıydı."[7] Çok geçmeden, *Haftalık Siyasi Defter (Weekly Political Register)* adlı dergide çıkan bir yazıda, fakirlerin siyasetçiler tarafından köleleştirildiğini söyleme cüretinde bulunduğu için dindışılıkla ve tahrikçilikle suçlanarak hapse atıldı.

Belki de Carlile'in yayımladığı en radikal yazar Thomas Paine idi. Paine, dine karşıydı ve monarşiyi kaldırmak istiyordu; demokratik bir cumhuriyet taraftarıydı ve Amerikan Devriminin babalarına büyük esin kaynağı olmuştu. İki ünlü kitap yazmıştı: *Akıl Çağı* ve *İnsan Hakları*. Genç Carlile onu kahraman gibi görüyordu ve Paine *Hür Masonluğun Kökenleri* adında bir broşür yazarak Carlile'in ilgisini Hür Masonluğa çekmişti. Carlile 1818 yılında geçici olarak hapisten çıktığında, bu broşürü yayımlamıştı. Loca kayıtlarında Paine'in Hür Mason olduğuna dair herhangi bir delil bulamamışsam da, Zanaat hakkındaki yazıları, onun tören ve simgeler konusunda Mason olmayanlar arasında pek bulunmayan bir kavrayışa sahip olduğunu gösteriyor. Carlile, *Kitapçığı*'nın girişinde ipucu olarak, kendisi Hür Mason olmasa da "Zanaat Masonluğu diye bilinen gizli sisteme kendisini Masonların tanıştırdığını" söylüyor. Ve onun asıl kaynağı Thomas Paine idi.

Carlile, 16 Ağustos 1819'da Manchester'daki Aziz Petrus Meydanı'nda, Binbaşı John Cartwright ve Henry "Hatip" Hunt ile beraber konuşma yapmak için davet almıştı. Mitingin amacı, Mısır Yasalarını (ilk gizli vergi örneklerinden biri) yürürlükten kaldırtmak ve parlementoyu yeniden kurdurtmaktı. Konuşmaları dinlemek için civar bölgelerden binlerce insan gelmişti ve sulh yargıçları bir ayaklanma olasılığından korkup orduyu çağırmışlardı. 15.

Hafif Suvari alayından dört suvari bölüğü (600 kişi), Cheshire Gönüllü Süvari alayından 400 süvari, Manchester ve Salford Gönüllü Süvari alayından 120 süvari, birkaç yüz piyade, Kraliyet Süvari Topçu alayından iki six-pounder silahı ile birlikte bir müfreze ve Manchester'dan 400 özel polis hazır edilmişti. Hunt ilk konuşmayı yapmak için ayağa kalktığında, küçük boyuttaki orduya, mitingi dağıtma emri verildi. 120 süvari ve 400 özel polis kalabalığa hücum etti. 12 erkek, üç kadın oldürüp; dört yüzü aşkın erkek ve yüzü aşkın kadını ağır yaraladılar. Manchester şehrinin tarihinde kötü bir üne sahip olan bu olay, *Peterloo Katliamı* diye bilinir.[8]

Konuşma şansı bulamayan Carlile, meydandan kaçmayı başarabilmiş ve Londra'ya giden ilk posta arabasına binmişti. Eve döndüğünde, olayları kendi gözünden anlatarak Sherwin'in *Siyasi Defteri*'nin özel bir sayısını çıkarmış ve "Manchester'de Korkunç Katliam" diye çarpıcı bir manşet atmıştı. Kime sempati duyduğu gayet açıktı:

> *Gönüllü Süvari Alayı öfkeyle hücum etti; erkekleri, kadınları, çocukları aynm yapmaksızın biçtiler. Doyumsuz bir kana susamışlık ve yok etme isteğiyle dolu önceden planlanmış bir saldırı gibiydi. Bir madalyayı hakediyorlar; bunlann bir yüzüne "Manchester Halkını Katledenler", diğer yüzüne ise savunmasız adamları, kadınları ve çocukları, kışkırtılmadan gereksiz yere nasıl öldürdükleri yazılmalıdır.*
>
> *Sulh yargıçlarının önceden planlanmış bir cinayet işlediklerinin bir kanıtı olarak, zemindeki taşlar onlann özel emriyle mitingten önce Cuma ve Cumartesi günleri halkı daha savunmasız hale getirmek için çöpçülere toplatılmıştı. Miting, benim gördüğüm en sakin ve düzenli mitinglerden biriydi. Üç yüz binden fazla kişi vardı. Gönüllü Süvari Alayının atlıları hücum ettiler. Erkekleri, kadınları, çocukları öldürdüler ve bunu kana susamışlıkla yapıyor gibiydiler.*[9]

Yönetim bu raporu pek iyi karşılamadı. Carlile'in Fleet Caddesi'ndeki dükkânı basıldı ve Carlile tutuklandı. Broşürlerine el konuldu ve sonraki üç yıl boyunca Dorchester hapishanesinde kaldı. Fakat *Cumhuriyet*'i yayımlamasına ve radikal ama teknik bakımdan yasal olan yazılar yazmasına izin verildi. 1824 yılında hapisten çıktığında, Hür Masonluğa olan ilgisi yeniden canlandı. *Ahlakçı (The Moralist)* adlı kısa süreli haftalık bir dergide örgütün tarihi üzerine kısa bir yazı yazdı. Yazı başarılı olmasa da, Hür Masonluğa yapılan tacizlere karşı ortak bir saldırı başlatmak isteyen bir grup eski Mason'un ilgisini çekti.

Andrew Prescott şöyle diyor:

> *1825 yılının başında, [Carlile], yüklü miktarlarda ateist yazılar yazan ve Sheffeld'li bir dükkân sahibi olan William Holmes'a şöyle demişti: "Masonluktan bıktım. Acele bir şekilde en iyilerinden bir düzine dolma kaleme ihtiyacım var..." Ağustos ayında ise diğer destekçilerine şöyle yazmıştı: "Masonluktan sıkılmamanız lazım, yoksa bu konu bitene kadar ölmüş olursunuz. Ya bütün bu saçmalıklan defalarca okuyan ve yeniden yazan bana ne demeli. Gerçekleri açığa çıkartma, saçmalık olmadan yapılamaz. Ayrıca yazdıklarım, Masonluğun tek doğru tarihi ve boş inançlara indirilen bir darbe olacak ki Masonluk konusunda bu türden köklü boş inançlar vardır. İncil saçmalıktır, dinsel olan her şey saçmalıktır ve bunların gerçekler açığa çıkartılmadan tamamen ortadan kaldırılması imkânsızdır. Masonluğun bizzat köklerine saldıracağım ve böyle yaparak binlerce insanı Hıristiyanlıktan arındıracağım... ki bu kişiler Masonluk konusu olmasa Cumhuriyetçi'yi okumayacak insanlardır.*[10]

Prescott, Carlile'in sadece, on dokuzuncu yüzyılın başında pek çoklarının yaptığı şeyi yaptığına inanıyor: Hür Masonluğun gizli törenlerini, ilgi uyandırmak için yayımlamak ve kâr için broşürler satmak. Carlile törenlerin nüshalarını bulma konusunda uzmandı;

Prescott'un dediği gibi "gerçekleri açığa çıkartma konusunda çok iyi iş çıkarmıştı." Bu, benim için iyi haberdi; çünkü bu Carlile'in elinden geldiğince çok Tapınakçı Mason töreni basmış olduğu anlamına geliyordu.

Gerçekleri ortaya çıkarma politikası onu bir yayımcılık başarısına dönüştürmüştü ve yazı dizilerini, kurumlarının diğer kolları hakkında bilgi açlığı çeken *Cumhuriyetçi*'nin Mason okuyucuları kapışıyorlardı. Doğru yolda olduğunu anlayan Carlile bu materyali bir kitap halinde yeniden derledi ve bu sefer gerçekleri açığa çıkartmak, ifşa etmek yerine, Mason eğitmeni rolüne büründü. Şöyle diyor:

Cumhuriyetçi'nin on iki cildinde çıkan sayılardan, Masonları rencide eden yazıları çıkardım. Buradaki asıl amacım, tarafsız bir şekilde Masonları tanıtmak, onlara saldırmak değil. Işık istiyorlar, işte ışık. Kardeşlik istiyorlar. İşte Kardeşliğin tek dayanağı.[11]

Carlile, *Kitapçığı*'nı yaşamının geri kalanı boyunca baskıda tuttu. Hür Masonluğun törenlerini yoğun bir şekilde araştırmış, yorumunun dinin kökenlerinin anlaşılması için anahtar görevi gördüğünü düşünmüştü. İleride de tartışacağım gibi daha önemlisi Carlile eski törenler konusunda bize bir hazine deposu sağlamıştı.

Carlile'ın Eski Masonik Tapınak Şövalyesi Töreni

Masonik Tapınak Şövalyesi'nin eski töreni hangi biçimde yapılıyordu? Carlile, Masonik Tapınak Şövalyesi Örgütü üzerine olan bölüme şöyle başlıyor:

> *Laik tarih, bu şövalyeler hakkında Haçlı Seferleri zamanından sonra herhangi bir bilgi vermiyor. Fakat Kutsal Tarih Esinlemesi ve Kadim Gizem, onların Tapınak Dereceleri içindeki örgütler olduğunu düşünüyor ki günümüzdeki Masonlar için de aynı düşünceye sahipler. Hospitalier unvanı Kudüs'e giden ha-*

cılara Filistin'de yardım edenler için kullanılıyordu; buna karşın Rodos ve Malta şövalyeleri unvanını bu adaları haçlı savaşlarında alan ve koruyan şövalyeler kazanmıştır. Londra'da iki tane konakları vardı ve günümüzde St John meydanı ile nehrin yanındaki Tapınak olarak bilinen yerlerdeydiler.[12]

Karargâh'ın (Tapınak Şövalyesi Masonlarının Loca toplantısına verdiği isim) törensel olarak nasıl açılıp kapandığını anlatıyor, ardından birisinin törensel olarak nasıl "Tapınak Şövalyesi yapıldığını" açıklıyor:

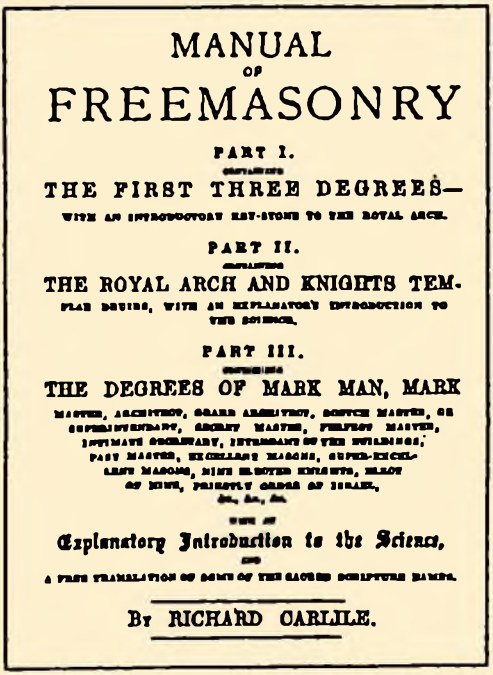

MANUAL
OF
FREEMASONRY

PART I.

THE FIRST THREE DEGREES—

PART II.

THE ROYAL ARCH AND KNIGHTS TEMPLAR DEGREE, WITH AN EXPLANATORY INTRODUCTION TO THE SCIENCE.

PART III.

THE DEGREES OF MARK MAN, MARK MASTER, ARCHITECT, GRAND ARCHITECT, SCOTCH MASTER, OR SUPERINTENDANT, ARCHIT MASTER, PEERLESS MASTER, INTIMATE SECRETARY, INTENDANT OF THE BUILDINGS, PAST MASTER, EXCELLENT MASONS, SUPER-EXCELLENT MASONS, NINE ELECTED KNIGHTS, ELECT OF NINE, PRINCIPAL GRAND OF ISRAEL, &c. &c. &c.

WITH AN

Explanatory Introduction to the Science,

AND

A FREE TRANSLATION OF SOME OF THE SACRED SCRIPTURE NAMES.

By RICHARD CARLILE.

Tapınak şövalyesi Masonluğunun törenleri hakkında yayımlanan ilk yazılardan (1825) biri olan ve radikal Richard Carlile'in yazdığı kitabın ilk sayfası.

Katılacak aday bir hacı gibi giydiriliyor; terlikler, kolsuz manto, haç, değnek, parşomen, sırt çantası, belde kemer veya ip, ekmek ve su. Ayrıca bazı karargâhlarda haç gösterildiğinde kesilip yere düşen bir yük kullanılıyor. Tören baştan sona tamamen, en basit ve gerçek anlamıyla Hıristiyan olarak tanımlanabilir.[13]

Carlile adayın hacı önlüğü içinde, ayaklarında terlikler, omuzlarında kolsuz manto, elinde haçlı bir değnek ve belinde bir kemer ile nasıl giydirildiğini anlatıyor. Eline su ve ekmekle beraber bir parşömen rulosu ve bohça veriliyor; Kudüs'ü ziyaret etmek için yola çıkan bir Orta Çağ hacısı gibi giydirilip, donatılıyor. Bazı Karargâhlarda, önünde deniz kabuğu olan büyük bir şapka giyiyorlar.

Hacı, loca odasına vardığında, borazan çalıyor ve Emir Eri olarak bilinen bir Karargâh görevlisi onu karşılamaya gidiyor. Adayın yaklaşan tören için hazır olup olmadığını anlamak için Loca odasının kapalı kapısını açarak dışarı çıkıyor. Adayın "adamakıllı hazırlandığının" anlaşıldığı bu işleme Masonlar "teyit etme" diyorlar.

Emir Eri soruyor "Kim o?"

Aday cevaplıyor "kutsal şehrin yoluna düşmüş bir hacı; bir Tapınak Şövalyesi Karargâhı'nın olduğu kulağıma çalındı ve buraya kabul edilme umidiyle geldim."

Ardından Emir Eri hacıya Karargâh'a kendi isteğiyle gelip gelmediğini, bu şövalye grubundan ne istediğini soruyor. Hacıya eşlik eden suflör ondan, Yahuda çölünü geçerken büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kaldığını söylemesini istiyor. Saygıdeğer bir şövalye tarafından kurtarıldığını ve şövalyenin onunla yolculuk ederek, ona kutsal şehir Kudüs'e kadar koruma ve güvenli bir yolculuk sağladığını söylüyor. Ardından hacıdan, hayatını bu deneyimden sonra fakir ve hasta insanların hizmetine, kendisinin ve bütün insanların günahları için dua etmeye adamaya karar verdiğini söylemesi isteniyor.

Bundan sonra aday, bir Kraliyet Kemeri Masonu (Masonlann "Kudüs'ün Kutsal Kraliyet Kemeri" derecesini başarıyla tamamlamış olan bir Hür Mason) olduğunu kanıtlaması için sınanıyor. Bunu, Emir Eri'ne, Kraliyet Kemeri Masonu'nun sözünü ve işaretini vererek yapıyor. Ardından, Kraliyet Kemeri Masonu rolünü yaparken İkinci Tapınak'ta çalıştığını (Kraliyet Haçı derecesi, Zerubbabel'in yönetimi altında İkinci Tapınak'ın yeniden yapılışının canlandırılmasını içerir) teyit etmesi gerekiyor. Bu sınama bittikten sonra Karargâh adayın talebi konusunda karar alır ve bu sırada adaydan beklemesi istenir.

Carlile, ardından adayın loca odasına kabul edildiğini fakat girişte durdurulduğunu ve "İkinci Yüzbaşı" adındaki bir görevli tarafından alnına "kör bir testere" konulduğunu söylüyor. Aday, Karargâh'ın içinde etrafına bakınırken, üstlerinde kızıl haçlı kolsuz mantolar, şapkalar ve ve kılıçlar olan bir şövalye grubu görür.

Ardından Birinci Yüzbaşı'ya ve Büyük Kumandan'a (Mason Karargâhı'ndaki görevlilerin isimleri) döndürülüyor ve bu kişiler, Loca odasının kapısının dışında hacının önceden cevapladığı test sorulanını şövalye birliğinin önünde tekrarlıyorlar. Sonra, hacıdan dizlerinin üstüne çökmesi isteniyor; bu sırada Büyük Papaz (Karargâh'taki başka bir görevli) şu duayı söylüyor:

> *Ey Emmanuel, gökteki yüce yüzbaşımız, yalvarırız aşağıya, sizin sadık hizmetkârlannızla dolu bu karargâha bakın ve önümüzde duran bu adaya kutsal Ruhunuzu bahşedin; bu sayede hizmetiniz için iyi ve sadık bir asker olabilsin, sizin kabulünüze ve selametinize layık görülebilsin.*[14]

Papaz duasını bitirirken, şövalyeler hep bir ağızdan "Tannnın iradesi gerçekleşecek" (so mote it be) derler.

Bu aşamada, Büyük Kumandan hacıya, inanç imtihanına girmesi gerektiğini söyler. Bu, loca odasının içinde yapılan sembolik bir hacılık şeklinde olur. Fakat bundan önce, loca odasının batısına götürülür ve başını doğuya döndürerek dizlerinin üstüne

çökmesi istenir. Ellerine Yeni Ahit'in bir nüshası verilir ve Carlile'e göre şu andı tekrarlar:

Ben, ..., [adayın ismi buraya eklenir] Kutsal Üçleme'nin huzurunda ve İsa'nın ilk sadık askeri ve şehidi Kudüs'lü Aziz Yuhanna'nın anısıyla, ağırbaşlılıkla söz vererek, bir Kraliyet Kemeri Masonu'na veya bu soylu kurumun saygınlığının aşağısında olan bir kişiye Tapınak Şövalyesi'nin sırlarını açarak yasayı asla bozmayacağıma; önceki sorumluluklarımın gereği ben dahil beş Tapınak Şövalyesi olmadan, kimsenin Tapınak Şövalyesi olmasına yardım etmeyeceğime, ant içiyorum.[15]

Aday, andının ilk kısmını tekrarladıktan sonra elinden hacı değneği alınır ve büyük Kumandan bunun yerine ona şöyle söylerek bir kılıç verir:

Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla, size tasdiğimizin belirgin bir işareti olarak bu kılıcı veriyorum; onu sadece Efendimiz ve Kurtarıcımız İsa'nın müjdesini savunmak için, ona karşı gelenlere karşı kullanacağınızdan eminim.[16]

Ardından bir elinde Yeni Ahit'in nüshasını, diğerinde ise kılıcını tutan adaydan, andını tamamlaması için şu sözleri tekrarlaması istenir:

İmanımın bu kılıcı üstüne yemin ederim ki, Efendimiz ve Kurtarıcımız İsa'nın mezarı ve kabrini, bütün Yahudilere, Türklere, kâfirlere, imansızlara ve diğer müjde düşmanlarına karşı koruyup, savunacağım.

Yine yemin ederim ki kardeş bir Tapınak Şövalyesi'nin kanını asla bilerek veya bir öfke anında dökmeyeceğim; aksine, hayatımı tehlikeye girse bile onun adil davasını kendimin bileceğim. Prensler aralarında savaşa tutuşsa da ben yine kardeş olarak ona karşı yükümlülüğümü unutmayacağım. Eğer olur da bilerek bu ciddi anlaşmayı bozarsam, Efendimiz ve Kurtarıcımız'ın sadık askeri Kudüs'lü Aziz Yuhanna'nın adıyla, ba-

şım kör bir testereyle ikiye yarılsın ve beynim dışarı çıkartılarak yakıcı güneşin altında kavrulması için bir tabağa, başım ise başka bir tabağa konulsun. Eğer olur da isteyerek bu ciddi anlaşmadan saparsam, efendisine ve ustasına ihanet eden Judas Iscariot gibi insanların arasındaki ışığım söndürülsün.[17]

Törenin burasında adayın kılıcı alınır ve yerine bir insan kafatası verilir. Şöyle devam eder:

Aynca umarım, bir zamanlar bu kafatasıyla yaşayan ruh, Aziz Vaftizci Yahya'yı temsil ederek kıyamet gününde bana görünür: Bu yüzden bir Tapınak Şövalyesi olarak verdiğim bu ciddi sözden çıkmamam için bana yardım et Tanrım.[18]

Adaya kafatasını üçgen bir sunağın merkezine yerleştirmesi söylenir. Bunu yaptıktan sonra ona kılıcı geri verilir.

Carlile, bunun üstüne Papaz'ın şunları dediğini söylüyor:
Hacı, bizim ciddi törenlerimize katılmak ve karargâhımızın korumasına terliklerle, değnekle ve bohçayla girmek için ısrarla iznimizi istedin; seni alçakgönüllülüğün çocuğu olarak gördüm. Yardımseverlik ve konukseverlik, son derece Hıristiyan olan bu örgütün en büyük özellikleridir. Tapınak Şövalyesi karakterleri gereği, fakirlere ve uzak yoldan gelen hacılara sadaka verir, ihtiyacı olanın yardımına koşar, aç olanı doyurur, üstsüz olana üst verir, hasta olanların yaralarını sarar.

Bu soylu ve şanlı birliğe katılmak istiyorsunuz, o zaman değneği atın ve kılıcı alın, onurla, erkek gibi savaşarak yolunuzu açın. Umarım, kendisine inananların koruyucusu ve savunucusu olan Her Şeye Gücü Yeten, yardımcınız ve kurtarıcınız olur.

Şimdi elinize bir mum veriyorum ve ağırbaşlı düşüncelere dalmanız için karargâhı beş kez dönmenizi tembih ediyorum. Eğer bir Hıristiyanla bir alıp veremediğiniz veya ona düşmanlığınız varsa, gelecekte verilecek onurların gereği olarak,

onu affedin; yoksa çöle geri dönün, aramızda değersiz olarak görülmemek için bu örgütün şövalyelerinden uzak durun.[19]

Aday loca odasında eşkenar üçgen çizerek beş tur attıktan sonra, ortasında üstü örtülü bir cismin durduğu bir sunağın bulunduğu odanın doğusuna alınır. Örtü kaldırılarak bir Hıristiyan Haçı gösterilir ve o an, adayın loca odasına girdiğinden beri sırtında taşıdığı yük kesilir ve yere düşer.

Adayın üzerinden yük kalkarken, Büyük Papaz şöyle der:

Tanrı'nın boyunduruğunu alın, çünkü o rahat, hafif ve ruhunuza huzur getirecek.[20]

Ardından hacının üzerindeki kaba saba önlük çıkartılıyor ve yerine beyaz kolsuz bir manto ile Tapınak Şövalyesi kırmızı haçı giydiriliyor.

Sonra, Büyük Kumandan'ın önünde diz çöküyor ve kumandan bir kılıç alarak onu önce adayın iki omzuna, sonra da kafasına değdirerek şöyle diyor:

Sizi bu vesile ile, Kudüs'lü, Filistin'li, Rodos'lu, Maltalı Aziz Yuhanna'nın Masonik Hospitalier Şövalyesi ve Tapınak Şövalyesi ilan ediyorum.[21]

Büyük Kumandan ardından adayı elinden tutup şöyle diyor:

Ayağa kalk, şövalye A.B; sizi korumak ve savunmak için her daim hazır olacak bu Hıristiyan kuruluş size yürekten hoşgeldinlerini sunsun.[22]

Bundan önce adaya şöyle seslenir:

Size şimdi örgütün eşyalarını bahşediyorum.

İlkin, size kolsuz manto giydiriyorum. Onu Tanrı'nın boyunduruğu olarak alın çünkü o rahat, hafif ve ruhunuza huzur getirecek. Bir elbise olarak pek değerli değil ve size ekmek ile sudan başka bir vaat vermiyoruz.

İkincisi, size bir önlük, kemer ve mücevher bahşediyoruz. Üçgendeki, kemerde bulunan yıldızdaki ve Malta haç mücehverindeki simgeleri konuşmanızda açıklayacaksınız.

Son olarak, size bir kalkan ve kılıç veriyorum; cesur ve Hıristiyan bir şövalyenin elinde, bu kılıç en mükemmelinden üç niteliğe kavuşur. Kabzası Adalet ile; kesici kısmı Metanet ile; ucu ise Merhamet ile dolar ve bu bize şu önemli dersi verir: Davamızın adil olduğuna inanarak, korkusuz bir metanet ile ilerlemek ve yaralı bir düşmana bile kılıcın merhamet ucunu doğrultmak ve bunu hiç unutmamak.

Şimdi sizi işaretler, kelimeler ve yadigârlarla tanıştıracağım. Ardından Büyük Elçi sizin kabul edilişinizi ilan edecek.[23]

İşaretler ve şifreler yeni şövalyeye verilir ve loca odasının krokisi açıklanır. Karargâh ve mobilyalar anlatılır; Carlile'e göre bunlar şöyledir:

İlk olarak, birlik halindeki Üçleme'yi temsil eden üç eşkenar üçgen vardır ve bunların ortasında her şeye gücü yeten ve her şeyi gören göz vardır.

İkinci olarak, gerçekten inançlı olanlara Kurtuluş Kupası'nı uzatan Kudüs'lü Aziz Yuhanna'nın resmi vardır.

Üçüncüsü, Petrus'un yadigârı olan bir horoz.

Dördüncüsü, kuzu (İsa).

Beşincisi, Calvary Dağındaki Haç.

Altıncısı, kutsal Mesih'in doğumunu, yaşamını, ölümünü, yeniden dirilişini ve yükselişini temsil eden Yeni Ahit'in beş ışığı.

Yedincisi, kılıç ve asa.

Sekizincisi, İsa'nın doğumunda görülmüş olan yıldız.

Dokuzuncusu, merdiven ve beş basamak.

Onuncusu, testere.

On birincisi, Kabir ve Kutsal Kitaplar.

On ikincisi, kupa.[24]

Carlile'e göre Büyük Kumandan, İsa'nın çektiği yedi ıstırabın önemini açıklayarak şöyle diyor:

İlki, Getsemani Bahçesinde yaşadıkları.

İkincisi, bir hırsız veya katil olarak tutuklanması.

Üçüncüsü, Pontius Pilatus'un emrindekilerin onu kamçılaması.

Dördüncüsü, başına dikenlerden oluşan bir tacın giydirilmesi.

Beşincisi, Yahudilerin onu alaya alarak ve küçük görerek üzerine kızıl bir cüppe, eline ise asa diye bir saz vermesi.

Altıncısı, onu bir çarmıha çivilemeleri ve;

Yedincisi, vücudunun yan tarafının delinmesi.[25]

Son olarak Carlile, adayın bir Tapınak Şövalyesi olarak kabülünün, Büyük Elçi tarafından üç kez ilan edildiğini ve ona Son Akşam Yemeği'nin anısına ekmek ile şaraptan oluşan, karargâhtaki bütün şövalyelerle paylaşarak aynı kupadan kardeş sevgisiyle şarap içtiği bir tören yemeği verildiğini söylüyor.

Hür Masonluk Kitapçığı'nın ikinci kısmının girişinde, Carlile şöyle söylüyor: *Masonluğun gerçekten de, Mısır ve diğer ülkelerin kadim gizemlerinden kaynaklandığına hemen inanabilirim... Başka türlü Masonluğun günümüzdeki varlığını ve yapısını açıklamam çok zor olur. Diğer türlüsüne inanmam için, inanmadığım bir şeye inanmam gerekir; yani modern zamanlarda veya yüz yıl önce bazı kişilerin Kitab-ı Mukaddes'in ruhunu ve esinlemesini anladıklarına... Masonluğun derecelerine Çıraklık ile başlıyoruz ve bu, öğrenimin başlangıcını temsil ediyor. Ardından Zanaat-Kalfası geliyor; bu ise Üstad'ın idaresi altında bir şeyin öğrenilmesi ve uygulanması anlamına geliyor. Üstat derecesi, öğretme ve talimat verebilme kapasitesini gösteriyor. Kraliyet Haçı, felse-*

fi karakteri tamamlıyor ve günümüzdeki Büyük Loca'nın son derecesini teşkil ediyor. Bütün bu Tapınakçı derecelerin ekleyebildiği, yeni bir kinaye türüdür...

Masonluğun, Kraliyet Kemeri derecesinde, hatta Üstat derecesinde bitmiş olduğu düşünülür fakat felsefi dizgelerin dışında tutulması oldukça zor olan mezhepçilik ruhu, Hıristiyan veya Haç dereceleri adı altında yeni dereceler yaratmıştır. Bunlar kökenlerini Tapınak Şövalyesi, Malta şövalyeleri vb. gibi farklı haçlar kuşanan çeşitli eski şövalyelik sistemlerinde bulmaktadırlar. Şövalyelik örgütlerinin derecelerinden olanlar bir zamanlar gerçekten de, Muhammed'in müridleriyle acımasız bir savaşa tutuşmuşlardı ve sonunda yenilmişlerdi. Fakat bütün bir kardeşliğe uygulanabilecek, simgesel felsefe denilebilecek üstün bir ahlaki ve zihinsel anlam vardır; buna göre haç, bilimin yüce simgesi olarak kabul edilebilir ve haccın düşmanları olanlar, insanların aklını boyunduruk altına alıp, onu boş inançlarla doldurmak isteyen zorbalar olarak görülebilirler. Şövalyeler veya haçlı askerleri ise, dünya bilginleri olarak cehaletle ve boş inançlarla kahramanca savaşarak, kendilerini tehlikenin ve ızdırabın ortasına atarlar. Bu görüş, insan doğasının gerçek bir resmini vermektedir bize; boş inançları yok ederek, kadim ve simgesel mitolojide güzel ilerlemeler gerçekleştirerek, bilimin, fiziki ve ahlaki bilimlerin haç şeklindeki anahtarlarıyla gerçek tarihin kapısını açabileceğiz – diğer deyişle yaşamın ve ölümün, cennet ve cehennemin anahtarlarıyla, Kraliyet Kemeri Masonluğunun anahtar taşı ile...

Yahudi Mesih'in gelişiyle, İsa'nın gelişiyle, ussal bir toplumun gelişiyle gizemler ve boş inançlar gerçek pratik bilimlere boyun eğecektir. Bunların hepsi insan aklının yapısı için tek ve aynı gerçekliktir; Yahudilik, Hıristiyanlık ve Masonluk gizemlerinden çıkan ahlak dersi budur. Yahudilik, Hıristiyanlık ve Masonluk gizlerinin anahtarı budur.

Masonluğun haç derecelerinde bulunan savaş ruhu, boş inançlar ve gizemlere karşı açılan bir savaşın ruhudur. Kilise askerliğinin anlamını, Hıristiyanlığı bir gizeme dönüştüren ve esinlemesini unutanlar kaybetmiştir. Kilise askerleri, yanlışlara, gizemlere, boş inançlara ve putperestliğe karşı savaşan, esinlemeden, bilgiden, ve keskinleştirilmiş ustan başka silahı olmayan kilise halkıdır. Çelikten silahlar, savunma dışında hiçbir zaman kullanılmamalıdır. Kiliseden son on beş yüzyılda çıkan, doğru silahlan doğru zamanda kullanan ve İsa'nın en iyi ve en dayanıklı askeri olanlara sadece gerçek ve güvenilir bir Tapınak Şövalyesi unvanını verebilirim.

Edinburgh, Holyrood House Şapelindeki Tapınak Şövalyesi'ne ve Masonlara ait mezar taşlarında, Masonluğun anlaşılması güç olsa da, kadim gizlerin bozulmamış bir mirasçısı olduğunu okudum; bu gizemler yazılı olarak saklanmıştır, törensel olarak uygulanmıştır ama ilhamı anlaşılmamıştır. Şehrin Antika Müzesi'nde, İskoçya topraklarından çıkartılan haç türleri gördüm; bilimin simgeleriyle süslenmişlerdi ve Hıristiyanlık çağından açıkça daha eskilerdi... Mitolojiye ilişkin doğru bilgilerin görüşümüze açtığı kadim bilimler alanı, şu anki boş inançlardan kurtulmak için tek çaremizdir. Sağlam kafası olanlar, bilimsel algıları sayesinde boş inançları fark edebilirler; fakat günümüzdeki insanlann çoğu sağlam kafalı değiller ve korkularını bastırmak, telaşlarını yatıştırmak; geçmişin, şimdinin ve geleceğin gerçeklerini anlamak için, dikkatli bir manipülasyona ihtiyaç duyuyorlar.[26]

On dokuzuncu yüzyılın başında Carlile, Tapınak Şövalyesi Masonluğunu işte böyle tarif etmişti. Anlattığı tören, St George Aboyne Müdürlüğü'ne katılırken deneyimlediğim modern haline az çok benziyor; fakat Carlile, ben katılırken farketmiş olduğum törenin bazı söze dökülmeyen kilit noktalarından bahsetmiyor. Mesela eşkenar üçgenin örgüt içindeki simgesel rolün-

den... Carlile'in anlatımında, aday üçgen sunağa kafatası koyarken veya aday loca odasında üçgen çizerek tur atarken, üçgene sadece değinilip geçiliyor. Çağdaş Tapınak Şövalyesi töreninde üçgen veya sıkça denildiği gibi delta, çok daha önemli bir rol oynamaktadır. Carlile'in törenlerini gözden geçirerek, üçgenden başka bir yerde bahsedip bahsetmediğine bakmaya karar verdim. Karargâh'ın törensel olarak nasıl açıldığını kısmen anlatan şu cümleye rastladım:

> *Büyük Kumandan'ın ve iki yüzbaşının kılıçları ardından, bir üçgen oluşturacak şekilde zemine, Büyük Kumandan'ın karşısına yerleştirilir. Diğer bütün şövalyeler kılıçlarını kınlarına sokarlar.*[27]

Bu çağdaş törende görmediğim bir şeydi; fakat Carlile töreni İngiltere'de kaydetmişti. Acaba bu, Eski İskoç Tapınak Şövalyesi derecelerinden farklı mıydı? Bunu kontrol etmek için, eski İskoç törenine bakmam gerekiyordu. Fakat nereye bakacaktım? İskoçya Büyük Manastırı'nın websitesi başlangıç için iyi bir yer gibi görünmüştü ve birkaç ipucu vermişti.

Tapınakçı Masonluğun Eski ve Büyük Riti

Büyük Manastır'ın websitesindeki tarih bölümü, ilk Tapınak Şövalyesi Karargâhlarının ortaya çıkışına ilişkin bazı bilgilere sahiptir. Şöyle diyor:

> *Ekim 1779'da, o zamanlar Mother Kilwinning Locası'nın Büyük Üstadı olan Eglinton Kontu Archibald, Dublin'de kurulacak "İrlanda Locasının Yüksek Tapınak Şövalyesi" adlı bir loca için bir beyanname yayınladı. Bu Loca, İrlanda'nın Eski ve Büyük Karargâhı oldu ve İskoç Büyük Locası, Ekim 1800'de bir yönetmelik yayınlayarak "yan kuruluşların Üstat Mason derecesinin üstünde toplantı yapmasını, beratların feshedil-*

me cezası ile yasaklayıp, bu hakkı geçersiz hale getirince" çok sayıdaki İskoç Mason, İskoçya'da Tapınak Şövalyesi derecelerini çalışabilmek için İrlanda Eski ve Büyük Karargâhı'na berat başvurusunda bulundu.[28]

İrlanda Eski ve Büyük Karargâhı'nın çalıştığı (oynadığı) tören, E.G. Riti ("Early Grand Rite") olarak bilinir oldu ve İskoçya'da, İskoçya Eski ve Büyük Ana Karargâhı adındaki bir grup tarafından benimsendi. Koleksiyonumda bu törenin on sekizinci yüzyılın sonlarına ait bir nüshası vardı. Bunu bana, Ayrshire'daki Lauden-Kilwinning Locası'nda konuşma yaptığımda saygıdeğer büyük bir kardeş vermişti. Oldukça yıpranmış olan tören kitapçığını, Masonik Tapınak Şövalyesi Bay W.W. Walker özel olarak yayımlamıştı. E.G Riti'nde 29. Derece denilen Tapınak Şövalyesi derecesinin töreni içeriliyordu. İlk kez Mother Kilwinning Locası'nın beyan ettiği bir yan kuruluş olan İrlanda Eski ve Büyük Karargâhı'nın yayınladığı berat sayesinde bu töreni çalışıyorlardı (oynuyorlardı).

"Hacı" Ritl

Bir Mason'un, şövalye derecesini almadan önce, Hacı derecesi diye tabir edilen 28. E.G derecesini alması gerekiyordu. Şansıma, bu derecenin töreni de bana verilen kitapçıkta vardı. 28. Derece töreninin girişinde şöyle deniliyor:

Hacı, E.G. Riti'nin yirmi sekizinci derecesidir ve bir K.T. Karargâhı'nda verilir. Derece olarak tanıtıcı, meşgul edicidir ve aslında Kraliyet Kemeri'ne giden Mükemmel ve En Mükemmel derecelerine benzer. Aday, Orta Çağdaki bir sofuyu temsil eder ve kargaşa ile katliamın hüküm sürdüğü o dönemde yapılanların pişmanlığı vicdanını rahatsız eder; bu yüzden yaygın inancın Kurtarıcı'nın çilesi ile bağlantılandırdığı Kutsal Topraklara hacca gitmeye karar verir, böylece

geçmiş yaşamındaki lekeleri temizleyebilecektir. Üstünde bol bir cüppe, belinde bir ip, başında bir Palmer şapkası, sırtında bir yük, ayağında terlikler, elinde bir değnek ve gözü bağlı olacak şekilde giydirilir.[29]

Adayın kendisinin değerli bir hacı olduğunu kanıtlamak için verdiği şifre, çağdaş Tapınak Şövalyesi Karargâhı'nın içinde sembolik olarak hacca çıkmama izin verilmesi için bana öğretilen ile aynıydı. Ayrıca törenin bu hali, Ana Müdürlüğümün 1794'te kuruluşundan dört yıl kadar eskiye gidiyordu. Tek bir törenin parçası olan benim çalıştığım ritüel, önceki hallerine sadık kalmıştı. Gelgelelim 1790 tarihli Hacılık töreni tanıdık olsa da farklıydı. Görevlilerin isimleri farklıydı ve bazı kelimelerin ayrıntıları değişikti; yine de on sekizinci yüzyıl hacısı da dört görevliyle karşılaşıyordu ve birisi onun kim olduğunu soruyordu.

İlk olarak, Mareşal şövalye şöyle diyor:

Hacı, üstlendiğin bu ödevin zor ve yorucu olduğunu göreceksin; bu ödev, dayanıklılığını sonuna kadar zorlayacak. Bunu, şevkini kırmak için söylemiyorum; çünkü aksine aşacağın zorluklar ne kadar çok da olsa, katlanacağın sıkıntılar ne kadar yorucu da olsa, gerçekleştirdiğin amaç, ona ulaşmakta çektiğin zorlukların hakkını fazlasıyla verecektir. Şimdi hacı, size Ona güvenmeyi öğütlüyorum; O Calvary Dağı'nda kendi vücudunu kefaret olarak adamıştır. Yolculuğunuzda Tanrının size yardımcı olması dileğimle.[30]

Ardından oturumun ilk ayağında gözü bağlı adaya bir tur attırılır ve yolu zorlaştırmak için önüne çeşitli engeller konulur. Bu şekilde İlk Kervansaray'ın (Karargâh'ın hacıların dinlendiği yere verdiği isim: Caravanserie) sahibine götürülür. İlk Sahiple tanıştırılır ve sahip ona şöyle der:

Selam sana hacı. Gümüşüm ve altınım yok ama sana benzerlerini verebilirim. [Sahip devam etmeden önce, adaya bi-

raz tuz ile tadı kötü olan başka bir şey verir.] Eğer hayat yolundaki hacılığımızda başarılı olmak istiyorsak, iyi bir amaç için özveride bulunup kendimizi alçakgönüllüğe alıştırmalıyız. Hayatın tatlı yanlarını tatmadan önce, acı yanlarını tatmalıyız; hayatın tatlı yanlan sadece isteyerek yapılan doğrulukla ve iyilik için yorulmak bilmeden çabalamakla kazanılabilir. Yolcuğunuzda Tanrının size yardımcı olması dileğimle.[31]

Aday ardından sembolik haccının ikinci ayağına geçer. Yoluna başka engeller konulur ve hiçbir şey göremediğinden onlara takılır. Kolundan tutarak ona yol gösteren Mareşal şövalye, onun sadece tökezlemesini, düşmemesini sağlar. İkinci Kervansaray'a götürülür ve sahibiyle tanıştırılır; sahip şöyle der:

Selam sana hacı. Dünyevi zenginlik bizde yok ama sana benzerini verebilirim. [Devam etmeden önce adaya, yemesi ve içmesi için küçük bir parça kuru ekmek ve su verir.] Yolculuğunun başlangıcından beri zorluklarla karşılaşmaya alıştığın için, artık daha az sıkıntı çekiyorsun. Zorluğun acı tadına alışmış bir damak gibi, nispeten daha tatlı olan sıradan tatları daha iyi alabiliyorsun. Katettiğin kısacık yol, sen ilerdikçe seni daha fazla cesaretlendirecek, bu yüzden yolcuğunuzda Tanrının size yardımcı olmasını diliyorum.[32]

Burada aday hacılığının üçüncü ayağına götürülür ve bu sefer yoluna herhangi bir engel konulmaz. Üçüncü Kervansaray'a götürülür ve oranın sahibiyle tanıştırılır, sahip şöyle der:

Selam sana hacı. Haccın en zor kısmı geride kaldı ve ulaşmaya çalıştığın amaç ufukta göründü. Zorlukla dolu kupadan acının tadına baktın ve daha iyi koşullara şimdiden biraz yaklaştın. Şimdi, sana bu hayatın bu türden tatlarını vereceğim. [Sahip, devam etmeden önce, adaya bir bardak iyi şarap ve bir parça taze ekmek verir.] Katettiğiniz bu yolun,

sizi daha büyük zorluklar yaşamaya teşvik etmesi ümidiyle, yolculuğunuzu tamamlarken Tanrının size yardımcı olmasını dilliyorum.[33]

Aday bu aşamada, loca odasının batısına geri dönmüştür. Hâlâ gözü bağlı şekilde, doğuya götürülür ve bir sunağın önünde durdurulur. Sunağın üzerinde, bir kafatası ile çarpraz duran iki uyluk kemiği vardır ve bunlar dik duran bir haçın altına yerleştirilmiştir.

Papaz (Karargâh'taki başka bir görevli) Aziz Yuhanna İncili'nden okuyarak şöyle der:

Bunun üzerine Pilatus, İsa'yı, çarmıha gerilmek üzere onlara teslim etti. Askerler İsa'yı alıp götürdüler. İsa çarmıhını kendisi taşıyıp Kafatası -İbranicede Golgota- denilen yere çıktı. O'nu orada çarmıha gerdiler. O'nunla birlikte iki kişiyi daha, İsa ortada, onlar da iki yanında olmak üzere çarmıha gerdiler.[34]

Papaz okumayı bitirdikten sonra, adaya şu soruları sorar:

S: Kim o gelen?
C: Uzak yoldan gelen tövbekâr bir hacı; dininde önemli olan kutsal yerleri ziyaret etmek, Kurtarıcısı'nın acı çektiği haçın dibinde hayatı boyunca işlediği günahları ve yaptığı aptallıkları üzerinden atmak istiyor.
S: Senin söylediğin kişi olduğunu nasıl bilebilirim?
C: Hacının şifresine sahibim.
S: O zaman devam et ve şifreyi ver.
C: [Aday şifreyi verir. Loca odasının dışında, Kraliyet Kemeri Masonu olduğunu işaretle ve sözle kanıtladıktan sonra ona verilen şifredir bu.]

Mükemmel Kumandan'ın (Tapınak Şövalyesi Karargâhı'nın Muhterem Üstadı) emriyle, aday derecenin sırlarını saklayacağına ant içer; eğer yasayı çiğnerek onları açarsa, bunun cezası

kafatasının çene kemiğinden ikiye bölünmesi olacaktır. Bunun ardından, hâlâ gözü bağlı olan adaydan kafatasını öpmesi istenir. Bunu yaptığında, gözbağı çözülür ve ışığa yeniden kavuşur. Önünde duran parlak haçı görünce, sırtındaki yük alınır. Adaya, derecenin gizli tokalaşmaları ve şifreleri açıklanmadan önce, Mükemmel Kumandan şöyle der:

Burada Kutsallığın üstünde duran Ölümlülüğe –insan kemiklerinin üstündeki kafatasına– bakıyorsun. Bu size, burada açıklanan hakikatlere sadık kalmanın karanlık ölüm saatlerinde avuntu, geleceğin dünyasında ise hep mutluluk getireceğini hiç unutturmasın.[35]

Tapınak Şövalyesi Örtülerini Geçmek

Hacıya, sonraki bir tarihte Eski ve Büyük Rit'in 29. Derecesini alma hakkı verilir ki bu Tapınak Şövalyesi derecesidir. Bunu, "Örtüleri Geçme" diye bilinen bir törenle yapar. Bu örtüler simgesel olarak, Kutsalların Kutsalına giden aşamaları temsil eder. Her örtü, adayı Tapınağın merkezindeki gizli mabete bir adım yaklaştırır ve onları sadece en değerli rahipler geçebilir. Bu derecede, örtülerin sayısı üçtür ve Karargâh'ın zeminine çizilen eşkenar üçgenin köşelerine yerleştirilmişlerdir. Üçgenin tabanı batıya doğru, ucu ise doğuya doğrudur. Hacı odaya girmeden önce, üçgenin her köşesine bir örtü yerleştirilir. Her örtünün başında, 33. Sayfada dediğim gibi adaya soru soran bir muhafız veya Yüzbaşı vardır.

Bu derece, merak ettiğim üçgenli hacılık bulmacasına biraz ışık tutabilmektedir; önceki derecede de Kervansaraylar üçgenin köşelerine yerleştirilmişlerdi ve Karargâh'ın krokisi üçgen şeklindeydi. Bu sefer ise Kervansarayların yerinde örtüler vardır. Derecenin girişinde şöyle denilir:

Tapınak Şövalyesi derecesi, E.G Riti'nin yirmi dokuzuncu derecesidir. Siyah veya Karargâh dizisinin en önemli, baş derecesidir. Toplantıya Karargâh denilir ve simgesi üçgendir.[36]

Hacı, loca odasının kapısına yaklaşır ve elçi onu karşılayarak, şifreyi sorar. Elçi ardından hacıyı loca odasının içindeki Şövalye Alıcısına bildirir. Şövalye Alıcısı da hacıyı sorgulayarak, şifreyi yeniden sorar. Hacı gözü bağlanarak Karargâh'a alındıktan sonra Şövalye Alıcısı, Mükemmel Kumandan'a rapor verir. Şövalye Alıcısı hacıyı ilk örtüye götürür.

İlk örtünün yüzbaşısı "Kim o gelen? Kim o tapınağın ilk örtüsüne yaklaşan?" der.

Şövalye Alıcısı yanıtlar: "Saygıdeğer bir hacı; kutsal mabetleri ve kutsal yerleri ziyaret ederek kurtarıcısının acı çektiği yerde dualarını sunmuş, buralarda bir Tapınak Şövalyesi Karargâhı olduğunu duyarak, Tapınak'ın örtüleri arasında huzur bulma ayrıcalığını istemeye gelmiş."

Birinci örtünün yüzbaşısı "hacı tapınağın birinci örtüsüne girmeyi nasıl umid ediyor?" diye sorar.

Şövalye Alıcısı şöyle cevaplar: "Bu örtüye ait olan şifre sayesinde." Hacı 28. Derecenin şifresini verir ve ona "ilk örtüye girin" denilir.

Örtünün rengi mavidir; gözübağlı olduğu için hacı bunu göremese de Karargâh'ın diğer şövalyeleri bunu görmektedir. Aday sadece tülbentten geçerken üstüne sürtünen örtünün kumaşını hisseder. Ardından aday rengi kırmızı olan ikinci örtüye götürülür.

İkinci örtünün yüzbaşısı "Kim o gelen? Kim o tapınağın ikinci örtüsüne yaklaşan?" der.

Şövalye Alıcısı yanıtlar: "Saygıdeğer bir hacı; kutsal mabetleri ve kutsal yerleri ziyaret ederek kurtarıcısının acı çektiği yerde dualarını sunmuş, buralarda bir Tapınak Şövalyesi Karargâhı

olduğunu duyarak, Tapınak'ın örtüleri arasında huzur bulma ayrıcalığını istemeye gelmiş."

İkinci örtünün yüzbaşısı "hacı tapınağın ikincisi örtüsüne girmeyi nasıl umid ediyor?" diye sorar.

Şövalye Alıcısı şöyle cevaplar: "Bu örtüye ait olan şifre sayesinde." Hacı 28. Derecenin şifresini verir ve ona "ikinci örtüye girin" denilir.

Tören, rengi siyah olan üçüncü örtü için de tekrarlanır. Fakat hacı onu iterek içinden geçmek üzereyken, üçüncü örtünün yüzbaşısı kılıcını alarak, örtüyü baştan sona keser; bu yüzden hacı kesilme sesini duyarak, geçmesi için örtüyü itmesi gerekmediğini fark eder. Üçüncü örtünün yüzbaşısı "Emmanuel'in öldüğü an, Tapınağın örtüsünün baştan sona ikiye nasıl bölündüğünü görün" der.

Bu noktada hacı, Karargâh'ın içindeki Asilium diye bilinen ve Karargâh'ın geri kalanından beyaz bir örtüyle ayrılan mabete götürülür. Burada aday diz çökerek Tapınak Şövalyesi andını içer. Bu bittikten sonra gözündeki bağ çıkartılır ve aday on iki mumdan oluşan bir eşkenar üçgenin ortasında diz çökmüş olduğunu fark eder. Eline bir kupa şarap verilerek, ondan "Kireneli Simon'un anısına" kadeh kaldırması istenir. Ardından Papaz, Matta İncili'nden Yehuda Iskariot'un hikâyesini okur; bitirdiğinde şöyle söylerek, adaydan önündeki mumu söndürmesini ister: "Eğer layık değilsen, insanların arasındaki mumun işte böyle söndürülsün."[37]

Bu noktada, tören, eşkenar üçgen hakkında daha fazla bilgi verir ve törenin bu halinde üçgene delta denilir. Papaz, Havarilerin İşleri'nden okumaya devam ederek, Yehuda'nın yerine gelecek kişiyi belirlemek için Petrus'un kura çektirdiği ve Matthias'ın seçildiği hikâyeyi anlatır. Okumayı bitirdiğinde Papaz adaya mumu yeniden yakmasını emreder ve o bunu yaparken Mükemmel Kumandan ona şöyle der:

Hacı, ışığa kavuştuğunda Karargâh'ın delta şeklinde dizilmiş on iki ışık ile aydınlandığını gördün. Işıklar on iki ha-

variyi, diğerlerinden daha sönük olan ışık ise Yehuda Iskariot'u temsil etmektedir. Yerleştirilme biçimleri Hıristiyanlığın İlah anlayışını simgelemektedir ve bu şekil aynca Karargâh'ın işaretidir. Ve Onların yardımıyla içinde otuz gümüş para olan bu sandığı görüyorsunuz; şu an ona bakarken ve sonradan onu hatırlarken, düzenbazlık ve hainlik karşısında duyduğunuz korku ve nefret daima canlansın. [Sunağın üstünde duran kafatasına ve çarpraz uyruk kemiklerine işaret eder.] Ölümlülüğün işaretlerine, bir zamanlar bizim gibi canlı olan ama şimdi eylemeyi ve düşünmeyi kesmiş olan bu işaretlere bakın; onların dirim enerjileri tükenmiş, yaşam güçlerinin tamamı işlemez olmuştur. Hepimiz hızla, böyle bir hale yaklaşıyoruz şövalye efendiler. Bu yüzden önünüzdeki fırsatı kaçırmayın; öyle yapın ki kırılgan bedenlerimiz bu yadigâr gibi soğuk ve cansız hale gelince, bedensiz ruhlarımız yaşam ve sonsuz ışıkla dolu yerlere yükselebilsin.

Şimdi hacı, bu Karargâh'ın Mükemmel Kumandan'ı olarak bana verilen yetki ve güce dayanarak, seni Kudüs Tapınağı'nın bir şövalyesi yapıyorum. [Ardından adayın kafasına ve omzuna kılıcıyla dokunur; Mareşal ise kafasına biraz şarap döker. Sonra aday ayağa kalkar ve sunağın önünde durur.][38]

Yeni Tapınak Şövalyesi'ne omuzlarında kızıl haç olan beyaz bir kolsuz manto giydirilir, ayakkabılarına mahmuz takılır ve bir yüzük verilir. Diğer şövalyeler, mumlardan oluşan deltanın etrafında çember oluşturarak toplanırlar ve hem deltanın hem de çemberin merkezinde duran şövalyeye, şövalyelik kılıcı sunulur. Tören, Elçinin trompetini üflemesi ve "duyduk duymadık demeyin şövalye efendilerimiz; Mükemmel Kumandan'ın emriyle, Bay şövalye A.B.'yi Kudüs Tapınağı Örgütü'nün bir şövalyesi ilan ediyorum" demesiyle sonlanır.

Mükemmel Kumandan, Karargâh kapanmadan önce, yanan mumlardan oluşan deltanın ortasında hâlâ durmakta olan Tapınak Şövalyesi'ne seslenerek aşağıdaki konuşmayı yapar:

Son olarak, size Tapınak Örgütü'nün, özellikle de Eski ve Büyük Rit'ten olanlann amaçlarını ve tarihini ciddi bir şekilde araştırmayı öğütlüyorum. Eski ve Büyük Rit'ten olanlar, eskilerin Tapınak Şövalyesi'nin en eski ve tek yasal temsilcileridir. Bu yüzden Eski ve Büyük sistemimizin saflığına ve kadimliğine güvenin ve düşmanlarınıza her zaman içinizde inanmak için bir sebep olduğunu gösterin. Örgütümüze kabul edilişinizi kutlarım. Mübaşirin gösterdiği yere oturabilirsiniz.[39]

Tören, benim Tapınak Şövalyesi olduğum törende gördüğüm pek çok özelliğe sahipti; hiçbir suretle aynı olmasalar da, törenin İskoçya'daki kullanımının en azından on sekizinci yüzyıla kadar geri gittiği konusunda beni ikna edecek kadar benzerdiler. Tören iki kısımdan oluşuyordu. İlk kısımda sembolik bir hacılık yapılıyor, ikincisinde ise aday şövalye olarak kabul ediliyordu. Fakat yine de farklar var. Carlile'in anlattığı İngiliz töreni, İskoç törene göre eşkenar üçgen veya delta simgesinin açıklanmasına çok daha az önem veriyor. İskoçya Ana Karargâhı'nın Eski ve Büyük Riti, deltanın Hıristiyanlığın İlah anlayışının simgesi ve Karargâh'ın işareti olduğunu söylemişti.

Kutsal Delta'nın Gizemi

Kutsal delta düşüncesinin başka bir yerde daha, Eski ve Kabul Edilmiş Ritin 13. Derecesinde de ifade edildiğini görmüştüm – bu tören 1867 yılında New York'ta Charles McClenachan tarafından yayımlanmıştı. Bunu araştırdım ve Eski ve Büyük Rit'in Hanok'un Kraliyet Haçı olarak bilinen derecesinde geçen tarihe ilişkin bir konuşmada farkettiğim şu açıklamayı keşfettim:

Derecenin geçmişi ve hakkındaki efsane şöyledir: Yeret oğlu Hanok, Adem'in soyundan olanların altıncı neslindendi. Tanrı korkusuyla ve sevgiyle dolarak, onurla ve görev duygusuyla insanlara önderlik etmek istedi. Bir rüyasında İlah ona, saf altından bir üçgen olarak göründü ve şöyle söyledi: "Hanok, benim gerçek ismimi öğrenmeyi çok istedin; kalkıp, beni takip edersen onu öğreneceksin."

Rüyasını bir esinleme olarak kabul eden Hanok, rüyasında gördüğü dağı aramak için yolculuğa çıkar. Aramaktan yorulmuş halde Kenan Ülkesinde durana kadar da böyle yapar. Burada Adem'in soyundan gelenler oldukça çoklardır. Birkaç işçi alarak, oğlu Metuşelah'ın yardımıyla üst üste duran ve kemerli tavanları olan yedi odayı gün ışığına çıkartır ve rüyasında gördüğü gibi en alttakinin katı kayadan yontulmuş olduğunu fark eder. Her bir kemerin ortasına, kare bir taş ile kapatılan dar bir aralık bırakır; en üsttekinin üzerine ise Evrenin Yüce Mimarı için mütevazı, yontulmamış dev taşlardan oluşan çatısız bir tapınak yapar.

Üçgen şeklindeki çok sayıda değerli taş işlenmiş olan altın levhanın üstüne Tanrı'nın kelimelere dökülemez adını kazır ve plakayı, kantaşı bir küpün yüzlerinden birine çakar.

Kimse bu paha biçilmez hazineyi bilmez. Hanok, hazinenin keşfedilmemesi ve onu yakın zamanda dünyayı bir bataklığa çevireceğini bildiği Tufan'dan korumak için aralıkları kapatıp, taşı ve taşın kaldırılmasını sağlayan kulpu, gösterişsiz tapınağının granit zemini ile gizler.

Sonra, dünya çapında gerçekleşecek selde sanatlara ve bilimlere ait bilgilerin tamamının kaybolacağından korkarak, yüksek bir tepeye iki büyük sütun inşa eder – bir tanesi suya dayansın diye pirinçten, diğeri ise ateşe dayanıklı olması için granitten yapılır. Granit sütunda hiyerogliflerle yeraltı odaları tarif edilmekteyken, pirinç olanda sanatların ve bilimlerin ilkeleri vardır.

Granit sütun Tufan'da devrilerek sürüklenir ve şekilsiz bir yı-

ğına dönüşür; fakat pirinçten olan sağlam kalır ve Tufan'dan sonra onu Nuh bulur. Tann Mısır'daki Musa'ya firavuna gitmesini ve İsrail oğullarını Mısır'dan kaçırmasını emrederken ona gerçek ismini söyleyinceye kadar bu isim gizli kalır: "Ben olduğum ve olacağım şeyim: Atalarının Tanrısıyım; İbrahim'in, İshak'ın ve Yakup'un Tanrısıyım. İsrail oğullarına, beni size gönderen şöyle dedi diyeceksin: Ben İbrahim'e, İshak'a ve Yakub'a El-Şedi ismiyle görünen RAB'bim ama ismimi onlara göstermedim."

Musa, altın bir plakaya kelimelere dökülemez ismi kazır ve onu Ahit Sandığı'na saklar. Musa, ismi Harun'a ve Yoşua'ya söyler, sonraysa baş rahiplere söylenir. İsim sadece sessiz harflerden oluştuğu için, gerçek telaffuzu pek geçmeden unutulsa da isim sandıkta kalır. Fakat Otniel zamanında Suriye Kralı'na karşı yapılan bir savaşta, sandığı taşıyanlar öldürülür ve sandık yere düşer. Savaştan sonra onu arayan İsrailliler bir aslan kükremesinin sesini takip ederek onu bulurlar; ama aslan yere yatmış, ağzında altın anahtar, onu korumaktadır. Baş rahiplerin ve Levililerin geldiğini gören aslan anahtarı bırakarak kaçar. Bu yüzden hazinedarın boynundaki anahtarın üzerinde şu kelimelerin baş harfleri vardır: "In are leonis verbum inveni" – "Sözü, aslanın ağzında buldum." Savaşta plakayı çalan Filistinliler altını eriterek onu Dagon heykeline dönüştürürler.

Davut Tanrı'ya bir tapınak inşa etmek istese de bu planı oğlu Süleyman'a miras kalır; Süleyman ise Kudüs'ün yakınında bir yer seçer. Hanok'un tapınağının devrilmiş sütunlarını bulan ve onların bir kâfir tapınağının yıkıntıları olduğunu düşünen Süleyman, kutsallığı bozulmuş bir yeri istemeyerek, gerçek Tanrı için inşa ettireceği Tapınak için Moriah Dağı'nı seçer. Bu tapınağın altına gizli bir oda yaptırır ve bu odanın girişine varmak için, yine yeraltında olan sekiz başka odadan ve kralın sarayının altında bulunan dar bir geçitten geçmek gerekir. Dokuzuncu odada, sandığın konulması için beyaz mermerden kesik bir sütun var-

dır ve Süleyman, Sur Kralı Hiram ve Hiram Abif'le yaptığı özel toplantılarını burada gerçekleştirir; sadece bu üçü odanın yolunu bilirler. Süleyman, bir Adalet Tapınağı inşa etmeyi önerir ve yer olarak Hanok'un tapınağının bulunduğu alanı seçer. Bu yüzden devrilmiş sütunların ve yıkıntıların temizlenmesini emreder. Gibulum, Joabert ve Stolkin zeminin mesahasının yapılması ve temellerinin atılması için seçilir.[40]

O halde, eğer şu an çalışılmayan Eski ve Büyük Rit'in töreni, eskilerin Tapınak Şövalyesi'nin en eski ve tek yasal temsilcisi olduğunu iddia ediyorsa; Masonik Tapınak Şövalyesi Karargâhın delta şekli, beş bin yıl önceye, peygamber Hanok'a kadar giden bir geleneğe dayanıyordu.

Peki bu inanılması güç iddianın herhangi bir kanıtı var mı? Yoksa bu sadece, oynanması keyifli olan hoş bir tören hikâyesi mi? İddianın doğru olması pek mümkün görünmüyor çünkü törenin tarihi, asıl Tarikatın yok oluşundan yaklaşık dört yüzyıl sonraya gidiyor.

Bir bağlantı sağlam kalmış olabilir miydi? Bunu keşfetmem gerek.

Sonuçlar

Tapınakçı Masonluğun derece konuşmalarında verilen geleneksel tarihi, kendilerinin gerçek Tapınak Şövalyesi'nin bir devamı olduğunu ve düşüncelerini, bir yeraltı geleneği olan Tapınak Şövalyesi'nden aldıklarını söylüyor. Peki tören dışında bu düşüncenin başka bir desteği var mı?

Günümüzde İskoç Tapınak Şövalyesi Karargâhlarında çalışılan tören, Richhard Carlile'in on dokuzuncu yüzyılın başında yayımladığı İngiliz töreninden farklı. Nitekim, çağdaş tören, üçgen veya delta simgesine yapılan göndermeleri hâlâ korumaktadır ki bunlar on sekizinci yüzyılın sonlarına giden bir İskoç Tapınak Şövalyesi töreninde de bulunmaktadır. Örneğin, sembo-

lik bir hacılık ve sonrasında şövalye olarak kabul edilme şeklindeki kendine has iki parçalı tören yapısı korunmuştur.

İskoçya'daki Eski ve Büyük Rit çalışmalarında, sadece kendilerinin "eskilerin Tapınak Şövalyesi'nin tek yasal temsilcileri" olduğu söyleniyor. Carlile'in eski İngiliz töreninde bu yoktu. Peki bu akla yatkın bir iddia mı?

Buna karar verebilmek için, gerçek Tapınak Şövalyesi hakkında çok daha fazla şey öğrenmem gerekiyordu. Sonraki adımım, gerçek Tapınak Şövalyesi'nin tarihine ilişkin akademik görüşlere bakmak olacak. Sonraki bölümde, keşfettiklerimi göreceksiniz. Sanırım siz de gerçeklerin efsanelere göre çok daha şaşırtıcı olduğuna katılacaksınız – hatta Kâse Arayışı gibi en köklü efsanelerimiz Tapınak Şövalyesi hikâyelerine karışmış olsa da. Sayfayı çevirin ve bunun nasıl olduğunu görelim.

İKİNCİ BÖLÜM

Gerçek Tapınak Şövalyeleri Lütfen Ayağa Kalkabilirler mi?

Kutsal Vahşetin İcadı

1095 yılında Bizans imparatoru I. Aleksius, Papa II. Urban'a bir yardım çağrısı gönderdi. İmparator'un Anadolu'daki topraklarını ve buralardaki Yunan Hıristiyan kiliselerini Müslüman Selçuk Türkleri istila etmişti. Yunan kilisesini kurtarmanın getireceği siyasi üstünlüğü fark eden Papa Urban, Batı Avrupalı Hıristiyan şövalyeleri Türklere karşı savaşa çağıran bir konuşma yaptı.

27 Kasım 1095 tarihinde Papa II. Urban, Clermont Konseyi'nde yaptığı bir konuşma ile haçlı seferi düşüncesini icat etti. Chartres'li Fulcher papanın söylediklerini, *Gesta Francorum Jerusalem Expugnantium*'da kaydetmişti; yapıttan alınan bir parça şöyle:

> *Türkler ve Araplar, Hıristiyanların topraklarına gittikçe daha fazla saldırıp, daha fazla yer aldılar. Pek çok Hıristiyan öldürüp, pek çoklarını esir aldılar ve kiliseleri yıkıp, [Bizans] imparatorluğunu mahvettiler. Eğer onların böyle devam etmesine izin verirseniz... cesasız kalarak inançlı Hıristiyanlara daha fazla saldıracaklar. Bu nedenle, BEN veyahut RAB, sizden İsa'nın elçileri olarak bu sözleri her yere yaymanızı ve rütbe gözetmeksizin, basit askerden şövalyeye, fakirden zengine*

herkesi acilen bu Hıristiyanların yardımına gelmeye ve o zalim ırkı dostlarımızın topraklarından kovmaya ikna etmenizi rica ediyorum. Şu an burada olanlara olduğu gibi burada olmayanlara da söylüyorum bunları. Dahası, bunu İsa emrediyor.[41]

Tanrı bariz bir şekilde Urban'ın tarafında olduğu için, gönüllülerin ruhları için alışılmadık bir teklifte bulunabilmişti. Şöyle devam ediyor:

Deniz yolunda, kara yolunda veya paganlarla savaşırken ölenlerin günahları hemen affedilecek. Tanrı'nın bana verdiği güç ile bunu onlara bahşediyorum... Hırsız olanlar... şimdi şövalye olsun. Kardeşleriyle ve akrabalarıyla savaşanlar... şimdi barbarlığa karşı savaşsın. Çok az bir ücretle paralı askerlik yapanlar şimdi ebedi ödüle kavuşsun... Bu yüzden, bu yolculuğa, günahlarınızın affı için, cennet krallığının sonsuz şanının güvencesiyle çıkın.[42]

Pek az Hıristiyan'ın karşı koyabileceği bir teklifti bu. İsa'nın tasdiğiyle doğunun zengin topraklarını yağmalamak, soymak ve öldürmek için gitmeleri isteniyordu; eğer bir aksilik olur da ölürlerse, doğrudan cennete gideceklerdi. Plan işe yaradı. 1099 yılında Kudüs haçlıların elindeydi ve Türkler püskürtülmüştü. Fakat Alexius topraklarını geri alamadı. Bunun yerine, papalığa bağlı dört yeni haçlı krallığı kuruldu.

Ama bu toprak sorununu çözemedi çünkü asiler türlü türlü sıkıntılar yaratıyordu. Haçlıların çoğu ganimetle dolu halde evlerine döndüler; savaş, bitkinlik ya da hastalık sebebiyle ölmüş olanlar ise cennete şanlı bir ahirete göçtüler. Hugh de Payns ve Gofrey de Saint-Omer gibi sağlam kalan az sayıdaki haçlı ise Kudüs'te kaldı. Zamanı gelince, Papa Urban'ın düşüncesinin mantıksal sonucuna vararak, yeni bir şövalyelik örgütü, yani Tapınak Şövalyesi'ni yarattılar.

Gizemli Başlangıçlar

Tapınak Şövalyesi ne zaman başladı? Bu, yalın bir soru olsa da, cevaplaması o kadar kolay değil. Bu konuda, iki tanınmış uzman var. Birisi, Reading Üniversitesi'nde Orta Çağ Tarihi bölümünde okutman (reader: İngiliz üniversitelerinde profesörlüğün bir altı) olan Dr. Malcolm Barber; diğeri ise onun bir zamanlar öğrencisi olan, Cardiff Üniversitesi Orta Çağ Tarihi bölümünden kıdemli öğretim görevlisi (senior lecturer: İngiliz üniversitelerinde okutmanlığın bir altı) Dr. Helen Nicholson'dır.

1994 tarihli Tapınak Şövalyesi'ne ilişkin klasikleşmiş *Tapınak Şövalyesi'nin Tarihi/Yeni Şövalyelik* adlı çalışmasında Barber, 1106 yılında Kudüs'e yaptığı Hac hakkında yazan Daniel adlı bir Rus başkeşişi alıntılıyor:

> *Burası tüyler ürpertici, tehlikeli bir yer. Başan'daki bu kasabaya altı ırmak akıyor; bu ırmaklar boyunca uzun sazlar büyüyor ve kasabanın etrafında çok sayıda uzun palmiye ağacı var, sık bir ormanı andırıyorlar... [Burası] korkunç ve geçmesi çok zor; zira burada vahşi pagan Araplar yaşıyor ve bu ırmakların sığlıklarından geçen yolculara saldırıyorlar. Ayrıca buralarda çok sayıda aslan bulunuyor.*[43]

Dr. Barber, Tapınak Şövalyesi'nin, Küdüs Kralı Baldwin'in karşı karşıya kaldığı, başkeşiş Daniel gibi hacıların güvenliğini sağlama sorununu çözmek için kurulduğunu söylüyor. Fakat, Daniel'in korkuları koruyucu bir kuvvet oluşturmak için bir neden sağlasa da, Tapınak Şövalyesi'nin *ne zaman* kurulduğunu söylemiyor. Barber, bu olayı tarihlendirmeye çalışırken oldukça açık sözlü; o zamanlar kimsenin bu olayın kaydetmeye değecek kadar önemli olduğu düşünmediğine dikkat çekiyor.

> *[Tapınak Şövalyesi'yle] aynı zamanda yaşayan hiç kimse, örgütün ilk kuruluşunun kaydetmeye değecek kadar önemli olduğunu düşünmemişti. Fakat on ikinci yüzyılın ikinci yarı-*

sında yaşamış olan üç tarihçi, Sur Başpapazı William (yaklaşık 1186 yılında ölmüştür), Yakupçu Antakya Patriği Süriyeli Michael (1199 yılında ölmüştür) ve Oxford Baş Deakonu Walter Map (1208 ile 1210 arasında bir tarihte ölmüştür), örgütün sonraki öneminin ışığında, örgütün ortaya çıkışının farklı anlatılarını veriyorlar.[44]

Barber, bu üç tarihçi içerisinden Sur'lu William'ın en önemlisi olduğunu düşünüyor. William, 1130 yılında Galile'de doğmuş ve 1146 ve 1165 yılları arasında Avrupa'da yaşamıştır. Barber, William'a dürüst bir kaynak olarak bakıyor; yaşamından önce gerçekleşmiş olayları özenle araştırdığını, onun asıl kaynakları okuma ve bu olayları bilebilecek kişilere soru sorma zahmetine girdiğini söylüyor. Fakat Barber'a göre, William'ın Tapınak Şövalyesi'ne bakışı, yaşadığı dönemde şövalyelerin ayrıcalıklarını haksız yere kullanmaları nedeniyle kendisinde oluşan nefret yüzünden yanlıdır.

Barber, Suriyeli Michael'ı daha az güvenilir buluyor; özellikle de kendi yaşadığı zamanın ve kendi deneyimlerinin dışındaki konuları anlatırken. Fakat en az güvendiği, olaylara zaman bakımından en uzak olan Walter Map'tir; ona göre Map, güzel bir öyküyü tarihsel olgulara yeğleyen birisidir.

Surlu William, doğumundan yirmi yıl önce gerçekleşmiş olayları anlatırken, Tapınak Şövalyesi'nin kuruluş tarihi olarak 1118 yılını veriyor. William "bir şövalye örgütünden kendini Tanrı'ya adamış, dindar, Tanrı korkusu olan [bazı] soyluların, Kudüs Baş Pisikoposu Picquigny'nin önünde fakirlik, bekaret ve bağlılık yemini ettiklerini" söylüyor. En önemlilerinin Hugh de Payns ve Godfrey de Saint Omer'in olduğunu söylüyor. Bu kişiler, kendilerini Tanrı'nın hizmetine adama sözü vermişlerdir ve onlara bu görevlerinde yardımcı olmak için William'ın "Rabbin Tapınağı" dediği tapınağın güney kısmında bir kışla verilmiştir. Bağışçıları Kudüs Kralı II. Baldwin'dir. William, Baldwin'in ger-

çek Tapınak Şövalyesi karınlarını doyurup, üst baş alabilsinler diye onlara gelir olarak öşür vergisi toplama hakkı verdiğini söylüyor. Karşılığında onlardan, hacıları yollarda ve anayollarda bulunan soyguncu pusuları ve saldırılar gibi başkeşiş Daniel'in güzel bir şekilde anlattığı tehlikelere karşı koruyup, onlara geçiş hakkı sağlamaları istenmiştir.

Malcolm Barber, Hugh de Payns'i ve yaklaşık otuz şövalyeyi manastır keşişleri olmak yerine ana yol muhafızlığına büyük ihtimal Kral Baldwin'in ikna ettiğini söylüyor. Fakat muhtemelen çok zor ikna olmamışlardı; zira kutsal şehitlik görüşleri iyice aşırılaşıyordu (buna az sonra değineceğim). Barber, Walter Map'in versiyonundaki olaylara şüpheyle bakıyor. Barber, bu hikâyeyi, basit bir şövalyenin kendisini kutsal yerlere giden hacıları korumaya adadığı bir "skeç" olarak tabir ediyor. Barber'ın, rağbet edilen tarihçilerin Tapınak Şövalyesi'nin başlangıcını tarihlendirme çabalarına duyduğu şüpheyi azaltan, daha güçlü kanıtları var:

> *Örgütün baştaki üyelerinden biri olan Flanders Kontu Thierry, 13 Eylül 1128 tarihinde kabul edilmiştir; yani örgütün kuruluşundan dokuz yıl sonra. Kabul, Hugh de Payns'in huzurunda yapıldığından, bu tarih, Surlu William'ın verdiği 1118 yılından çok daha güvenilir kanıtlara dayanmaktadır.*[45]

Barber, Surlu William'ın yaşadığı dönemde, yani örgütün kuruluşundan yaklaşık elli yıl sonra, örgütün ortak belleğine dokuz baş kurucu fikrinin kazındığını ve bunun on üçüncü yüzyıl boyunca da devam ettiğini söylüyor. Perugia'da bulunan ve önemli bir Tapınak Şövalyesi kilisesi olan San Bevignate'deki (1256 ve 1262 yılları arasında inşa edilmiştir) yarım kubbenin üç haçı çevreleyen dokuz yıldız ile süslendiğini belirtiyor. Ardından ilk dokuz yılda dokuz üyenin olduğu iddiasının şüpheli bir denklik taşıdığını söylüyor ve Suriyeli Michael'ın kaydettiği

şövalye sayısı olan otuz ile bu iddianın uyuşmadığına dikkat çekiyor. Oldukça ikna edici bir mantık yürütme ekliyor: eğer bu kadar az sayıda insanı çekecekse Papa büyük ihtimal yeni bir örgüt kurmazdı.[46]

Efsaneye göre Tapınak Şövalyesi'nin dokuz kurucusu şöyleydi:

Champagneli Hugh'un hizmetindeki lord Hugh de Payns;
Hugh de Saint Omer'in oğlu Godfrey de Saint Omer;
Champagneli Hugh'un hizmetindeki, Clarvaix başkeşişi Bernand'ın amcası Lord Andrew de Montbard;
Flanders yöneticilerinin akrabası Payen de Montdidier;
Flanders yöneticilerine ve Montdidier'e akraba olan Archambald de St Amand;
Gondemar, ayrıntılar bilinmiyor;
Rosal, ayrıntılar bilinmiyor;
Godefroy, ayrıntılar bilinmiyor;
Geoffroy Bisol, ayrıntılar bilinmiyor.[47]

Ayrıca efsaneye göre bu kişiler yeminlerini ettikten sonra dokuz yıl boyunca, Haremi Şerif'in altındaki odalarda bulunan Süleyman'ın Ahırları adlı bir yerde sessiz sakin yaşamışlardır ve çok nadir dışarıya çıkıp kutsal şiddet uygulamışlardır.

Efsaneler bir yana, Hugh en sonunda planlarına maddi destek sağlamak amacıyla dışarıya çıkmıştır. 1128 yılında para toplamak için batıya bir yolculuk yapmıştır. Buna, Fransa'dan başlamış, ilk olarak Le Mans'daki bir düğüne gitmiş, sonra Fransız Kralı I. Henri ile görüşmüştür; Kral, (Barber'a göre) "Onu saygıyla karşılamış ve altın ile gümüşten oluşan büyük hazineler hediye etmiştir." Hugh ardından İngiltere ve İskoçya'ya gitmiştir:

İngiltere ve İskoçya'ya ziyareti 1128 yılının yaz mevsiminde gerçekleşmiştir ve... Eylül ortalarında Flanders'ta-

ki Cassel'a geri dönmüştür; burada Godfrey de Saint Omer ile beraber Flandersli Thierry ile vasallarını örgüte kabul etmiştir.[48]

Yolculuğu sırasında Hugh, Edinburgh yakınındaki Roslin'i ziyaret etmiştir ve Roslin Baron'u Henri de St Clair ona bir müdürlük (Tapınak Şövalyesi'ne ait toplantı evleri) inşa etmesi için şu an Temple olarak bilinen bir İskoç köyünden arazi vermiştir. İskoç bir toprak ağasının bu yeni radikal örgüte batıda yardımcı karakollar inşa etsin diye hediye ettiği arazi, İngiltere'nin soyluları arasında bir akım başlatmıştır. Bu akım çok geçmeden, örgütün doğudaki askeri seferlerini gölgede bırakacak büyük bir ticari imparatorluğun temelini oluşturacaktır.

Hugh'un fon toplama turunun doruk noktası, Ocak 1129'da Troyes Konseyi'nin önüne çıkması olmuştur. Bu vesileyle örgüt için bir keşişlik kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun (sonradan "Latin Kanunu" diye bilinecekti), Clairvaux başkeşişi Bernand tarafından yazılmıştır ve yetmiş iki maddeden oluşmaktadır.[49] Bu, yeni kurulmuş örgüt için önemlidir çünkü örgüte resmiyet sağlamıştır.

1129 yılının başlarında Hugh, Kudüs'e geri döner ve şövalyeleriyle kuzeye ilerleyerek, Şam'ı almaya çalışır. Uzun süren kuşatma sırasındaki lojistik destek eksikliği, onu, örgüte batıda verilen toprakları savaş gücünü geliştirmek için nasıl kullanabileceğini düşünmeye götürür. Batı Avrupa'da düzenli bir destek ağı kurarak, düzenli bir yeni şövalye, para, yiyecek, giyecek ve silah akışı sağlamaya karar verir.[50] 1130 yılında kurucu şövalye kardeşlerinden biri olan Payen de Montdidier'i İngiltere'ye gönderir. Kral Stephen, onun yeni müdürlüklerden oluşan yeni bir ağ inşa etmesine izin verir.[51]

Bir Saldırganlık Teolojisi Yaratmak

Tapınak Şövalyesi, Hıristiyanlık düşüncesi için yeni bir fikirdi. Yeni bir teolojik düşünce olan kutsal şiddeti -Papa II. Urban'ın keşfedip Clairvaux'lu Bernard'ın desteklediği bir düşünceyi- temsil ediyorlardı. Malcolm Barber'a göre, bu fikir 1050 yılından sonra öyle kökleşmiştir ki, papalığın ana hedefi, kâfirleri öldürmek türünden "yüksek" gördükleri amaçlar için insanların savaş itkisini yönlendirmek olmuştur. Şöyle diyor:

> *İlk Tapınak Şövalyesi yemin ettiği sıra, "kutsal şiddet" fazlaca genel kabul görür hale gelmişti ve sıradan insanın böyle bir amacın yolunda kurtuluşa ulaşabileceği düşüncesi oldukça kökleşmişti. Gerçekten de haçlılar, papalığın onlara bahşettiği affın, savaşta veya yolculuğun zorluklan sonucu ölenlere doğrudan cennete gitmeye yarayan bir pasaport sağladığına inanıyorlardı. Bu koşullar, ilk bakışta anormal görünen şu olgunun anlaşılmasına yardımcı olur: Sözde barışçı bir dini temsil eden savaşçı bir keşiş örgütünün gelişimi olgusunu.*[52]

Kanunlarının kabulünden sonra, Tapınak Şövalyeleri güçlerine güç kattılar. Yüzlerce nüfuz sahibi toprak ağasının desteğini aldılar ve Hıristiyanlık dünyasının her yerinden bağışlar yağmaya başladı. Bernard, Papa'yı Tapınak Şövalyesi'nin değeri konusunda ikna etmişti ve birden amaçları oldukça yaygın hale geldi. Şehit olma işine bulaşmadan "sonsuz ödül"den pay almak isteyen varlıklı zenginlerden para yağıyordu.

Clairvaux'lu Keşiş

Neredeyse herkes Aziz Bernard'ı duymuştur. Fakat aziz halesinin altındaki adam kimdi? Clairvaux'lu Bernard, Birinci Haçlı Seferi'nden sonraki dönemde önemli bir kilise siması haline gelmişti; Cistercium Tarikatına üye başarılı ve genç bir keşişdi.

Cistercium Tarikatı, 1098 yılında, Kudüs'ün alınışından ve II. Urban'ın ölümünden sadece birkaç ay önce Molesme manastırına ait bir grup Benedikt keşişi tarafından kurulmuştu. Batı manastırcılığının babası Aziz Benedikt'in saf ve gerçek öğretilerine geri dönmek istediklerini söylemişlerdi. Benedikt, yaşam kanunu dediği kuralları koymuştu ve bunlar sonradan bütün manastır örgütleri için mecburiyet haline gelmişlerdi. Kurallar, müşterek yaşamın ve fiziksel emeğin önemine vurgu yapıyor, üyelere mülk sahibi olmayı yasaklıyor, öğünlerin beraber yenilmesi gereğini getiriyor ve gereksiz konuşmalardan kaçınılmasında ısrar ediyordu.[53]

Bernard, 1090 yılında Dijon'un yakınında doğmuştu ve yirmi üç yaşında Cistercium Tarikatına katılmaya karar vermişti. Büyük kardeşi olan Fontaine Kontu, Bernard'ın fakir bir keşiş olma kararı karşısında dehşete düşmüştü. Fakat bir yıl içinde kont da, Fontaine ailesinin pek çok diğer üyesiyle beraber Cistercium Tarikatına katılmıştı.[54]

1115 yılında, yirmi beş yaşındaki Bernard, yeni kurulmuş Clairvaux Manastırı'nın başkeşişi yapılmıştı. Bu manastır Champagneli Hugh tarafından inşa edilmişti; bu kişi manastıra destek için arazi de bağışlamıştı. Kont Hugh kutsal şiddet düşüncesiyle uzun zamandır ilgileniyordu ve Birinci Haçlı Seferi'nin sonrasında Kudüs'ü ziyaret edip, haçlıları destekleyeceğine dair haçlı yemini etmişti. 1105 yılında kutsal topraklara gitti ve 1114 yılında Champagne'ya dönerek, Clairvaux'u inşa ettirdi. Kutsal şiddet ve haçlı affı düşüncesi Hugh'u büyülemişti; bu sayede bir şövalye olarak savaşabilecek ve şövalyelilik mesleği sırasında uyguladığı şiddet cennetteki yerini tehlikeye atmayacaktı. (Af, basitçe bir hapisten çıkış kartıdır. Ne kadar günah işleseniz de eğer yeterince af –Kilise tarafından bahşedilirler- topladıysanız, cehenneme gönderilmezsiniz). Hugh, 1125 yılında Kudüs'e geri döndü ve vasalı Hugh de Payns'in liderlik ettiği yeni kutsal şövalye örgütüne öyle hayran kaldı ki onlara katıldı.[55]

Rahipliğe yeni katılmış olsa da, Bernard kutsal şiddet teolojisiyle kendini özdeşleştirdi, İsa şövalyeliğini "iki yüz bin kişiyle saldıranlara iki bin kişiyle cesurca karşı gelirler" diye övmüştü.[56] Champagneli Hugh, Tapınak Şövalyesi'ne katıldığında, kontluk mevkisini kutsal şövalyelikle değiştirdiği için genç Bernard mektupla onu tebrik etmişti.[57] Bernard açık bir şekilde keşişlikle şövalyeliği kaynaştırırken hiçbir zorluk çekmemişti ve kutsal toprakları güvence altına almak için gerekenin "şarkı söyleyip ağlayan keşişler değil savaşan şövalyeler" olduğu gözleminde bulunmuştu.[58]

Fakat bütün herkes bu düşünceden hoşnut değildi. Barber'ın dikkat çektiği gibi bazı rahiplerin büyük endişeleri vardı ve karşı çıkmakta pek gecikmediler. Nasıl bir keşiş olursa olsun, bir keşişin haçlı seferlerinde yer alması düşüncesine karşı köklü bir muhalefet vardı. Huntingdon'un Başdeakon'u Henry "saflık ve yozlaşmanın, diğer deyişle keşişin ve şövalyenin karışımı yeni bir canavar yaratıldığını" söyleyerek, böyle bir birleşimin doğaya karşı olduğunu ileri sürmüştü.[59] Bu canavar izleğini Cisterci filozof Etoile'lu Isaac devralarak geliştirmişti. 1147 tarihli bir vaazda şöyle demişti:

> *Yeni bir canavar ortaya çıktı; adı belli yeni bir şövalyelik. Örgütleri... Hıristiyan olmayanları serbestçe yağmalıyor, onları din adıyla katlediyorlar; bu kıyım sırasında öldüklerinde ise onlara İsa'nın şehitleri deniliyor.*[60]

Walter Map, Tapınak Şövalyesi Örgütü'nün kuruluşunun dayandığı bütün bir teolojik temeli eleştirmişti. İsa'nın Aziz Petrus'a barışı aramasını söylediğine, Tapınak Şövalyesi'nin ise bu öğretiyi izlemeyip, şiddet kullandıklarını belirtmişti. Havariler Şam'ı, İskenderiye'yi ve Avrupa'nın büyük kısmını barışçıl bir biçimde vaaz vererek alırken, Tapınak Şövalyesi'nin Şam'ı ve İskenderiye'yi savaşarak kaybettiklerini söylemişti.[61]

Nasıl olmuştu da şiddet ve dindarlıktan oluşan bu garip ka-

rışım ortaya çıkmıştı ve bu karışım nasıl Tapınak Şövalyesi'ni bu kadar hızlı şekilde nüfuz sahibi yapabilmişti? Bulgular yine Tapınak Şövalyesi'nin manevi lideri Clairvaux'lu Bernard'a işaret ediyor. Onlara rehberlik eden kuralları o yazmıştı ve onlar hakkında ilham verici mektuplar yazarak örgütü etkin bir biçimde destekleyen oydu. Peki o örgütü nasıl bulmuştu? Ya da örgüt onu nasıl bulmuştu?

Hepsi Kudüs Kralı II. Baldwin'e kadar geri gidiyor. Kral Baldwin kendisini, Kudüs'te kalıp, burayı savunmak isteyen küçük bir şövalye grubu ile beraber bulmuştu. Fakat şövalyeler zamanlarının çoğunu Baldwin'in sarayının bulunduğu Haremi Şerif'te geçiriyorlardı. Kutsal yerlerin faydalarını sömürüyorlar, Baldwin'in verdiği karargâhta yaşayarak, misafirperverliği sayesinde bedavadan geçiniyorlardı. Baldwin, Kudüs'e yolculuk yapan hacılara saldıran haydutlar ve asiler sorununun farkındaydı ve bildiğiniz gibi, onları masraflarını karşılamaları için, yerel yollarda polislik yapan kutsal şövalyelere dönüştürme fikrine varmıştı. 1126 yılında kafasında bu düşünceyle, kutsal şiddetin iyi bilinen bir savunucusu ve şans eseri bu şövalyelerden birinin yeğeni olan başkeşiş Bernard'a mektup yazarak, durumu resmileştirme konusunda yardım istedi.

Tapınak kardeşlerinin "papalık onayı ile belli bir yaşam kanunu almak istediklerini" ve "başrahipten örgütlerinin onayını alabilmeleri, onu ödenek vermek ve inanç düşmanlarına karşı onlara yardımcı olması için ikna etmeleri" amacıyla Baldwin'in şövalyelerden ikisini, Andrew'i (Bernard'ın amcası) ve Gondemar'ı gönderdiğini yazdığını söylüyor Malcolm Barber. Baldwin, Bernard'a onun Avrupa'nın kralları ve soyluları arasında yeni Tapınak Şövalyesi örgütünün lehine konuşup konuşamayacığını sormuştu; büyük ihtimal onları besleyip, giydirip, silahlandırmaları için başka birilerini bulmayı ummuştu. Bernard bunu memnuniyetle kabul etmişti. İşte Tapınak Şövalyesi, Clairvaux başkeşişini manevi liderleri olarak böyle bulmuştu.

Bernard'ın Şehitler Tugayı

1129 yılında Bernard, *De Laudibus Novae Militiae* ("Yeni Şövalyeliğin Övgüsü") adlı bir kitap yazdı. Tapınak Şövalyesi'nin bir övgüsüydü bu, şövalyelere karakollarında cesurca hareket etmelerini tembih ediyordu[62] ve "İsa şövalyesi ve İsa şövalyeliğinin başı olan sevgili Hugh [de Payns]'e"[63] yazılan bir mektup biçimindeydi. Helen Nicholson, yaklaşık yüz seksen yıl sonra, Fransa'da Tapınak Şövalyesi'nin yargılandığı sıra, mektubun bir kopyasına sahip olduğunu söyleyen bir Tapınak Şövalyesi olduğunu[64] ve bunu esin kaynağı olarak kullandığını söylüyor.

Bernard mektupta, Tapınak Şövalyesi'nin kuruluşunun dini bir nedeni olduğunu ileri sürüyor. İsa'nın bir zamanlar ayak bastığı toprakların tam üstünde, yeni bir tür şövalyeliğin filiz verdiğini söylüyor. İsa şövalyelerinin savaşmak için "gurur, akılsızlık, öfke, onur, şan veya iktidar açlığı ile değil, saf amaçlar için, Hıristiyanlık dünyasını acımasız düşmanlarına karşı koruma isteği ile" güdülendiklerini belirtiyor. Yeni şövalyeler basit bir kolsuz keşiş mantosu giyiniyorlar, İsa adına hayatlarını adamaya yemin eden şövalyelere ait olan kırmızı haçı taşıyorlar. Bernard, yeni şövalyelik örgütünün her üyesinin öldüğünde kendi ruhunu koruduğunu, Hıristiyan inancının düşmanlarını öldürdüğünde ise İsa'yı koruduğunu teyit etmiştir.

Helen Nicholson bu mektubun amacını şöyle açıklıyor:

> *Bernard'ın kelime oyunları ve üslubu... birleşerek güçlü bir etki yapıyor: Yeni Tapınak Örgütü, heyecan verici bir gelişimdir. Yani keşişler gibi yaşayan şövalyeler, kendilerini İsa uğruna şehit olmaya adamış şövalyeler.*[65]

Bernard Tapınak Şövalyesi Örgütü'nü, Esinleme Kitabı'ndaki Kudüs şehitlerinin bin yıl sonra canlanacağı kehanetinin gerçekleşmesi olarak görmüş olabilir miydi? Eğer durum böyleyse, kullandığı simgeler uygundu; zira Katolik Kilisesi iki tür şehitlik tanımlar, biri kırmızı, diğeri beyaz.[66]

Kırmızı şehitlik İsa için kendi kanını dökmektir. Beyaz şehitlik, yaşamın şiddet ile alınmasını içermez; bunun yerine Tanrı'ya yaşamı tamamıyla adamak, dünyadan ve onun ayartmalarından el etek çekmektir. Beyaz bir şehit, kendi isteğiyle dünyevi işleri bırakır ve yaşamını süreğen bir hacılığa dönüştürür. Tapınak Şövalyesi'nin kolsuz mantosu, Bernard'ın Cistercilerinin beyaz şehit kıyafeti ile İsa için ölmeye hevesli şövalyenin kırmızı haçını bir araya getirmişti.

Bu şehit şövalyeler güçlerini bir zamanlar İsa'nın ayak bastığı toprakların ta kendisinden alıyorlardı. Gerçekten de bu derecedeki bir rahiplik desteği sayesinde, kendilerini yaşamda ve ölümde yenilmez görmüşlerdi. Bernard'ın akıl yürütmeleri böyle düşünmeleri için her sebebi sağlıyordu. Bernard kendisinden önce yaşamış bir azizin, Hippo'lu Augustinus'un düşüncelerini destekliyordu. Augustinus beşinci yüzyılda *Tanrı'nın Şehri* adlı bir kitap yazmıştı ve Hıristiyan barışını korumak için yapıldığı sürece savaşların haklı olduğunu söylemişti.[67] Bu güzel döngüsel akıl yürütme, esinlediği kutsal savaşların kurbanları için büyük teselli olmuş olmalı. Bernard, Tapınak Şövalyesi'nin kurulma amacı olan savaşın tam da bu türden olduğunu kanıtlamak için bu düşünceyi daha da genişletmiştir. Bu yüzden Tapınak Şövalyesi'nin önlerine çıkan herkesi öldürmeleri meşruydu çünkü Tanrı'nın iradesini gerçekleştiriyorlardı. Tanrı'nın emirlerini yerine getirirken öldüklerinde ise cennette azizlerin arasında yer almaları için gereken geçiş izinleri hazırdı.

Papalık zaten kutsal şiddet fikrini haçlı seferleri şeklinde kabul ettiği için, zayıf rahiplik sınıfı için bu düşünceyi eleştirmek zordu – yine de bazıları yapmıştı. 1150 yılında Cluny başkeşişi Saygıdeğer Peter, ölüme kadar kayıtsız şartsız itaatı isteyen Tapınak Şövalyesi'nin baskıcı tutumuna karşı çıkmıştır. Tapınağın kendi zamanındaki üstadına (Evrard de Barres) mektup yazmış ve buna Tapınak Şövalyesi'nin İsa için ölme konusundaki şevklerini överek başlamıştı. Ardından yerel bir Tapınak Şövalyesi

olan ve örgüte katılıp Cluny'e geri dönen Beaujeu'lu Humbert'in doğuya dönmeye zorlanmaması gerektiğini söylemişti. Nicholson'a göre "Peter, inançlarının aksi yönünde hareket eden Hıristiyanlarla savaşmanın, Tanrı bilmeyen paganlarla savaşmaktan daha önemli olduğunu ileri sürmüştü." Peter, Papa III. Eugenius'a da mektup yazarak, Tapınak Şövalyesi'nin baskıcılığı konusunda daha güçlü bir iddia ortaya atmış ve onların Humbert'i karısını usulsüz bir şekilde terk etmeye zorlamış olduklarını söylemişti. Bu kandırmaca yüzünden, Humbert'in kendisinin ve ailesinin isteğine aksi biçimde tarikatte kalmaya zorlanmaması gerektiğini belirtmişti.[68] (Papa en sonunda onun lehine karar vermişti ve Humbert evine dönmüştü.)

İyi Bir Yaşam, Daha da İyi Bir Ahiret

Kâfirleri öldürmeleri veya şehit olmaları için çağrılmadıkları zamanlarda, Tapınak Şövalyesi oldukça iyi bir yaşam sürüyordu. Tarikat sadece ünlü şövalyelerden oluşmuyordu, gerçek kardeşlere hizmet eden iki alt sınıf daha vardı. Çavuşlar olarak bilinen birinci alt sınıfın üyeleri, Tapınak Şövalyesi temin eden soylu sınıftan ziyade, şu an işçi sınıfı diyebileceğimiz sınıftan geliyordu. Seyislik, kâhyalık, muhafızlık ve genel destek birimi türünden rollere sahiptiler. Üstleri gibi onlar da kırmızı haç taşıyorlardı ama kolsuz mantoları beyaz yerine koyu kahverengiydi; bu, onların şövalyelere göre daha az saf olduğunu belirtiyordu. İkinci destek sınıfı, şövalyelerin manevi ihtiyaçlarını karşılayan rahiplerden oluşuyordu. Örgütte okuma yazma bilen sadece bu rahiplerdi ve kayıt tutma ile haberleşme işlerine bakıyorlar, bazen çok karmaşık şifrelerle yazıyorlardı. Tapınak Şövalyesi'nin idari dili Fransızcaydı fakat bu yetenekli rahipler Latince ayin yapabiliyor, yerel tüccarlarla Arapça pazarlığa girebiliyor, Eski Ahit'i İbranice, Yeni Ahit'i ise Eski Yunanca okuyabiliyorlardı. Savaşçıların manevi ihtiyaçlarını karşılıyorlardı ve üzerinde

kırmızı şehitlik haçı olan kolsuz yeşil bir manto giyerek diğerlerinden ayrılıyorlardı.

Fakat yine de yaşam güllük gülistanlık değildi. Dindışı şövalyeliğe nazaran Tapınak Şövalyesi olmanın kötü yanı, cinsel itkiyi bastırmak zorunda kalmaktı. Örgütün Latince kanunu şöyle başlıyor:

Siz, kendinizin ve başkalarının isteklerinden vazgeçerek yüksek kral için ruhların güvenliği amacıyla atlarla ve silahlarla savaşıyorsunuz. Kilise hukuku kurumuna ve kutsal şehrin dürüst üstatlarının örflerine uyarak dindarca ve saf sevgi ile sabah ayinlerini dinlemeli, kutsal hizmete kendinizi adamalısınız. Bu yüzden saygıdeğer kardeşler, şimdiki yaşamınızın ışığına sırt çevirip, bedensel acılara dudak bükerek, Tanrı sevgisini değersiz dünyevi işlere tercih edeceğinize dair ebedi bir söz vermelisiniz. İlahi bedenle yenilenip, kutsandınız; Rab'bin hükümleri ile aydınlanıp, onaylandınız. İlahi gizemi sindiren hiç kimsenin savaşmaktan korkması gerekmez; bunun yerine taç için hazırlanmalıdır.[69]

Bir Tapınak Şövalyesi.

Şövalyeler kolsuz beyaz mantolar giyerek, karanlık hayatı arkalarında bırakıp, süresiz bekârlığın ışığına (beyaz şehitlik) kavuştuklarını gösteriyorlardı. Fakat ayartmaları sınırlamak için çıplak uyumaları yasaktı. Sürekli bir mintan ile uzun külot giymek zorundaydılar ve hile yapmadıklarından veya kendilerini tatmin etmediklerinden emin olmak için yatakhanelerde gece boyunca ateş yakılıyordu.[70]

Bu cinsel perhizle beraber bir şanlı ölüm kültü yaratan atmosfer meydana geldi ve şövalyelere ödül olarak, Cennetin Kraliçesi Bakire Meryem'in gözdeleri olacakları cennetin sözü verildi. Helen Nicholson, 1 Mayıs 1187 yılında gerçekleşen Kresson Irmağı Savaşı'nın anlatılarından birinin, Tapınak Şövalyesi'nin tutumlarına büyük ışık tuttuğuna dikkat çekiyor:

> *Anlatının tamamı Tapınak Şövalyesi ile bağdaştırabileceğimiz göndermelerle dolu; İsa'nın şanlı hizmeti için ölüm, sevinçle ölüm, düşman olarak Hıristiyan olmayanlar ve örgütün hürmet ettiği, Hıristiyanlann hamisi Aziz George'a göndermeler.*[71]

Aziz George, Tapınak Şövalyesi'nin gözdesiydi. Faal bir savaşçı olsa da aynı zamanda şanlı şehitliğin mükemmel bir örneğiydi. Hıristiyanlık inancı sebebiyle paganların elinde korkunç bir ölüm yaşamıştı. Tapınak Şövalyesi'nin izleyeceği en uygun örnek oydu.[72]

Nicholson devam ederek, 4 Temmuz 1187 tarihli Hattin savaşında Tapınak Şövalyesi'nin yenilgisinin hikâyesini anlatıyor. Mağlup olmuş Tapınak Şövalyesi, galip Selahaddin tarafından ilk önce kimin kafasının kesileceğini belirlerken tartışmaya tutuşmuşlardı:

> *Nicholas adında bir Tapınak Şövalyesi, diğerlerini seve seve ölüme gitme konusunda öyle iyi ikna etmişti ki diğerleri ondan önce gitmek için büyük mücadele vermiş-*

lerdi; yine de şehitlik onuruna ilk ulaşan o olmuştu ki bu onur için çok çabalamıştı.[73]

Bu anlatı, İsa uğruna can vererek, şehit olan Tapınak Şövalyesi'ne verilen onura vurgu yapıyor. Tanrı'nın şanı için kendini feda etmek, Tapınak Şövalyeliğinin dayanak noktası olan bir ülküydü.[74]

Tapınak örgütü şövalyelere, tanrıyı bulmak için tamamen farklı bir yol sunmuştu. Tapınak Şövalyesi, kendilerini dini bir örgüte adayacaklarına, üstlerine sorgusuz sualsiz itaat edeceklerine, cinsel ilişkisiz, kişisel mülksüz yaşayacaklarına ve büyük ihtimal Müslümanlara karşı savaşta öleceklerine yemin ediyorlardı... Beyaz kalkanın üzerindeki kırmızı haç... Orta Çağ'da şehitliğin alışılagelmiş bir simgesiydi.[75]

Yani Tapınak Şövalyesi, mensuplarının diğer yanaklarını çevirip, aslanlara atılmayı seve seve istedikleri Hıristiyanlığı, barışçıl bir din olmaktan çıkartıp, savaşta ölmenin Hıristiyan kardeşlerin ve kutsal yerlerin yaşadığı sıkıntıları görmekten daha iyi olduğunu iddia eden bir dine dönüştürmüşlerdi. II. Urban'ın dediği gibi:

Tanrı, size bütün ulusların üzerinde bir kol gücü verdi. Buna uygun olarak, bu görevi günahlarınızın affi için, cennet krallığının sonsuz şanının güvencesiyle yapın.[76]

Fakat her birisinin öyküsü Aziz George'unki gibi anlatılabilecek kahraman şehitlerden oluşan bir örgüt yaratmak, kolaylıkla, manevi iktidar odağının Kilise Liderlerinden sapmasıyla sonuçlanabilirdi. Bu riskin azaltılması için, Bernard'ın kanunu şövalyelerin şehitlik çağrısının toplumsal yönüne vurgu yapmıştı. Kardeşlere beraber hareket etmelerini tembih ediyor, tek bir Tapınak Şövalyesi'nin aziz olarak görülmemesi gerektiğini söylüyordu. Yeni kahraman azizler yaratma riskini saymazsak, tek tek kişilerin öne çıkması, şehitliğe ve şöhrete doğru tek başına hücum etmeyi teşvik edebilirdi ki bu savaş disiplinini zedelerdi. Bu ön-

lemlere rağmen, Müslümanlara karşı cesurca savaşırlarken şehit düşmüş birkaç kardeş üne ulaşmıştı. Kardeş Nicholas'ınki gibi hikâyeler, yeni şehitleri örgüte katılmaları için esinlemekte kullanılmıştı.[77]

Siyasi Denge: Ticari Beceri ve Kraliyet Desteği

Tapınak Şövalyesi siyasi sahneye birinci haçlı seferinden sonra büyük bir avantajla çıktılar. Bağımsız, uluslarası bir askeri güç haline geldiler; krallar onları denetim altına alamamalarına rağmen onlardan kaçınmak yerine onları huzurlarına davet etti. Tanrısal Hak ile hüküm süren batı Avrupa kralları için bu yeni bir durumdu. Bu krallık hakkı, Davut'u ilahi tasdiğiyle ilk kral olarak yaratan Tanrı'dan gelmekteydi.

İlahi Kraliyet Antlaşması, sadece İlah'ın bildiği belli bir amaç için hükümdarların tahta oturtulduğunu söylüyordu. Krallar tanrıdan bağımsız gibi görülebilse de, onların yetkisini sorgulamak Tanrı'nın amacını sorgulamak anlamına geliyordu. Ve, Urban'ın haçlı çağrısının metninde gördüğümüz gibi, bu tür soruları sadece Papa yetkisinde biri cezalandırılmadan sorabiliyordu. Papa'nın Tanrı'nın amacını yorumlama gücünden bağımsız, düşüncelerini gerçekleştirmeleri için bir şövalye ordusuna sahip kutsal bir örgüt, siyasi sağduyusu olan her hükümdar tarafından ciddiye alınmalıydı. Onlara doğrudan karşı çıkmak, kralın hükmetme hakkının meşruluğunu dindar halkın gözünde zedeleyebilirdi.

Fakat kralların dindar insanlarla iyi yürüyen bir ilişkiden çıkar sağlamasına yarayan başka bir yol daha vardı. O dönemdeki çoğu insandan farklı olarak, rahipler eğitimliydi ve meslekleri gereği onların dürüst, çalışkan görevliler olacaklarına güvenilebileceği düşünülmüştü.[78] şövalyeler, çavuşlar ve rahipler şeklindeki hiyerarşisiyle Tapınak Şövalyesi iyi bir yerden başlamışlardı. Ticaret, bankacılık ve muhasebe becerileri de karışıma da-

hil olduğunda, hükümdar ile yerel Tapınak Şövalyesi arasında bulunan iyi bir ilişkinin her iki tarafın da yararına olacağı açık hale gelmişti.

Dr. Nicholson'un dikkat çektiği gibi:

> Askeri Örgütler, Tanrısal bir imaja ve keşişlerin dürüstlüğüne sahip, dünyevi bağlantılardan ve yeni aydınların kaypak sadakatinden yoksun, savaşçı sınıfın askeri becerilerine ve geleneksel sadakatine sahip hizmetkârlar isteyen hükümdarlar için bulunmaz bir karışım sunmuşlardı. Bütün askeri örgütler soylular, hükümdarlar ve papalık tarafından yönetimlerde sıkça kullanılıyordu. Karşılığında ise bağış alıyorlar, korunuyorlardı.[79]

Tanrı'nın Bankerleri

Kurucuları Hugh de Payns'ın ilham verici fikri olan Avrupa'da bir destek müdürlükleri ağı kurma kararının uygulanmasıyla, Tapınak Şövalyesi'nin mali becerileri son haddede gelişti. Tapınak Şövalyesi, uluslarası faaliyetlerini istikrara kavuşturmak için mali hizmetler vermeye başlamıştı. Amaçlarında başarılı olmaları için, büyük miktarlarda para veya kıymetli eşyayı toplama, muhafaza etme ve onları batıdan doğuya taşıma yolları bulmaları gerekiyordu.Ve tabii ki de bütün bunların izini sürebilmeleri gerekiyordu; bu yüzden muhasebe sistemleri geliştirmişlerdi.

Örgüt, ilk bankacılık sistemlerini oluşturduğunda kardeşler papalığın para kuryeleri haline geldi. Papalığın yardım dağıtan görevlileri olmaları istendi ve onların Kilise'nin fakirlere yaptığı yardımsever bağışların sorumluluğu verildi; bunun yanında Kilise yetenekli bir haznedara ihtiyaç duyduğunda açıkça iyi bir seçim olarak görüldüler. Kralların bu avantajın farkına varıp, onlara benzer hizmetler için gelmeleri pek uzun sürmedi. Örneğin, 1117 yılında İngiltere kralı II. Henry Tapınak Şövalyesi Kar-

deş Roger'dan kendisinin bağış dağıtıcısı olmasını istedi. Helen Nicholson, Tapınak Şövalyesi'nin kraliyet bağış dağıtıcıları olarak 1255'e kadar İngiltere'de görülmeye devam edildiklerini kaydediyor.[80] Tapınak Şövalyesi fazla süre geçmeden, krallar için kullanışlı olan türlü türlü hizmetler sunabilmişlerdi. Hem İngiltere'nin hem de Fransa'nın taç sahipleri, örgütü sanki kraliyet yönetimlerinin bir kolu gibi kullanmışlardı.

Helen Nicholson bazı kurnaz hükümdarların ileriyi düşünerek, kendi şövalye adaylarını Tapınak Şövalyesi'ne katılmaya teşvik ettiklerinden, bunu büyük ihtimal onların himayesindekilerde bağlılık yaratmak için yaptıklarından bahsediyor. İngiltere'li III. Henry'nin 1244 yılında Curtun'lu Thomas Tapınak Şövalyesi'ne katılmadan önce, ona şövalyelik unvanı verdiğine dikkat çekiyor; Thomas o zamanlar kralın hizmetindeydi ama krala Tapınak Örgütü'ne katılmayı planladığını bildirmişti. Henry, Sir Thomas'ın eğitimli ve etkin bir şövalye (savaş atları, silahlar ve hizmetkârla beraber tam bir şövalye) olması için yüklü miktarlarda para harcamıştı ve Dr. Nicholson'a göre kral, Tapınak Şövalyesi'ne katıldıktan sonra bile Thomas'ın hamisine sadık kalacağını ummuştu.[81]

Kardeş Thomas'ın krala sonradan yaptığı lütuflara bakarsak, kral haklı çıkmış gibi.

İlk (el)-bankacılar olarak Tapınak Şövalyesi, uygun gördüklerinde krallara borç verdiler. 1148 yılında Fransa Kralı VII. Louis'e borç verdiler ve kral bu parayı ikinci haçlı seferinde harcadı.[82] 1250 yılında Tapınak Şövalyesi, yedinci haçlı seferi sırasında Mısır sultanının esir almış olduğu IX. Louis'e, kefaretine yetecek kadar bir borç verdiler.[83] (İngiltere Müzesi'nde, Louis'i hapiste fidyenin gelmesini beklerken perişan halde gösteren romantik döneme ait bir resim vardır.[84])

Tapınak Şövalyesi İngiltere Kralı III. Henry'e, saltanatı sırasında çokça çektiği para sıkıntılarını aşması için sık sık borç vermiştir.[85] Fakat Dr. Nicholson onların işlevinin, para saklayan,

borç ve faiz veren çağdaş bir bankadan çok daha farklı olduğuna dikkat çekiyor.

> *Tapınak Şövalyesi kelimenin çağdaş anlamıyla bir banka değildi; zira mali faaliyetleri ek işlerdi ve büyük miktarlarda parayı Hıristiyanlık dünyası içinde saklama ve taşıma ihtiyaçlarının sonucuydu. Onlara yatırılan paralarla yeniden yatırım yapılıp, kâr edilmiyordu; bunun yerine paralar, örgütün hazinesindeki müşteri kasalarında saklanıyordu ve onların izni olmadan bu kasalar açılmıyordu.*[86]

İngiliz Kraliyet Hazine'si krala aitti ve onu kendi atadığı görevliler yönetiyordu. Tapınak Şövalyesi'nin İngiliz hazine işlerindeki rolleri, para ve mücevheratı saklamak için ekstra güvenli bir depo sağlamakla sınırlıydı. İngiliz hükümdarları örgütü, normal kraliyet yönetimine karıştırmamaya çalışmıştı.[87]

Nitekim Fransa'da durum farklıydı. Kraliyet hazinesi *Tapınak Şövalyesi*'ydi. Paris Tapınağı'nın haznedarı aynı zamanda kraliyet haznedarıydı. Örgüt vergi topluyor, kraliyet muhafızlarına maaşlarını ödüyordu. 1295'te Fransa Kralı Louvre'ye bağımsız bir Kraliyet Hazinesi kurana kadar sürmüştü bu. Fakat Fransız ekonominisin kötü durumu nedeniyle –IX. Louis'in aşırı haçlı seferi yapma şevki nedeniyle ekonomi çok zarar görmüştü– Kral IV. Philip Tapınak Şövalyesi hazinesinin desteğine bel bağlamaya devam etmek zorunda kalmıştı. 1303 yılında işler öyle kötüye gitmişti ki Tapınak Şövalyesi hazinesini kullanmaya yeniden başlamıştı; çünkü kendisininki yetmiyordu. Helen Nicholson'un dediği gibi "örgüt açıkça, Fransız kraliyet yönetiminin düzgün bir şekilde işlemesi için gerekliydi."[88]

Tapınak Şövalyesi'nin büyüyüp geliştiği on birinci yüzyılın başlarından on dördüncü yüzyılın başlarına kadarki dönem boyunca Avrupa'da hızlı bir ticari ve ekonomik büyüme yaşanmıştı. Nüfus artmıştı, yeni topraklar ekilmiş, yeni kasabalar ve şehirler kurulmuştu. Dışarıdan gelecek bir işgal tehlikesinin olma-

dığı siyasal bir istikrar devriydi; hatta iklim bile buna yardımcı olmuştu, genel olarak bu dönem sıcak ve az yağışlı geçmişti. Bu etkenlerin hepsi Tapınak Şövalyesi'nin lehine olmuştu. Doğudaki askeri maceralarını finanse etmek için ticari ve ekonomik faaliyetlerini hızla büyütmüşlerdi.[89]

Tapınak Şövalyesi Donanması

Tapınak Şövalyesi, genişleyen ticaret ağlarının bir parçası olarak, ticari gemilerden oluşan küçük bir donanma kurmaya başladılar. On üçüncü yüzyılın başlarına gelindiğinde, Kudüs Krallığı'nın dışındaki gemilere kumanda ediyorlar, İstanbul ve Biscay Körfezi'ne düzenli bir şekilde gemi gönderiyorlardı. Birkaç savaş gemisi almışlardı ve gemi kiralama işine girmeye başlamışlardı. 1224 yılında İngiltere Kralı III. Henry, bir Tapınak Şövalyesi gemisi kiraladı; bu gemi "Harika Gemi" diye biliniyordu ve kaptanı, İspanya Tapınağı'ndan Kardeş Thomas'dı. Bu gemi basit bir ticaret gemisi değildi: tam donanımlı bir savaş gemisiydi ve Henry onu Fransızlara karşı kullanmak istiyordu. Gemiden o kadar memnun kalmıştı ki İspanya Tapınağı'nın üstadına en sonunda 200 mark (günümüzün parasıyla 100 bin sterlin –yaklaşık 200 bin dolar– eder bu) ödeyerek onu tümden satın almıştı. Nicholson, bu gemiyi verebildiklerine göre İspanya'daki Tapınak Şövalyesi'nin tahminen çok sayıda gemileri olduğuna dikkat çekiyor.[90]

On ikinci yüzyılda denizcilik ve gemi işletmeciliği standartları yükselmeye başlamıştı; yine de o zamanlar Avrupalı denizciler, Vikinglerin okyanus geçme yetilerine sahip olmadıklarından pek uzağa gidemiyorlardı. Vikingler onuncu yüzyılın sonlarından beri Grönland'daki kolonilerine düzenli ticaret yolculukları yapıyorlardı. (Vikingler bunu Kuzey Atlantik boyunca, iyi sınanmış bir rota boyunca adadan adaya atlayarak başarmışlardı.[91] Onları ve gemicilik yeteneklerini ilerdeki bir bölümde ye-

niden ziyaret edeceğiz.) 1330'lu yıllarda batı Avrupa'da gemi yapımcılık becerileri, Cebeli Tarık Boğazı'nı geçip güneye dönerek, rüzgâr ve akıntılar uygun olduğu sürece devam edebilecek gemiler inşa edecek kadar gelişmişti. (On dördüncü yüzyılın sonlarına doğru Kanarya Adaları haritaya bu şekilde dahil edilmişti.) Fakat denizcilik sanatındaki bu gelişmeler Tapınak Şövalyesi'ne yararlı olamayacak denli geç gelmişti. On üçüncü yüzyılın başlarında denizcilikte yaptıkları ilerlemeler bu alanda, onları İngiltere Kralı'na gemi satacak kadar öne geçirmişti. Fakat Kutsal Toprak savaşlarında aldıkları bir dizi mağlubiyet, onlarda gemi tasarımında teknolojik ilerlemeler yapmak için çok az kaynak bırakmıştı. 1291 yılında Hıristiyan güçlerinin Akka'daki yenilgisi, Tapınak Şövalyesi'nin uzun vadeli arazi ve bina yatırımlarında büyük zarar etmesine neden olmuştu.[92] On üçüncü yüzyılın sonlarında çok az kullanabilir kaynakları vardı ve 1330'larda örgüt dağılmıştı.[93]

İki yüzyıldan kısa süren varlıkları boyunca örgüt değişmişti. Huntingdon'lu Henry'nin dediği gibi "saflık ve yozlaşma karışımı yeni canavarlar"dan, ölüm saçan şehitlerden oluşan bir topluluk olarak doğmuşlardı. Örgüt zirvesinde, Helen Nicholson'un dediği gibi "para dışında başka hiçbir şeyle ilgilenmeyen", sadece bağımsız ticari ve ekonomik faaliyetlerinden olası en fazla geliri elde etmekle ilgilenen bir örgüte dönüşmüştü.[94]

> *[Sonraki] Tapınak Şövalyesi'ni banka yöneticileri ve görevlileri olarak düşünürsek, belki de on dördüncü yüzyılın başlarında halkın onlara Paris ve Londra gibi şehirlerde nasıl itibar ettikleri konusunda çok daha iyi bir fikir edinebiliriz.*[95]

O halde imajları nasıl azgın savaşçılardan, şehirli bankerlere dönüşmüştü? Bunu anlamak için kutsal emanetler ile onlara ilişkin mitlerin önemini ve rölünü değerlendirmemiz gerekmektedir.

NASIL ÖLÜMSÜZ OLUNUR: KUTSAL KÂSEYİ KORUYARAK

Kutsal emanetler, Tapınakçılar için başlangıçta önemliydi. Cennettekilerin, örneğin popüler azizlerin, kutsal emanetleri yoluyla dünyaya etki edebildiklerine inanılıyordu. Eğer bir azizin kutsal emanetlerine iyi bakılıp ona hürmet edilirse, aziz memnun olacak ve kutsal emanetin koruyucusuna doğa üstü yardım sağlayacaktır. Fakat eğer kutsal emanet ihmal edilip, ona zarar verilirse aziz öfkelenecek ve zarar vereni cezalandıracaktır.[96]

Tapınak Şövalyesi'nin kutsal emanet koleksiyonları arasında Aziz Euphemia'nın kafatası vardı. Aziz Euphemia, bâkirelerden oluşan bir topluluğu (hikâyenin bazı versiyonlarda, sayıları on bir bindir) Almanya'ya hacca götüren Aziz Ursula'nın refakatçisidir. Hunlar tarafından esir alınmışlardır ve –inanılan mite göre değişen şekilde- ya önce işkence edilip içinde vahşi bir ayının bulunduğu bir çukura parçalanmaları için atılmışlardır ya da pagan doğurganlık ayinlerine katılmaya direndikleri için kazıkta yakılmışlardır. (Bu değerli bâkirelere ait kafatası ve kemiklerin kutsal emanet sandıklarında bu kadar çok sayıda bulunması onların parçalandıklarını gösteriyor olabilir.) Her durumda, bâkire olarak öldüğünden Aziz Euphemia'nın kutsal emanetleri bilhassa güçlüdür; öyle ki Tapınak Şövalyesi kafatasını Paris Tapınağı'nda saklamıştır (ve anlaşılan hâlâ İstanbul'daki Aya Yorgi Patrik Kilisesi'nde görülebilmektedir; tabii eğer böyle şeyler ilginizi çekiyorsa). Kutsal emanet, beyaz ketene sarılı, kırmızı tülbente örtülü genç bir kadın kafatası ile büyük gümüş bir sandıktan oluşuyor. (Kırmızı ve beyaz örtüler, bildiğiniz gibi şehitliğin iki biçimini simgelemektedir.) Kafatasında herhangi bir yanık izi olduğuna dair bir kayıt yok; gelgelelim bir ayının belirgin diş izleri de yok. Yani akıbetinin nasıl olduğu sorusunun cevabı hâlâ belirsiz. Ve tabii ki, bütün bir hikâye sadece romantik bir efsane de olabilir.

Helen Nicholson şöyle söylüyor:

Örgütün dağılışından sonra Paris'teki Tapınak Şövalyesi'ne ait kafatası... Aziz Yahya Hastanesi'ne geçti... Aziz Ursula ile bakireleri kültü Orta Çağ'da oldukça yaygındı ve bunun için Tapınak Şövalyesi'nin bazı kutsal emanetlere sahip olması pek şaşırtıcı değildi; zira her dini örgüt dindarlığını ve kutsallığını göstermek için bu tür eşyalara sahip olmak istiyordu.[97]

Nicholson, Tapınak Şövalyesi'nin canavarlardan kâse şövalyelerine dönüşümündeki kilit aşamalardan birini kaydederek devam ediyor:

Örgüt kendisini... Hıristiyanlık dünyasının [en önemli] savunucusu olarak görüyordu. Bu rölü öyle ünlüydü ki, Wolfram von Eschenbach nazımlı romansı Parzival'de Kâse Kalesini, Kudüs'le özdeşleştirmiş, Tapınak Şövalyesi'ni onun koruyucuları yapmıştı.[98]

Wolfram von Eschenbach Alman bir öykü şairiydi ve on üçüncü yüzyılın başında Kâse Efsanesi'nin popüler bir versiyonunu yazmıştı. Şiiri otuz kafiyeli beyitten oluşan on altı kitaba bölünmüştü. Chrétien de Troyes'in 1175'de yazdığı eski bir Kâse hikâyesinden esinlenmişti. Malcolm Barber bunun hakkında şöyle diyor:

Gerçek Tapınak Şövalyesi Kudüs'ü ve kutsal yerleri savunmuştu. Wolfram'ın versiyonunda Kâse, kupa yerine bir taştır fakat hakiki Hıristiyan mücadelesinin amacı olarak merkezi yerini korunmuştur. Tapınak Şövalyesi'nin rölü, Parzival'de şöyle açıklanmıştır:

"Şunu iyi bilmekteyim ki" dedi sahip "Munsalvaesche'de Kâseyle beraber çok sayıda heybetli savaşçı yaşıyor. Macera arayışıyla hiç durmadan sefer yapıyorlar. Bu aynı Tapınak Şövalyesi karşılığında belâ da bulsalar, şöh-

ret de bulsalar, buna günahları için katlanmaktadırlar. Orada savaşçı bir topluluk yaşıyor. Size onların nasıl serpildiğini anlatacağım. Özü çok saf olan bir taş sayesinde yaşıyorlar. Eğer onu duymadıysanız, adını burada söyleyeceğim. Ona "Lapsit exillis" deniliyor.[99]

Evrimleşmekte olan bir Hıristiyan efsanesine giriş niteliğinde olan bu kısım, Tapınak Şövalyesi'ni yeni bir ışıkta tasvir etmiştir. Fakat merak etmeden edemedim, Tapınak Şövalyesi özellikle mi bu efsaneleri yaratmak istemişti? Helen Nicholson öyle düşünmüyor:

Tapınak Şövalyesi'nin Kutsal Kâse efsanesinin oluşumuna karıştıkları konusunda bazı spekülasyonlar var... fakat Kâse efsanelerindeki şövalyelik kavramı, Tapınak Şövalyesi idealinden farklıdır: Kâse şövalyeleri yalnız başlarına hareket ederler, bir topluluğun parçası olarak değil.[100]

Kâse hikâyelerinde, şövalyelerin hareket bağımsızlıklarını feda etmeden, kimseye itaat etmeksizin ve servetlerinden vazgeçmeksizin Tanrı'yı bulabildikleri konusunda çok haklı. Dahası Müslümanlar da Kâseyi bulabilirler; fakat onu görmek için Hıristiyanlığa geçmeleri gerekir. (Gerçekten de hikâyenin bazı çeşitleri Müslüman devşirmelerinin daha iyi Kâse şövalyeleri olduklarını ve arayış konusunda çoğu Hıristiyan'dan daha başarılı olduklarını söylüyor.) Dr. Nicholson bu düşüncelerin, Tapınak Şövalyesi'nin İsa'nın düşmanları olan Müslümanlarla savaşıp, onları öldürme ideallerine uymadığına inanıyor. Diğer yandan, bahsettiği spekülasyonun nedeni Kâse Efsanesinin ilk kaydedildiği zamandır.

Tapınak Şövalyesi'nin Hıristiyanlık dünyasındaki en büyük hazinenin seçilmiş koruyucuları oldukları şeklinde yaygın görüş, siyasi bir araç olarak, askeri örgütün barışçıl olduğu düşünülen bir dine uygun olmadığı eleştirilerini engellemeye yararlı olabi-

lirdi. Tapınak Şövalyesi, Fransa ve İngiltere'nin yönetim politikasıyla iç içeydi ve amaçlarına uygun bir "safsata"nın gelişimini teşvik etmiş olabilirlerdi. Kâse hikâyesinin zaman çizelgesine yeniden bakmaya karar verdim. Bu konuyu ilk kez, önceki kitaplarımdan olan *İkinci Mesih* için arka plan materyali hazırlarken araştırmıştım.[101]

Kral Arthur ve Kâse'nin İzi

Çoğunlukla Kutsal Kâse'nin Son Akşam Yemeği'nde İsa'nın kullandığı bir kupa olduğu söylenir ve sıkça efsanevi Kral Arthur ile bağlantılandırılır. Fakat Kâse efsanesine baktığımda, Kâsenin birkaç tanımı olduğunu keşfetmiştim. Bazen imkânsız bir görevin öğretilmesi olarak kullanılıyor, bazen insandan ilahi takdire sahip hükümdarlar yapılırken kralların oturdukları taş olabiliyor veya Son Yemek'te İsa'nın kullandığı kutsal kupa olabiliyordu (Arimatheali Joseph bu kupayı çarmıha gerilen İsa'nın kanıyla doldurduktan sonra saklamıştı). Bu efsanenin yaygın bir versiyonu, Joseph'in kupayı Britanya'ya getirdiğini ve onun nesilden nesile burada el değiştirdiğini söylüyor. Günümüzdeki gözde bir yoruma göre ise Kâse aslında İsa'nın kutsal soyunun sonraki nesillerde korunmasını sağlayan Mecdelli Meryem'in soyudur. Doğrusu, Kutsal Kâse çok esnek bir efsane gibi görünüyor ve Kâse olmasını istediğiniz hemen hemen her şey olabiliyor. Kâseyi görmek, onu arayanın erdemliliğine göre iyi veya kötü olabilir. Günahsız bir şövalye yiyecekle donatılabilirken, kalbi saf olmayan birisi kör olabilir. Saygıda herhangi bir hürmet eksikliği konuşanın, konuşma yetisini kaybetmesine neden olabilir.

Araştırmama başlarken, Kutsal Kâse ile onunla ilişkili Kral Arthur ve Yuvarlak Masa şövalyeleri hakkındaki hikâyelerin, Tapınak Şövalyesi'nin kuruluşunun çok öncesine giden eski halk hikâyeleri olduklarını keşfedeceğimi umuyordum. Fakat gerçek farklıydı.

Bilindiği kadarıyla Arthur'vari bir kişiden ilk kez beşinci yüzyılda yaşayan bir keşiş olan Gildas bahsediyor. Gildas, Batı Britanya'dan ilerleyen Anglo-Saksonlara karşı yapılan son savaşı Aurelius Ambrosianus adlı bir kumandanın kaybettiğini kaydediyor.[102] Dört yüz yıl sonra Bangor'lu Nennius adlı başka bir keşiş bir tarih kitabı yazar ve kumandanın isminin "Arthur" olduğunu söyleyip, kaybedilen son savaşın M.Ö. 500 yılında Mons Badonicus adlı bir yerde yapıldığını iddia eder.[103] Fakat Gildas ve Nennius'un anlattığı kumandan, Kral Arthur hakkındaki karmaşık efsaneden çok daha basittir. Kutsal Kâse'nin adı geçmez.

Efsanevi Kral Arthur'a yapılan ilk açık gönderme, 1138 yılında, Tapınak Şövalyesi kurulduktan on yıl, kurucusu Hugh de Payns öldükten iki yıl sonra görülür.[104] Bu gönderme, *Historia Regum Britanniae*'de ("Britanya Kralları Tarihi") geçer ve Oxford'da Monmouth'lu Geoffrey adlı sivil bir rahip (yani klise yöneticisi) tarafından yazılmıştır. Fakat Geoffrey'nin versiyonunda Kral Arthur olsa da, Kutsal Kâse'den hiç bahsedilmez.[105]

Geoffrey, Gwent'de 1100 yılında doğmuş birinci nesilden bir Gal'dir; ailesi Norman Fethi zamanında Britanya'dan gelmiştir. Monmouth'da başdeakon olmadan önce Oxford'da uzun yıllar boyunca rahiplik yapmıştı ve 1152 yılında en sonunda St. Asaph (Kuzey Galler) piskoposu olmuştu.[106] Biyografisi Aneirin Jarman şöyle diyor:

> *Geoffrey kitabın özgünlüğünü tümüyle reddediyor ve yapıtının yalnızca İngilizce dilindeki eski bir kitabın Latince'ye çevirisi olduğunu, ona kitaptan Oxford başdeakonu Walter'ın bahsettiğini iddia ediyor. Doğrusu, Walter gerçek bir kişi ve Geoffrey'in çağdaşı olup onu tanıdığı şüphe götürmese de, bu iddianın doğru olduğuna günümüzde çoğunlukla inanılmaz... çünkü Arthur'un, sarayı dünyanın merkezinde olan güçlü bir imparator olduğu düşüncesinden bir tek Geoffrey sorumludur.*[107]

Ama Geoffrey'i *Historia*'sını yazmaya ne esinlemişti?

Şüphesiz, herkesten fazla onun iyi bir hikâye anlatmaktan hoşlandığı görüşünde doğruluk payı vardır. Nitekim unutulmamalıdır ki o Normanlıların lütfuna muhtaç bir Bretondu ve Galler halkının silahla Norman saldırılarına özellikle direndiği bir zamanda Normanlılara Gallilerin eski zaferleri hakkında çok renkli bir hikâye anlatıyordu... Geoffrey, Bretonların ve Gallilerin başlangıçta aynı halk olduğu gerçeğinin tamamıyla farkındaydı. Kitabı uzak geçmişteki ırkına bir methiyeydi... Normanlılar... bu kadar uzun ve görkemli bir askeri geleneğe sahip toprakları fetih yoluyla miras aldıklarından gurur duyacaklar, hoşnut olacaklardı.[108]

Geoffrey'in amacı yeterince açık olsa da, esinlendiği şey için aynı şey söylenemez. Kitabı ve onun Gallerce çevirisinin başlangıçtaki başarısı, Arthur hakkında aktarıldıkça olgunlaşan bir sözlü geleneği beslemişti. Fakat efsane 1300'e kadar, *The White Book of Rhydderch*'te anlatılana dek bir daha Gallerce yazılmadı. Sonraki *Red Book of Hergest*'le beraber bu hikâye derlemesi *The Mabinogion* adıyla bilinir hale geldi. Bu hikâyelerde Arthur, onun maceraları ve Avalon olsa da, Lancelot, Kâse ve Yuvarlak Masa'dan eser yoktur. Yani Geoffrey'in hikâyeyi kaydetmesinden neredeyse yüz altmış sene sonra Arthur büyük bir Galli kumandanına dönüşmüştü.[109] Basit bir hikâye işte bu şekilde güçlü bir ulusal efsane haline gelmişti. Gelgelelim bu hâlâ Geoffrey'in fikirlerini nereden aldığı sorusunu cevaplamıyor. Gerçekten de eski bir belge mi bulmuştu, yoksa fikirlerini başka bir yerden alıp, onların kaynağını saklamaya mı çalışmıştı?

Daha önce Oxford Başdeakonu olan Walter Map'in Tapınak Şövalyesi tarihini yayımladıktan sonra, yazılarıyla Arthur efsaneleri derlemesine eklemeler yaptığından bahsetmiştim.[110] Kutsal topraklarda bulunmayıp da bir Tapınak Şövalyesi tarihi yazan tek on ikinci yüzyıl yazarı olan Walter'ın materyalinin kaynağı

Oxford'un yakınındaki Cowley Müdürlüğü'ydü. Burası, Hugh'un ilk İngiltere ziyareti sırasında yaklaşık 1128'de Tapınak Şövalyesi'ne verilmişti. Müdürlük, 1239 yılında Kraliçe Matilda'nın yaptığı hatırı sayılır miktardaki toprak bağışı ile genişlemişti. Matilda, Kral Stephen'in eşi olmakla beraber, aynı zamanda güney Lorraine dükü Godfrey de Bouillon'un da yeğeniydi. Bu kişi ilk haçlı seferinin önderlerinden biriydi ve bir sene boyunca Kudüs haçlı devletinin ilk kralı olmuştu.

Walter Map, Tapınak Şövalyesi'nin yuvarlak kiliselerde meclis toplantıları yaptıklarının farkında olmalıydı. Bu bilgisi, Geoffrey'in Yuvarlak Masa efsanesi hakkındaki yazısının dayanağı olabilirdi; çünkü Walter da basit olguları alıp onları iyi bir hikâyeye dönüştürmesiyle ünlüydü. Walter'ın süsleme düşkünlüğü onun Tapınak Şövalyesi tarihinde de görülüyor; bu kitapta Hugh de Payns'ı hacıları korumayı kendine görev bilen basit bir şövalye olarak, Arthurvari bir kahraman rölünde gösteriyor. Dahası Walter, Hugh de Payns'in ölümünden sonra Tapınak Şövalyesi'nin sayısının azaldığını ve 1100'lü yılların sonlarında yozlaştıklarını düşünüyordu.[111] Bu yüzden Arthur efsanesinin popülaritesini, kendi zamanında yozlaşmış olarak gördüğü bir örgüt ile onların kahramanlar olarak betimlemeyi sevdiği kurucuları arasındaki zıtlığı göstermek için kullanmıştı.

Oxford görünüşe göre bu eski hikâyelerin odağıydı. İlk Tapınak Şövalyesi'nden oluşan bir topluluk ile Payen de Montdidier'in Oxford'a bir müdürlük kurmak için gittiğini biliyordum. Kral Stephen'ın karısı ve Kudüs Kralı I. Baldwin'in yeğeni olan İngiltere Kraliçesi Matilda'nın (evlenmeden önce Boulogne'li Mathilde) Cowley kraliyet köşkünü hediye etmesi, Walter Map'in Başdeakon olduğu dönemde Oxford'u İngiltere'de Tapınak Şövalyesi'nin en zengin ve önemli merkezi haline getirmişti.

Helen Nicholson, Oxford'u Tapınak Şövalyesi'nin nüfuzunun odağı haline getiren aile bağlarını kaydediyor:

İngiltere Kraliçesi Boulogne'li Matilda, 1137 yılının baharında Essex'teki Cressing'i Tapınak Şövalyesi'ne verdi. [Cressing'te iki Tapınak Şövalyesi ambarı günümüze kalmıştır; bunlar hâlâ gündelik kullanımda olan Orta Çağ'dan kalma en büyük ahşap yapılarıdır.] Amcaları Bouillon'lu Godfrey ve Edessalı Baldwin, Kudüs krallığının ilk iki latin hükümdarıydı ve I. Baldwin 1118 yılında öldükten sonra babası Eustace tahta en yakın varisti. Matilda'nın Kudüs krallığına soyu nedeniyle büyük ilgisi vardı ve onun korunmasına yardımcı olan dini örgütün desteğini istiyordu... Onun Tapınak Şövalyesi'ni Hospitalier'lere tercih etmesine sebep olan başka aile bağlarının olup olmadığı konusunda sadece tahminler yürütebiliriz.

Matilda sonradan Tapınak Şövalyesi'ne Essex'teki Witham'ı ve Oxfordshire'daki Cowley'i verdi. Bağışlarının tamamını kocası İngiltere Kralı Stephen de onayladı; o da birinci haçlı seferi önderlerinden birinin oğluydu. Stephen'ın selefi İngiltere'li I. Henry, Hugh de Payns'a 1128 yılında para sağlamıştı ve onun İngiltere'de bağış toplamasına izin vermişti. Tapınak Şövalyesi ile İngiltere kralları arasındaki uzun süreli yakın ilişkinin temellerini Matilda'nın örgüte yaptığı cömertlik atmıştı.[112]

Walter Map'in ana Tapınak Şövalyesi Müdürlüğü ile örgütün gelişim aşamasında Kudüs'te bulunan ve kuruculan tanıyan Tapınak Şövalyesi'ne erişimi vardı. Payen de Montdidier kasıtlı bir şekilde yeni bir efsane yaratmak istemiş olmasa da iyi hikâyeleri seven ve Payen'i atalarına göre daha iyi betimlemek isteyen zeki bir kilise tarihçisinin kolayca ilgi odağı olmuş olabilir.

Örgüt, Payen de Montdidier'i İngiltere'ye üs kurması için gönderdiğinde, Kraliçe Matilda'nın güçlü desteğiyle Oxford önemli bir yer haline gelmişti. Walter'ın, Montdidier ile diğer kurucuların kahramanlık öykülerini duyarak Tapınak Şövalyesi

tarihini yazmaya esinlenmiş olması da mümkün. Walter'ın Hugh de Payns'ı ve onun Tapınak Şövalyesi'ni kurma amacını destansı bir şekilde anlatması, önemli Hıristiyan kutsal emanetlerin arayışıyla ilgili efsane ile birleşince karşı koyulamayacak kadar iyi bir öykü ortaya çıkmış olabilir.

Tapınak Şövalyesi diğer Hıristiyan örgütlerden çok farklıydı; çünkü şiddeti ve şehitliği teşvik ediyordu. Clairvaux'lu Bernard, onları, bir zamanlar İsa'nın ayak bastığı toprakların ta kendisinde filiz veren yeni bir şövalye örgütü olarak tanımlamıştı. Yani baştan beri, Tapınak Şövalyesi Hıristiyanlığa ait önemli bir kutsal emanetin koruyuculuğunu yapıyordu: yani Kutsal Toprakların ta kendisini. Fakat nasıl olmuştu da bu öykü, Hıristiyanlığa ait en gözde kutsal emanet olan efsanevi Kutsal Kâse'yi içerecek kadar gelişmişti?

Kâseden ilk kez, Malmesbury manastırından William bahsetmişti. 1140'lı yıllarda, Arimatheali Joseph'in Glastonbury'e gelip yanında hem Kutsal Kâse'yi hem de oraya diktiği Kutsal Akasya Ağacı'nı getirdiğini yazmıştı.[113] (Swindon ve Bristol arasında bulunan Malmesbury manastırı, Payen de Montdidier'in diğer müdürlüklerinden biri olan Cheltenham yakınlarındaki Guiting Tapınağı'na 40 km uzaklıktadır.) Kâse'den ilk kez, Arthur efsanelerinin ortaya çıkışı ile aynı zamanlarda bahsedilmesi ilgimi çekti –nitekim bu iki motif sonraki bir zamana kadar bağlantılandırılmayacaktı- ve ikisi de ilk Tapınak Şövalyesi müdürlüklerine yakın kilise kurumlarında ortaya çıkmıştı. Ortak halka, ikisininin de kaynağı olan Payen de Montdidier gibi görünüyordu. Tapınak Şövalyesi'nin hedefleri için İngiltere'ye gönderilmişti; bağlantılı şekilde Payen'in Kutsal Topraklarla ilgili hikâyelerinin yerli rahiplerin hayal güçlerini cezbetmesi ve bu hikâyelerin sözel olarak yeniden anlatılması, Walter'ın eski hikâyelerinin kaynağı olabilirdi.

Kâse arayışı ile ilgili hikâyelerin çağdaş hallerine evrimleşmeleri, Chrétien de Troyes'in Flanders dükü Philippe d'Alsace'a

ithafen yazdığı *Le Conte del Graal*'a ("Kâse Hikâyesi") kadar sürdü. Chrétien, hikâyeyi ilk kez Philippe'in kendisinden duyduğunu söylemişti.[114] Nitekim yine Payen de Montdidier'in adı karşımıza çıkıyor: Philippe'in babası bu kişinin kuzeniydi. Eğer Payen maceralarının ve kahramanlıklarının hikâyelerini kuzeni Flanders kontuna anlatmışsa, kuzeni ise bunları süsleyip oğlu Philippe'e tekrarlamışsa, Chrétien hikâyeleri ilk Philippe d'Alsace'tan duyduğu konusunda haklı olabilirdi. Chrétien önceden Champagne Sarayı ve onun hamisi olan Champagne Kontesi Maria ile yakın ilişki içerisinde olmuştu (önceden yazdığı romansların çoğunu ona ithaf etmişti). Kâse şiirini bitiremeden esrarengiz bir yangında ölmüştü.

Anlayabildiğim kadarıyla, Arthur efsanesi ile Kâse hikâyelerine yapılan ilk göndermeler hep, ilk "dokuz" Tapınak Şövalyesi'nden olan Payen de Montdidier ile bağlantılı Tapınak Şövalyesi bölgelerinin yakınında bulunan kişilerden geliyordu. Fakat hikâyenin gelişiminde başka dönüm noktaları da vardı. Birisi Robert de Boron'un 1190 ile 1200 yılları arasında yazdığı *Roman de L'Estorie dou Saint Graal* ("Kutsal Kâse'nin Tarih Kitabı") idi. De Boron kendi uyarlamasının, sırlarına muktedir olduğu "harika bir kitap"tan kaynaklandığını söylemişti. Uyarlaması Graal'ı (Kâse) İsa ve Arimathealı Joseph ile ilintilendirir; Joseph'in Kâseyi çarmıha gerildikten sonra İsa'dan kan almak için kullandığını söyleyen bu uyarlamadır. Aynı zamanda Yuvarlak Masa fikrini ilk ortaya atan da De Boron'dur ki bu önceden gördüğümüz gibi Tapınak Şövalyesi müdürlüğünün şeklini akla getirir.[115] İlk kaynaklardan bir diğeri ise 1190 ile 1212 yılları arasında bilinmeyen bir yazar tarafından yazılmış *Perlesvaus*'tur ve yazarının sıkça bir Tapınak Şövalyesi olduğu söylenir.[116] Bu uyarlama Tapınak Şövalyesi'ni hikâye ile ilintilendirir, onları Kâse'nin şövalye muhafızları olarak betimler. Son olarak ise başladığımız yere, Wolfram von Eschenbach'ın *Parzival*'ine geri dönüyoruz; bu kitap, Tapınak Şövalyesi ile Kâse Romansları arasın-

da bir bağlantı olabileceği düşüncesini "uyduran" ilk kitaptır.

Fakat hikâyenin anlatılması Eschenbach ile sona ermedi. Helen Nicholson'un bize hatırlattığı gibi:

> *Orta Çağ boyunca Tapınak Şövalyesi, genelde Müslümanlarla savaşmayan barışsever rollerde de olsa kurmaca yazında görülmeye devam etti. Wolfram von Eschenbach'ın Parzival'inin geleneği içerisinde yazılmış Almanca yapıtlarda Kâse Kalesinin koruyucuları olarak görülmeyi sürdürdü... Kurmaca yazındaki imajları neredeyse değişmez şekilde iyi idi; Tanrı'nın hizmetine adanmış kutsal insanlardı.* [117]

Keşiş ve şövalyenin dine aykırı karışımı olan "melez canavarlardan" ne kadar da uzak bir dönüşüm! Bu efsanenin imaj dönüşümünün diğer anlamları görmezden gelinemeyecek kadar önemlidir. Nicholson, Wolfram'ın Tapınak Şövalyesi'ni Kâse hikâyesine siyasi bir amaçla dahil ettiğini itiraf ediyor: Kâse kalesinin Kudüs olmasını istemişti. Parzival'i Swabialı Philip ve Brunswick'li Otto arasındaki Kutsal Roma İmparatorluğu tahtı için siyasi çekişmenin bir hicivi olarak yazmıştı.[118] Wolfram'ın hamisi Thuringialı Hermann, Otto'nun güçlü bir karşıtıydı ve Parzival'in Kâse kalesinin Kudüs'ün ünlü savunucuları Tapınak Şövalyesi tarafından korunması siyasi hedeflerine uygundu.[119] Yani on üçüncü yüzyılın başlarında Tapınak Şövalyesi, onlar tarafından teşvik edilmemiş olsa da kasıtlı bir siyasi uydurma ile Kâse romansıyla ilintilendirilmişlerdi. Bunun ardından efsane üç ana uyarlama yoluyla gelişti ve 1215-35 yıllarına gelindiğinde şu an Vulgata Döngüsü diye bilinen tamamen Hıristiyan bir efsaneye dönüşmüştü. (Vulgata Döngüsü daha yaygın biçimde, Sir Lancelot, Kral Arthur, Yuvarlak Masa şövalyeleri ile onların Kâse arayışları ile ilgili hikâyelerin bir derlemesi olarak bilinir.)

Kâse efsanesinin iyi bir örnek olduğu Kutsal emanet efsaneleri, kralları ve diğer para bağışçılarını etkileme konusunda inanılmaz bir güce sahipti. Bunu, 1164 yılında Fransa'dan doğuya

giden Tapınak Örgütü'nden Kardeş Geoffrey Fulcher'e sihirli bir dönüşüm görevi veren Fransız VII. Louis'in yaptıkları da göstermektedir. Kardeş Geoffrey'e sihirli bir tılsım yapılacağını umduğu bir yüzük vermişti. Helen Nicholson, Kardeş Geoffrey'nin Kudüs'ten Fransız kralına yazdığı bir mektubun İngilizce çevirisinden alıntı yapıyor:

> *Ağzınızdan sevinerek aldığım talimatların sizden ayrılırken hizmetçinizin aklından uçtuğunu düşünmeyin.*[120]

Geoffrey kralın yüzüğünü mektubuyla geri göndermişti. Hıristiyanlık dünyasının kutsal mekânlarının her birisine yüzüğü götürüp, onu kutsal toprağa koyup kralın anısıyla dua ederek müthiş dini güce sahip bir kutsal emanet yaratmıştı. İşte, bir Tapınak Şövalyesi'nin sihirli koruyuculuğunun başka bir örneği.

Sonraki tarihlerde Vulgata Döngüsü, 1470 tarihli ünlü *Morte d'Arthur* da dahil Artur'la ilgili romanslar yazan Thomas Mallory gibi yazarlar tarafından kullanılmıştı. O dönemde Artur'la ilgili efsane kökleşmiş ve şu anki haline kavuşmuştu.

Kasıtlı veya değil, Tapınak Şövalyesi'nin Huntingdon'lu Henry'nin resmettiği gibi "saflık ve yozluk karışımı" vahşi, ölüm saçan şehitlerden Hıristiyanlığın kutsal emanetlerinden en güçlüsünün (Kâse efsane eseri olsa da) koruyucularına dönüşmeleri çağdaş halkla ilişkiler uzmanlarının hepsinin saygı duyması gereken bir değişimdir. Tapınak Şövalyesi kutsal emanetlerin gücüne duyulan yaygın inancı kullanarak, sayıdeğer hatta romantik hale geldiler. Kutsal Kâse yaygın efsaneye "süper kutsal emanet" olarak geçti; bu emanet, koruyucularına ve onların destekçilerine İsa'nın yardımını ve hayrını bahşedebiliyordu. Fakat bu efsanenin karanlık bir yanı vardı: eğer Kâse'nin koruyucuları emanetin gücünü kötüye kullanıyor gibi görülürlerse Tanrı onları cezalandıracaktı. Ve işte bu son olay Tapınak Şövalyesi'nin sonsuz şöhretini hazırlamıştı: yani örgütün dramatik şekilde sonlanışı.

Sonuç

İlk haçlı seferi Papa II. Urban'ın siyasi fırsatçılığının sonucu olsa da yeni bir ilke ortaya çıkarmıştı: Hıristiyanlık inancına bağlı olanların yaptığı Kutsal Savaş. İlk haçlıların bazıları bu yaşam biçiminden hoşlanmış ve bir canavar yaratma işine koyulmuşlardı: dindar savaşçı/Hıristiyan asker. Bu kavramın altında yatan düşünce Papa II. Urban tarafından icat edilmişti. Başkeşiş Clairvaux'lu Bernard tarafından teşvik edilen kutsal şiddetin sonucu olarak Tapınak Şövalyesi örgütü ortaya çıkmıştı. Şehitler tugayı olarak düşünülen örgüt, savaşanlara para kaynağı sağlamak için çok geniş bir ticaret ve bankalar ağı yaratmıştı.

Asıl hedefleri olan kutsal toprakların denetimi imkânsızlaşınca, zaten mevcut olan kâse efsanesiyle ilintilendirilerek, Kutsal Kâse'nin seçilmiş koruyucuları oldukları inancını, barışsever bir din içerisinde süregelen askeri bir örgütün uygunsuz olduğu eleştirisine karşı siyasi bir görüş olarak kullanmışlardı. Fransa ve İngiltere'nin siyasetiyle ilişkiye girince de "Kutsal emanet" düşüncesini siyasi bir güç kaynağı olarak beceriyle kullanmışlardı.

Tapınak Şövalyesi'nin avantajlı olan "uydurmayı" siyasi bir şekilde beceriyle kullanmaları, 1307 tarihindeki yok oluşlarından çok sonralara kadar devam eden efsaneler yaratmıştı. İncelemem gereken sonraki şey bu yokoluşun doğası ve sonucudur. Güçlerinin doruğundalarken aniden ve beklenmedik şekilde yok olmaları, komplo teorileri için verimli bir zemin sağlamıştı. Jacques de Molay hakkında, onun Kralı ve Papayı yanarken nasıl lanetlediği –ve nasıl ikisinin de tuhaf şekilde öldükleri- hakkında pek çok efsane okudum. Yok edilişlerinin arkasında yatan *gerçek* niyetleri ve bertaraf edilişlerinin hangi ölçüde tamamlandığını keşfetmek istedim. İçlerinden birileri hayatta kalmış olabilir miydi? Bunu bulmak için, günümüzün siyasetçilerinin ve endüstri patronlarının dalaverelerinin sönük kaldığı siyasetin, entrikaların, açgözlülüğün ve cinayetlerin dünyasına dalmalıyız.

Üçüncü Bölüm

On Üçüncü Cuma ve Sonuçları

Ani Ölümün Stratejik Avantajı

James Dean, Buddy Holly ve Marilyn Monroe'nun yakın zamanda kanıtladığı gibi, güç ve popülerliğin zirvesine yakınken aniden ölmek eğer ikon statüsüne ulaşmak istiyorsanız uzun vadeli iyi bir kariyer hamlesidir. Bu bakımdan Tapınak Şövalyesi'nin yok oluşu daha iyi ayarlanamazdı; bunu Hollywood'dan bir senaryo yazarları ekibi planlasaydı bile daha iyi olamazdı. Ülkesini iflas ettirmiş kötü, açgözlü, bencil bir kral, yani kötü adam mı demezsiniz; ona sonuna kadar güvenen koruyucularına zorla ihanet ettirilen zayıf bir kutsal adam mı demezsiniz; işkence edilerek yalan itiraflar vermeye zorlanmış ve sonradan hayatları pahasına bunları reddeden soylu şövalyeler mi demezsiniz. Başka ne isteyebilirsiniz ki? Peki ya devleri deviren duruşmalarda itiraf edilen sapkınlıklara, şeytana tapmalara, homoseksüel davranışlara ve lanetlere ne demeli? Ortadan kaybolan filolara ve sürgünde görevlerine devam etmek için kaçan küçük sadık şövalye gruplarına hiç değinmeyelim bile. Tapınak Şövalyesi'nin yokoluşu bunların hepsine ve daha fazlasına sahip. Yani, bu olayın yüzlerce yıldır romantiklerin ve komplo teoricilerinin odağı olmasına pek şaşmamak gerek.

Helen Nicholson'un Tapınak Şövalyesi'nin çöküşü hakkındaki görüşü ile başlayalım ve ardından örgütün halkın kalbindeki uzun süreli yerini sağlamlaştıran olayları görelim. Dr. Nicholson şöyle diyor:

Tapınak Şövalyesi'nin çöküşünden çıkartılabilecek belli ahlaki dersler vardır: şans dünyadaki her şeye hükmeder, büyük adamların nasıl birden gözden düştüklerini, İsa'nın fakir şövalyelerinin nasıl zengin ve gururlu hale gelip, ardından devrildiklerini... Orta Çağdan günümüze kadar tarihçiler Tapınak Şövalyesi'nin yükselişi ve düşüşüne dair bir "model" geliştirmişlerdir: ilk şövalyelerin saf idealleri örgüt zenginleşip siyasete karıştıkça kirlenmiştir; örgüt yozlaşmış, açgözlü hale gelip, popülaritesi gittikçe düşmüş ve bu arada batı haçlı seferlerine ilgisini kaybetmiştir: bu nedenle Fransa kralı IV. Philip, para için örgüte saldırdığında kimse örgütü savunmamış ve örgüt çökmüştür. Bu "model", yanlış olması gerçeğine rağmen yaygın bir kabule erişmiştir; çünkü başka türlü adaletsiz ve açıklanamaz olacak çöküş için çekici basitlikte bir açıklama sağlamaktadır.[121]

Azizler ve İflas Edenler Ailesi

Fransa kralı IV. Philip (Yakışıklı Philip), yakında aziz olacak haçlı seferi bağımlısı büyükbabası IX. Louis son haçlı seferi dozunu alırken öldüğünde üç yaşındaydı.[122] Sonradan Capet hanedanlığının tahtını miras alan bu torun Aziz Louis'i gerçekte hiç tanımasa da, onun dini başarılarının gölgesinde büyümüştü. Philip, Tapınak Şövalyesi'nin büyükbabasının fidyesini öderkenki gönülsüzlüklerini biliyordu[123] ve bu olayı onlara saldırırken kullanacaktı.[124] Ayrıca haçlı seferi yapmanın kraliyet politika aracı olarak ne kadar işe yaramaz olduğunu öğrenmişti; çünkü babası III. Philip (Cesur Philip) Aragona haçlı seferi sonrasında öl-

müştü ve arkasında o zamanlar dudak uçuklatan bir miktar olan yaklaşık 1 milyon 299 bin sterlin –2 milyon 600 bin dolar– borç bırakmıştı.[125]

Bu nedenle genç IV. Philip'e taçla beraber iki sorun miras kalmıştı: büyükbabası bir aziz, babası ise batıktı. Çabuk öğrenmesi gerekiyordu, öyle de yaptı. Papalığın siyasetini destekleyerek pahalı seferler yapmak yerine, babasının yarattığı parasal sorunları çözmeye odaklandı. Tutumu, Papanın gücünü ve onun siyaset aracı olan haçlı seferlerinin etkisini azalttı.

Buna rağmen, büyük ihtimal onun için büyük siyasi bir önemi olması nedeniyle büyükbabasının kültüne bağlılık gösterdi. 1285 yılında Fransa tahtını miras alırken, büyükbabası çoktan azizleştirilme yolundaydı (bu süreç 1273'te III. Philip zamanında başlamıştı) ve 1297 yılında Aziz Louis olacaktı. Yakışıklı Philip için o, Fransız monarşisini en iyi haliyle temsil ediyordu; kral, aziz ve haçlı rollerini tek bir kişide toplamıştı. Onun izinden gitmek çok zordu ve Pamiers Piskoposu Yakışıklı Philip'i oldukça kötüleyerek tarif etmişti:

> *Kral bir baykuş gibi, kuşların en güzeli ama beş para etmez. En yakışıklı erkek ama sessiz ve sabit bakışlı. Ne hayvan ne de insan, o bir heykel.*[126]

O, kendi soyuna büyük inanç duyan gururlu bir kraldı ve tebasının kuvvetli batıl inançlarından çıkar sağlayacak kadar bir siyasi beceriye sahipti. Onlara bağlı olanlar için mucizeler yaratabileceklerine inanılan saygıdeğer kutsal emanetlerin gücü konusundaki yaygın inanç işine gelmişti. IX. Louis'in kutsal emanetleriyle dolu saraylar miras almıştı ve on yedi yaşında bir kralken Papa Boniface, IX. Louis'i Katolik Roma Kilisesi'nin bir azizi yaptığında bu, siyasi bir güç kaynağı haline gelmişti.[127] Philip'in Capet kraliyet soyunun kutsal yazgısına olan inancı neticede onun üç tane Papa mağlup edip, Tapınak Şövalyesi'ni yok etmesini sağlayacaktı.

Fransa Kralı Yakışıklı Philip – Philippe le Bel.

Philip'in hocası Giles de Colonna (sonradan Bourges başpiskoposu olacaktı) idi; bu kişi eğitimli, sert ve krallığın yükümlülükleri konusunda keskin fikirleri olan bir adamdı.[128] Philip'in de etkilendiği en sevdiği deyişi "İsa, kilisesine herhangi bir dünyevi hakimiyet vermedi ve Fransa Kralı erkini yalnızca Tanrı'dan alır" idi. Bir azizin torunu olduğunda, kraliyet soyunun önemi konusunda zaten inandığı şey teyit edilmiş olmuştu ve Giles de Colonna'nın temelini attığı kendine güveni artmıştı.

Philip, Papaların kendi yetkilerini kabul eden krallıkları kendi çıkarları için kullandıklarının zaten farkındaydı. Papa tarafından desteklense bile haçlı seferlerinin parasal risklerini babası zor yoldan keşfetmişti – hatta aziz olan büyükbabasının harcadığı paraları Fransa doğu seferlerinden çıkartamamıştı. Ağır bir hastalığı atlattıktan sonra, Aziz Louis kefaret olarak kendisini Hıristiyanlık dünyasının kutsal mekânlarını yeniden ele geçir-

meye adamıştı. İlk haçlı seferini 1249, 1250 yıllarında yapmıştı; yola çıkan en iyi silahlı, donanımlı ve tedarikli sefer olmasına rağmen yine de korkunç bir başarısızlık olmuştu. Fidyeler Fransa'ya 167 bin sterline (yaklaşık 350 bin dolar) mal olmuştu. Louis'in yanında olan ve büyük kayıplar veren Tapınak Şövalyesi gücünün kumandanı Otricourt'lu Stephen'a, kötü planlanmış seferi toparlaması ve Philip'e fidye ücretini vermesi için baskı yapılmıştı. Louis bozgun konusunda şöyle diyerek kendini suçlamıştı:

> *Keşke sıkıntıları ve aşağılanmaları bir tek ben çeksem; günahlarım keşke evrensel kiliseye yüklenmese de onları ağırbaşlılıkla ben taşıyabilsem. Nitekim benim yüzümden bütün Hıristiyanlık dünyası karmaşa içinde.*[129]

Haçlı sefelerinin yararlılıklarını tüketmeye başlayan siyasi araçlar olduğu konusunda Avrupa soyluları arasında zaten artan bir his vardı ve Louis felaketi bunu teyit etmiş gibi görünüyordu. Bu yanılsamaya rağmen Louis başka bir tane daha sefer yapma niyetinde olduğunu ilan etti. Fransa'nın karşılaması gereken olağanüstü askeri ihtiyaçların bulunduğu bu dönemde, Papa, Louis'e Fransız Klisesinden vergi toplama hakkını verdi (ki torunu bu imtiyazdan tam avantaj sağlayacaktı). Louis'in hastalığı yola çıkışını 1270'e kadar erteledi ve ordusu yararlı herhangi bir askeri eylemde bulunamadan Tunus'ta öldü. 1271 yılında organları Sicilya'da Monreale'e gömüldü; kemikleri ise Fransa'ya geri götürüldü. Bu emanetler pek geçmeden Aziz Louis kültünün odağı haline gelecekti ve bu, nihayetinde Louis'in aziz olmasıyla sonuçlanacaktı.

Louis'nin oğlu ve varisi III. Philip, parlak haçlı seferi günlerinin bittiğini öğrenmekte yavaş kalmıştı. Başarısız Aragonya haçlı seferine katılmıştı ve bu onun hayatı ile 1 milyon 229 bin sterlin değerinde Fransa parasına mal olmuştu. Perpignan'da bütün haçlıları mağlup olmuş ve soylu destekçileri ölmüş halde,

geri çekilmekte olan kuvvetlerin arasında kendisi de ölmüştü. Haçlı seferi masrafları kraliyet gelirinin üst sınırlarının çok ötesine geçmişti. (Fransız kralının o zamanlardaki yıllık geliri 656 bin sterlindi ve devletin normal harcamaları 652 bin sterlindi[130]) Fransa'nın biriktirdiği çok ağır miktardaki borçların (2 milyon 500 bin sterlin) devlete, kliseye ve Tapınak Şövalyesi'ne hatırı sayılır etkisi olmuş olmalıydı. IV. Philip on yedi yaşında kral olduğunda, babasının borçlarını ödemesi için, kendisinin harcayabileceği kraliyet gelirini sonraki üç yüzyıl boyunca vermesi gerekiyordu. Genç bir kralın hayatının geri kalanı boyunca para harcamadan yaşaması gerektiği haberini iyi karşılaması pek mümkün değildi.

Sonra, Philip yirmi altı yaşındayken, Fransa tahtını isteyen İngiltere kralı I. Edward'la savaşmıştı. Bu savaş, miras aldığı borçların üzerine biriken fazladan masraflar ortaya çıkartmıştı. Başka gelir kaynakları ihtiyacı kaçınılmaz şekilde artıyordu. Babası, 1284 yılında Yahudilerden keyfi vergi (windfall tax) alma fikrini bulmuştu. Philip bu aile geleneğini 1292 ve 1300 yıllarında devam ettirmişti; sonraysa 1306 yılında Yahudi mülklerine el koyup, sahiplerini sınır dışı etmişti, nihai Yahudi vergisi. Benzer sertlikte bir vergi uygulamasını Lombard ve Florentine bankerlerini içerecek kadar genişletmişti: 1295 yılında bu vergi 65 bin sterlin gelir sağlamıştı.

Üstelik bu olağanüstü çabalar, zamanında 4 bin sterlin olan onun gündelik harcamalarını karşılamaya yetecek kadar bile para getirememişti. Borçlarını karşılamaya yetecek paraya sahip olmak için, Philip'in paranın değerini düşürmesi gerekiyordu. Babası ve büyükbabası devletin mali işlevlerini gerçekleştirebilmek için Paris Tapınağı'nın finansal hizmetlerini kullanmışlardı; fakat Philip hazineyi Tapınak Şövalyesi haznedarı Tours'lu John'un dengeleyici etkisinden başka yere taşımaya karar verip, Louvre'a kendi personelini atamıştı. Bu dönemde oldukça çaresiz olmalıydı, Paris Tapınağı'ysa onun yaptığı şeyin parçası ol-

mayı asla kabul etmezdi; zira sağlam bankacılık uygulamaları alanında eriştikleri iyi isimlerini hemen kaybederlerdi.

Philip'in çözümü paraları toplayıp onları eriterek, aynı nominal değerde yeniden basmaktı; ama bu sefer çok daha az değerli madeni madde ile daha fazla miktarlarda. Bu hiper enflasyonun kaydedilmiş ilk örneklerinden biridir. 1290'da başta 54 şilin değerindeki mark, 1296'da 68 şiline yükselmiş ve 1303 yılına gelindiğinde resmi değeri 104 şilin olmuştur. Ülkenin paralarının değerini sistematik bir şekilde düşürerek, Philip 1298 ve 1299 yıllarında 1 milyon 200 bin sterlin, 1301 yılında ise 185 bin sterlin toplamıştı.[131]

Papa, Philip'in büyükbabası Aziz Louis'e savaş zamanlarında, devletin ve krallığın savunma ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için hem Kiliseden hem de halktan özel vergi alabilme hakkını vermişti. Philip bu geleneği canlandırarak, borçlarını azaltmak için Kiliseyi uygun bir gelir kaynağı olarak vergilendirmişti. Fakat 1302 yılında, Philip'in kontrolden çıkmış vergi alımını durdurmak için Papa VIII. Boniface, Roma'nın izni olmadan Kilisenin laik güçlere finansal ödenek vermesini yasaklayan bir Papalık bildirgesi çıkarttı. Philip'in tepkisi Fransa'dan altın, gümüş ve ticari mal ihraç edilmesini yasaklayan bir emir çıkartmak oldu. Ansızın, papalığın gelirinin büyük bir kısmını kesmişti. Tepkisi kısmen zayıf ve yüksek enflasyonlu Fransa ekonomisini koruma amaçlıydı; fakat bu bile 1303 yılındaki büyük mali krizi önlemeye yetmedi. İnsanlar ne olduğunu anladıklarında, Philip halkın huzursuzluğu nedeniyle tedirgin olmuş, mali ayaklanmalar sırasında Paris Tapınağı'na sığınmak zorunda kalmıştı.[132]

Philip'in Papalık gelirine yaptığı saldırıya karşı, Boniface bütün prenslerin dünyevi ve manevi konularda kendisinin hükmü altında olduğunu söyleyen bir ferman çıkarttı. Philip halkın önünde bu papalık bildirgesini yaktı. Papa'nın yetkisini kabul etmediğini halkın anladığından emin olmak için, yaptığını Paris halkına trompetlerle ilan etti.

Boniface bu asi davranışı görmezden gelemezdi ve Fransız ruhban sınıfını Roma'ya kilisenin geleneksel özgürlüğünü nasıl koruyacaklarını tartışmak için çağırdı. Philip buna, Paris'te rahiplerden ve laik kilise yönetcilerinden oluşan ulusal bir kurul toplayarak yanıt verdi. Krallarının haklarını korumak için onu destekleme kararı aldılar. Philip ardından Papa'nın buyruğuna uyan ve Roma'ya giden kilise adamlarının topraklarının ve mülklerinin ele geçirilip, onlara el konulmasını emretti. Tapınak Şövalyesi, Kralı destekledi ve Kral, mali kamulaştırmayla (kilise mülklerine el konulmasıyla) ilgilenmesi için Tours'lu John'un becerilerini kullanacak kadar onlara güvendi. Bu hamle Fransa krallığının servetini gerçekten de artırdı.[133]

Boniface, bir *unam sanctam* bildirgesi yayımlayarak cevap verdi ve yalnız bütün insanların Papa'nın hükmüne tabi olmadığını, aynı zamanda emredildiğinde Roma'ya da gelmek zorunda olduklarını ileri sürdü. Bu noktada ego savaşları gerçekten kızışmaya başlamıştı. Fakat seksen dört yaşındaki VIII. Boniface'ın zayıf bir noktası vardı. Önceden Kardinal Benedict Gaetani olarak papalığa yükselirken, arkasında renkli cinsel maceralar bırakmıştı ve Philip bunun farkındaydı. Bu yüzden Papa'yı iğrenç cinsel davranışlarda bulunmakla suçladı. Boniface biseksüeldi, evli bir kadın ile onun kızını metres olarak tuttuğu gibi aynı zamanda pek çok yakışıklı genci de baştan çıkartmaya çalışmıştı ve bunda bir dereceye kadar başarılı olmuştu. Cinsel ilişkinin "ellerini birbirine sürtmekten daha fazla günah olmadığı"nı söylediği aktarılmıştı. Nitekim zina ve sodomi yapmış olsa da, Philip'in iddia ettiği gibi yüzüğünde evcil bir iblis saklayıp, geceleri onunla yatacak kadar da ileri gitmiş olamaz. Bunun için ne yeterince boş zaman ve ne de yatağında yeterince boş yer bulabilirdi.[134]

Boniface Fransa'ya elçiler göndererek Fransız ruhban sınıfının kendi talimatlarına uyması için ısrar etti ve Kral, Fransa'nın bağımsızlığını destekleyen kilise adamlarını destekleyeceğine

halk önünde söz verene kadar ateşli bir tartışma yaşandı. Artık hamleler biraz gülünç hale geliyordu; Kral onu aforoz eden papalık bildirgesini hedefine vardırtmıyordu. Bu noktada, Boniface şakayı tümden bırakarak Konstantin Bağışı adındaki biraz şüphe götürür yetkisini kullanarak, Fransız tahtının boş olduğunu ilan etti ve tahtı Avusturya kralına teklif etti.

İki taraf da geri adım atmak istemiyordu; fakat Philip'in elinin altında ustaca bir hamlesi daha vardı. 1303'ün 7 Eylül sabahında, Papa'nın Anagni'deki evinin önünde doğaçlama bir isyan yapmaya yetecek sayıda paralı "Fransız vatansever" tuttu. Ayrıca kapıyı açıp "vatanseverleri" içeriye alması için bir papa muhafızına rüşvet verdi. Vatanseverler içeriye akın edip "Yaşasın Fransa Kralı, ölsün Boniface!" diye bağırdılar. Papa'yı üç gün boyunca esir tuttular. Roma'ya döndükten kısa süre sonra, Boniface ani bir hastalık sonucu öldü.[135] Philip cenazeye gitmedi.

Philip'in Kukla Papası

Boniface'ın öldüğü sıra Kilise siyasi karmaşa içerisindeydi. Roma Kilisesi, Papa'nın dünyanın en üstün hükümdarı olduğu şeklindeki siyasi dogmanın üzerine kurulmuştu; yani Papanın üstünlüğü Roma Katolik dininin ana maddelerinden biriydi. Krallık sıfatı için herhangi bir sınırlamayı kabul etmeyen Philip'le yapılan kavga buna şüphe düşürmüştü. Kilisenin haçlı seferleri pek çok krallığı sefalete düşürmüştü, ayrıca kutsal topraklar da ele geçirilememişti. Papalığın maceralarına insan ve para akıtmaya hevesli dünyevi hükümdarların zamanı hızla geçmekteydi. Bu, Boniface'ın ardılının yüzleşmesi gereken bir sorundu; o da Philip'le mücadele edecekti.

O ardıl, yani Papa XI. Benedict, Boniface'ın Philip'e karşı çıkardığı aforoz hükmünü kaldırarak başta Philip'in takdirini kazanmıştı. Fakat papalığa kuruldukça, Papa'nın yetkisini yeniden sağlamlaştırmaya çalıştı. Philip'in, Boniface'ın zaten kaybettiği-

ni düşündüğü dünyevi üstünlük savaşını yeniden açmaya niyeti yoktu; bu yüzden 1305 yılında Benedict'i zehirletti.[136] Ardından yeni Papa'yı seçme sorunu ortaya çıktı. Fransız kardinallerin önerileri, İtalyan kardinallerinkini dengeliyordu ve Kardinaller Meclisi'nde (sonraki Papa'yı seçen kardinal toplantısı) 10 ay boyunca bir karara varılamadı. Philip'in ajanları bu çıkmazı aşmak için, bir tarafın üç aday seçmesini, diğer tarafın ise bunların içinden Papa'yı seçmesini önerdi. Hem Philip'ten hem de İtalyan kardinallerden hoşlanmaması için pek çok nedeni olan Bordeaux Başpiskoposu Bertrand de Gotte, iki tarafın uzlaşım adayı olarak seçildi.

Prato Kardinali, Philip'e, Bertrand'ın Kral'ın amaçlarına hizmet edebilecek hırslı ve yönlendirebilir bir kişi olduğunu, onunla konuşursa çıkarlarının ne olduğunu öğrenebileceğini bildirdi. Philip, Gascony'de St Jean d'Angley manastırında Bertrand'la özel bir görüşme ayarladı. Hırslı piskoposa, kendisini Papa yapmanın kendi gücü dahilinde olduğunu söyledi; fakat eğer bunu yapacaksa anlaşmanın altı şartı olacaktı. Bunlar:

1. Kendisi ve Kilise arasında mükemmel bir uzlaşım.
2. Kendisinin ve adaylarının Roma Katolik camiasına kabulü.
3. Fransa kilisesinin öşür vergilerinin kendisine (Philip'e) Flanders'taki savaşın masraflarını karşılaması için beş sene boyunca verilmesi.
4. Papa VIII. Boniface'ın yadigarlarının bulunup, yok edilmesi.
5. James ve Peter Colonna'nın kardinal yapılması.
6. Haçlı Örgütlerinin (Tapınak Şövalyesi ve Aziz Yahya Hospitalier'leri) kendi komutası altında birleştirilmesi ve şu an bulunduğu mali krizi çözecek parayı sağlamak için örgütlerin fonlarına el konulması. (Bu birleşme ona daha önce de teklif edilmişti fakat özellikle iki örgütün de

mülklerini devralabileceğinden bunun artık Philip için yadsınamaz bir cazibesi vardı.)

Fransa Kralı, Papalık otoritesini sonraki elli yıllığına baltalamak üzereydi – bu dönem tarihte Avignon Dönemi olarak bilinir. Philip Bertrand'a güvenmese de, işbirliği yaptığı takdirde onu Papa yapmayı kabul etmişti. Nitekim, herhangi bir papa adayının Fransa dışına çıkmasına hazırlıklı değildi; bu yüzden Bertrand, 17 Aralık 1305 tarihinde Papa V. Clement olarak Roma yerine Lyons'da taçlandırıldı.[137]

Artık Kilise'nin düzenli bir şekilde vergilendirilmesi temin edilmiş olduğundan, Kral'ın gündemi gereksiz askeri haçlı örgütlerini denetim altına alıp, mülklerini ekonomisini düzeltmek için kullanmak olmuştu. Fakat büyük servetleri ve Fransa'daki soylu ailelerin çoğuyla olan bağlantıları nedeniyle Tapınak Şövalyesi, planları için ciddi bir engel olabilirdi. Papa onları kendisine karşı kullanmadan önce onların gücünü kısıtlama gereği duymuş olmalıydı; bu nedenle Papa'nın askeri Hıristiyan Örgütleri'ni birleştirme sözünü gerçekleştirmesi için çabuk davrandı. Taçlandırılışından sadece altı ay sonra, 6 Haziran 1306'da Clement, Hospital (Hospitalier şövalyeleri) Üstadı William de Villaret'e ve Tapınak (Tapınak Şövalyesi) Üstadı Jacques de Molay'ye mektup yazarak onları iki örgütün birleşimini konuşmak için Fransa'da buluşmaya çağırdı.[138]

Hospitalier Üstadı De Villaret, Rodos'a yapılacak bir saldırıda orada olması gerektiği mazaretiyle yolculuktan kaçınacak kadar açıkgözlüydü. Mesaj ulaştığında Limassol'u savunmakta olan De Molay de benzer bir mazaret ortaya atabilirdi fakat örgütünün önündeki tehlikeyi tahmin edememişti. Feci bir yanlış hesaplama yaparak, Clement'in emrine uymayı seçti. Savunmayı kurup, on sekiz gemiden oluşan bir filoyla La Rochelle'e doğru yola koyuldu. Ayrıca yanına en seçkin şövalyelerinden altmışını, 150 bin florin altın ve on iki at dolusu ham gümüş aldı.[139]

Değeri düşürülmüş paralarına eklesin diye parasız bir krala gösterilen çekici bir lokma! Yoksa bu külçelerle Philip'in hoşgörüsünü mü satın almayı ummuştu?

Paris Tapınağı, Aziz Louis zamanından beri Tapınak Şövalyesi'nin kuzeybatı Avrupa'daki mâli faaliyetlerinin ana merkezi olmuştu ve çok sayıda binayı kapsayan, şehrin duvarlarının dışında kuzeye doğru genişleyen büyük bir tesisti. Tapınak Şövalyesi hazinesi zamanında Fransa devletinin mali faaliyetlerini, 1295'te Philip bu görevi Louvre'ye geri verip, sistematik bir şekilde paraların değerini düşürene kadar yürütmüştü.[140] 1306 yılına gelindiğinde Philip, değeri düşmüş Fransız paralarını düzeltmek için Tapınak Şövalyesi'nin mülklerinin kontrolünü kazanmayı çok istiyordu. Ve para basmak için uygun yeni bir değerli maden kaynağı bulması gerecekti. Tapınak Şövalyesi hazinesi böyle bir kaynaktı.

John de Tours, Paris Tapınağı'nın haznedarı olan aynı isimli ikinci kişiydi. 1302 yılında atanmıştı ve günümüze ulaşan muhasabe belgelerinin fragmanları, onun çift taraflı kayıtın ilk örneklerinden birini kullandığını gösteriyor. Tapınak Şövalyesi haznedarları haçlı seferlerini finanse etme amacıyla yöntemlerini geliştirmişlerdi. Teknikleri tapuların ve vasiyetlerin güvenli muhafazasını, değerli eşyaların kasada tutulmasını ve mülklerin işletilmesi için yapılan ödemelerin muhasebesini tutmayı içeriyordu. Bir hükümetin vergi gelirini maksimize etmesi için hazır yollar sağlıyordu. Avrupa kralları, Tapınak Şövalyesi'nin kendilerinin sahip olmadığı mali altyapıya sahip olduğunu çabucak anladılar ve Tapınak Şövalyesi de ilkel banka işletmelerini onların hizmetine sunarak seve seve işbirliği yapmışlardı. Bu ihtiyacı karşılamak için, Paris Tapınağı yapısı genişlemişti.

Artık var olmasa da asıl binanın tipik bir yuvarlak Tapınak Şövalyesi kilisesi olduğunu ve sonradan dikdörtgen koro bölümleriyle genişletildiğini biliyoruz – Fleet Street'in hemen yakınında sağlam olarak duran Temple Church'a benzerdi. 1270'li

yıllarda binanın mali önemi arttıkça, dört katlı 45 metreyi aşan bir yüksekliğe ulaşmıştı.[141] Savunmalı ve görkemli bir binaya dönüşmüştü; nitekim savunmaları muhafaza edilen değerli eşyaları korumak içindi, askeri bir güce üs olması için değil.

İftira, İşkence ve Asil Hırsızlık

Haziran 1307'de Kral Yakışıklı Philip, Tapınak Şövalyesi Büyük Üstadı Jacques de Molay'i sıcakkanlı bir şekilde karşıladı; onu ve gümüşle dolu at konvoyunu büyük bir hoşgörü ve saygıyla karşıladı. Tantanalı ve şaşalı bir gösteri eşliğinde, borca batmış ve mali sıkıntılar içerisindeki Kral'ın gözleri önünde, de Molay taşınabilir hazine deposunu Tapınak'ın içine bıraktı.

Fakat Philip'in Tapınak Şövalyesi'ne saldırmak için haklı olduğunu düşündüğü bir nedeni vardı ve onları sapkınlıkla suçlamayı planlıyordu. 14 Eylül 1307'de Fransa'nın her yanındaki valilelere ve kraliyet görevlilerine mühürlü mektuplar göndererek, ertesi ayın on ikisinde silah kuşanmalarını ve aynı gece mektupları açıp içindeki talimatlara uygun olarak hareket etmeleri emrini verdi. Bu sırada kurbanların yazgıları hakkında herhangi bir kuşkusu yoktu – hatta, tutuklandığı günün arifesinde Molay, Kral'ın baldızı Prenses Catherine'nin cenazesinde tabut taşıyıcılarından biriydi; çok büyük bir şeref.[142]

> *Kral'ın görevlilere talimatları Tapınak Şövalyesi olan kişileri ve onların mülklerini ele geçirmek; onları sorgulamak, işkence yapmak, itiraf etmelerini sağlamak, itiraf edenlerin affedileceğine söz vermek, itirafları inkâr edenleri ise tehdit etmekti.*

1307 Ekiminin 13'ünde, Cuma günü şafağının soğuk gri ışığında, Philip'in görevlileri Fransız Tapınak Şövalyesi'ne ve örgütün başlarına baskın yaptılar. Olayların öneminin tamamıyla farkında olarak bakıldığında, örgütün kıdemli üyelerinin önceden

herhangi bir uyarı almaması oldukça dikkat çekici. Pek çok genç Fransız rahip ve görevli, talimatların çok sayıdaki kopyasını görmüş olmalıydı; ama suskunlukları koruduklarına göre ya Philip'e tamamıyla sadıktılar ya da cezalardan ölesiye korkuyorlardı. (İlgili suçlamalar onların suskunluklarını korumasına yardım etmiş olabilirdi; çünkü suçlanan kâfirlere faal bir şekilde yardım etmek sadece Philip'in askerlerinin değil, örgütün sorgulamasından mesul olan Philip'in kendisinin yetiştirdiği Fransa engizisyonun da dikkatini çekebilirdi.)

Eğer Büyük Üstat uyarılsa ve çabuk davransa, Paris Tapınağı'nın kalesi Philip için ciddi sorunlar yaratabilirdi. Ama Tapınak korumalı bir bina olsa da güçlü bir savunma yoktu ve görünüşe göre örgüt savunma için o kadar hazırlıksızdı ki onu sadece yaşlı ve hasta kardeşler koruyordu; en azından o sabah tutuklanan şövalyelerden birisi cüzzamlıydı.[143] İşte Philip Paris Tapınağı'nı böyle ele geçirmişti ve bu süreçte Büyük Üstat de Molay'i, Aquitaine Müdürünü ve Normandiya Başrahibini göz altına almıştı.

On sekiz gemili Tapınak Şövalyesi filosunun yaklaşan baskın hakkındaki söylentileri duyup şafak çökmeden önce La Rochelle'den, savaşçı şövalyelerle ve hazineyle yüklü şekilde yelken açtığı söylense de bu pek mümkün görünmüyor. Helen Nicholson La Rochelle limanın Tapınak Şövalyesi'nin ticaret zincirinin önemli bir parçası olduğunu ve işlevinin daha basit bir açıklama sağladığına dikkat çekiyor:

> *Paralar batıdan doğuya taşınıyordu. Bunun anlamı Tapınak Şövalyesi'nin doğuya para, tarım ürünleri, at ve personel taşımak için gemilere ihtiyaç duyduğuydu. Ayrıca bu gemiler hacılara güvenli bir ulaşım hizmeti sağlıyordu – bu, ticari taşıyıcı kiralamaya göre çok daha ucuz ve güvenliydi. Bunlar, savaş gemilerinden ziyade büyük nakliyat gemileri olmalıydı. Günümüze kalan Tapınak Şövalyesi nakliyat kayıtlarının*

çoğu ilgili liman kayıtlarından veya ürünün ihraçına izin veren kraliyet kayıtlarından geliyor. On ikinci yüzyılda Fransa'nın batı kıyısındaki La Rochette'de Tapınak Şövalyesi'ne bazı üzüm bağları verilmiş, buralardan kendi tüketimleri ve ihracat için şarap üretmişlerdi... La Rochelle limanının kayıtları Tapınak Şövalyesi'nin gemi yoluyla şarap ihracatı yaptıklarını gösteriyor... Bunlar savaş gemilerinden ziyade nakliyat gemileri olmalıydı ve büyük ihtimal Tapınak Şövalyesi onları satın almak yerine, onları ihtiyaç duyduklarında kiralıyorlardı.[144]

Burada, ünlü "filo"nun başına neler gelmiş olabileceği konusunda ipucu verebilecek iki noktaya değiniliyor. Kral'ın mühürlü emirleri Tapınak Şövalyesi Büyük Üstadı Fransa'ya vardıktan sonra gönderilmişti[145], emirlerin üstündeki tarih 14 Eylül 1307'di.[146] Bunun diğer anlamı, Tapınak Şövalyesi Büyük Üstadı'nın toplu tutuklamalardan önce en az bir aydır Fransa'da bulunduğuydu. Ve Tapınak Şövalyesi'nin kısıtlı sayıda olan kiralanmış nakliyat gemilerinden bu kadar çoğunun limanda kalması için herhangi bir neden yoktu. Ayrıca, La Rochelle'li Tapınak Şövalyesi şarap tüccarları ürettikleri yeni şarap mahsülünü ihraç etmek için sonbaharın başında fazladan kargo yerine ihtiyaç duyacaklardı. Tapınak Şövalyesi "filo"sunun çağdaş bir savaş filosuna yakından uzaktan hiç benzemediğini unutmamak lazım.

1312'den sonra Aziz Yuhanna Hospital'i ağırlıklı olarak deniz savaşlarıyla ilgili hale gelmişti ve denizdeki faaliyetlerinin komutasında olan bir amirali vardı; fakat sadece dört kadırgası (savaş gemisi) vardı. Tapınak Şövalyesi'nin Hospitalier'lerden daha fazla sayıda kadırgasının olması pek mümkün değil. Gemileri çağdaş ölçütlere göre çok küçük, gövdeleri ve altları arasındaki uzunluk çok kısaydı; Atlantik açıklarının güçlü dalgalarına ve rüzgârlarına dayanamayacak kadar alçakta yol almaktalardı... Nispeten daha sığ olan kıta

sahanlığında yol almak için kullanılmaya uygunlardı. Dahası, uzun süreler boyunca denizde kalacak kadar su taşıyamıyorlardı.[147]

Jacques de Molay'ın Çok Sayıdaki İtirafı

De Molay, suçlandığı sapkınlıklar konusunda ilk itirafını tutuklandıktan kısa süre sonra yaptı; fakat bu itiraf işkence altında alındığı için hiçbir şeyi kanıtlamıyor. Molay'a atfedilen çok sayıda farklı itiraf olduğu gerçeği, belki de Molay'ın işlediği suçların çeşitliliği ve ciddiyetinden çok Philip'in işkencecilerinin -ve halkla ilişkiler uzmanlarının- becerilerini gösteriyor.

Şafak baskınının hedeflerini Philip'in mühürlü emirleri açıkça belirtiyor:

Tapınak Şövalyesi olan kişileri ve onların mülklerini ele geçirmek; onları sorgulamak, işkence yapmak, itiraf etmelerini sağlamak, itiraf edenlerin affedileceğine söz vermek, itiraflan inkâr edenleri ise tehdit etmek.[148]

Jacques de Molay, Tapınak Şövalyesi'nin son büyük üstadı.

De Molay'in Paris Üniversitesi'nin önünde 15 Ekim 1307 tarihinde Pazar günü sözlü bir itirafı anlatılır.[149] Tutuklanmasından yalnızca iki gün sonradır bu; yani bu doğruysa konuşması için hızlı bir şekilde ikna edilmişti. Yaklaşık iki hafta sonra 24 Ekim Salı günü bir itiraf mektubu yazmış, İsa'yı ve Haç'ı reddetiğini kabul ederken, herhangi bir homoseksüel davranışı şiddetle inkâr etmişti.[150] Ertesi yılın başlarında Üstat, Normandiya Başrahibi ve Aquitaine Müdürü, Chinon'a götürüldü; burada yine İsa'yı ve Haç'ı reddettiklerini Papa Clement'in önünde itiraf etmişlerdi. Clement bunu, Philip'e yazdığı 30 Aralık 1308 tarihli özel bir mektupta kaydetmişti.[151]

Clement, Philip'in Tapınak Şövalyesi'ne saldırısı nedeniyle çok öfkelenmişti ancak kısa süre önce Hıristiyan prenslere "Kutsal Engizisyon Kurumu'na olası her türlü yardımı yapmaları"nı emrettiği papalık yönerge maddesine göre, Kral'ın buna yasal hakkı olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştı. Ayrıca Philip, aziz yapılmış büyükbabasını da yardıma çağırabilirdi: 1249 yılında IX. Louis, baronlarına, Papa'ya karşı olan yükümlülüklere tümüyle uygun şekilde kâfirlerle ilgilenmelerini emretmişti.[152]

Tapınak Şövalyesi'ne yapılan saldırı Clement'in çıkarlarının tam aksi yönündeydi. Philip, doğrudan papalığın korumasının altında olduğu düşünülen bir örgüte saldırmak için papanın rızasına ihtiyaç duymadığını dünyaya göstermişti. Philip sonradan daha da ileri giderek, Mayıs 1308'te Tours'ta bir devlet meclisi toplayarak, kralın Papa'nın rızası olmadan kâfirleri cezalandırabilme hakkının kabulünü sağlamıştı.[153] Bu hamleden gözü korkan Clement, Bordeaux yoluyla Roma'ya kaçmaya çalışmıştı. Ne yazık ki, eşya konvoyu, değerli eşyaları ve Mukaddes Peder, Kral'ın emriyle durdurulmuştu ve 1309'dan sonra Clement Philip'in esiri olmuştu.[154]

Papa zamana oynama amacıyla, örgütün suçunu soruşturmaları için bir papalık komisyonu kurdu. 26 Kasım 1309 tarihinde Molay, Vienne'de bu komisyonun önüne çıkarıldı. Bu sefer,

homoseksüellik de dahil bütün suçlamaları kabul ettiğini söylediği başka bir itirafı okundu. Homoseksüel iğrençlikleri yeniden şiddetle inkâr etti ve komisyondaki piskoposlar ona makul davranmasını söyleme gereği duydular. Ertesi gün, de Molay kendine çeki düzen verdikten sonra komisyona şu ifadeyi verdi:

> *Eğer ben veya diğer şövalyeler, Paris piskoposunun önünde veya başka bir yerde itiraflar verdiysek, bu hakikate ihanet ettiğimizdendir – korkuya, tehdite ve şiddete boyun eğdik. Düşmanlarımız tarafından işkence edildik.*

Piskopos kurultayına, üstünü çıkartıp işkencenin vücudunda bıraktığı izleri göstermeyi teklif etmişti.[155] Üç ay sonra, 28 Mart 1310 tarihinde Paris'te 546 Tapınak Şövalyesi'nin kamu tarafından suçlanmasının ardından de Molay, Papa'nın önüne çıkartılmayı talep etti. Philip bunu hiç düşünmeden reddetti.[156]

Kral tarafından cesaretlendirilen Papa, Tapınak Şövalyesi'ne karşı bir itiraf eylemi düzenledi; itiraflar arasında şunlar da vardı: Örgüte kabul edilirken şövalyelerin İsa'yı ve bakire doğumunu inkâr etmeleri sağlanıyordu. Dahası, İsa'nın gerçek Tanrı olmadığı, dünyanın kefareti yerine kendi suçları nedeniyle hacca gerilmiş bir kâhin olduğu iddia ettiriliyordu. Bunun yanında hacca tükürüp onu ayakları altına almakla, bunu da özellikle Kutsal Cuma günü yapmakla suçlanıyorlardı.[157]

1 Ekim 1311 tarihinde, Papa Clement ve piskoposlarından 114 tanesi Tapınak Şövalyesi'nin akıbetini kararlaştırmak için biraraya geldiler. Çoğu Fransa dışından gelen piskoposlar, Tapınak Şövalyesi'ni suçlu bulmayı reddettiler ve bu yüzden Clement meclisi sonlandırdı ve hiçbir şey yapmamaya devam etti. İzleyen Şubat ayında, Philip Clement'i ziyaret etti ve özel bir görüşme yaptılar. Sonucunda 22 Mart 1313 tarihinde, Clement yalnız kendi yetkisiyle, suçluluğu veya suçsuzluğu hakkında bir hüküm vermeden Tapınak Şövalyesi'ni feshetti. Genel konsey 3 Nisan'da yeniden toplandı ve Papa, Kral'ın ve onun kraliyet

muhafızlarının eşliğinde feshediş bildirisini okudu. 2 Mayıs 1313 tarihine gelindiğinde Tapınak Şövalyesi Örgütü artık yoktu.[158]

Philip'in uygun şekilde hareket ettiğini iddia ettiği sapkınlık yasası, bir sapkını sorgulayan Hıristiyan prensin hapis, el koyma, kazık vb... gibi çeşitli cezaları kullanabilmesine izin veriyordu. Ayrıca şüphelinin soruşturulma ve hapis masraflarının sapkının mülkleriyle karşılanabilmesini de sağlıyordu.[159] Buna uygun olarak, Philip'in masrafları bir şekilde örgütün Fransa'daki bütün mallarını tüketmeye yetti.

Tapınak Şövalyesi Büyük Üstadı Jacques de Molay, Normandiya Başrahibi Geoffrey de Charny, Fransa'yı ziyaret eden Tapınak Şövalyesi Hugh de Peyraud ve Aquitaine Müdürü Guy de Auvergne hapishanede kaldılar. Clement, Alba Piskoposu ile diğer iki kardinalin yönetiminde, şövalyelerin hükümlerini vermesi için bir papalık komisyonu kurdu. Philip, bu göstermelik hükmün en fazla sayıda kişiye ulaşabilmesi için, Paris'teki Notre Dame Kilisesi'nin önünde bir sahne kurulmasını emretti. 18 Mart 1314 tarihinde Sens Başpiskoposu yanında üç papalık komisyon üyesiyle beraber bu sahnedeki yerini aldı. Kıdemli dört Tapınak Şövalyesi'nin akıbetini duymak isteyen muazzam bir kalabalık toplanmıştı ve tutuklular sahneye getirilirken meydanın üzerine derin bir sessizlik çökmüştü. Alba Piskoposu çok sayıda olan itiraflarından en yenilerini ve en iğrençlerini yüksek sesle okuyarak, hükmünü verdi: Müebbet Hapis. Kalabalığa suçlarının büyüklüğünün, Philip'in 14 Eylül 1307 tarihli mektubunda tarif ettiği gibi "sert, acınacak, düşünmesi bile korkunç, duyması dehşet verici bir şey; iğrenç bir suç, berbat bir kötülük, menfur bir iş, tiksinti veren bir rezalet, neredeyse insanlık dışı olan, hatta bütün insanlıktan uzak bir şey" olduğunu açıklayarak devam edecekti.[160]

Ancak bu noktada Büyük Üstat de Molay piskoposun sözünü keserek toplu kalabalığa seslenmek için ısrar etmişti. Kalaba-

lığın ruh hali öyleydi ki kardinaller, de Molay şunları söylerken sözünü kesmeye cüret edememişlerdi:

Hayatımın son anlarını yaşadığım böyle kötü bir günde yalanlann bütün kötülüklerini ifşa edip, doğruluğun galip gelmesini sağlayacağım. Yer ve gök şahidim olsun, suçların en kötüsünü işlediğimi kabul ediyorum; fakat bu suç, örgütün üzerine iğrenç bir şekilde yüklenen suçları kabul etmemdir. Şuna yemin ediyorum ki, çünkü doğruluk böyle yapmamı gerektiyor, örgüt masumdur. Aksi yönde sözleri sadece işkencenin dayanılmaz acılarını durdurmak ve bana böyle sözleri söyletenleri memnun etmek için sarf ettim. Benzer itiraflan inkâr eden bütün şövalyelere verilen cezaları biliyorum: fakat bana gösterilen o dehşet verici manzara bir yalanı başka bir yalanla doğrulattıramaz. Böyle rezil koşullarda bulunan yaşamımı, pişmanlık duymadan terk etmeye hazırım.[161]

Geoffrey de Charny De Molay'e arka çıkmıştı ve büyük karmaşa içerisinde komisyon üyeleri davaya ara verip, Philip'e rapor vermişlerdi. Kral'ın yanıtı hemen gelmişti: Papa'dan herhangi bir yetki almadan, iki açık sözlü Tapınak Şövalyesi'ni alevlere mahkûm etmişti. Ertesi gün Seine nehrindeki bir adacığa odun yığını yerleştirilmişti ve bu iki adam dumansız kızgın ateşte yavaşça kızartılmışlardı. Ateş ilk ayaklarına verilmiş, ardından yavaşça daha hayati bölgelerine yayılmıştı; yanan etlerinin dayanılmaz kokusu havayı kaplamış, işkencelerini artırmıştı.[162]

İki Tapınak Şövalyesi de son nefeslerine kadar örgütlerinin masumiyetini haykırmışlardı. Yavaşça yanarak ölmekte olan de Molay, Clement'i ve Philip'i lanetlemiş, kırk gün içinde Yüce Yargıç'ın önüne çıkacaklarını haykırmıştı. Alevler yüzünü siyaha boyayıp, dilini şişirmiş olduğundan konuşamıyor olsa da dudakları, diş etlerine çekilene kadar hareket etmiş, bu iki kişiyi lanetlemeye devam etmişti. Parmak uçlarından gücü tükenene

kadar su, yağ ve kan damlamış; vücudunun alt tarafı tamamen yandığı için destekten koparak alevlerin içine düşmüştü.

> *Ölüm en sonunda acılarını sonlandırdığında, izleyiciler onların azmi karşısında göz yaşları dökmüşler; gece olduğunda ise külleri kutsal emanet olarak saklanmak üzere toplanmıştı.*[163]

Bu dramatik zirve örgütün ikon statüsünü garantilemiş, tarihte yepyeni bir sayfa açmıştı. Son Tapınak Şövalyesi Büyük Üstadı ve kıdemli yöneticileri 19 Mart 1314'te ölmüşlerdi ancak örgütün tarihteki yeni yeri sadece bir başlangıçtı. Dr. Nicholson yok oluşlarının sonuçları hakkında şöyle diyor:

> *Tapınak Şövalyesi'nin Kâse efsanesiyle olduğu düşünülen bağı, örgütün gizli topluluklar ve gizemci bilgilerle olan sözde bağlantılarını güçlendirmişti. Hermesçi Altın Şafak Örgütü gibi yüksek orta sınıfa dahil gizli topluluklar ve Aleister Crowley gibi tanınmış okültistler, Tapınak Şövalyesi'nin çoğunu, sihirli bilgilerin ve gizli gerçeklerin sözde sahipleri yapmıştı. Bu, çağdaş okültistler ve neo-paganlar arasında kutsal bir dogma haline gelmişti... Bu yeni Tapınak Şövalyesi örgütler günümüzde akademik inceleme konusu oluyorlar. Sadece gerçek örgütün değil, örgüt hakkındaki efsanelerin de modern tarihin bir parçası olması, iki yüz yıl yaşamış ve en son yaklaşık yedi yüz yıl önce görülmüş bu sıradan dini örgüte duyulan bitmek bilmeyen ilginin tuhaf bir göstergesidir.*[164]

Sonuç

Görünüşe göre Fransa Kralı IV. Philip'in Tapınak Şövalyesi'ni sapkınlıkla suçlarken belli siyasi hedefleri vardı ve diğer ülkeler onun görüşlerini paylaşmıyordu. Şahsi olarak neredeyse bat-

mıştı ve kilise yasası mahkûm edilen sapkınların mallarına ve mülklerine devletin -diğer deyişle kralın- el koymasına izin veriyordu. Tapınak Şövalyesi'nin ahlaki doğruları ve yanlışları ne olursa olsun, yok edilmelerinin arkasında yatan amaç saf, katıksız açgözlülükmüş gibi görünüyor.

Dava ile Tapınak Şövalyesi liderlerinin sonundaki idamları arasındaki dönem, örgütün yeraltında devamını planlayacakları kadar uzun bir zaman -neredeyse yedi yıl- bırakmıştı. Papa Clement'in onları suçluluğu veya suçsuzluğu konusunda bir hüküm verememesi, onların gizemci bilgilerinin kapsamı konusundaki efsanelerin ve revizyoncu fikirlerin gelişmesi için büyük bir fırsat vermişti.

Tapınak Şövalyesi'nin çöküş hikâyesi görünüşe göre, törenlerinin ve bilgilerinin Hür Masonluk'a geçmesine yetecek sayıda açıklanamayan boşluğa sahip. Bu yüzden sonraki görevimin, günümüzün çağdaş Tapınak Şövalyesi Masonlarını incelemek ve Tapınak Şövalyesi törenlerinin ve inançlarının Hür Masonluk'a geçmiş olabileceği bir yol keşfedip keşfedemeyeceğimi görmek olduğu aşikârdı. Sonraki bölümde, Tapınak Şövalyesi'nin Hür Masonların gizli Tapınakları'nda bıraktıkları izleri süreceğiz.

Dördüncü Bölüm

Tapınak Şövalyeleri Mason Oldu mu?

Tapınak Şövalyesi Masonluğu ile Tanışmam

Birinci bölümde, Tapınak Şövalyesi Masonluğunu 1779'a kadar geri götürmüş ve onun, İskoçya'daki en eski ve saygıdeğer localardan biri olan "Mother Kilwinning"'in hikâyesiyle iç içe olduğunu bulmuştum. Mason efsanesi, Kilwinning Locası'nı Kral Robert the Bruce'un Bannockburn Savaşı'ndan hemen sonra 1314 yılında kurduğunu söyler. Bu tarih, Kral Philip'in Tapınak Şövalyesi'ne yaptığı şafak baskınından yedi yıldan daha kısa bir süre sonradır ve çok sayıda Tapınak Şövalyesi mültecisinin hâlâ etrafta olması akla yatkındır. İskoçya Kralı'na yardım edip, karşılığında İskoçya'da Hür Masonlar olarak saklanmalarına izin verilerek ödüllendirilmiş olabilirler miydi?

Kilwinning Locası kuşkusuz İskoçya'daki, bu yüzden de dünyadaki en eski localardan birisidir. "Mother (Ana) Kilwinning Locası" olarak duygusal biçimde adlandırılmıştı çünkü çok sonraları kurulan "yavru" locaların hepsinin "ana" locası olma rölüne sahipti. (Hür Masonlar "ana loca" ve "yavru" loca deyimlerini, halihazırda başka bir locaya mensup olan Masonlar tarafından kurulan yeni locaları tarif etmek için kullanırlar – daha yaşlı bir locanın yeni bir tane doğurması gibi.)

1779 yılında İrlanda Eski ve Büyük Karargâhı adında eski bir Tapınak Şövalyesi Locası, "Ana" Kilwinning'in "yavru locası" olarak doğmuştu. Burası pek geçmeden İskoçya'daki Tapınak Şövalyesi'nin kurucu topluluğu oldu ve İskoçya Eski ve Büyük Ana Karargâhı olarak bilinmeye başladı. Töreni, Mason bir Tapınak Şövalyesi olurken katıldığım modern törene kabaca benzerdi. Fakat o zamanlar Masonik Tapınak Şövalyesi'nin tarihi hakkında hâlâ çok az şey biliyordum, bu yüzden daha fazlasını öğrenmek için yola çıktım.

Kendi müdürlüğüm olan Aberdeen'deki St. George Aboyne'i inceleyerek başlamaya karar verdim. (Müdürlük, Tapınak Şövalyesi Locası için kullanılan Masonik bir terimdir; Manastır, Masonik Malta Şövalyeleri'nin locası için kullanılır; iki birliğin de tören toplantılarına Karargâh denilir.) St George Aboyne, iki Masonluk derecesi vermektedir. İlki Tapınak Şövalyesi; ikincisi ise Malta Şövalyesi'dir ve sadece itibarlı Tapınak Şövalyesi'ne verilir.

St George Aboyne, İskoçya'daki en eski Tapınak Şövalyesi Müdürlüğü olarak kabul edilir ve İskoçya'daki Tapınak Şövalyesi Masonluğunu denetleyen İskoçya Büyük Manastırı listesinde ona 1. numara verilmiştir. 1994 yılında o dönemin Saygıdeğer Müdürü, George W.C. Davie, locanın iki yüz yılıncı yıl dönümü şerefine, *A Brief History of The Knights of the Temple and the Priory of St George Aboyne* (Tapınak Şövalyesi'nin ve St George Aboyne Manastırı'nın Kısa Tarihi) adlı kitaba sponsor olmuştur. Kitap, Aberdeen Üniversitesi'nde tarihçi olan ve örgütün kayıtlarının tamamına erişim hakkı verilen Elizabeth Boyd tarafından yazılmıştı.

Önsözde George Davie şöyle diyor:

St George Aboyne'deki kardeşler [şövalyeler], iki yüz yılıncı yıldönüm kutlamalarımızı bir şekilde ölümsüzleştirmemiz gerektiğini düşündüler ve bunun özel olarak Tapı-

nak Şövalyesi Masonluğu'nun ve St George Aboyne Müdürlüğü'nün kısa tarihi şeklinde olmasına karar verdiler. Bizden önce gelenlerin çabaları ve desteği sayesinde 200 yıldır varlığımızı sürdürdüğümüz için: şu anki görevlilerin ve kardeşlerin çabaları sayesinde Müdürlük'ün gelişmeye devam edeceğini ve zamanı geldiğinde başka bir 100. Yıl daha kutlayacağını ümid ediyoruz. [165]

Bunun ardından Liz Boyd, Tapınak Şövalyesi'nin tarihinin ana hatlarını, onların İskoçya'daki faaliyetlerinden özellikle bahsederek çizmeye başlıyor. Ayrıca Bonnie Prince Charlie'ye ve İskoç Hür Masonluğu'nun Yakupçu (Stuart) bağlantılarına değiniyor:

1745 Eylül'ünde Holyrood'da, Bonnie Prince Charlie Tapınak Şövalyesi'nin Büyük Üstadı oldu: Bu konudaki delil çok zayıf ve desteklenmesi mümkün değil. Prince'in İskoçya Kraliyet Tarikatı'nın Büyük Üstat'ı olmuş olması daha olası; zira giydiği iddia edilen tören kıyafeti, 18. Yüzyılda Kraliyet Tarikatı'nınkine benzerdi.[166]

Liz Boyd ayrıca İskoçya Büyük Locası'nın 1732'deki kuruluşuna kadar, Masonluğun bütün localarda aynı törenleri kullanmak zorunda olmadığını söylerek ilginç bir noktaya değiniyor. Bundan önce Hür Masonluğu karakterize eden törenler çok çeşitliydi ve her loca kıskanç bir şekilde kendi törenlerini savunuyordu. Büyük Loca kurulduğunda, üst dereceler onun denetimi altına girdi ve temel ortak bir tören kabul edildi.

Çeşitli kayıt defterlerinin ilk girdileri, üst derecelerin zanaat localarında nasıl çalışıldığını ayrıntılı olarak anlatıyor. Bu derecelerin seçilmiş az sayıdaki kişi dışında gizli kalmasını sağlamak için, localar her derece için uygun şekilde açılıp kapanıyordu; ilgili olmayan insanlar buna göre locadan ayrılıyorlardı. Kayıtlı bazı girdilerde, bir loca aynı akşam iki ya da üç

kez açılıp kapanabiliyordu. 1790'ın sonlarında Büyük Loca, meclisin çıkardığı gizli topluluklarla ilgili olan bir dizi yasa nedeniyle üst derecelerin verilişi yasaklanana kadar böyleydi; bu yasalar sonucu üstat Mason'un üstündeki derecelerin hepsi fiilen yasadışı hale getirilmişti.[167]

Sonradan St George Aboyne adını alan Mason Locası yaşama bir Hayır Kurumu olarak başlamıştı. Liz Boyd çoğu locanın, Uygulamalı (Operatif) Localar (faal taş işçisi cemiyetleri) ve Hayır Kurumları (düzenli bir şekilde para toplayıp, üyelerine ve ailelerine zor zamanlarda yardım eden topluluklar) olarak çift işleve sahip olarak kurulduklarını gözlemliyor. Aberdeen'deki 93 numaralı St Nicholas Locası'nın ilk kayıt defterine baktığında, onun aynı zamanda bağlantılı Hayır Kurumu için kurallar ve düzenlemeler içerdiğini görüp şaşırmıştı.

St George Hayır Kurumu 1792 yılında Aberdeen şehrinde St James ve St Luke localarının üyeleri tarafından kurularak faaliyete başlamıştı (bu iki operatif loca da Aberdeen'de kurulmuştur ve günümüzde yoktur). İskoçya Büyük Locası, 3 Kasım 1794 tarihinde St George Hayır Kurumu'nun üyelerine Mason locası olarak çalışmalarına izin veren bir ruhsat vermiştir. Liz Boyd, St George Locası'nın ilk zamanlarına ait bir kayıt defteri bulamamış olsa da, adaylar hakkındaki detayları içeren Muhasebe Defterini inceleme şansı bulmuştur. Çoğu adayın önceden Bahriyeliler'e veya Dokuma Zanaati Loncalarına üye olduğunu görmüştü.

1808 yılında St George Locası o kadar popüler hale gelmişti ki The Aboyne Locası adında, 1837'de dağılan yavru bir locası kurulmuştu.

Aziz George Locası'nın ilk kayıtları oldukça bölük pörçük, nitekim Büyük Kraliyet Meclisi'nin kayıt defterine sonradan yapılan kayıtlar 16 Ağustos 1795'e kadar gidiyor. İlk Kayıtlı Kraliyet Kemeri dereceleri bu senenin başlarında çalışılmış-

tı: Ruhsatın verildiği tarihlerde loca üyelerinin Tapınak Şövalyesi derecelerini çalışabilecek nitelikte olduklarını güvenle varsayabiliriz. Şüphesiz, Londra'daki Aziz George Locası'nın kurucu üyeleri, 1795'teki Aziz George Locası'nın Tapınak Şövalyesi dereceleri yoluyla gelişmişti.[168]

Bu, müdürlüğümün kökeni hakkında ilgi çekici iki bilgi eklemişti: İlki, Aziz George Locası üyeleri 1795 yılında hem Kraliyet Kemeri hem de Tapınak Şövalyesi derecelerini çalışmıştı; ve ikincisi, Londra'daki eski Tapınak Şövalyesi karargâhını (adı aynı şekilde Aziz George'du), Aberdeen'deki Aziz George Locası üyeleri Londralı Tapınak Şövalyesi adaylarını gerekli törenlerden geçirerek Mason Tapınak Şövalyesi yapmışlardı.

İsyancı Gizli Topluluklar mı?

Profesör Andrew Prescott, 1798 yılının sonlarına doğru, gizli yeminler etmiş ve Fransız istilasının öncülüğünü yapan isyancı toplulukların her yerde görüldüklerini belirtiyor.[169]

Bu atmosfer, Pitt hükümetinin devrim tehditini önleme amacıyla en kapsamlı yasalardan birini çıkartmasını sağlayan bir taban desteği oluşturmuştu. Tam ismini verirsek, "isyancı ve hain amaçlar için kurulan toplulukların daha etkin bir şekilde bastırılması; hain ve isyancı uygulamaların daha iyi bir şekilde önlenmesi" için çıkartılan bu yasa, neredeyse şans eseri de olsa Hür Masonluk ve Britanya arasındaki ilişkinin yaklaşık 200 yıl boyunca, 1967'de Cezai Adalet Yasası ile yürürlükten kaldırılana dek ana dayanağı olmuştu.[170]

Bu yasanın çıktığı tarihlerde İskoçya'da bir, İngiltere'de ise iki tane Büyük Loca vardı. Yeminleri isyancı olmasa da tamamı, önerilen Gizli Topluluklar Yasası'nı potansiyel olarak çiğneme ve yasak dernekler olma riski taşıyorlardı. Yasanın oylamadan ge-

çeceği açık hale gelince, İngiltere Büyük Locası (çağdaşlar olarak bilinirler) Faal Büyük Üstadı Lord Moira, İskoçya'nın Eski Büyük Üstat Masonu ve Eskiler'in Büyük Locası'nın Büyük Üstadı Atholl Dükü, diğer kıdemli Hür Masonlarla birlikte başbakan Pitt the Younger ile görüşmüşlerdi.

Prescott, Pitt'in bazı Hür Masonların sadakatinden şüphelenmesi için geçerli nedenleri olduğuna dikkat çekerek şöyle söylüyor:

> *Hükümetin, Masonların daha dikkatli olması gerektiğini gösteren endişe verici bilgileri vardı. Gizli komiteye gösterilen mektupların arasında Stonyhurst'de Katolik bir rahip olan John Waring tarafından İçişleri Bakanlığı'na gönderilmiş bir mektup vardı; rahip bu mektupta Bernand Kerr adındaki bir İrlandalının kendisinin "bir Hür Mason, Tapınak Şövalyesi ve kendilerine Birleşik İngilizler adını veren bir örgütün üyesi olduğunu söylemişti." Kerr ona, Tapınak Şövalyesi olduğuna dair belgelerin bulunduğu evrak çantasından Birleşik İngilizler'in yazılı kurallarını göstermişti... Ayrıca Birleşik İrlandalılar'ın çoğu Hür Mason'du ve yeminler ile gizli işaretlerin kullanımı gibi derneklerinin pek çok özelliğini Masonik modellerden almışlardı.*[171]

Merkezi Leeds'teki bir Mason Locası olan bir komplo, James Green adında bir avukat tarafından ortaya çıkarılmış ve yönetime bildirilmişti. Green, Leeds'deki bir locayı ziyaret etmiş ve loca toplantısından sonra yapılan akşam yemeğinde aynı zamanda Birleşik İrlandalılar'ın üyesi olan bir Hür Mason'un yaptığı isyancı siyasi bir konuşmaya katılmıştı. Green, Birleşik İrlandalılar'ın İskoçya, Painley'de bir Mason toplantısı kılıfıyla büyük bir toplantı yapacaklarını keşfetmişti. Green şöyle demişti:

> *Masonluğun yüksek mertebelerinde bulunduğumdan ve bu konuda büyük hizmetlerimin olacağına inanmak için her türlü nedenim olduğundan, şahsınız izin verirse efendim, du-*

rum uygun olursa kötülüğü daha büyümeden kökünden kazımak veya olgunluğa ulaşacak kadar ona zaman vermemek için bu konularda hareket etmeye hazırım. Zanaat kardeşliğinde çok sayıda yozlaşmış kişi olsa da, topluluğun büyük kısmının tamamıyla sadık olduğunu büyük doğrululukla söyleyebilirim.[172]

Başbakan bu zorlukları aşmak için, Büyük Locaların bir öz-idare sistemi uygulayabilmesine izin verdi. Büyük sekreterler ülkedeki bütün onaylı locaların yaptığı toplantıların yeri ve zamanı konusundaki ayrıntıları kaydedip, Büyük Üstat'ın onayladığı locaları ilan edecekti. Bütün localar ise her üyesinin "yasaların belirlediği gibi, bu ülkenin krallar, lordlar ve meclis tarafından yönetilmesinden ve yasanmasından memnun olduğunu [yani desteklediğini]" ilan ettiği bir defter tutacaktı. Bu defter yerel yargıçların incelemesine açık olacaktı. Bu yolla Büyük Localar Hür Masonluğu denetlemekten sorumlu olacak, Büyük Sekreterlerin kaydında adı olmayan localar ise yasadışı komplocular olarak görüleceklerdi.[173]

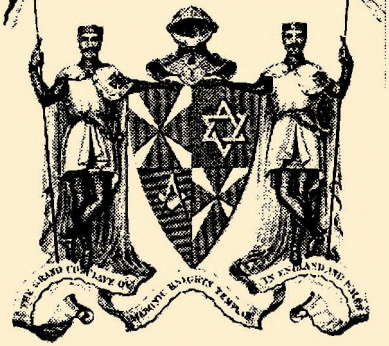

İngiltere ve Galler'deki Masoncu Tapınak Şövalyesi Büyük Meclisi'nin arması (1812).

Meclis yasasının bir yerinde şöyle deniliyor:

Bu yasada içerilen hiçbir madde, genelde İngiltere Hür Masonları Büyük Locası olarak adlandırılan, Middlesex ilçesinde Great Queen Street'de bulunan Hür Mason Salonu'nun, eski hükümetin zamanında İngiltere Masonlan Büyük Locası olarak adlandırılanların ya da şu an Edinburgh'daki genelde İskoçya Hür Masonlan Büyük Locası olarak adlandırılan topluluğun veya kendilerine genelde Hür Mason diyen bu kurumların altındaki localann ve topluluklarının buluşmasını veya bu toplantıların yukarıda bahsedilen localar veya topluluklar tarafından onaylanıp, yasaklanmasını engelleyecek şekilde genişletilemez veya bu şekilde yorumlanamaz. [174] .

Bu yasa İskoçya'daki localar için pek çok sorun yarattı; zira başbakan tarafından ilk başta önerilen muafiyetler sadece iki tane İngiliz Büyük Locası'nı kapsıyordu. İskoç Büyük Locası'nın muafiyeti ancak yasanın kurul aşamasında eklendi. Bu, İskoç Büyük Locası ile en yaşlı loca Mother Kilwinning arasında bir tartışmaya yol açmıştı. Mother Kilwinning Locası'nın üstadı, Ayrshire milletvekili William Fullarton'a bir mektup yazarak sadece Edinburgh'taki locadan bahsedildiğini, "başka, daha eski ve aynı derecede saygıdeğer, ülkenin yasalarına ve anayasasına bağlılık konusunda ise fevkalade olan bir locanın (kendileri) es geçildiğini" söyleyerek itiraz etmişti. Fullarton'dan "gerekli başvuruyu uygun kanal yoluyla yapıp, aynı şekilde bu loca ile ruhsatlarını ondan almış olanların yasanın işlemlerinden muaf tutulmalarını" rica etmişlerdi.[175] Sonuç olarak yasa Edinburgh'taki İskoçya Büyük Locası'nı, İskoçya'da hangi derecelerin çalışılabileceği konusunda tek söz sahibi yapmıştı. Yasadan önce Mother Kilwinning Locası'nın Büyük Üstadı Eglinton kontu Archibald, Dublin'de "İrlanda Locasının Yüksek Tapınak Şövalyesi" adlı bir locaya ruhsat vermişti.[176]

John Waring'in kanıtının Masonik Tapınak Şövalyesi derece-

lerinin Birleşik İrlandalılar için olası bir üye toplama yeri olduğunu gösterdiği şeklindeki İngiliz Hükümeti'nin endişesi, İskoçya'daki zanaat localarında Tapınak Şövalyesi Masonluğu'na olan ilginin önemli bir şekilde artmasına neden oldu. Şüphelerden kaçınmak için, Ekim 1800'de bir emir çıkartarak "yavru localarının Üstat Mason'un üzerinde herhangi bir toplantı yapmasını, ruhsatın geri alınması cezasıyla yasaklayıp, bu hakkı iptal etmişti."[177] Bu, locaların yüksek dereceler ile Tapınak Şövalyesi derecelerini çalışmalarını durduramasa da, pek çok İskoç Masonu, birinci bölümde özetlediğim törenleri çalışma maksadıyla, Eski ve Büyük İrlanda Karargâhı'na ruhsat için başvurmaya teşvik etmişti. Bu, pek memnun edici bir durum değildi.

İşaretler, Mühürler ve Kendi Kendine Terfi

1805 yılında İrlanda Büyük Eski Karargâhı, Alexander Deuchar'a Edinburgh'ta bir Tapınak Şövalyesi topluluğu kurması için ruhsat vermişti. Bu topluluk, sonradan Deuchar tarafından "Edinburgh'lu Tapınak Şövalyesi Büyük Meclisi" diye yeniden adlandırılmış olsa da "31 Numaralı Edinburgh Karargâhı" olarak bilinir hale gelmişti. Gizli topluluklar yasasına uymak için, İngiltere Büyük Üstadı Kent düküne başvurdu ve 1811'de "İskoçya Büyük Kraliyet Meclisi"ni kurmak için ruhsat aldı. Doğal olarak Deuchar Büyük Üstat oldu ve İskoçya'daki Tapınak Örgütü'nün yönetimini almak için her şey hazır hale gelmişti.

İskoçya Büyük Manastırı, Büyük Kraliyet Meclisi için şöyle diyor:

> *Deuchar'ın İrlanda yerine İngiltere'ye başvurmasının arkasında yatan nedenler açık değil. İrlanda ruhsatlarının geçerliliği konusunda güçlü kuşkuları olmuş olabilir; veya Edinburgh'lu Tapınak Şövalyesi'nin saygınlığını artırmak istiyordu. Nedenleri ne olursa olsun, bütün İskoç Tapınak Şövalye-*

si'ni Büyük Kraliyet Meclisi'ne getirme girişiminde başarısız olmuştu. Çoğunluğu Ayrshire'de bulunan büyük bir kesim, İrlanda ruhsatlarına sadık kalmıştı ve Robert Martin'in yönetimi altında 1826 yılında "İskoçya Büyük Eski Karargâhı"nda örgütlenmişlerdi. Yirminci yüzyılın başlarına kadar bu iki büyük birlik de yaşamıştı.[178]

Liz Boyd Aziz George Locası'nın 1810 tarihli kayıtlarının, İrlanda Büyük Eski Karargâhı'na Kraliyet Kemeri derecelerini çalışmak için bir ruhsat başvurusu yapıldığını gösterdiğini söylüyor. Bu ruhsat, 6 Mart 1810 tarihinde verildi. 14 Eylül 1813 tarihinin kayıtları Aziz George Locası'nın Esk Rit Karargâhı'nın Deuchar'a ait İskoçya Büyük Kraliyet Meclisi'ne üyelik başvurusu yaptığını gösteriyor. Bu başvurunun geri çevrilmiş olduğuna dikkat çekiyor; çünkü Büyük Kraliyet Meclisi defterlerinde kabullerine dair bir kayıt yok. Devam ederek, "Büyük Kraliyet Meclisi'ne kabul için asıl ölçütün, bağlı birimlerin Üstat Mason ruhsatıyla Tapınak Şövalyesi derecelerinde çalışan Loca, Meclis veya Karargâhları tanımamasına"[179] bağlı olduğunu söylüyor. Bunun nedeni, Deuchar'ın Tapınak Şövalyesi derecelerini çalışma yetkisini Mother Kilwinning'den alan İrlanda Büyük Eski Karargâhı'ı tanımamak istemiş olmasındadır. Bu kurumun kendi statüsünü korumak istediğini iddia etmiş ve onu destekleyen her topluluktan şüphelenmişti.

Liz Boyd, onun Aziz George Karargâhı'nı, bu loca Tapınak Şövalyesi derecelerini 1794 tarihli Loca Ruhsatı ile çalıştığı için geri çevirdiğinden emin; zira bu ruhsat yüksek derecelerin çalışılabileceğini belirtmiyordu. Bu Gizli Topluluklar Yasası için sorun yaratabilirdi. Fakat 1817 yılında Aziz George Tapınak Şövalyesi Karargâhı, Aboyne Karargâhı ile birleşmek için bir başvuru yaptı; Aboyne Karargâhı'nın bağımsız bir kurum olarak Tapınak Şövalyesi derecelerini çalışmak için Deuchar'ın Büyük Meclis'inden alınmış bir ruhsatı zaten vardı.

Aboyne Karargâhı başlangıçta, 1799'da ruhsat almış ve 1839'da dağılmış 6. Kuzey İngiliz Milisi Locası'nın bir parçasıydı. Bu loca bazen (kafa karıştırıcı biçimde) Aboyne Locası olarak adlandırılmaktaydı; çünkü Lord Aboyne bölüğün başkomutanıydı ve 1802-1804 arasında İskoçya'nın Büyük Mason Üstadı olmuştu. Bölük sonradan 55. Aberdeenshire Kuzey İngiliz Millisi, 1885'te en sonunda dağılana kadar ise 3. Gordon Highlanders Taburu ismiyle anılmıştı. Sıradan bir milis birliği olduğundan, Liverpool, Dover ve Londra Kulesi dahil ülkenin değişik yerlerinde bulunmuşlardı. 1812 yılında o zamanlar Edinburgh'un dışında ayrı bir kasaba olan Dalkeith'de kalmışlardı. Lord Aboyne'nun himayesinde, İskoçya Büyük Kraliyet Meclisi'ne üyelik başvurusu yapıldı. Başvuru kabul edildi ve o zamanlar adı "Aboyne Karargâhı" olan karargâh, 21 numarayla 6 Temmuz 1812 tarihinde resmi olarak kaydedildi.[180]

Aboyne Karargâhı'nın defterinden 27 Mayıs 1816 tarihli bir kayıt, bunun hikâyesini anlatıyor:

Aboyne Karargâhı'nın önceden, Peterhead civarında bulunan Düzensiz Kıdemli Tapınak Şövalyesi örgütüyle bağlantısı vardı; İrlanda Büyük Eski Locası'ndan alınmış geçersiz bir ruhsatları veya belgeleri vardı ve onları korumamız altına alıp İskoçya Büyük Kraliyet Meclisi'nin altında onları düzenli hale getirmemiz için bir dilekçe vermişlerdi. Kıdemli şövalyelerin teklifi üzerine ciddi şekilde düşünüldü ve Kumandan Sir Frances Donald ve Peterhead sekreteri Sir Alexander Walker onları Büyük Kraliyet Meclisi'ne ve Aboyne Karargâhı'na alınmasının örgütün özellikle lehine olacağına karar verdi... Bu sayede Büyük Meclis'ten belli bir tarihte buluşma hakkının sağlandığı bir mektup alacaklardı.

Bu sefer Aziz George Karargâhı'nın başvurusu kabul edil-

mişti ve böylece yaklaşık elli üyesi Büyük Kraliyet Meclisi'nin parçası olmuştu.[181]

Alexander Deuchar'ın neden böyle bölücü bir yola girdiğini merak ettim ve sonunda cevabı buldum: Deuchar'ın mesleği mühür imalatıydı ve Büyük Kraliyet Meclisi'ni kendi kendini terfi ettirmek için kurmuştu. İskoçya Büyük Mason Üstadı olmasının pek mümkün olmadığına karar vermişti ve bu yüzden de İngiltere'ye Gizli Topluluklar Yasası'ndan yararlanmak için başvurup, kendisi için bir "büyük" unvanı yaratmıştı. Bu, onu İskoç Hür Masonların çoğundan uzaklaştırmıştı ve o daha da ileriye giderek meclise Mason olmayanları almış, bunu mümkün kılmak için töreni değiştirmişti (önceden sadece itibarlı Kraliyet Kemeri Masonlarının üye olmasına izin veriliyordu). Büyük ihtimal o bunu bir gelir artırma yolu olarak görmüştü; nitekim karargâhlar Mason olmayan bu kişileri kabul etmeyecekti, yani onlar asla Tapınakçı Masonlar yapılmamışlardı.[182]

Liz Boyd, Büyük Kraliyet Meclisi'nin 1836 yılında ciddi sorunlar yaşadığını, bunun nedeninin özel olarak Deuchar'ın liderlik tarzının pek sevilmemesi olduğunu söylüyor. Sonuç olarak, pek çok Karargâh yıllık aidatlarını ödemek istemediler ve bu, Meclis için başka zorluklar yarattı. Ayrıca Edinburgh'ta onlara karşı bir tepki vardı. 19 Temmuz 1850 tarihinde şehirli birkaç Kraliyet Kemeri Masonu, Aziz George Aboyne şövalyeleri'ne bir mektup göndererek, onlardan kendilerini örgüte kabul etmelerini ve asıl törene uygun olarak kendi Karargâhlarını kurmalarına yardımcı olmalarını istedi. Bu kabul edildi ve yapıldı; bu sayede Aziz George Aboyne, İskoçya'da eski Mason töreninin korunmasına ve sürdürülmesine yardım etmiş olmuştu.

Büyük Kraliyet Meclisi 1840'larda yok oldu ve yerine sadece Kraliyet Kemeri derecesine bakan Genel Kurul geçti; İskoçya Büyük Karargâhı dışında Tapınak Şövalyelesi Masonluğu'nu denetleyen başka bir kurum kalmamıştı. Bu kurum doğrudan İrlanda Büyük Karargâhı'ndan geliyordu ve ilk ruhsatını Mother Kil-

winning Locası'ndan almıştı. Büyük Karargâh'ın yükselişinde Aziz George Aboyne'un rolü unutulmuş ve görmezden gelinmiştir. Yaşamına devam etmesini sağlamak için, Aziz George Aboyne'un kıdemli şövalyeleri, Liz Boyd'un tarif ettiği şekliyle "İngiltere Büyük Meclisi'ne dilekçe verme gibi garip bir adım atmışlardır." İngilizler Aziz George Müdürlüğü'ne İngiltere anayasası altında yeniden ruhsat vermemişlerdir ama devam eden varlığını ve eskiliğini kabul etmişlerdir.

Aziz George Aboyne, İskoçya Tapınak Şövalyesi Masonluğu kurumlarının gözünde düzensiz bir karargâhtı. Bu yüzden 1901 yılında, İskoçya Büyük Karargâh temelli İskoçya Genel Kurulu'na başvurup bu kuruma katılıp katılamayacaklarını soruşturdular. Aziz George Aboyne'lu Kardeşler (kıdemli şövalyeler) Genel Kurula bağlılık yemini ettiler ve bu kurumun kaydında 4. numarayı aldılar. Günümüzdeki İskoçya Büyük Manastırı 1907 yılında Genel Kurul ile geçersiz Büyük Kraliyet Meclisi'nin ruhsatlarının birleştirilmesiyle ortaya çıktı. Aziz George Aboyne en sonunda tanındı, yeni Büyük Manastır'ın kayıtlarında 1. Numarayı aldı ve şu an bulunduğu yer olan Aberdeen Crown Street'teki Masonic Hall'a taşındı.

Beni Tapınak Şövalyesi Masonluğu ile tanıştıran kendi müdürlüğümün tarihi işte buydu. Fakat bu tarih ne kadar ilginç olsa da, asıl Tapınak Şövalyesi'ne kadar uzanmıyordu. Hatta, İskoçya Büyük Manastırı şöyle diyor:

> *Mason Tapınak Örgütü'nün haçlı örgütünün doğrudan mirasçısı olduğu geleneği, kanıt değerindeki belgelerle desteklenmemektedir.*[183]

Ancak Tapınak Şövalyesi Masonluğu'nun 1 Numaralı Aziz George Aboyne Karargâhı'ndan daha eski olduğunu belirtiyor:

> *İskoç Tapınak Şövalyesi'ne yapılan ilginç bir gönderme Eski Stirling Locası'nın 1745 tarihinde kabul edilen yönetmeliğinde görülüyor; bu yönetmelikte ödenecek ücretlerin liste-*

si şöyle: "Mükemmel ve çok mükemmel, beş şilin; Malta Şövalyeleri, beş şilin." Aynı locanın mülkiyetinde on sekizinci yüzyılın ortalarından sonra görülmeyen Stirling "paraları" vardı ve bunların üzerinde kabaca "Malta Şövalyeleri" ve "Tapınak Şövalyesi" isimleri kazınmıştı.[184]

Büyük Manastır ayrıca şunu belirtiyor:

1778 yılının Aralık ayı Scoon ve Perth Locası, Edinburgh'taki Aziz Stephens Locası'nın görevlilerine "altı münferit Masonluk adımını" bahşetti; yani Kürsü Dışı, Mükemmel ve Çok Mükemmel Üstat, Kemer ve Kraliyet Kemeri Masonu ve Malta şövalyeleri."[185]

Gelgelelim Tapınak Şövalyesi Masonluğu geleneğine fazladan verilen bu elli yıl bile, asıl Tapınak Şövalyeleriyle bariz bir bağ olduğunu gösterecek tarihlerin yanına bile yaklaşamıyor. Büyük Manastır asıl Tapınak Şövalyesi Örgütü ile Tapınak Şövalyesi Masonluğu arasında belgelenmiş bir bağın olmadığını söylerken haklı olmalıydı.

Gelgelelim bir çıkmaz sokağa da varmış değildim. Aziz George Aboyne'un resmi tarihçisi Liz Boyd, daha eski bir Masonik Tapınak Şövalyesi geleneğine dair bir ipucundan bahsetmişti. Bonnie Prince Charlie'nin Tapınak Şövalyesi'nin Büyük Üstadı yapıldığına inanıldığını söylemişti, fakat ona göre İskoçya Kraliyet Tarikatı'nın Büyük Üstadı yapılmış olması daha mümkündü. Bu yüzden incelemem gereken sonraki şey İskoçya Kraliyet Tarikatı idi.

İskoçya Kraliyet Tarikatı

Robert Freke Gould, 1883 yılında *Hür Masonluğun Tarihi* adında üç ciltlik bir yapıt yayımlamıştı. Sonradan, Quatuor Coronati Locası'nın kurucu üyesi ve en sonunda ise üstadı olmuştu. Gould şöyle bildirmişti:

[İskoçya Kraliyet Tarikatı hakkında] Edinburgh Büyük Locası'nın sahip olduğu en eski kayıtlar, İngiliz-Hollanda Eyalet Büyük Kurulu'nun... onu 22 Temmuz 1750'de kurduğudur.[186]

Hür Masonluğun Tarihi Gould'un yaşamı boyunca (1915 yılında ölmüştür) baskıda kaldı ve sonradan, 1931 yılında Dudley Wright tarafından "gözden geçirilip yayıma hazırlanarak güncellendi." Bu baskı şöyle diyor:

İskoçya Masonlan arasındaki bir geleneğe göre, Tapınak Şövalyeleri'nin dağılışından sonra pek çok şövalye İskoçya'ya çekilerek, Robert Bruce'un koruması altına girdiler ve 1314 yılında yazın Aziz Vaftizci Yahya gününde gerçekleşen Bannockburn savaşından sonra kral, H.R.M Kraliyet Tarikatı'nı ve RSYCS Şövalyeleri'ni kurdu.[187]

İşte Kilwinning Locası'nın İskoçya Kraliyet Örgütü ile olan bu bağlantısı, onun "Mother Kilwinning" [Ana Kilwinning] olarak itibarını pekiştirmesine yardım etmişti.
Gould şöyle diyerek devam ediyor:

Eyalet Büyük Locası'nın 1696 yılında Londra'da toplandığına dair olası kanıtlar vardır. 1730 yılında ise Güney İngiltere'de Eyalet Büyük Locası'nın olduğunu ve Charing Kavşağı, Chandos Street'teki Thistle ve Crown'da toplandıklarını gösteren şüphe götürmez kanıtlar vardır; buranın kuruluşunun "hatırlanamayacak kadar eski" zamanlara gittiği söylenir.[188]

Masonlar ilk 1696 tarihinde Tapınak Şövalyesi ile bir bağlantılarının olduğunu iddia etmişlerdir. Gould, İskoçya Kraliyet Örgütü'nün resmi tarihini şöyle anlatıyor:

Kraliyet Örgütü iki kısımdan oluşmaktadır, Kilwinning Heredom'u ve Güllü Haç. İlki İskoçya Kralı I. David saltanatında,

İkincisi ise Kral Robert the Bruce (1274-1329) zamanında ortaya çıkmıştı... Kilwinning Heredom Örgütü eskiden Kilwinning'deydi ve bu örgüt ile Aziz Yahya Masonluğu Büyük Locası'nın Büyük Üstat tarafından yönetildiklerini düşünmek için geçerli nedenler vardı. Örgütün Kilwinning'e gelişi görünüşe göre aynı tarihlerde, diğer deyişle Hür Masonluğun İskoçya'ya gelişi ile yaklaşık aynı dönemde gerçekleşti... Büyük Üstat'lık makamı İskoçya Kralı'na (artık Britanya Kralı) verilmişti ve hangi ülkede açılmış olursa olsun Kurullarda onun için hep bir koltuk boş bırakılırdı ve bunlara başka bir üye oturamazdı. Bu derece ile yüksek dereceler denilenlere [Tapınak Şövalyesi Masonluğu dereceleri] sahip olan localar, üst mevkilerinin Kraliyet Tarikatı'ndan kaynaklandığını görmezden gelemezler.[189]

Gould, Kraliyet Tarikatı'nın Tapınak Şövalyesi Masonluğu'nun en eski biçimi olduğunu öneriyor gibi. Fakat kendilerine göre cemiyet nereden geliyordu? İdari birimlerinin şöyle dediği yazılmıştır:

Cemiyetin tarihini, canlandığı zaman olduğu iddia edilen 1314 yılından on sekizinci yüzyılın ortalarına kadar takip edecek güvenilir herhangi bir kayıt yoktur. Cemiyet, Fransa'da yaklaşık 1735-1740 yılları arasında, James yanlıları yoluyla gelişmiştir ve İskoçya mültecileri olan bu kişiler yabancı bir ülkede aralarında ortak bir bağ sürdürmek için şüphesiz bu dereceleri uygulamışlardır. 1840'da bulunan bir ruhsatın 1747 yılında Prince Charles Edward Stuart tarafından Arras'taki Mason Locası'na verildiği, kendisini "Rose Croix de Herodim de Kilwinning" örgütünün büyük üstadı olarak adlandırdığı iddia edilmiştir.[190]

Şimdi açık bir şekilde İskoçya Kraliyet Tarikatı'nın törenine bakmak gerekiyordu. Koleksiyonumda bulunan en eski versiyon Warwick ilçesinde 1844 yılında C. Blackledge tarafından basıl-

mıştı. İki derecenin nasıl çalışıldığını bu törene bakarak özetleyeceğim.

Kraliyet Tarikatı'nın Törenleri

Önceden gördüğümüz gibi İskoçya Kraliyet Tarikatı'nın kurullarında iki derece çalışılıyordu. İlki Kilwinning Heredom'u olarak adlandırılıyordu. (Mason efsanesinde, Heredom Dağı Yahuda Krallığı'ndaki Moriah Dağı'nın başka bir ismidir. Musa'nın burada İlk veya Kutsal Mason Locası'nın Büyük Üstatlığını yaptığına ve bu locanın örgütün törenlerini yarattığına inanılır.) İkinci dereceye Güllü Haç denilir.

Törenler, kurul olarak bilinen muhafızlı bir loca odasının içinde yapılır. Dışarıdaki muhafıza Acemi Büyük Muhafız denilir. Törenin ilerleyişinden sorumlu olan görevliye Tirshatha denilir ve kurulun doğusunda oturur. Oda kapısının dışında, aday ilk olarak Aziz Yahya veya Zanaat Masonluğunun ilk üç derecesine ait işaretlerle, sözlerle ve yadigârlarla sınanır. Bu dereceler Çırak, Kalfa ve Üstat Mason dereceleridir. Aday, kendini kanıtladıktan sonra kurulun kuzeyinden içeri girer; bu simgesel olarak onun karanlık bir yerden geldiğini gösterir. Üstat Mason'un normal kıyafeti ile önlüğünü giyer.

Locanın içine girdikten sonra, katılmak istediği derecenin kökenini soru ve cevap yoluyla özetlemesi istenir. Özet olarak:

Adaya Masonluğun en üst ve yüce derecesinin Kilwinning Heredomu Kraliyet Tarikatı olduğu söylenir. Bu örgüt ilk, Yahuda Krallığındaki Moriah Dağı'nın kutsal zirvesinde kurulmuştur. Sonradan İskoçya'nın batısındaki Icolmkill'de (Iona adasının Galce ismi), sonraysa İskoç Kralının büyük üstat olarak başa geçtiği Kilwinning'de yeniden kurulmuştur. Bu, Aziz Yahya Masonluğunun üç derecesine sızmış hataları ve yanlış uygulamaları düzeltmek için yapılmıştır.

Örgüte kabul edilmek için adayın sabrını, dayanıklılığını ve

ne kadar adil olduğunu göstermesi gerekir. Örgütten kardeşler, bir işaret ve beş nokta sayesinde tanınır. Ayrıca Hiram Abif kardeşliğinin esasları ile Üstat Mason'un sözünü bilmelidirler. Bu konuda kendini kanıtladıktan sonra ona yeni bir isim ve unvan verilir. Unvan Giblin, isim ise Adoniram'dır. Ardından neyi aradığı sorulur ve karşılığında "Kaybolan ve yardımınızla bulmayı ümit ettiğim bir söz" yanıtını vermesi gerekir. Sonra yolculuk yapıp yapmayacağı sorulur ve karşılığında o sözü bulana kadar doğudan batıya, kuzeyden güneye gideceğini söylemek zorundadır. Kurulun üyelerinin tamamı ona yolculuklarında katılmayı kabul eder ve loca odasının içinde kuzeyden, batıya, oradan da güneye kafile olarak düz rotalarda yolculuk yaparlar ve bunu üç kez tekrarlarlar. Hac, kurulun zemininde çizilen üç üçgenden meydana gelir. Aday haccını tamamladıktan sonra, uyaksız bir şiir biçimindeki yemini sesli olarak okunur.

Üç Parçalı Bir Tören

Adaya bu noktada, onu bundan sonra örgütte ayırt edecek ve onun mottosu ve yol gösterici ilkesi olacak bir karakteristik verilir. Ardından ona bölüm denilen bir dizi kısa ders verilir ve bunlar ona Hür Masonluğun temel fikirlerini öğretir.

İlk bölümde, dokuz esin perisinin isimleri öğretilir: Calliope, Clio, Euterpe, Melpomene, Terpsichore, Erato, Polyhymnia, Urania ve Thalia. Ardından göksel bir uyum içinde olan dokuz melek cinsi öğretilir: Kerublar, Seraflar, Tronoslar, Kuriotesler, Arkeler, Eksusiyeler, Dunamisler, Başmelekler ve Melekler. Sonraysa, yedi sayısının adil ve mükemmel bir locanın oluşturulmasındaki rolü ile yedi beşeri bilimin önemi öğretilir: Gramer, mantık, retorik, aritmetik, geometri, müzik ve astronomi. Ardından, bir Zanaat Locası'nın oluşumunda beş sayısının önemi öğretilir ve bu ilk olarak mimarinin beş cinsi ile açıklanır – Tuskanya, Dor, Ion, Korinth ve karma; ikinci olaraksa bütün Üstat

Masonların aşina olduğu bir tören bölümü, kardeşliğin beş esası yoluyla açıklanır. Sonunda, üç sayısı üstatların locayı yönetmesi için gereken sayı olarak; ardından akıl yürütmenin kuralı olarak (tasımın doğruyu keşfetmemizi sağlayan üç terimi vardır: büyük önerme, küçük önerme ile sonuç); son olaraksa kutsallığın simgesi olarak tanıtılır -Kutsal Üçlemenin üç kişisinin sembolü olan eşkenar üçgenin üç köşesi vardır: Baba, oğul ve kutsal ruh- tek Tanrı.

İkinci bölümde, adaya müteahhitlerin reddettiği taşın önemi öğretilir; bu taş artık köşenin baş taşı olmuştur ve Masonların ahlaki mücevherlerini kıyaslaması için onlara en mükemmel şekli sunar. Ayrıca Masonluğun erdemleri olan kardeş sevgisi, eşitlik ve doğruluk hatırlatılır.

Dördüncü bölüm Nuh'un Gemisi ve dünyanın yedi harikası ile ilgilidir, bu harikalar: Babil Kulesi, Mora yarım adasında bulunan Olympia'daki Phidias tarafından inşa edilen Jupiter (Zeus) Tapınağı, Efes'teki Diana (Artemis) Tapınağı, Karya Kralı Mausolus'un Mezarı, Mısır, İskenderiye'deki Faros ya da Deniz Feneri ve Rodos'taki Kolossus. Ardından Bezaleel, Maher -shallahhashbaz ve Büyük Küros'un hikâyeleri anlatılır. Bezaleel, Kutsal Tabernakl'ı (Kutsal Shekinah'ın yükseldiği ve Ahit Sandığı'nın saklandığı yerdir) inşa eden yaratıcı işçinin adıdır; tabernakl sonradan Kral Süleyman Tapınağı'nın modeli olmuştur. Sonradan İsrail Locası'nın Büyük Üstadı olan Musa'ya Tanrı tarafından Horeb Dağı'nda verilen plana uygundur. Isaiah'ın Kehanetleri'nin VIII. Bölümünde okuduğumuz gibi Maher-shallal-hashbaz kadın bir peygamberin oğludur; Büyük Küros Pers Krallığı'nın kurucusu, Asya fatihi ve Kutsal Tapınağın onarıcısıdır.

Ardından gelen beşinci bölüm Hanok'un ve İlyas'ın hiç ölmediğini söyler. Adaya Hanok'un Set'ten sonra beşinci, Adem'den sonra yedinci nesilden olduğu, dünya çapındaki tufanı ve büyük yangını önceden gördüğü söylenir. Sanatların ve bilimlerin bilgileri kaybolmasın diye, biri kiremitten diğeri taş-

tan iki sütun yapmıştır ve bunların üzerine bu sanatların bilgilerini kazımıştır; bunu yapmaktaki amacı taş olan yangında yok olursa, kiremit olanın sağlam kalması veya kiremit olan tufanda yok olursa, diğerinin sağlam kalması içindir ki Josephus kendi zamanında Suriye Topraklarında taş olanın görülebileceğini söylemiştir. Bundan sonra adaya Tişbitli İlyas anlatılır; bu kişi İsrail Kralı'nın ve prenslerinin önünde, onları gerçek Tanrı inancına döndürmek için pek çok mucize yarattıktan sonra, ateşten bir at arabası ile göğe yükselmiştir. Bu bölüm, Hür Masonların üç büyük olayı anmasının gerektiği söylenerek sonlandırılır. Bunlar, Dünyanın Yaratılışı, Nuh Tufanı ve İnsanoğlunun Kefaretidir.

Altıncı bölümde adaya Kraliyet Tarikatı'nın Yahuda Krallığı'nda Moriah Dağı'nın zirvesinde kurulduğu anlatılır. Ona Moriah Dağı'nı kutsal olduğu çünkü İbrahim'in burada Tanrı'nın emriyle oğlu İshak'ı sunduğu; Kral Davut'un burada vebayı yatıştırmak için dua edip adaklar adadığı; Kutsal Tapınağı ithaf ederken Süleyman'ın burada dua edip, adaklar adadığı söylenir. Ardından sadece Calvary (Eza) Dağı'nın Moriah Dağı'na kutsallık bakımından eşit olduğu öğretilir. Ardından ders Şekinah olarak da bilinen Parlak Seher Yıldızı konusuna geçer ve bu yıldızın görünüşünün Hür Masonlara bahşedilmiş ilk ve en yüce şeref olduğu söylenir. Bu şeref, ilk Kutsal Tabernakl'ın kutsanışından sonra, ardından Tanrı'nın Tapınağı'nın Kral Süleyman tarafından adanışında gerçekleşen Kutsal Shekinah'ın alçalışıdır. Işığı, sandığa veya Kerubların kanatlarıyla sarılı Kutsalların Kutsalı'na vurmuştur ve kehanet niteliğindeki yanıtlarını on dört nesil boyunca vermeye devam etmiştir; bundan sonra kaldırılmıştır çünkü İsrail oğulları Tanrı'ya inançsızlık yapmışlardır.

Yedinci bölümde adaya, bütün Hür Masonların maaşlarını aldıkları yer olan Kral Süleyman Tapınağı'nın orta odasından bahsedilir; buraya kabul edilmeleri için bağlılık, konukseverlik ve sessizlik erdemlerine sahip olmaları gerektiği söylenir. Orta odada mozaik döşemeyi, alevli yıldızı ve püsküllü kenarı bula-

cağı söylenir. Sonra bunlar açıklanır: Mozaik döşeme Sina Dağı'nda Tanrı'nın Musa'ya aktardığı yasayı temsil eder; Alevli yıldız, yasanın verilişinde görünen Tanrı'nın Görkemini temsil eder; püsküllü kenar ise yasaya uygun yaşam olan erdemli yaşamın güzelliklerini temsil eder. Ardından, Kral Süleyman Tapınağı'nın dünyadaki tek eşinin İsa'nın bedeninin mistik tapınağı olduğu söylenir; bu aynı zamanda orta odayı temsil edebilir ve buraya girebilmesi için inancı, umudu ve yardımseverliği öğrenmesi gerekir. Ardından orta odanın mobilyalarından bahsedilir; bunlar ayaklı-masa, perpend-ashlar ve delgi çarkıdır. Sonra tek tek açıklanırlar. Ayaklı masa, Müjde Kitabı'nda gösterilen kurtuluşa giden yoldur. Perpend-ashlar, kendine Şaron'un Gülü ve Vadi Sarmaşığı diyen Büyük Kilise Mimarıdır. Delgi çarkı ise İlahi Kayra'nın onun katı ve taş kalbine nüfüz edişini temsil eder.

Sekizinci bölüm Zanaat'de öğretildikleri şekliyle kareyi, dengeyi, su terazisini ve pergeli açıklar.

Törenin burasında, aday fiziksel bir hacca çıkartılarak loca içerisinde üç kez eşkenar bir üçgen çizerek yürür; zanaatın bütün öğretileri boyunca ise zihinsel bir hacca çıkartılır. Ona artık cemiyetin bir kardeşi olduğu ve daha büyük onurlara geçmeye hazır olduğu söylenir. Locanın dinçleşme kulesi denilen bir yerine, bir dizi tuhaf adım attırılarak götürülür. Kule, kurulun koruyucu denilen bir görevlisi tarafından korunur. Adaya yaklaşarak önce ismini ve unvanını, sonra da ne aradığını sorar. Aday kaybolan sözü aradığını söylerek yanıtlar. Koruyucu adayı kulenin içine kapatarak, onu karanlıkta söz üstüne sessizce düşünmeye bırakır. Düşünmeyle geçen bir zaman diliminden sonra kulenin kapısı açılarak adaya bir dizi tören sorusu sorulur ve bunları onun yerine koruyucu cevaplar. Önceki bölümlerdeki Masonluk hakkındaki öğretiyi özetlerler. Bu söz alışverişi tamamlanınca, adaya bir söz ile işaret verilir ve kuleden çıkartılarak serbest bırakılır. Ardından bir asma köprü üzerinden kurul odasına götürülür ve açık gökyüzünü temsil eden yıldızlarla bezeli bir küre-

ye dönemeçli bir tünel yoluyla tırmanır. Burada ona Zerubbabel'in bilmecesi sorulur – hangisi daha güçlüdür: şarap mı, kadın mı, yoksa kral mı? (Cevap: Hakikat en güçlüsüdür.)

Törenin son kısmında, artık adı Adil Saygıdeğer Kardeş olan adaya, kendisinin ölümlü gözlere tam olarak tarif edilemeyecek kadar uzun, tehlikeli ve mistik bir yolculuk yaptığı söylenir. Hac sırasında kazandığı bilgiler nedeniyle, Bilgelik Kabinesi'ne kabul edilebileceği ve bu kabinenin doğuda beliren Alevli Yıldızın altındaki Ahır olduğu söylenir.

Kraliyet Tarikatı'nın ilk derecesi böyle sonlanır. Törenin uygulanma şekli Hacı derecesinden oldukça farklıysa da, sembolik amacı aynıdır. Aday, şövalye yapılmak için hazır olmadan önce, uzun ve tehlikeli bir yolculuğu tamamlamalıdır; her iki durumda da eşkenarlı bir çemberin veya deltanın etrafında dolaşmalıdır ki bu şeklin en sonunda kutsallığın gizli simgesi olduğu açıklanır. Sadece bu hac tamamlandığında hacı, bir şövalye yapılmaya hazır olarak öne çıkabilir. Tapınak Şövalyesi Masonluğunda bir Tapınak Şövalyesi, Kraliyet Örgütü'nde ise Güllü Haç Şövalyesi olur ki bu ikinci derecenin unvanıdır.

Güllü Haç Töreni

Güllü Haç töreni çok daha kısa bir törendir. Giriş şöyle der:

> *Güllü Haç veya Kraliyet Tarikatı'nın ikinci derecesiyle bağlantılı olan gelenek, 1314 yazında Aziz Yahya Günü Bannockburn Savaşı'nda Kral Robert the Bruce'un yanında savaşarak ona büyük hizmetler veren bir grup Masona, sivil şövalyelik rütbesi bahşetmiş olduğunu söyler. Aynı zamanda bu rütbe, Büyük Loca'da onların ardından gelen vatansever ve sadık kardeşlere de uygun olarak verilecektir; yani derece dar anlamda İskoç Masonlara verilen bir sivil örgüttür. İlk başta sadece İskoçlar ile müttefikleri İrlandalılar bu unvanı*

alabiliyordu ve sadece altmış üç üye vardı. Bu sayı o zamandan beri oldukça arttı ve diğer ülkelerden gelen ve Örgütün Büyük Locası'na ait bir kurulda Kilwinning Heredom Derecesini alan Masonların bu onura ortak olabilmelerine izin verildi.

Aday kurula kabul edilmeden önce ilk olarak Kraliyet Tarikatı'nın saydığer kardeşlerine ait işaretler, yadigârlar ve sözler konusunda sınanır. Kraliyet Tarikatı'nın bir kardeşi olarak giydilir. Loca odasının merkezinde üzerinde bir Kitab-ı Mukaddes, açık bir Malachi Kitabı, bunun üstünde ise uçları batıyı gösteren gönye ve pergelin durduğu bir sunak vardır. Kitab-ı Mukaddes'in kuzeyine bir kılıç, bunun güneyine ise bir mala konulmuştur. Aday şöyle ilan edilir:

Büyük Loca'nın kendisine sadık hizmetlerinin karşılığında ödül olarak Güllü Haç şövalyelik onurunu bahşetmesini isteyen Heredom'un Saygıdeğer bir Kardeşi.

Sunağa götürülür ve burada iki dizinin üstüne çökerek sağ eline bir kılıç, sol eline ise bir mala alır. İki eli de Kitab-ı Mukaddes'in üstünde durur ve Kurul'un şövalyeleri onun etrafında çember kurarlar. Bir Güllü Haç Şövalyesi olarak ant içer.

Örgütün bayrağı, adayın kafası üstünde üç kez sallanır. Bu tamamlandıktan sonra hâlâ dizlerinin üstünde duran saygıdeğer kardeşin omzuna Eyalet Büyük Üstadı büyük kılıçla üç kez hafifçe vurarak onu şövalye yapar ve şöyle der:

Bana verilen özel yetkiler sayesinde, sizi içtiğiniz bütün antlar altında bu şerefli örgüte ait ayrıcalıklardan yararlanabilmeniz için Güllü Haç Şövalyesi yapıyorum. Ayağa kalk Bay [Hıristiyan isim ve karakteristik].

Ardından aday ayağa kalkar ve doğuya dönerek derecenin dersini dinlemeden önce ona bir tören kıyafeti verilir. Ders töreni açıklar ve derecenin amacı hakkında şöyle der:

Güllü Haç Şövalyeliği, üyelerine, ağaç [Haç] şövalyelerinin güzel Sharon gülünü, ki bu İsa'dır, taşıdığını hatırlatmak için kurulmuştur.

Güllü Haç'tan Tapınak Şövalyesi Haçına

Fakat bunun Tapınak Şövalyesi ile bağlantısı ne? *Hür Masonluğun Tarihi*'nde Gould Kraliyet Tarikatı için şöyle diyor:

İskoçya Kraliyet Tarikatı'nın kökeni ve temeli ne olursa olsun, belki en eski olmasa da, tek Masonik Şövalyelik Örgütü olduğu iddiası tahminen doğrudur.[191]

Kilwinning Heredom'u töreni, Kraliyet Kemeri'ne kadar önceki zanaat öğretilerinde görülen önemli olayların bir özeti olma iddiasındadır ve İsa'nın rölüyle ilgili fazladan bir bölümü vardır. Eski Karargâh'ın hacı derecesindeki aynı üçgen hacılık yolunu içerir ve üçgenin anlamı konusunda hem Tapınak Şövalyesi Masonluğu'nun hem de Eski ve Kabul Edilmiş Rit'in törenine uyan bir açıklama vardır. Tapınak Şövalyesi Masonluğunun törenlerinde Masonik içeriğin olmaması şeklindeki görünüşteki garipliği, İskoçya Büyük Manastırı'nın bu örgütün tarihi konusundaki uyarlaması açıklıyor; şöyle diyor:

Sir David Milne'nin Büyük Üstat olduğu dönemde [on dokuzuncu yüzyılın ortaları], örgütü Mason olmayan bir temelde yeniden kurma girişimi yapılmıştır. Bu planın parçası olarak Londra'da bir manastır kurulmuş ve örgüte birkaç seçkin kişi kabul edilmiştir. Hepsi Hür Mason olsa da, Mason olmayan bir kişinin veya normal bir şövalyenin yaklaşık 1847 yılında Edinburgh'ta örgüte kabul edildiği söylenir. Bunun yanında, bu planın sonucu olarak tören, eski Tapınak Şövalyesi törenleri hakkındaki kısıtlı bilgilere uygun olsun diye baştan sona yeniden yazılmıştır. Mason olmayan aşama, sadece yaklaşık on iki yıl sürmüş olsa da bu dönemden, bugün

uyguladığımız güzel ve açıkça İskoç olan töreni miras aldık.[192]

Ancak Tapınak Şövalyesi Masonluğu'nda Zanaat Localarına götürülebilecek pek çok ortak öğe vardır. Örneğin üçgenin önemi, hacılığın şövalyeliğin hazırlığı olması ve hacı ile şövalye derecelerinin ayrılması. Nitekim, bu, Tapınak Şövalyesi Masonluğu'nun ne zaman ve nerede başladığı sorusunu ortaya çıkartıyor. Ana müdürlüğümün köklerini 1792 yılına Aberdeen'e kadar götürmüştüm. Tören çalışmaları çok farklı olsa da, derece yapısı Tapınak Şövalyesi Masonluğu'na kabaca benzer olan İskoçya Kraliyet Örgütü'nü yüz yıl önceye 1696 yılına Londra'ya kadar izlemiştim. Birbirlerinden çok farklı törenler arasında bulunan ortak öğelerin, büyük ihtimal en eski bölümler olduğu ilkesini uzun zamandır kabul etmekteyim. Eski Tapınak Şövalyesi Masonluğu törenine ve eski örgüt törenine bakınca, sanki ikisi de aynı şeyden esinlenmişler gibi görünüyordu. Fakat Kraliyet Örgütü Zanaat ve Kraliyet Kemeri öğretileri ile Hıristiyan felsefesi kaynaklı simgecilik ve hacılık öğeleri barındırırken, Tapınak Şövalyesi Masonluğu açılış ve kapanış törenleri dışında Zanaatten çok az şey muhafaza etmektedir.

Artık bu ortak esinlemenin izini sürüp süremeyeceğimi merak ediyordum. Bu esinleme, gerçekten de Asıl Tapınak Şövalyesi olabilir miydi? Tapınak Şövalyelisi Masonluğu'nun kayıtlı en eski örneklerine bakmaya karar verdim.

Gould, 1788'de Edinburgh'ta yayımlanmış bir broşürü alıntılıyor; broşürde şöyle yazıyor:

İskoçya Krallığı'nda gerçek üst dereceler için iki düzenli kurul vardır, birisi kuzeyde, diğeri batıdadır ve manastırları Aberdeen ve Glascow'dadır.[193]

Gould, Tapınak Şövalyesi derecesinin kökeninin şüphe götürmez şekilde bir tür İskoç derecesinde yattığını söylüyor. Tapınak Şövalyesi Masonluğu iki türe ayrılır. Bunlar, Kurulların denetimi

altında olduğunu söylediği Hıristiyanlık-dışı dereceler ve Karargâhların denetimi altında olan Hıristiyan dereceleri. İyi örnekler olduklarından, Aziz George Aboyne Karargâhı'nda çalışılan dereceleri özel olarak anıyor. Liz Boyd'un, Aziz George Aboyne Karargâhı'nın ilk zamanlarında Aberdeenshire Milisiyle beraber 1812 yılında Dover'a, 1814 yılında Londra Kulesi'ne, 1815 yılında Liverpool'a ve aynı yıl içerisinde yeniden asıl yeri Aberdeen'e taşındığı iddiasını teyit ediyor. [194]

Önceden de tartıştığım gibi, Gould ayrıca Mother Kilwinning Locası'nın, Gizli Topluluklar Yasası tarafından yasadışı bir dernek olarak ilan edilme cezası karşısında aralarındaki ilişkiyi inkâr etmeden önce İrlanda'da Tapınak Şövalyesi Masonluğu'na izin verdiğini de teyit ediyor. Şöyle kaydediyor:

> *İrlanda Büyük Locası'nın yetkisi 1779 yılında Mother Kilwinning tarafından alındı ve buranın Büyük Üstadı Eglinton Kontu aynı yıl içinde "İrlanda'nın Yüksek Tapınak Şövalyesi, Kilwinning Locası, Dublin"e izin vermişti. Bu locanın üyeleri... Tapınak Şövalyesi derecesini... 27 Aralık 1779 gibi erken bir tarihten beri çalışıyorlardı... Bu Loca'dan İrlanda Büyük Eski Karargâhı çıkmıştı ki burası elliyi aşkın –bazıları İngiltere ve İskoçya'da olan- karargâha ruhsat vermişti; günümüzde Dublin'de bulunan Kilwinning Müdürlüğü 1780 yılında filiz vermişti. Tapınak Şövalyesi Derneği'nin hakları tartışılıp, sorgulandığında, Yüce Kumandan (John Fowler) izinlerinin "yasal yetkilerin asıl kaynağı olan İskoçya Ana Kraliyet Locası'ndan alındığını" ileri sürmüştü ve "bu iddiayı destekleyecek belgelerin eğer Tapınak Şövalyesi incelemek isterlerse kurulun arşivlerinde hazır bulunduklarını" ilan etmişti.*[195]

J.S.M. Ward *Hür Masonluk ve Kadim Tanrılar* adlı kitabında Tapınak Şövalyesi Masonluğu'nun ilk Stirling'de görüldüğünü bildiriyor. Şöyle diyor:

Stirling Locası'nın 1590 gibi erken bir tarihte "Haç Bacaklı Masonlar" ya da Tapınak Şövalyesi adlı bir kurulu vardı ve 1736'ya kadar Gül Haç, Kraliyet Kemeri ve Tapınak Şövalyesi de dahil çeşitli üst dereceler çalışmışlardı.[196]

Tapınak Şövalyesi Masonluğu'nda Ana Kilwinning Locası'nın rölü hakkında şöyle diyor:

Ana Kilwinning 1799 yılına kadar Tapınak Şövalyeliğini çalışmıştı... Nitekim, 1813 yılında bu üst dereceleri çalışmayı bıraktılar, hatta önceden çalıştıklarını da inkâr ettiler; görünüşe göre bunun arkasında yatan sebep İskoçya Büyük Locası'nın bu üst dereceleri çalışan her locayı ruhsatlarını kaybedeceklerini söyleyerek tehdit etmeslydi. Eğer böyle yapmasalardı 1799 yılında çıkan Gizli Topluluklar Yasası tarafından cezai takibe alınabilirlerdi; bu yasada Hür Masonluğun lehine olan muafiyet bile Büyük Loca onları listesinden bir kez sildikten sonra koruyamazdı. Zanaatlerini kaybetmektense üst derecelerini kaybetmeyi tercih etmişlerdi.[197]

Sonraki adamım, Tapınak Şövalyesi Masonluğu'na yapılan daha eski bir gönderme bulup bulamayacağıma bakmak olmuştu. Tapınak şövalyelesi Masonluğunun bulunduğu başka yerlere dikkat çekerek, şöyle demişti:

İngiltere'de eski Tapınak Şövalyesi Masonluğu Müdürlüklerinin bulunduğu yerler Bristol, Bath ile York'tu ve ortaçağda hepsinde de Tapınak Şövalyesi Müdürlükleri vardı.[198]

Bristol'daki Tapınak Şövalyesi Masonluğu hakkında bulabildiğim en eski kayıt A.G. Mackey'in *Hür Masonluk Ansiklopedisi*'ndeydi:

İngiltere Bristol'da Tapınak Şövalyesi'nin Baldwyn adında ünlü bir müdürlüğü vardır ve buranın hatırlanamayacak kadar eskilere gittiği iddia edilir... Bu müdürlükte günümüze

kalan en eski kayıt, 20 Aralık 1780 tarihli hakiki ve önemli bir kayıttır.[199]

Bu tarih, Aziz George Aboyne'un başlangıç tarihine oldukça yakındı. Peki ya York? Gould, İngiltere Büyük Locası'nın tamamının 27 Mayıs 1778'de York Minister'da buluştuklarını not ediyor. Kayıtlar şöyle diyor:

Aşağıda adları geçen Kraliyet Kemer Kardeşleri, şu an York Katedral Kilisesi'nin içinde kutsal bir oda olan Kadim Loca'da toplandılar ve ardından orada Kraliyet Kemeri'nin En Üst Derecesi için bir Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Kurulu açtılar. Kurul normal biçimde açılıp kapandı; acil bir durum olmazsa Haziran'ın ilk pazarı toplanmaya karar verdiler.[200]

Gould şöyle kaydederek devam ediyor:

2 Haziran 1780 tarihinde Büyük Kurul "Önceden kraliyet ailesinden Edwin tarafından kurulan ve şu an İngiltere Genel Büyük Locası adıyla York'ta bulunan Mason Yönetimi Masonluğun farklı örgütlerini ve derecelerinin tamamını bünyesinde barındırdığından, haklı olarak bu ülkedeki Hür ve Kabul Edilmiş Masonlara ait bütün Kurulların ve Locaların bu kuruma bağlı olmalarına" karar vermiştir. Derecelerin sayısı beştir; yani ilk üç tanesine ilaveten Kraliyet Kemeri ve Tapınak Şövalyesi. 20 Haziran 1780'de Büyük Loca onları koruması altına aldı ve kayıt defterinin bir kısmı Kraliyet Kemeri ve Tapınak Şövalyesi derecelerine ait kayıtların tutulmasına ayrıldı... 26 Ocak 1779 tarihinden 29 Kasım 1779'a kadar geçerli olan bir sertifika York'ta saklanmıştır ve Büyük Britanya ve İrlanda'da Hür Masonluğu Tapınak Şövalyesi'yle bağlantılandıran bilinen en eski kayıttır.[201]

Bu göndermelerin hiçbirisi beni yeterince geriye götüremiyordu. Hepsi on sekizinci yüzyılın sonlarına toplanmış gibi görünüyordu. Ama Tapınak Şövalyesi'ne karşı uyanan bu ani ilgi nere-

den kaynaklanıyordu? Bunların tamamının İngiltere'nin her yerinde aynı anda yoktan yere uydurulmuş olduğuna inanmak oldukça zor. Sonra şans eseri rastladığım Neville Barker Cryer'in yeni kitabı *York Gizemleri Açıklanıyor*'u okudum; bu kitap York şehrinde Hür Masonluğun tarihini inceliyordu. Barker Cryer, şehrin valisi ve mübaşirlerinin bir Aziz George Masonları Loncası'na Mayıs 1447'de ruhsat verdiğini keşfetmişti. Bu ruhsat üyelerinin aynı mühre sahip olmasına izin vermişti. Onlara York Kalesi'nin yakınındaki Aziz George Şapeli'nde toplanma hakkı verilmişti; bu bina Tapınak Şövalyesi'ne aitti ama şövalyeler yok olduktan sonra sonra krallığa geçmişti. Aziz George Masonları Loncası bir üstat ile sekiz muhafız seçme ve tüzel mülk sahibi olma hakkına sahipti. Bu operatif topluluk 1462'ye, Aziz Christopher Loncası'yla birleşene kadar yaşamıştı.[202]
Gelgelelim York'ta kayıtlı ilk Tapınak Şövalyesi Masonluğu çalışması, çok daha geç bir tarihe kadar gerçekleşmeyecekti. Barker Cryer şöyle kaydediyor:

> *1730'da Londra'da "Bouillon Riti" denilen yeni bir Masonluk türü çalışan iki loca vardı. Bu rit bilindik üç dereceyle beraber 4. olarak Ecossais ya da İskoç Üstadı'nı 5. Olarak Acemi'yi, 6. Derece olarak Tapınak Şövalyesi'ni kapsıyordu.*[203]

Ayrıca şöyle diyor:

> *Spekülatif Masonlar York'ta aşağı yukarı 1740 yıllarında toplanıyorlardı ve bir tür [Kraliyet] Kemeri töreni çalışıyor gibi görünüyorlardı... bu törenin York'taki gelişme şekli... II. James sepmatizanlıklarını [açık bir hale] getirmişti.*[204]

Hür Masonluğun belli dallarının siyası uzantıları hakkında açık bir ifade bu ve Liz Boyd'un "1745 Eylül'ünde Holyrood'da, Bonnie Prince Charlie Tapınak Şövalyesi'nin Büyük Üstadı oldu; bu konudaki delil çok zayıf ve desteklenmesi mümkün değil" sözlerini benim için ansızın aydınlatmıştı. İngiltere tahtına Stu-

art'ların geçmesini isteyen bir destekçinin neden Tapınak Şövalyeliği'yle bağ kurmak isteyebileceğini merak etmiştim. Ward şöyle bildirirken istemsiz bir şekilde bunun sebebini önermişti:

> *Antin Dükü Paris'te 1714'te yaptığı konuşmasında, İskoçya Lord Steward'ı James Kilwinning'de Büyük Üstat olduğunda Bruce'u desteklemeyi kabul eden soyluların Hür Masonluğa alındıklarını söylüyor.*[205]

Stuart davası için Masonların arasındaki bağlılıktan yararlanmak için kasıtlı bir girişim mi olmuştu? Neville Barker Cryer böyle bir bulgu bulmuş gibi görünüyor. Pek çok Tapınak Şövalyesi Karargâhı'na Eski İrlanda Karargâhı tarafından ruhsat verilmişti; bu karargâh ise Ana Kilwinning'in 1779 yılında Tapınak Şövalyeliği çalışması için ruhsat verdiği bir İrlanda Locasından filiz vermişti. Gizli Topluluklar yasasından bahsederken değindiğim gibi Barker Cryer, İrlanda ve Tapınak Şövalyesi Masonluğu arasındaki bu bağın siyasi tehlikesi konusunda şöyle demişti:

> *1740'larda Stuart Evi'nin amaçlan ve onların dış güçlerden alabileceği yardımlar konusunda hakiki bir tedirginlik vardı. Hiç olmazsa Stuart'lardan birinin İngiltere'ye İrlanda'daki bir üsten saldırmak için plan yaptığı konusunda bir endişe vardı. İngiliz Mason Törenlerinin ve uygulamalarının önerilen reformasyonlan için İrlanda köklerine dönmeyi iddia etmenin hiç de zamanı değildi.*[206]

Tapınak Şövalyesi Masonluğunun kökenleri hâlâ karanlıkta olsa, Hanovercilere -İngiltere Tahtını isteyen Stuart'ların düşmanları- büyük bir ilginin olduğu sırada Masonluğun bu dalının büyük popülarite kazandığı açık hale geliyordu. Tapınak Şövalyesi Masonluğu kaybeden Jamesci (Stuart) taraftaydı.

Bu yeni bilgiyle, Gould'u yeniden okudum ve onun da aynı şeyi farkettiğini keşfettim. İskoçya Kraliyet Örgütü'nün baba tarafını tek bir adama bağlıyor:

Prens Charles, Edward Stuart'ın sadık bir müridi olan ve 1735-1740 yılları arasında Fransa'da ortaya çıkan belli Ritlerin ünlü mucidi Andrew Michael Ramsay, bu ritleri yayarak Stuart'ların yerlerde sürünen talihini açmayı umuyordu.[207]

Ayrıca Liz Boyd'un bahsettiği bir şey hakkında şöyle diyor:

1747 yılında Prince Charles Edward Stuart, İskoçya Kraliyet Örgütü'nün Hünkar Büyük Üstadı olduğunu iddia ettiği ünlü Arras Ruhsatı'nı çıkarmıştı.[208]

Fakat İskoç Kralı'nın Kraliyet Örgütü'nün kalıcı ve soyla aktarılan Büyük Üstadı olması, Jamesci tehditin tümüyle ortadan kalkışından çok sonralara, 1845'e kadar gerçekleşmemişti.[209]

Sonuç

Bulgular hem Tapınak Şövalyesi Masonluğu'nun hem de Kraliyet Örgütü'nün kökeninin İskoçya'da olduğunu söylüyor. Her ikisi de Stuart davasıyla bağlantılı gibi görünüyor. II. James tahtan indirildikten sonra hâlâ hayattayken Londra'da Kraliyet Örgütü'nün ilk locası, sürgündeki destekçilerinin merkezi olmuştu. Stuartların Arras Bildirgesi gibi sonraki eylemleri, görünüşe göre onların olası bir isyancı desteği için Tapınak Şövalyesi bağlantılarının değerini farkettiklerini gösteriyor. Böylece Tapınak Şövalyeliği Stuart davasıyla içe içe girmişti.

Sonraki adımım asıl Tapınak Şövalyesi Örgütü'nün hayata dönmesi için olası stratejiler hakkında ne bulabileceğime bakmak olmuştu; bu stratejiler sayesinde İskoçya'ya Tapınak Şövalyesi Masonluğu öğeleri gelmişti. Tapınak Şövalyesi'nin hünerli stratejiciler olduğunu ve ellerinin altında çok çeşitli kaynaklar olduğunu biliyoruz. Ancak Hür Masonluk bünyesinde kayıp örgütlerini yeniden kurarak kendilerini kurtarmış olabilirler miydi?

Beşinci Bölüm

Hayatta Kalım mı Yoksa Hayata Dönüş mü?

Tapınak Şövalyesi Bilgilerinin Hür Masonluğa Geçmiş Olabileceği Güzergah

Asıl Tapınak Şövalyesi Örgütü'nün 1307 yılında, açgözlü Fransa Kralı Yakışıklı Philip tarafından Paris'te yapılan bir şafak baskınında yok olduğunu görmüştük. Fakat Tarih boyunca pek çok kez, değişik Hür Mason toplulukları Tapınak Şövalyesi'nin eski bilgilerinin gizli Mason geleneklerinde korunmuş olduğunu iddia etmişlerdir. Hepsi yalan mı söylüyordu yoksa Mason olmayanların bilmediği bir şeyi mi biliyorlardı? Bir Mason ve bir Masonik Tapınak Şövalyesi olarak olasılıkları araştırdığımda, Masonların Tapınak Şövalyesi soyundan geldiklerini söyledikleri dört iddia sıralayabildim. Bu iddialar çeşitli Mason yazarlar tarafından aşağı yukarı son üç yüz yıl boyunca ileri sürülmüştü; fakat hepsi de Tapınak Şövalyesi bilgilerinin kasıtlı bir şekilde Hür Masonluğa aktarıldığını iddia etmişlerdi.

Aşağıda Tapınak Şövalyesi'nin bilgilerinin Hür Masonluğa hangi yolla geçtiğini gösteren bütün bu iddiaların bir özeti var:

1. Portekiz'deki İsa Şövalyeleri Örgütü ve bu örgütün İspanya'daki dalları yoluyla. Bu topluluklar kesin biçimde Tapınak Şövalyesi'nden geliyordu. Nitekim, hiçbir zaman Hür Masonlukla bağlantılandırılmamışlardı ve tamamıyla Roma Katolikliği'ne bağlı kalmışlardı.

2. Kıta Masonluğuna ait Sıkı Gözlem Riti'nin geleneksel tarihi, Pierre d'Aumont'u Jacques de Molay'ın varisi olarak kabul eden bir şövalye topluluğu olduğunu söylüyor. Bu Masonik örgütün bir zamanlar Almanya'da ve İskandinavya'da güçlü bir taraftar kitlesi olsa da şu an neredeyse yok olmuştur.

3. Jean Marc Larmenius'u de Molay'ın varisi olarak kabul eden bir Fransız şövalye topluluğu vardır. Bu iletinin belgesi Londra'daki Mark Mason's Hall'da saklanmaktadır.

4. İskoçya Kraliyet Örgütü ve Tapınak Şövalyesi Masonları'nın kuruluş efsaneleri, İngiliz ve İskoç şövalye topluluklarının yukarıda adı geçen iki varisi de kabul etmediğini ve İngiltere'ye bu toplulukların çoktan yerleşmiş olduklarını söyler.

Bu kuruluş efsanelerine göre, İngiliz güzergâhı Bristol, Bath ve York'taki Mason localarından geçiyordu. Bütün bu yerlerde ya eski (Aziz George Aboyne'nunki kadar eski olmasa da) Masonik Tapınak Şövalyesi Müdürlükleri vardı ya da Orta Çağ Tapınak Şövalyesi Müdürlüklerinin bir zamanlar bulundukları yerlere yakındılar.

İskoç güzergâhının iki versiyonu vardır:

1. Kral Robert the Bruce ile bağlantılı olan ve İskoçya Kraliyet Örgütü'nün töreninde korunmuş olan Ana Kilwinning'e dair İskoç efsanesi ve Tapınak Şövalyesi Masonluğu'nun merkezi olan St Clair ailesinin (onlara daha sonra değineceğim) yaşadığı yerler.

2. Aziz George Aboyne'un kuruluş efsanesinde bulunan Highlands ve Aberdeen ile ilgili göçmen Fransız efsanesi. Bu efsaneye göre Auvergne'nin Tapınak Şövalyesi Büyük Üstadı Pierre d'Aumont 1307 yılında İskoçya'ya kaçmıştır. Yanındaki iki kumandan ve beş şövalyeyle birlikte Mull Ada-

sı'nda karaya çıkmıştır; burada operatif Mason kimliğine bürünmüşlerdir. 21 Haziran 1313 tarihinde, Aziz Yahya gününde örgütü resmi olarak yeniden kurmuşlardır ve Büyük Üstat olarak Pierre d'Aumont'u seçmişlerdir. Sahte kimliklerini korumak için kendilerine Hür Mason deyip, Masonların zanaat araçlarından simgesel olarak yararlanarak Tapınak Şövalyesi törenlerini uyarlamışlardır. 1361 yılında Aberdeen'e taşınmışlar ve Hür Masonluk buradan Avrupa'ya yayılmıştır.

Tapınak Şövalyesi Masonlar ve Masonik Tapınak Şövalyesi

Bu iddiaların her birisine sırayla bakmaya ve yirminci yüzyılın başlarında yaşamış bir Hür Mason olan J.S.M. Ward'ın yapıtını okumaya karar verdim. *Hür Masonluk ve Kadim Tanrılar*'da şöyle diyor:

> *Tapınak Şövalyeliği'nin aktarımında en az üç olası güzergâh vardır: İngiliz, İskoç ve Fransız. Dahası, hepsi birbirinden bağımsız olabilir. Örgütün üç sınıfa bölündüğünü hatırlamamız gerek: (1) Şövalyeler, (2) Tapınak Şövalyesi Rahipler, (3) Hizmetçi Kardeşler. Bu son sınıf iki sınıfa daha bölünüyordu: (a) askerler ve (b) zanaatkârlar. Bu son sınıfın çoğu zengindi ve eski üstatlarına yardım edecek konumdaydılar. Ne onlar ne de rahipler kovuşturulmuşa benzemiyor; Philip'in bütün öfkesi talihsiz şövalyeler üzerinde yoğunlaşmıştı.*[210]

Tapınak Şövalyesi zanaatkârların arasında bulunan bazı Masonların çok iyi müteahhitler olduğunu söylüyor. Ward bu tarihlerde Comolu Masonların "bilgisiz işçiler" olmadığı konusunda bizi temin ediyor. Günümüze kalan bir antlaşma "Mason" John Wood'un "kendisini bir beyefendi, hizmetçisini ise bir çiftçi gibi görmesinin" serbest olduğunu söylüyor. Ward onları şöyle anlatıyor:

Comolular bir taş Mason sendikasından ziyade bir mimarlar akademisiydi. Burası en can alıcı noktalardan biridir; çünkü Hür Masonluğun spekülatif yanının on sekizinci yüzyıldan daha yaşlı olmadığını kanıtlamaya çalışanlar, ana argümanlarını, Orta Çağ'ın sıradan ve az eğitimli işçilerinin, Hür Masonluğun az gelişmiş spekülatif yanını anlayamayacakları olgusuna dayandırmaktadırlar. Şarlman döneminde, hatta ondan da önce Comolular Avrupa'nın her yerine göç etmeye başladılar ve Kilise'nin misyonerlerini izlediler. Zanaati Kral Athelstan ile ilişkilendiren efsaneler çoğu kişinin zannettiğinden daha doğru olabilir. [211]

Ward'ın dediğine göre Tapınak Şövalyesi'nin Kral Philip'in kovuşturmadığı rahipleri ve Masonları vardı.

Örgütün Avrupa'nın her yerine dağılmış pek çok gizli mülkü vardı ve binlerce şövalye temizlikten kaçmıştı. Tapınak Şövalyesi için ortadan kaybolmanın kolay yollarından biri, hizmetçi zanaatkârlarının yardımıyla Mason kardeşliğine katılmaktı. Ward, üzerlerindeki korkunç ölümün tehditiyle "çabucak gururlarından vazgeçip, zanaata katılmanın akla yatkınlığını kabul ettiklerinden" emin olduğunu söylüyor. Devam ederek şöyle ekliyor:

Papa, pek çok Avrupalı hükümdar için Kasım 1307'de bir bildirge yayımlayarak, örgüt başının itham edilen suçların doğruluğunu itiraf ettiğini iddia etmiş, İngiltere'li II. Edward'a krallığındaki bütün Tapınak Şövalyesi'nin tutuklaması için talimat vermiştir.

İngiltere kralı bunu ilk başta kabul etmeyip Papa'ya Tapınak Şövalyesi'nin "Katolik inancın saflığına sadık olduklarını" söylemiştir. Ancak Edward, Fransalı Isabella ile evlenmek için görüşmeler yapıyordu ve müstakbel kayınpederi ona öyle baskı yapmıştı ki boyun eğmek zorunda kalmıştı... İkinci papalık bildirgesine itaat ederek,

mülklerine el koydu ama onları tutuklamadı ve onlara işkence yapmadı.

Bu gecikme önemliydi; çünkü pek çok şövalyenin Fransa'da gerçekleşen olaylar sayesinde başlarına gelecekleri haberdar olup kayıplara karışmasını sağlamıştı. Bu kişiler yoluyla Masonik Tapınak Şövalyeliği mirası aktarılmış olmalıydı.[212]

Bristol, Bath ve York'taki Masonik Tapınak Şövalyesi Karargâhları konusundaki Ward'ın açıklaması böyle. Yani, İngiltere'deki Tapınak Şövalyesi'nin tutuklanmasında gerçekleşen gecikmeden dolayı, İngiliz Müdürlüklerinin şövalyeleri geri plana çekilip, geleneklerini gizlice dört yüzyıl boyunca sürdürmüşlerdi ve dört yüz altmış yedi yıl sonra en sonunda 20 Aralık 1780 tarihinde, ilk Tapınak Şövalyesi Mason Müdürlükleri ortaya çıkmaya başlarken yeniden gün ışığına çıkmışlardı. Bu, on dokuz nesil boyunca gizli ve bozulmadan kalan süreğen bir geleneğin olduğunu ima ediyor. Ve kazara da olsa İngiltere Büyük Locası onları koruyacak kadar güçlenene kadar, bu süre içerisinde bir kez bile kendilerini ifşa etmemişlerdi!

Aynı düşünceyi diğer Britanya Adaları'nı kapsayacak şekilde genişletiyor:

1309 Eylül'ünde Papalık Komisyonu İngiltere'ye vardı ve Tapınak Şövalyesi'nin tutuklanması konusunda ısrar ettiler; ardından şövalyeler Londra, Lincoln ve York'a yargılanmak üzere götürüldüler.

Ancak çoğu, York şerifinin "serbestçe dolaşmalarına izin verdiği" için azarlandığı kuzeye doğru kaçtı.

Aynı emirlerin kapsamında o zamanlar sözde İngiliz egemenliğinde olan İskoçya ve İrlanda da bulunduğundan, iki ülkedeki şövalyeler Dublin'e yargılanmak üzere götürüldüler. Bu zamanlarda İskoçya'nın içinde bulunduğu karışık durum göz önünde bulundurulduğunda, çok fazla İskoç Ta-

pınak Şövalyesi'nin yakalanmış olması pek mümkün değil. Bu geleneğin İskoçya Kraliyet Örgütü'nde olduğu gibi Masonik Tapınak Şövalyesi müdürlüklerinde de sağlam temelleri olabilir.[213]

Mahkûmların İkilemi

Fransız Hür Masonluğu'nun kendilerinin Tapınak Şövalyesi geleneğinin koruyucuları olduklarıyla ilgili iddialarını değerlendirmeden önce, Ward şöyle diyor:

Fransız geleneğine göre Jacques de Molay 1313 yılında şehit olmadan önce hapishanedeyken örgütünü gizlice sürdürmeye karar vererek, ardılı olarak Johannes Marcus Larmenius'a bütün gücünü ve yetkisini vermiştir. Yaşlanmakta olan Larmenius ise bir Veraset Fermanı düzenleyerek gücünü Tehobaldus'a aktarmıştır; ondan sonra gelen her Büyük Üstat kabul edildiğini belgenin aslının sonuna eklemiştir ve bu 1804'e Bernard Raymond'a kadar devam etmiştir.[214]

Kardeş F. Crowe bu belgeyi keşfedip, İngiltere Büyük Tapınak Manastın'na sunmuştur ve Ward'ın zamanında Mark Mason's Hall'un konsey odasına asılmıştır ve günümüzde de hâlâ buradadır.

Ferman sadeleştirilmiş Latince'yle yazılmıştır ve üslubu Orta Çağ'a özgüdür. Belgenin bir kısmı şifreli, geriye kalan kısmı ise Fransızca'dır. İmzalar üslup ve yazılış tarzı bakımından birbirlerinden oldukça farklıdır. Ward fermanın İngilizce suretini çıkarmıştır:

Ben, Kudüs'lü Kardeş John Mark Larmenius, tanrının inayetiyle ve en saygıdeğer ve kutsal şehit olan Tapınak Şövalyeliği'nin Yüce Üstadı'nın (şan ve şerefi eksik olmasın) gizli emriyle, Kardeşler Meclisi tarafından onaylanarak, bütün Ta-

pınak Örgütü'nün yüce ve en üstün üstadı yapıldım; bu hüküm yazısını okuyanlara sağlık, sağlık, sağlık diliyorum.

Günümüzde ve gelecekte yaşayan herkes tarafından bilinsin ki, aşırı yaşlılığım nedeniyle azalan gücüm ile sorunların karışıklığı ve yönetimin yükü yüzünden, Tanrı'nın kayrası, örgütün emniyeti ile güvenliği için, ben Tapınak Şövalyeliği'nin naçizane Üstadı, Yüce Üstatlığı daha güçlü ellere emanet etmeye karar verdim.

Bu yüzden, Tanrı'nın yardımı ve Yüce Şövalye Kurulu'nun onayıyla, Tapınak Örgütü'nün Yüce Üstatlığı'nı, yetkisi ve ayrıcalıklanyla beraber seçkin kumandan, değerli kardeş İskenderiye'li Thebold'a süresiz şekilde bahşettim ve bu fermanla bahşediyorum; aynca bu fermanla Theobold'a, onurlu bir karaktere sahip olup, soy ve başarı bakımından büyük üstünlüğe sahip olan başka bir kardeşe zamanın ve olayların koşullanna göre, Tapınak Örgütü'nün Yüce Üstatlığı'nı ve üstün yetkiyi aktarma gücünü bahşediyorum. Bu, Üstatlığın süreğenliğini, haleflerin devamlılığını ve hükümlerin bütünlüğünü koruyacaktır. Nitekim, Genel Tapınak Kurulu'nun onayı olmadan üstatlığın aktarılmamasını, Yüce Kurul ne zaman toplanmak istiyorsa, halefin o zaman şövalyelerin oyuyla seçilmesini emrediyorum.

Fakat Yüce Makam'ın işlevlerinin ihmal edilmemesi için, bu andan itibaren bütün örgüt üzerinde otoritesi ve rütbesi olan Yüce Üstat'ın hakkını koruyan dört vekili olsun; vekiller meslek sınıflarının kıdemlileri arasından seçilsin. Bana ve kardeşlerime, çok saygıdeğer ve kutsal şehit Üstadımız tarafından emanet edilen andın hükmü böyledir, şanı ve şerefi eksik olmasın. Amin.

Son olarak ben, Yüce Kurul'un emri ve bana verilen üstün yetkiyle örgütten ayrılan İskoç Tapınak Şövalyesi'nin aforoz edildiğini ve şövalyeliğin nüfuzunu kötüye kullanan bu şövalyeler ile Kudüs'lü Yahya şövalyelerinin, Tann onlara

acısın, şimdi ve gelecekte Tapınak'ın sınırlarının dışında tutulmasını söylüyor ve emrediyorum.

Bu yüzden, yalancı kardeşler tarafından anlaşılmaması ve kardeş şövalyelere sözle aktarılmaları amacıyla bilinmeyen işaretler belirledim; onların Yüce Kurul'da nasıl aktarılacağını iyice düşündüm.

Fakat bu işaretlerin sadece benim yukarıda adı geçen seçkin kumandana verdiğim hükümlere, haklara ve Tapınak'ın kardeş şövalyeleri örgütünün örflerine uygun biçimde gerekli yeminden ve şövalye ithafından sonra açıklanması gerekmektedir; bunların bana saygıdeğer ve pek mübarek şehit (şanı ve şerefi eksik olmasın) tarafından verildiği gibi. Söylediğim gibi olsun. Amin.

Bu fermanı ben, John Larmenius, 13 Şubat 1324 tarihinde verdim.

Ben, Theobald, Yüce Üstatlığı, Tanrı'nın yardımıyla İsa'nın 1324 yılında aldım.

Ben, Arnald de Braque, Yüce Üstatlığı, Tanrı'nın yardımıyla M.S. 1340 yılında aldım.

Ben, John de Clermont, Yüce Üstatlığı, Tanrı'nın yardımıyla M.S. 1349 yılında aldım.

Ben, Bertrand Guesclin vs... İsa'nın 1357 yılı.

Ben, Kardeş L'Armagnaclı John vs... Xt.'nin 1381 yılı.

Ben, naçizane Kardeş L'Armagnaclı Bernard vs... Xt.'nin 1392 yılı.

Ben, L'Armagnaclı John vs... Xt.'nin 1418 yılı.

Ben [Croy'lu] John Croviacensis vs... Xt.'nin 1451 yılı.

Ben, Robert de Lononcoud vs... M.S. 1478

Ben, Tapınağın pek naçizane kardeşi Galeas Salazar vs... İsa'nın 1496 yılı.

Ben, Philip de Chabot... M.S. 1516.

Ben, Gaspard Cesinia.

Salsis de Chobaune vs... M.S. 1544.
Ben, Henry Montmorency... M.S. 1574.
Ben, Charles Valasius [de Valois]... Anno 1615.
Ben, James Rufelius [de] Grancey... Anno1651.
Ben, Thomaslı John de Durfort... Anno 1681.
Ben, Orleanslı Philip... M.S. 1705.
Ben, Maine'li Auguste Bourbon... Anno 1724.
Ben, Bourbon- Conde... M.S. 1737.
Ben, Louis Francois Bourbon-Conty... M.S. 1741.
Ben, de Cosse-Brissac (Louis Hercules Timoleon)... M.S. 1776.
Ben, Tapınak'ın kıdemli Üstat-Vekili Claude Matthew Radix-de-Chevillon, ağır bir hastalığa yakalandığımdan, tapınağın üstat vekilleri Saintot'lu Kardeş Prosper Michael Charpentier, Bernard Raymond Fabre ve Yüce Müdür Jean-Baptiste Auguste de Courchant'ın huzurunda, bana Tapınağın Yüce Üstadı Cosse-Brissaclı Louis Timoleon tarafından üzüntülü zamanlarda verilen bu hüküm yazısını Messines Tapınağı'nın kıdemli Üstat-Vekili Kardeş Jacque Philippe Ledru'ya veriyorum. Bu yazıyla uygun şekilde Oryantal Rite göre örgütümüzün anısı hep sürsün. 10 Haziran, 1804.
Ben, Albi'li Bernand Raymond Fabre Cardoal, meslektaşlarım üstat-vekillerin ve şövalye kardeşlerin oyuna uygun olarak, 4 Kasım 1804'te Yüce Üstatlığı kabul ettim.[215]

Yeterince basitmiş gibi görünüyor, sorun çözüldü, devamlılık sağlandı, son. Ancak, Tapınak Şövalyesi'nin izini sürerken sıkça karşılaştığım gibi bu da bir çıkmaz sokaktı. Alman Mason Yazar J.G. Findel 1863 tarihinde yazdığı Almanca *Hür Masonluğun Tarihi*'nde (1866 yılında İngilizce'ye çevrilmiştir) fermanın bir eleştirisini yayımlayarak, onu sahte diye reddetmişti. Findel fermanı şu nedenlerle reddediyor:

1. Latincesi on dördüncü yüzyıl için alışılmadık.
2. Hiçbir Büyük Üstat ardılını aday gösteremez.
3. Belge gereksiz.
4. Dört Genel Vekilin atanması gereksiz.
5. İskoç Tapınak Şövalyesi'ne karşı gösterilen nefretin derecesi, bu belgenin üst Mason derecelerini hedef alan bir on sekizinci yüzyıl yapıtı olduğunu gösteriyor.
6. Chevillon'un imzası aynı sonuca götürüyor; zira bu belge şüphe götürmeyecek şekilde öncülü Cosse-Brissac'ın (1776-92) zamanında hazırlanmıştı. 1792 Devriminin öfkesinin en kızgın olduğu sırada Chevillon'a verilmiş olmalıydı; bu sırada Tapınak Şövalyeliği de dahil aristokrasi kokan her şey kovuşturuluyordu. Çünkü eğer bu belge ve üstündeki imzalar gerçek olsaydı, on dördüncü yüzyıldan beri Fransa pek çok *tempora infausta* (durgunluk zamanları) görmüş olmalıydı ki bu dönemler, devrim sırasında yaşamış Chevillon da dahil bahsi geçen Büyük Üstatların imzalarına seçtikleri bir açıklama ekleme fırsatını verirdi. Durum böyle değildi çünkü tek hakiki imzalara sahip olan Chevillon ve Brissac'ınki hariç bütün imzalar birbirlerinin kopyasıydı. Chevillon'un imzasının kopyalardan farklı olması onun hakiki olduğunu kanıtlıyor.
7. Paris'li Tapınak Şövalyesi Üstatlarının isimlerinin birbirlerini izleme şekli yanlış.

Ancak Ward, Findel'in "Ferman"ı reddedişine karşı çıkıyor:

Benim kendi hissiyatım belgenin hakiki olduğu yönünde; nitekim belgenin sahte olduğu şeklindeki kabul gören teoriye karşı çıkarken de duraksıyorum. Üniversitede tarih hocası olsam da, sadece kendi yetkime dayanarak belgenin hakiki olduğunu iddia etmek konusunda tereddüt ediyorum. Yine de onun hakiki olup olmadığı sorgulanmayan pek çok on

dördüncü ve on beşinci yüzyıl el yazması kadar hakiki göründüğünü düşünüyorum. Nitekim Sir George Warner'ın görüşü bana, belgenin sahte olduğunu söyleyen Mason öğrencilerin görüşlerine ağır basıyormuş gibi geliyor. Onların, Hür Masonlukla ilgili olan herhangi bir şeyin on sekizinci yüzyıldan daha eski olduğunu iddia etmekten korkan ve karşı yöndeki delillerin ya sahte ya da hayal ürünü olduğunu söyleyen çok sayıda Mason öğrencinin karakteristik hatasından etkilendiklerini ileri sürüyorum.

Ancak bu tutumun zamanı geçti ve yeni Mason nesli bana göre artık bakışlarını on sekizinci yüzyıla sabitlemeye razı olmayacaklar.

Fakat bu belge eğer hakikiyse... bazı Tapınak Şövalyesi gelenekleri ile Masonluktaki bazı Tapınak Şövalyesi etkilerini açıklayabilir. Bu, en çok kıta Masonluğu için geçerli olsa da, kıta Masonluğu şüphesiz İngiliz, özellikle de İskoç Hür Masonluğu'nu etkilemiştir.

Onların izini sürebildiğim kadarıyla, tam ne zaman olduğunu söyleyemesem de Paris'li Tapınak Şövalyesi'nin soyu tükenmiştir. Görünüşe göre bu birlik 1850'ye kadar sürmüştü... Fermanda anlatılan hikâye tamamıyla akla uygun. Fransa'daki şövalyelerden kalanlar örgütü örtük ve gizemli bir şekilde sürdürmek istemişlerse, bu fermanda benimsendiği söylenen yöntem büyük ihtimal olabilecek en iyisiydi.[216]

Kardeş Crowe'un bu değerli Tapınak Şövalyesi hazinesini herkese açık bir pazardan bu kadar kolayca satın alabilmesini oldukça tuhaf buldum. Anlaşıldığı kadarıyla, belgenin eski bir Masonik Tapınak Şövalyesi belgesi olduğunu düşünerek, Ward'ın iddia ettiği gibi nihai bir Tapınak Şövalyesi iktidar fermanı olduğunu bilmeden almıştı. Tapınak Şövalyesi'ne dair eksiksiz tarihinde (*Tapınak Şövalyesi: Yeni Bir Tarih*) Dr. Helen Nicholson'un da asıl örgüt ile Masonik Tapınak Şövalyesi arasında

doğrudan bir miras bağı olduğu teorisini reddettiğini hatırlayabilirsiniz. Görüşü şöyleydi:

> *Hür Masonlar gibi gizli toplulukların yükselişe geçtiği on sekizinci yüzyıla kadar, ezoterik bilgileri nedeniyle yok edilen gizli bir topluluk örneği olarak Tapınak Şövalyesi, aydınların ve sıradan üst orta sınıf insanının ilgisini çekmemişti. Başlangıçta Hür Masonlar, Tapınak Şövalyesi ile aralarında bir bağın olmadığını iddia etmişlerdi: Tapınakçıların, Kudüs'teki sözde Süleyman Tapınağı'ndan öğrendikleri gizli bilgileri ve sihirli güçleri olduğu fikrini, ilk, 1760 yılında Alman Hür Masonlar ortaya atmıştı. İddialarına göre, bilgileri ve güçleri gizlice aktarılarak günümüzdeki Masonlara gelmişti.*[217]

Hem Findel hem de Nicholson, fermanın hakikiliğini reddediyor; bu yüzden Tapınak Şövalyesi'nin "mistik gizleri"nin Hür Masonluk'a nasıl girdiğini açıklamanın yolunu bulmak için başka bir yere bakmaya verdim.

Kilwinning Aldatmacası Mı?

İskoçya'daki gözde açıklama, Kraliyet Tarikatı'nın töreninde anlatılan hikâyedir. Gördüğümüz gibi, İskoçya'daki en eski Mason localarından birisi Ayr kasabasında, Kilwinning Manastırı'nın topraklarına kurulmuştu ve Mason dünyasında Ana Kilwinning olarak bilinmekteydi. Kendisini İskoçya Ana Locası olarak adlandırılır. Kuşkusuz eskidir (bunu sonradan ayrıntısıyla tartışacağım) – fakat Kilwinning efsanesinin genelde bilinen iddialarında olduğu gibi Robert the Bruce ile bağlantılı mıydı ve Bannockburn Savaşı'ndan sonra haklarından mahrum edilmiş Tapınak Şövalyesi'nin evi olarak mı kurulmuştu? İrlanda'daki Tapınak Şövalyeliği'nin İrlanda milliyetçiliği ile bağlantılı olduğunu ve bunun Ana Kilwinning için 1799 yılında çıkan Gizli Topluluklar

Yasası'yla ilgili siyasi problemler yarattığını keşfetmiştim (IV. bölüm, sayfa 81).

Ünlü Mason tarihçisi Robert Freke Gould'un yapıtından önceden alıntı yapmıştım. Gould 1836 yılında doğmuştu ve genç bir delikanlıyken 31. Huntingdonshire Piyade Alayı'nda teğmen olarak görevlendirilmişti. Yirmili yaşları bitmeden üç Mason locasının üyeliğini yapmıştı. On sekiz yaşında bir subayken Ramsgate'deki 429 nolu Kraliyet Donanması Askeri Locası'nda Masonluğa kabul edilmişti. Yirmi bir yaşında Cebelitarık'ta görev yaparken Friendship Locası'na katılmıştı ve yirmi yedi yaşında Çin'de görev yaparken 570 nolu Kuzey Locası'nda üstat olmuştu. 1886 yılında Hür Masonluğun Tarihi'ni yazmıştı ve kitap 1915 yılındaki ölümüne kadar çok sayıda edisyon halinde yeniden basılmıştı. Sonraları, kusursuz bir yapıt olarak görülmeye devam edilmişti ve 1951'e kadar yeniden basılmıştı. Bu kitapta Gould, İrlanda'daki Tapınak Şövalyesi Masonluğu ile Ana Kilwinning arasındaki bağlantıları incelemişti. Önceden alıntıladığım hikâyeyi ayrıntısıyla anlatıyor:

İrlanda Büyük Locası'nın yetkisi 1779 yılında Mother Kilwinning tarafından alındı ve buranın Büyük Üstadı Eglinton Kontu aynı yıl içinde "İrlanda'nın Yüksek Tapınak Şövalyesi, Kilwinning Locası, Dublin"e izin verdi. Bu locanın üyeleri ruhsatları nedeniyle Tapınak Şövalyesi derecesini çalışmakta sonuna kadar haklı olduklarını düşünüyorlardı ve 27 Aralık 1779 gibi erken bir tarihte gerçekten de böyle yapmışlardı. Aynı topluluk, 1781'de Kraliyet Kemeri ve 1782'de Güllü Haç Prensi gibi başka dereceleri de çalışmıştı; bu sırada Kürsü, Mükemmel ve Çok Mükemmel Üstat dereceleri de dikkatlerini çekmişti. Bu Loca'dan İrlanda Büyük Eski Karargâh'ı çıkmıştı ki burası elliyi aşkın -bazıları İngiltere ve İskoçya'da olan- karargâha ruhsat vermişti; günümüzde Dublin'de bulunan Kilwinning Müdürlüğü 1780 yılında filiz vermişti. Ta-

pınak Şövalyesi teşkilatının hakları tartışılıp, sorgulandığında, Yüce Kumandan (John Fowler) izinlerinin "yasal yetkilerin asıl kaynağı olan İskoçya Ana Kraliyet Locası'ndan alındığını" ileri sürmüştü ve "bu iddiayı destekleyecek belgelerin eğer Tapınak Şövalyesi incelemek isterlerse kurulun arşivlerinde hazır bulunduklarını" ilan etmişti. Nitekim Ruhsat sadece Locanın kuruluşuna izin vermişti... Yavru locasının kurulması Kilwinning'in üst derecelerin merkezi olduğu inancını güçlendirmişti. 1813 yılında Ana Loca'ya Westmeath Milis'indeki Tapınak ve Malta Şövalyeleri'nin Siyah Ruhsatı'nın aynı dereceden Shropshire Milis'inde görev yapan kardeşlere aktarılması için bir başvuru yapılmıştı... İskoç Locaları Tapınak Şövalyeliği ile tanışmalarını, önceki yüzyılın sonlarına doğru İrlanda'da görev yapan alaylarda bulunan kardeşlerle olan ilişkilerine borçluydular. O zamanlar Siyah Masonluk olarak bilinen bu tarikat Kilwinning Locası İrlandalı Yüksek Tapınak Şövalyesi -Ana Kilwinning'in 1779 yılında kurduğu Dublin'deki bir Hür Mason topluluğu- tarafından verilen ruhsatlar yoluyla büyük çapta yayılmıştı.[218]

Gould ayrıca, yaklaşık 1865'te Gizli Topluluklar Yasası'nın getirdiği değişiklikler ve kısıtlamalardan sonra, Ana Kilwinning Locası'nın Tapınak Şövalyesi Masonluğu ile olan bütün bağlarını inkâr ettiğini de doğruluyor:

> *Kilwinning Locası, Shropshire Milis'indeki kıdemli şövalyelere yanıt olarak kendisi ve Masonik şövalyelik arasındaki akrabalık bağlarının varlığını yadsımıştır ve "Masonluk meseleleriyle ilgili olarak Üç Adımdan ötesi için konuşamayacağını" itiraf etmiştir.* (bkz. Hür Masonların Dergisi, 18 Şubat 1865, s. 114).[219]

Gould Kilwinning Efsanesi'ni araştırmıştır ve 1804 tarihli *Hür Masonluk Tarihi*'nin yazarı Kardeş Alexander Lawrie'yi alıntılayarak şöyle demiştir:

İskoçya'yla Hür Masonluğu Kilwinning Manastırı'nı inşa eden mimarların tanıştırdığı açıktır; bunu sadece Kilwinning Locası'nın varlığını on beşinci yüzyılın sonlarına kadar götüren hakiki belgeler değil, diğer koşut belgeler de gösteriyor ki bunlar birleşince neredeyse bir ispata denk geliyorlar... İskoçya'nın soydan Büyük Üstatları olan Roslin baronları yıllık ana toplantıları Kilwinning'de yapıyorlardı; fakat İngilizlerin Hür Masonluğu Kilwinning'deki İskoç Masonlardan veya kıtadan gelen başka kardeşlerden alıp almadığını belirlemek için hiçbir yöntem yok.[220]

Ancak, Gould bu köken hikâyesinin bazı öğelerinden kuşku duyuyor -"efsaneler bir kez yerleştikten sonra çok inatçılaşırlar"- ve "ana merkezleri Kilwinning'de olan soydan gelen Büyük Üstatlara duyulan yaygın inancın tamamen kökünün kazınmasının mümkün olmadığını" düşünüyor.[221] Fakat sesi sanki bunu denemek istiyormuş gibi geliyor!

Hür Masonluğun York'ta başladığı düşüncesini tercih ediyor ve Kilwinning ile York'u bağlantılandırmak için bu düşünceyi geliştiriyor:

Mason faaliyetinin iki efsanevi merkezi -York ve Kilwinning- eski Northumbria krallığının içindeydi. Northumbia, Humber'dan Forth'a, Kuzey Denizi'nden Pennine Sıradağları'nın dallarına kadar uzanıyordu. Şu an İskoçya denilen ülkedeki Batı sınırı daha belirsiz olsa da, Liddel'den Selkirk ya da Peebles boyunca Stirling'in yakınına kadar çizilen bir çizgi ile iyi bir şekilde gösterilebilirdi.[222]

Devam ediyor:

Bu topraklara ENGLES'lerin sıkça isimlerini vermesi ülkemize yabancı bir ad bahşetti; ve -olayların gösterdiği gibi- Northumbia'daki halk idaresi güçlenmeye devam etseydi, hakimiyet merkezi değişebilirdi. Bu durumda, İskoçya ova-

lan İngiltere'nin bir kısmını oluşturabilir; York, Britanya'nın metropolisi olarak öne çıkabilir ve Londra York'un ticaret ve liman pazarından başka bir şey olmayabilirdi... Akla yatkın bir teoriye göre Benedict Biscop ve Wilfrid tarafından ülkeye getirilen İtalyan işçileri, yerliler arasında sanatlarını sürdürmek için -belki de İtalya'da hâlâ bir biçimde varlığını sürdüren Collegia'nın bir takliti olan- loncalar kurmuşlardır ve bu yüzden Athelstan ve York Büyük Locası efsanesi ortaya çıkmıştır. Fakat ne yazık ki, Northumbria, Danimarkalılar tarafından en kökten şekilde değiştirilen ve Fatih William tarafından yine en fazla yağmalanan bölgeydi.[223]

Ancak Gould'a göre Kilwinning Locası efsanesinde ne iddia ediliyordu? Şu:

Locanın kayıtlarda çok istenen birinci sırayı elde etmesi veya bağımsız, rakip bir büyük loca kılıfını uydurmak için locanın yaklaşık 1286 yılında İskoçya Lord Steward'ı James tarafından, birkaç yıl sonra Bannockburn kahramanı [Robert the Bruce] tarafından, sonra da II. Robert'ın üçüncü oğlu [Buchan Kontu] tarafından yönetildiği, önceki yüzyıl sırasında yayılan hikâyelerden birkaçıdır... Ancak... çatışan iddiaları uzlaştırmak o zamanlar zor olabilse de, Edinburgh Locası'na 1599 hükümlerinde öncelik verilmesine ve Kilwinning'in bariz şekilde ikinci sıraya konmasına baktığımızda şüphelerimiz ortadan kalkıyor.

Bu iddialar ona göre neden atılmıştı?

Ne Edinburgh ne de Kilwinning Locası'nın kayıtlarının bu düzenlemelere ucundan da olsa değinmemesi... çok olağandışı... ve [bu kitapta sonradan tartışacağım St Clair hükümleri] 1736 yılında bilinmiyordu ve Büyük Loca ile Ana Kilwinning'in öncelik ve üstünlük için yaptığı mücadeleler sırasında... belgenin kanıt olarak kullanılması, tartışmaları kısa süre-

de dindirmiş olmalıydı. 1861 yılında merhum Eglinton Kontu ve Winton... Büyük Loca'ya ve Lord Eglinton'a, Eglinton Kontları Montgomeri'lerin anı defterlerini sundu... İskoçya zanaatı, Masonik yasalar ve kararlar içeren bu tüzüğe çok şey borçludur. Tarihin doğruluğu konusunda herhangi bir şüphe olamaz ve... soylu Montgomerie evinin mahzeninde korunmuş olması büyük ihtimal ailenin Kilwinning Mason sarayıyla öncekı ilişkilerinden kaynaklanıyordu ve bu, kanıtlarla tümüyle doğrulanmaktadır.[224]

(Bu alıntı kafa karıştırıcı, çünkü Gould, Edinburgh'un İskoçya'nın ilk locası olduğunu iddia ederek başlıyor ve sanki izleyen satırlarda bu tahmin çürütülüyor. Fakat ardından Kilwinning'in gerçekten de Ana Loca olduğu görüşü sıkıca savunuluyor. Olaylar hakkında daha iyi bilgilere ulaşana kadar şimdilik, bu karışıklığı bir yana bırakmaya karar verdim. Sonra açıklayacağım gibi uzun süren bir araştırmadan sonra neticede sorun açık hale geldi.)

Tapınak Şövalyeliği ile Ana Kilwinning arasında varolabilecek olası bir bağ sorusuna geri dönüyor ve 1863'te şöyle yazmış olan Kardeş David Murray Lyon'u alıntılıyor:

[Ana Kilwinning] locası, on sekizinci yüzyılın başında spekülatif Masonluk gelişene kadar inşaat mesleği faaliyetlerini düzenlenmek ve muhtaç kardeşlere yardım etmek için birleşen bir mimarlar ve zanaatkârlar topluluğundan başka bir şey olmamıştı. Tamamıyla operatif bir konumdan, tamamıyla spekülatif bir konuma geçiş öyle belli belirsiz gerçekleşti ki bu değişimin tam tarihi kesin bir şekilde belirlenemez.[225]

Fakat Lyon'un Roslin Baronu'nun soydan Masonların Büyük Üstadı olduğunu iddia ederken önemli bir noktayı atladığını düşünüyor:

Lyon 1863 yılında, son yıllarda olduğu gibi Masonluk tarihi ile ilgili olgulara çok aşina değildi; özellikle de ününün ayrıl-

maz bir parçası olan takdire şayan yapıtını yazarken durum böyleydi. Çünkü onun, Roslin Baronu'nun II. James tarafından Büyük Üstatlığa atandığını söylediğini görüyoruz... Başlangıçta Kilwinning'in İskoç Masonluğu'nun ana merkezi olabileceği ve Masonluk yönetiminin Edinburgh'a açıklanabilmeleri mümkün gerekli sebeplerden ötürü taşındığı iddiasında şüphesiz doğruluk payı vardır. Gelgelelim karşı görüşün de epey ağırlığı vardır; eğer birkaç efsanenin iddia ettiği gibi Kilwinning bir zamanlar Hür Masonluğun karargâhı olduysa, loca 1599'da sessiz sedasız ikincil konumunu kabul etmez, temsilcisi yetkisinin Batı İskoçya ile sınırlandırılmasına razı olmazdı. Doğru, 1643'te İskoçya Eski Locası olarak adını değiştirdi ama bu sadece locanın üyelerinin kibirlerinin bir göstergesiydi ve başkaları bu iddiaya bu nedenlerle bel bağlamış olabilirdi. Schaw Hükümleri bu türden bütün iddiaları etkin bir şekilde ortadan kaldırmıştı ve Kilwinning'i üç ana loca grubuna kabul ederken, onu büyük şehirli rakibinin hemen arkasına yerleştirmişti.

Gould ayrıca Ana Kilwinning Locası'nın varlığına dair en eski yazılı delili bildiriyor:

Locanın sakladığı en eski kayıt defteri parşömene sarılı bir kitapçıktır ve 1642'den 1758'e kadar gerçekleşen para trafiğinin kayıtlarını içerir.[226]

Tapınak Şövalyesi ile olan bağlantıları konusunda şu iddiaları aktarıyor:

İskoçya Kraliyet Tarikatı'nın... İskoçya Kralı I. David (1124-53) döneminde ortaya çıktığı iddia edilir ama cemiyetin töreni onun ilk Icolmkill'de kurulduğunu, sonraysa Kilwinning'de Robert Bruce'un bizzat kendisinin başkanlık koltuğunu aldığını söyler. Aynı kral, cemiyeti 1314'te yeniden kurarken, tanıdığı bütün Tapınak Şövalyesi'ni örgüte kabul

ettiğini söyleyen sözlü bir gelenek vardır. Bunun dışında Robert Bruce'un Örgütün Büyük Üstadı'na Güllü Haç diye bilinen bir Sivil Şövalye Tarikatı olan ikinci dereceyi geçici olarak verme yetkisini bahşettiği söylenir. Bu yetki genel birime değil özellikle Büyük Üstat'a ve Vekiline verilmişti ki sadece onlar ve onlar tarafından atanmış olan il Büyük Üstatlan tarafından bahşedilebiliyordu. Örgütün ilk yıllarında şövalye sayısı altmış üç ile sınırlandırılmıştı ve hepsi İskoç olmak zorundaydı; nitekim bu sayı uzun zaman önce aşıldı ve şu an hem sayı hem de milliyet bakımından pratikte kısıtlama yok.

Bu Şövalyelik Örgütü'nün Robert Bruce tarafından Bannockburn savaşından sonra kurulduğu ve örgütün bu unutulmaz olayda ona yardım etmiş bazı kardeşlere verildiği söylenir. Heredom derecesinin yeniden canlanışı ve şövalyelik Örgütü'nün yaratılışının bu nedenle aynı zamanda gerçekleşmiş olduğu ve hatta İskoçya Kraliyet Örgütü ile Kilwinning Mason Kardeşliği'nin aynı kişi tarafından yönetildiği iddia edilir.[227]

Gould, 1815 tarihli *Acta Latomorum: Bir Kronoloji*'yi yazan Fransız Mason yazar Claude Antoine Thory'yi alıntılayarak devam ediyor; Kraliyet Tarikatı hakkında şöyle diyor:

24 Haziran 1314'de İskoçya Kralı Robert Bruce, Bannockburn savaşından sonra Aziz Andrew Deve Dikeni Örgütü'nü kurmuştur. Bu örgüt sonradan, yüz binlik İngiliz ordusuna karşı savaşan otuz bin kişinin bir bölümünü oluşturan İskoç Masonlann hatırına Heredom örgütüyle birleşmiştir. Kral, Kilwinning'de Heredom Örgütü Büyük Kraliyet Locası'nı kurarak, Büyük Üstat unvanını kendisi ve ardıllan için süresiz ayırtmıştır.[228]

Bütün bunlar, önceki bölümde belirlediğim Tapınak Şövalyesi ile ilgili tarihlere uyuyordu. Fakat bütün bu hikâyeler sanki Kra-

liyet Tarikatı'nın töreninde geçen geleneksel tarihi sadece alıntılıyorlardı. Gould da bu görüşü paylaşıyor gibi; çünkü Kardeş David Murray'ın şöyle dediğini söylüyor:

> *Bu ritin eskiliği ve kraliyet ile ilgili kökenleri hakkındaki iddialar konusunda, çağdaş araştırmaların onların tamamıyla hayal ürünü olduklarını gösterdiğini söylemek yerindedir... Kilwinning Kardeşliği hiçbir zaman, hiçbir dönemde Zanaat Dereceleri dışında bir dereceyi ne çalışmıştır ne de kabul etmiştir; aynı şekilde yerel veya ulusal olsun, çok dolaylı düzeyde bile olsa Robert Bruce'un Mason yönetimine sahip olduğunu veya Kilwinning'de gizli bir topluluk tesis ettiğini gösterecek, gelenek diyebileceğimiz hiçbir şey yoktur.*[229]

İskoçya Kraliyet Tarikatı'nın kökeni ve altyapısı ne olursa olsun, tek olmasa bile en eski Mason Şövalyelik Örgütü olduğu iddiası tahminen doğrudur. Gould bir il Kraliyet Örgütü Büyük Locası'nın 1696'da Londra'da buluştuğuna dair olası deliller olduğunu, 1730'da ise bir il Kraliyet Örgütü Büyük Locası'nın Güney Britanya'da Londra, Charing Kavşağı, Chandos Street'deki Thistle and Crown'da buluştuğunu gösteren kesin deliller bulunduğunu söylüyor. Kuruluş tarihinin "anımsanamayacak zamanlara gittiği" söyleniyor.[230]

1747'de Prince Charles Edward Stuart'ın, kendisinin Kraliyet Tarikatı'nın Hünkar Büyük Üstat'ı olduğunu iddia ettiğini ünlü Arras Ruhsatı'nı çıkardığı söylenir.[231] Bu yüzden efsanenin parçası haline gelmişti; belki de siyasi amaçları vardı. Böyle yaparak, Fransa'ya sürülmüş İskoçyalı bir Stuart destekçisi olan Andrew Michael Ramsay'in yaptığı bir konuşmadan siyasi rant sağlamayı planlıyordu. Bu kişi, soruşturmam gereken bir sonraki tanıktı.

Chevalier Ramsay Girer

Chevalier Andrew Michael Ramsay 1737 yılında konuşmasını yaparken Fransız Masonluğu'nun Hatip ve Büyük Şansolye unvanlarına sahipti; görevini İngiltere Büyük Locası'nda yürütmesine rağmen, konuşmasını Paris'teki Locasında yapmıştı. Ramsay 1668 yılında İskoçya, Ayr'da doğmuştu; yani konuşmasını yaparken neredeyse yetmiş yaşındaydı. Konuşması Masonluktaki kamuya açık son eylemiydi (1743'te ölmüştü) ve Masonluktaki nüfuzu bu konuşmadan sonra sona ermişti. Ölümünden sonra gerçekleşen Tapınak Şövalyesi Masonluğu'na olan ilgi patlamasını tetiklemek için herhangi bir niyetinin olduğunu zannetmiyorum.

Ramsay'in Fransa Locası 1730 yılında kutsandı ve 1735 yılında İl Büyük Locası olması için başvuru yapıldı; yani konuşmasını yaptığı tarihte, locası daha yeni İl Büyük Locası olarak hareket etme yetkisi almıştı. Aşağıda konuşmasının kısa bir özeti var (konuşma ile sonuçları hakkında daha ayrıntılı bir tartışma için, *Hür Masonluğun Gizleri*'ne bakın.[232])

1. Haçlılar, Hür Masonluk Örgütü'nü Kutsal Topraklar'da Filistin'deki Hıristiyanlık savaşları döneminde yaratmışlardı.
2. Amacı bütün uluslardan bireyleri şunlar için bir araya getirmekti;
   (a) Kudüs şehrindeki Tapınağı yenileyip, buradaki gerçek dini sürdürüp, yaymak ve;
   (b) Kutsal mimari sanatının temel ilkelerine geri dönmek.
3. Masonik gizem, Ceres, İsis, Minerva, Urania ve Diana gizemlerinin devamıdır.
4. Masonik gizem, Nuh ve din babalarının eski dininin devamıdır.
5. Hür Masonluk çok eski zamanlardan gelir ve Kutsal Topraklarda başlamaktan ziyade burada yenilenmiştir.

6. Müslüman casuslarını engelleme amacıyla, haçlılar birbirlerini tanımak için gizli işaretler ve kelimeler üzerinde anlaşmışlardır.
7. Haçlılar aday almak ve üyeleri düşük derecelerden terfi ettirmek için sembolik törenler benimsemişlerdir.
8. Krallar, prensler ve lordlar Filistin'den kendi ülkelerine döndüklerinde, Mason localarını kurmuşlardır.
9. Ana Kilwinning 1286 yılında böyle kurulmuştur.
10. Asıl Şövalyelik Örgütü Kudüs'lü Aziz Yahya idi. (Bu örgüt Tapınak Şövalyesi Masonluğu'nda Aziz Yahya ve Malta Şövalyesi adlı üst derecelerde korunmuştur.)

Ramsay, Kilwinning Locası'nın İskoç Hür Masonluğu'nun başlangıcı için önemli olduğunu ve Zanaat Örgütü localarını yurtlarına dönen haçlılar kurduğu için bu örgütün baştan beri evrensel olduğunu ima etmişti. Ramsay Masonik gizemin köklerinin, Nuh ile din büyüklerinin dininde yattığını iddia etmişti. Bu tasdikleri çok geçmeden köklü inançlar haline gelmişti.

Hür Masonluk bu tarihlerde kıtaya yeni gelmişti. 1725 yılında St Thomas Locası, Derwentwater Kontu John Ratcliffe'e Londra Büyük Locası'nın verdiği izinle Paris'te kurulmuştu. Fakat Ramsay'in konuşması örgütün anımsanamayacak kadar eskilere gittiğini, kendi yetkisini dayatabileceğini ve kökenlerinin efsanede kaybolduğunu iddia etmişti.

Ramsay kendi kişisel görüşlerini kesin bir dille ifade etmişti ve bunlar körü körüne kabul edilmişlerdi. Haçlılarla örgütü romantik biçimde ilişkilendirmesi, kıtanın hayal gücünü esinlemişti. Ve Ramsay düşüncelerinin Fransa'daki çekiciliğini artırmak için Fransız Hür Masonluğu içindeki Jamesçi bağlantılara üstü kapalı bir biçimde değinmişti.

Ramsay'in konuşması, Tapınak Şövalyesi Masonluğu'nun pek çok sözde üst derecesinin yaratılmasına esin kaynağı olmuştu ve fikirleri Ecossais ya da İskoç Locaları olarak bilinen ge-

leneğin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Bu localar Zanaat Derecelerini Ramsay'ın varsayımına uyması için sonradan değiştirip, törenlerine üst dereceler eklemişlerdi. Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Riti adıyla bilinegelen pek çok Tapınak Şövalyesi derecesinin kaynağı buydu.

1742 yılında Masonluğa kabul edilen Baron von Hund'un ismiyle yakından ilişkili olan Sıkı Gözetim Riti 1754'te oluşturuldu. İddiasına göre bir sene sonra Kilmarnock Kontu onu bir Tapınak Şövalyesi yapmıştı.

Ramsay'in söyledikleri ile Sıkı Gözetim'in 1754'teki başlangıcı arasında yaklaşık on yedi yıllık bir boşluk var. Fakat bu dönemde yalıtılmış dereceler oluşmuştu. Bunlar 1743'teki Petit Elu ya da Küçük Temsilci (Kadosh dereceleri olarak bilinirler); 1747'deki Jamesçi Ezeli Gül-Haç Arras Kurulu; ve 1748'deki Jamesçi Ecossais Fidèles Derecesi'dir. Son olarak 1750'de Marseilles Ana İskoç Locası kurulmuştu.

Gould, Ramsay'in fikirlerinin tamamıyla hayal ürünü olduğunu düşünüyordu. Gould ayrıca şöyle sözler sarf ederek Ana Kilwinning'in rolü konusunda biraz felsefe de yapmıştı: "Sular aktıkları topraklardan renklerini ve tatlarını alırlar; bu yüzden Mason görenekleri aynı kaynaktan gelseler de filiz verdikleri yerlerin konumu ve koşullarına göre değişiklik gösterirler. Ne zanaat gelenekleri ne de zanaat uygulamaları eski zamanlardan berrak, düz bir akıntı yoluyla gelmişlerdir."[233]

Bu konuda ona katılıyorum. Gould, Eski Yükümlülükler'de muhafaza edilmiş Zanaat Efsanesi ile diğer Masonik geleneklerin İskoçya'ya ne zaman geldiğini belirlemenin imkansız olduğu sonucuna varıyor. Bir sonraki bölümde göstereceğim gibi bu konuda ona katılmıyorum.

Sonuç

Artık, Tapınak Şövalyesi'nin nasıl Hür Mason olduklarını açıklamak için ortaya atılmış dört ana güzergâhı yakından incelemiştim ve hiçbirisinin doğrulanamayacağını görmüştüm.

Görünüşe göre Kilwinning efsanesi, Tapınak Şövalyesi ile Hür Masonluk arasındaki umduğum bağ olmayabilirdi. Ama Gould'un Ana Kilwinning'in Tapınak Şövalyesi bağını İskoçya Büyük Locası kayıtlarında kendi konumunu yükseltmek, hatta en üste çıkarmak için uydurduğunu söyleme hakkı gerçekten var mıydı? Bu kulağa, benim soğuk fizikçi kalbim için bile fazla küçümseyici geliyor. Ve Lord Eglinton gerçekten de İrlanda'daki bütün bir Tapınak Şövalyesi Karargâh ağını şans eseri mi kurmuştu?

Gould'un haklı olması pek mümkün fakat bütün bir efsane kasıtlı bir uydurma olamayacak kadar tutarlı gibi gözüküyor. Çok fazla sayıdaki rastlantı beni şüphelendirmişti. Yoksa böyle düşünerek komplo teorileri alanına mı kayıyordum? Belki de böyle yapıyordum ama eğer bir *komploysa* da, bu efsaneyi yaratanlar Tapınak Şövalyesi değildi. Gould'un meydan okumasını kabul edip, İskoçya'ya Masonik geleneklerin ilk ne zaman geldiklerini keşfetmeyi denemeye karar verdim.

Ve arayışıma başlamak isteyeceğim bir yer tespit etmiş bulunuyordum: Roslin Baronları St Clair'lerin yurdu olan Lothian köyü. O zaman Roslin köyünü, şapelini, kalesini ve bunları yaratan güçlü aileyi keşfetmeye başlayalım.

ALTINCI BÖLÜM

Roslin Şapeli Hür Masonluğun Doğuşu mu?

İsim Dediğin Nedir ki!

Edinburgh'un yaklaşık on iki kilometre güneyinde Batı Lothian'da bulunan küçük bir köy olan Roslin, Roslin Kalesi ile Rosslyn Şapel'ini barındırır. (Ve hayır, köyün, kalenin veya şapelin isimlerini yanlış yazmadım). Yüzyıllar geçtikçe, özellikle de bizim zamanımızda, pek gösterişli olan Rosslyn Şapel'i, eski ve gizli bilgilerin merkezi olarak büyük ün kazandı ve sürgündeki Tapınak Şövalyesi'nin yurdundan, Mecdelli Meryem ve Kutsal Kâse'nin gizlenme yerine kadar az çok her şey oldu. Bu bölümde, adının Roslin kalesi ve köyünden niye farklı yazılır hale geldiği de dahil Rosslyn Şapeli hakkındaki bazı gerçekleri ortaya çıkartıp çıkartamayacağımıza bakacağız. İsim dediğin nedir ki?

Pekâlâ, size çocukken bir ismin ne kadar önemli olabileceğinin söylendiğinden eminim. Size eski bir masalı hatırlatmama izin verin: Ülkesinin kralının samandan altın eğirmesini istediği güzel kız hakkındaki masaldan bahsediyorum. Kız eğer bunu yapmazsa, öldürülecektir. Kız samanların ve çıkrığın önünde hüngür hüngür ağlarken, çirkin bir cin gelir ve ona eğer kendisine küçük bir iyilik yaparsa samanları altın kumaşa eğirmeyi teklif eder. Kız kabul eder ve cin samanların hepsini harikulâde güzel altın kumaşa eğrir. Kız kralla evlenir. Fakat ilk çocukları doğduğunda, cin kızın yatak odasına gelir ve kızdan kendisine

verdiği iyilik sözünde durmasını ister – yani ilk çocuğunu ona vermesini. Kraliçe ağlar, sızlar ama cinin kılı kıpırdamaz. Kız ona krallığın yarısını teklif etse bile, cin illa çocuğu istemektedir. Yine böyle borcunu başka türlü ödemesine izin vermesi için cine yalvarırken, cin kendisinin gerçek ismini söyleyebilirse çocuğun onda kalmasına izin vereceğine ve onu bir daha rahatsız etmeyeceğini söyler. Uzun hikâyeyi kısa kesersek, kraliçe cinin ismini öğrenir ve çocuğu almak için geri döndüğünde ismi söyler ve cin uçar gider. Ve tabii ki, kral, kraliçe ve küçük prens sonsuza kadar mutlu mesut yaşarlar. Cinin ismi Rumpelstiltskin'dir ama bu önemli değil; ahlaki ders, eğer büyülü bir varlığın gerçek ismini bilirseniz, onu kontrol edebilirsiniz şeklindedir.

Bunun Roslin'le alakası ne? Doğrusu, Rossyln/ Roslin benim kafamı karıştırmıştı çünkü gerçek isminin hangisi olduğundan emin değildim ve eğer şapelin isminin neden içinde bulunduğu köyden farklı olduğunu anlayabilirsem, şapelin işlevi hakkında işe yarar bir şey öğrenebileceğimi düşünmüştüm. Açıklamama izin verin.

Rosslyn Şapeli'nin ismi, Roslin Baronları St Clair (ya da Sinclair) ailesinin ismi ile beraber sıkça eski İskoç Hür Masonluğu ile bağlantılı olarak anılmaktadır.

> *I. James ve IV. James devirlerinin (1406-1513) arasındaki dönemde İskoçya'da otuz yediyi aşkın kolej kilisesi inşa edilmişti. Bunlar entelektüel ve manevi bilgileri yaymak için inşa edilen laik kurumlardı ve yapıların gösterişi kurucularının zenginliğine bağlıydı.*[234]

Önceki kitabım için araştırma yaparken, William St Clair'in inşa ettirdiği şapelin ismi Rossyln olarak yazılırken, yanındaki köyün isminin Roslin diye yazılıyor olması kafamı karıştırmıştı. Yerel resmi turist bilgilendirme bürosu şu açıklamayı veriyor:

> *Galce dağ burnu anlamına gelen "ross" ile şelale veya havuz anlamına gelen "lyn" kelimeleriyle uygun bir şekilde ad-*

landırılmış olan bölge, Kuzey Esk'in yakınındadır ve Edinburgh'a otobüsle 12 km, demiryoluyla 18 km uzaklıktadır.[235]

Fakat bu çeviriyi ilk gördüğümde ondan hemen şüphelenmiştim. *Ross* kelimesi benim Galce sözlüğümde yoktu.[236] Ama *ros*'un çok sayıda tek "s" ile yazılan varyantı vardı. Bulduğum maddeler şunlardı:

Ros: (maskülen isim) gül
Ros: (maskülen isim) bilgi
Ros: (geçişken fiil) yenilmek, başaramamak
Ros: (maskülen isim) tohum
Ros: (maskülen isim) dağ burnu

Aynı şekilde Galce sözlüğümde *lyn* kelimesi de yoktu ama bu pek şaşırtıcı değildi çünkü "y" harfi İskoç Galcesi alfabesinde bulunmaz. (Tahminen Galce olan bir kelimede bu yabancı harfin bulunması zaten başta bende şüphe uyandıran şeydi.) Galce alfabenin büyük kısmı İngilizce ile aynıdır fakat sadece on sekiz harf vardır: beş sesli (a, e, i, o, u) ve on üç sessiz (b, c, d, f, g, h, l, m, n, p, r, s, t).[237] *Lyn*'e benzer sadece bir kelime vardı ki bu *linn*'di. Sözlükteki anlamı şöyle:

Linn: (feminen isim) nesil, yaş, hizmet, memuriyet dönemi, yarış, evlat.

Artık bir şey açıktı: Rossyln ismi Galce değilse de, Roslinn öyleydi (bir kız ismi olarak kullanıldığında hem Roslin hem de Roslinn kabul edilen yazılışlardır). [238] Rosslyn şapelinin neden köyle aynı Galce isme sahip olmadığını araştırırken, günümüzdeki çift "s" ve "y"li yazılışın 1950'lerde Roslin'in altıncı kontu tarafından bu yerin ismi kulağa daha Keltçe gelsin diye verildiğinin söylendiğini gördüm. Bunun dışında aynı kont oymaları korumaya çalışmak için onları magnezyum silikaflörid ile boyamıştı ki bu sadece onların bozulma hızını artırmıştı. Aynı şekilde İs-

koç Galcesinde anlamı olan bir ismi, kulağa belli belirsiz Galce gelen ama aslında öyle olmayan bir isme dönüştürmüştü.

Eğer Kont şapelin isminin yalnızca daha Keltçe duyulmasını istemişse, ismin Galce hali olan "Rhosllyn" bu işi görürdü, daha Keltçe bir yazılış isteğini karşılardı ve "Bozkırdaki Göl" anlamına gelirdi. Şaşırtıcı olmayan biçimde, İrlandacayla aynı şekilde okunan Galce kelimeler konumu daha iyi tarif edemiyor. Görünüşe göre altıncı Kont için "daha Keltçe", "Galceye daha çok benzeyen" anlamına geliyordu; büyük ihtimal amacı Mabinogion diye bilinen Galce hikâye derlemesindeki Kral Arthur, Merlin ve Yuvarlak Masa şövalyeleri ile ilgili çağrışımlar yapmaktı. Ya da belki de Kelt dillerinin farklı kolları olan Galce ve Keltçe'nin arasında fark olduğunu bilmiyordu ve yanlış bir şekilde ismi eski İskoç Galcesine benzettiğini düşünmüştü. Altıncı Kont ne Gaelce ne de Galce konuştuğundan ve İskoçya'dan ziyade Galler'e daha yakın olan Thames Vadisinde yaşadığından bu belki de şaşırtıcı değildi.

Gallerli olduğumdan, Keltçe yer isimlerinin her zaman bir anlamlarının olduğunu biliyordum. (Hatta Galler'deki Llanfairpwllgwyngyllgogerychwyrndrobwllllandsiliogogogoch köyününki gibi bazı uzun isimler, yerlerin nasıl göründüğünü ve işlevlerini ayrıntılı bir şekilde tarif ederler. Yukarıdaki ismin karşılığı "Kırmızı St Silio mağarasının karşısındaki beyaz fındık ağacı kütüğünün yakınındaki hızlı burgaçın oradaki Meryem Kilisesi"dir.) Dağ burnu için Gaelce'de en yaygın kullanılan kelimeler *roinn*, *rubha*, *maoil* ve *ceanntire*, şelale için ise *eas* ve *leum-uisge*'dir. Yani "şelalenin oradaki dağ burnu" için uygun karşılık "roinnease" olacaktır. "Ross"un sadece İrlanda yer isimlerinde görülen başka bir anlamı vardır ve bu "ormanlık dağ burnudur." Yani yalnızca İrlandaca ile bağlantılıysa (ya da Altıncı Kont yanlışlıkla İrlanda Galcesi sözlüğü kullanmışsa) isim bu şekilde kullanılıyor olabilirdi.

Nitekim, bütün bu olası karşılıklar konusunda önemli bir so-

run vardır. Şapel, köyün dışında bulunan ve kaleye giden çimenlik bir yamaçta bulunmaktadır. En yakın ırmaktan kafadan bir mil uzaktadır, bir göle veya başka bir su birikintisine ise yakın değildir. Şelalenin oradaki dağ burnunda değildir ve asla öyle bir yerde bulunmamıştır.

Sözlüklere bel bağlayıp, Galce sözcüklerin İngilizce karşılıklarını biraraya getirerek yer isimleri oluşturmanın tuhaf çevirilerle sonuçlanabileceğinin farkındaydım. Bu yüzden İskoç Galce'si konusundaki benden daha bilgili olan birisine danışmaya karar verdim.

1996 yılında, o zamanlar Edinburgh'taki İskoç Şiir Kütüphanesi'nin müdürü olan Tessa Ransford ile tanıştırılmıştım. Bu kişi Skye Adasından Galce konuşan birisiyle evliydi. Düzenli bir şekilde bu dil hakkında ayrıntılı bilgileri olan çok sayıda insanla biraraya geliyordu ve Galce şiirler ısmarlıyordu. Tessa'ya mesaj atıp, anlayabildiğim kadarıyla şapelin isminin anlamlı tek karşılığının "nesillere aktarılmış bilgiler" olduğunu söyledim. Birkaç gün sonra beni yeniden arayarak, *ros* kelimesinin önemli bir yan anlamını atlamış olduğumu söyledi. Sık sık, özel olarak "kadim bilgiler" anlamını taşıdığını söyledi; yani Galce kelimelere en uygun olan karşılık şöyleydi:

Roslinn: Nesillere aktarılmış kadim bilgiler.

Hatırlayacağınız gibi şapelin websitesi şapelin "entellektüel ve manevi bilgileri yaymak için inşa edilen laik bir kurum" olduğunu iddia ediyordu. Dahası St Clair'ler Roslin Kalesi'nde geniş bir kütüphaneye ve yazıhaneye -elyazması nüshalarının üretildiği atölye-sahip olmalarıyla ünlüydüler ve kale bitişik köy ile şapelden çok daha önce inşa edilmişti. (Buna sonradan geri döneceğim.) Yani, bu yerin tarihiyle ilgili bilgilere bakınca Tessa'nın çevirisi çok uygun görünüyor. Sonuç olarak, Rosslyn Şapeli'ne bana Hür Masonluk hakkında ne söyleyebiliyor diye daha yakından bakmaya karar verdim.

Taşa Oyulmuş Kanıt

Hür Masonik törenlerin varlığına dair en eski belge niteliğindeki kanıtlar Rosslyn Şapeli'nin güney duvarında bulunmaktadır. Şapelin websitesi, şapeli inşa ettiren Kont William'ın tarihçisi olan on sekizinci yüzyılda yaşamış Peder Richard Augustie Hay'den alıntı yapıyor. Hay, William'ın şapeli inşa ettirme amacını, binanın tasarımını ve inşa yöntemini tartışıyor:

> William'ın aklına Tanrı'nın hizmetine en ilgincinden bir yer yapma fikri geldi; eğer başka bölgelerden ve yabancı krallıklardan ustalar getirilirse ve Masonlardan, marangozlardan, demircilerden, satıcılardan ve maden işçilerinden oluşan günlük her türden işçi mevcut olursa çok görkemli ve şaşalı bir yer olabilirdi... Bu yapının temelinin Rab'bin 1446 yılında atılmasını sağladı ve bitimine doğru daha sıradışı olsun diye, ilk olarak *doğudan gelen tablalara [ithal edilmiş Baltık tahtaları] planlar çizdirdi ve marangozlara bu tahtaları üstündeki planlara uygun olarak oydurarak bunları Masonlara, taşa benzerlerini oysunlar diye kalıp olarak verdi.* Masonların barınabileceği düzgün bir yerleri olmadığını düşündüğü için... onlara şu an mevcut olan Roslin kasabasını yaptırttı ve hepsine ev ile arazi verdi.[239] *[İtalikler benim.]*

Bu inşa devam etmekteyken İskoç Kralı II. James Gül Savaşlarıyla yakından ilgiliydi ki bu, 1460 yılında Roxburgh kuşatması sırasında hayatını kaybetmesine sebep olmuştu. St Andrews piskoposu James Kennedy, İskoçya'nın Koruyucusu olup 1465'teki ölümüne kadar, dokuz yaşındaki III. James'in yerine hüküm sürmüştü. James'in annesi 1463'te öldüğünde, Lord Robert Boyd, genç kralın koruyucusu olmuştu ve on iki yaşındaki kralın, Norveç, İsveç ve Danimarka Kralı I. Christian'ın kızı prenses Margaret ile nişanlanmasını sağlamıştı. (1469'da da evlenmişlerdi). Ancak, Kral Christian adamakıllı bir drahoma veremeyecek kadar fakirdi ve bu yüzden Orkney ve Shetland

Kontluklarını -o zamanlar William St Clair tarafından yönetiliyorlardı- kızının drahoma ödemesi için depozito olarak İskoçya Kralı'na vermişti.

Orkney'in Tarihi'nde William Thompson bu olay hakkında şöyle diyor:

> *1468 yılında, Danimarka Kralı'nın İskoçya Kralı III. James'le evlenen kızı için yeterli drahoma sağlayabilmek için adaları rehin vermesi Orkney'in tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Ancak, bu çıkarcı anlaşma ne kadar önemli olsa da, İskoç'ların çoğunluğu ele geçirdikleri uzun süreçte sadece bir adımdı.*[240]

Kral Christian hiçbir zaman drahomaya yetecek kadar nakit toplayamadı ve böylece 1358'den beri St Clairlerin yönettiği Danimarka'ya bağlı Orkney ile Shetland Kontlukları (jarldom) elden çıktı ve İskoçya'nın kraliyet toprakları haline geldi.[241] 1480 yılında William zorla kontluğu teslim etti. Orkney'in kaybı St Clair ailesinin iktidar merkezine son verdi ve ailenin siyasi nüfuzu azaldı. O zamanki adıyla Roslin Şapel'inin kudretli St Clairlerin son çıkışı olduğunu sonradan göstereceğim.

Şapel inanılmaz derecede iddialı bir projeydi. Binanın içindeki ve dışındaki her yüzey kılı kırk yaran bir özenle oyulacaktı. Peder Hay, William'ın dekorasyonun tamamını şahsi olarak denetlediğini söylüyor. Yukarıda italikle yazdığım cümlelerde, yabancı hiçbir resmin yapıya şans eseri veya bir Mason'un eğlencesi için oyulmaması gerektiği söyleniyordu. (Öyle de olsa görünüşe göre William'ın böyle bir şakası vardı: papaz kıyafeti giymiş bir tilkiyi kürsüde tavuklardan oluşan bir cemaata ders verirken gösteren bir oyma var. Bu da bize Sir William'ın kilise rahipleri hakkında nasıl düşündüğünü gösteriyor. Şapeli keşfederken, ayrı bir önemi olan bir oyma bulmuştum. Binanın dışının güneydoğu köşesindeki küçük bir resimde, günümüzde spekülatif Hür Masonluk denilen örgütte kullanılan tören efsanelerine

dair en eski belge niteliğindeki kanıtın bulunduğuna inanıyorum.

Bu resim tuhaf bir şekilde diz çökmüş bir adamı gösteriyor: Ayakları bir kare oluşturacak şekilde duruyor, sol elinde bir Kitab-ı Mukaddes tutuyor, gözleri bağlı ve boynuna Hür Masonların darağacı ilmiği dediği şey sarılı. Yanında Tapınak Şövalyesi gibi giyinmiş bıyıklı bir adam, ilmiği tutuyor. Bu tuhaf ikili, iki sütunun arasına yerleştirilmiş.

Diz çöken adamın ve yanındaki Tapınak Şövalyesi'nin Orta Çağ kıyafetleri nedeniyle, bu, Masonların çağdaş birinci derece töreninin tasviri olabilir. Hür Masonluğun çağdaş birinci derecesi ile bu oyma arasında ne kadar çok benzer nokta olduğunu farkettikten sonra Masonluk derslerimde bu konuya sıkça değinmiştim.

Nihayetinde *İkinci Mesih* adlı kitapta kanıtları yayımladım. Mason localarında, Amerikan ve İngiliz radyolarında bu kanıtı pek çok kez tartışmam istendi. Bu tartışmalar sırasında, Londra Büyük Locası'nın kütüphanecisi, İskoçya'da on beşinci yüzyılın ortalarında bu Mason töreninin kullanımda olduğu şeklinde vargımın, sadece bir rastlantı denilerek açıklanabileceğini iddia etmişti.

İddiam niye böyle tartışmalıydı? Sorun resmin İskoçya'da beş yüz elli yıldan daha uzun bir süre önce oyulmuş olmasıydı – (Hür Masonluk) Zanaatının İngiltere'de ortaya çıktığının iddia edildiği tarihten yaklaşık iki yüz elli yıl önce! Bu bilgileri yayımlayarak, İngiliz Hür Masonluğu'nda büyük bir yaygaraya neden olmuştum. Kütüphaneci'nin görüşü benimsenip, benzerliklerin sadece rastlantı olduğunu çabucak kabul eden çeşitli Mason yazarları tarafından açıklanmıştı: Hür Masonluk İskoçya gibi yabancı bir ülkeden gelmiş olamazdı. Fakat böyle tuhaf bir "rastlantı" olası olabilir miydi? Bir bilim insanı olarak, cevaplamam gereken soru buydu.

Sayılar Yalan Söyleyemez

Diğer şeylerin yanında, üniversitede istatistik dersi de veriyorum. Düzenli derslerimin birinde, delillerin anlaşılmasına yardımcı olması bakımından istatiksel analize daha geniş bir açıdan bakıyorum. Bu yüzden örnek olarak, William St Clair'in yaptırdığı oyma ile Hür Masonluğun çağdaş birinci derecesi arasındaki benzerliklerin tamamen rastlantı olduğu iddiasının tam bir çözümlemesini yapmaya karar verdim.[242] Rosslyn'deki heykel şu an Masonik olarak kabul edilen pek çok özellik sergiliyor. Tapınak Şövalyesi gibi görünen bir kişi şu an Hür Masonluğun ilk töreni olarak adlandırılan töreni yapıyormuş gibi görünüyor. Bunların tamamı gerçekten rastlantı olabilir mi?

Benim karşı-iddiam -Hür Masonluğun törenlerinin gerçekten de İngiltere'ye varmadan yıllar önce İskoçya'da ortaya çıktıkları iddiası- standart hipotez-sınama teknikleri ile sınanabilir. Hür Masonik efsanelerin, şu an kullanıldıkları haliyle Roslin'in on birinci Baronu ve Roslin Şapel'ini yaptıran William'ın zamanında varoldukları sonucuna götüren istatiksel akıl yürütmeyi açıklamama izin verin. Çözümleme sürecimi gözden geçirerek başlayacağız.

Oyma ile çağdaş Masonik tören arasında sekiz eşleşim noktası (benzerlik) var. Bunlar:

1. Adamın gözleri bağlı. Bu Orta Çağ heykelleri için alışılmadık ve başka yerde bulabildiğim tek örnek "Kör Adalet" figürüydü. Rosslyn Şapel'inin kendisinde gözübağlı başka bir figür bulamadım.
2. Adam diz çökmüş. Bu, Orta Çağ oymalarında sıkça görülen bir şey ve Rosslyn'de diz çökmüş başka figür yok.
3. Adam sol eliyle bir Kitab-ı Mukaddes ya da kapağında Hıristiyan haçı olan bir kitap tutuyor. Rossyln'in içinde kitap veya parşömen tutan figürler gösteren pek çok başka oyma var.

4. Adamın boynunda ilmik var. Boyunlarında ilmikle gösterilen bilinen az sayıda figür var. En fazla bilineni "Can Çekişen Galyalı" adlı heykeldir. Rosslyn'de ilmik olan bir tane daha figür vardır ve bu melek Şemhazay'ı temsil eden asılan adam figürüdür. Kitab-ı Mukaddes'teki efsaneye göre Tanrı tufanı Şemhazay'ın günahları nedeniyle göndermiştir. Tanrıyla yüzleşmekten o kadar korkuyordur ki kendini cennet ile dünyanın arasına asmıştır yüzü Tanrı'nın aksi yönüne çevrilmiştir. Nitekim, Şemhazay ayağında bir ilmikle oyulmuştur. Rosslyn'de oyulmuş başka ilmik yoktur.
5. Adamın ayağı, günümüzde hâlâ Mason adaylarının kullandığı bir duruştadır. Bu çok alışılmadık bir duruştur ve Rosslyn'de başka oymalarda karşımıza çıkmaz.
6. Mason Locası'nda olduğu gibi tören, iki sütun arasında yapılmaktadır.
7. İlmik açık bir şekilde Tapınak Şövalyesi gibi giyinmiş bir adam tarafından tutulmaktadır.

O halde bütün bu etkenlerin raslantı eseri bir arada olma şansı neydi? Bunu öğrenmek için, Tapınak Şövalyesi ile Hür Masonluğu bağlantılandıran bütün bu öğelerin aynı oymada görülmesinin tamamen rastlantı eseri olduğu şeklinde bir sıfır hipotezi oluşturdum. (Sıfır hipotezim Büyük Loca Kütüphanecisi'nin iddiasıydı ve bunu doğrulamaya giriştim.) Adil olmak için, bunun sadece bir rastlantı olma olasılığına mümkün en yüksek değeri verdim. İşte bulduklarım:

1. Figürün gözlerinin şans eseri bağlı olma olasılığı 0.5'tir çünkü ya gözleri bağlıdır ya da değildir. Sıfır hipotezine en fazla doğru olma şansı veren en kötü durum olasılığı budur çünkü Rosslyn'de başka gözübağlı figür yoktur.
2. Figürün şans eseri diz çöküyor olma olasılığı 0.5'tir çünkü yine ya diz çöküyordur ya da diz çökmüyordur.

3. Figürün bir Kitab-ı Mukaddes tutuyor olma şansı 0.5'tir çünkü yine sadece iki olasılık vardır. Bir tür kitap veya parşömen tutar veya tutmaz.
4. Rosslyn'de boynunda ilmik olan tek figür bu olsa da, figürün boynunda şans eseri ilmik olma olasılığı 0. 5'tir. Yine, Sıfır Hipotezinin doğru çıkması için ona en yüksek şansı veriyorum.
5. Figürün ayağının Masonik bir duruşta (ki tören, adayın yalnız bu şekilde Masonluğa kabul edileceğini söylemektedir) bulunma olasılığı 0.5'tir; çünkü yine ayakları ya bu şekilde olabilir ya da başka türlü. Rosslyn'de başka bir figür ayaklarını böyle tuhaf sembolik bir biçimde tutmuyor; yani yine Sıfır Hipotezine şüphe için en yüksek değeri verdim.
6. Törenin iki sütun arasında gerçekleşme olasılığı 0.5'tir çünkü alternatif, iki sütunun orada olmamasıdır.
7. Bir Tapınak Şövalyesi'nin ilmiği şans eseri tutuyor olma olasılığı 0.5'tir ve Sıfır Hipotezine cömert davranıyoruz; çünkü ilmik boynunda sarkık bir şekilde durabilirdi ya da bir Tapınak Şövalyesi olmayan biri tarafından tutuluyor olabilirdi. Çağdaş Mason töreninde ipi kıdemli deakon, aday İncil üzerine yemin ederken tutar ve törenin geri kalanında ilmik sarkık halde durur.

Şimdi bu yedi olasılığın aynı anda gerçekleşme olasılığını değerlendirmem gerekiyor. Eğer istatistik öğrenmişseniz, bu noktada bileşik olasılığı bulmak için ayrı ayrı olasılıkları çarpmanız gerektiğini hatırlayacaksınız. Yani Sıfır Hipotezinin doğru olma olasılığı en fazla:

$(0.5)^* (0.5)^* (0.5)^* (0.5)^* (0.5)^* (0.5)^* (0.5)$, yani 0.0078'dir.

Bunun anlamı Hür Masonluğu, Tapınak Şövalyesi Masonluğu'nu ve Sir William St Clair'i -ve bu yüzden İskoçya'yı- bağlantılandıran bütün bu öğelerin rastlantı eseri olması için sadece

binde yedi şans vardır. Bu olasılık hem standart % 95, 20'de 1 güven düzeyinden hem de % 99, 100'de 1 güven düzeyinden aşağıdır. Bağların rastlantısal olması için yalnızca 128'de 1 şans vardır. Bu kanıtlara dayanarak Sıfır Hipotezini reddetmem gerekiyor.

Bu beni heykelin oyulduğu zamanlarda spekülatif Masonluk, St Clairler ve Tapınak Şövalyesi arasında bir bağ *olduğu* şeklindeki güçlü iddiayla bırakıyor. Ancak istatistiklerim o bağın ne olduğunu söyleyemiyor.

Olgular William'ın bütün bu öğeleri bir araya rastlantı sonucu getirmediğini söylüyor. Çözümlememe bakarak, William'ın bu eseri onayladığında bütün bu öğelerin bir arada bulunmasını kesin olarak istediği sonucuna varıyorum. Aynı önemli "işaretler" çağdaş Hür Masonluk'ta yaşamaktadır ki Hür Masonluk onların "kadim kardeşlerimizden" alınıp korunduğunu iddia eder. Bu yüzden bu efsanelerin Masonların arasında nasıl anlatılmaya başlanmış olabileceğini merak ettim. William 1484 yılında, Edinburgh şehri Masonlara resmi olarak tanınma hakkı verdikten dokuz yıl sonra öldü. St Clairlerin izini sonraki bölümde takip edeceğiz. Fakat ilk olarak, William St Clair'lerin ilk Masonlarını takip edelim ve onlara ne olduğunu görelim.

Levhalar, Konsey Kayıtları ve Kilise İnşacıları

Hür Masonluğun Kökenleri'nde Profesör David Stevenson şöyle kaydediyor:

> *Edinburgh işçileri ile Masonların birleşmesi için taahhütname 1475'te verilirken, Aberdeen ve Glasgow'da Masonlar, işçiler (marangozlar) ve fıçıcılar topluluklar halinde birleştiler ve sırasıyla taahhütnamelerini 1527 ve 1551 yıllarında aldılar. Ancak bu taahhütnamelerin ilgili zanaatlerin teşkilatlanmasının başlangıcı oldukları zanne-*

dilmemelidir; bundan ziyade genelde zanaat teşkilatları nesiller boyunca var olmuş ve evrimleşmişlerdir ve teşkilatlar çoğu zaman tarihçi için görünür hale ilk kez bu noktada gelseler de taahhütnamelerini almaları bu sürecin aslında doruk noktasını temsil etmektedir.[243]

Bunun başka bir anlamı, Masonik teşkilatların Şehir Konseyi tarafından tanınması için şehirde belli bir süre var olmuş olmalarının gerektiğidir. Nitekim, Stevenson bu dönemin ne kadar uzun olabileceğini söylemiyor. Ne olursa olsun, 1446'da William, Roslin'de büyük bir operatif Mason birliği için güçlü bir üs tesis ettikten sonra (hatırlayacağınız gibi William'ın, şapelin incelikli taş işçiliğini yapmaları için çalıştırdığı Masonlara ev sağlamak için köyü yaptırmış olduğu söyleniyordu) Masonlar bu sürece Edinburgh bölgesinde başlamak için iyi bir konuma gelmişlerdi. Edinburgh söz konusu olduğunda, Masonların güçlenmesi ile taahhütname alınmasının arasından yaklaşık otuz yıl geçmişti.

William 1484 yılında öldüğünde, bir araya getirdiği büyük Mason grubuna ne olmuştu? Rosslyn Şapeli'nin resmi internet sitesi şöyle diyor:

Sir William 1484 yılında öldüğünde, daha tamamlanmamış şapele gömüldü ve planladığı büyük bina hiçbir zaman bitirilemedi.[244]

Diğer deyişle inşaat işi yarıda kesildi ve operatif Masonlar gittiler. Nereye gitmişlerdi? Stevenson, Masonlarına birleşme taahhütnamesi veren sonraki şehrin Aberdeen olduğunu söylüyor. Taahhütname alınması için uygun siyasi ortam yaratma sürecinin Edinburgh'taki gibi yaklaşık otuz yıl sürdüğünü varsayarsak, o zaman locasının 1527'de birleşmesinden otuz yıl önce Aberdeen'de neler oluyordu?

Bir kez daha Mason olmayan Profesör David Stevenson ya-

rarlı bir kaynak oluyor. Aberdeen'deki Kral Koleji'nin batı tarafındaki duvar levhasında Latince şöyle bir yazı keşfetmişti:

> *Pek Şanlı, yüce ve daima muzaffer Kral IV. James'in lütfuyla: Bin beş yüz yılında, Nisan ayının 5'inden önceki dördüncüsünde, Masonlar bu mükemmel koleji inşaa etmeye başladılar.*[245]

Bu tarih Hür Masonlar için önemlidir ve Stevenson, 2 Nisan'ın geleneksel olarak Süleyman'ın Tapınağı'nın yapımının yaklaşık 2500 yıl önceki başlangıç tarihi olarak kabul edildiğini açıklayan bir araştırmayı alıntılıyor.[246] Şöyle ekliyor:

> *Ama bu yazının tuhaf üslubunu açıklamıyor. Projenin hamisi olarak kraldan bahsedilmekle birlikte Masonların 2 Nisan'da işe başladığı da iddia ediliyor. Böyle bir yazıda, sorumlu işçilerin bahsinin geçmesi bile şaşırtıcıyken, bu yazıda kralla beraber anılmışlardır.*[247]

Açık bir şekilde 1500'lü yıllarda Aberdeen'li Masonlar önemli bir toplumsal güç haline geliyordu. Gould ve Stevenson Hür Masonluğa yapılan göndermelerin yaklaşık 1483'ten beri (William'ın, o zamanlar bilindiği adıyla Roslin Şapeli'ne gömülmesinden ve şapel inşaatının yarıda kesilmesinden bir yıl önce) Aberdeen'de görüldüğünü kabul ediyorlar. Açık olan şey ise o zamanlar Aberdeen'de hünerli Masonlar için iş olduğuydu. Aberdeen konseyinin web sitesi St Nicholas Kirk (kilise)'inde yapılan çalışmaya değiniyor:

> *Union Street'deki kilisenin günümüzdeki yapısı ağırlıklı olarak 18. ve 19. yüzyıllardan kalmadır; ancak 12. Yüzyılda yapılmış kilisenin bazı bölümlerine sahiptir ve 15. Yüzyıla ait İskoçya'nın en prestijli kasaba kiliselerinden birinin üzerinde bulunmaktadır.*[248]

Gould 1886'da şöyle yazmıştır:

Eski Aberdeen Locası'nın olaylı tarihi başlı başına bir cildi hakediyor... Aberdeen'deki locanın ilk kuruluşu eski zamanların sislerinin kıyısına kadar uzanıyor ve bir tarihçinin araştırmasından büsbütün kaçıyor... [Ancak] Aberdeen kasabasının kayıtlan bize ulusal tarihe dair benzer kaynaklarda bulunanlardan daha çeşitli türden materyaller sağlamaktadır – çeşitli meslekler ve ticaretle ilgili yasal davalarla bağlantılı olarak hukuki sistem içerisinde insanların o zamanki toplumsal konumlanna anlık bakışlar, yarışmalar, sporlar, görenekler ve giyim tarzları. Tarihsel önemleri, onlara ulaşım şanslan olan kişiler tarafından uzun zamandır kabul edilmekteydi. Konseyin, Baillie'nin ve Lonca Mahkemelerinin faaliyetlerini 1398'den 1748'e kadar, 1414 ile 1433 arası tarihler istisna olacak şekilde kapsamaktadır ve hiç kesilme yoktur.[249]

Bir Mason Loca'sına yapılan yazılı ilk gönderme Aberdeen Kasaba Konseyi'nin İskoç dilindeki kayıtlarında görülüyor. 27 Haziran 1483 tarihli kayıtları şöyle diyor:

It was rehersit be Dauid Menzes, master of the kirk wark, tat it was appoyntit betuix the masowyns of luge efter that thai war accordit vpon certane controuersy betuix thaime that gif ony tmy tocum ony of thaim offendit til vther for the first faute he suld gif xx.s. to Sanct Nicholace wark and, gif thai fautit the thrid tym, to be excludit out of the luge as a common forfautour.[250]

Çevirisi şöyle:

Konsey, kilise işleri başkanı David Menzies'in Loca Masonlarının [adları uygun şekilde kayıtların sonuna kaydedilmiş altı üyeden oluşmaktadır] yönetimine atanmasına karar verdi; bu kişilerden herhangi birinin bir tartışmaya ve yaygaraya neden olması durumunda, Cemaat Kilisesi'ne (Aziz Nicholas Kilisesi) sırasıyla birinci ve ikinci suç-

ları için 20'şer şilin ödeyeceklerdir. [Görünüşe göre bu kişilerin önceden karıştığı kavgalar olmuştu.] Eğer üçüncü kez suçlu bulunurlarsa locadan atılıp normal bir suçlu sayılacaklardır.

O zamanlar bile, üçüncü seferde locadan atmadan önce iki ihtarla beraber bir dizi para cezası vermek yaygın bir uygulamaymış gibi görünüyor.

Gould bunun bir iç tüzük olarak kaydedildiğini ve kent meclisi ile konsey tarafından onaylandığını, Masonların *be the faith of thare bodiis* (topluluklarına sadık kalarak) itaat etmek zorunda olduklarını ekliyor. Özel olarak ikisi suçlu olarak nitelenmişlerdi ve eğer ikisinden biri kabul edilen yasayı çiğnerlerse, bu kişinin *beis fundyn in the faute thairof salbe epellit the luge fra that tyme furtht* (suçlu bulunursa bu tarihten sonrası için locadan atılacağına) dikkat çekilmişti.[251] David Stevenson aynı kaydı incelemişti:

1483'te Aberdeen'de, kasaba konseyi altı "loca Masonu" (ç.n: İskoççа, masownys of the luge) arasındaki bir anlaşmazlıkla ilgilenmiştir. Suçlulara para cezası verilmiştir ve başka suçlar işlemeleri durumunda locadan atılacakları (bu yüzden büyük ihtimalle işlerine de son verilmiş olacaktı) söylenerek tedbir alınmıştır. Bu Aberdeen Locası, Kilise İşleri (kirkworks) sorumlusunun gözetimi altındaydı ve Aziz Nikholas kasaba kilisesine bağlı kalıcı ya da yarı-kalıcı bir kurumdu. 15. Yüzyılın sonlarında locaya yapılan bu göndermeler Aziz Nicholas Kilisesi'nin koro yerinin yeniden inşaa edildiği dönemle de aynı zamana denk gelmektedir.[252]

Gould bu döneme ait pek çok başka kayıt bulmuştu. 15 Kasım 1493'te şöyle deniliyordu:

Kent meclisi ve konsey, bir yıllığına üç Mason tuttu, görevleri *abide in that service, bathe in the luge and vtenche, and*

pass to Cowe, than to hewe and wirk one thar aone expensis, for the stuf and bigyne of that kirk werke [hem locaya hem de kamuya olan görevlerini yerine getirmek ve Cowe köyüne gidip kilise inşaatının bloklarını ve taşlarını yontup, sıkı bir şekilde çalışmaktır].[253]

Stevenson aynı noktaya değinerek şöyle diyor:

Bu Aberdeen locası, Kilise İşleri (kirkworks) başkanının gözetimi altındaydı ve Aziz Nikholas kasaba kilisesine bağlı kalıcı ya da yarı-kalıcı bir kurumdu. 15. Yüzyılın sonlarında locaya yapılan bu göndermeler inşaat faaliyetlerinin olduğu bir döneme denk gelmektedir: Aziz Nicholas Kilisesi'nin koro yeri yeniden inşa edilmiştir. Doğrusu, loca binası yaklaşık bu zamanlarda inşa edilmiş olabilir. 1485 yılında kasabanın locayı 100 merke [marka] Montrose'lu birisinden aldığı ve bu kişinin locayı kilisede çalıştırdığı Masonlar için yaptırdığı; ama sonra konseyin locayı onun elinden aldığı söylenir. 1493 yılında üç Mason "luge"da (locada) kalıp, ona itaat ederek burada ve başka yerde çalışmaya karar vermişlerdir. Beş yıl sonra bir Mason "to mak gude seruice in the luge" (locada [ve dışarıda] iyi hizmet vermeye); iki Mason ise "to remane at Sanct Nicholes werk in the luge" (Locada [ve başka yerde]Aziz Nikholas İnşaatında kalacağına), dışarıya izinsiz çıkmayacağına yemin etmiştir.[254]

Gould'un vurguladığı, İskoçca *bathe in the luge and vtenche* cümlesi alışılmadık olsa da Gould bunun üstünde durmamıştır. Stevenson'ın bu cümleyi "locada ve başka yerde" diye çevirdiğini farkettim. Aklıma eğer bu alışılmadık cümle üzerinde veri madenciliği tekniklerini kullanırsam, başka yararlı şeyler de bulabileceğim geldi. Dundee Üniversitesi'nin İskoç dilinde online bir sözlük[255] yaptığını biliyordum ve bu projenin altyapısı için Aberdeen Kasaba Konsey kayıtları da dahil pek çok eski İskoçça belgeyi dijital ortama aktarmışlardı. Veritabanlarında bu

cümleyi arattım ve 1493 kayıtlarına başka ilginç bir cümle buldum. Şöyle diyordu:

> *Alexander Stute, Masonis, hirit be the aldirman for ane yer to remane and abide in thar seruice, batht in the luge and vtenche.*[256] [Mason Alexander Stuart, burada bir yıllığına belediye meclis üyesi olarak hizmet vermesi için atandı, hem locada hem de başka yerde.]

Dundee veritabanı, 1483 yılının bir Mason Locası'na dair en eski yazılı kaydın tarihi olduğu konusunda Gould ve Stevenson dediklerini teyit etmişti; en azından Dundee'nin dijital veritabanı için durum buydu. Fakat aynı zamanda on yıl sonra bir loca Masonunun belediye meclisi üyesi olduğu şeklindeki ilginç ayrıntıyı eklemişti (Gould'un on yıl öncesinde olduğunu söylediği gibi işçi olarak alınmaktan ziyade belediye meclisi üyesi olmuştu). Aberdeen Locası'nın çalışmayan üyeleri olduğuna dair on yedinci yüzyıldan kalma azımsanamayacak bulgular vardır; ancak bu kayıt Loca üyelerinin Aberdeen toplumunun önemli ferdleri haline gelme sürecinin çok daha önce başladığını öneriyor.

22 Kasım 1498 tarihli Konsey kayıtlarında, Mathou Wricht'in (genişletilmiş 1483 kaydında adı geçen Masonlardan biri) "be his hand ophaldin, to make gude seruice in the luge" [elini kaldırarak locada iyi hizmet vereceğini] kabul ettiği; "the said day that Nichol Masone and Dauid Wricht oblist thame be the fathis of thar bodiis, the gret aithe sworne, to remane at Sand Nicholes werk in the luge... to be leile trew in all points" [bahsi geçen günde Mason Nicholas ve işçi David topluluklarına sadık kalacaklarına, St Nicholas inşaatına locada devam edeceklerine ve her durumda sadık ve dürüst olacaklarına büyük yemin etmişlerdir]. Gould da bu pasajı kayıtlarda görüp, şöyle demişti:

Loca (luge) sözcüğünün ilk kullanım örnekleri ve bağlamlar -locadan atılma cezası gibi- kelimenin basit bir kulübe veya evden daha fazlası anlamına geldiğini öneriyor. Aberdeen'de on beşinci yüzyılda dahi, loca esasen özel bir binaymış ve Masonlukla ilgili işlere sıkı bir şekilde ayrılmış gibi görünüyor. Localarda çalışmak Hür Masonlar'ın ayrıcalığıydı; cowanlar ve itaat etmeyen üyeler locadan atılıyorlardı.[257] [Mason dilinde, bir cowan harçsız duvarcılar gibi ham taşla çalışan işçilerdir; bunlar bir Mason'un yaptığı gibi taşı nasıl şekillendireceklerini ve onunla nasıl çalışacaklarını bilmezler.]

Roslin'deki inşaat işinin yarıda kesilmesiyle, Aberdeen'deki St Nicholas Kilisesi'ne bağlı kalıcı bir locanın kurulmasının aynı zamana rast gelmesinin bir rastlantı olması pek mümkün değildir. On beşinci yüzyıl İskoçya'sında, Aberdeen'deki bu yeni locayı dolduracak ve gereken işleri yapacak sayıda hünerli yerel Mason yoktu.

Father Hay şöyle diyerek bu sıkıntıya şöyle değinmişti:

[William] başka bölgelerden ve yabancı krallıklardan ustalar getirip, Masonlardan, marangozlardan, demircilerden, satıcılardan ve maden işçilerinden oluşan günlük her türden işçinin mevcut olmasını sağlamıştı.[258]

En iyi tahminle kırk yıl sürecek bir iş için bu göçmenleri yerleştirdikten sonra, William hünerli Masonlardan oluşan yerli bir iş gücü yaratmayı başarmıştı; bu işçiler hükmen birinci nesil İskoçlar olmuşlardı. Babalarının hatta büyükbabalarının kırk yıl önce terk ettiği yurtlarına dönmeyi tercih etmektense İskoçya'da iş aramayı seçmeleri olmayacak bir şey değil. Ve eğer İskoçya'da çalışmak istemişlerse, hareketli olan yer Aberdeen'di.

Bu varsayımı isimleri takip ederek kanıtlayamam çünkü Aberdeen Kasabası ilk locayı kuran bazı Masonların isimlerini kaydetmiş olsa da (özellikle on yıl sonra belediye meclisi üyesi

olan Alexander Stute [Stuart]'unkini) Roslin'de, çalışma durduğunda işsiz kalan Masonların kaydı yoktur. Fakat istatiksel çözümleme yoluyla Roslin'den ayrılan bir Mason'un oyma taş yapısına Masonik tören ve simgelerin izlerinin -ve bu izler kardeş Masonlar tarafından yontulmuştu- olduğu bir binada çalıştığını göstermiştim. Acaba Aberdeen Locası'nın kökeni kuzeye yapılan bu göç müydü? Bu düşünceyi sınamak için erken tarihlere ait Masonik tören ve simgelere dair bulgular bulmam gerekiyordu.

Ama ilkin, başka bir olasılığa, yani beşinci bölümde (sayfa 103) tanıttığım Göçmen Fransız efsanesine daha yakından bakmak istedim. Bu olmuş olabilir miydi? Aberdeen Locası Mason Üstadı ve Aberdeen Kasaba Konseyi üyesi Alexander Stuart, Pierre d'Aumont'un varisi ve varlığına devam eden Tapınak Şövalyesi'nin büyük üstadı mıydı?

Sonuç

Spekülatif Hür Masonluk Zanaatı'nın kökenleri söz konusu olduğunda, Tapınak Şövalyesi'yle doğrudan bir bağ bulamadım. (Masonlar, çalışan taş Masonlarından oluşan "operatif" localar ile düşünmek, tören çalışmak ve Masonik öğretilerin manevi anlamı üstünde muhakeme etmek için biraraya gelen insanlardan oluşan "spekülatif" locaları ayırırlar.) Spekülatif locaların hepsi, Mason efsanesinin tören uygulamalarına ve varlığına dair en eski bulguları sergileyen Roslin Şapeli'nin inşasından sonra ortaya çıkmıştır. Belgelenmiş en eski loca, Roslin'deki çalışma bittikten ve St Clair Şapeli'nde çalışan Masonlar dağıldıktan kısa süre sonra Aberdeen'de ortaya çıkmıştır.

Şimdi, Aberdeen'de Hür Masonluğu Tapınak Şövalyesi sığınmacılarının kurduğunu iddia eden efsaneye daha yakından bakmam gerekiyordu. İlk İskoç Mull adasına, sonraysa dar bir boğazdan geçerek Iona adasındaki St Columba manastırına bir

yolculuk yapmamı gerektirecekti bu. Anakaraya dönüp, Eski Aberdeen'deki St Nicholas Kilisesi'ni, onu inşa eden insanları öğrenme amacıyla ziyaret etmeden önce Ölüler Sokağı boyunca yürüyüp Yüksek Kralların ve azizlerin yaşamları hakkında düşünecektim.

Yedinci Bölüm

Tapınak Şövalyesinin İskoçya'ya Kaçışı?

Yine O Kayıp Filo

J.S.M. Ward'ın *Hür Masonluk ve Kadim Tanrılar*'da ileri sürdüğü fikrin kendine has bir çekiciliği var. Tapınak Şövalyesi filosunun ortadan kayboluşunu açıklıyor; Tapınak Şövalyesi'ne ait gizlerin aktarılmasını ve örgütün devam ettirilmesini olanaklı kılan uygun bir güzergâh veriyor; Hür Masonlar'ın nasıl Tapınak Şövalyesi mirasının koruyucuları haline geldiklerini açıklıyor; son olarak Hür Masonluğun Aberdeen'deki eskiliğini açıklıyor. Her şey hesaba katıldığında, fikir bize pek çok şey sunuyor. Peki doğru mu?

Ward'a göre:

> *Auvergne Büyük Üstadı Pierre d'Aumont, beş şövalye ve iki kumandan ile beraber, operatif Mason kılığında Mull'a kaçmışlardır ve örgütü devam ettirmeyi kabul edip, Büyük Üstat olarak d'Aumont'u seçmişler, Hür Masonlar ismini alarak, onlara ait pek çok simgeyi benimsemişlerdir. 1361'de Aberdeen'e taşınmışlar ve Hür Masonluk buradan bütün Avrupa'ya yayılmıştır.*[259]

Ancak bu açıklama ile ilgili sorunlar vardı. On sekiz gemilik Tapınak Şövalyesi savaş filosunun, şafak baskınından önceki akşam, şövalyelerle ve hazineyle dolu halde La Rochelle'den ay-

rıldıklarını söyleyen efsaneye baktığımda, çok geçmeden böyle bir filonun varolmadığı açık hale gelmişti. Büyük Üstat Jacques de Molay ile subaylarını Fransa'ya getiren onsekiz gemi, ticaret gemileriydi ve La Rochelle'de durmayıp, Tapınak Şövalyesi ticaret işlerine devam etmişlerdi. Nitekim, sabah baskını gerçekleştiğinde üst düzey bir Tapınak Şövalyesi subayı denizde olup, akıllı bir şekilde geri dönmemeye karar vermiş olabilirdi. Deniz yoluyla İskoçya'nın batı kıyısına kaçan ve sonunda kendilerini Aberdeen'de bulan Müdür ve beş şövalye ile ilgili hikâye incelenmeye değecek kadar makuldü; yine de Malcolm Barber'ın *Yeni Şövalyelik*'te köklü bir tarihsel trend hakkında şöylediklerini hatırladığımdan ihtiyatlıydım:

> *Tarihi kökten açıklamanın cazibesi öyle büyüktür ki yazarlar kanıtların yetersizliğinden yılmadan hep buna kalkışmışlardır. Son zamanlarda, televizyon ve kitap yoluyla, Tapınak Şövalyesi bu çok önemli rölü doldurmuştur. Bu tür yazarlar için kanıt yetersizliği hiçbir zaman büyük bir sorun olmamıştır.*[260]

Barber'ın uyarısının ışığında, şöyle düşünmeden edemedim: Auvergne'nin her tarafı karalarla çevriliydi, o halde neden buranın müdürü denizde olsundu ki, hatta neden bir gemiye ulaşımı vardı? Yine de şu fikir iyice yerleşmişti:

> *De Molay ile yanındakileri Kıbrıs'tan La Rochelle'e getiren on sekiz gemilik filo da ortadan kaybolmuştu. Çok sayıda çağdaş yazarın kılı kırk yaran dedektiflik çalışmalarının tamamı... sağlam tarihsel olgular yoluyla, geleneklerin Fransız Hür Masonluğa geçtiğini, Tapınak Şövalyesi'nin hazinesinin ise İskoçya'ya saklanması için gönderildiğini gösterme eğilimine sahip. Roslin St Clairleri'nin, örgütü kurup tarihi boyunca yöneten gizli bir grubun üyeleri olduğunu biliyoruz.*[261]

Fransa La Rochelle'den Mull Adası'ndaki Tobermory'e yapılan bir yolculuk yaklaşık 700 deniz mili kadar. Ortalama bir hızla, mesela iki knot, iki haftadan kısa bir süre içinde tamamlanabilir. Güzergahın tümü kıta sahanlığının sığ suları içinde bulunuyor, bu nedenle böyle bir yolculuk Tapınak Şövalyesi'nin kullandığı gemi türünün teknik olanaklarının içindeydi.

Robert Louis Stevenson'un macera öyküsü *Kidnapped*'i okumuşsanız Mull Adası'ndan ne bekleyeceğinizi bilirsiniz, çünkü Stevenson'un bu klasik öyküsü burada geçmektedir. Ada vahşi, rüzgârlı, güzel ve nemlidir; doğu-batı, kuzey-güney birbirinden en uzak noktalarla hesaplandığında yaklaşık 40 km uzunluğunda, 56 km enindedir. İskoçya'nın batı kıyısında, Oban'ın Argyllshire limanın yakınında, Atlantik Okyanusu'nda bulunmaktadır. 482 km'lik sahil şeridiyle, Mull'un çok sayıda doğal limanı vardır ve en ünlüsü Tobermory'dir. Mull'un hemen batısında ise, Aziz Columba'nın bir Kelt Kilisesi (Roma Katolikliğinden uzak bir geleneğe sahipti) manastırı kurduğu ve batı Avrupa'nın en eski Hıristiyan mezarlıklarından birine sahip olan Iona vardır. Ward'ın fikrini inceledikçe, gözüme daha makul gelmeye başlamıştı – bu yüzden yapılacak tek şey kalmıştı: Mull'u ve Iona'yı ziyaret et ve delil bulabilecek misin diye bak.

Feribotu beklediğim sırada kaldığım Oban, Mull'a doğru bakıyordu. Buranın güçlü bir Mason geleneği vardır; limana bakan tepenin üstündeki dekor amaçlı ihtişamlı bir yapı olan ve kolezyuma benzeyen MacCaig Kulesi'nin masrafları hayırsever bir Hür Mason olan banker John Stuart McCaig tarafından karşılanmıştı. (Amacı yerel operatif Masonlar için sürekli iş sağlamaktı ve 1902'deki ölümüne kadar McCaig binaya devamlı eklemeler yapmıştı.) Oban'a vardığımda yerel Mason Locası, Albany Street'deki Oban Ticari Locası No. 180 ile bağlantıya geçtim ve kardeşlerime bölgedeki olası Tapınak Şövalyesi bağlantılarını sordum. Akıllarına iki fikir geldi:

1. Iona Adası'ndaki Aziz Columba Katedrali'nin bakmaya değer olduğunu önerdiler; zira söylenenlere göre burada Tapınak Şövalyesi'ne ait pek çok mezar taşı vardı.

2. Kardeşlerden biri Kilmartin'deki kilisenin mezarında da Tapınak Şövalyesi'ne ait olduğu söylenen taşların bulunduğunu söyledi.

Anakarada olduğundan, Kilmartin'e arabayla giderek başlamaya karar verdim; ertesi sabah Oban'ın güneyine doğru yola koyuldum. Kilmartin eski taş oymalarla, dikili taşlarla ve Neolitik höyüklerle dolup taşan bir vadideki küçük bir köydür. Birkaç ziyaretçi evi, bir tane barı, mükemmel bir restoranı, bir köy dükkânı, Kilmartin House'da[262] büyüleyici bir müzesi ve birkaç evi vardır. Kilise vadinin doğusunda bulunan bir taraçanın üstünde bulunmaktadır ve bir dizi taş yığını ile dikili taşa bakmaktadır. Kılavuz şu anki kilisenin 1798 tarihli bir kilisenin yerine 1834-5 yıllarında inşa edildiğini; ilk kilisenin ise 1304 yılında yapıldığını söylüyor.

Dahası Obanlı Mason kardeşim haklıydı: kilisede ve arazide çok sayıda Orta Çağ'dan kalma mezar taşı bulunuyordu, çoğunda ise şövalye ve kılıç kabartmaları vardı. Kilise avlusunda, üzerlerinde şövalyeler olan çok eski bazı mezar taşları vardı; diğerlerinde kılıçlar, bazılarında ise hem şövalyeler hem de kılıçlar vardı. Bunların yanında on yedinci yüzyıldan kalma pek çok Mason mezarı da bulunuyordu.

Kötüsü ise bu taşlar zırhlı şövalye görüntüleri gösteriyor olsa da bunlar dindışı şövalyeler gibiydiler. (Londra'daki Templar Church'te bulunanlara benzer Tapınak Şövalyesi mezar kabartmalarının ayırt edici özelliği, şövalyelerin bacaklarının belli bir biçimde çarpraz durur halde resmedilmesidir. Sadece Tapınak Şövalyesi böyle resmedilir, dindışı şövalyeler geleneksel olarak düz bacaklarla veya bazen bacakları bileklerde birleşir şekilde gösterilir.) Böyle de olsa neden bu efsanenin hâlâ yaşadığını an-

layabiliyordum. Kilise tam da örgüte Fransa'da baskın yapıldığı yıllarda kurulmuştu, kilise avlusu Orta Çağ şövalyeleri görüntüleriyle doluydu ve ayrıyeten on yedinci yüzyıla ait Mason mezarları vardı. Yakın zamanda şövalyeli ve kılıçlı mezar taşlarının görüntüleri, çağdaş bir Neo-Tapınak Şövalyesi teşkilatı tarafından internete konulmuştu.[263] İlk bakışta bu taşlar Tapınak Şövalyesi gibi görünseler de sonradan açıklayacağım gibi, bundan şüphelenmeye başlamıştım. Yine de, şövalyelere ve kılıçlara odaklanan yerel bir taş oyma geleneğinin (pek çok Tapınak Şövalyesi mezar taşı, sadece mezar sahibinin kılıcının şeklini gösterir) nasıl olup da Fransız göçmen efsanesi ile bağlantılandırılabildiğini anlayabiliyordum ve Mason mezarlarının varlığı bu hikâyeye tuz biber ekmişti. Tapınak Şövalyesi efsanesinin tekrar ortaya çıkmasına Ward'ın 1920'lerdeki yapıtıyla yaygınlaşmış Fransız Mason efsanesi ile Kraliyet Örgütü'nün kuruluş efsanesi mi önayak olmuştu? 1989 yılında, iki Mason olmayan kişinin zanaat üstüne yazdığı *Tapınak ve Loca* adlı kitapta bu hikâyeler tekrar ortaya çıktı:

> *[Kilmartin'in] kilise avlusuna girmemize neden olan sadece tembel bir meraklılıktı. Fakat orada... sıkı ve düzenli bir şekilde sıra sıra dizilmiş kötü derecede yıpranmış mezar taşları vardı. Dik duran seksen tane vardı. Bazıları yere o kadar gömülmüştü ki şimdiden üstlerinde otlar çıkıyordu... Özellikle sonraki tarihlere ait, daha iyi durumda olan çok sayıda taş, incelikli oymalarla süslenmişlerdi – dekoratif motifler, aile ve klan armaları, çeşit çeşit Masonik simgeler. Diğerleri dümdüz olana kadar aşınmışlardı. Ancak burada bizi asıl ilgilendiren, üstlerinde sade ve düz bir kılıç dışında hiçbir şey olmayan mezarlardı... İşte taşların en eskisi olan ve en kötü şekilde yıpranmış, aşınmış ve zedelenmiş olan taşı bu süssüz, sıradan kılıç belli ediyordu... Aradığımız Tapınak Şövalyesi mezarlığını bulmuşuz gibi görünüyordu.*[264]

Yazarlar taşları Tapınak Şövalyesi mezarlığının işaretleri olarak düşünmeden teşhis etmişlerdi:

> *Araştırmamız boyunca, İngiltere'de hâlâ ayakta duran Tapınak Şövalyesi müdürlüklerinin neredeyse hepsini; Fransa'da, İspanya'da ve Orta Doğu'dakilerin ise çoğunu keşfetmiştik. Tapınak Şövalyesi heykellerine, armalarına, süslemelerine –ve şu an az sayıda bulunabilen mezarlara– bıkma derecesinde aşinaydık. O mezarlar Kilmartin'deki mezarlarla aynı özelliklere sahipti.*[265]

Doğrudan söylemeseler de vardıkları sonuç, bunların J.S.M. Ward'ın önceki yapıtında bahsettiği Auvergne Tapınak Şövalyesi Büyük Üstadı Pierre d'Aumont, iki kumandan ve beş şövalyenin isimsiz mezarları olduğuydu. Ancak nasıl olmuştu da Argyll'deki bu uzak vadide idiler? Sonradan başka bir yazıda, cevapları belli olmuştu:

> İlk tutuklamalardan kısa süre sonra, Auvergne Üstadı'nın *Britanya'ya geldiği biliniyordu...* Şövalyelerin hep beraber yaptığı bir göç, özellikle de yanlarında örgütün hazinesi varsa, *neredeyse kesin biçimde Tapınak Şövalyesi filosunu* –yani gizemli bir şekilde ortadan kaybolan ve hakkında pek az şey bilinen o filoyu- *da içerecektir.* Gerçekten de Tapınak Şövalyesi filosu, örgütün son günlerini kuşatan pek çok soruyu cevaplayabilir. Bunun dışında Argyll'deki olası Tapınak Şövalyesi varlığını da gösterebilir.[266] [İtalikler benim]

Romantik güzel bir hikâye ama Kilmartin'in mezartaşları 1300'e kadar gitmiyor olabilir (sadece kilise alanı bu kadar eski) ve tarz olarak pek Tapınak Şövalyesi işi gibi görünmüyor; ayrıca varolmayan, hazine dolu Tapınak Şövalyesi filosunun ilk yerleşimcilerin ulaşım yolu olması da pek mümkün görünmüyor. Yine de Hür Masonluk zanaatının on yedinci yüzyılda Argyll'de varolduğunu gösteren tarihlendirilmiş Mason mezarları biçiminde

pek çok kanıt var. Ancak bu pek de büyük bir sürpriz değil çünkü göreceğimiz gibi Edinburgh Locası'nın toplantılarına dair 1599'a kadar giden kesintisiz kayıtları var. Ve Argyll'de, 50. No'lu Aziz Yuhanna ve Adalar Locası adlı bir loca vardı ve İskoç Büyük Locası'nın 1736'daki kuruluşundan çok daha geriye gidiyordu. Belki de Mull ve Iona başka kanıtlar sağlarlar.

Deniz Üzerinde Mull'a Giderken

Mull'dan Iona'ya yaptığım yolculuk heyecan verici ve inanılmazdı. Bunu yazarken, masamın üzerinde, bana adadayken verilmiş olan, Aziz Columba'nun tarif ettiği, üzerine siyah bir haç çizili beyaz bir çakıl taşı var. (Onu sağ elimle sıkıca tuttuğum yeni aldığım beyaz taşla beraber Ölüler Şehri'nin başında dururken üstümde dönen martıların gaydaya benzeyen sesleri aklıma geliyor.) Beyaz taşın hikâyesi, Iona Manastırı'nın 679-704 tarihlerinde dokuzuncu başkeşişi olan Adamnan tarafından anlatılıyor. Manastırı M.S. 52'de kuran Kelt Kilisesi azizi Columba'nın bir yaşam öyküsünü yazmıştı. Adamnan, Columba'nın nehirden beyaz bir taş alıp onu bazı büyüler için kutsadığını ve bu taşın doğaya aykırı biçimde suya atılınca bir elma gibi su üstünde kaldığını söylüyor.[267] Bugün, Iona'da yaşayanlar lekesiz beyaz çakıl taşları alıyor, bunları Aziz Columba haçı ile oyuyor ve haçı siyaha boyuyorlar. İşte bana böyle bir taş verilmişti ve ben taşı bu güzel adanın hatırası olarak masamda saklamaktayım.

Iona olağanüstü uzak ve engebeli bir ada; İskoç krallarının mezarları ve Aziz Columba Manastırı ile bilinmekte. Columba İrlanda'dan sürgün edilmişti ve son yıllarını İskoçya'da geçirmişti. Manastır kurma konusunda müthiş bir adamdı; İrlanda'da Derry, Kells, Durrow, Lambay, Sowrds, Drumcliff, Glencolumcille ve Tory adalarındaki manastırları kurmuş; bunun ardından İskoçya'ya taşınarak Hinba (Jura), Tiree ve Loch Awe manastırlarına kurmuş, en sonundaysa Iona'ya yerleşmiştir.[268]

Aziz Columba'nın en önemli yerine varışım unutulmazdı. Mull dağ burnunu geçtikten sonra, feribotun karaya geldiği nam Mairtear'dan -Şehitler Limanı- yukarıya yürüdüm. İndiğimiz yerdeki ev kümelerinden uzaklaşırken, açık mavi gökyüzünün önünde hatları etkileyici bir şekilde ortaya çıkan günümüzdeki manastır binasını gördüm. Fakat ona ulaşabilmek için Sraid nam Marbh'ı -Ölüler Sokağı- geçmem gerekiyordu. Eski kralların bu mezar alanına doğru yokuş çıktım. Burada, Somerled Mac Gillebride'dan MacDonald klanının şeflerine kadar Adaların Lordları'nın gömülü olduğu söyleniyordu; yanı başlarında ise epey uygun biçimde, Britanya İşçi Partisi'nin merhum başkanı John Smith yatıyordu.

Üzerinde adım attığım topraklar ünlü *Relig Odhrain*'di – kralların mezarı. Orta Çağ'da yazılmış Alba Kralları Tarihi'ni doğru olarak kabul edersem, o halde o güneşli yaz gününde, Piktli Kral Bruide, İrlanda Yüksek Kralları Artgal ve Niall Frossach, Nors Kralları Olaf Cuaran, Godred Olafsson ve Uspak Hakon ile Kenneth MacAlpin'den Macbeth'e kadar 200 yıl boyunca hüküm sürmüş İskoç krallarının mezarlarının arasında yürümüştüm.[269] Iona'daki tarih duygusu güçlü ve yoğundu. Şu an manastıra bakan Iona belediyesinin kurucusu George MacLeod, Iona'yı "maddeyi, manevi dünyalardan sadece bir kopya kâğıdının ayırdığı ince bir yer" olarak tarif ediyor.[270]

On yedinci yüzyılın sonlarında yazdığı Britanya Kilisesi tarihinde Muhterem Bede, Iona Manastırı'nın kuruluşunu kaydetmiştir:

Columba, Britanya'ya kudretli Piktli Kral Meilochon (Mailcuin) oğlu Bridius'un saltanatı sırasında gelmişti; bu adayı [Britanya], örnek olup, vaaz vererek İsa inancına geçirmişti ve kendisine manastır kurduğu Iona adası verilmişti. Iona küçük bir adadır ve İngiliz ölçüleriyle yaklaşık beş hide alana sahiptir; günümüze kadar adayı onun varisleri ellerinde tut-

muştur. Columba Britanya'ya vaaz vermek için geldikten yaklaşık 32 yıl sonra yetmiş yedi yaşında ölüp, buraya gömülmüştür.[271]

679'da Iona Başkeşişi olan Adamnan, Aziz Columba'nın Hayatı'nı ilk yazan kişiydi ve Columba'nın ölümünü şöyle anlatmıştı:

Bir zamanlar muhterem adamın huzurunda dürüstçe konuşup, şöyle diyen bir kardeş vardı: "Ölümünüzden sonra cenazenize katılmak için, bu illerdeki bütün nüfusun kürek çekip adayı dolduracağı düşünülüyor." Bu sözleri duyan aziz şöyle demişti: "Benim ufak çocuğum, bu olay senin dediğin gibi olmayacak. Cenazeme yığınla insan gelmeyi başaramayacak. Sadece cemaatimden keşişler beni toprağa gömüp, cenazemi onurlandıracaklar."

Her şeye kadir Tanrı, Columba vefat ettikten sonra bu kehanet niteliğindeki sözlerin hemen yerine gelmesini sağladı. Çünkü gündüz gece kesintisiz üç gün boyunca yağmursuz rüzgârlı bir fırtına esti ve öyle güçlüydü ki kimse tekneyle adaya gelemedi. Ve kutsanmış adamın cenazesi bittiğinde, fırtına hemen dindi ve bütün deniz sakinleşti.

Okuyucu, efendimizin Tanrı huzurunda ne kadar büyük ve özel bir şerefe sahip olduğunu görsün; zamanında ölümlü etiyle yaşarken ettiği dualarla, Tanrı fırtınaları dindirmiş, deniz sakinleşmişti; ve ihtiyacı olduğunda bu sefer rüzgârlar esmiş, denizler onun isteğiyle rüzgârla hareketlenmişti; fakat yukarıda denildiği gibi, cenaze törenlerinin bitmesinin ardından, büyük bir sessizliğe gömülmüşlerdi.[272]

Iona, İskoçya'da Kelt Hıristiyanlığının güç simgesi haline gelip, bir hac yerine dönüşmüştür. Roma'dan çok uzaktaydı ve Papa'nın yetkisini hiçbir zaman kabul etmemişti; bu yüzden kovuşturalan ve sığınak arayan Fransız Tapınak Şövalyesi için ideal bir yer olurdu. Adamnan'ın *Aziz Columba'nın Hayatı*'nı resimli çevirisini baskıya hazırlayan John Marsden'in dediği gibi:

Iona'nın önemi ve etkisi [sonraki] yüzyıl boyunca iyice arttı... M.S. 597'den sonra, çok sayıda hacı kutsal Iona adasına akın etti. Kralların ölüleri Relig Odhrain'de yatmaları için Ölüler Sokağı'na gömüldü; Iona Kelt öğretiminin ana merkezi olarak ünlendi ve adı saygıyla anıldı... "Beyaz şehitliğin" mıknatısıydı.[273]

Marsden ayrıca, Columba gelmeden uzun süre önce Iona'nın, Piktlilerin, Norsların ve İskoç krallarının geleneksel mezar yeri olduğuna dikkat çekiyor. Manastırın kuruluşuyla ilgili karanlık bir efsaneden bahsediyor; pagan mezarlığı Odhrán adlı bir keşiş kurban edilerek kutsanırken, keşiş şehit olarak diri diri gömülmüştü:

> Odhrán'ın gömülüşüyle ilgili korkunç efsane Iona'nın kuruluşuyla içe içe hale gelmiştir. İrlandalı Betha Coluim Cille, Odhrán'ın törende canlı canlı gömülüş hikâyesini -karanlık pagan imalarla- manastırın kuruluşuna eklemiştir:
>
> *[Columba] ardından halkına, burada köklerin toprağa yerleşmesinin herkes için iyi olacağını söyledi. Ve onlara, içlerinden birinin adayı kutsamak için toprağın altına girmesine izin verdiğini söyledi. Odhrán çabucak ayağa kalktı ve şöyle dedi: Beni kabul edersiniz, buna hazırım. Ey Odhrán, dedi [Columba], bunun ödülünü alacaksın: ilk senin adını söylemeyen kimseye kabrimde rızasını vermeyeceğim. Bunun üzerine Odhrán cennete gitti.*
>
> *Iona'daki en eski mezarlık hâlâ Odhrán'ın ismini taşımakta; bu ithaf tartışmasız Columba'nın manastın kuruşundan eskiye gidiyor... Odhrán tarihsel bir kişi olsa da, Columba ile tarihsel bir bağlantısı yoktu ve Columba'yla Iona'ya giden kardeşlerin aralarında adı hiçbir yerde geçmiyordu. Iona'nın kuruluşuyla "diri diri gömme" törenini ilişkilendiren herhangi bir efsaneyi karalamak, Adamnan için gayet normal bir şey olurdu.*[274]

Başka ne olursa olsun, Iona hâlâ etkili bir efsane kaynağı. Azizlerin ve savaşçıların son durağıydı - ve bir kez daha Oban'daki Mason kardeşlerim haklıydı. Manastırın dışında şövalye ve kılıç görüntüleriyle bezeli pek çok taş vardı. Ziyaretim sırasında, taşların çoğu yolun yakınındaki ek bir binaya konulmuştu. Çok etkileyiciydiler. Şansıma 1881 yılında James Drummond bu taşların ayrıntılı bir incelemesini yapmıştı ve onların detaylı çizimleriyle beraber, listelerini de yayımlamıştı. (Kitabı, *Iona ve Kuzeybatı İskoçya'daki Yontma Anıtlar* 1994 yılında yeniden basılmıştı, bu sayede bir kopya alabilmiştim.[275]) Fransız Tapınak Şövalyesi göçmen efsanesine uymayan şekilde, çarpık bacaklı şövalyeler veya Masonik simgeler yoktu. Ardından, Oban'a geri dönen İskoç MacBrayne feribotunun lobisinde oturmuş Drummond'un kitabını okurken, daha önce bahsettiğim 1989 tarihli Masonik kitabın yazarlarının, Kilmartin'deki Tapınak Şövalyesi mezarları için kanıt verirken kafalarını karıştıran bir şeyin cevabını buldum:

Hatta birkaç kadın mezarı bile vardı. Aradığımız Tapınak Şövalyesi mezarlığını bulmuşuz gibi görünüyordu. Kilmartin'deki rütbeli mezarların çokluğu, kesin bizden önceki ziyaretçilerin de bazı sorular sormasına neden olmuştu. Burada gömülü olan savaşçı adamlar kimdi? Neden böyle sapa bir yerde bu kadar fazla? Yerel yetkililer ve antikacılar hangi açıklamalan sunuyor? Kilisedeki plaka bu konuya yalnızca zayıf bir ışık tuttu. Tek söylediği taşlann en eskilerinin yaklaşık 1300 yılından, en yenilerinin ise on sekizinci yüzyılın başlarından kalma olduğuydu. Plaka, "eserlerin çoğu 14. Ve 15. Yüzyılın sonlannda Loch Awe civarında çalışan bir heykeltraş grubunun ürünüdür" diye bitiyordu. Hangi heykeltıraş grubu? Eğer kurallı veya teşkilatlı anlamıda bir "grup" oluşturdukları biliniyorsa, ki durum açık bir şekilde böyle görünüyor, onlar hakkında daha fazla şey biliniyor olmalı. Ve

heykeltıraşların "gruplar" halinde, belli bir amaçları veya belli bir kurumları -örneğin kraliyet veya aristokrasi evi, veyahut dini bir örgüt- olmaksızın, toplanmalan tuhaf değil mi? Ne olursa olsun, taşları kimin yonttuğu konusunda plaka muğlaksa, onların altında yatanlar konusunda bundan çok daha fazlasıdır. Hiçbir şey söylemez.[276]

Drummond'un, şöyle derken, mezar taşlarında kılıç figürlerinin kullanımına dair basit bir açıklama sunduğunu gördüm:

Anıtların heykeltıraşçılığına... çoğu zaman sadece süsleyici niteliklerine göre bakılmaktadır; fakat onları inceledikçe tasarımları, derin anlamları ve imaları olan hakiki bir simgecilik gösterir; çoğu bir yaşam hikâyesine veya ölenin kendine has bazı alışkanlıklarına değinir... Haçtan sonra kılıç en sık temsili yapılan nesnedir ki bu savaşçı ve cesur bir ırk için doğaldır; bu temsilleri dikkatle inceledim ve bunların taşın üstüne gerçek bir kılıç yerleştirilip kaplanıp, diğer süslemelerin ise onun etrafına yapılarak oluşturulduğunu düşünmeden edemiyorum. Kabzanın biçimi yöreye göre değişiyor. Kın da görünüşe göre bazen oldukça süsleniyor. Bunların Iona'da ve Kiels'de örnekleri vardı. Iona'da üç ya da dört farklı kabza tasarımı var ama hiçbirisi Kiels ya da St Michael Glassary'dekiler gibi zarif değil. Bazen kemerler de veriliyor, kopçaların nasıl takıldığı görülüyor... Iona'daki eski bir taşın ortasında taş kadar uzun bir haç var; bir tarafında kılıç, diğer tarafında ise bir gemi var... Kadınla ilgili simgelerin [en göze çarpanı]... makastır. Bazıları tipik bir şekilde bunu yaşam ipini kesen kader olarak düşünüyor. Ancak ben böyle temsil edildiği takdirde gerçek anlamı konusunda hiçbir şüphe olmayacağını düşünüyorum. Iona'daki rahibe manastınnda sıkça görülüyor ve bir taşa iki tanesi oyulmuş; dokunaklı bir şekilde aynı taşın altına gömülmüş iki kız kardeşi veya arkadaşı gösteriyor. Fakat Kilchenzie'deki bir mezar taşında bun-

dan bile daha güvenilir bir delil vardır. Bunda, bir kılıcın yanında bir çift makas, karşısında ise devamı okunmayan HIC JACET KATERINA yazısı vardır; kocasının ismi silinmiştir.[277]

Drummond, hepsinde şövalye ve kılıç oymalı mezartaşları olan Kilmory'den Kilmichael Glassary'e kadar on dört farklı yeri inceleyerek, Kilmartin ve Kuzeybatı İskoçya'daki benzer taşların kökeninin ne olduğu bulmacasını çözmüştü.

Bu anıtların sanatsal üslubuna gelirsek, bu üslubun nereden, nasıl çıktığına dair çok sayıda birbirleriyle çatışan görüş ortaya atıldı... Bu sanatı Keltik olarak adlandırmak amacım için yeterli; zira böyle Iona'ya özgü bir sanatı başka hiçbir isim bu kadar iyi niteleyemez. Burada anıt çeşitleri ortaya çıkmış ve sanki bir tasarım okulundan (ben böyle olduğuna inanıyorum) gelmişlere benziyorlar; eğitimli rahipler ve keşişler Kuzeybatı İskoçya'da buraya bağlı yerlere dağılmışlardı; şu an ıssız olan kilise avlularında bu nefis anıtlar hâlâ görülebilmektedir. Bu konuyla alakalı olarak, Kuzey İskoçyalılar arasında hâlâ yaygın olan bir düşünceye göre bu mezartaşlarının tamamı ya Iona'dan alınmıştı ya da Iona'dan çalınmıştı.[278]

Yerel pagan simgeciliği temelli bu Kelt Hıristiyanlığına ait gelenek düşüncesi, göçmen (émigré) Tapınak Şövalyesi teorisinden çok daha akla yatkın. Hatta Drummond, bu taşların 1380 ile 1500 yılları arasında oyulduğu tarihi de belirlemeyi başarmıştı.

Bu taşların tarihleri çok daha zor bir soru ama Islalı Macdonnell'in mezar taşına dair tahminim doğru olmalı, 1386. Bir de dört başkeşişin mezartaşı var; tasarımı baştan sonra daha süslü ve daha çağdaş görünümlü; 1500 tarihine sahip. Bu iki tarih arasında bir tanesi bu döneme oldukça yakın olmalı; nitekim çizdiklerimden pek azının daha eski bir tarihe gittiğine inanıyorum. Ayrıca, bakir kalan sapa yerlerde aynı

tasarım ve uygulama biçiminin, sanat söz konusu olduğunda yüzyıllar boyunca devam edebileceğini unutmamalıyız.[279]

O halde, üstlerine kılıçlar ve şövalyeler oyulmuş mezar taşları bulmanın sıradan heyecanına rağmen, Fransız göçmen Tapınak Şövalyesi efsanesinin romantik bir mitten öte olmadığı anlaşılmıştı. Ama eğer Tapınak Şövalyesi Mull'a kaçıp ve on sekiz hazine dolu gemiyle Tobermory'e demirlemediyse, 1361 yılında Aberdeen'e de gitmemişler demekti; bu yüzden J.S.M. Ward'ın iddia ettiği gibi Hür Masonluğu Avrupa'ya yayamamışlardı. Fakat Aberdeen'in kasaba konseyi kayıtlarında gördüğümüz gibi, on beşinci yüzyılın sonları civarı en azından bir "luge" (loca) üyesi belediye meclisi üyesi olmuştu. Masonlara duyulan saygı artmaya başlamıştı ve on yedinci yüzyılın ortalarına gelindiğinde Aberdeen Locası'nın üyeleri arasında pek çok sayıdeğer hatta soylu vatandaş vardı. Bunun nedeni *émigré* Tapınak Şövalyesi değilse, peki neydi?

Dünyanın En Eski Locası-Aberdeen

Hür Masonluk Tarihi'nin ilk baskısında Robert Gould'un dediği gibi "Eski Aberdeen Locası'nın olaylı tarihi gerçekten de başlı başına bir cildi hakediyor."[280] Ona katılıyorum ama kaydettiği şeylerin sadece kısa bir özetine yetecek yerim var. Önceden gördüğümüz gibi, Aberdeen kasabasının kayıtları locanın erken tarihine ve bazı üyelerine dair nadir anlık bakışlar sunuyor. Bu kayıtlar, her birisi ortalama 600 sayfa tutan altmış bir yaprak cildi kadardı ve 1414-1433 arası tarihler dışında hiç boşluk yoktu.

İlk cilt (1399), "comowyns of Ab'den" (Aberdeen'in sıradan halkı) ile iki tane "Masonys" (Mason) arasındaki, Başmelek Azız Mihail yortusunda kabul edilen bir antlaşmayı içeriyor. Anlaşılan iş "xii durris and xi wyndowys, in fre

tailly" (tam toplamda 12 kapı ve 12 pencere) içindi ve Aberdeen'deki herhangi bir limana istiflenmiş halde götüreleceklerdi.[281]

Bir yüzyıl ileriye, 15 Kasım 1493'e atlıyoruz; konsey ve belediye meclis üyeleri tarafından bir yıllığına üç Mason tutulmuştu:

In thar service, batht in the luge and vtenche, and pass to Cowe, thar to hewe and wirk one thar aone expensis, for the stuf and bgyne of thar kirk werke, and thai bane sworne the gret bodely aithe to do thax saide seruice and werk for this yer, for the quhilkis thai sal pay to ilk ane of the said Masonis xx merkis vsuale money of Scotland alarnele, but al accidents of trade.

Çevirisi şöyle:

Hem locada hem de civarlarında görevlerini yerine getirmek ve Cowe köyüne gidip Kilise inşaatının bloklarını ve taşlarını yontup, sıkı bir şekilde çalışmak, gelecek yıl için bu işe bedenlerini adayacaklarına yemin etmektir. Tatmin edici bir iş çıkartmaları karşılığında onlara İskoç parasıyla 20 mark ödenecek; hatalı iş için ise hiçbir şey ödenmeyecek.

Önceden bahsettiğim gibi, bu Masonlardan biri Mathou Wricht (Mathew Wright) idi. Bu kişi locanın faal bir üyesiymiş gibi görünüyor, çünkü 1483 ve 22 Kasım 1498 tarihli fermanlarda da adı geçiyor.

On beşinci yüzyıl Aberdeen'inde , "the luge" (loca) katı bir şekilde sadece Masonluk (taş işçiliği) amaçlarına adanmış özel bir binaydı. Bu locanın içinde çalışmak Hür Masonların ayrıcalığıydı. (Kaba taşla çalışan) cowanlar ve itaat etmeyen üyelerin girmesi yasaktı. İlginç bir şekilde, korumalı bir binaydı ki bunun anlamı gözetlenmesinin veya izlenmesinin mümkün olmama-

sıydı; ayrıca "tyled or healed" yani çekili bir kılıç tutan bir Mason tarafından korunuyordu. "Tyler" ve "Heal" (ya da Hele) sözcüklerinin Hür Masonlukla bağlantılı biçimde adlarının geçtiği ilk yerlerden biridir burası.[282]

1 Şubat 1484'te kasaba konseyi, Meryem Yortusu'nda bütün zanaatkârların nişanlarını takmalarını emretti. Meryem Yortusu, doğumundan kırk gün sonra İsa'nın Kudüs Tapınağı'na sunulmasının ve Meryem'in tapınaktaki arınışının kutlandığı dini bir bayramdır. Tapınakla olan bağı, bu yortuyu Masonlar için önemli bir bayram yapmıştı; bu günde, Masonlar şehrin sokaklarında sıra halinde zanaatlarının nişanları (iş önlüklerini giyiyorlar, mesleklerinin nişanları olan pergel ve gönye bulunduruyorlardı) taşıyarak yürüyorlardı.

23 Ocak 1496'da her zanaatın kendi bayrağının olmasına karar verildi. Bu, peşisıra yürüyen zanaatkârları tanıtacak resimlerin bulunduğu bir bayrak olacaktı. Az insanın okuma bildiği bir zamanda, bu bayraklar mesleklere ait aletlerinin ve atölyelerinin resimlerini gösteriyordu; bu sayede geçiti izleyenler onları tanıyabiliyordu. Örneğin hür bahçıvanların bayrağında Eden bahçesinde çalışan Adem'in resmi; hür marangozlarınkinde tahtayı kesen bir testere; Hür Masonların bayrağında ise çalışırken ölçüm yaptıkları pergel ve gönye, taşı keserken kullandıkları çekiçler ve keskiler vardır.

Bu tarihlerde, Masonlar, Şehir Konseyi tarafından tanınan çok sayıdaki lonca adlı hünerli zanaatkâr topluluklarından sadece birisiydi. Fırıncılar, ayakkabı tamircileri, marangozlar, tuhafiyeciler, terziler, kunduracılar, eczacılar ve pek çoklarının Masonlar gibi loncaları vardı. Her loncanın beceri aktardıkları bir çırak yetiştirme sistemleri, işi bitireceklerine güvenebilen ve yeni nesli eğitmek için sorumluluk alabilecek ustaları ve diğer üyelerin isimlerini kaydetmede kullandıkları yöntemleri vardı. 1496'dan sonra bu uzman loncalarının hepsi, önlerinde loncalarının bayrağı gururla dalgalanırken Aberdeen şehri boyunca

geçit töreni yapabilecekti. Sonra 22 Mayıs 1531 tarihinde belediye başkanı ve konsey şehirde başka bir resmi geçitin yapılmasını kabul etti.

> *In honour of God and the blessit Virgin Marye, the craftismen, in their best array, keep and decoir the processloun on Corpus Cristi dais, and Candilmes day, every craft with thair awin baner, with the armes of thair craft thairin... last of all, nearest the Sacrament, passis all hammermen, that is to say, smythis, wrichtis, Masonis, cuparis, sclateris, goldsmythis and armouraris.*[283]

Çevirisi ise:

> *Tanrı ve kutsal bakire Meryem'in şerefine, zanaatkârlar en güzel kıyafetleriyle Corpus Christi [paskalyadan sonraki sekizinci pazarın ardından gelen ilk Perşembe günü kutlanır, 21 Mayıs ile 24 Haziran arası bir güne denk gelir] ve Meryem günlerinde, bir İncil nüshasının önünü çektiği bir geçit yapılır. Her zanaatın başında kendi bayrağı vardır ve bu bayrak o zanaatın simgelerini taşır; çekiçli loncaların [mesleklerinde çekiç kullananlar], yani demirciler, Masonlar, camcılar, merdivenciler, altın işçileri ve zırhçıların İncil'e en yakın yürüyenler olmasına izin verilecek. [İncil'e yakın yürümenin büyük bir onur olduğu kabul edilirdi.]*

4 Ekim 1555 tarihli bir yasaya göre, her sene zanaatların biri tarafından bir ziyaretçi seçiliyor ve "belediye başkanı ve mübaşirlerin" önünde yemin ediyordu. Görevi tüzüklere ve yönetmeliklere bağlılıkla uyulup uyulmadığına bakmak ve:

> *Thair be na craftisman maid fre man to use his craft except he haf seruit as prentise under ane meister Mire yeiris, and be found sufficiee and qualifeit in his craft to be ane maister.*[284]

[Hünerli bir ustanın gözetiminde çıraklığını yapmamış hiçbir zanaatkârın "hür" bir insan olarak mesleğini yapmasına izin verilmez. Usta olmadan önce sınanmalı ve zanaatının becerilerini gösterip, onları uygulayabilecek nitelikte olduğunu göstermelidir.]

"Hür" ön eki, çıraklık sürelerini doldurmuş ve baş yapıtlarını bitirmiş, mesleklerini yapabilmekte özgür olan İskoç zanaatkârlar için kullanılıyordu. Zanaatkârın baş yapıtı onun hünerinin bir örneğidir ve onun zanaat ustalığına kabul edilecek kadar becerikli olduğunu emsallerine gösterir. Masonlukta geleneksel olarak, zanaatkârlar *kaba aşlar* denilen bir ham taş parçası alırlar ve onu mükemmel bir küpe dönüştürürler. Küpün mükemmelliği, pergel ile gönye kullanılarak sınanır ve eğer mükemmel küp olduğuna karar verilirse, bir baş yapıt olarak kabul edilir ve onu yapan kişi üstat Mason yapılır, böylece mesleğini kendi başına hürce sürdürebilir. "Baş yapıt" (masterpiece) da dahil Hür Mason, hür bahçivan, hür marangoz ve benzeri terimler bu şekilde ortaya çıkmıştır. Günümüzde bütün hür mesleklerden sadece "Hür Mason" terimi kalmıştır; nitekim zamanımızda, çalışan taş işçilerinden ziyade Masonik bir örgütün üyelerini tanımlamaktadır.

Aberdeen'deki Aziz Nicholas adlı ilk kilise katedrali hemen hemen sadece iki yüz yıl boyunca ayakta kalabilmiştir. Piskopos Alexander bir katedral için çok küçük olduğu gerekçesiyle onu yıktırmıştır. 1357 yılında inşa edilen şimdiki kirk (kilise) ve on beşinci yüzyılın sonlarında eklenmiş koro yeri vardı. (Masonlar locasının kayıtlarıyla bağlantısı bakımından önceden bahsettiğim kilise çalışmaları bunlardı.) St. Nicholson'un temelinden çatısına kadar çok sayıda bulunabilen Mason işaretleri, onun Hür Masonlar tarafından inşa edildiğini gösteriyor. (Bir Hür Mason'a, locası tarafından ödül olarak imza gibi iş gören ayırt edici bir işaret verilirdi.) Mason işaretleri ayrıca, 1471'de inşa edi-

len Queen Street'deki Greyfriars, Kral Koleji ve Şapeli gibi diğer Aberdeen kiliselerinde de bulunmaktadırlar. Aynı şekilde yapımına 1505'de başlanılıp 1527'de bitirilen Dee Köprüsü'nde de Mason işaretleri vardır.

Aberdeen'e özgü bir geleneğe göre Scott adlı bir Mason, Kelso'lu birkaç yardımcısıyla birlikte Aberdeen Piskoposu Matthew Kininmonth tarafından St Machar Kilisesi'ni inşa etmesi için tutulmuştur. [285] Scott'un ve yardımcılarının Aberdeen Locası'nı kurdukları söylenir.

Bu eski Aberdeen Locası'nın 1483 tarihli kasaba kayıtlarında tarif edilen loca olmadığı öne sürülebilir; ancak hiçbir zaman şehirlerde ve kasabalarda birden fazla loca olmamıştı ve bu locaların zanaatın hakları ve ayrıcalıkları üzerinde tekeli vardı. On yedinci yüzyılda Edinburgh kalfalarının yaptığı gibi sonraki tarihlerde gerçekleşen bölünmeler yavaş yavaş bir şehirde birden fazla loca kurulmasına yol açmıştı. O halde başka bir locanın olma ihtimali zayıf.

Aberdeen Masonları ve işçilerinin taahhütnamesi 6 Mayıs 1541'de, kasabanın ortak kararıyla teyit edilmişti ve ardından fiçıcılar, doğramacılar ve ressamlar da onlara dahil olmuştu.[286] Bu onayın tarihi yoluyla Aberdeen'deki kardeşler localarının kuruluşunu tarihlendirmektedirler ve bu locaya 30 Kasım 1743'te ruhsat verirken İskoçya Büyük Locası da bu tarihi (6 Mayıs 1541) kuruluş devresi olarak kabul etmiştir. Locanın ruhsatında "bu kayıtların kaza eseri yandığı ama 26 Aralık 1670'dan beri düzenli bir şekilde locanın açıldığı, törenlerin özgün kayıtlarının tutulduğu" söyleniyor. Üyeler 1483'ten 1541'a kadar locayı açtıklarını iddia etseler de, locaları resmi olarak "1670 öncesi" kabul ediliyor.

İskoçya, İngiltere ve Galler'deki locaların, kuruluş sıralarına göre, en eskisinin kayıtlarda birinci sırayı alacak şekilde numaralanmış olması gerekmektedir; ancak gerçekte çeşitli Büyük Üstat Masonların, nüfuzlu locaların siyasi baskıları sonucu olu-

şan istekleri doğrultusunda sık sık numaralandırılmışlardır. Nitekim, İskoçya Mason kaydının 1736 tarihinde (İskoç Büyük Locası'nın kuruluş yılında) "Luge of Aberdeen"e otuz dördüncü sıranın verilmesi saçma görünüyor. (Şu an İskoçya Büyük Locası'nın kaydında bir numara olarak tanınıyor.) Kasaba kayıtlarına bakarak çıkarım yaparsak, kayıtlarda görülenden çok daha eski bir tarihe sahiptir; 1737'de katıldığı İskoçya Büyük Locası'nın üyelik kurallanyla iddiaları sınırlansa bile, ondan önce yalnız iki ya da üç locanın gelmesi gerekir. Ancak on sekizinci yüzyılın sonlarında ruhsat verilmiş belli topluluklar, Büyük Loca'nın ilk kaydında bu locadan yukarı sıralara yazılmıştır. 1736'dan sonra Aberdeen Locası temkinli bir ihtarname yazsa da daha üst sıralarda bir kayıt numarası almayı başaramamıştır. Gould'un dediği gibi "eğer üyeler önceki sıralar için büyük locayla çekişmek yerine, kardeş sevgisi ve uyumunu koruyup, onu yaymakla uğraşsalardı, güneydeki Ana Kilwinning'in yanısıra İskoçya'nın kuzeyinde kurulmuş rakip bir Büyük Loca olabilirlerdi."[287]

Gould, Udaucht'lu Patrick Coipland için 1590 yılında "Aberdene, Banff ve Kincarne" sınırları içinde, Kral VI. James'in yetkisinden aşağı kalmayan bir koruyuculuk hakkı verildiğini kaydediyor. St Clair ailesinden olmayıp da Aberdeen'deki Masonların soydan Büyük Üstadı (ya da koruyucusu) olan yerli başka bir soyluya değindiği için önemli bir noktadır bu. Anlaşmanın aslı İskoçya Kraliyet Mühür Kayıtları'nda bulunmaktadır. Hakkın koşulları şunlardır:

1. Udaucht'un toprak sahibi olarak, "airt and craft of Masonry" (Masonluk sanatı ve zanaatı) üzerinde koruyucu görevi görebilmesi için gerekli niteliklere sahip olması;
2. Seleflerinin de aynı şekilde eskiden koruyucu olmaları;
3. Adı geçen Patrick Coipland'ın "electic ane chosin to the said office be common consent of the maist pairt of the Master Masounes within the three Sheriffdomes" (sözü

edilen makama, üç şeriflikteki Mason üstatların büyük çoğunluğunun onayıyla seçilmiş olması);

4. Kralın seçimlerini lütfuyla onaylaması, Coipland'ı "wardane and justice ovir them for all the dayes of his lyif" (yaşadığı günlerin tamamında onların koruyucusu ve yargıcı) yapması; başka bir yerdeki başka bir koruyucu gibi görev görmesi için yetki vermesi; ücretlerin tamamını almak, toplantılar yapmak, memur ve diğer gerekli görevlileri atamak vesaire...

İmtiyaz 25 Eylül 1590 tarihlidir.[288]

Aberdeen Locası'nın yazılı kayıtları ancak 1670 sonrası tarihliydiler – çünkü büyük ihtimal bundan önce toplantılarının yazılı kayıtlarını tutmamışlardı. Ancak William Schaw'ın getirdiği düzenlemelerden sonra, ileride tartışacağım gibi, localar kayıt tutmaya başlamışlardı ve kardeşler bu eksikliği örtbas etmeye çalışarak, sıkça eski kayıtların yangında veya benzer bir felakette kaybolduklarını iddia etmişlerdir. Nitekim Aberdeen Locası ilk zamanlarında yazılı kayıt tutmadıysa, Aberdeen kasaba konseyi bunu yapmıştır ve bu kayıtlar yoluyla Aberdeen Locası'nın dünyadaki belgelenmiş en eski loca olduğunu göstermek mümkündür.

Aberdeen'li kardeşler yazılı kayıt tutmaya başladıklarında, onları 30 santime 20 santim boyutlarında bir deftere yazmışlardı; her sayfanın üstünde ve kenarlarında çizgiler vardı ve sadece bir tarafına yazılıyordu. Bu defter Crown Street Loca Odaları'nda (Lodge Rooms) saklanmaktadır. Cilt başta yaklaşık yüz altmış sayfadan meydana geliyordu. 2 Şubat 1748 tarihli kayıtlardan birinde, sandık başı Kardeş Peter Reid'e, yaprakları tutan demir kopçalar yüzünden zarar gören kayıt defterinin yeniden ciltlenmesi için emir verildiği söyleniyordu. Kardeş Reid'in sahip olabileceği marifetler arasında, ciltleme yoktu. Ona söylendiği gibi daha fazla sayfa ekleyeceğine, otuz kadar sayfa kopa-

rıp onları rastgele bir şekilde yeniden düzenlenmişti. 1670 tarihli "yasalar ve nizamlar" sallanmamış kalsa da biraz karıştırılmıştı. Genel yasaları özetleyen "Measson Fermanı", üyelerin ve çırakların listesiyle onların ardıllarının kaydı hâlâ yerlerindeydi. Bunun dışında İşaret Kitabı diye bilinen bir cilt vardı: bütün üyelerin ve çırakların adları ile işaretlerinin bir kaydıydı. 1670 civarında locada toplam 49 üye içerisinden sadece 12 operatif Mason (yani çalışan taş işçileri) vardı. Diğer 37 kişinin arasında, dört soylu, üç kilise papazı, bir avukat, dokuz tüccar, iki cerrah, iki camcı, bir demirci, üç arduvaz döşeyicisi, bir matematik profesörü, iki peruk imalatçısı, bir zırh ustası, dört marangoz ve birkaç beyefendi vardı.[289] Faal operatif Masonlardan oluşan bir locadan, spekülatif beyefendi Masonlardan oluşan bir locaya dönüşüm çoktan başlamıştı.

Sonuç

Spekülatif Hür Masonluk Zanaatı'nın İskoçya'daki kökenleri söz konusu olduğunda, Tapınak Şövalyesi'yle doğrudan bir bağ bulamamıştım. Fransız Tapınak Şövalyesi'nin hazine dolu on sekiz savaş gemisiyle Mull adasına kaçtığını ve ardından Kuzeybatı İskoçya'yı Tapınak Şövalyesi mezarlıklarıyla doldurduklarını söyleyen efsanenin dayanağı yoktur.

Yine de, en eski locanın, Roslin'deki çalışmanın bitmesi ve şapelde çalışan Masonların dağılmasından kısa süre sonra ortaya çıktığını keşfedebilmiştim. Ve Aberdeen Kasaba Konseyi'nin kayıtları, on beşinci yüzyılın sonlarında St Nicholas'taki kilise çalışmalarını (kilise inşaatını) yapan Masonların, Hür Masonluğun üst sınıflar tarafından toplumsal kabulünü başlattıklarını gösteriyor; on altıncı yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise bu iyice yerleşmişti. David Stevenson bu durumu yakın zamanda çıkarttığı tarih kitabında farketse de, önceki Mason tarihçileri bunu sıkça gözden kaçırmıştır.

Roslin Lordlarının Hür Masonluğun soydan Büyük Üstatları olmaları ile ilgili gizem, başka bir toprak sahibi olan ve Aberdeenshire'da benzer yetkiler bulunduran Udaucht'lu Patrick Coipland hakkındaki bilgilerle derinleşmişti. Ayrıca bununla ilgili kanıtlar Masonluk dışı bir kaynakta kayıtlıydı. Ama nedense Tapınak Şövalyesi filosunun, onun hazinesinin ve büyülü denizcilik becerilerinin bir şekilde Roslin'li St Clairlere faydasının dokunduğu efsanesi çok yaygın. Göçmen Fransız Tapınak Şövalyesi efsanesinden artık kurtulmuş olduğuma göre, belki de bu gizemli filonun başka yönlerini inceleyip, daha mantıklı olup olmadıklarına bakmalıydım. İncelemem gereken bir sonraki efsane Prens Henry St Clair'le ve onun nasıl kayıp Tapınak Şövalyesi filosuyla beraber Atlantik'te yol alıp, hazineyi Amerika kıtalarına sakladığıyla ilgili efsaneydi. Kimdi bu denizci prens? Ve Tapınak Şövalyesi'yle -ve Roslin (Rossyln) Şapelinin giziyle- nasıl bağlantılıydı?

Sekizinci Bölüm

Prens Henry St. Clair Efsanesi

Tapınak Şövalyesi Filosunun Kaçışı

İskoçya'ya kaçan ve ardından Roslin Baronları tarafından kullanılan Tapınak Şövalyesi filosu ile ilgili efsane köklüdür. Klan Sinclair'in websitesinde şöyle özetleniyor:

> *[Tapınak Şövalyesi'nin 13 Ekim 1307] tarihinden sonra İskoçya'ya giden bir düzineden fazla hazine taşıyan gemileri olduğu söylenir. Burada yazgıları St Clair ailesiyle birleşmiştir.*[290]

Ardından, Tapınak Şövalyesi filosunun, Orkney'li "Prens" Henry St Clair vasıtasıyla nasıl Sinclairlere bir araya geldiği anlatılıyor; bu kişi şöyle tarif ediliyor:

> *Henry Sinclar Edinburgh yakınındaki Roslin'in Baronuydu... İskoçya'nın Adalet Bakanı ve Deniz Amirali olmuştu. Burke'ün Soylu Aileler'i (Peerage and Gentry) onun Roslin Baronu, Orkney Kontu ve Shetland Lordu olduğunu kabul ediyor; ayrıca kitaba göre o "2 Ağustos 1379'da Norveç Kralı Haakon tarafından resmi olarak Orkney Adaları Kontu (Jarl) yapılmıştır. Saraya İskandinavyalı soyluların hepsinden daha yakındır. Amiral olarak Grönland'ı keşfetmiştir; hayatının büyük kısmı boyunca Roslin'de yaşamıştır ve 1404'teki Orkney*

savaşında öldürülmüştür"... Henry'nin anne ve baba tarafı, Orkney'in ilk Kontu Kudretli Rogenvald'in soyundandır.

Henry, annesinden aldığı mirasla Norveç Kralı'nın onayını alarak Orkney'in ilk Sinclair Kontu olmuştur... Bu onu Norveç'in baş kontu (jarlı) ve kralın taç takıcısı yapmıştır... Taç takmak dahil çeşitli kraliyet ayrıcalıkları hakkına sahiptir. Orkney'i Norveç Kralı'ndan almış olsa da, önde giden bir İskoç soylusudur. Bu iki tarafa bağlılık ve bu iki ülke arasındaki deniz hattında bulunan 200 adaya sahip oluşu, sekiz bin kilometre karelik Orkney Jarldom'unun coğrafi konumu, aslında onu bağımsız bir kral kadar yapmıştı... Henry, Orkney, Shetland ve belki de Faroe'yi kontrol altına almış olmaktan tatmin olmasa gerek, Norveç donanmasından daha büyük bir gemi filosu toplamıştı. Prens soyundan gelen Venedikli Zeno ailesinden destekçiler kazanmıştı; bu kişiler çok iyi denizcilerdi ve ona yeni icat edilen top silahını sağlamışlardı. O ve Sinclair ailesi sıkça, yine çok iyi denizciler olan Tapınak Şövalyesi ile ilişkilendirilmişlerdir... Caithness'in ilk Sinclair Kontu olan torunu William, Henry'nin [yolculuklarını] Edinburgh yakınındaki Rosslyn Şapeli'nin taşlarında ölümsüzleştirmiştir.[291]

Tapınak Şövalyesi'nin müthiş bir deniz kuvveti olduğu görüşü, Tim Wallace-Murphy ve Marilyn Hopkins tarafından benimsenmiş ve *Tapınak Şövalyesi Amerika'da* adlı kitaplarında geliştirilmiştir:

Hac yollarının emniyeti, kutsal topraklara adam ve malzeme taşınmasının yanında hacıların ulaşımı, büyük kısmı Venedik'teki tersanelerde yapılan geniş ve çok düzenli bir filonun yaratılmasına yol açtı. Örgüt, En Sükunetli Venedik Cumhuriyeti'nin uzun ömürlü bir müttefik olmuştu ve bir araya gelen deniz kuvvetleri Müslüman düşmanların artan güçlerine karşı Hıristiyan Kudüs Krallığı'nın korunmasına yardım etmişti.[292]

Ancak Tarihçi Helen Nicholson farklı düşünüyor. Tapınak Şövalyesi filosunun boyutu ve doğası hakkında şöyle diyor:

Tapınak Şövalyesi yasalarına bağlı olan ve on ikinci yüzyıla, 1187 öncesine giden hiyerarşik yönetmelikler Akka'daki (119. Bölüm) gemilerden bahsediyor ama örgütün sahip olduğu gemilerin sayısı söylenmiyor. 1312'den sonra Aziz Yahya Hospital'i ağırlıklı olarak deniz savaşlarıyla ilgili hale gelmişti ve denizdeki faaliyetlerinin komutasında olan bir amirali vardı; fakat sadece dört kadırgası (savaş gemisi) vardı. Tapınak Şövalyesi'nin Hospitalier'lerden daha fazla sayıda kadırgasının olması pek mümkün değil. Gemileri çağdaş ölçütlere göre çok küçük, gövdeleri ve altları arasındaki uzunluk çok kısaydı; Atlantik açıklarının güçlü dalgalarına ve rüzgârlarına dayanamayacak kadar alçakta yol almaktalardı... Nispeten daha sığ olan kıta sahanlığında yol almak için kullanılmaya uygunlardı. Dahası, uzun süreler boyunca denizde kalacak kadar su taşıyamıyorlardı.[293]

Ekliyor:

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra [Tapınak Şövalyesi] hikâyesine yapılan eklemelerden birine göre, örgüt dev bir gemi filosuna sahipti ve bu filo Yeni Dünya'yı keşfedip, buradan getirdikleri gümüşle Chartres Katedrali'ni inşa ettirmişti. Örgüt hakkında biraz bilgisi olan biri, örgütün bu kadar gümüşü varsa neden bunları Kutsal Topraklar'da savaşacak askerler yetiştirerek, kutsal mekânları yeniden almak ve Hıristiyanlık dünyasının minnettarlığını kazanmak için kullanmadığını sorabilir.[294]

Wallace-Murphy ve Hopkins, Tapınak Şövalyesi Filosu ile taşıdığı gümüşün 1307 yılında St Clairlerin kontrolüne geçtiğini iddia ederek bu komplo efsanesini geliştiriyorlar:

De Molay ile yanındakileri Kıbrıs'tan La Rochelle'e geti-

ren on sekiz gemilik filo ortadan kaybolmuştu... Tapınak Şövalyesi'nin hazinesi, saklanması için İskoçya'ya gönderilmişti.[295]

Dr. Nicholson bu gemilere ne olduğuna dair daha basit bir açıklama sunuyor:

Akademisyenler arasında, gerçekten bir para transferinin gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda uzun süreli bir tartışma vardır; yine de en son görüşe göre para batıdan doğuya taşınıyordu. Bunun anlamı Tapınak Şövalyesi'nin doğuya para, tarım ürünleri, at ve personel taşımak için gemilere ihtiyaç duyduğuydu. Ayrıca bu gemiler hacılara güvenli bir ulaşım hizmeti sağlıyordu – bu, ticari taşıyıcı kiralamaya göre çok daha ucuz ve güvenliydi. Bunlar, savaş gemilerinden ziyade büyük nakliyat gemileri olmalıydı. Günümüze kalan Tapınak Şövalyesi nakliyat kayıtlarının çoğu ilgili liman kayıtlarından veya ürünün ihracına izin veren kraliyet kayıtlarından geliyor... Çağdaş anlamda bir filo değildi bu... büyük ihtimal Tapınak Şövalyesi onları satın almak yerine, ihtiyaç duyduklarında kiralıyorlardı.[296]

O halde Jacques de Molay'i Fransa'ya getiren on sekiz gemilik filoya ne olduğu konusundaki yalın açıklama, yüklerini boşaltıktan sonra gemilerin olağan ticaret işlerine geri döndüklerini söyler. Ama bu, Roslin'in dokuzuncu Baronu Henry St Clair'i kuşatan etkili bir efsanenin ortaya çıkmasını engellememişti. Peki ya Tapınak Şövalyesi "örgütünü kuran ve yöneten" "gizli topluluk?" Buna daha yakından bakmak gerekiyor.

Orkney'in Efsanevi "Prens" Henry'si

Cardiff Üniversitesi'nden merhum Profesör Gwyn Jones, Viking tarihi ve kuzey efsaneleri konularında uzmandı. Mabinogion diye bilinen Galce destan derlemesinin çevirisiyle ve *Vikinglerin*

Tarihi (A History of the Vikings) adlı standartlaşmış akademik metniyle ünlüdür. St Clair isminin ilk, Moray Jarlı Rognwald'ın oğlu Rollo önderliğindeki yağmacı bir Viking grubu tarafından, Normandiya'nın zengin topraklarını kazandıkları bir antlaşmanın anısına benimsendiğini açıklıyor:

> *Norslar beklenmedik kaydedeğer bir başarı kazanmak üzereydiler... Kuzey Normandiya'nın Rollo'ya devri ve bunun 911'deki devamı... İzlanda kaynakları... onu Ganga-Hrolf, Bekçi Hrolf, Moer Kontu Rognwald'ın oğlu olarak belirler; yine aynı kaynaklara göre bu kişi Harald Fairhair'in yasağına kulak asmayarak Vik'i yağmalamış, sonucunda sürgüne gönderilmiş ve İskoçya'da bir süre kaldıktan sonra, Fransa'ya geçerek Normandiya Düklüğünü kurmuştur... 910'a kadar... Rollo'nun hareketleri konusunda karanlıktayız... ama açık bir şekilde birkaç yıldır Fransa'da faaliyetteydi ve aynı yıl içerisinde Viking isyanı patlayana kadar büyük nüfuz kazanmıştı. 911 yılında Chartres'i kuşatan, başarısız olan ve sonradan Seine'in güneyinde görülen orduyu kumanda etmişti. O zamanlar bu bölgenin... sürekli tek kazancı vardı... zengin ve bostanlık toprakları... Tahminen Batı Frenklerin kralı ilk girişimlerde bulunmuştur; Rollo ise onları sıcak karşılayacak kadar anlayışlıydı. St Clair-sur-Pete anlaşması ile geniş ve stratejik bakımdan önemli toprakların lordluğuna sahip olduğu teyit edildi; bu toprakların çağdaş adları Seine Inférieure, Eure, Calvados, Manche ve Orne'dir.*[297]

O halde Norveç Kralı Harald Fairhair tarafından sürülen Viking Rollo, Normandiya'nın ilk Nors Dükü olmuştu ve Fatih William'ın atalarından biriydi. Tanrıça Freya inancına sırtını dönüp, Bakire Meryem'in müridi olmuştu. Tebasının "thing" diye bilinen toplantıları yoluyla gerçekleşen demokratik yönetim biçiminden vazgeçip, Frenk'lerin feodal boyun eğdirme ve tahakküm sistemini coşkuyla benimsemişti. Rollo Hıristiyanlığı gücü

merkezileştirmenin bir yolu olarak, ona otoritesini pekiştirmeye yarayan doğaüstü cehennem ateşi tehdidine sahip destekçi bir piskopos kadrosu veren bir şey olarak görmüştü. Yönetimin bu şeklinde *Lawthing*'e hesap vermeye gerek yoktu ve İskandinavya'daki diğer Viking beyleri bunun avantajlarını hemen farketmişlerdi. Eski Nors tanrılarının çöküşü ve Hıristiyanlık dininin yayılması yeni bir Nors toplum tipinin yolunu açmıştı: piskoposlara siyasi güç, hükümdarlara ise mutlak güç veren yeni bir düzen. Merkezileşmeye, sorumluluğun azalmasına giden bu gidişatın, ileride göreceğimiz gibi neticede bazı Viking ülkeleri için korkunç sonuçları olacaktı. Gwyn Jones, Viking Rollo'nun nasıl Hıristiyan Kral olduğunu açıklıyor:

> *Rollo, Kral Basit Charles'a [Charles the Simple] riayet ederek, kendisine emanet edilen toprakları koruyacağına söz verdi. 912 yılında vaftiz edildi ve yandaşlarının bu yeni dine karşı tutumları epey farklılık gösteriyor olsa da, bu kararın siyasi hikmetinden şüphe edilmedi... Kasabaların savunmalarını güçlendirdi, kırsal bölgeleri güvenlik altına aldı... Ancak Normandiya toplumunun başlangıçtan beri aristokratik ve feodal bir yapısı vardı... Normandiya'da ne Thing ne de Yüz duyulmuştu. Eski yöneticileri gözlerini hakimiyete dikmişlerdi.*[298]

Fakat bu epey vahşi siyasi durum Orkney'li "Prens" Henry efsanesine pek uymuyor. Henry efsanesi, en azından Tim Wallace-Murphy'nin aktardığı haliyle, başka bir hikâye anlatıyor. Moer ya da Moray soyadının neden St Clair olarak değiştirildiği konusundaki açıklamalarıyla başlayalım:

> *Rollo ile üst düzey subaylar, çeşmenin mucizevi sularında merasimle vaftiz edilmişlerdi; bu çeşmenin suyu, 884 yılında orada şehit olan Aziz Clair'in onuruna isimlendirilmiş kaynaktan gelmekteydi... [Rollo, sonradan irdeleyeceğim*

sebeblerden ötürü azizin ismini almıştı.] St Clair aile isminin kullanımı, dördüncü Normandiya Dükü II. Richard'a kadar götürebilir. Rollo ve Gisele'in [Fransa Kralı Basit Charles'ın kızı] çocukları olmadığından, Rollo yeniden evlendi... Uzun Kılıç William adlı [bir çocuğu oldu]. [Onun ardından] [Normandiya Dükü] I. Richard geldi; kızı Emma İngiltere Kralı İhtiyatsız Ethelred'le evlendi. Başka bir kızı, Britanya Kontu Geoffrey'le evlendi; diğer kızı Matilda ise Chartres Kontu'nun karısı oldu. Sakson İngiltere'sinin kraliyet eviyle ve Britanya Kontu'nun ailesiyle birleşmiş olmaktan tatmin olmasalar gerek, Rollo'nun ailesi Champagne'li... aristokrat ailelerle evlendiler. Bunun dışında Burgundy dükünün eviyle... Capetian'larla [Fransa Kralları]... ve Kudüs Krallığı'nın ilk Hiristiyan yönetici Godefroi de Bouillon'la bağları vardı...[299]

Suçlu bir Viking için oldukça başarılı. Ancak, Gwyn Jones'un dediği gibi, Moray ailesinin Normandiya kolu, güneydeki maceralarının başlangıcından beri gözlerini hakimiyete dikmişlerdi. Belki de bu yüzden Viking kızlarını evlendirerek stratejik ittifaklar oluşturmaları şaşırtıcı olmasa gerek.

Bunlar efsaneye yedirilmiştir ve onlara şöyle değinilmiştir:

Normandiya'nın toprakları her ne kadar önemli olsa da bu, Avrupa'nın en eski ailelerinden bazılarının Vikinglerle evlilik ittifaklarına neden gözleri kapalı şekilde hücum ettiklerini açıklayamaz. Bu ailelerin soy ağaçlarını incelerseniz, onların birbirleriyle tekrar tekrar hanedanlık ittifakları kurduklarını görürsünüz.[300]

Gemileri Seine nehrinin ana ticaret yoluna hakim olacak[301] ve Chartres kuşatmasını kaldırması karşılığında fidye olarak Normandiya topraklarını alacak kadar güçlü babaları olan göz alıcı sarışın Valkürlerle evlenmenin yeniliğinin bunda payı olabilir miydi? Hrolf'un torunları veya Wallace-Murphy ve Hopkins'in

deyimiyle "Yüksek St Clairlerin Asil Soyu"nun efsanevi tarihinde basit siyasi amaçların hiçbir rolü yoktur. Ancak onlar, Throndeim kökenli bir aileden gelen Nors suçlularıydılar ve nesillerdir Tanrıça Freya müritleriydiler. Fransa derebeyliklerinin Hıristiyan yöneticileri onları pagan diye hor görmüş olmalıydı ve Hrolf (Rollo) din değiştirmenin siyasi fayda sağlayacağını bilecek kadar açıkgözdü.[302]

Cambridge Üniversitesi'nden merhum Profesör Hilda Ellis Davidson, Hrolf da dahil olmak üzere Norsların Ulu Tanrıça konusunda neye inandıklarını açıklıyor:

> *Edebi kaynaklar, müridlerinin eşi veya metresi olarak görülebilecek tek bir ulu ve güçlü tanrıça izlenimi verme eğilimliler. Eğer mürit bir kralsa, tanrıça kültü devlet dininin bir parçası olacak ve tanrıça önde giden tanrılarla birlikte devlet dininin parçası olarak resmi ibadete tabi olacaktır. İskandinav geleneğinde ana tanrıça Freya gibi görünüyor.*[303]

Freya Tapınakları onları inşa eden Nors Jarlları için son derece önemliydi. Siyasi güçlerinin bu kutsal binaların korunmasına bağlı olduğuna inanırlardı. Olaf Tryggvason, onuncu yüzyılın sonlarında Norveç'in *de facto* (fiilen) kralı olan Halogaland Jarlı Hakon'u devirmek istediğinde, bunu, Hakon'un ibadet ettiği tapınaktaki Freya heykelini kırarak yapmıştı. Tryggvason tanrıça heykelini tapınaktan atının arkasında sürükleyerek çıkarmıştı ve neticede rakibinin onurunu lekelemek için onu kırıp, yakmıştı.[304] Diğer yandan Fransa yöneticileri güçlerini Hıristiyan Kilisesi tarafından desteklenen Kralların İlahi Hakkı'ndan alıyorlardı.

Hrolf'un babası Moraylı Rognwald, Trondheim'de doğuya bakan ve girişinde iki sütunu olan bir Freya tapınağı yaptırmıştı. Bu tapınak, Bakire Meryem'e adanmış ve sonraki Hıristiyanların onun üstüne inşa ettiği bir Orta Çağ kilisesinin zemini onarılırken gün ışığına çıkarılmıştı.[305] Yani Hrolf, kralın egemenlik

hakkını pekiştirmesi bakımından kutsallığın gücünün farkında olan bir kültürden gelmişti; nitekim Freya'nın eşi olmanın Normandiya'da hiçbir etkisinin olmadığını anlayacak kadar akıllıydı. Bu yüzden Freya'nın eşi Hrolf, "St Clair'in onuruna isimlendirilmiş... çeşmenin mucizevi sularında" vaftiz edilerek yeni doğmuş Hıristiyan Rollo olmuştu. Ve tabi ki su kaynakları konusunda bilgili olan Viking, siyasi hiçbir hesap yapmamıştı; sadece Hiristiyanlık dininin gerçek din olduğuna dair kanıtlar onu pes ettirmiş, o da piskoposların önünde dizleri üstüne istemsiz çökmüş, kefaret dilemişti.

Ya da hayır. Wallace-Murphy ve Hopkins'in başka bir açıklaması var:

> *Burada iş başında olan başka bir şey vardı – tarihin kabul edilen normlarıyla açıklanması imkânsız değilse de zor olan bir şey. Bu ailelerin nesillerini devam ettirişi, ya da melezleşmesi mi desek, olağan insan davranışından ziyade çiftçilik anlamında safkan at yetiştirmeye benziyor... Yüzyıllardır varolan ezoterik efsaneye göre... Avrupa'da bir aile gurubu, İsa zamanında Kudüs Tapınağı'na ait yirmi dört başrahibin soyundan geldiklerini iddia ettikleri köklü bir sözlü geleneğe sahiptir. Soylarını saf tutmak için, evlilik ittifaklarını, mümkün olduğunca aynı soydan geldiklerini iddia eden diğer ailelerle kısıtlamışlardır... Rahip sınıfı... soydan geçiyordu ve Levi kabilesinden geliyordu... Kohenler daha da sıkı bir topluluktu... ve Musa'ya kadar... giden... sağlam soy bağını koparmamak için... sadece geniş Kohen ailesi içinde evlilik yapmak zorundaydılar.*[306]

Buraya kadar güzel. Bu inançta biraz doğruluk payı var. Genetik çalışmaları, erkek Kohenlerin kendilerine has bir gen taşıdığını açığa çıkarmıştır; Kitab-ı Mukaddes'teki soy ağacına bakılarak erkek Kohen geni, İbrahim, Musa, Davud, Süleyman, Zerbabel ve Yusuf'a oradan da İsa'nın[307] kendisine kadar götürebilir:

"Kohen modal haplotipi" isimli belli bir Y-kromozomu çeşidinin, geleneksel olarak babadan oğula geçen Yahudi rahiplerine özgü olduğu biliniyor; daha yaygın olarak ise Yahudi soyunun olası belirleyici (imza) haplotipi olduğu düşünülüyor.[308]

Ancak bu düşünce, "Yüksek St Clairlerin Asil Soyu" içine Fransa ve İngiltere'nin kraliyet ailelerinin hepsinin soyadını almış olan Hrolf'ün kızlarının stratejik evliliklerinin ötesine götürülmüştür. Wallace-Murphy ve Hopkins bu gizli topluluk hakkında kendileri cevap versinler:

[Bu] aileler... İsa'nın asıl öğretilerini korumaktadır... ve kendilerini "Cennet Krallığını Dünyaya" getirmeye adamışlardır... görünüşte hakim olan dini izlemişlerdir... fakat saklı öğretilerini nesiller boyunca ağızdan ağıza aktararak canlı tutulmuşlardır... Dördüncü Normandiya Dükü II. Richard'ın üç oğlu vardı: beşinci dük olan III. Richard, Şeytan Robert ve Genç Mauger... Mauger'ln üç oğlu vardı: Hamon, Waldeme ve Hubert. Hem Hamon hem de Waldeme Val-des-dunes savaşında ölmüşlerdi... Waldeme'nin çocuklarından ikisi, Richard ve Britel, Fatih William ile uzlaşıp İngiltere'nin fethinde rol almışlar ve sonradan onlara buradan mülk verilmiştir. Geriye iki çocuk kalır, Willlam ve Agnes. Babaları Valdes- Dunes savaşında öldüğünde çok küçüktürler ve William bu nedenle Fatih William'ı hiçbir zaman affetmemiştir... Cesareti ve kibarlığı nedeniyle Edepli William diye bilinen bu kişi... İskoç Kralı Malcolm Canmore ile evlenecek olan Prenses Margaret'i İskoçya'ya götürmesi için seçilmiştir. Ödül olarak ona Roslin baronluğu verilmiştir. İskoçya'da doğan ilk St Clair olan Henri de St Clair, Roslin ve de Pentland Baronu olarak Kral Malcolm tarafından teyit edilmiştir.[309]

Kraliyet hanedanlıkları gelir ve gider... "Kraliyet yardımı" alan belli aristokratların kaderi çok daha geçici ve fanidir...

[Ama] hiçbir zaman tahta geçmek için çabalamamış, yine de güç merkezlerine kral danışmanları olarak her zaman yakın olmuş, dokuzuncu yüzyılın sonlarından ikinci milenyumun son on yılına kadar ince ve yaygın türden kesintisiz bir nüfuza ve güce sahip olan aristokrat bir aile vardır. Tarihleri, İngiliz ve İskoç tarihi gören öğrenciler kadar Orta Çağ Tapınak Şövalyesi'ne ilgi duyanlar, hatta Amerika'nın Kolomb öncesi keşfini araştıran tarihçiler için de çok ilgi çeken bir konu olmuştur. "Yüksek St Clairlerin Asil Soyu" olarak bilinirler ve... Norveç'li More Kontu Rognwald'dan gelme gerçek Viking soyundandırlar. [310]

Bu etkileyici hikâye ile ilgili sorun, bu gizli topluluğun koruduğu iddia edilen Kohen Y- Kromozom belirtecinin sadece erkek soyuyla geçmesidir. O halde Freya'ya tapan bir Nors kadın topluluğunun evlilikleri yoluyla ortaya çıkan bir soy nasıl "İsa'nın gerçek öğretileri"nin koruyucusu olmuştu? St Clair soyunun yaptığı katkı sadece, çok sayıda mitokondriyası olan ama hiç Y-kromozomu olmayan genç Viking kızlarıydı. Belki de *gerçekten* Kohen soyundan olan asil kocalarla iyi evlilikler yapmışlardı; fakat bu açıklığa kavuşturulmuyor. Siyasi durumun bu kadar basit olmayacağı aklıma geldi. Tek neden, siyasi gücü merkezileştirmek için din yardımın akıllıca kullanılması olmayabilirdi, değil mi? Tarihsel arka plana daha yakından bakmaya karar verdim.

Viking Düzeni: Köleler (Trallar), İnsanlar (Karlar) ve Kontlar (Yarlar)

2005 yılında UCLA'da coğrafya profesörü olan Jared Diamond, neden benzer toplumların bazılarının çöktüğü, diğerlerinin ise çökmeden kaldığı konusunda bir araştırma yayımladı. İncelediği vakalardan biri Kuzey Atlantik'teki Viking kolonileriydi. Çalışması Vikinglerin Orkney, Shetland, Faroe Adaları, İzlanda,

Grönland ve Kuzey Amerika'da yaptıklarına bakıyordu. Viking tarihi konusundaki bu kapsamlı çalışması bana Prens Henry St Clair efsanesinin arka planı konusunda yeni bir bakış sağladı. Diamond, Vikingler üzerine incelemesinin önsözünde, onları bağlama oturtmak için medeniyetin başlangıç aşamasının bir özetini vermişti. Tamamı alıntılanmaya değer etkileyici bir iddia; yine de Vikingleri gerçekten anlamak istiyorsanız kitabı *Collapse*'ı (Çöküş) okumanızı tavsiye ederim:

> *Orta Çağ Avrupa medeniyetinin temel bütün öğeleri, önceki 10.000 yıl boyunca ya bereketli hilalde ya da buranın yakınında ortaya çıktı; burası Ürdün'den Türkiye'nin güneydoğusuna, oradan doğuya Irak'a kadar giden Güneybatı Asya'daki hilal biçimindeki bölgedir. Dünyadaki ilk ekin, ilk evcil hayvan ve ilk tekerlikli araç; bakır, ardından bronz ve demirde ustalaşma, kasabaların ve şehirlerin, şefliklerin ve krallıkların, düzenli dinlerin ortaya çıkışı bu bölgede gerçekleşmiştir. Bütün bu öğeler, yaklaşık M.Ö. 7.000 yılında Anadolu'dan Yunanistan'a tarımcılığın gelmesiyle başlayarak aşama aşama Avrupa'ya güneydoğudan kuzeybatıya doğru yayılmışlar ve Avrupa'yı değiştirmişlerdir. Avrupa'nın bereketli hilalden en uzak köşesi olan ve tarımın ancak M.Ö. 2500 civarı vardığı İskandinavya, Avrupa'nın en son değişen yeri olmuştur. Aynı zamanda Roma medeniyetinin etkisinden en uzak köşeydi: çağdaş Almanya'nın bulunduğu bölgeden farklı olarak Roma tüccarları İskandinavya'ya hiç ulaşamamışlardı ve buranın Roma İmparatorluğu'yla sınırı yoktu. Bu nedenle Orta Çağ'a kadar, İskandinavya Avrupa'nın durgun suyu (gelişmemiş) olarak kalmıştı.*[311]

Diamond, Viking topraklarının iki doğal avantajının olduğuna dikkat çekmiştir. İlki, kuzeyde yaşayan orman hayvanlarının kürklerine, fok derisine ve bal mumuna kolay ulaşım şansıydı ki bunlar Avrupa'nın geri kalanı için lüks mallar kabul ediliyordu.

İkincisi, deniz yolculuğunu potansiyel olarak kara yolculuğundan daha hızlı yapan doğal limanlarla dolu zengin bir sahil şeridiydi. Bu ortam, toplumları denizcilik teknolojileri yaratmaya teşvik etti. M.S. 600 civarında dünya küresel ısınma dönemindeydi ve bu kuzey Avrupa tarımcılığına yaramıştı. Diamond, daha iyi saban tasarımlarının yiyecek üretimin artmasını sağladığını, bunun ise İskandinavya'da bir nüfus patlamasına neden olduğunu belirtiyor.

Ancak Norveç'te tarım için sadece toprakların %3'lük kısmı kullanılabiliyordu ve M.S. 700 yıllarında bu ülke üzerinde artan bir baskı oluşuyordu. Yurtlarında yeni tarla olmadığından, artan nüfus denizaşırı yayıldı. Ve işte gemi inşasındaki artan ustalıkları devreye burada girmişti. Diamond'ın açıkladığı gibi:

> *Çabucak, Avrupa ve Britanya'daki sabırsız müşterilere lüks ihracatları taşımak için ideal olan hızlı, alçak su çekimli, manevra kapasitesi yüksek, yelkenli -ve- kürekli gemiler geliştirdiler. Bu gemiler onların okyanusu geçmesini sağladığı gibi az sayıdaki derin su limanla sınırlanmadan sığ bir sahile yaklaşmalarını ve ırmaklarda ters yöne doğru kürek çekmelerini de sağlamıştı... [ticaret] yağmacılığın önünü açmıştı. Bazı İskandinav tüccarları, kürkler için gümüş ve altınla ödeme yapabilen zengin insanlara giden deniz yolları keşfettikten sonra, bu tüccarların genç ve hırslı kardeşleri karşılığını vermeden aynı gümüşlerden ve altınlardan alabileceklerini farkettiler... [Ticaret için geliştirilmiş gemiler] aynı deniz yollarında yelkenle veya kürekle giderek, kıyı ve nehir kasabalarına ansızın ulaşabilirlerdi. İskandinavyalılar Vikingler, yani akıncılar oldu... Özellikle yurtlarında diğer şeflere mağlup olmuş olanlar şanslarını deniz aşırı yerlerde en fazla denemek isteyenlerdi.*[312]

Gwyn Jones benzer bir tablo çiziyor:

Kendine güveni ve profesyonel ustalığı alın, buna hüner, kurnazlık, adalet konusunda hiç bir şey, özellikle başkalarının hayatını ve çektikleri acıları umursamamayı ekleyin, işte size iyi bir asker. Böyle adamlardan oluşan bir gemi mürettebatına veya atlılara, zekâsına, taktiklerine, yiğitliğine, kazancına ve başarılarına güvenebilecekleri bir önder verin, işte size iyi bir birlik. Bu birlikleri çoğaltın, onlara ünlü Halfdan, Hastein, Ganga-Hrolf veya Olaf Tryggvason gibi bir general ya da Svein Forkbeard veya Knut gibi bir kral verin, sonraysa krallıkları tir tir titretin. Şaşırtıcı olan şey Vikinglerin deniz aşırı yerlerde bu kadar gelişmiş olmaları değil, onların daha fazla gelişmemeleridir.[313]

"Vikinglik" (ticaret, akıncılık, korsanlık ve yağmacılık) uygulaması, batı Avrupa'nın yüksek kuzey sahillerinde kıt kanaat yaşayan son derece hiyerarşik bir çiftçi toplumunun yaz eğlencesi olarak başlamıştı. Viking toplumunda üç sınıf vardı: köle olan trallar, özgür insanlar olan köylüler; ve onları yöneten soylu savaşçılar olan yarllar.

Viking yaratılış efsanesi bütün bu sınıfların tanrı Heimdall'ın evlilik dışı çocukları olduğunu iddia eder; buna göre Heimdall İskandinavya'da onu ağırlayacak ev arayışıyla dolanıp, saf ev hanımlarını kocaları uyurken hamile bırakmaktadır. Ona barınak veren ilk çift Ai ve karısı Edda idi. Edda yaşlı ve çirkindi ama Heimdall yine de onunla yatmıştı; zamanı gelince Edda çirkin ve kısa boylu, kalın boğumlu, biçimsiz parmakları olan bir oğlan doğurdu. Ai ve Edda ona Thrall adını taktılar; Thrall büyüyünce çarpık bacaklı, Bir (kölelik anlamına gelir) isimli bir kızla evlendi ve bir dizi çocukları oldu. Oğullarının isimleri Nosey (meraklı), Horsefly (atsineği), Byreboy (ahıroğlanı) ve Roughneck (kababoyun) idi; kızlarınınki ise Fatty (dobişko), Beanpole (fasülye sırığı) ve Lazybones (tembel kemikli) idi. Tarlalarda ne kadar ağır, pis ve yorucu iş varsa onları bu çocuklar ile torunla-

rı yapardı. İnsandan daha aşağı oldukları düşünülür, sığır gibi alınıp, satılıp, muamele görürlerdi.

Heimdall yolculuğunun devamında başka bir çiftle beraber, dokumacı Afi ve becerikli terzi karısı Amma ile kalmıştı. Heimdall yine adamın karısıyla yatmıştı ve kadın zamanı gelince Karl (özgür insan anlamına gelir) adında bir oğlan doğurmuştu. Karl pembe, sağlıklı yüzlü ve parlak gözlüydü. Büyüyüp, Snor adında gürbüz bir kadınla evlendi. Çok sayıda çocukları oldu. Oğlanların isimleri Strongbeard (gürsakal), Holder (tutucu), Smith (demirci) ve Husbandman (çiftçi) idi. Kızların isimleri Capable (becerikli), Prettyface (güzel yüz) ve Maiden (bakire) idi. Karl oğullarına bütün çiftçilik becerilerini ve nasıl ev, ağıl, yük arabası ve gemi yapacaklarını öğretti. Snor kızlarını evlerini çekip çevirebilecek, kocalarının mallarına sahip çıkabilecek, ailesine yiyecek ve giyecek sağlabilecek şekilde büyüttü. İskandinavya'nın bütün özgür insanları bu çocuklardan gelmedir.

Heimdall en son azametli bir salona vardı ve burada Fadir ile onun sarışın güzeli karısı Madir ile tanıştı. Fadir silah yapımcısı, karısı ise dünyaya gelen en mükemmel ev hanımıydı. Heimdall'ı yatağına almadan ona bir ziyafet çektirmişti. Madir altı ay sonra Yarl (savaşçı anlamına gelmektedir) isimli bir oğlan doğurdu. Jarl güzel saçlı, uzun, güçlü ve şahin gözlüydü. Jarl yürümeye başladıktan kısa süre sonra tanrı babası geri dönerek, ona ok ve mızrak atmayı, kılıç kalkanla kendini savunmayı öğretti. Büyürken at sürmeyi, tazılarla avlanmayı, balık gibi yüzmeyi öğrendi. Çocuk yaşına geldiğinde, Heimdall, Fadir ve Madir'in salonuna bir kez daha giderek, ona Rig ismini verdi, gizli rünlerle yazı yazma sanatını öğretti ve kendisine miras kalan mülkleri almasını söyledi. Bu nedenle, Jarl dünyaya açıldı ve kendilerini savunamayacak kadar zayıf olanlardan hakkını aldı. Yurduna ganimetle dolu halde döndü ve ince, güzel ve bilge olan Erna'yla ("diri" anlamına gelir) evlendi. Viking topraklarının bütün hükümdarlarının ataları olan on iki oğulları oldu. En azın-

dan Rig Şarkısı'nda anlatılan hikâye bu. Viking kölelerinin neden hayvanlardan pek farklı muamele görmediklerini, hatta sıkça neden daha az değer gördüklerini açıklıyor. Bunun dışında neden böyle çok meslekte yetenekli olan köylülerin olduğunu; neden uzun yaz günlerini güneyin kötü savunulan topraklarını yağmalakla geçiren savaşçıların olduğunu açıklıyordu.[314]

Gwyn Jones, coğrafya ile iklimin yeni besin ve para kaynakları aramaları için nüfusa baskı yaptığı konusunda Diamond'a katılıyor.

> *Eskiden İskandinavya'nın bazı bölgelerinde deniz, dağlar, enlem ve soğuk hem tahıl hem de hayvancılık için kısıtlamalar dayatıyordu; özellikle Norveç ve kuzey İsveç'te bu etkenler her zaman kısıtlayıcı olmuştu... Bu bölgeyi mesken tutan... sayıları yedinci yüzyıldan onuncu yüzyıla kadar kayda değer şekilde artmış, kuvvetli ve hızlı üreyen bir ırk vardı. Toplumsal adetleri çoğalmaya göre şekillenmişti... erkekler kızları, cariyeleri ve metresleri seviyorlardı; onlara yetecek parası olanlar onlara sıkça başvuruyorlardı... Bremen'li Adam'a göre, her İsveçli'nin iki ya da üç eş alma hakkı varken; zengin ve soylular kendilerine herhangi bir sınırlama koymuyorlardı.*[315]

Kuşkusuz Heimdall'ın genetik katkısının mirası olan üremenin fiziksel hazlarına duyulan bu Viking iştahı İbn Fadlan tarafından da teyit ediliyor. İbn Faldan güvenilir bir haberci olarak yaptığı ün nedeniyle "doğrucu" diye bilinen bir Müslüman bilginiydi ve karşılaştığı halkların adetlerine büyük ilgi duymuştu. M.S. 922 yılında bölgenin kralını ziyaret eden Arap elçisiyle birlikte, Rus diye bilinen İskandinav bir topluluğun ana ticaret merkezi olan, Volga Nehri üzerindeki bir limanı ziyaret etmişti. Nors-Rus tüccarlarının evlerine davet edilişini anlatıyor:

> *Volga kıyılarına... ahşaptan büyük evler yapmışlardı... her*

birisinde yaklaşık on on iki kişi vardı. Herkesin oturduğu bir koltuk var. Onlarla beraber, tüccarlara satılacak sevimli köle kızları var. Erkekler diğerleri bakarken köle kızla cinsel ilişkiye girebiliyor. Bazen bütün bir topluluk aynı şeyi, diğerlerinin önünde yapabiliyor. Kız köle almak için gelmiş bir tüccar, Rus ve köleyi cinsel ilişkilerini sonlandırana kadar izlemek zorunda kalabiliyor.[316]

Viking Yelkenlileri Sahneye Girer

Ama lüks içindeki bu yaşam tarzını mümkün kılan neydi? Jones, bunun Nors'ların gemi yapımcılığı ve denizcilik becerileri olduğu konusunda Diamond'a katılıyor.

Vikinglerin hemen-gir hemen-çık şeklindeki 790'larda başlayan akınları ve daha erken tarihlerde başlayan küçük Atlantik adalarına yerleşmek için yaptıkları yolculuklar, deniz yolluydu ve kuzeyli gemi yapımcıları yelkenli gemileri... mükemmeliğe ulaştırmadan gerçekleştirilemezdi... Gerekli teknik birikime, sekizinci yüzyılın ortalarında ulaşılmıştı.[317]

Tapınak Şövalyesi'nin askeri nakliyat gemisi ve ticaret gemisi olarak kullandığı hantal nakliyat gemilerinden farklı olarak, Gwyn Jones'e göre Viking gemileri şöyleydi:

Gücün ve esnekliğin zekice birleşimi... denizleri ve okyanusları geçme güçleri, onlann akıncı olarak üstünlüklerini zedelememişti... Nadiren bir metreyi geçen aşırı derecede alçak su çekimi, en sığ ırmaklann dışında her yere girebilmesini mümkün kılmış; limansız meyilli sahiller üzerinde ustalaşmasını sağlamış ve saldırı noktasında adamların hızla karaya çıkmasını kolaylaştırmıştı. Rüzgâra doğru dönüp, kürekle kaçmak, avlandığı ülkelerin daha hantal olan gemilerinin takiplerine karşı neredeyse tam koruma sağlıyordu... Britanya

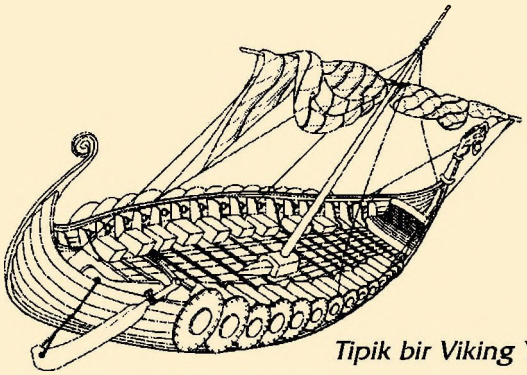

Tipik bir Viking Yelkenlisi

Adaları, Frenk İmparatorluğu, Atlantik Adaları, İzlanda, Grönland veya Amerika gittikleri yer neresi olursa olsun Norsları deniz aşırı yerlere taşıyan yelkenli gemilerdi: kürekler, rüzgâr yokken, acil bir durumdayken veya fiordlarda, ırmaklarda, sığ sularda manevra yapmak gerektiğinde yedek güç olarak kullanılıyordu. Bu hem akın hem de nakliyat gemileri için doğruydu; nitekim doğal olarak adam yer oranı akın gemilerinde daha fazla olacaktı.[318]

Bu noktada, Jones ve Diamond, Kuzey Amerika'nın Vikingler tarafından erken tarihlerdeki keşfinin ve kolonileştirilme girişiminin hikâyesini anlatıyor. Yaklaşık M.S. 800'den beri Vikinglerin Kanada'ya ulaşabilecek kadar iyi gemilerinin olduğu zaten aşikârdı; peki ya denizcilik becerileri? Haritadan veya pusuladan haberleri olmadan Atlantik üzerinde ticaret yolları oluşturabilmişler miydi? Gwyn Jones öyle olduğunu düşünüyor:

İlk ve en önemlisi... [kaptan] enlem yolculuğuna bağlı kalabilirdi. Bu gelişigüzel yapılan bir şey değildi... Norveç'teki Bergen'den Newfoundland'deki L'Anse-aux-Meadows'ta bulunan [Viking köyüne] gidiyorsa... Bergen'in yaklaşık kırk sekiz kilometre kuzeyinde bulunan nirengi noktası Stad'a gidecektir; çünkü burasının enlemi Grönland karasının görü-

nüş enlemi ile aynıdır. Eğer bu noktada, tam batıya doğru yol alırsa, doğru sayıda gün geçtikten sonra Shetland'ın kuzeyinden ya da Faroe Adalarının güneyinden fark edilebilir bir uzaklıktan geçecektir. Aynı güzergâhta bundan sonra okyanusu İzlanda'nın güneyinden geçecektir ve nerede olduğunu mil ölçümüyle değil bu sularla ilişkilendirilen deniz kuşları ve canlıları gözlemleyerek öğrenecektir... Yolculuğun bu kısmı yedi gün sürecektir. Farewell Burnu'nun yaklaşık yüz yirmi sekiz kilometre kuzeyindeki Grönland'ın doğu kıyısını görmesi için yine aynı uzunlukta bir sürenin geçmesi gerekecektir. [Bir kez karayı gördükten sonra] iyi bilinen sahil yolunu Herjolfanes'e varıncaya kadar takip edecektir.[319]

Jones ayrıca Viking yelkenlilerinin hem kullanışlı ticari araçlar olarak hem de güçlü savaş silahları olarak gelişmiş olduğu düşüncesini ayrıntılandırıyor. Norsların, Britanya Adaları'nın zayıf savunmalı derebeyliklerini istismar etmelerini sağlayan Viking yelkenlileriydi.

Nors korsanları Northumbria'da Lindisfarne ve Jarrow'u; Güney Galler'de Morganwg'ı [Glamorgan'ı]; İrlanda'da Dublin'in kuzeyindeki Lambey adasını; Kintyre'yi, Man adasını ve kutsal Iona adasını yağmalayıp, buradakileri öldürdüler... 799 yılında Fransa'da Aquitane yakınındaki adaları yağmaladılar.[320]

Viking hareketinin kökleri basit insan güdülerinde yatıyordu. Norsların, kıyıdaki topraklarının kısıtlı miktarının karşılamayacağı ihtiyaçları ve amaçları vardı. Zayıf güneyli komşularının malları karşılığında bu ihtiyaçları tatmin edecek iradeye, güce ve denizcilik teknolojilerine sahiptiler. Tarım yapabilmek için toprağa, lüks şeylerin tadını çıkartabilmek için paraya, kahraman olmak için üne ihtiyaçları vardı. Jones İskandinavya'yı "muazzam bir kovan gibi... tıkabasa insanla dolarak yeni bir sürü salmıştı" diye tarif etmişti.[321] Fakat günümüzde Norveçli, Danimarkalı

ve İsveçli olan halkların bağımsız İskandinav krallıklar kurmak için savaştıkları dönemde başka bir etken iş başındaydı:

> *Taht savaşlarında kaybedenler her şeyi kaybederler ve dışarıya açılarak herkese kucak açarlar... Shetland, Orkney ve ardından Hebrides'e yaklaşık 780 yılında yapılan ilk Nors istilaları... görünüşe göre barışçıldı ve yağmadan ziyade otlak bulmakla ilgilenen insanlar tarafından yapılmıştı. Üs arayan Vikingler sonradan geldirler.*[322]

Jones, Orkney'in ilk Nors Jarllarını irdelerken bu düşünceyi genişletiyor:

> *Kuzeyli geleneği... [M.S. 900 yılındaki] Hafrsfjord [savaşından] sonraki yıllarda... azımsanamayacak sayıda Norveçlinin Kral Harald'ın zülmünden Shetland'a, Orkney'e ve Hebrides'e kaçtığı, burada tersten Vikinglik yaptıkları konusunda ısrarcı. Kışlarını Norveç'te geçirip, yazları Britanya ve Atlantik adalarına akınlar yapmak yerine artık batıda yaşıyor akınlarını Norveç'e yapıyorlardı. [Harald] tabiatına ve yaşamı boyunca sürdürdüğü stratejisine bağlı kalarak, sorunu kökünden kazımak için deniz yolları üzerindeki hakimiyetinden yararlanıp, filosuyla Atlantik adalarına gitti, Shetland, Orkney ve Hebrides'te yakaladığı herkesi kılıçtan geçirdi. İskoçya ana karasında da yağmacılık yapıp, gemiyle Man'in güneyine gittiği bildirilmiştir. Düşmanlarının kökünü kazıdığından Harald, Shetland ve Orkney üzerinde hak talep ederek, onları Moer'li Jarl Rognwald ailesine verdi. Orkney'in ilk kontu Rognwald'ın kardeşi, İskoçya'ya yaptığı saldırılarıyla ün salmış Sigurd'du; ikinci kont, Rognwald'ın üs doğumlu oğlu Einar'dı; acımasız, becerikli, tek gözlü, tipik bir adam biçme makinesiydi ve de vasat bir şairdi.*[323]

Vikingler'in Kuzey Amerika'yı keşfi konusunu tamamıyla gözden geçirdikten sonra Orkney'in Viking Jarlları ile onların "Prens" Henry efsanesindeki oynadıkları rollere döneceğim.

Yelken Açılmamış Batı Denizlerinin Cazibesi

Kuzey Atlantik'in uçsuz bucaksız olanakları Vikingler için son derece çekiciydi.

> Norveç ve Britanya adalarının batısında büyük kısmı keşfedilmemiş uçsuz bucaksız bir okyanus olması toprağa, servete ve üne aç olan Vikingler için hep bir meydan okuma olmuştu... Sularına uygun gemilere sahip oldukları an bu meydan okumayı kabul etmişlerdi.[324]

Kuzey Atlantik'te 62° 00 derecelerinde, İskoçya'nın kuzeybatısına doğru, İzlanda ve Norveç'in arasında bulunan Faroe Adaları, Golfstrim'in görece ılımanlığının tadını çıkartmaktadır. Bu takımda bulunan 18 adanın, Viking yelkenlilerine liman olabilecek 1105 kilometre uzunlukta bir sahil şeridi vardır. Adalar M.S. 700 yılında İrlandalı keşişler tarafından keşfedilmiştir. Başkeşiş Dicuil, 825 yılında adaların Britanya'dan gemiyle sadece iki tam gün uzaklıkta olduğunu yazarken, Nors korsanlarının münzevi keşişleri öldürüp, hücreleri koyun ağıllarına çevirmesinden yakınmıştı.[325] Yeni münzevilik heveslileri yalnızlık arayışıyla gittikçe daha batıya gitmek zorunda kalıyordu ve 790 civarında İrlanda manastırlarında yaygın olan bir dedikoduya göre gerçekten ciddi olan münzeviler gündüzü altı ay süren bir yer keşfetmişlerdi. Bu, ilkbahar ekinoksundan sonbahar ekinoksuna kadar sürüyor; yılın geri kalanında ise günde yirmi dört saat gece karanlığı oluyordu; bir Kelt Hıristiyanı'nın bile ruhunu karartabilecek, karanlık ve kasvetli bir yerdi. Ancak İrlandalılar konuşmayı hep sevmiştir ve Gwyn Jones onların Vikinglere batıdaki adalardan bahsettiklerinden emin.

> *Norsları Faroe adalarına götüren, İrlanda'dan, Batı Adaları'ndan, Orkney'den ve Shetland'dan toplanan istihbarattı. İrlandalı rahipler 790'larda İzlanda'ya vardıktan sonra, bu keşfin haberi hızla yayılmıştı. Ve kimse, aklı fikri ailesi için*

ev, hayvanları için otlak, gemisi için liman bulmakta olan bir Viking kadar kulak kesilemezdi.[326]

İzlanda'ya ilk hangi Viking kahramanının ulaştığından kimse tam emin değil. Gardar Svavarsson, Viking Naddod ve Floki Vligerason; hepsinin de kendisine adanmış bir destan yazarı vardır. Fakat romantik favori Naddod olsa gerek; bu adam o kadar hiddetliydi ki tehdit olarak görülüp 785'te Norveç'ten sürülmüş, ardından Atlantik'te bir fırtınaya yakalanmış ve rüzgâr onu İzlanda'ya atmış; o da çabucak bir yerleşim kurmuştu. Şu açık ki 930 tarihlerinde İzlanda tümüyle yerleşmişti ve yönetenlerin seçilip, denetlendiği kendi *Lawthing*'ine sahip istikrarlı bir cumhuriyetti.[327] Hafrsfjord savaşından sonra, Kral Harald Fairhair birleşik bir Norveç için rakiplerini ülkeden sürünce, İzlanda kalabalıklaşmaya başlamıştı. Gerçek Vikinglerin daha fazla otlağa daha fazla limana ve daha az yönetime ihtiyacı vardı. Kırmızı Eirik (Erik) böyle bir Viking'ti. 982 yılında çok fazla düşman öldürdü diye Norveç'ten sürülmüştü. İzlanda'nın batısına Haukal'a gitmiş, burada yine sinirine hakim olamayıp birkaç İzlandalıyı daha öldürmüştü. *Lawthing* onu üç yıllığına sürgüne göndermişti; yapacak daha iyi bir şeyi olmadığından, kuzeye yelken açmıştı ancak kötü hava nedeniyle batıya savrulup yanlışlıkla Grönland'ı keşfetmişti.

Sonrasında neler olduğunu Gwyn Jones anlatıyor:

Üç yıl boyunca Herjolfanes ve Eiriksfjord arasındaki bölgeyi keşfetti, mürettebatı ise tarla ve ev yerlerini işaretledi. Bu toprakların hayvan bakımından zengin olduğunu da farketmişlerdi: ayılar, tilkiler, karibular; Skaergaard'daki deniz memelileri. Su olan her yerde balık vardı. Kuşlar her yerdeydi ve daha önce hiç kuş avcısı kapanı görmemişlerdi. Bu yüzden sürgün süresi bittiğinde buraya çabucak geri dönüp, kolonileştirme kararı alarak Breidafjord'a dönmüştü. Güneybatıdaki fiordlar hesaba katılınca çok da alakasız bir isim olma-

yan Grönland (yeşil ülke) ismini, hiçbir yerin çekici bir isime sahip olamayacak kadar kötü olmadığını düşünerek vermişti. [328]

Artık Vikingler, bir yerinde 320 kilometreden daha dar olan Davies Boğazı'nın diğer yakasında, Kanada'nın karşısında yaşıyorlardı. Bir Viking yelkenlisi için bu hiç de uzak bir mesafe değildi ve bir Viking denizcisinin anakara Amerika'ya varması çok sürmemişti. Vikinglerin keşif yapmasının asıl sebeplerinden birisinin ün olduğunu düşünürsek, çoğu kişinin Bjarni Herjolfsson'un yolculuğunu unutmuş olması oldukça üzücü. Açıkçası, Kolomb kadar kendini iyi pazarlayamamışsa da, en azından onun gibi Batı Hint Adaları'nda durmayıp anakara Kanada'ya kadar ulaşmıştı. Herjolfsson bir İzlandalıydı. 985-6 kışlarında Norveç'e yapılan bir ticaret yolculuğundaydı; bu yüzden Erik yeni keşfettiği yeşil topraklara dair şaşkınlık verici öyküleriyle birlikte İzlanda'ya geri döndüğünde oluşan debdebeyi kaçırmıştı. Bjarni'nin babası Herjolf İzlanda'daki her şeyini satıp Erik'le birlikte Grönland'ı kolonileştirecek 25 gemilik filonun arasında yer alarak yola çıktı.[329]

Bjarni babasını takip etmeye karar verdi. Gwyn Jones'un deyimiyle, kılavuzsuz, haritasız ve pusulasız Grönland'ın güneybatı fiordlarına doğru yelken açtı. Bjarni'nin gemisi korkunç derecede kötü olan bir havaya rast geldi; yoğunlaşıp inceleşen bir sis ile nereye eseceği belli olmayan güçlü rüzgârların bir birleşimi. Bu nedenle, yalnız gözden kaybolmakta olan İzlanda'daki nirengi noktalarını kullanarak yönünü düzeltememekle kalmamış, rüzgârların onu nereye götürdüğünü de anlayamamıştı. Grönland'ın oldukça ötesine sürüklendi ve hava düzelince alçak ve ormanlık topraklara yakın olduğunu gördü. Nerede olduğunu bilmiyor olsa da, orasının dağlık Grönland olmadığını anlamıştı. Birkaç gün boyunca kuzeye yelken açmaya karar vererek, Grönland'ın tarifine uymayan başka bir yere vardı. Burası yük-

sek buzul dağlarıyla dolu bir bölgeydi ve Bjarni buranın "işe yaramaz" olduğunu düşünmüştü. Şansına rüzgâr artık karaya doğru esmiyordu ve yelkenlisinin pruvasını yeniden Atlantik'e çevirebilirdi. Dört gün süren iyi rüzgârlardan sonra, en sonunda Grönland'daki Herjolfsnes'e varıp, babasıyla bir araya geldi.[330]

Viking Amerikası

Kırmızı Erik'in büyük oğlu Leif'in Yeni Dünya'ya ilk kez ayak basması için on beş yıl daha geçti. Grönland Destanı (Grœnlendinga Saga) Avrupa'dan kolonicilere yardımcı olmak için malzeme getiren az sayıdaki gemiyle, Grönland'da işleyen bir koloni kurmanın ne kadar zor olduğunu anlatıyor. Grönland kolonisi istikrarlı ve kendisini besleyebilecek hale gelene kadar, Grönlandlıların Bjarn'ın bulgularını soruşturacak kadar boş zaman bulamamış olmaları pek şaşırtıcı değil.[331] Gwyn Jones, Bjarni'nin anlattıklarına inanılsa da onun tabiriyle Markland, Woodland ve Vinland'ı inceleyecek kadar kaynak yoktu:

> *Ona inanmamaları söz konusu değildi. Orta Çağ coğrafyası Gröndland'ın ötesinde daha fazla kara bulunduğu düşüncesini destekliyordu; pratikteyse yüksek dağlara tırmandıklarında çok uzaktaki karayı ya da karayla ilişkilendirdikleri bulut şekillerini görebilirlerdi.*[332]

Bu olguların diğer bir anlamı da, Nors denizcilerinin Kuzey Amerika'nın az nüfuslu kıyılarını kolonileştirme amacıyla, Hıristiyan Avrupa'nın çok nüfuslu Kutsal Toprakları kolonileştirme yolu alarak Kutsal Şiddet fikrini bulmasından yaklaşık yüz yıl önce keşfediyor olmasıdır. Doğrusu bu Kolomb'un Amerika'yı 1492 yılında keşfettiği düşüncesini geçersiz kılıyor. Ancak Vikingler tam olarak nereye ulaşmışlardı? On birinci yüzyılın ilk yıllarında Vinland'a bir ticaret kolonisi kuran Thorfinn Karlsefni adında bir İzlandalıydı. Gwyn Jones şöyle diyor:

Norsların Kuzey Amerika'ya vardıkları konusunda genel bir fikir birliği olsa da, bu fikir birliği onların ne kadar güneye ulaştıkları konusunu kapsamıyor. Helluland adını verdikleri Baffin Adası'nın güneyi; Markland dedikleri Nain'in güneyi Labrador; yaban üzüm ve ekin yetiştiğini söyledikleri Vinland (üzüm bağı)ise başka bir hikâye. St Lawrence Halici, Baie de Chaleur, New Brunswick, Yeni İskoçya, New England, Massachusetts, Rhode Island, Long Island haliçi, Virginia, Georgia ve Florida hepsi güzel ve mantıklı bir şekilde savunulmuştur... Belki de uzak yolculukların sonucu olarak... üzüm salkımları, kendiliğinden ekilen ekinler ve yumuşak kışlar ile ilgili hikâyeler Norsların Vinland geleneğini zenginleştirmişti; belki de daha uzun yolculuklar ve sonraki seyyahlar Leif'in karaya çıkışı ve Karlsefni'nin kolonisi ile ilgili hikâyelerinin ana hatlarını bulanıklaştırmıştı... Piskopos Eirik, iddia edilen çeşitli tarihler olan 1112, 1113, 1117 ya da belki de en mümkünü 1121 yıllarından birinde buraya gemiyle gitmiştir ve sonuç bilinmemektedir. On dördüncü yüzyılın ortalan gibi geç bir tarihte bile insanlar, tahminen kereste ve kürk getirmek için hâlâ buraya yelken açıyordu. İzlanda'daki vakayiname, 1347 yılında, içinde on yedi veya on sekiz kişi bulunan bir geminin fırtına nedeniyle İzlanda'ya sürüklendiğini ve bu kişilerin Markland'deki topraklarına geri dönmek istediklerini kaydediyor. Ancak bundan sonrası tamamen sessizlik.[333]

Jared Dimaond aynı fikirde ve daha ileriye gidiyor:

Kuzey Amerika'nın kuzeydoğu kıyısı... Norveç'ten binlerce kilometre uzaktadır... Kuzey Amerika'ya giden bütün Viking gemileri en batıdaki koloni olan Grönland'dan yelken açmışlardı. Nitekim Grönland bile Vikinglerin gemi yolculuğu standartlarına göre Kuzey Amerika'dan uzaktı. Vikinglerin Newfoundland'daki ana kampları, Grönland'daki yerleşim

yerlerinden doğrudan bir yolculukla 1600 kilometre uzaktaydı; ancak Vikinglerin güvenlik için seçtikleri kıyıdan ayrılmayan güzergâhlan 3200 kilometre uzunluğunda bir yolculuk gerektiriyordu... Grönland'dan Vinland'a gitmek ve havanın elverişli olduğu yaz sezonunda geri dönmek, keşif yapmak için çok az zaman bırakacaktı... Bu yüzden Vikingler Newfoundland'de, yazın tamamını keşif yaparak geçirebilmek için kışları kalabilecekleri bir yığınak kampı kurdular... Akademisyenler... Vikinglerin Yeni Dünya'ya ayak bastıklarına şüpheyle yaklaşma eğilimliydiler; 1961'de arkeologlar Vikinglerin Newfoundland'daki yığınak kamplarını... Newfoundland'in kuzeybatı kıyısındaki Anse-aux-Meadows'ta bulunca tartışma sona erdi. Radyokarbon tarihlendirmesi, kampın M.S. 1000 civarı kullanımda olduğunu gösterdi.[334]

Yabani üzümlerin bolluğu nedeniyle Vikingler bu bölgeye, destanlarda Vinland olarak kayıtlı olan üzüm bağı adını verdiler. Vinland Grönland'a göre çok daha güneydeydi ve bu, iklimi çok daha ılıman yapıyordu. Daha uzun bir otlatma sezonu, sığırların kışın Grönland'daki gibi ahırlarda samanla besleneceklerine bütün yıl boyunca dışarıda kalabilmelerini sağlıyordu – bu saman toplama ve saklama ihtiyacını ortadan kaldırmıştı. Bu topraklar, sık ormanlıktı ve bu, gemi yapımı için kereste sağlıyordu. Çok sayıda göl vardı ve bunlar, kıyıdaki denizler gibi, balıkla dolup taşıyorlardı. Yenilebilir yerel hayvanlar arasında karibu, geyik, yuva yapan kuşlar ile yumurtaları vardı. Newfoundland kolonisi Grönland'a kereste, üzüm ve hayvan kürkü ihraç etmeye başladı.[335]

Ve ardından her şeyin bol olduğu bu topraklarda bir şeyler ters gitti ve yerleşim yeri terk edildi. Diamond arkeolojik kazıların hayal kırıklığı olduğunu söylüyor, çünkü Norslar geride değerli hiçbir şey bırakmamışlardı:

Burası alalacele terk edilmemişti, bunun yerine bütün aletlerin ve değerli malların Grönland'a geri götürüldüğü planlı kalıcı bir tahliyenin parçasıydı. Günümüzde Kuzey Amerika'nın Norsların Kuzey Atlantik'te keşfettikleri açık ara en büyük ve en değerli topraklar olduğunu biliyoruz; Norsların keşfettiği bu ufacık parçası bile onları hayran bırakmıştı. O zaman neden Norslar Vinland'dan, her şeyin bol olduğu topraklardan vazgeçmişlerdi?[336]

Cevap basitti: İyi ilişkiler kuramadıkları yerel sakinler tarafından sürülmüşlerdi. Diamond Vikinglerin ilk karşılaştıkları dokuz Amerika yerlisinin sekizini öldürdüklerini, dokuzuncusunun ise kaçıp geri kalanları uyardığını belirtiyor. Kaçan yerli pek geçmeden bir kano filosu üzerinde arkadaşları ve ailesiyle geri dönmüş, Kırmızı Eirik'in oğlunu karnına isabet eden bir okla öldürmüştü. Diamond'un alıntıladığı Vinland Destanı ona şu son sözleri atfediyor:

Bulduğumuz zengin bir ülke; karnımın etrafında bayağı yağ var. Güzel kaynakları olan topraklar bulduk ama onların çoğunun tadını çıkartamayacağız.[337]

Ve Diamond başka bir destan yazarını alıntılıyor:

Sonra [Viking] grubu farketti ki, toprakların sunduğu her şeye rağmen, onun önceki sakinleri tarafından her zaman saldırı tehdidi altında olacaklardı. Kendi ülkelerine dönmek için hazırlandılar [yani Grönland].[338]

Vinland kolonisinin başarısızlığı, Grönlandlıların Kuzey Amerika sahil şeridine kereste ve demir için akınlar yapmasını engellemedi. Diamond, eritilmiş bakır, demir ve eğrilmiş keçi yünü şeklinde Kuzey Amerika'ya dağılmış çok sayıda arkeolojik bulgunun olduğuna dikkat çekiyor. "En dikkate değer bulgu, 1065 ve 1080 yılları arasında Kral Sessiz Olav döneminde Norveç'te basılmış gümüş bir paraydı ve Labrador'un yüzlerce kilometre

güneyinde Maine kıyısındaki bir Kızılderili yerleşim yerinde bulunmuştu. Kolye olarak kullanılması için delinmişti" diyor. 1347 gibi geç bir tarihte bile Grönlandlılar arada bir Kuzey Amerika'yı ziyaret ediyorlardı ve bunun tuhaf olduğunu düşünmüyorlardı.[339]

Grönland'da Gerileme ve Çöküş

Vikingler farketmemiş olsa da, Grönland Norveç'ten çok daha hassas bir çevreye sahipti. Toprakları daha ince ve daha dayanaksızdı; iklimi daha soğuk, kışları daha uzundu ve aşırı otlatılan toprakların eski haline dönmesi umduklarından çok daha uzun sürmüştü. Bunun dışında deniz sıcaklığı bakımından hayati bir fark vardı. Norveç, Orkney, Shetland, Faroe Adaları ve İzlanda hepsi ılıman golfstrimin üzerinde bulunuyordu. İki Nors kolonisinin kurulduğu Grönland'ın batı kıyısı, soğuk Batı Grönland Akıntısında bulunuyordu.[340]

İki ana yerleşim yeri de adanın batı kıyısında bulunsa da, kafa karıştırıcı şekilde kuzeydeki batı yerleşimi, güneydeki doğru yerleşimi olarak biliniyordu. En fazla yaklaşık bin kişilik nüfusa ulaşmış olan Batı yerleşimine Sandnes konağı hakimdi.[341] (Konaklar büyük tarlalar veya hayvan çiftlikleriydi, isimlerini sahiplerinden alıyordu.) Beş bin kişiden oluşan ve övünç kaynağı bir katedrali olan Doğu yerleşimine Gerdar konağı hakimdi ve katedral ismini ondan almıştı.

Nors kolonisi Grönland başarılı olabilirdi. Vikinglerin potansiyel olarak, Eskimolardan çok daha geniş bir besin altyapıları vardı çünkü hayvan çiftçiliği yapıyorlardı. Diamond, Batı kolonisinin başarısızlığa uğradığı 1360 yılıyla, Doğu kolonisinin son üyelerinin öldüğü 1440 yılı arasında gerçekleşen nihai çöküşün nedenleri konusunda dört noktaya değiniyor:

1. Koloniler iklimin sıcak olduğu bir dönemde kurulmuştu. Ancak 1200'de şiddetli bir küresel soğuma dönemi baş-

lamıştı ve 1400'lerin ortalarına gelindiğinde dünya çok daha soğuktu. Bu tarımcılığı, özellikle Grönland gibi korunmasız bir kuzey adasında, oldukça zorlaştırmıştı.

2. Norslar Grönland'ı batıdaki başka bir Norveç olarak gördüler. Norveç'ten getirdikleri mandıra çiftçiliği sistemi ve rahip benzeri yaşam tarzları orada iş görse de Grönland'ın daha vahşi, daha ince ve daha kırılgan topraklarına uygun değildi. Yıllarca, değerli kaynakları ve kargo yerini çok gerekli ihtiyaçlar yerine ısrarla elbise, hatta kiliseleri için çan ithal etmek için kullanan Norveçli piskoposlar tarafından yönetilmişlerdi.
3. Bu kilise liderleri, Avrupalı olmadıklarından ve pagan Tanrılarına taptıklarından Inuitlerden (Eskimolar) nefret ediyorlardı. Bu önyargılar nedeniyle, Norslar hiçbir zaman Eskimo avcılarının kullandığı hayatta kalma yöntemlerini öğrenemediler ve onlara istedikleri zaman öldürebilecekleri aşağılık insanlar gibi davrandılar. Yelkenliler artık düşmancıl olan sahillerde ihmal nedeniyle çürüyüp bozulurken süslü katedrallerde Norslar birbirlerine sarılmış halde en sonunda açlıktan öldükten sonra buralara Inuitler taşınmıştı. Norslar Norveç'ten veya İzlanda'dan yardım beklediler ama yardım asla gelmedi.
4. Grönland toplumunun siyasi gücü şefler ve ruhban sınıfın ellerinde toplanmıştı. Topraklar ve gemiler onlara aitti; Avrupa'yla yapılan ticareti denetleyip, kısıtlıyorlardı.

Diamond'ın dediği gibi:

Ticaretin büyük kısmını kendilerine prestij sağlayan malların ithalatına ayırmayı seçmişlerdi: en zengin evler için lüks mallar, rahipler için kıyafetler ve mücehverler, kiliseler için mozaik camlar ve çanlar... Bu ithal malların ödenmesi için ihraç edilecek lüks malların (fildişi veya kutup ayısı kürkleri) [avlanmasına]... az gemi ayırmışlardı.[342]

Norslara özgü *Lawthing* (özgür insanların yönetim işlerinde karar almak için yaptığı toplantılar) geleneğinden uzaklaşarak, kralların ilahi egemenlik hakkı biçimindeki yeni Hıristiyan düşüncesine (piskoposlara kralları taçlandırma gücü veren Konstantin Bağışı efsanesi ile de desteklenmekteydi) kaymaları, Grönland kolonisi liderlerinin üstünde hiçbir sorumluluk olmadığı anlamına geliyordu. Piskoposun ve rahiplerin güvencesi ile şefler ithal ettikleri lüks malların parasını ödemek için ellerinden geldiğince çok yün toplamak amacıyla toprakları aşırı otlattılar. Bunun onlar için başka bir avantajı, aşırı otlatılmış topraklardaki bağımsız çiftçilerin onlardan toprak kiralayıp, borç altına girmek zorunda kalmalarıydı. Eğer liderler nakliye üzerindeki denetimlerini, Markland'dan daha fazla kereste ve demir getirmek için kullanıp, Inuitlerin inşa ve avcılık yöntemlerini öğrenmiş olsalardı zorlanmadan hayatta kalabilirlerdi. Veya kıyafet ithal edileceklerine yedek gemiler yapmayı seçselerdi, Norveç'e kaçabilmeyi başarabilirlerdi. Ancak Diamond, bu tür yeniliklerin şeflerle, anakara Avrupa kilisesi hiyerarşisine bağlılık borcu olan yeni yerleşmiş Hıristiyan ruhban sınıfının prestijini ve gücünü tehdit edeceğine dikkat çekiyor. Şöyle açıklıyor:

> *Şeflerin ve ruhban sınıfının değer verdiği şeylerin çoğu neticede topluma zarar vermişti. Nitekim bir toplumun güçlü ve güçsüz yanlarının temeli o toplumun değerlerinde yatar. Grönlandlı Norslar eşsiz bir Avrupalı toplum yaratmayı ve Avrupa'nın en uzak karakolunda 450 yıl boyunca hayatta kalmayı başarmışlardı... Ama en sonunda şefler kendilerini yandaşsız bulmuşlardı. Kendilerine bahşettikleri son hak, açlıktan en son ölen olma ayrıcalığıydı.*[343]

1200 yılından sonra meydana gelen iklim değişikliği sıkça gözden kaçmıştır. Kırmızı Erik, oğlu Leif ve Thorfinn Karlsefni'nin yaptığı keşif yolculukları, kuzey denizleri ve karaları oldukça ılımanken gerçekleşmişti. Yaklaşık 1347'de, bu iklim değişikliği,

Norveç'in denizcilikte gerileme dönemi ile birleşince, Grönland'a giden uzun ve tehlikeli deniz yolunu işlek tutmak zorlaşmıştı. İskandinavya'daki karışıklık ve iktidar mücadeleleri de Grönland'ın zararına olmuştu. Gwyn Jones'un açıkladığı gibi:

> *Avrupa'nın çoğunluğunda buzullar ilerlemekteydi; ağaç sınırı düşmüş, bitki örtüsü ve mahsul soğuk nedeniyle azalmış, alplerdeki geçitler uzun dönemler boyunca kapalı kalmıştı. İzlanda'nın kuzey kıyısı buz dağlarıyla çevrilmişti; Grönland'ın çevresinde deniz ısısı düştüğünden, Doğu Grönland Akımı ile güneye Farewell Burnu'na ulaşan, oradan kuzeye giderek ilk Batı, sonra da Doğu yerleşimini kuşatan buzlarda artış olmuştu.*[344]

Ama Batı Kolonisinin çöküşünden sonraki dönemde, Doğu kolonisinin son mücadelelerini verdiği yıllarda, emrinde okyanusta yol alabilen gemiler olan Jarlların eski Viking korsanlık alışkanlıklarına dönmeleri için altın bir fırsat doğmuştu. Grönland'in zor durumdaki rahip sınıfı, onlara Norveç Kralı tarafından yasaklanmış ticaret yollarındaki bir gemiden iyi kıyafetlerden oluşan bir kargo kaçırabilecek her kaçakçıya kürklerle ve denizayısı dişleriyle yüklü ödemeler yapıyordu. Belki de Orkney'li "Prens" Henry efsanesi buradan kaynaklanıyordu? Görelim bakalım.

Orkney'li "Prens" Henry'ye Yeni Bir Bakış

Orkney'in ilk St Clair Jarlı olan Henry'e duyulan ilginin çağımızdaki artışı, en olmadık şekilde, bilim kurgu yazarı Frederick Pohl'un bir kitabının yayımlanmasıyla ortaya çıkmıştır. 1967 yılında Pohl dört bilim kurgu dergisinin editörlüğünü yapmaktaydı; bunlardan biri, en iyi profesyonel bilim kurgu dergisi dalında 1966-1968 arası Hugo ödülü almış *IF* idi. Kendisi sadece harika bir öykücü değildi; *IF* için yeni bilim kurgu yazarları yetiştirmedeki başarısı, onun başkası tarafından yazılsa bile iyi bir hikâ-

yeyi fark edebilme becerisine sahip olduğunu göstermektedir. Venedikli bir amiralle birlikte Amerika'ya yelken açan adı bilinmeyen bir İskoç Kontu hakkındaki öyküyle karşılaşınca, hikâye yakalamadaki bu hünerini kullanmıştı.

Frederick Pohl'un *Prens Henry Sinclair: 1398'de Yeni Dünya'ya Yaptığı Keşif Seferi* adlı biyografisinin arka kapağında şöyle deniliyor:

> *Bilgi tutkumuza rağmen, Kuzey Amerika kıtasını gerçekte kimin "keşfettiği" konusunda hâlâ şüphe içinde olmamız, insanlık tarihinin bir tuhaflığıdır. Yazar/tarihçi Frederick J. Pohl'a göre, bu şeref Orkney Kontu Prens Henry Sinclair'den başkasına ait değildir. Bu kişi "çok güzel bir ülke" keşfetmek için yolculuğa çıkmış, Kolomb ve Kabot'un tarihi yolculuklarından neredeyse bir asır evvel, 2 Haziran 1398 tarihinde Yeni İskoçya'nın Guysborough Limanı'na demir atmıştır.*[345]

Pohl'un kitabı, Zeno Elyazması diye bilinen bir belgede bulduğu hikâyenin yeniden anlatımıdır. Pohl'un kitabının kaynakçasındaki tam ismi, *The Discovery of the Islands of Frislandia, Eslanda, Engronelanda, Estotilanda and Icaria; Made by Two Brothers of the Zeno Family, Namely, Messire Nicolò, The Chevalier, and Messire Antonio, With a Map of the Said Islands*'dır ve 1558'de Venedikte İngilizce'ye çevrilmiştir. (Zeno Ailesinden İki Kardeş olan Şövalye Messire Nicolò ve Messire Antonia Tarafından Sözü Geçen Adaların Haritasıyla; Frislandia, Eslanda, Engronelanda, Estotilanda ve Icaria Adalarının Keşfi). Bu belge, adları Nicolò ve Antonio Zeno olan Venedikli iki denizcinin Kuzey Atlantik adalarına Zichmni adlı bir soyluyla yaptıkları yolculuğu anlatıyor. Zichmni'nin Frislanda'nın güney kıyısında Porlanda isimli bazı adaları vardı ve aynı adanın güneydoğusundaki Sorant veya Sorand Düklüğü'nü yönetiyordu. Hikâyenin başlangıcından bir yıl önce, Zichmni, Frislanda hükümdarı Norveç Kralı'nı mağlup etmişti ve adayı fethetmekle meşguldü. Zichm-

ni Nicolò'yu dümenci olarak tutmuştu ve Venediklinin çok cesur bir denizci olduğunu gören Zichmni, adanın fethinde rol aldığı için onu soylu yapmıştı.

Pohl, Sorano'yı Roslin, Zichmni'yi ise d'Orkney olarak çeviriyor ki bu onun Prens Zichmni'nin kimliğini Orkney Kontu Henry Sinclair olarak belirlemesini sağlamıştır.[346] Kitabın geri kalanında, Pohl, elyazmasını Hıristiyan isim verme alışkanlıkları konusundaki varsayımlarına göre belirlediği 1398 yılında Henry'nin Amerika'ya yaptığı yolculuğunun hikâyesi olarak yorumluyor.[347]

Roslin isminin çevirisi sorununu önceden tartışmıştım; ama Pohl'un kitabında pek çok turist websitesinde bulduğum çevirinin aslını keşfettim. Galce'de varolmayan harfler içerdiği için ismin beni şaşırttığını hatırlayacaksınız. O halde tuhaf çevirinin gizemi çözülmüştü: Frederick J. Pohl tarafından yaratılmış bir efsaneydi. Şöyle diyor:

> *Kalenin ismi konumunu mükemmel şekilde tarif ediyor. "Ross" dağ burnu veya yarım adadır. "Lynn", havuz veya şelaledir. Roslin (Rosslyn) isminin yerindeliği, insan kemerli köprüde yürürken, tam altındaki çağlayananın ırmağa yeniden kavuşurken çıkardığı sesleri duyduğunda açık hale geliyor.*[348]

İsim de betimleme de isabetli değil, görünüşe göre Pohl çevirisini *Chambers Twentieth Century Dictionary*'deki "linn, lin, şelale: şelaleli havuz: derin boğaz [Eski İngilizce *hylnn*, akıntı, Galce Linne'le birlikte... havuz]" maddesine dayandırmıştı. Bu romantik betimleme nedeniyle, Pohl'un Roslin'i hiç ziyaret etmediğinden şüpheleniyorum. Henry'nin çocukluğu konusunda aynı romantiklikte bir tablo çiziyor:

> *1345 yılında kalenin lordunun ilk çocuğu doğdu, bir oğlandı. Fransızca konuşan böyle ailelerde adetten olduğu üzere bebeğe hemen doğum içkisi, boisson natale,*

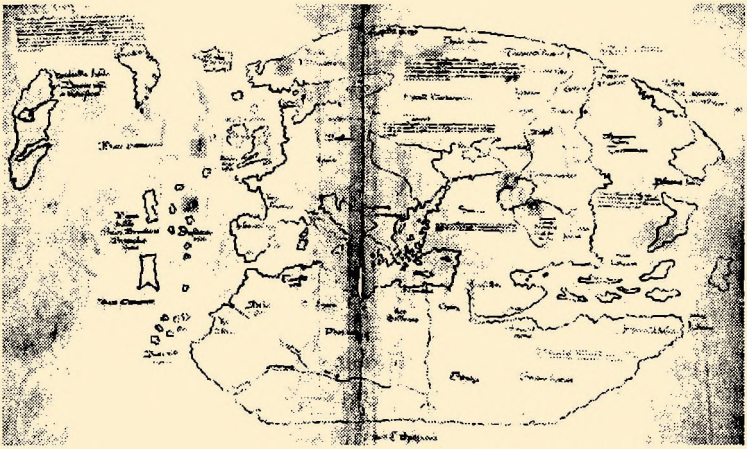

Vikinglerin Bildiği Kadarıyla Dünya'nın Haritası

verildi. Hikâyemizin kahramanına doğumundan hemen sonra, bir çay kaşığı sıcak, tatlı, güçlü toddy –yurdu İskoçya'dan bir tat - içirildiği kesindi.

Kısa bir süre sonra, on altı yaşındaki annesi hâlâ loğusayken ve kiliseye gitmemişken, on yedi yaşındaki babası Roslin Lordu, Güney Sınırının Koruyucusu, Carden ve Pentland Moor Topraklarının Lordu, Lothian Şerifi, Cousland Baronu, İskoçya'nın Büyük Avcı Üstadı Sir William St Clair, kundaktaki bebeği St Matthew Kilisesi'ne kadar avlu, eski asma köprü ve patika boyunca gururla taşıdı. Eğer ölürse sonsuza kadar limboda kalacak ruhunu kurtarmak için vakit kaybetmeden kilisede vaftiz edildi. Ona Henry ismi verildi.[349]

Pohl'un bilim kurgu yazarlığını çok seviyorum; kitabı Prince Henry Sinclair'i okumaktan zevk almıştım. "Zamanın karanlık elinin bütün izleri hünerle yok ettiği uzak geçmişe bakmak" için romantik bir arayış; Pohl baştaki umutsuzluğunu itiraf ediyor;

ama bu umutsuzluğu "şans araya girene" kadar "sabırla" araştırma yapmanın heyecanı alt etmişti. Kendisi için koyduğu hedefi anlatıyor:

> *Bu sayfalar on dördüncü yüzyılda yaşamış bir adamın arayışıydı, mümkünse, hayatına dair gerçekleri bulmak, yelken açtığı toprakları tespit etmek, bu topraklarda yaptığı keşiflerin izini sürmek; bunun dışında o ve adamlarının gittikleri toprakların gerçekten "Yeni Dünya" olup, bir yüzyıl sonra Kolomb dışında herkesin bildiği topraklar olup olmadığından emin olmak içindi.*[350]

Kitap, romantik bir *tour de force*'dur, gerçek bir hikâyeden ziyade kısa bir romandır. Ne yazık ki, Pohl'un iyi hikâye aşkı ve romantik hikâyeciliği kontrolden çıkmıştır, bir tarihçinin Henry hakkında söylediği her şeyi, güvenilir olup olmadığına bakmadan ve eleştirmeden alıntılamıştır. Ancak iyi hikâye anlayışı onu hiç terk etmemiştir. Sırf bu yüzden kitabı okunmaya değer olsa da tarihsel gerçekleri yansıtmamaktadır - bunun yerine St Clair Ailesi'nin sonraki yandaşlarının uydurmalarını içerir.

Henry: Son Viking Jarlı

Shetland Adası Konseyi'nde arşivci, Shetland Müzesi'nde müdür olan Brian Smith, Orkney ve Shetland tarihi konusunda uzmandır. Frederick Pohl'un Henry Sinclair hakkındaki iddialarını soruşturmuştu ve beni 2002 senesinde *New Orkney Antiquarian Journal* adlı dergiye yazdığı bir makaleye yönlendirdi - metnin tamamı internette mevcuttur. Bu makalede Pohl'un (okumaktan keyif aldığını itiraf ettiği) kitabı hakkında şu sözleri sarfetmiştir:

> *Hakkını vermek lazım Frederick Pohl pek deli değildir: sadece en büyüğünden bir romantiktir. Bu konu hakkındaki en*

uzun yapıtı neredeyse bir roman biçimindedir. Pohl on yedinci yüzyıl tarihçilerinin Henry hakkında söyledikleri hemen hemen her şeye saçma da olsalar inanmıştır. Ayrıyeten... Zeno metnindeki yer isimlerine dair tuhaf tahminler [yürütmüştür].

Brian'ın Henry Sinclair'e dair sağlam görüşleri var:

Aynı döneme ait hiçbir belge veya haber, Henry Sinclair'in kâşif olduğunu asla iddia etmemiştir; ve hiçbir on dördüncü yüzyıl İtalyan belgesinde, Zeno kardeşlerin, torunlarının anlattığı maceraları yaşadıklarını belirten bir ipucu yoktur. Henry'nin ölümünün üzerinden elli yıl geçmemişken, torunu atalarının başarılarının övgüleri ile dolu Sinclair ailesinin bir soyağacını ismarlamıştı. Burada büyükbabasının sözde deniz maceralarından bahsediliyor muydu? Hayır.

Devam ediyor:

Onunla ilgili günümüze ulaşmış belgelere baktığımda, Henry Sinclair hakkında oluşan izlenimim, onun önemsiz bir kişi olduğudur. Yurdunun veya Norveç'in siyasetinde ya çok az ya da hiç rol oynamamıştır. İsmi, İskoç parlementosunun veya hazinesinin kayıtlarında görülmemektedir; Norveç söz konusu olduğunda ise sadece birkaç törende adı geçmektedir. Bir tarihçi onun "eski geleneklere bağlı güçlü bir Orkney kontu" olduğunu, "kontluğun kuzeyinde çok faal olup, halk ve görenekleriyle bütünleştiğini" iddia ediyor. Bu türden iddialara dair hiçbir kanıt bulamıyorum... Hikâye modern bir efsane, dikkatsiz okumaya, hüsnükuruntuya ve bazen de çarpıtmaya dayanıyor.[351]

O halde Zeno el yazmasının aslı neydi? Bu konuları tartıştıktan sonra Kirkwall'ın rüzgârlı ve kavisli bir sokağında Brian'a bunu sordum. El yazmasının kısaca "Nicolu, "kontluğun kuzeyinde çok faal olup, halk ve görenekleriyle bütünleştiğini" iddia edi-

yor. ı sahtekârlardan biri" olarak tarif etti. Devam ederek "Hatta metne imzasını bile bırakmıştır. Haritasındaki 26 Grönland yer isminden 25'i önceki haritalarda vardır. İstisna olan, güya Nicolò Zeno'nun kurduğu bir manastırın ismidir" dedi ve dağınık sakallarının altından gülümsedi. "Zeno, manastıra hiç varolmamış bir azizin ismini vermiştir. Azizin ismi mi? Aziz Thomas *Zeno*bius!"

O zaman, "Prens" Henry Sinclair'i ve onunTapınak Şövalyesi'nin hazinesi ve denizcilik hünerlerini nasıl kullandığını anlama arayışım için durum neydi? Pohl'un kitabı Hür Masonluk'tan, Tapınak Şövalyesi'nden veya gizli hazineden hiç bahsetmiyor; bunlar Herny efsanesine sonradan yapılan eklemeler gibi görünüyor. Ama fikrini almam gereken bir kaynak daha vardı: Hayatını *Orkney Tarihi* adlı kusursuz kitabı için materyal toplamakla geçiren, 1971'den beri Kirkwall Dilbilgisi Okulu'nun rektörü olan bir Orkney yerlisi Willie Thompson. Bu konu üzerine ne demişti. Henry St Clair'in tutum bakımından oldukça bağımsız olduğu görüşünde:

> *Dördüncü yüzyıl beraberinde, destansı zamanların vahşetine ve bağımsızlığına bir geri dönüşü getirdi. İskoçya ve Norveç'te kraliyet iktidarının azalması bir tür boşluk yarattı. İskoçya, uzayıp giden İngiliz savaşları, II. David'in (1346-1357) hapse atılması, II. Robert (1371-1390) ve III. Robert'ın (1390-1406) etkisiz rolleri nedeniyle zayıflamıştı. Aynı dönemde Norveç'in nüfusu, İskoçya'nınki gibi, Kara Ölüm nedeniyle çok azalmıştı, ticareti Hansa Birliği'nin elindeydi ve İskandinavya Birliği'nin politikaları nedeniyle çıkarları doğuya kaymış olan gemicilik gerilemedeydi. Kont I. Henry'nin Orkney'i destandan fırlamış bir Jarl gibi yönetmekte serbest olduğu dönemdi; sonradan Sinclair soyağaç yazarlarının efsanevi parlak bir döneme dönüştürdükleri ani bir bağımsızlık patlamasıydı.*[352]

Ancak görünüşe göre Henry, Orkney kontluğunu doğal biçimde saltanat yoluyla almamıştı. Henry birinci tercih değildi ve Kral Hakon onu zar zor kabul etmişti:

> *Ergisl Suneson, Alexander de Ard ve sysselmenlerin [kraliyet memurları] doğrudan yönetimi başarısızlıkla sonuçlandığından Norveç, kontluğu eleme sonucu Henry Sinclair'e verdi. 2 Ağustos 1379'da İsveç'in batı kıyısında küçük bir ada olan Marstrand'da göreve atanırken Norveç, Orkney'i yönetebilecek başka kimsenin olmadığını itiraf etmek zorunda kalmıştı. Henry'nin epey ayrıntılı olan göreve atanma sözü aslında birbirlerine şüphe, hatta düşmanlık duyan tarafların arasındaki bir anlaşmaydı... Henry kontluğu askeri hizmet karşılığında derebeylik hakkı olarak almıştı ve adaların savunulmasından sorumlu olsa da, kale veya başka savunma yapılan inşa etmesi yasaktı – inanılmaz derecede sağlam olan Kirkwall kalesinin inşasıyla görmezden geldiği bir söz.*[353]

Yine de bir şey açıktı: Henry'nin güçlü bir deniz kuvveti ve biraz da geleneksel Viking korsanlığı yapma düşkünlüğü vardı; bunu, o zamanlar Kral Hakon'un Shetland valisi olmasına bakmadan, Orkney üzerinde daha fazla hakkı olan kuzeni Malise Sperra'yı öldürerek göstermişti. Thompson açıklıyor:

> *Kont Henry'nin Alexander de Ard'le başka bir sorunu olmamışsa da kont, iktidar üssü babasının geniş arazilere sahip olduğu Shetland'da olan diğer kuzeni Malise Sperra ile kıran kırana bir kavgaya tutuşmuştu... 1389 yılında hem Henry hem de Malise Norveç'teydi ve Pomeranialı Eric'in tahta çıkışına tanık olmuşlardı; Malise'nin mührü onun artık kraliyet meclisi üyesi olduğuna, bu ise onun büyük ihtimal Shetland valiliğine atandığına işaret ediyordu. Belki de Malise'in terfisi Henry'nin şüpheli bağlılığına bir yanıt olarak*

düşünülmüştü ama tehlikeli bir düşmanlık yaratmıştı... Malise ve yedi yandaşı Norveç'ten döner dönmez Shetland'da Kont Henry tarafından bilinmeyen bir şekilde öldürülmüştü. Orkney Kontluğu'ndan uzun zaman önce ayrılmış olan Shetland'da Orkney Kontu'nun sadece bulunması bile şaşırtıcıdır.[354]

Thompson, Zeno elyazmasının karman çorman ve söylencesel olduğu konusunda Brian Smith ile hemfikir:

Bu tuhaf öykü, beşinci nesilden bir torun tarafından tam olarak anlamadığı belgelerin aslı değiştirilerek yazıya döküldüğünden zorluklarla doludur; bu yüzden kişilerin ve yerlerin tespit edilmesi büyük oranda tahmine kalmış bir şeydir... [Nitekim] Kont I. Henry'nin keşif yolculuğunun hikâyesini ve Kristof Kolomb tarafından "keşfedilmelerinden" bir yüzyıl önce Amerika sahillerine fırtına sonucu vuran Orkneyli balıkçıların öykülerini bir kenara atmak akıllıca olmaz.[355]

O zaman "Prens" Henry St Clair hakkındaki tablom ne haldeydi? Soydan geçen Orkney Kontluğu'yla ödüllendirilen, Norveç Kralı'nın soylu ve sadık bir destekçisi olmaktan çok uzak olmakla beraber, Orkney Kontu'nun veraset sırasının çok altlarındaki saldırgan bir işgalciydi ve siyasi hamleler ile kaba güçle istediğini almıştı. Norveç'in zayıflığından yararlanıp kuzeninden Shetland'ı çalmıştı ve Norveç Kralı VI. Hakon'a karşı gelerek Kirkwall'da kendisine ait bir korsan kalesi kurmuştu. Ailesi için hanedanlık emellerinin olduğu kesindi; çünkü Kuzey adalarındaki yerini sağlamlaştırmak için her şeyi yapmıştı. Thompson'un açıkladığı gibi:

Orkney, parçalı miras ve tartışmalı veraset gibi türlü türlü sorunun içine batmıştı; zira Kont Malise bir hanedanlık kazası yaşamıştı ve bütün çocukları kız olmuştu. Yine başka bir hanedanlık kazası eseri, sonunda Sinclair'ler için her şey

mucizevi bir şekilde düzene girmişti. Henry'nin annesi Strathearnli Isabella... parçalanmış mülklerin tamamını miras alarak onları eksiksiz biçimde Kont II. Henry'ye miras bırakmıştı. Bu mülkler arasında Malise Sperra'dan miras kalan Shetland'daki geniş araziler de vardı; böylece 1194'den beri ilk defa Orkney kontlarının Shetland'da geniş toprakları olmuştu... I. Henry kendi ölümünden sonra benzer tartışmalar olmasın diye önlemler aldı. 1391 yılında David Sinclair'e annesinden miras alacağı Orkney hakları karşılığında, Aberdeenshire'deki arazileri verdi; aynı şekilde kendi kızı Elizabeth'in haklarını ona Banff'ta arazi vererek aldı. Açık bir şekilde Orkney'deki mülklere çok değer veriyordu ve onları parçalattırmamak için arazi vermeye razıydı. [356]

Willie Thompson, Henry'nin oğlu genç, deneyimsiz ama miras alabilecek kadar büyükken, yaklaşık 1400'de Orkney'de öldüğünü kaydediyor. Ölümünün tam olarak nasıl olduğu bilinmiyor. Romantikler onun korsanlarla yapılan son bir büyük savaşta; düzyazıcılar ise denizde kaybolarak öldüğünü söylüyorlar. Her iki durumda da, Kirkwall'dan yelken açmış ve bir daha asla görülmemiştir. Ölümü St Clair ailesinin, artık İskoçya'daki topraklarıyla daha fazla ilgilenen yeni nesli için bir yön değişikliği anlamına gelmektedir:

I. Henry ölüp, oğlu yerini aldığında, bir asırdır ilk kez yaşça küçüklük veya tartışmalı veraset sonucu bir fetret devri yaşanmamıştı. Ancak Kont II. Henry'nin başa geçmesi (y. 1400-1420) devamlılık getirmekle kalmamış, İskoç çoğunluklu bir toplumun ortaya çıkışında da önemli bir nokta olmuştur... I. Henry'nin "Viking Jarl" imajına karşı, II. Henry tam bir İskoç soylusuydu: Orkney' e kayıtlı hiçbir ziyaret yoktur.[357]

Tim Wallace-Murphy ve Marily Hopkins'in "Kont Henry St Clair'in Kuzey Amerika'ya keşif yolculukları yapma amacı, onun

hoşgörü temelli, Kutsal Ana Kilise'nin baskıcı elinden çok uzakta bir cumhuriyet kurma stratejisinin bir parçasıydı" şeklindeki sözleri sanki olgularla çatışıyor. Henry, Caithness, Aberdeenshire ve Roslin'de sahip olduğu İskoç topraklarına ilaveten, Orkney ve Shetland'da geniş İskandinav toprakları eklemeyi başaran siyasi bir fırsatçıydı. Zeno hikâyesinin şüphe götürür kanıtlarını bir kenara atsak bile, hâlâ bakılması gereken Amerika'yla olası St Clair bağlantıları vardır. Wallace-Murphy ve Hopkins kitaplarında şu kolay anlaşılır iddiada bulunuyor:

> *1446 yılında temeli atılan ve 1482 yılında, Kolomb'un yolculuğundan on yıl önce bitirilen Rosslyn Şapeli'ndeki oymalar, tamamı Amerika'nın yerli bitkileri olan ve şapelin inşası sırasında Avrupa'da hiç bilinmeyen, mısır, aloe kaktüsü... trillium grandiflorum ve quercus nigra tasvirlerinden oluşuyor. Henry'nin torunu tarafından ısmarlanan bu oymalar, büyük ihtimalle Henry'nin ilk yolculuğunun sonunda Avrupa'ya getirdiği bitkilerin çizimlerine dayanıyordu.*[358]

Kuzey Amerika'ya özgü bitkilere dair bilgiler, Yeni Dünya'ya yapılan yolculukların gerçekten de kanıtları olabilir. Ancak daha basit bir açıklama olabilir. Olasılıklardan biri, Henry'nin bir Viking Jarl'ının amansız kararlılığı ile hareket ettiği ününe dayanıyor.

"Korsan Kralı Olmak Soylu Bir Şey"

Wallace-Murphy ve Hopkins şöyle derken, istemsizce alternatif açıklamanın ne olabileceğine dair bir ipucu veriyor:

> *[Henry'nin Orkney Kontluğu'na atandığı] dönemde Norveç Krallığı mali baskı altındaydı. Ticaret kabiliyeti Hansa tarafından ciddi bir şekilde kısıtlanmıştı; Hansa'nın Baltık ticareti üzerindeki tekeli Norveç'in doğudaki çabalarını bastırıyordu;*

birliğin Rusya'dan ihraç ettiği kürkler ise Grönland, Markland ve Vinland'daki Norveç kolonilerinin kürklerine karşı güçlü rakipler olmuştu. Bu tehlikeli koşullar Kuzey Denizi'ni mesken tutan ve Norveç gemiciliği üzerinde yıkıcı bir etkisi olan korsan çeteleri ile iyice kötüleşmişti... Bu durumda... korsanlığa dur diyecek güçlü bir konta ihtiyaç olduğu gün gibi açıktı... Henry sadece bu nedenlerden dolayı sanki ideal adaydı. [359]

Hansa Birliği'nin etkileri konusunda söyledikleri doğru olsa da, Vinland'daki Viking kolonisi 1379'dan yaklaşık üç yüz yıl önce terk edilmişti - yine de Grönland kolonleri Kuzey Amerika kıyısına kereste ve demir için akınlar yapmaya devam etmişti. Markland'de kalıcı bir koloni olduğuna dair hiçbir bulgu yok; kısa ömürlü Vinland kolonisi içinse en geç radyokarbon tarihi yaklaşık 1000.[360] Henry'nin korsanlığa dur diyebilecek bir konumda olmasından bahsedilmesi, onun Amerika'dan ürün getirdiği dedikoduları için olası bir dayanaktır. Wallace-Murphy ve Hopkins, torununun Roslin'deki şapelinde bulunan oymaların bunu gösterdiğini söylüyor.

Kırmızı Erik tarafından 981 yılındaki kuruluşundan, 1440 civarındaki son ölüm sancılarına kadar Grönland'daki Nors kolonisi 450 yıl yaşamıştı. Grönlandlılar, kendilerini Norveç Hıristiyanları olarak gören katı hiyerarşik bir toplumdu[361]; ve Joared Diamond, şeflerin ve ruhban sınıfının Grönland'ın soğuk kuzey iklimine Avrupa'dan lüks mallar getirtmeye devam ettiklerini söylemişti.[362]

On dördüncü yüzyılın ticaret gemilerinin Norveç'ten Grönland'a gitmesi bir hafta veya daha uzun sürüyordu ve çok tehlikeli olabilecek bu yolculukta pek çoğu kaybolmuştu. Grönlandlılar eğer bir sene içerisinde adayı ikiden fazla Avrupa ticaret gemisi ziyaret etmişse şanslı sayılırlardı. Diamond, eşit bir şekilde paylaştırıldığında, kişi başına her sene yaklaşık üç kilo

kargo yerinin düştüğünü hesaplamıştır. Ama öyle değildi: Kullanılabilir kargo kapasitesinin büyük kısmı kilise malzemelerine ve elitler için lüks mallara ayrılmıştı. Grönland'daki iskeletlerin incelenmesi, thralların (köleler) tahta mızraklarla öldürülen fokların yağlarıyla beslendiklerini göstermiştir.[363]

Gördüğümüz gibi Henry St Clair, Orkney ve Shetland'in kontrolünü Norveç'e hakim feodal gücün zayıf olduğu bir dönemde kazanmıştı.[364] Grönland'daki Batı yerleşiminin çöktüğü, Doğu yerleşiminin ise sendelemeye başladığı zamanlardı. Okyanusta yol alabilecek gemiler yapmak için az kaynakları vardı ve mevcut gemileri yaşlanıyordu. Gittikçe hem gerekli hem de lüks mallar getirtmek için Norveç'e daha bağımlı hale geliyorlardı - ve egemen elitler lüks mallar ithal etmeyi tercih ediyordu. Şartlar, Bergen Piskoposu tarafından akıllara durgunluk veren miktarlarda vergi toplaması için Grönland'a gönderilen Ivar Bardarson adlı rahibin yazıları yoluyla Norveç'te iyi bilinmekteydi. *Grönland'ın Bir Tarifi* ismini verdiği belgede ziyaretinin öyküsünü yazmıştır.[365] "Skatlinglerin" (Inuitler) Sandnes konağını ve Stensnes Kilisesi'ni yerle bir ettiklerini, herkesin öldüğünü bildirmiştir.

Bu dehşet verici hikâye, Norveç'te ilk 1362 yılında yayımlanmıştır; ve Henry St Clair 1379 yılında Orkney Kontluğu için kulis yapmaktaydı.[366] Eğer biraz siyasi fırsatçılığı varsa -ki olduğunu biliyoruz- hemen bir fırsatın olduğunu fark ederdi. Norveç Kralı Grönland'a 1368 yılında bir yardım gemisi göndermişse de, gemi oraya asla varamamıştı.[367] Diamond, Norveç kayıtlarının 1381 ve 1406 yılları arasında yalnızca dört başka Grönland seferi içerdiğini bildiriyor:

> *Seferlerin tümü özel gemiler tarafından yapılmıştı ve kaptanları hedeflerinin gerçekte İzlanda olduğunu ama rotalarından saparak istemsiz Grönland'a ulaştıklarını iddia etmişlerdi. Norveç Kralı'nın Grönland ticareti üzerinde*

kraliyet tekelini ilan ederek, özel gemilerin Grönland'ı ziyaret etmesini yasakladığını hatırlarsak, bu dört "istemsiz" yolculuğun şaşkınlık verici bir rastlantı olduğunu kabul etmemiz gerekir. Daha mümkün olan şeyse, kaptanların ne yazık ki yoğun sise kapılıp, yanlışlıkla Grönland'a gittikleri şeklindeki iddialarının aslında gerçek niyetlerinin mazaretleri olmasıdır. Kaptanların şüphesiz bildikleri gibi, o zamanlar Grönland'ı çok az gemi ziyaret ediyordu ve Grönlandlılar ticari mallara çok ihtiyaç duyuyorlardı; Norveç'ten gelen mallar Grönlandlılara büyük kârla satılabilirlerdi.[368]

O zaman toparlayalım. Henry St Clair'in emrinde, Shetland'a bir filo gönderip kuzenini öldürebilecek kadar bir deniz kuvveti vardı; korsanlık vakalarının sıklığı üzerinde, Norveç Kralı'ndan rüşvet alacak kadar etkisi vardı; Norveç yönetiminden, Kirkwall'de yasadışı bir kale yaptıracak kadar nefret ediyordu. Bunları "Viking Jarlı" gibi hareket ettiği şeklindeki tarihsel ünüyle bir araya getirin, karşınıza kendini korsan kralı ilan eden bir adamın görüntüsü çıkacaktır. Ve adı lazım olmayan bu korsan kral, can havlindeki Doğu yerleşiminin seçkinleriyle kârlı bir anlaşma yapmak için denizdeki kaynaklarını kullanmaktan çekinmez.

Grönland'la yapılan alışveriş, kendilerini Rosslyn (o zamanlar Roslin) Şapeli'nin duvarlarında bulan bitki görüntülerinin kaynağı, Henry'nin efsanelere konu olan hazine erişiminin kökeni olabilirdi. Doğu Yerleşimi için en geç karbon tarih 1435'tir ve Herjolfsnes kilisesinin avlusundan çıkartılan bir kadın elbisesinden alınmıştır. O halde Henry'nin kuzey adalarındaki gücünün arttığı sırada, 1410 yılında Gröndland'dan son gemi dönene kadar büyük kâr yapılabilirdi.[369]

Sonuç

Orkney Kontu I. Henry St Clair'in Tapınak Şövalyesi gizlerinin koruyucusu, hazinelerinin muhafızı olduğunu gösteren herhangi bir bulgu bulamadım. Bundan ziyade, korsanlıktan hoşlanan ve yığınla arazi isteyen fırsatçı bir kumandana benziyor. Amerika'yı keşfettiği şeklindeki efsane doğru değildi; ancak İskandinavların Yeni Dünya'ya yaptığı yolculuklara ve Kolomb'tan yüzyıllar önce Amerika kıtasının bazı kıyılarını başarılı bir şekilde keşfetmelerine dair gerçek bir hikâyeye dayanmaktaydı.

Batıda "her şeyin bol olduğu topraklar" hakkındaki bilgilerini göstermek için resimler kullanmak, sonraki St Clairler için akılsızca olmazdı. Gerçekte, Orkney Kontu I. Henry'nin Kırmızı Erik tipinde büyük bir önder ve kâşif olduğu efsanesinin oluşması St Clair ailesine siyasi yarar sağlamış olabilirdi. St Clairlerin siyasi amaçlı bir uydurması,Tapınak Şövalyesi'nin kayıp hazinelerini kullanarak Hür Masonluğu kurdukları şeklindeki efsanenin ortaya çıkmasına yol açmış olabilir miydi?

Tapınak Şövalyesi'nin kayıp hazinesinin arayışı üzerine yeni çıkan bir kitapta bulunan şu parçanın gösterdiği gibi, bu düşünce Masonik basında sık sık tekrarlanır:

İnsanın atalarının bir taş ustası topluluğun olması her zaman rahatlatıcı ve teselli edici olmuştur. Şimdi ise... Hür Masonluk büyük ihtimal Champagne Sarayı'ndan bazı fevkalâde zeki insanların dahiyane bir buluşuymuş gibi görünüyor... Hür Masonluğu tasarlayan aynı kişiler muhtemelen...Tapınak Şövalyesi'ni... de tasarlamışlardı. Peki kimdi bu insanlar? Bu kadar itibar gören kardeşlikler yaratabilmelerini sağlayan neydi? Modern dünyamızda, böyle beceriler onları eğlence dünyasının kralları yapar, onları akıl almaz bir zenginliğe ulaştırırdı.[370]

2006 tarihli şu alıntının gösterdiği gibi özellikle Roslin'li St Clairlerle ilgili kitaplarda geçen Tapınak Şövalyesi'nin denizde güçlü oldukları efsanesi de köklüdür:

Kisterncilerin ani yükselişine Tapınak Şövalyesi hemen yetişmişti... Aslında Tapınak Şövalyesi Kutsal Topraklar'da Müslümanlarla savaşmak için vardı ama hızla kustal askerlerden daha öte bir şeye dönüşmüşlerdi. Güçlü bir donanma kurup, ticarete girmeye başladılar.[371]

Bu hikâye nasıl çıkmıştı ve neden bu kadar uzun süre devam etmişti? Hür Masonluk efsaneyi tekrarlayıp, güçlendirmiş miydi? Öyleyse, St Clairler ve Hür Masonluk arasındaki belgelenmiş en eski bağlara daha yakından bakmak mantıklı bir adım olacaktır. Sonraki adımım bu olmalıydı. Masonların gizli arşivlerine dönüp, düzenbaz St Clair ailesinin nasıl Hür Masonluğun kadim zanaatının saygı duyulan hamilerine dönüştüğünü keşfedip keşfedemeyeceğime bakmalıydım.

Dokuzuncu Bölüm

St. Clair Büyük Üstatları

Nesillere Aktarılmış Kadim Bilgiler

Roslin ve Orkney Kontu "Prens" Henry St Clair, efsanenin iddia ettiği gibi Tapınak Şövalyesi filosunun ve hazinesinin mirasçısı olmayabilir. Yine de, ailesi tartışmasız bir şekilde Hür Masonluk'la yakından ilişkiliydi. Roslin'li St Clair ailesinin Hür Masonların soydan geçen hamileri olduğu düşüncesinin kökleri derindir. Bu efsanede doğruluk payı var mıydı, yani en eski Hür Masonluk şövalye örgütünün (İskoçya Kraliyet Tarikatı), İskoçya'nın Tapınak Şövalyesi müdürü olan bir St Clair ailesi üyesinin Bannockburn savaşına askeri müdahele yapmasının ardından kurulmuş olduğu efsanesinde. Bu şekilde mi Hür Masonluk Zanaatı'nın soydan hamileri olmuşlardı? Görelim bakalım.

Roslin'li St Clair Ailesi on yedinci yüzyılın başından beri Hür Masonluk'la ilişkilendirilmektedir. Onları Hür Masonluğa bağlayan en eski belgeler, Robert Freke Gould'un *Hür Masonluk Tarihi*'nde "St Clair Fermanları" dedikleridir. Bu fermanlarda Mason ve diğer mesleklerden çeşitli topluluklar, Roslin'li St Clair'lerin (ya da ailenin yazmaya başladığı şekilde Sinclair'lerin) kendilerinin soydan geçen hamileri olduklarını iddia ediyorlardı.

Yirmi sekiz yıl arayla yazılmış, farklı iddialarda bulunan iki farklı St Clair Fermanı vardır. Gould tarihleri hakkında şöyle diyor:

> İlk ferman, İskoçya ve İngiltere krallıklarının birleşmesinden (24 Mart 1603) sonra yazılmış olamazdı; çünkü 1602 yılın-

da ölen İnşaat bakanı tarafından imzalanmıştı. Olası tarihi 1601-2'dir, Edinburgh'taki Mason deakonlarının isimleri bu dönemin belirlenmesine biraz yardımcı olmakta. Uzun zamandır 1630 tarihi atfedilen ve suretlerinin çoğunda bu tarihin geçtiği ikinci ferman, Bay Lyon'un belgenin içinde ustalıkla bulduğu kanıta göre, 1628'de yürürlüğe girmiştir.[372]

Peki fermanlarda ne söyleniyordu? İskoç dilinde yazılmışlardı, ama (Dundee Üniversitesi'nin İskoççа sözlüğünün yardımıyla) ikisini de çağdaş İngilizce'de özetleyebildim. (Metnin İskoççasının tamamı, *Hür Masonluğun Gizleri*'nin birinci ekinde bulunuyor.[373])

Birinci St Clair Fermanı

Bu yazıyla herkes bilsin ki biz, İskoç ülkesinin Mason Deakonları, Üstatları ve Hür Üyeleri, Hükümdar Efendimizin İnşaat Bakanı olan William Shaw'ın açık onayı ve kabulü ile Roslin'in toprak sahiplerinin her çağda bizlerin ve ayrıcalıklarımızın koruyucuları ve hamileri olduklarını aramızda hep gözetmiş olduğumuzu tasdik ediyoruz. Atalarımızın da onlan hamileri olarak kabul edip, onlara itaat ettiklerini onaylıyoruz. Ancak yakın zamanda tembellik ve ihmalkârlık nedeniyle Roslin'in toprak sahipleri haklarından mahrum bırakıldılar ve güzel zanaatımız hamisiz, koruyucusuz ve yöneticisiz kaldı. Bu, hem zanaat içinde hem de aramızda epey yozlaşmaya ve bozulmaya yol açtı; sonuç olarak ise çok sayıda insan biz ve zanaatımız hakkında kötü düşünmeye başladı. Çok sayıda büyük girişim, kötü tutum düzeltilmediğinden başansız oldu. Bunun nedeni, yanlışlann bilerek istismar edilmesi ve dürüst Masonlann zanaatlarını doğru bir şekilde icra edememesiydi. Kardeşlerimiz arasında tartışmalar patlak verdiğinde, bir haminin veya koruyucunun olmaması bü-

yük sorun oldu. Sıkıntılarımızı çözmek ve düzende kalmak için olağan yasal işlemleri kullanmak zorunda kaldık. Ülkemizdeki bütün kardeşler ve zanaatkârlar adına, zanaatımızın gelişimi ve iyi bir şekilde yönetilmesi için, Roslin'li William Sinclair ve varislerinin, bizi ve ardıllarımızı daima yönetme ve bu ülkedeki Zanaat icracılarının hamileri ve hakimleri olma hakkını Hükümdar Efendimizin elinden satın almasına izin verilmesini istiyoruz. Sözü geçen William Sinclair ile varislerini, Hükümdar Efendimizin rızasıyla zanaatımız üzerinde sınırsız hüküm gücü olduğunu ve bizi yönetmesi için yargıçlar ve varisler atayıp, yetki verebilen Hükümdar Efendimize bağlı hamiler ve yargıçlar olarak tasdik ediyoruz.

Hem İnşaat Bakanı William Schaw hem de sonradan irdeleyeceğim çeşitli localar tarafından imzalamıştı.

Bazı Mason yazarlar "Rosling'in Toprak Sahipleri"nin İskoç Hür Masonluğu'nun *tamamı* için soydan Büyük Üstatlar olduklarını savunmaktadır. Ancak Gould bunu farklı okur:

İki ferman, Zanaat Büyük Üstatlığı'nın önceden Roslin'li St Clair'lerin saltanatında olduğu konusunda hiçbir şey söylemese de, unvan bu aileye verilmiştir... Merhum Sit David Brewster şöyle gözlemliyor: "İki fermanda da Orkney ve Caithness Kontu William Sinclair'in İskoçya Kralı II. James tarafından Büyük Üstatlık makamına atandığı iyi bilinen ve genel kabul gören bir olguymuş gibi söylenmektedir."[374]

Birinci ferman İskoç ülkesindeki "Mason Deakonların, Üstatların ve Hür Üyelerin" tastiğinden bahsediyor; ancak VI. James'in İnşaat Bakanı tarafından onaylanan bu tasdik William St Clair'in kraldan hami ve yargıç mevkilerini satın alabilmesine izin verilmesi içindi. Gould ekliyor:

Birinci fermanda, "Rosling'in Toprak Sahipleri"nin uzun yıllardır bu ayrıcalığı sürdürdüğü ifadesi kayıtlıdır. Eğer otuz

yıldan daha kısa bir süre içinde başka bir fermanın yazılması gerektiyse, Mason birliğinin onların hamiliğine çok az değer vermiş olduğu anlamına gelmektedir. İkincisi, Masonların yanında "çekiççilerden" -demirciler ve diğerleri- de tasdik alınmıştı. Metinde bahisleri geçmese de, aralarında fıçıcılar, oymacılar (ya da marangozlar) ve arduvaz döşeyicilerinin bulunduğu ve fermanda Ayrlı deakonlar tarafından temsil edilen "squaremen"ler de anlaşmada bir taraftı.[375]

O zaman William Schaw'ın yanında kim ilk fermanı imzalamıştı? Diğer imzalar, Edinburgh, St Andrews, Haddington, Atchison's Haven ve Dunfermline Localarının üyeleri yerine hareket eden noterlerindi. (Bu locaların noterler kullanması gerekmişti çünkü Masonların kendileri okuma yazma bilmiyordu.) İkinci Ferman ayrıyeten Glasgow, Dundee ve Stirling noterleri, Masonların ve Ayr'daki diğer zanaatların temsilcileri tarafından imzalanmıştı.

Birinci fermanda İnşaat Bakanı'nın desteğiyle bir araya gelmiş belli bir Mason topluluğu, zanaatlarının uzun süreli hamilerinin yeniden başa geçmesini rica etmişlerdir. Ancak Aberdeen bu ricalarına katılmamıştı. Bunun nedeni onların farklı bir soydan hamilerinin olması olabilir: Udaucht'lu Patrick Coipland.

Bütün İskoçya Masonları için tek bir soydan geçen Büyük Üstatlık olsaydı bile, Aberdeen Masonlarının tartışmalara son vermesi ve kendilerini yönetmesi için bir nazır seçmesine kraliyet izni verilmezdi. Aberdeen kasaba konseyi 1483 yılında, St Nicholas Kilisesi'nde çalışması için şehirdeki tek Mason Locası'nı görevlendirerek hami ve yargıç rolünü doldurmuştu. St Nicholas, 1441 yılında Aberdeen belediye başkanı ve yargıçları tarafından kurulan bir kilise kolejiydi ve bu yüzden doğal olarak onların idaresi altındaydı. Masonluk şehirden Banff ve Kincardine'e yayıldığından, Aberdeen konseyinin şehir dışındaki tartışmaları çözüme kavuşturması uygun olmazdı ve bu yüzden

yayılan Mason sisteminin daha geniş destekçi tabanına sahip bir nazıra ihtiyacı vardı. Bu nedenle Patrick Coipland'ın bu hakkı kraldan alabilmesini sağlayan kraliyet onayı için oylama yapılmıştı.

Nitekim, Birinci St Clair fermanı, Kral'ın İnşaat Bakanı'nın (Patrick Coipland'ın atamasını onaylayan kişi) İskoçya'nın güneyinde de bir bölgesel nazır olduğunu düşündüğünü gösteriyor. Birinci Sinclair fermanını imzalayan localar Edinburgh'un çevresindeki 48 kilometrelik alan içerisindeydi. Bu localar Edinburgh (Edinburgh'ta), St Andrews (Forth Körfezi'nde, Edinburgh'un 48 kilometre uzağında), Haddington (Edinburgh'un 32 km doğusunda), Atchison's Haven (Prestonpans'ın yakınında, Edinburgh'un 16 km doğusunda) ve Dunfermline (Forth Körfezi'nde, Edinburgh'un 26 kilometre uzağında) idi. Roslin'in toprak sahiplerinin geçmişteki hamiliği ve nazırlığı ile Masonların onlara bağlılığı hakkındaki iddiaları aslında, Aberdeen'deki gibi, Mason localarının artışının şehir konseyinin yetki alanının dışına çıkması nedeniyle yapılan bir anlaşmaya gönderme yapıyor olabilirdi.

Kilwinning'deki manastırı çevreleyen topraklar bir zamanlar St Clairlere ait olmasına rağmen, Gould, Ayrshire'de bulunan Kilwinning Locası'nın bu ilk fermanı imzalamadığını söylüyor.[376] Bu eksiklik St Clairlerle yapılan bir anlaşmanın bölgesel olduğu olasılığını güçlendiriyor. Eğer *bütün* İskoç Masonlarının soydan Büyük Üstatları iseler, Schaw onları destekleyemezdi çünkü böyle yapsaydı aynı şekilde desteklediği Coipland'ın mevkisini zedelerdi.

Bu nedenle ilk St Clair fermanı, 1602'den önce St Clair ailesinin Mason nüfuzunun Fife ve Lothian'dan daha uzağa ulaşmadığını gösteriyor. Ama bu bile tartışmalı: Başka niye yerli Masonlar Kralın İnşaat Bakanı'nın anlaşmayı onaylaması için bir ferman çıkarma gereği duysunlardı? Ancak şu soruyu ortaya çıkartıyor: Forth Körfezi çevresinde yaşayan Masonlar neden aniden,

Roslin Baronlarının kendilerinin genel koruyucuları görevi görmeleri için hak iddia etme ihtiyacı duymuşlardır?

David Stevenson bir Hür Mason değildir, St Andrews Üniversitesi'nde emekli İskoç Tarihi Profesörü'dür ve "İskoçya'nın en seçkin ve en önemli tarihçilerinden biri" sayılmaktadır.[377] Profesör Stevenson ile 2002 yılında Londra'da aynı kürsüyü paylaşma şansına erişmiştim. Ayrı ayrı konuşmalarımızı yaptıktan sonra, konferansı düzenleyenler bizi yemeğe çıkarttı. Yemek masasında David'in sevimli ve espirili bir arkadaş olduğunu gördüm. İskoç tarihi konusundaki derin bilgilerini dışarıdan pek göstermiyordu ama en acayip sorularımı cevaplarken bile hiç duraksamamıştı. *Hür Masonluğun Kökenleri*'nde Vl. James döneminin Hür Masonluk için kökten bir değişim dönemi olduğuna dikkat çekiyor:

> *16. yüzyılın sonlarında zanaat aslında, onu değiştirecek olağanüstü bir gelişim aşamasının başındaydı... bir adam, Masonluk zanaatının geleneksel mirasının bazı yönlerinin çağın düşünce ve kültür trendlerinin her türlüsüyle ilişkilendirilebileciğini görüp, bunları zanaate ilave etmeye çalışmıştı.*[378]

William Schaw-Zanaatın Mimarı

Bu hareketliliğin sorumlusu olan adam William Schaw'dı. Yaklaşık 1550 yılında Stirling yakınında Clackmannan'da doğmuştu. Babası Broich'lu John Schaw, kralın şarap mahzeninin sorumlusuydu.[379] William on yaşındayken Guise'li Mary'nin saraydaki uşağı olarak çalışmaya başlamıştı. Mary, Kral V. James'in Kraliçe eşiydi ve kızı Mary Fransız veliahtıyla evlendiğinde naiplik yapmıştı. Roma Katolik inancı taraftarı olması ve bunu kızına aşılaması, neticede İskoçya Protestan Kilisesi'nin kurucusu olan John Knox'un dini bir ayaklanma çıkartmasına neden olmuş, bu ise kızının idam edilmesiyle sonuçlanmıştı.

Guise'li Mary Haziran 1560'da ölmüştür ve hesaplarda, yas elbiselerinin alındığı uşaklar arasında William Schaw'ın adı kayıtlıdır. Aynı sene, babası John başka bir toprak sahibinin uşağını öldürmekle suçlanmıştır.[380] Sonraysa William İskoçya kayıtlarında Olumsuz İtiraf'ı (Negative Confession) imzalamayı kabul ederken görülüyor; VI. James ve heyetinin, Katolik inancını geri getirmeye çalışmadıklarını Protestan Kilisesi'ne temin etmek için bu belgeyi onaylamaları gerekmişti. William Schaw bir katolikti; nitekim Protestanlarla sorun yaşamayacak kadar esnek tutumluymuş gibi görünüyor. Yine de kralın inşa programının başına getirildiğinde, kilise liderleri kralın katolikleri kayırdığını söylerek şikâyet etmişlerdi. Profesör Stevenson Schaw hakkında şöyle diyor:

> *Saray çevrelerindeki bazı diğer İskoçlar gibi o da, Katolik olarak kalıp cezayla sonuçlanacak hareketlerden kaçınmıştı; büyük ihtimal zaman zaman Protestan ayinlerine katılmıştı.*[381]

Schaw, 1583'ün sonlarına doğru VI. James'in İnşaat Bakanı olmuştu. Atanmasından yaklaşık bir ay sonra kral onu Fransa'ya hassas bir siyasi göreve göndermişti; bu da onun inşa yeteneklerinin yanında diplomatik hünerlerinin de olduğuna işaret ediyor.[382] Orkney ve Shetland'ın Danimarka krallığına geri verilmesini müzakereye çalışmak için gelen Danimarka Kralı elçilerinin eğlendirilmesine yardımcı olması için Schaw'ın seçilmesi bunu teyit etmektedir.[383] Schaw Danimarkalılarla iyi anlaşmış olmalı, çünkü James 1589'da onu yeni gelini Danimarkalı Anne'i İskoçya'ya getirmesi için Danimarka'ya göndermişti. Sonrasında Kraliçe Anne'nin haznedarı ve gözdesi olmuştu. Dunfermline Manastırı'ndaki anıtının üzerinde bulunan yazı şöyle:

> *Kraliçe Anne, pek saygıdeğer ve dürüst olan bir adamın onurlandırılmayı hakkeden soylu karakterinin hatırası vü-*

cudu toprağa karışırken solmasın diye anısına bir anıt yapılmasını emretti.

Stevenson, Schaw'ın Mason zanaatını bazı bölgesel Nazırlar altında, Aberdeen'i örnek olarak kullanarak, yeniden teşkilatlandırmaya çalıştığına inanıyor.[384] Ancak yaklaşık sekiz yıl sonra Schaw yön değiştirmiştir. Alanı geniş olan, İskoçya Mason Zanaatı'nın Genel Nazır rolünü benimsemiştir. Schaw bu makamı, 1598'de Edinburgh Locası'nda yapılan Aziz Yuhanna Yortusu toplantısına katılan birtakım adsız "maister maissounis"in onayıyla icat etmiştir.

Haberler, Birinci Schaw Hükümleri yoluyla İskoçya Masonlarına duyurulmuştu. 22 madde içermektedir. İskoççа aslından yaptığım çeviri şöyle:

1. Hatırı sayılır öncüllerimiz tarafından koyulan, Zanaatın ayrıcalıklarıyla ilişkili her iyi kural gözetilip, korunacaktır; özellikle birbirinize karşı dürüst olunacak ve hep beraber Zanaatın yeminli kardeşleri ve dostları olarak iyiliksever bir şekilde yaşanacaktır.
2. Nazırlara, Deakonlara ve Üstatlara Zanaatla ilgili her konuda itaat edilecektir.
3. Mesleğimizde dürüst, sadık ve çalışkan olunacak; ücreti ne olursa olsun yapacağımız işleri veren ustalarımıza ya da sahiplerimize karşı dürüst olunacak.
4. Küçük veya büyük olsun kimse tatmin edici şekilde tamamlamayacağı bir işe başlamayacak, aksi halde kırk İskoç poundu ya da işin değerinin dörtte birini ceza olarak, Genel Nazır'ın veya ikinci maddede adları geçen görevlilerin kararıyla, işin yapıldığı şerifliğe ödeyecek.
5. Hiçbir Üstat bir diğerinin yerini almayacak, yoksa kırk pound ceza ödeyecek.
6. Hiçbir üstat, önceki üstatların rızası olmadan bitmemiş bir işi almayacak; aynı ceza.

7. Bütün localar üstatların oylarıyla her sene, Genel Nazır mevcutsa tasdiğini ya da uygun görürlerse fikrini alarak bir tane koruyucu seçecek; eğer genel Nazır yoksa bu tür oylamaların sonuçları ona bildirilecek, böylece Nazır seçilen kişilere talimat verebilecek.
8. Şerifliğe ait bahsi geçen görevlilerin özel izni olmadan, hiçbir üstat ömrü boyunca üç çıraktan fazlasına sahip olmayacak.
9. Çıraklar en az yedi yıl hizmet etmek zorundadır ve hiçbir çırak bir yedi yıl daha hizmet etmeden kardeş veya zanaat kalfası yapılmayacak; veya bu amaçla toplanan olağan görevlilerin özel izniyle kişinin değeri, niteliği ve becerisine dair uygun bir sınav yapılacak. Locanın yapısına göre özel olarak verilecek cezalarla beraber ceza kırk pounddur.
10. Üstatlar çıraklarını ne başka üstatlara satabilir ne de bu bu çırakları satarak zamanlarını doldurabilir. Cezası kırk pounddur.
11. Hiçbir üstat Locasının Nazır'ını bilgilendirmeden çırak almayacaktır; böylece çırağın ismi ve kabul tarihi uygun bir şekilde kaydedilecektir.
12. Hiçbir çırak başka türlü kabul edilmeyecektir.
13. Altı üstat ve iki çırak mevcut olmadan hiçbir üstat veya zanaat kalfası kabul edilip, onaylanmayacak; tarihi uygun bir şekilde kaydedilecek, altı üstatdan biri locanın Nazır'ı olacak, ismi ve işareti (imzası) altı üstadın, çırakların ve adayın isimleriyle birlikte sözü edilen kayda yazılacak. Ayrıca, beceri, değer, kabiliyet ve zanaat konularında uygun bir sınav ve değerlendirme olmaksızın kimse hiçbir zaman kabul edilmeyecek.
14. Hiçbir üstat başka bir zanaatkarın sorumluluğunda veya emrinde bir Mason işine girmeyecek.
15. Hiçbir üstat ya da zanaat kalfası kovanlarla [kaba taş iş-

çileri] aynı yerde veya beraber çalışmayacak; onlarla beraber çalışmaları için uşak göndermeyecek. Suçların her birisinin cezası yirmi pounddur.

16. Hiçbir çırak sahibinden on pounddan fazla değerde bir iş almayacak. İş tamamlandıktan sonra çırağın aynı semtte başka iş yapması isteniyorsa, üstatlardan veya Nazır'dan izin alınacak. Aynı ceza.

17. Üstatlar, uşaklar ya da çıraklar arasında anlaşmazlık çıkarsa, bu zorlukların dostane bir şekilde çözülmesi için yirmi dört saat içinde Nazırlar, deakonlar veya localar bilgilendirilmek zorundadır. Böyle yapılmadığı takdirde ceza on pounddur. Taraflardan biri söylenen miktarı ödemeyi eğer redderse, localarının ayrıcalıklarından yoksun bırakılacak ve bu müddet içerisinde iş yapmasına izin verilmeyecektir.

18. Üstatlar ve diğerleri, uygun iskele kurulumu konusunda gerekli önlemleri almaya dikkat etmelidir; eğer ihmalkârlıkları nedeniyle kazalar gerçekleşirse, bir daha üstatlık yapamazlar, sonrası için hep başkalarının altında çalışırlar.

19. Üstatlar zorunlu hizmetlerinden kaçan çırakları almayacak. Cezası kırk pound.

20. Mason zanaatının bütün üyeleri zamanında haber aldıkları takdirde, toplantılara katılmak zorundadır.

21. Bir kurula veya toplantıya katılan bütün üstatlar, birbirlerine veya iş sahiplerine yaptıkları hiçbir kusuru saklayıp, gizlemeyeceklerine büyük yemin etmelidir. Aynı ceza.

22. Sözü geçen cezaların tamamı, yukarıdaki hükümlerden herhangi birisini çiğneyen bir kişiden, Nazırlar, Deakonlar ve Üstatlar tarafından, uygun görürlerse vicdanlarına göre dağıtılmak üzere, toplanacaktır.

Bu hükümler 28 Aralık 1598 tarihinde "William Schaw, Maistir of Wark, Warden of the Maisonis" [İnşaat Bakanı, Masonların Koruyucusu] adıyla imzalanmıştır.

İlk cümlesi Masonlar tarafından Kadim [Antient] Yükümlülükler diye bilinen bir kurallar sisteminden bahsetmektedir. Geri kalanı locaların nasıl yönetilip, denetleneceği ve Masonların işlerinin nasıl yürütülmesi gerektiği ile igilidir. Ancak iki tane özellikle ilginç madde vardır. Bir tanesi Madde 18'dir; inşa mesleğinde sağlık ve güvenlikle ilgili çıkartılan ilk yönerge budur; büyük bir katedralin veya yüksek bir İskoç evinin baş döndürücü yüksekliklerinde çalışan işçilerinin tam güvenliğini sağlamayan Üstat Masonlara ciddi bir ceza getirmektedir. Günümüzün fabrika müfettişi bile on altıncı yüzyılın Mason yönetmeliklerinin amaçları ve cezalarından memnun kalırdı.

Diğer ilginç madde 7 numaradır; Loca Üstadı'nın nasıl seçilmesi gerektiğiyle ilgilidir. Üstat her sene seçilecektir ve Zanaatın Genel Nazır olarak Schaw, seçilen görevliler vasıtasıyla Zanaata emir verme hakkına sahiptir.

Bu hükümler ileri görüşlüdür ve İskoçya'daki Masonların genel yönetimini basitleştirmiştir. Örgütün eski geleneklerini dikkate alıp, varolan törenlere saygı göstermiştir; güvenli çalışma pratikleri için gerekli önlemler almış; ve Loca Üstatlarından düzenli ve demokratik geri bildirimler gelmesini sağlamıştır. 1598'de Edinburgh'ta Aziz Yuhanna Yortusu toplantısına katılan Mason Üstatların desteğiyle çıkarılmıştır.[385] Bu belge ayrıca, localara faaliyetlerinin kayıtlarını tutmalarının emredildiği ilk belgedir. (İlginç bir şekilde, varolan en eski sürekli loca kayıtları, Edinburgh'taki Aziz Meryem Şapeli'ninkilerdir ve Schaw'ın bu toplantısından hemen sonra başlamaktadır.)

Birinci Schaw hükümleri eski Hür Masonluk hakkında çok şey söylemektedir. İskoç kardeşler localarda toplanıyordu; bu localar Üstatlar veya Nazırlar tarafından yönetiliyordu; locadan daha üst seviyede bir toplantı sistemi vardı; localar faaliyetleri-

nin yazılı kayıtlarını tutmak zorundalardı ve zanaatlarının kadim uygulamalarını gözetmeleri gerekti. Bütün bunlar çağdaş Hür Masonluğa kadar gelmişlerdir ve bu belge, onların başlangıcı ile ilgili en eski yazılı kanıttır.

Schaw'ın başarısı olağanüstüydü. Tek başına Mason localarının günümüzdeki sistemini şekillendirmişti. Bir loca yalnızca Masonların toplandığı bir bina değil, aynı zamanda bu topluluğu oluşturan kişilerin birliğidir. Kendi gelenekleri, hiyerarşisi ve kayıtları vardır; yine de demokrasinin daha icat edilmemiş olmasının gerektiği bir zamandan kalmış demokratik bir birimdir.

Ana Kilwinning Karşı Çıkıyor

Nitekim bu hikâyenin devamı var, çünkü önceden gördüğümüz gibi İskoçya'nın batı kıyısında köklü bir loca vardı. Günümüzde Ana Kilwinning olarak bilinen loca Ayr kıyısına, Kilwinning Manastırı'nın topraklarına kurulmuştu. Ana Kilwinning Locası'nın koruyucuları, yeni localar kurmaları için başka Mason topluluklarına ruhsat verirlerdi ve Ayrshire'da Mason zanaatı üzerinde kadim haklara sahip olduklarını iddia ederlerdi. Kilwinning'e göre Schaw'ın Birinci Hükümleri yeni Mason sıralamasında kendilerine hakkettikleri yeri vermemişti ve buradaki Masonlar Masonik mevkilerinin tanınmamış olmasından rahatsız olmuşlardı.

Zanaatın bu yeni yönetim şeklinde rollerinin olması gerektiğini savunması için Kardeş Archibald Barclay'ı gönderdiler. Kardeş Barclay başarılı olmuştu zira Schaw pek geçmeden Kilwinning Locası'nın eski kış gün dönümü arifesinde görevli seçme uygulamasını sürdürmesine izin veren bir dizi yeni hüküm çıkardı. Ertesi sene, 1599 Aziz Yuhanna Yortusu'nda Kilwinning'in itirazı öyle güçlenmişti ki, Schaw İkinci Hükmünü kralın saraylarından biri olan Holyrood Sarayı'nda çıkarmıştı. İlk Hüküm'ün ifadelerini teyit ederek, Ayrshire'daki Kilwinning Loca-

sı'nın kendine atfettiği yetkiye resmiyet vererek devam ediyordu. İskoçça aslından yaptığım çeviri şöyle:

1. Nazır, Kilwinning ile buraya bağlı diğer yerlerin sınırları içerisinde hareket edecektir ve her sene Aralığın 20. Günü İskoçya'nın Baş ve İkinci Locası olan Kilwinning Kilisesi'nde seçilecektir. Genel Nazır kimin seçildiği konusunda bilgilendirilecektir.
2. Genel Nazır Efendi her İskoç Locası'nın gelecekte eski imtiyazlarından yararlanmasının faydalı olduğunu düşünüyor; İskoçya'nın ikinci locası Kilwinning'in çevresindeki Cliddisdaill, Glasgow, Ayr ve Carrick bölgelerindeki Nazırlann seçiminde kendi Nazır'ını bulundurma hakkı vardır. Kilwinning'in Nazır'ı ve deakonunun nerede ve ne zaman olacağını belirleyeceği Nazır toplantıları, bu bölge içerisinde (İskoçya'nın batısı, Glasgow dahil) yapılabilir.
3. Genel Nazır, uygun olması nedeniyle, eski yazılarda açıkça görüldüğü gibi Edinburgh'un İskoçya'nın birinci ve baş loca, Kilwinning'in ikinci loca; eski ayrıcalıklarına bakılınca Stirling'in ise üçüncü loca olduğunu kabul ediyor.
4. Bütün locaların Nazırları, Masonların localarına bağlı olduğu gibi, şerifliklerindeki presbiterlere karşı mesuldür. İtaatsiz üyelerin ödediği cezaların üçte biri bu suçların işlendiği locaların kullanımına ayrılmıştır.
5. Nazır'ın ve locanın en yaşlı altı üstadının yönetiminde, düzenin sağlanması için, cezaların tamamı için her yıl mahkeme yapılacaktır.
6. Genel Nazır Efendi, Kilwinning Nazır'ın, İskoçya'nın ikincisi olarak, en mükemmel ve değerli Masonlardan altısını, bölgelerindeki kalfaların zanaat ve kadim hatırlama bilimi bakımından niteliklerini sınaması için seçmesini

emrediyor. Sözü geçen Nazırlar gerekli olduğu gibi bu kişilerden sorumlu olacaklardır.

7. İkinci loca olarak Kilwinning Nazır'ı ve deakonuna, eski hükümlere karşı gelmekte ve kiliseye, zanaate, konseye veya gelecekteki diğer kurallara uymamakta direnen kişileri topluluktan sürüp, atma gücü verilmiştir.
8. Genel Nazır, Nazır ve deakonun (levazım subayı ile birlikte), bütün faaliyetleri kaydedecek kâtip veya yazman olarak hünerli bir noter seçmesini istiyor.
9. Bu yüzden Kilwinning Masonlarının faaliyetlerinin kayıtları gelecekte en doğru şekilde tutulmalıdır. Hiçbir çırak veya zanaatkâr Kilwinning Kilisesi'ne ikinci cemaati veya locası olarak girip, kabul edilmeyecektir. Bu tür kabullerin yemekleri adı geçen Kilwinning Locası'nda yapılmalıdır.
10. Her zanaat kalfası locaya girdiğinde, kabul edilmeden önce 10 pound ödemelidir. Bu parayla yemeğin masrafı karşılanacaktır. Ayrıca kimse Nazır, Deakon ve Loca'nın Levazımcılarının gözetiminde hafıza zanaatı ve sanatındaki yeteneğe düzgün bir şekilde sınanmadan ve kanıtlanmadan kabul edilmeyecektir; zira Nazır'a karşı sorumludurlar.
11. Çıraklar yemek başlamadan 6 pound ödemedikleri veya locadaki bütün üyelerin ve çırakların yemek masraflarını karşılamadıkları takdirde kabul edilmeyecektir.
12. İskoçya'nın ikinci locasının Nazırları ve deakonları, onların yönetimindeki üstatlara ve zanaat kalfalarına karşı dürüst ve sadık olacaklarına her sene ant içecekler; ve ne kendileri ne de onların uşakları veya çırakları kovanlarla arkadaşlık veya iş yapmayacaklardır; cezası önceki yasalarda geçmektedir.
13. Genel Nazır, İskoçya'da ikinci olan Kilwinning Locası, her sene zanaatkârları ve çırakları becerilerine göre sına-

yacaktır ve eğer hafıza ve bilim sanatında bir şey unuturlarsa 20 sent ödeyeceklerdir; eğer zanaat kalfaları bunu yaparsa 11 sent, çıraklar bunu yaparsa bir şey ödemeyecektir. Cezalar, ülkenin localarının adetlerine uygun olarak kamu yararı için bir kutuya atılacaktır.

Kurallar William Schaw tarafından imzalanmıştır.

Belge William Schaw'ın önemli olan bir tasdiğiyle bitiyor; ki bu belgenin özel olarak Kilwinning Locası'nın yetki alanında olan Masonlara yönelik olduğunu gösteriyor. Çünkü bu locanın Nazır'ı, deakonu ve üstatlanna hitaben yazılmış; ve Loca delegesi Archibald Barclay'in kendisine verilen görevleri yaptığını dürüst ve titiz bir şekilde ifade ediyor. Kardeş Barclay, Kilwinning Locası'ndan Genel Nazır ve Edinburgh Locası Üstatlarına delege olarak gönderilmişti ancak "kralın kasaba dışında olması" ve Edinburgh Locası dışında hiçbir locanın üstatlarının bu tarihte toplanmamış olması nedeniyle, delege, üyelerin istediği bütün hakları almayı başaramamıştı. Locanın başlıca ricası, düzeni sağlamak için ek yetkiler almaktı; zanaat bu yetkilere haklarını korumak, özellikle de Kral VI. James'in locanın ayrıcalıklarını tanımasını sağlamak için ihtiyaç duyuyordu. Bu yetkilerin arasında "söz dinlemeyen ve loca düzenini rahatsız eden kişilerin" cezalandırması vardı. Schaw bunları alacağına söz vermişti.

Mason Olan Kral

Masonların "hafıza sanatını" öğrenip, uygulaması gerektiği şeklindeki eski kurallann en önemlisini açıklayıp, Edinburgh, Kilwinning ve Stirling arasındaki hiyerarşiyi ayarlamak suretiyle Schaw, Hür Masonluğu dengeli bir yapıya oturtmuş gibi görünüyor. Ama onun yeni teşkilatı için daha büyük emelleri vardı. Artık Genel Nazır olduğu kabul edildiği için, kralın Örgütün Bü-

yük Üstadı olmasını ve zanaata saygınlık kazandırması için kraliyet ruhsatı vermesini istiyordu. Ama bir sorun vardı: Masonlar büyük üstatları olarak Mason olmayan birini kabul etmezdi – bu kişi kral olsa bile.

Eğer VI. James kendi İskoç krallığında Büyük Mason Üstadı olacaksa, ilk başta Hür Masonluğa kabul edilmeliydi (ya da Masonların deyimiyle "Mason yapılmalıydı"). Bunun bir İskoçya geleneği olduğu, Sir Anthony Alexander ve büyük kardeşi Lord Alexander'ın 1634 Temmuzunda Edinburgh Locası'na beraber kabul edilip, Anthony'nin Genel Nazır, Lord Alexander'ın ise İnşaat Bakanı olmasıyla pekiştirilmiştir.

Ama bu uzak gelecekteydi. Schaw'ın karşıya karşıya olduğu en acil sorun, İskoçya'nın gururlu ve aksi localarından bir tanesini kralı kabul etmesi için seçmekti. Tabii ki Edinburgh, Kilwinning ve Stirling'den bunu istemeyecek kadar akıllıydı. Ama farketmiş olmalıydı ki seçimi neresi olursa olsun, ortaya sorunlar çıkacaktı. Şansına James'in sarayının bir üyesi ve bir Hür Mason olan bir arkadaşı vardı.

1584 yılında William Schaw, Aberdeen Locası'nın bir üyesi olan yakın arkadaşı Alexander Seton (sonradan Dunfermline Kontu olacaktı) ile birlikte Lord Somerville'nin evinin tasarımına yardım etmişti. Gerçek inşaat işini yapan John Mylne [386] adlı bir adamdı ve 1601'de Schaw kralı kabul edecek bir loca aradığı sırada, Mylne, Scoon ve Perth locasının üstadıydı.[387] İskoç kralların geleneksel olarak yüzyıllardır taç giydiği yer Scoon'dadır (modern yazılışı scone'dur) – burası kraliyet sarayının arazisindeki bir höyük olan Moot Tepesi'nde bulunmaktadır. Yani Schaw'ın ikileminin bir cevabı vardı: bu loca bir kralın Mason yapılması için uygun yerdeydi.

Günümüzde Kral VI. James'in kabul töreninin bir resmi Scoon ve Perth Locası'nın duvarında asılıdır. Kurgusal bir tasvir midir? İskoçya Büyük Locası'nın kaydında Scoon ve Perth hakkındaki resmi madde, yalnızca locanın "1658'den önce" varoldu-

günu söylüyor. Bu tarih, Locanın nasıl yönetileceğini açıklayan bir dizi kuralın olduğu ruhsatın tarihidir.

Belge locanın varlığının kanıtı olarak kabul edilse de, genelde içeriği İskoçya'nın dışında görmezden gelinir. Loca odasının duvarında betimlenen olayın kaydı olduğunu iddia eder ve İskoçya Kralı VI. James'in 1601 yılında Mason olduğunu söyler.

> *Merhum Majesteleri Kral VI. James'in döneminde, kral kendi isteğiyle sözü geçen John Mylne tarafından kayıtlı hür bir insan, Mason ve zanaat kalfası olarak kabul edildi. Hayatı boyunca Scoon Locası'nın üyesi olarak kaldı ve bu yüzden krallıktaki en ünlü loca budur.*[388]

Belki çok ileri gidiyorum ama Schaw, Kralın Perth'de kabul edilmesinin, kendi deyimleriyle güney İskoçya'nın "kıdemli" locaları arasındaki didişmelere karşı iyi bir misilleme olduğunu düşünmüş olabilir. (Bu sırada Aberdeen Locası Patrick Coipland'ın ve varislerinin yönetiminde Masonluk işine devam ediyordu ve didişmenin dışında durarak iyi yapıyordu.) Ancak seçiminde ironik bir adalet görüp görmediğini merak etmeden edemiyorum.

John Mylne ve ailesi İskoç Masonluk tarihinde önemli bir rol oynamaya devam ettiler. Üç nesil boyunca (hepsinin de ismi John'du) Scoon ve Perth Locası'nın üstatlığını on altıncı yüzyılın sonundan, Scoon Ruhsatının üstatlığın James Roach'a geçtiğini söylediği 1658 tarihine kadar ellerinde tutmuşlardı. 24 Aralık 1658 tarihli bu ruhsat bunun dışında neden locanın Schaw'ın kraliyet ruhsatı elde etme girişimine katıldığı konusunda bir neden öneriyor. Scoon ve Perth Locası'nın ilk günlerinden beri, John Mylne (aynı isimli ikincisi) faal bir şekilde kralın hamiliğini almaya çalışmıştı. Gould ruhsatın şöyle dediğini söylüyor:

> *"Scoon Locası"ndan ulusun ikincisi olarak bahsedilip, öncelik Kilwinning'e verilirken, Edinburgh'tan hiç bahsedilmi-*

yor... Aynı kayıt şöyle diyor: "Atalarımıza" göre " ülkenin kuzeyinden gelen Johne Mylne isimli biri vardı, mesleğinde ustalaşmış bir Mason'du ve hür bir insan ve vatandaş olarak kabul edilmişti." Zamanla becerisi nedeniyle, kralın Mason ustası ve locasının üstadı olması istendi. Oğlu "(kendi isteğiyle) sözü geçen John Mylne tarafından kayıtlı hür bir insan, Mason ve zanaat kalfası olarak kabul edilen Merhum Majesteleri Kral VI. James'in döneminde bu iki makamı da miras aldı."[389]

Kral James'i kabul eden ikinci John Mylne ayrıca, kralın Edinburgh'taki 1616 tarihli ünlü heykelini de yapmıştı. 1631 yılında James'in oğlu I. Charles'ın Mason ustası olarak atanmıştı ve 1636 yılında bu görevden istifa ederek yerini büyük oğlu John Mylne'e bırakmıştı. Bu John 1633 yılında Edinburgh Locası'nın kalfası yapılmıştı. Bunun dışında 1641 yılında Newcastle'daki Mason toplantısına katılmıştı; burada Sir Robert Moray İngiltere topraklarında kabul edilmiş ilk belgeli Mason olarak Masonluk tarihinin sayfalarına adım atmıştı. VI. James'i kabul eden adamın torunu Sir Robert Moray'i kabul etmişti.[390] (Moray sonrasında dünyanın hâlâ en önemli bilimsel topluluklarından biri olarak kabul edilen Kraliyet Cemiyeti'ni kurmuştu. Bunun hikâyesini *Hür Masonluk ve Modern Bilimin Doğuşu*'nda anlatmıştım.)

Schaw'ın, Kralın Hür Masonluğa kabul edilmesi için Mylne ailesinin yardımını neden aldığı şimdi açıktı. Zanaatı yayma tasarılarını gerçekleştirme amacıyla Schaw Masonların bağlılığı için kralın Mason olmasına ihtiyaç duymuştu. VI. James törenlere, maskelere ve kıyafetlere bayılmıştı. John Mylne'ı şahsi Mason ustası olarak zaten onu tanıyor, ona güveniyordu. Anlatılanlara bakılırsa, James Mason sözünün kadim gizemlerine kabul edildiği törenden çok hoşlanmıştı. Artık kral Mason olduğuna göre, Schaw'ın zanaat için asil bir Büyük Mason Üstadı tek-

lif etmesi -ve bunun ardından Zanaatın Genel Nazır Efendisi olarak Schaw'ın yetkisini tasdik edecek Kraliyet Ruhsatı'nın gelmesi için- her şey uygundu. Gelgelelim, Lothian ve Fife Masonları farklı düşünüyordu. Edinburgh locası tarafından yönetiliyorlardı ve Roslin'li toprak sahibi William St Clair adında farklı bir hamileri olduğunu iddia ediyorlardı. Perth'deki locanın "krallıktaki en ünlü loca olması" düşüncesinin onlar için pek çekici olmadığı açıktı.

William St Clair'in Yükselişi

Schaw ikinci hükümlerini çıkarttığında, zanaatın ayrıcalıkları için kraliyet hamiliği almaya çok yaklaşmış gibi görünüyordu. Eğer bunu yapsaydı, İskoçya'daki inşaat zanaatının tek yöneticisi olarak konumunu sağlamlaştırmış olacaktı. Ancak Edinburgh Masonlarının itirazları onu geri adım atmaya zorlamıştı. Bu güçlü topluluk günümüzde birinci St Clair Fermanı diye bilinen belgeyi desteklemesi için ısrar etmişti. Ve kısa bir süre sonra Schaw öldüğünde fırsat tamamen kaçmıştı ve kral İngiltere'ye taşınmıştı. *Hür Masonluğun Kökenleri*'nde Stevenson şöyle diyor:

> *[Birinci St Clair Fermanı'nın yayımlanışı] Schaw'ın [Kraliyet Ruhsatı alma] planını... Zanaatın taleplerini dikkate alarak değiştirmek zorunda kalmasının işareti olarak görülebilir.*[391]

Schaw, Kardeş Archibald'ın baskısıyla ikincil bir Büyük Loca olarak Kilwinning'in isteklerini kabul ettiğinde, bir dereceye kadar yönlendirilebileceğini göstermişti. Stevenson şöyle diyor:

> *Archibald Barclay, şüphesiz Schaw'ın onun dürüst ve titiz davrandığını söylemesine ihtiyaç duymuştu; zira Kilwinning'e döndüğünde locayı ülkenin birincisi olarak ilan ettirmekte başarısız olduğunu bildirmek zorundaydı. Locanın on yedinci yüzyıla ait kayıtlarının İkinci Schaw Hükümlerinden*

hiç bahsetmiyor oluşu, hükümler locayı ülkenin ikincisi ilan ettiğinden locanın gurur duymaktan çok uzak olduğunu, onu birinci yapmadığı için hükümleri reddettiklerini gösteriyor... Locaların önceliği sorunu İkinci Schaw Hükümleri'ni birincisinden ayıran bir özellik.[392]

Schaw ikinci hükümler dizisinde Ana Kilwinning'e boyun eğdiğinde, diğer localar Schaw'ın baskı altına alınıp, düşüncelerini değiştirmeye zorlanabileceğini farketmişlerdi. Bunun farkında olmaları onları daha fazla baskı yapmaya götürmüş olmalı.

Schaw'ın kendisi ise John Mylne'e Kral James'i kabul ettirmenin, İskoç Localarını Kralın Büyük Üstatlığı çatısı altında birleşmeye götüreceğini ve İskoçya'da yeni bir birinci loca yaratmanın belki de öncelik tartışmasını yatıştıracağını düşünmüş olmalıydı. Eğer Scoon ve Perth Locası Kraliyet Büyük Üstadı'nın locası olacaksa, bu, mevki için geçmişte yapılan dalaverelerin altını kazıyabilirdi. 1658 tarihli ruhsatına bakılınca Scoon Locası'nın Edinburgh Locası'nın İskoçya'nın Birinci Locası olduğu iddiasını desteklemediği açık. Schaw'ın 1599 tarihli ikinci hükümlerinde, eskilik bakımından Edinburgh ilk loca, Kilwinning ikinci, Stirling ise üçüncü olarak geçiyordu (Scoon ve Perth Locası'nın İskoçya'nın şimdiki kayıtlarında üçüncü numarada olması biraz ironik). Ancak John Mylne Scoon ve Perth'in diğer locaların en önünde olması için başka bir yol bulmuştu. Schaw gibi o da Kralı kabul ederek, bütün locaların önüne geçebileceğini düşünmüştü.

Fakat olaylar Schaw'ın beklediği gibi gerçekleşmedi. Artık diğer localar da ona baskı yapıyordu. İskoçya'nın doğusundaki localar -Edinburgh, St Andrews, Haddington, Aitcheson's Haven ve Dunfermline- Schaw'ın Birinci Hüküm'ünün ilk maddesinden yararlanarak, kendi büyük üstatlarını, Roslin'li William St Clair'i (Sinclair) seçtiler. Stevenson'un söylediği gibi, St Clair seçimi sanki biraz umutsuzluktandı:

Schaw'ın 1602'deki ölümü, kralın İngiltere'ye gitmesi, ertesi sene krallıkların birleşmesi kralın desteğini kazanma girişimlerini engellemiş olmalı. Masonlar hamileri olmak isteyen köklü bir soya sahip bir beyefendiyi William Sinclair ile bulmuş olsalar da, onların saygıdeğer veya nüfuz sahibi birini bulamamış olmaları başka bir zorluk olabilir. Aslında, Birinci St Clair Fermanında Roslin'li Sinclairlerin zanaatın hamileri olarak köklü hakları olduğu iddiasının, yeni seçilen haminin takdirini kazanmak için uydurulmamış, hakiki bir gelenek olduğunu destekleyen en güçlü kanıtı Roslin'li William Sinclair'in karakteri sağlıyor. Eğer Masonlar zanaatın çıkarlarını artırmak için uygun bir hami seçerken özgür olsalardı asla Roslin'in toprak sahibini seçmezlerdi![393]

Birinci St Clair Fermanı'nda adı geçen William, 12. Roslin Baronu, 11. Pentland Baronu, 9. Cousland Baronu, 3. Orkney Kontu, 1. Caithness Kontu, 1. Dysart Baronu olan ve Rosslyn Şapeli'ni yaptıran William St Clair'in torunuydu. 12. Roslin Baronu 1471'de aniden mülklerini bölüştürünceye kadar kraldan sonra İskoçya'daki en güçlü adam olmuştu.

On beşinci baron, Birinci St Clair Fermanı'nın William'ı, İskoçya Kirk'ü (kilisesi) ile devamlı kavga eden bir katolikti. Kilise, Roslin Şapeli'ni (o zamanlar bu adla biliniyordu) bir cemaat kilisesi olarak tanımıyor olsa da William burayı 1589'da çocuklarından birini vaftiz etmek için kullanmıştı. William çıkan yaygara karşısında kılını kıpırdatmamıştı ama ayini yapan papaz af için kamudan özür dilemek zorunda kalmıştı.[394] Ertesi sene Dalkeith presbiteri Sinclair'i Roslin'de "zinayla ilgili resimler ve başka heykeller" tutmakla suçlamıştı. Nitekim kilise görevlileri onunla görüşmelerini ertelemek zorunda kalmışlardı, zira krala şahsi tehdit suçu nedeniyle tutukluydu.[395] Serbest bırakıldıktan sonra kilise onu takibe aldı ve William'ın Roslin'de yasadışı katolik ibadeti yaptığından şüphelenildiği için buranın bir ibadet

yeri olarak kullanılmamasını talep ettiler. William'dan tebasının bir cemaat kilisesine gitmesini istediler. Onun başkalarına örnek olup, cemaat kilisesinin mütevelli heyet üyesi olmasını önermişlerdi. William bu mevki için "yetersiz" olduğunu söyleyerek teklifi geri çevirmişti. Pek geçmeden yerli bir garson kadınla zina yaptığını kamuya itiraf etmek zorunda kaldığında haklı olduğunu göstermişti; bir de üstüne tuz biber eker gibi kiliseye bütün gayri meşru çocuklarının vaftizli olup olmadığını hatırlamadığını söylemişti. Yasadışı cinsel münasebet eylemleri nedeniyle tövbe iskemlesine oturmayı içeren kamusal özür cezasına çarptırılmıştı. Bunu reddetmişti, tabii zaman geçirmesine yardımcı olması için ona bir litre güzel şarap vermezlerse.[396]

Çok sayıda farklı kişiye saldırmayı kesip, onlarla kavga etmemesini isteyen adına gelen pek çok celpe bakarsak, Baron William hem kavga etmekten hem de zamparalıktan hoşlanan bir insana benziyor. Kendisinden önceden bahsettiğim St Clair/Sinclair ailesinin tarihçisi Peder Hay, onu "değirmencinin kızını zina yapmak için evinde tutan şehvet düşkünü bir adam" diye tarif ediyor.[397] En sonunda Katolik İrlanda'ya metresi ile kaçmak zorunda kalmıştı, çünkü siyasi ortam ona dayanılmaz gelmişti; arkasında daha namuslu olan yine William adlı protestan oğlunu bırakmıştı.

İskoçya Masonlarının, Scoon ve Perth Locası'nın kendilerinden önce gelmesine izin vermek yerine hamileri olarak tercih ettikleri adam işte bu şehvet düşkünü zinacıydı. Schaw'ın Scoon ve Perth Locası'yla ortaya çıkarttığı Mylne ailesinin emellerini engellemek için düşünebildikleri tek yol Serseri William'a kucak açmak olmalıydı. Ancak Schaw ilk hükmünün "hatırı sayılır öncüllerimiz tarafından konulan, Zanaatın ayrıcalıklarıyla ilişkili her iyi kural gözetilip, korunacaktır" şeklindeki ilk cümlesiyle Roslin'in toprak sahibine bağlılık gösterilmesi için açık bir kapı bırakmıştı. Birinci St Clair Fermanı bu cümleden sonra şöyle devam ediyordu:

Bu yazıyla herkes bilsin ki biz, İskoç ülkesinin Mason Deakonları, Üstatları ve Hür Üyeleri, Hükümdar Efendimizin İnşaat Bakanı olan William Shaw'ın açık onayı ve kabulü ile Roslin'in toprak sahiplerinin her çağda bizlerin ve ayrıcalıklarımızın koruyucuları ve hamileri olduklarını aramızda hep gözetmiş olduğumuzu tasdik ediyoruz.

Profesör Stevenson'ın dikkat çektiği gibi, Schaw'ın Hür Masonlar için bir Kraliyet Fermanı ve Kraliyet Büyük Üstadı alma çabası, başarısız olmuş gibiydi çünkü bazı localar onları Roslin'li St Clair'lere bağlayan daha eski bir geleneğe sadık kalmışlardı. Bunun dışında yine ona göre, sadakatlerini verdikleri adamın edepsiz karakteri, geleneğin onlar için önemli olmuş olması gerektiğini gösteriyor, yoksa Schaw'ın planına uyarak Majesteleri Kral VI. James'i asil hamileri olarak alırlardı. Gerçekten de kralın zanaatt katılması saray ahalisinden pek çok kişiyi de Hür Masonluğa katılmaya teşvik etmişti; bu kişilerin arasında Lord Alexander, Lord Hamilton ve David Ramsay (kralın saatçisi ve gizli kabinesinden bir beyefendi) de vardı ve Edinburgh Locası'na katılmışlardı.[398] Stevenson St Clairlerin soydan geçen koruyuculuklarının hakiki bir gelenek olması gerektiği sonucuna varıyor. Ben ise bundan ziyade, Hür Masonluğun kendisi kadar eski gibi görünen Masonluk ilk sıraları alma arzusuyla yapıldığını öneriyorum.

Yine de VI. James İngiltere'ye gitmeden önce, inşaat bakanı William Schaw yardımıyla İskoçya'da Hür Masonluğun çağdaş loca sistemini geliştirmişti. "Mason yapıldıktan" sonra, Masonluğun törenlerinin ne kadar eğlenceli olabileceğini farketmişti ve hayatının geri kalanı boyunca Hür Masonluk'ta önemli bir rol oynayan Süleyman Tapınağı'nın törenlerine hayranlık duymuştu.

James Londra'ya taşındığında, Kral Süleyman rolünü oynamayı içeren törenleri yapmaya devam etmişti (açılış ve kapanış

törenlerinde loca üstatlarının oynadığı rol). Ve bu ilgisi konusunda ağzının pek sıkı olmadığı kesindi. Kral 1617 yılında Danimarka Kralı Christian'ı eğlendirirken sarayda bir akşam geçiren Sir John Harrington şöyle bildirmişti:

> *Akşam yemeğinden sonra sarayın hanımefendileri ve beyefendileri, Kraliçe Sheba'nın Kral Süleyman Tapınağı'na gelişini canlandırdılar. Ancak Kraliçe Sheba rolünü oynayan hanımefendi merdivenlerde dengesini koruyamayacak kadar sarhoştu ve Kral Christian'ın kucağına düşüp, üstünü başını ellerinde taşıdığı şarap, krem, jöle, meşrubat, pasta, baharat ve diğer güzel mallara bulamıştı.*[399]

Günümüzde localarımızda yaptığımız törenle pek alakası yok ama Kral Süleyman'ın şen ahalisinin Kral James'i esinlediği kesindi. Bu, James'in bu törenleri yaptığının bildirildiği tek durum değildi. Süleyman Tapınağı'nı kuşatan olayların hikâyelerini canlandırmayı öyle saplantı haline getirmişti ki saray ahalisi ona İngiliz Süleyman demeye başlamıştı.[400] Hür Masonluğun ilk tarihçilerinden biri olan William Preston, 1746 tarihli *Hür Masonluk Örnekleri* adlı yapıtında kralın ayrıca düzenli bir şekilde Hür Masonluk törenleri yaptığını söylüyor:

> *1607 yılında [Whitehall Sarayı'nın bir bölümü olan] zarif binanın temeli, gerekli şekilde giyinmiş çok sayıda kardeşin eşlik ettiği Kral James ve koruyucuları tarafından konuldu. Tören büyük ihtişam ve görkem içinde yapıldı.* [401]

Yani iki Schaw hükmü ile Birinci St Clair Fermanı'nın siyasi amaçları artık açıktı. Profesör Stevenson özetliyor:

> *Schaw, Kral VI. James'in Mason ayrıcalıklarına kraliyet yetkisi vermesini istiyordu; şüphesiz bu yetkiler birinci ve ikinci hükümlerin düzeltilmesine ve birleştirilmesine dayanacaktı ve böyle bir kraliyet ruhsatı -eğer gerçekten çıksaydı- bütün localara dağıtılacaktı. Ancak Kilwinning Locası... Birinci Hü-*

kümlere öyle sert bir tepki vermişti ki Schaw alalecele İkinci Hükümleri derlemişti; bu, Kilwinning'i ruhsat alınabilene kadar yatıştırma amaçlı geçici ve kesin olmayan kurallardı. Kraliyet ruhsatı, söz dinlemeyen localarla başa çıkarken Schaw'ın elini oldukça güçlendirecekti.[402]

İki Schaw Hükmü ile Birinci St Clair Fermanı birlikte, hepsi çok sabit fikirli ve Mason tarihindeki önemleri için savaşmaya hazır olan localardan oluşan güçlü bir Loca sisteminin canlı bir tablosunu çizmektedir. Bu localar geç tarihli Birleşik İngiltere Büyük Locası'nın savunucuları tarafından sıkça "operatif" (çalışan taş ustalarından oluşan faal toplulukları) diye bir kenara atılmışlardır; neden olarak ise "İskoçya ve İngiltere arasında geçmişte bulunan toplumsal, kültürel, siyasi, dini ve yasal farklılıklar" göstermişlerdir.[403] Ancak İskoçya Kralı VI. James'in İngiltere Kralı I. James olması bu görüşü geçersiz kılma meyillidir; çünkü İngiltere'ye beraberinde Hür Masonluğa karşı tutumunu da getirmişti.

Eski İskoç Masonluğu'nun törensel yönü olmadığı görüşü, şöyle diyen ve Mason olmayan Stevenson tarafından paylaşılmamaktadır:

İkinci Schaw Hükümleri'nin vurguladığı bir özellik olan Zanaat gelenekleri ile onların korunmasına verilen önem, bundan önce tamamıyla görmezden gelinmişti...

6. ve 10. Hükümler hafıza bakımından en mükemmel ve değerli olan üstatların diğerlerini sanat, zanaat, bilim ve kadim hafıza alanlarında sınadıklarından; zanaat kalfaları olmak isteyenlerin hafızalarını kanıtlamak zorunda olduklarından bahsediyor... bu tür göndermelerin önemini neticede tümüyle açığa çıkartan bomba, 13. Hüküm'de patlıyor. Kilwinning Locası'nın koruyucusunun bütün çırak ve kalfa adaylarını "hafıza sanatı ve biliminde" sınaması emrediliyor. "Bu konuda bir şey" unutanlar ülkenin yaygın localarının or-

tak adetlerine ve uygulamalarına göre cezalandırılacaklardır. "Hafıza sanatı" yalnızca, ezberlenmiş şeyler için kullanılan oldukça tuhaf ve kötü bir terim (geçmişte sanıldığı gibi) değildi. Kökleri Antik Yunan'da olan ve bilgileri ezberlemekte kullanılan bir hafıza tekniğidir... Schaw'ın hafıza sanatını Masonlara yeni mi tanıştırdığı yoksa mevcut bir uygulamaya devam mı ettiği sorusu kesin olarak cevaplanamayacak pek çok sorudan biridir... [Ancak] hükümler sanki ondan köklü bir şey gibi bahsediyor.[404]

O halde neden yaklaşık yirmi altı yıl sonra, daha büyük bir İskoç Mason topluluğu, 16. Roslin Baronu'nun lehine ikinci bir St Clair Fermanı yayımlamak için başka zanaatkârlarla birleşmişti? Stevenson bu baronun babasından farklı tipte bir adam olduğunu söylüyor:

Babası hâlâ onu utandırmak için etrafta olduğunda bile dürüst bir vatandaş olarak göze batıyordu... 1609 yılında... Pentland alle baronluğunu aldı. 1617 yılına gelindiğinde bir şövalyeydi... Ardından babası İrlanda'ya gitti ve aynı sene Roslin toprakları ona aktarıldı. 1615 yılında sulh hakimliğine atandı ve sonraki senelerde üst üste seçildi; 1622 yılında Edinburgh eyaletinin şerifliği makamına geçti.[405]

İşte Masonlar için daha saygıdeğer bir hami; ama bu tek başına, daha geniş bir zanaatkâr topluluğunun 1628 yılında ikinci St Clair Fermanı'nı yayımlaması için bir amaç olamazdı. Profesör Stevenson, Roslin Şapeli'nin Roslin'li St Clairler ile Hür Masonluk arasında özel bir ilişki yarattığını ve bunun İkinci Ferman'da bir rol oynamış olabileceğini düşünüyor. Açıklıyor:

Roslin'li Sinclairlerin Mason zanaatının hamileri olması geleneği... Caithness ve Orkney Kontu William Sinclair ve oğlu tarafından on beşinci yüzyılın ortalarında inşa edilen olağanüstü kiliseyle bağlantılıydı... Oymaların sayısı ve inceliği

uzun bir dönem boyunca çok sayıda Mason için iş sağlamış olmalıydı. Bu kişiler becerilerini zorlayacak böyle sıradışı bir projede çalışmaktan heyecan duymuş olmalılardı; ve tabii ki eğer muhteşem kilisenin geri kalanını yaparlarsa bu tür işlerin devamının geleceği ümidi de vardı. Bu koşullarda Masonların işverenleri Sinclair'leri zanaatlarının hamileri ve koruyucuları olarak kabul etmeleri anlaşılır olurdu – nitekim bunu ulusal bir antlaşma yerine yerel bir tane olarak görmek daha akla yatkındır... Sinclairlerin zanaatla bir tür özel ilişkisinin olduğu düşüncesi, William Schaw'ın faaliyetleri nedeniyle zanaata ilginin arttığı 1600 civarında [ortaya çıkmış] - ve Sinclairler tarafından da inanılır hale gelmiş- olabilir.[406]

14. Baron ve şapel inşacısının torunu olan William'ın büyükbabasının, Roslin Kalesi'ne Stevenson'un "dev bir ikamet koğuşu" (ek bina) diye tarif ettiği yeri yapması için azımsanmayacak sayıda Mason çalıştırması çok sayıda Mason için sabit ve güvenilir bir gelir kaynağı sağlayarak, geleneğin canlanmasına yardımcı olmuş olabilir.[407] Lothian ve Fife Masonları, Perth Masonları tarafından yedeğe çıkartılmak üzere olduklarını gördüklerinde, Mylne ailesi ve Perth'deki localarına boyun eğmekten kaçınmak için bu tür bir sözlü gelenekten yararlanmaya karar vermiş olabilirlerdi. Stevenson da bu görüşte; şöyle diyor:

Masonlar (büyük ihtimal Roslin'den sadece 12 km uzakta olan Edinburgh'tan geliyorlardı) ve zanaatlarının tahmini hamileri arasındaki bu türden profesyonel ilişkilerin, Sinclair'lerin mevki üzerindeki haklarının dirilişiyle bir şekilde ilişkili olması mümkündür. Ama kralın Mason zanaatının hamisi olarak Roslin'in zinacı ve kavgacı toprak sahibini atamamış olması pek şaşırtıcı değildir... Birinci St Clair Fermanı'na dair en büyük gizem, William Schaw ve Masonların böyle bir adamın zanaat üstündeki haklarını canlandırmanın zanaata neden fayda sağlayacağını düşündükleridir.[408]

Ben cevabı Masonların yalın siyasetinde bulduğuma inanıyorum. Localar bundan evvel William Schaw ile toplumsal ve Masonik öncelikleri için kavga etmişlerdi. Hükümlerinin ikinci taslağı Edinburgh'u İskoçya'nın birinci, Kilwinning'i ikinci, Stirling'i ise üçüncü locası olarak belirlemişti. Başka tek olası rakip olan Aberdeen Locası öncelik savaşının dışında durmuştu. Bu, Mason öncelik siyasetine girmekten korkmayan ve kendi kişisel öncelik arayışı için *Quatuor Coronati* "araştırma" locasının kurucu üyesi olan Gould'u şaşırtırdı.[409] Aberdeen gibi bir locanın neden düşmanlarını devirmek için kavgaya girmek yerine Masonluğun kardeş sevgisini sürdürmeyi tercih ettiğini anlamayı zor bulmuştu.

Konumları için büyük savaş vermiş güney İskoçya'nın "baş" locaları Perth'in kendilerini hiçbir şey yapmadan devirmesine izin vermeyeceklerdi; bu yüzden Roslin'li St Clairler hakkındaki sözlü bir geleneği kabul etmesi için William Schaw'a baskı yaptılar ve bu süreçte onun kraliyet ruhsatı düşüncesine direnebildiler. Eğer Schaw bu ruhsata ulaşabilmiş olsaydı, Masonların Genel Nazır[410] konumunun prestijini sağlamlaştırıp, ardılları sayesinde sonraki 30 yıl boyunca didişmelerini engelleyebilirdi.

St Clairler ve İnşaat Bakanları arasındaki tartışmanın ilk raundu, 1602'de Schaw'ın ölümüyle sona ermiş ve Kral Londra'ya taşınıp projeye ilgisini kaybedince unutulmuştu. Ama Anthony Alexander isimli daha hırslı bir adam, Sir William St Clair'in Roslin'in 16. Baronu olduğu ve Mason zanaati üzerindeki hakimiyetini sağlamlaştırmaya çalıştığı sırada, inşaat bakanı olunca tartışma yeniden başladı.

Bu Sir William St Clair, babası ne kadar ahlaksızsa o kadar saygıdeğerdi. Protestan kilisesinin dürüst bir üyesi olmakla beraber, o zaman Glasgow Piskoposu olan John Spottiswood'un (sonradan St Andrews Başpiskoposu ve 1615'de Kilise Başkanı [moderator]) kızı Anne ile evlenmişti. Piskopos Spottiswood I.

Charles döneminde İskoç siyasetinde büyük bir güçtü ve 1635 yılında İskoçya Şansölyesi olmuştu. Charles'ın Yaygın Dualar Kitabı'nı yürürlüğe koyma çabalarını desteklemişti – ancak, 1637'deki Edinburgh ayaklanmalarının 1638'de Ulusal Ahit'in imzasına götürmesi ve ardından İngiliz İç Savaşı'na giden sürecin başlaması nedeniyle sonradan pişman olmuştu. Ama savaş araya girmeden önce, Kral'ın İnşaat Bakanı ve Masonlar arasında başka bir tartışma patlak vermeye hazırlanıyordu.

İkinci St Clair Fermanı

William Schaw 1602'de öldüğünde yerine, onun Mason zanaatını denetleyip, düzenleme misyonuna hiç ilgi göstermeyen David Cunngham geçmişti. O da 1607'de öldüğünde yerini James Murray doldurmuştu. Murray bir Mason değildi ama İnşaat Bakanı olmadan önce Kralın Usta Wright'ı olmuştu. (Wright: bir şey yapan veya tamir eden kişidir ve taş işçisinden ziyade bir tahta işçisidir.) Murray'ın inşaat mesleğinin tamamına duyduğu büyük çaplı ilgi, onun inşaat kadar diğer mesleklerden de zanaatkârlar içeren şirketler ve ortaklıklar kurmaya çalışmaya götürmüştü. Masonlar bunu eski ayrıcalıklarının çiğnenmesi olarak görüp, Birinci St Clair Fermanı'yla desteklediklerı adamın oğlu olan 16. Roslin Baronu'ndan yardım isteyerek tepki vermişlerdi.

Kralın İnşaat Bakanı olarak Murray, krallığa ait binalarda kimin çalışabileceğini kontrol etme hakkına sahipti ama bu hakkı Masonlar dahil inşaatla ilişkili bütün zanaatkârları kontrol edebilecek kadar genişletmeye çalışmıştı.[411] Edinburgh Masonları Birinci St Clair Fermanı'nın iddialarını tekrarlayarak yanıt vermişlerdi. Kilwinning Locası'na üye birkaç Mason'dan destek almayı başarmışlar ve ayrıca Ayrshire "Çekiççilerini" de (marangozlar ve demirciler gibi mesleklerinde çekiç kullananlar) kendilerini desteklemeye ikna edebilmişlerdi.

Ama neden Sir William St Clair bu işe karışmıştı? İkinci St Clair Fermanı'ndan sonra Masonlar üzerindeki "haklarını" faal bir şekilde savunmuştu ve Murray ve ardılları ile yapılan büyük çaplı tartışmaya katılmıştı. 1628 yılının başlarında Edinburgh'da James Murray'in Masonlarınki dahil bütün inşaat mesleklerini kontrol etmek için kraliyet onayı beklediği dedikodusu dolanmaktaydı. Edinburgh Locası yetkililerinin Sir William St Clair ile bir toplantısı vardı. 1 Mayıs 1628 tarihinde kısa bir loca kaydı şöyle diyordu: "At Rosling. The Quhilk day Sir Williame Sinkler." İskoçça "Quhilk" sözcüğü kısaca "ki: which"[412] anlamına gelmektedir ki çevirisi "Roslin'de. O gün – Sir William St Clair" şeklindedir. Stevenson bu not hakkında şöyle diyor:

> *O senede Zanaat ve Sir William arasında canlı ilişkiler olduğunu gösteriyor... belgenin kendisi bir tür toplantının gerçekleştiğine dair kanıtlar içeriyor; zira birkaç locanın üyeleri için tek bir noter imza atmıştır... İkinci St Clair Fermanı'nın daha önce Sinclairlere Masonların hamileri olarak kraliyet ruhsatları verildiği iddiası mantıklı değildir... Birinci Ferman ile kraliyet onayı almayı başaramadıkları için, görünüşe göre Masonlar geçmişe ait kraliyet ruhsatları icat ederek davalarını pekiştirmek istemişlerdi – onların bir zamanlar varoldukları konusunda kendilerini gerçekten ikna etmiş de olabilirlerdi.*[413]

1628 Fermanında şöyle deniliyordu. Daha kolay takip edilebilmesi için onu Çağdaş İngilizceye çevirdim:

> *Bu yazıyla herkes bilsin ki bizler, İskoç krallığındaki Masonların ve Çekiççilerin Deakonları, Üstatları ve Hür Üyeleri, Roslin'in toprak sahiplerini her çağda bizlerin ve ayrıcalıklarımızın koruyucuları ve hamileri olduklarını kabul ediyoruz. Aynı şekilde atalarımız da onları hamileri ve koruyucuları olarak kabul edip, onlara itaat etmişlerdir; çünkü yine Ros-*

lin'in toprak sahipleri olan asil ataları tarafından verilen yetki yazıları ve diğer belgelere sahiptiler. Bu yazılar Roslin Kalesi'nde çıkan bir yangın sonucu yok olmuşlardır. Bu mektupların yangın sonucu yok olduğu, biz ve Masonların Deakon, Üstat ve Hür Üyeleri olan atalarımız tarafından iyi bilinmektedir. Tembellik ve ihmalkârlık nedeniyle Roslin'in toprak sahipleri haklarından mahrum bırakılıp, ayrıcalıklarımız korunmasız, Zanaatımız ise hamisiz kalabilir. Bir yöneticinin olmaması, yozlaşmaya ve yanlışlıklara yol açacak, çok sayıda insanın biz ve zanaatımız hakkında kötü düşünmeye başlamasına neden olacaktır. Çok sayıda büyük girişim, bu kötü tutum düzeltilmediğinden başarısız olacaktır. Gelecekte aramızda düzen olması ve örgütümüzün Ekselanslarının İskoçya Krallığı'nda ilerlemesi için, bütün kardeşlerin ve zanaatkârların adına, Ekselanslarının İnşaat Bakanı William Schaw'ın kesin onayı ile oluşturulmuş siyaseti ilerletmek için, biz Sir William Sinclair'in babası William Sinclair'in kendileri ve varislerinin sözü geçen krallıkta zanaatın hamileri ve yargıçları olarak, majestelerinden biz ve sözü geçen zanaatın Deakonları, Üstatları ve Hür Üyeleri üzerinde özgürlük, bağımsızlık ve egemenlik hakkını almasını hep birlikte kabul ediyoruz. Onu ve varislerini zanaatımızın hamileri ve yargıçları olarak, Hükümdar Efendi'mizin altında, sözü geçen İnşaat Bakanı ve atalarımız arasında yapılan anlaşma çerçevesinde, sınırsız hüküm verme yetkisine sahip olduklarını kabul ediyoruz. Sözü geçen William Sinclair, biz ve mesleğimiz üzerindeki bu yönetici mevkisini, şu anda bulunduğu İrlanda'ya gidene kadar sürdürmüştür. Ama bu ülkeden ayrıldığından beri bir yöneticinin ve haminin olmaması nedeniyle mesleğimizde ve aramızda yozlaşma ve yanlışlıklar ortaya çıkmış ve zanaatımız bozulmaya yüz tutmuştur. Sözü geçen Roslin'li Sir William Sinclair'in zanaatımıza gösterdiği muhakeme ve beceriyi gördükten sonra zanaatımızın gü-

venliği için beceriksiz işçiler nedeniyle ortaya çıkan zararları, yozlaşmayı ve çeşitli bozulmaları düzeltmek için, kardeşlerimiz ve Ekselanslarının İnşaat Bakanı tarafından bahsi geçen Sir William Sinclair'in babası Roslin'li Sir William Sinclair'e geçmişte verilen yetki ve hak yazılarını hep birlikte onaylıyoruz. Bu yazılarla onların Ekselanslarının İskoçya Krallığı'nda biz ve zanaatımızın bütün değerli uygulayacılarının yargıları sınırsız Hükümdar Efendimize bağlı hamiler ve yargıçlar olduklarını tasdik edilmişti. Ve dahası hepimiz bahsi geçen Sir William Sinclair'in ve varislerinin, Hükümdar Efendimize bağlı tek hamilerimiz, koruyucularımız ve yöneticilerimiz olduklarını teyit ediyoruz. Bu, bizler ve Masonluk ile Çekiçcilik mesleklerinin ardımızdan gelen Deakonları, Üstatları ve Hür üyeleri için geçerlidir; Roslin'in toprak sahiplerinin bu mevkiye çağlar boyunca sahip olup, zanaatın düzeni için istedikleri yerde toplantı yapma ve koruyucular ile vekiller atayabilme gücüne sahip olduklarını tasdik ediyoruz. Bunu söylüyoruz çünkü bütün Masonlar bilsin ki onlara bu toplantılarda neden bulunmadıklarının hesabı sorulabilir ve zanaatın sorumluluklarını gerçekleştiremezlerse para cezalarına tabi edilebilirler. Roslin'in toprak sahiplerinin, suçluların adilce yargılanması için vekilleri, yazmanları, yardımcıları ve diğer benzeri görevlileri kullanma hakları vardır. Ve yine aynı [toprak sahiplerinin] bahsi geçen zanaatın ayrıcalıklarını, haklarını ve dokunulmazlıklarını koruma hakkı ve bu hakkı ataları gibi herhangi bir direnç, engel veya aksaklaklık olmadan özgürce, sessiz ve sorunsuz kullanma hakkı vardır.

Bunun nedeni, yanlışların bilerek istismar edilmesi ve dürüst Masonların zanaatlarını doğru bir şekilde icra edememesiydi. Kardeşlerimiz arasında tartışmalar patlak verdiğinde, bir haminin veya koruyucunun olmaması büyük sorun oldu. Sıkıntılarımızı çözmek ve düzende kalmak için olağan yasal işlemleri kullanmak zorunda kaldık. Ülkemizdeki bü-

tün kardeşler ve zanaatkârlar adına, zanaatımızın gelişimi ve iyi bir şekilde yönetilmesi için, Roslin'li William Sinclair ve varislerinin, bizi ve ardıllarımızı daima yönetme ve bu ülkedeki Zanaat icracılarının hamileri ve hakimleri olma hakkını Hükümdar Efendimizin elinden satın almasına izin verilmesini istiyoruz. Sözü geçen William Sinclair ile varislerini, Hükümdar Efendimizin rızasıyla zanaatımız üzerinde sınırsız hüküm gücü olduğunu ve bizi yönetmesi için yargıçlar ve varisler atayıp, yetki verebilen Hükümdar Efendimize bağlı hamiler ve yargıçlar olarak tasdik ediyoruz.

İkinci Fermanı Edinburgh, Dunfermline ve St Andrews locaları imzalamıştır; ancak Birinci Ferman'daki bazı imzalar eksiktir (Aitcheson's Haven ve Haddington). Yine de St Clairlerin hakkının yeni destekçileri ortaya çıkmıştır: Stirling, Dundee ve Glasgow Locaları ile ilk kez olmak üzere Ana Kilwinning Locası'nın bulunduğu yer olan Ayr'daki Masonlar ve Yapıcılar Ortaklığı'nın üyeleri.

Kendi deyimleriyle "İskoç krallığındaki Masonların ve Çekiççilerin Deakonları, Üstatları ve Hür Üyeleri" neden St Andrews başpiskoposunun damadından destek ve yardım isteme ihtiyacı duymuşlardı? Belki de namevcut bir kralın yönetiminde yaşadıkları ve kralın atadığı yetkililerin ülke için en iyi olandan ziyade ceplerini doldurmakla ilgilendiklerini düşündükleri içindir. Bu bakımdan haklı olabilirler ama eski ayrıcalıklarını namevcut Kralın İnşaat Bakanı'na karşı koruması için Sir William St Clair'e başvurarak St Clairlerin İskoçya Masonlarının soydan Büyük Üstatları olduklarını kabul ediyor gibi görünmüşlerdi. Bu inancın ilk başta, on yedinci yüzyılın başında güney İskoçya localarının Mason önceliği oyununda bir araç olarak çıktığına emindim.

Kralın İnşaat Bakanı'ndan korkmak için sebepleri mi vardı? İnşaat Bakanı olmanın James Murray'e yaradığı kesindi. Şövalye yapılmış, Kilbabertonlı Sir James Murray olmuş ve Edinburgh

yakınında Baberton'da kendisine güzel bir köşk inşa edecek kadar para kazanmıştı. Ancak açgözlü bir kişi gibi görünmüyordu. Böyle olması da gerekmiyordu: güvenle yardımcısına açgözlü olma yetkisi verebilirdi.

1625 yılında Murray, sonraki İnşaat Bakanı olarak yerine geçecek Anthony Alexander'ı yardımcı olarak aldı. Alexander'ın Masonları kontrol altına alma emellerinin olduğu kesindi. Kasım 1634'te Murray ölmeden hemen önce, Alexander Edinburgh Locası'na kabul edildi. Ayrıca büyük kardeşi Lord Alexander'ı Temmuz toplantısına katılmaya ikna etmişti. Stevenson onun bu hareketi hakkında şöyle diyor:

> *Anthony Alexander böyle yaparak, onların saygınlığını kazanıp bu sayede Sinclair'le olan tartışmasında üstünlük sağlamak için, Masonlukla ilişkili olan şeylere ilgi göstermeye ve loca etkinliklerine katılarak Masonların gururunu okşamaya çalışmış gibi görünüyor. Sir James Murray 29 Kasım 1634 tarihinde Cumartesi günü öldü ve sadece iki gün sonra Anthony Alexander'ın inşaat işlerinin tek bakanı olduğunu onaylayan ruhsatın nüshası Londra'ya kralın imzası için gönderildi... Kendisi ise Londra'yı iki hafta sonra terk etti. Bu acele onun Sinclair'in durumdan faydalanıp, yeni ruhsat kabul edilmeden Masonlar ve çekiççiler üzerindeki egemenlik haklarını yeniden canlandırmaya çalışabileceğinden korkmuş olduğunu öneriyor.*[414]

Alexander İnşaat Bakanı olduğunda zengin bir adam değildi ama eğer istediği değişiklikleri zorla kabul ettirebilirse yakında öyle olabilirdi. Masonlar dahil inşaat ile ilgili bir mesleğe ait ustaların kendisine ait yerel şirketlere kabul edilebilmesi için 30 sterlin ödemesinin gerekeceği bir sistem kurmak istiyordu. Paranın yarısı şirketin işletmesine, diğer yarısı ise Alexander'ın artık kendisini adlandırdığı şekliyle, Genel Koruyucu Efendi'nin cebine gidecekti. 1636 Ekiminde yayımladığı Falkland Hüküm-

leri isimli belgede tasarısının anahatlarını çizmişti.[415] Alexander, Genel Nazır mevkisinin (İnşaat Bakanı rölü ile Masonların kontrolünü biraraya getiriyordu) kralın atadığı bir mevki olması için çabalasa da kral ve Ahitçiler (covenanters) arasındaki tartışmalar bunun 1660'da II. Charles'ın reformlarına kadar gerçekleşmeyeceği anlamına geliyordu. Bu birleşik makamın ilk sahibi Edinburgh Locası'nın bir üyesi ve o dönemin en ünlü Hür Masonu Sir Robert Moray'ın kardeşi olan Dreghorn'lu William Moray'di.

Ama Sir William St Clair'in hamiliğine diğer inşaat meslek-lerinin desteği ne kadar güçlüydü? İlk okumanın önerebileceği kadar güçlü değil. Mason olmayıp da İkinci St Clair Fermanı'nı imzalayan kişiler sadece Kilwinningli bir sırcı ve bir yapıcı idi.[416] İkinci St Clair Fermanı ile ilgili sorun, St Clair ailesinin bazı gizli Mason törenlerinin koruyucuları olduğu düşüncesine uymayan şeyler içermesiydi. Fahri Masonlar olarak "çekiççileri" ve "squaremen"leri içeriyor. Bu ferman, Stevenson'un İkinci Schaw Hükümleri'nde tespit ettiği gizemci (ezoterik) törenlerin kendilerine has yapılarını desteklemiyor. İkinci St Clair Fermanı gerçekten de çekiççilerin "Mason Sözü"nün gizlerine kabul edilmesi gerektiğini mi öneriyordu? (Bu, günümüzde Hür Masonluğun üçüncü derecesi veya yüce Üstat Mason derecesi denilen dereceye zanaat kalfası yükseldiğinde kulağına söylenen gizli sözdür.) Ben böyle düşünmüyorum. Ben, St Clair'in güç ve kâr amacıyla güdülenmiş olduğunu düşünüyorum. Güçlü Edinburgh Locası ona başvurmuş ve inşaat mesleğini kontrol eden kralın İnşaat Bakanı'nın kazançlı tekeline meydan okuması için ona bir platform sunmuştu. Tören ve gelenek konuları bu siyasi hesaba girmemiş olmalıydı. Mason olmayan Stevenson, Portland el yazmasını okuduktan sonra şu kanıya vardığını söylüyor: "Roslin'li Sinclairler Mason Sözü'nü kabul etmek zorundalardı."[417] Ama şöyle ekleyerek güçlü bir siyasi nedene dikkat çekiyor:

Belki de İkinci Fermanı'nın amacı Sir William Sinclair'ın bütün inşaat mesleklerinin koruyucusu olmasıydı ama kendisinin Mason Sözü'nün gizlerine kabul edilerek Masonlarla özel bir ilişki içerisinde olması gerekiyordu.[418]

Edinburgh Locası yetkililerinin amacı artık açıktı. Eğer Sir William inşaat mesleklerinin kontrolü için kraliyet ruhsatı almayı başarabilseydi, Masonlar, St Clairlerle Mason Sözü törenini paylaştıkları için seçkin olup, İskoçya'da inşaat meslekleri arasında ayrıcalıklı hale geleceklerdi. Eğer çekiççiler daveti kabul etseydi ve Kral Charles, İnşaat Bakanı yerine St Clair'i destekleseydi bu işe yarayabilirdi. Ama Stevenson'ın dikkat çektiği gibi kral böyle yapmamıştı:

> *[I Charles] Sinclair tarafından Alexander'ın ruhsatının durdurulmasına kızarak şöyle yazmıştı (27 Şubat 1635): "Pretending ane heritable charge of the Maissones of our said kingdome, though we have nevir gevin warrant for strenghtning of aney heritable right"... [soydan geçen herhangi bir hakkı pekiştirecek bir ruhsat hiçbir zaman vermemiş olsak da, Krallığımızdaki Masonlar üzerinde soydan geçen egemenlik hakkı istiyor]. Charles kökten çözüm olarak bütün soydan geçen mevkilerin iptal edilmesini istiyordu ve bu Roslin'li Sinclair'lerin iddialarını geçersiz kılıyordu... Charles kendi inşaat bakanının öncüllerinin sahip olduğu bütün hakları alması gerektiği konusunda kararlıydı, tabii başka türlü olması için bir sebep yoksa.*[419]

Bu nedenle İkinci St Clair Fermanı hiçbir işe yaramadı. Tek başardığı, kara günde zanaatı destekleyen St Clairlerin, Masonların soydan Büyük Üstatları oldukları efsanesini güçlendirmekti. Ama yakında keşfedeceğim gibi bunun İskoçya Büyük Locası'nın kuruluşuna doğrudan bir etkisi olmuştu.

Sonuç

Artık modern Loca sistemini yaratanın ve toplantılar ile kararların kayıtlarını tutma geleneğini başlatan kişinin William Schaw olduğunu biliyordum. Törenlerde, Mason Sözü ile ilişkili olan hafıza becerilerinin öğretilmesini teşvik etmişti. Bu Mason localarına gurur ve tarihsellik hissi veriyordu ve bu nedenle on yedinci yüzyılın başında öncelik savaşları başlamıştı. Sir Anthony Alexander, Falkland Hükümleri yoluyla, Schaw'ın attığı temelin üstüne hali hazırdaki ortaklıkların parçası olmayan bütün inşaat zanaatkârlarını kapsayan bir şirketler sistemi kurmaya çalışmıştı. İkinci St Clair Fermanı'na neden olan, Sir William Sinclair ve Sir Anthony Alexander arasındaki savaşın kökeni buydu.

Belki de Sir Anthony Alexander (Edinburgh Locası'na kabul edilen bir Mason) ve Sir William Sinclair (Stevenson'a göre o da Mason Sözü törenini almıştı) ikisi de aslında sadece mimar idealini merkeze alan bir teşkilat yaratmaya çalışıyorlardı. Ya da bunu bütün inşaat zanaatlarından vergi alma hakkını alabilmek için bir yol olarak görerek Masonların tarafını tutuyorlardı. Her iki şekilde de, Roslin'li St Clairlerin Büyük Mason Üstatları oldukları efsanesi İskoçluların kafasına iyice yerleşmişti ve Büyük Locaların kurulduğu Yüce Çağ'da olağanüstü etkileri olmuştu. Ancak İskoç Büyük Locası'nın yönetimi için yapılan Büyük Mason Üstadı seçiminin ayrıntıları konusundaki araştırmam beni 1736'ya geri götürdüğünde, İskoçya Hür Masonları ve Sinclair Ailesi arasındaki bu aşk macerasının bitmekten çok uzak olduğunu hemen anlamıştım.

Onuncu Bölüm

Büyük Doğum Acıları

Soydan Büyük Üstatlar Olan St Clairler

Başka bir Roslin'li William St Clair, bu sefer 19. Baron, 1736 yılında yeni kurulmuş İskoçya Büyük Locası'nın Büyük Mason Üstadı olmak için ailenin "Hür Masonluğun soydan büyük üstatlığını" neden olarak gösterdiğinde St Clairlerin Hür Masonluk'ta oynadığı rol daha önemli hale gelmişti. 30 Kasım 1736 Salı günü, öğleden sonra saat iki buçukta Mary's Chapel'de bir oylama yapıldı. Bu toplantıda, Roslin'in on dokuzuncu Baronu William St Clair aşağıdaki beyanı verdi. Beyan ilk başta, ailenin Hür Masonluğun başlangıcındaki rölünün ne olduğu sorununu çözüme kavuşturuyor gibi görünüyor:

Ben, şövalye Adayı Roslin'li William St Clair, İskoçya'daki Masonların bazı belgelerle atalarım ve varisleri olan Rosslin'e'li William ve Sir William St Clair'i kendilerinin hamileri, koruyucuları, ya da üstatları olarak atadıklarının; ve benim böyle bir yetkiye, hakka, veya ayrıcalığa sahip olmamın veya talep etmemin üyesi olduğum zanaata ve Masonluk mesleğine zararlı olabileceğinin farkındayım. Sözünü ettiğim Masonluk zanaatının iyiliğini ve yararını elimden geldiğince desteklemek ve ilerletmek için, ben ve varislerim adına, İskoçya'daki Masonların bahisleri geçen Rossline'li William ve Sir William St Clair'in veya diğer atalarımın lehlerine verdiği herhangi bir izin veya ruhsat yoluyla hami, koruyu-

cu, hakim veya üstat olma, olabilme, olduğumuzu iddia edebilme veya sanma hakkından şimdi ve her zaman için feragat ediyorum, bırakıyorum ve vazgeçiyorum. Ben ve varislerimi, bu feragat ve fesihi temin etmekle yükümlü kılıyorum; ve bunun Konsey ve Oturum Kayıtlarında veya başka bir eşdeğer kayıtta korunmasına razıyım. Bu belgeleri (Noter David Maul yazmıştır) Canongate Locası'nın Üstadı ve İskoçya İstihlak Dairesi Vekili George Fraser ve Leith Locası'nın Üstadı Leith'li Tüccar William Montgomerie'nin tanıklığında Edinburgh'ta bin yedi yüz otuz altı yılında Kasım'ın yirmi dördüncü günü imzaladım.

Sic Subscribitur

WM. ST. CLAIR
Geo. Fraser, Canongate Kilwinning, tanık
Wm. Montgomerie, Leith Kilwinning, tanık

Ama bu hikâyede yüce gönüllü bir fedakârlık eyleminden başka bir şey var mı? Sanırım var. Önceki bölümde gördüğümüz gibi, Hür Masonluğun gelişimine St Clair'lerin karışması aslında, Hür Masonluğun en eski ve en güçlü localarından bazılarının giriştiği öncelik savaşının bir parçasıydı. Bu savaş İskoçya'nın daha zengin ve daha sık nüfuslu olan güneyi ile orta kısımlarında gerçekleşmişti. Savaş en çok Ana Kilwinning ve Edinburgh Locaları arasında gerçekleşmişti.

Hür Masonluk Tarihi'nde Gould, İskoçya'daki kardeşlerin William St Clair'in istifasındaki "yüce gönüllük, çıkar gözetmemezlik ve şevk"ten çok etkilendiklerini, Belge'yi oy birliğiyle kabul ettiklerini; demode olmuş bir Masonluk mevkisinden çekilmekle St Clair'in, spekülatif Masonların İskoçya Büyük Locası'nın ilk Büyük Üstat makamını doldurmak için zemin hazırladığını söylüyor.

Mylne ailesinin başını çektiği Scoon ve Perth Locası'nın ilk

sıraya geçme girişimleri, birinci St Clair fermanının düzenlenmesiyle engellenmişti. Bundan kısa süre sonra, Mylne ailesi Edinburgh Locası'na katılmıştı. Kral VI. James'i Masonluğa kabul eden John Mylne'ın torunu John, (İkinci St Clair Fermanı Edinburgh'u Kilwinning ile yaptığı yarışta öne geçirince) 1633 yılında Edinburgh Locası'na katılmıştı ve Kraliyet Tarikatı'nın kurucusu Sir Robert Moray'i 1641 yılında Newcastle'da Masonluğa kabul etmişti. Yeğeni Robert Mylne 1653 yılında Edinburgh Locası'na katılıp, 1663 yılında Nazır olmuştu. Oğlu William Mylne 1681 yılında kendi locasına katılmıştı, onu 1722 yılında Thomas Mylne izlemişti. Thomas'ın oğulları Robert ve William da Edinburgh Locası'na katılmışlardı ve bu bağlantı ancak 1881 yılında Robert Mylne öldüğünde sona ermişti. Gould, Mylne ailesinin Scoon ve Perth Locası'ndan ayrıldıktan sonra beş nesil boyunca, nasıl önceki üç nesil Scoon ve Perth Locası'nı desteklemişse, Edinburgh Locası'nı desteklediklerine dikkat çekiyor.[420]

Her eski loca bu statü savaşıyla ilgilenmemişti. 1559 yılında İskoçya'nın üçüncüsü ilan edilen Stirling Locası bu tartışmaya ilgisini kaybetmişti. Hatta varlığına dair en eski kayda sahip Aberdeen Locası bile, kimin daha eski ve saygıdeğer olduğu tartışmalarına katılmamıştı. O halde şimdi gerçekte neyin olduğunu görmek için güney İskoçya Localarının yaptıklarını gözden geçirmem gerekiyordu.

Ahırcılık, Yağmacılık ve Terk Ediliş: Roslin Şapeli Destanı

Roslin'li St Clairler, Masonlar arasındaki popülaritelerinin doruğunda yazdıkları 1628 tarihli İkinci St Clair Fermanı'ndan sonra zor zamanlar geçirmişlerdi. Aile şapelleri Roslin (şimdi Roslin) de pek iyi durumda değildi. 1650 yılında İngiliz İç Savaşı sırasında General Monk'un komutasındaki Cromwell'in birlikleri ka-

leye saldırmış, şapel ise süvari atları için ahır olarak kullanılmıştı.[421] Bu pek sorun yaratmadı -şapelin zemini topraktı ve camları sır kaplanmamıştı- ama Orangeli William'ın II. James'i sürgün ettiği 1688 yılındaki Şanlı Devrim sırasında, protestan bir kalabalık Edinburgh'tan Roslin'e yürüyüp, yerli köylülerle beraber şapelin mobilyalarını ve süslemelerini katolik ve putperest oldukları gerekçesiyle yok etmişlerdi.[422] Bunun ardından şapel 1736 yılında camları ilk kez sırlanıp, çatısı onarılıp, zemini parke taşıyla döşenip, kilise avlusunun etrafına yeni bir sınır duvarı yapılıncaya kadar terk edilmişti.[423]

Şapeli yaptıran on ikinci Baron William'ın yönetiminde doruğuna ulaşan Sinclair (ya da St Clair) imparatorluğu artık eski ihtişamının bir gölgesinden ibaretti. W.P.L. Thompson'un *Orkney Tarihi*'nde ifade ettiği gibi:

> *Kont William'ın [şapel inşacısı] ölümünden sonra, büyük Sinclair imparatorluğu, yavaş yavaş bir çözülme ve geri dönülmez bir parçalanma sürecine girmişti.*[424]

Roslin St Clairlerinin soyunun saygınlığı ahlakı bozuk 15. Baron dönemi sırasında dibe vursa da kudretli Kont William ile onun şapeli inşa ettirirken Mason zanaatına yaptığı büyük bağışların hatırası St Clairlere olan Masonik ilgiyi canlandırmıştı; hovarda, şehvet düşkünü ve Katolik olan 15. Baron ise yerli Mason Locası'nı, protestan Kral VI. James ve onun her işe burnuna sokan kilisesine karşı desteklemekten memnundu.

Oğlu, ikinci St Clair Fermanı'nda bu hakka dayanarak, Kral I. Charles'ın namevcut İnşaat Bakanı'nın elinden kabul ve yerleşme ücretleri kazançlı olan bir mesleği almaya çalışmıştı. Bu fırsatı, Edinburgh Locası kendisine Anthony Alexander'ın reformlarına karşı bir ferman çıkarmak için işbirliği yapmaya geldiğinde görmüştü. Ardından, ikinci St Clair Fermanı'nın yayımlanmasından altı yıl sonra Alexander büyük ihtimal bir uzlaşma jesti olarak veya Sir William St Clair'e karşı devam etmekte olan

savaşta locayı kendi tarafına çekmek için Alexander Edinburgh Locası'na katılmıştı. Ancak iki taraf da önceden gördüğümüz gibi restorasyon ve iç savaş ile ilgili olaylar nedeniyle pes etmişti. Bu sırada, on sekizinci yüzyılın başında, Ana Kilwinning Locası'nın destekçileri, Edinburgh'a karşı taktiksel bir üstünlük kazanmak için St Clairlerin efsanevi rölünü yeniden ziyaret etmeye karar verdiler.

Büyük Locaların Yaygınlaşması

1717 yılında Londra Masonları bir Büyük Loca kurarak akımı büyük ölçüde genişletebileceklerini kanıtlamışlardı. İskoç Locaları ile tahttan indirilmiş Stuart kraliyet soyu arasındaki bağlar nedeniyle, Londra Masonları Stuartçı kökenlerinden uzaklaşmışlardı – büyük ihtimal bu, 1715'deki Jamesçilerin ayaklanmasından hemen sonraki yıllar için iyi bir hamleydi. Londra Büyük Locası'nın varlığının ilk on üç yılında, Londra Hür Masonluğu'nun Büyük Üstadı olarak üç İskoç lordunun hizmet verdiğini farketmiştim; ve görünüşe göre Büyük Loca'nın sunduğu gösteriş ve şatafattan hoşlanmışlardı. Bu kişiler:

1723 Buccleugh Dükü
1725 Abercorn Kontu Lord Paisley
1733 Strathmore Kontu
1734 Crawford Kontu (Edinburgh, Kilwinning İskoç Cephane Locası'nın bir üyesi)

Gould soylu İskoç Hür Masonların bu istilasını fark edip, şöyle demişti:

İskoçya Büyük Locası'nın tarihine baktığımızda, bu kurumun 1736'daki kuruluşu bakımından şaşırtıcı olan tek şey, 1717 tarihli Londra örneğini izlerken Edinburgh'lu Masonların kendilerinden önce York, Munster ve Dublin'deki kardeşle-

rinin gelmelerine izin vermeleridir. İskoçya'nın yönetici Mason kurumunun nihai kuruluşuna katkıda bulunan bir etki varsa, bu etki, on üç yıllık nispeten kısa bir zaman dilimi içerisinde, hepsi kuzey krallığı ile ilişkili olan altı seçkin soylunun İngiltere Büyük Locası'nın tahtına oturmuş olmasıyla ilgilidir. Bunlardan biri, Crawford Kontu, büyük ihtimal İskoçya'nın ilk Büyük Üstadı yapılmıştı.[425]

(Londra'daki İskoç-bağlantılı Büyük Üstatlardan ikisinin kim olduğunu bulamadım; Gould bu altı kişinin isimlerini vermiyor. Ancak bulabildiğim dörtü bu savı desteklemeye yetiyor.)

Merkezi yönetimli Londra Hür Masonluğu'nun yaygınlaşması için ikincil yönetim merkezleri gerekiyordu çünkü yeni Büyük Loca Masonluğu tipi Britanya'nın geri kalanına yayılmıştı. İrlanda'da, İskoçya'da ve Galler'de zaten bağımsız bir Mason Locaları sistemi vardı ve İrlandalılar Londra'da neler döndüğünü farketmişlerdi. 26 Haziran 1725 tarihli *Dublin Weekly Journal* (Dublin Haftalık Gazetesi) İrlanda Büyük Locası'nın toplanıp İrlanda'nın ilk Büyük Mason Üstadı olarak Rosse Kontu'nu atadığını bildiriyordu.[426] İrlanda soyluları arasında açıkça Hür Masonluğu geliştirmeye karşı büyük bir ilgi vardı; zira Londra Büyük Locası'nın sonraki iki Büyük Üstadı İrlandalı soylulardı: 1726 tarihinde başa geçen Inchiquin Kontu ve 1727 tarihinde başa geçen Lord Coleraine.

Galler Localarının son derece düzensiz olduğunu fark eden Büyük Üstat Inchiquin, coğrafi bakımdan büyümek isteyen geniş Londra Zanaatı'nın yönetimine yardımcı olabilmek için Bölge Büyük Üstatlığı makamını oluşturmuştu. 10 Mayıs 1727 tarihinde, bu sistem Londra Büyük Locası'nın yetkisini Galler'e genişletmek için kullanıldı. Hugh Wayburton ilk Bölge Büyük Üstadı olarak atandı ve ona Kuzey Galler bölgesi verildi. 24 Haziran 1727'de Baronet Sir Edward Mansell, Güney Galler'in Bölgesel Büyük Üstadı oldu.[427]

Düşünce ortadaydı: Eğer yerliler kendileri için bir Büyük Loca teşkilatlandıramıyorlarsa, o halde Londra Masonları bunu onlar için yapabilirdi. Bu mesaj İskoçya'ya gitmişti. Londra Büyük Locası'nın kuruluşundan sonra yaklaşık on sekiz yıl boyunca, İskoç Masonları Büyük Üstatların onlara ne yapacaklarını söylemesine gerek duymamışlardı; ama 1735'de Hür Masonluk siyaseti değişti. Lord Crawford, bir yıl boyunca Londra Masonlarının Büyük Üstadı olarak hizmet verdikten sonra Edinburgh'taki Mason köklerine geri dönmüştü ve şehrin localarında İskoçya'da Büyük Loca kurmak için bir akım başlamıştı.[428] Zamanlamanın rastladığı tarih kolay kolay görmezden gelinemez, özellikle de Crawford'ın İskoç Locası'nın ilk adımı attığı göz önünde bulundurulursa.

İskoçya localarının hiyerarşik bir yapısı yoktu; Schaw Hükümlerinin ifadeleri dışında Locaların eskiliğinin ölçülebileceği resmi bir yol da yoktu. Bir dizi çatışan hükümden çıkan çok sayıdaki bulguya göre loca eskiliği en azından bazı güneyli İskoç Locaları için başlıca sorunlardan biriydi. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde statü bilincine sahip Londra Masonları tarafından oluşturulan yeni sistem, kamu gözündeki saygınlıklarına önem veren Masonlara üç yarar sağlıyordu. Birincisi, fazladan bir terfi alanı ile daha çeşitli unvanlar ve kıyafetler geliştirme şansı sunuyordu. İkincisi, daha düşük sayıların daha yüksek statü sağladığı bir loca numaralandırma sistemi sunuyordu. Üçüncüsü ikinci Schaw Hükmü'nün belirlediği sıralamayı geçersiz kılarak, geçmişte Scoon ve Perth Locası'nın denediği ve birinci St Clair Fermanı'nın tıkadığı yolu kullanma fırsatı sunuyordu.

İlk bakışta bu nedenlerin üstünlük hissi olan her soylu toprak sahibi için cazip olduğunu düşünmüştüm. Ve o zamanlar Kilwinning İskoç Cephanesi Locası Üstadı olan Home Kontu, İskoçya'nın Büyük Mason Üstadı olarak kendini aday olarak gösterme konusunda çok hevesli gibi görünüyordu. Lord Crawford ve Home aralarında anlaştılar ve Londra Büyük Locası'nın Bü-

yük Üstatlığı deneyimi olduğu için kendisini ana aday olarak gören Crawford kenara çekilip, Home'a destek vermeye razı oldu.[429] Ancak olaylara daha yakından bakınca iş başında daha derin bir kurnazlık olduğunu ve bunun Roslin'li St Clairler hakkında gelişmekte olan efsaneye katkıda bulunduğunu farketmiştim.

Mason St Clairlerin Dönüşü

İskoçya'nın Büyük Mason Üstadı seçim ön elemelerinin Edinburgh ve civarında bulunan dört ana loca tarafından düzenlendiği düşünülmektedir. Ancak büyükşehir bölgesinde o tarihlerde altı loca vardı ve ikisi yok sayılmıştı. Yok sayılan localar kralın veya genel Nazır'ın yetkisi ve onayı olmadan kurulmuşlardı - ki önceden gördüğümüz gibi bu zanaat için geçerli bir ilke olmuştu. Edinburgh Locası onları tanımayı reddetmişse de, bağımsız birimler olarak çalışmaya devam etmişlerdi.[430]

İskoç Büyük Locası'nın kuruluşunu destekleyen localar Edinburgh (günümüzde Aziz Meryem Şapeli diye de bilinir), Canongate Kilwinning Scots Arms ve Leith Kilwinning'di. (Bu son üç loca resmi olarak, alternatif Büyük Loca Ana Kilwinning tarafından kurulmuştur.)

On yedinci yüzyılın ilk kısmından itibaren, loca üyelerinin düzenli loca toplantılarından farklı zamanlarda ve farklı yerlerde Hür Mason üyeleri alıp, onları kalfalığa geçirmelerine izin veriliyordu. Bu yapıldığında, locanın bir sonraki düzenli toplantısında bildirilip, kayıtlara alınıyordu. Ücretler verildiği takdirde, üyeliğe izin veriliyordu. 1677 yılında bu düşünce Kilwinning Locası tarafından genişletildi. Gould şöyle diyor:

> *İskoçya Büyük Locası 1736 yılında -Londra Büyük Locası'ndan yaklaşık yirmi yıl sonra- kurulmuştur. Ancak kuzeyde böyle bir kurumun işlevlerini iki "baş loca" yürütüyordu*

ve bu bakımdan Kilwinning başı çekiyordu. Edinburgh Büyük Locası kurulurken bu localar diğerleriyle birleşmiş olsalar da, Kilwinning üyeleri 1736'dan sonra da ruhsat vermeye devam etmişlerdi ki bu, hiç olmazsa yeni rejime sözde bağlılıklarıyla uyuşmuyordu. Kardeşler ayrıca kayıtlarda ikinci sırayı kabul etmekten rahatsızlardı ve pek geçmeden bağımsız kariyerlerine geri dönmüşlerdi. Bildiğimiz şu üç loca ve büyük ihtimal bilmediğimiz birkaç tanesi daha 1736 yılında önce "Ana Kilwinning" tarafından kurulmuştu: "Canongate Kilwinning" (No. 2), "Torphichen Kilwinning" (No. 13) ve "Kilmarnock Kilwinning." Hatta, kayıtlarda ve eski belgelerde "Kilwinning" üyelerinin 1670'den kısa bir süre sonra localara ruhsat vererek faal olarak nüfuzlarını genişlettiklerine tanıklık eden pek çok gönderme vardır. Paisley için verilen ruhsat 77, sonradan Eaglesham ve Doğu Kilbride'a verilen numaralar 78 ve 79 olduğundan ve "Kilwinning"in ruhsat listelerinde sadece otuz civarı loca olduğundan, daha kırktan fazla locaya ruhsat verildiği açık. Bunlann Ana Kilwinning tarafından 1736'dan önce kurulmuş olması daha olasıdır ve büyük ihtimal birkaç tanesi on yedinci yüzyılın ikinci yarısı tesis edilmiştir. Kendi özel isimlerine Kilwinning ismini ekleyen eski locaların ne kadar çok sayıda olduğunu açıklamak için bu nokta yeterlidir.[431]

Ana Kilwinning'in Edinburgh'ta oturan birkaç üyesi vardı ve bunlar Edinburgh Locası'na katılmak istemiyorlardı ya da buna izin verilmiyordu. Kendi localarını istiyorlardı ki böylece toplantıya gitmek için ülkenin bir ucundan diğerine gitmek zorunda kalmayacaklardı. 20 Aralık 1677'de Ana Kilwinning yeni bir loca için ilk ruhsatını çıkarttı. Aslen yeni loca eski rakipleri Edinburgh Locası'nın yetki alanı içerisinde olmasını -ikinci Schaw Hükümleri'ne göre bu loca Kilwinning'i İskoçya'nın birinci ve baş locası olarak geride bırakmıştı- dikkate almamışlar gibi gö-

rünüyorlar. Gould, Canongate Kilwinning Locası'nı yaratan "İskoçya'daki İlk Kuruluş Ruhsatı" açıklıyor.[432] Ruhsat şöyleydi:

> *Kilwinning Locası'nda 1677 yılının Aralık ayının yirminci günü deakonlar, Nazırlar ve kardeşlerin geri kalanları Edinburgh Cannongate'deki kardeşlerin bize gösterdiği sevgi ve yardımseverliği göz önüne alarak, aramızdan belli sayıda üye bu tarihte onlara, Kilwinning Locası adına ve yararına uygun gördükleri nitelikli kişileri kabul edip, ağırlayıp, terfi ettirme yetki ve hakkını vermeyi kabul etmiştir; bizde olduğu gibi bu kişiler kabul ve kayıt ücretlerini bahsi geçen locaya verecekler ve sayılarını her sene bize gönderecekler; eğer gerekirse biz de aynısını yapacağız. Bu kişilerin isimleri deftere aynı tarihte kaydedilmiştir.*[433]

İskoçya'da Büyük Loca kurulması için ilk görüşmelere katılan dört locadan üçü Ana Kilwinning'in yavru localarıydı. Ancak Gould bir tanesinin bu sürecin asıl ateşleyicisinin olduğunu bildiriyor ki bu Canongate Kilwinning'di.

İskoç Büyük Locası için çıkan yaygarada ilk adımı Canongate Kilwinning atmıştı. Bu kurumun kayıtlarına göre 29 Eylül 1735'de "İskoçya Büyük Üstadı'nın seçilmesi için bazı localara tasarı teklifi" yapılması görevi bir komiteye verilmiştir ve 15 Ekim 1736 tarihine kadar bu dört (sonradan) ilişkili locanın yaptığı ve aynı konunun tartışıldığı kayıtlı bir toplantı yoktur. Bu tarihte delegeler toplanıp bütün İskoç Localarına bir çeşit genelge dağıtıp, onları Büyük Üstat seçmek için şahsen veya temsilen toplantıya davet etmişlerdi.[434]

Home Kontu o zamanlar, başka bir yavru loca olan Kilwinning İskoç Cephanesi'nin Üstadı ve kurucu üyesiydi; diğer kurucu üyelerin arasında Londra Büyük Locası'nın eski Büyük Mason Üstadı Lord Crawford vardı. Bahsettiğim gibi, o zamanlarki dedikoduya göre bu ikisi yeni İskoç Büyük Locası'nın Büyük Üstatlığını tekellerine almak için aralarında anlaşmışlardı.[435]

Ama İskoçya localarının, özellikle de Ana Kilwinning'in, Edinburgh Büyük Mason Üstadı'nın yönetimini kabul edeceklerini nereden biliyorlardı?

İskoçya'dan farklı olarak İrlanda'da bir Büyük Loca kurmak için acele edilmiyordu zira buradaki bütün localar kendilerini en iyi kendilerinin yöneteceğine inanıyorlardı. Yüzü aşkın İskoç locası varken, yalnızca otuz üçü Büyük Loca kurulmasına sıcak bakmıştı. Lord Crawford ve Lord Home içlerinden birinin İskoçya'nın Büyük Mason Üstadı olması fikrinden hoşlanmış olabilirlerdi ancak aşırı bağımsız İskoç localarını amaçları için çok fazla zorlarlarsa bu fikir ters tepebilirdi. Eğer Ana Kilwinning veya Edinburgh Localarından biri çok zorluyor gibi gözükürse, diğer localar bunu diğerlerini yönetmek için yapılan bir hamle olarak görebilirlerdi - ve bu, planı suya düşürebilirdi.

Eğer bir İskoçya Büyük Locası kurulacaksa, daha ihtiyatlı bir yaklaşım gerekiyordu. Birleşmek için mümkün olduğunca fazla locayı ikna etme süreci Canongate Kilwinning'le başlamıştı. Süreç diğer locaları katılması için bir toplantı yapmakla başlamıştı.

> *15 Ekim 1736... Meryem Şapeli, Canongate Kilwinning, Kilwinning Scots Arms ve Leith Kilwinning Localarından gelen delegeler bir araya gelip, bir Büyük Üstat seçme amacıyla bütün İskoç Localarına genelge gönderip onları şahsen veya temsilen toplanmaya davet etmişlerdi. Oylamanın Meryem Şapeli'nde 30 Kasım 1736 Salı günü, öğleden sonra iki buçukta yapılmasına karar verildi. Davet edilen yüz ya da daha fazla locadan otuz üç tanesinin temsilcileri belirlenen tarihte toplandılar. Öncelik konusunda kıskançlıkları engellemek için her loca salona girdikleri sırayla kaydedildiler.*[436]

Toplantı -Edinburgh Locası'nın bir araya geldiği Aziz Meryem Şapeli'nde yapıldığı için- doğal olarak onlar birinci, arkasından ufak ara farkla Kilwinning temsilcileri ve toplantının rejisörü Ca-

nongate Kilwinning'in Üstadı Kardeş George Fraser geliyordu. Toplantıya katılan Masonların çoğu Lord Home'un ilk Büyük Mason Üstadı olma niyetini açacağını düşünüyorlardı ama bir sürprizle karşılaşmak üzerelerdi.

Toplantıdan önce oylamanın nasıl yapılacağı kararlaştırılmıştı. İlk olarak, önceden dağıtılan tüzük taslaklarının kabulü için oylama yaptılar. İkinci adım locaların yeni Büyük Loca'nın kayıtlarına hangi geçici sıralama ile girecekleriydi (ki bu tabii ki en önemli işti). Salona giriş sırası kabul edildi ve nihai sıralamanın sonradan yaşlılık konusundaki delillere göre yapılacağı şartı konuldu ve konu bir süreliğine kenara bırakıldı. (Sonra açıklayacağım gibi on iki ay içinde şiddetle yeniden su yüzüne çıkacaktı.)

Sonunda toplantı zor bir soru olan Büyük Mason Üstatları olarak kimi seçeceklerine cevap verme kısmına geldi. Bu noktada, on dokuzuncu Roslin Baronu William St Clair ayağa kalktı ve konuşmak için izin istedi. İzin verildi ve bu bölümün başında alıntıladığım istifa bildirisini okudu. Ansızın, toplantıda bütün locaların itibar kaybetmeden desteklemeyi kabul edebileceği bir Mason bağlılığı odağı ortaya çıkmıştı. Gould sonra neler olduğunu anlatıyor:

> *Temsilcilerin bir kısmına, belki de çoğuna [büyük ihtimal böyle değil], Home Kontu'na oy vermeleri söylenirken, sanki Canongate Kilwinning dışında hiç bir loca sonrakinin [William St Clair] iddialarının dayanak noktalarının ne olduğunun farkında değildi. Yine de, kardeşler onun "İstifa"sında gösterdiği yücegönüllülüğüne, çıkar gözetmezliğine ve şevkine öyle hayran kalmışlardı ki [Büyük Mason Üstadı makamı için gösterdiği adayı] oybirliğiyle kabul etmişlerdi. Bu beyanname, ona vesile olan locayı memnun etmiş ve St Clair, Operatif Masonluğa ait tarihi geçmiş bir makamdan çekilerek, spekülatif Masonların İskoçya Büyük Locası'nın Büyük Üstatlık mevkisine geçmek için zemin hazırlamıştı.*[437]

İskoçya Büyük Locası'nın mimarları St Clair Fermanlarından derslerini iyi çıkartarak, bu bilgiyi darmadağınık, birbirinden habersiz locaları bir St Clair Büyük Üstadı'nın altında birleştirmekte kullanmıştı. Soydan gelen Büyük Üstatların varolmayan "altın çağı"na duyulan romantik bir özlemin sonucu da olabilirdi bu, ancak bu süreçte Edinburgh ve Ana Kilwinning arasında çıkacak çatışma önlenmişti. Hem Kilwinning hem de Edinburgh " şövalye adayı Rosslandlı Sinclair"e oy vermişlerdi.[438] (Roslin Baronlarının aile isminin yazılışı zamanla St Clair'den Sinclair'e dönüşmüştü; ben de uygun olduğu üzere her ikisini de kullandım.)

Canongate Kilwinning Locası, Scoon ve Perth Locası'nın deneyip de başaramadığı şeyi yapmıştı. İlk Büyük Üstad'ın locası olmuşlardı. Ve yeni Büyük Loca için eski makamından serbest oylamaya tabi olmak amacıyla isteyerek istifa eden "İskoçya'nın soydan Büyük Üstadı" üzerinde hak iddia edebilirlerdi. Böyle bir anlaşmaya kim karşı koyabilirdi? Kesinlikle William St Clair değil. Eyleminin sonuçlarından biri, yaklaşık elli yıldır terk edilmiş halde duran Roslin Şapeli'nin yeni parke taşı zeminle beraber sırlanıp, restore edilmesiydi.[439] Burası İskoçya'daki en önemli Mason mabetlerinden birisi olmak üzereydi –12. Baron William'ın onu inşa etme amacından epey uzaktı (ancak bu farklı bir konu, ileride buna geri döneceğim). Yine de Roslin St Clairleri için tatmin edici bir sonuç olmuş gibi görünüyordu.

Lord Crawford ve Lord Home'un bunda rolleri ne olmuştu? Sonradan yapmış oldukları kamu açıklamaları ne olursa olsun oy vekaletleri onların ne istediğini gösteriyor (oy vekaleti [voting proxy] üyelerin nasıl oylama yapacaklarına dair Loca Sekreteri'ne verilen talimatlardır). İngiltere'nin eski Büyük Üstadı olduğunda Crawford İskoç Locaları için pek uygun olmazdı; Edinburgh Locası'nın Üstadı Home Kontu ise kendisini destekleyecek ne kadar loca varsa, bir o kadarını da kendisinden uzaklaştırırdı. Gould, kendisinin İngiliz bakış açısı nedeniyle, redde-

dilmenin utancından sakınmak için üzerinde düşünülüp taşınılmış olan kamu açıklamalarının inceliklerini gözden kaçırmıştı:

> *Crawford Kontu istese büyük ihtimal İskoçya'nın Büyük Üstadı olarak seçilirdi ancak İngiltere'ye gideceğinden ve ilk Büyük Loca için Büyük Üstat yokluğundan daha kötü bir şey olamayacağını bildiğinden bu onuru reddetmişti. Edinburgh'taki Scots Arms Kilwinning Locası'nın üstadı Home Kontu görünüşe göre bunun ardından localar için en uygun aday olarak Lord Crawford'un yerine geçmişti.*[440]

Ancak bütün bu poz vermeler William Sinclair'in önceden planlanmış heyecan verici istifa draması nedeniyle kısa devre yapmıştı.

Canongate Kilwinning'in Büyük Üstat Darbesi

Ancak Canongate Kilwinning darbesini gerçekleştirmeyi nasıl başarmıştı? Loca, planlamaya bir yılı aşkın bir süre önce, Lord Crawford Edinburgh'a Londra Büyük Locası'nın Eski Büyük Üstadı olarak yeni döndüğünde başlamıştı. Canongate Kilwinning Locası'nın kayıtları İskoçya Büyük Locası kurulması konusunun ilk Ekim 1735'de tartışıldığını gösteriyor.[441] İlk olarak, William St Clair'le bağlantı kurarak onu locaya davet etmişlerdi. Belki de ona atalarının Mason Sözü'nü kabul ettiğini hatırlatıp, onları taklit etmeye teşvik etmişlerdi.[442] Sekiz ay sonra 18 Mayıs 1736'da loca William St Clair'i Masonluğa kabul etti. Bir ay sonra zanaat kalfası derecesine yükselerek "alışıldığı gibi kutuya ücretini atmıştı."[443]

Ama burada plan karmaşıklaşıyor. 4 Ağustos 1735'de, Kirkcaldy Locası'nda bir cerrah olan Dr. John Douglas, Canongate Kilwinning'in üyesi oldu ve kendisine hemen önemli bir vazife verildi. Loca kayıtlarında bu "o zamanlarki sekreter, İskoçya'ya Büyük Üstat getirme tasarısını gerçekleştirmek için, yardımcı

seçme yetkisini kullandı" diye geçiyor.[444] Ama tasarı Dr. Douglas ona katıldığında epey ilerlemiş haldeydi.

Aziz Meryem Şapeli'ndeki kritik seçim toplantısından on gün önce, William St Clair "Üstat Mason derecesine" yükseldi. İki gün sonra birinci Büyük Üstat olmasında anahtar rölü olan istifa belgesini imzaladı. John Douglas tarafından yazıldı; Canongate Kilwinning Üstadı George Fraser ve Leith Kilwinning Locası Üstadı William Montgomerie tarafından tanıklık edildi.[445] Toplantıdan önce sekiz gün gibi geç bir zamanda stratejik olarak önemli olan belgelerin hazırlanmaya başlanması, Douglas'ı üye olarak alan kişinin haberin dışarıya sızmamasını ve seçim toplantısında etki yapmamasını istemiş olduğuna işaret ediyor.

Gould bu olaylar hakkında şöyle demişti:

> *Dr. Douglas'ın üyeliğe kabul edilmesiyle ilgili olaylar, onun önceden tasarlanmış bir planın gerçekleştirilmesi için alınmış olmasını olası kılıyor. Bu plan sayesinde Büyük Üstat seçimi onu kabul eden locanın itibarına katkıda bulunacaktı. Bu kişinin sonradan yükselmesi ve sıkça Yedek Büyük Üstat makamına seçilmesi onun önemli Mason niteliklerine sahip olduğunu gösteriyor; ve St Clair Fermanlarının canlanışı ve bunların İskoçya Büyük Locası kurulurken başarılı olan Büyük Üstat adayı ile aynı isme sahip olmasının yarattığı etki bu kişinin niteliklerinin sonucu olabilir. Bu planın asıl yaratıcılarının amacı ne olursa olsun, geçmişte Mason zanaatının loncalarıyla yakın müttefik olan ama artık pratik yararını yitirmiş bir kurumun harabelerinin üzerine göstermelik olarak bir Büyük Loca kurmak, yeni örgüte bir antiklik havası vermişti çünkü böylece operatif Masonluğun kadim üyelerinin soydan temsilcisileri oluyorlardı. St Clair'in "fırsatçı" istifası, pek incelenmemişse de, İngiltere Büyük Locası'nın kuruluşunda eksik olan hukuki yönü sağlaması için tasarlanmıştı.*[446]

William St Clair'i Büyük Loca'nın kuruluşunda kullanmanın ne kadar akıllıca olduğu sonraki birkaç yılda açık hale geldi. Görev yılının sonunda, William'ın yerine Cromarty Kontu geçti. Bu toplantıda Büyük Üstad'ın her sene seçilmesi kabul edilirken, Büyük Sekreter ve onun kâtibi "iyi davrandıkları" takdirde kalıcı atamalar olacaklardı. Bunun dışında Büyük Loca'ya katılan bütün locaların yaşlılıklarına göre kayıtlara alınacağına ve buna locaların verdiği hakiki belgelere bakılarak karar verileceğine - bu belgelerden hiç getirmeyenlerin kaydın sonuna konulacaklarına ancak bunu erteleyen locaların önceliğinin sonradan eski olduklarına dair kanıtlar eklerlerse yeniden düzenleceğine- karar verilmiştir. Her sene yeni bir büyük üstat seçildi, ancak Kilwinning Scots Arms Locası'ndan Yüzbaşı John Young Yardımcı Büyük Üstat ve Yedek Büyük Üstat eski dostumuz Dr. John Douglas bu makamlara atandılar ve sonraki on sekiz yıl boyunca bu makamlarda kalmalarına izin verildi. Bunun anlamı Büyük Loca yönetiminin aslında kalıcı yetkililerin elinde olmasıydı; yani Yardımcı Büyük Üstat, Yedek Büyük Üstat ve Büyük Sekreter. Gould'un belirttiği gibi bu sistemin avantajları vardı:

> *Masonluk tahtında [Londra Büyük Locası'nın kullandığı sistemle mümkün olacağından] daha fazla sayıda seçkin kişinin kısa süreler boyunca oturmuş olması, İskoçya krallığında her sınıf ve konumdan insanın Masonluğa daha sıcak bakmasına büyük yararı dokunmuştu.*[447]

Mason bağlılığı için odak noktası işlevini yerine getirdikten sonra William St Clair sahneden çekilmişti. Büyük Üstatlıktan emekli olduktan sonra kırk yıl daha yaşayıp yetmiş iki yaşında ölmüştü. Üç oğlu ve dört kızı, hepsi çocuk yaşta ölmüştü ve Büyük Mason Üstadı olduktan kısa süre sonra Roslin arazisini James St Clair'e (kuzeni Lord Henry St Clair'in oğluna) vermişti. James 1762 yılında vasiyetsiz ölmüştü ve Roslin arazisi, Roslin'in ilk kontu ve sonraki Roslin kontlarının babası olan Sir Ja-

mes Sinclair-Erksine soyuna geçmişti. William görünüşe göre, Ana Kilwinning ve Edinburgh Locası arasındaki üstünlük savaşı dışında aslen varolmayan bir makamdan istifa ederek yaptığı büyük jest dışında Büyük Loca'nın gelişiminde çok az rol almıştı. Ama bu savaş Büyük Loca'nın kuruluşu ile sona ermemişti.

Edinburgh Locası'nın 1599'a kadar giden kayıtları varken, Ana Kilwinning 1642'den önce varolduğuna dair yazılı bir belge vermeyi başaramamıştı:

> *Locaların önceliğinin nasıl belirleneceği konusunda kabul edilen kurala uygun olarak, kayıtlarda birinci sıra Meryem Şapeli'ne ikinci sıra ise Kilwinning'e verildi. Kilwinning Locası için bu karar tatmin edici görünmese de, bu kurum kararın geçerliliğine ilk başta açık bir şekilde meydan okumamıştı ve sonraki birkaç yıl boyunca Edinburgh'ta (vekaleten) temsil edilmeye devam etmişlerdi.*[448]

Ama Edinburgh'un tercih edilmesi Kilwinning'de çok büyük huzursuzluğa neden olmuştu. Büyük Loca'nın kurallarının kendilerini ikinci sıraya koymasından, üstlerinde başka bir locanın olmasından yakınmışlardı. Ancak hiçbir şey yapılamıyordu çünkü eskiliklerini kanıtlayacak bir belge veremiyorlardı.

> *Kendilerini böylece kalıcı şekilde ikinci sırada bulan Kilwinning Locası haklarını resmi olarak kanıtlamaya çalışmadan ve tartışmaya girmeden bağımsızlığını sürdürmüştür; ruhsat verme haklarından gerçekte hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir ve yetmiş yıla yakın bir süre boyunca bağımsız bir Büyük Kurum olarak varolmaya devam etmişlerdir... Kilwinning Locası'nın iddialarını değerlendirirken, tarihler çok önemlidir ve 1743 yılında iş başında pek çok etkenin olduğu gerçeğini unutmamalıyız; yani İskoç dereceleri ve Ramsay'in konuşması - ki bu konuşma Ayrshire Masonlarına, hiç olmazsa, Kilwinning'deki eski Operatif Masonluk merkezi ne-*

deniyle bir üstünlükleri olduğunu iddia etmelerine yarayan mantıklı bir gerekçe sağlamıştı.[449]

1483 tarihinde varolduğuna dair yazılı kanıtı olan Aberdeen Locası bile, o zamanlar sadece 36 numarayı alacak kadar iddialarını kanıtlayabilmişti; çünkü konsey kayıtları locadan bahsetse bile locanın kendisinde toplandıklarına dair bir kayıt yoktu; yeni localarda ise bunlardan vardı. (Şu an bu loca Edinburgh Aziz Meryem Şapeli ve Melrose Locası ile birinci sırayı paylaşmaktadır.)

1807 yılında Büyük Üstat Lord Moira Ana Kilwinning'i yeniden Büyük Loca'nın çatısı altına soktu. Dördüncü bölümde bahsettiğim, 1799 tarihli Gizli Topluluklar Yasası'nın baskısı burada itici güçtü. Görüşmeler önceki sene başlamıştı ve iki taraf 14 Ekim 1807'de Glasgow'da bir araya gelmişti. Kilwinning'in "çok eski" olduğunu desteklemek için Kilwinning Locası'nın kayıtlarıyla beraber Scoon ve Perth Locası'nın ruhsatı verildi.

En sonunda, Ana Kilwinning kayıdın en başına sayısız biçimde (yani No. 0) geçti; nitekim bu noktada Edinburgh Locası Büyük Loca'dan ayrılacağını söyleyerek gözdağı vermişti. Bunun ardından İskoç Hür Masonluğu'nda bir iç savaş dönemi yaşanmıştı ve bu, ayrılmakla tehdit eden localar neticede Gizli Topluluklar Yasası ile başlarının belaya gireceğini anlayıncaya kadar sürmüştü. Yoğun yasal sürtüşmelerle geçen bir dönemden sonra, 31 Mart 1813 tarihinde yapılan bir toplantıda en sonunda bir uzlaşmaya varıldı. Ama Ana Kilwinning saygınlığın bedelini ödemek zorunda kalmıştı: Tapınak Şövalyesi Masonluğu derecelerini çalışmayı bırakmalıydı.

Fakat herkes aynı şeyi yapmamıştı. Gerçekten de Tapınak Şövalyesi Masonluğu o kadar popüler hale geliyordu ki İskoç Büyük Locası için bile bir tehdit olarak görülmeye başlanmıştı.

19 Eylül 1815'de Regent köprüsü ile yeni hapishanenin temel taşları, alışıldık Masonik törenler eşliğinde konuldu ve

Alexander Deuchar önderliğindeki bazı "Tapınak Şövalyesi" sadece geçit törenine katılmakla kalmayıp, normal locaların ve kardeşlerin önüne geçtiler. Bu konu, izleyen Kasım ayında Büyük Loca'nın gündemine getirildi ve komite rapor verdikten sonra şu kararlar çıktı: Büyük Loca sadece Aziz Yahya Masonluğu'nun çırak, kalfa ve üstat şeklindeki üç derecesini tanımaktadır; Aziz Yahya Masonluğu'na ait olanlardan başka kıyafetleri, armaları, rozetleri ya da haçları olan başka örgütlere ait kişileri toplantılarına ve törenlerine kabul eden bütün localara karşı kuralları çiğnedikleri gerekçesiyle yasal işlem yürütülecektir.[450]

Yani bir kez daha araştırmalarım beni Tapınak Şövalyesi Masonluğu'na götürmüştü. Tapınak Şövalyesi efsanesi St Clairlere ve desteklediklerı Hür Masonluk kurumlarıyla ilişkili olmayı sürdürmüştü. Ve St Clairlerin Masonluk tarihindeki rolü ile ilgili modern efsanenin oluşmasında büyük bir rol oynamaktadır. Ve devamlı Roslin'e geri dönmekteydim.Tapınak Şövalyesi efsaneleri kaynağı burasıydı. St Clair Fermanları Hür Masonluk'la Roslin arasındaki bağlantıdan kaynaklanmaktaydı. Roslin St Clairleri modern Hür Masonluğun oluşumunda aktiflerdi ancak bağları gıyabi gibi görünüyordu ve Edinburgh ile Kilwinning Locaları arasındaki iki yüz yıllık üstünlük savaşında sıkça kullanışlı siyasi araçlar olarak iş görmüşlerdi. William St Clair, İskoçya'nın Büyük Mason Üstadı olduğunda Roslin Şapeli bir harabeydi ama görev yılı sırasında, restore edilip günümüzdeki Masonluk mabedi haline geldi. Roslin söz konusu olduğunda bu kadar uzun süreli bir bağlılığa güç veren şey neydi? Şimdi 12. Roslin Baronu William'ın 1400'lerde şapeli neden inşa ettiğini öğrenmem gerekiyordu.

Sonuç

Önceden gördüğümüz gibi Roslin'in 19. Baronu William St Clair, kıdemli İskoç Locaları arasındaki üstünlük savaşında Canongate Kilwinning Locası tarafından bir araç olarak kullanılmıştı. Siyasi gücü olmasa da, ailesi ve Şapelleriyle ilişkilendirilen Masonik efsaneler sebebiyle William işe yaramıştı. Görünüşe göre rüşvet almıştı ve görevini yaptıktan sonra bir kenara atılmıştı.

Peki ya şapelin ve içindeki gizemli görüntülerin yaratıcısı? Kimdi bu William St Clair ve ne yapmaya çalışıyordu? Roslin Şapeli'ni yeniden ziyaret edip, bunu keşfetmenin zamanı geldi. Sayfayı çevirin ve Tapınak Şövalyesi Masonluğu imgelerinin mucizesi konusunda keşfettiklerimi benimle paylaşın.

On Birinci Bölüm

Roslin Şapeli Neden Yapıldı?

İleri Görüşlü Bir Bina Planı

Roslin (artık Rosslyn) Şapeli'ndeki geniş çaplı inşaat çalışmaları ve bunun sonucu olan çok sayıda Mason çalıştırma ihtiyacı St Clair ailesinin Hür Masonluk'la uzun soluklu ilişkisinde önemli bir etkendi. Ancak şapel bu rolü oynamadan yüz elli yıl önce inşa edilmişti. Şapel, Mason siyasetinde araç olarak kullanılmadan önce üç farklı nesilden baron tarafından yönetilmişti. Roslin'in on ikinci baronu William'ın servetinin büyük kısmını Masonlara, torunlarının torunları hovarda 15. Baronu potansiyel bir soydan Büyük Mason Üstadı olarak desteklesin diye, yedirmeye karar vermiş olduğuna inanmak biraz saflık olur. O halde *neden* şapelin yapımı için bu kadar çok para harcamıştı?

Şapelin websitesi şu açıklamayı sunuyor:

Eski adıyla Aziz Matta Kolej Şapeli veya Rosslyn Şapeli 1446 yılında Orkney'in üçüncü ve son St Clair Prensi, Sir William St Clair tarafından kurulmuştur. Aslen haç biçiminde, ortasında bir kule olan daha büyük bir binanın sadece koro kısmıdır.

I. James ve IV. James devirlerinin (1406-1513) arasındaki dönemde İskoçya'da otuz yediyi aşkın kolej kilisesi inşa edilmişti. Bunlar entelektüel ve manevi bilgileri yaymak için inşa edilen laik kurumlardı ve yapıların gösterişi kurucularının zenginliğine bağlıydı.

Sir William 1484'te öldüğünde bitirilmemiş şapele gömülmüştü ve planladığı büyük bina hiçbir zaman tamamlanamamıştı...

Nitekim inşa edilmiş kısmı yeterince olağanüstüydü. John Briton Büyük Britanya'nın Mimari Tarihi Eserleri'nde (1812) "Ben bu binaya eşsiz denilebileceğine inanıyorum ve insanların onu ilginç, incelikli, kendine has bulacaklarından; bilindik veya alışıldık bir sözcükle tarif edemeyeceklerinden eminim" diye yazmıştı ve ardından sanki umutsuzlukla "bilinen kelimelerle şapelin farklılığı ve kendine özgülüğü anlatılamaz" diye ekliyordu.[451]

Şapele Gitmek

Hiram Anahtarı adlı kitabım için araştırma yaparken Roslin Şapeli'ne pek çok kez gitmiştim ve bina hakkındaki efsanelerin gücünü ilk elden deneyimlemiştim. Uzun zamandır, bir konu hakkında araştırma yaparken ulaştığım bilgileri, hislerimi ve izlenimlerimi kaydettiğim bir defterim vardır. Yıllardır bunları bilgisayarlarıma kaydetmekteyim, yani 1990'ların ortasında ortağım Chris Knight'ı bu yeri görmesi için götürdüğüm araştırma ziyaretimin kayıtları hâlâ var.

Şapel hakkındaki hislerimi ve Chris'e taş işlemeleri gösterirken verdiğim tepkileri not almıştım. Ardından bu notların bir kısmını *Hiram Anahtarı*'nda kullanmıştım.[452] Roslin'i ilk kez gördüğümde ne düşündüğümü hatırlayabilmek için onları yeniden gözden geçirmeye karar verdim. O zamanlar anlamadığım bir şeyi farketmiş olabilir miydim? Şu an daha fazla olan tarihi bilgilerimin ışığında bana yararı dokunacak bir şeyler var mıydı?

Aşağıda, ilk ziyaretlerimde Roslin Şapeli hakkında ne düşündüğümü yazdığım günlük notlarımdan bazı parçalar bulunuyor. (Bu ziyaret, Hiram Anahtarı'nın başarısının bu yeri ünlü yapmasından çok önceydi. Ben gördüğümde iskelesi yoktu ve

çok az ziyaretçi vardı.) Şapeli ilk ziyaret ettiğimde, ziyaretçi merkezi olmayan ıssız bir yerdi. Kilise avlusunun alt köşesindeki bir ek binada küçük bir üniseks tuvaleti vardı. Konuşkan, neşeli ve dost canlısı olan küçük bir hanımefendi topluluğu tarafından işletiliyordu. En önemli ikisi, küçük dükkânı işleten ve yapının bakımsızlığa düşmemesi için biraz para kazanmak ve turist ilgisini artırmak için giriş biletleri satan Judy Fisken ve kilise işlerini yürüten Muhterem Janet Dyner idi.

O zamanlar şöyle yazmıştım:

Şapelin araba parkına girerken, yaz sonuna doğru sıcak, parçalı bulutlu bir gündü. Güneş kontrolden çıkmış bir sahne ışığı gibi ışınlarını etrafa saçıyor, Roslin vadisinin tepelerini yeşilin farklı farklı tonlarına boyuyordu. Işık Rosslyn Şapeli'nin çok sayıdaki kulesine vururken etkileyici bir görüntü oluşuyordu. Bu şapele geri dönmek eski bir dostla buluşmak gibi. Tanıdık ve sıcak ama aynı zamanda ilginç ve heyecan verici.

Judy Fisken kapıda görev başındaydı ve beni önceki ziyaretlerimden tanımıştı. Uzun yolculuğumuzdan sonra bize bilet sattı ve ardından tezgâhın arkasında elektrikli çaydanlığı fişe takarak bize birer bardak çay yaptı. Eski bir ahırdan dönüştürülmüşe benzeyen minik ek binadaki üç küçük masadan birinde bizle beraber oturdu. Prens Charles'ı burayı ziyaret ederken gösteren bir fotoğrafın önüne oturdu ve yapının çok işi olduğundan biraz para kazanmak için Rossyln Dostları'nın nasıl daha fazla insanın ilgisini çekmeye çalıştığından bahsetti.

Chris'i çakıl taşı döşeli yoldan ve kemerli kuzey kapısından geçirirken, şapelde kimse yoktu. Bu kadar sessiz olduğu için mutluydum çünkü bu ona inanılmaz güzel şekilde oyulmuş yapının etkileyici karakterini dikkati dağılmadan deneyimleme fırsatı vermişti. Roslin Şapeli'ni ilk kez ziyaret ettiğimden beri bana sanki bina bir tür canlı maneviyat yayıyormuş gibi gelmişti. Yapıda gerçek bir "şimdi ve burada" havası var ve bu, yapının sınırsız mazisi olduğu hissiyle iyi bir şekilde kaynaşıyor. Ki-

lise yapılarına olan merakımı Chris'in de paylaştığını biliyordum ve Rosslyn'i benim gibi seveceğini ümid ediyordum. Bildiğim bütün kiliseler onunla karşılaştırıldığında cansız kalıyordu. Bu Orta Çağ yapısının içine girdiğimde hissettiğim o sıcak duyguyu, kulağa biraz hayalperest gelmeden tarif etmem zor. Böyle hissetmemi her ne sağlıyorsa, bende şapelin içinde yalnız başıma geceyi geçirmekten mutlu olacağım hissiyatını uyandırıyordu.

Chris'e kilisenin orta kısmını gezdirerek, bu yerin atmosferinin bizi sarmasına izin verdim. Ardından Chris'e önceki ziyaretlerimde görmüş olduğum mısır ve aloe kaktüsü oymalarını gösterdim. Kaktüslü lentoyu incelerken dostane görünüşlü bir rahibe hanım yan kapıdan (kuzey) içeri girdi. Bana sıcak bir şekilde gülümsedi, yanımıza geldi ve Hint mısırını görüp görmediğimizi sordu. Ona gördüğümüzü söyledim ve bunun hakkında başka bize neler söyleyebilirsin diye sordum. Adı Muhterem Janet Dyer'dı ve bitkibilimi lisansı yapmıştı. Bunun dışında kocasının da profesyonel bir bitkibilimci olduğunu söyledi.

Üzerinde aloe kaktüsü olan frize bakarak "olağanüstü değil mi?" diye sordu. "Başka bir şey de olabilir... ama aloe değilse başka ne olabilir bilmiyorum." Ardından dönerek üstünde hint mısırı olan kemeri işaret etti. "Kocam mısır resminin gerçeğine uygun olduğunu ve büyük ihtimal bitkinin tam olgun olmadığını söylüyor."

Orkney'lilerin ilk St Clair Jarlı olan Prens Henry Sinclair'in, Tapınak Şövalyesi'nin parasının yardımıyla on iki gemilik bir filoyu Yeni Dünya'ya gitmekle görevlendirdiğini gösteren pek çok yazılı delil olduğunu söyledi. Antonio Zeno'nun kumandasındaki filonun Yeni İskoçya'da karaya çıktığı ve şu an Amerika Birleşik Devletleri olan kıtanın kıyı şeridini 1400 yılından önce keşfettiklerini söyledi. Tarihin bir dereceye kadar kesinlikle belirlenebileceğini söyledi çünkü Henry Sinclair 1400 yılında Orkney'de öldürülmüştü. (Buna bir bakmalıyım. Frederick Pohl'un

bunun hakkında bir kitap yazdığını söyledi. Acaba bilim kurgu yazarı Pohl mu? ÖNEMLİ. Kütüphanedeki Jenny'e sor.)

Ayrıyeten sefere çıkanların bazılarının Amerika'da öldüğünü ve Sir James Gunn adlı bir şövalyenin oraya gömüldüğünü söyledi. Bu Orta Çağ şövalyesinin resmi Westford Massachusetts'de bulunmaktadır ve bunun onun mezar taşı olduğuna inanılmaktadır.

Şapelin batı ucunda tavan arasında güzel bir Hamilton marka borulu orgu vardı. Orga göz atmak için izin istedim ve Janet bana tavan arasının anahtarını verdi. Bunun üzerine çalabilir miyim diye sordum ve kilise orgçusuyum diye açıkladım. İzin verdi ve orgu çalıştırıp "Cwm Rhondda"yı duraklamalar olmadan çaldım. Çok eğlenceliydi! Akustik mükemmeldi, tuş ve pedalların hissiyatı iyiydi ve bakımlı gibi görünüyordu. Tok sesli güzel bir diapazonu vardı.

Tavan arasından kilisenin krokisi iyi gözüküyor ama bir sunağın olmaması epey tuhaf. Binanın ortasına konulmuş bir masa var çünkü bir Hıristiyan kilisesinde sunağın konulması gereken yer olan doğu kısmında yer yok. Gerçekten şapel olarak mı yapılmıştı? Sütunların arkasındaki duvara karşı üç taş kaide var ama bunlar sunak değil. Simgeler Hıristiyan değil. Yahudi, Hıristiyan ve Kelt hepsi karışmış sanki. Yıldızlarla kaplı bir tavan var, Kelt yeşil adamların ağızlarından bitkiler fışkırarak, piramitlere dolanıyor, Musa'nın bir çift şeytan boynuzu var, Kutsal Kudüs'ün kuleleri, tırtıklı haçlarla ve pergel ile gönyeden oluşan karo şekilleriyle yan yana duruyor. Başlıca Hıristiyan simgeleri Viktorya dönemine özgü mobilyalarda ve boyalı pencelerde bulunuyor ki bu, sabah güneşi, yalnız başına duran Madonna ve çocuğunu aydınlattığında kilisenin içine yüzeysel bir Hıristiyan görüntüsü veriyor. Ancak taş oymalar farklı.

Duvarlara oyulan resimler, Hıristiyanlarda huşu uyandırmaktan ziyade gösteriş yapmak için yapılmışlar gibi görünüyor. Burasının bir ibadet yeri olarak yapıldığını zannetmiyorum![453]

Chris'in yanında içeriye göz gezdirirken, kilise koridoru boyunca uzanan tonozlu çatıya baktım ve sık bir şekilde yapılmış süslemelere hayran kaldım. Güney duvarındaki bir pencerenin üzerinde bulunan mısır koçanları ile dibindeki lentoda bulunan aloe kaktüsünü hemen farkettim. Başka yerlerde, başka tanıdık bitkiler görebiliyordum ve her yerde "yeşil adam" -bereketi temsil eden Kelt figürü- görüntüleri vardı. Şapelin duvarlarında yüzü aşkın "yeşil adam" sayılmıştı ama bitkilerin arasında pek fark edilmeyen başkalarının olduğu da düşünülüyor.

Şapel, tuhaf simgelere sahip olağanüstü ve büyülü bir yer. Hıristiyanlığı eski Kelt folklörüyle ilişkilendiriyor ve "Bannockburn savaşının St Clair kahramanı" (1314) isimli mezar taşı, yok olan savaşçı keşiş Tarikatını Hür Masonluğun sonraki St Clair Fermanlarıyla bağlantılandırıyor. Bu efsanelerin simgeleri her yerde.

Şu an bildiklerimin ışığında Roslin hikâyelerine geri dönmeliydim. Burası, ilgi çekici efsanelere esin veren bir yerdir. Hiram Anahtarı'nın uyandırdığı ilgi dalgası bu potansiyeli göstermişti ve Dan Brown bu kitabı gerilim kitabı *Da Vinci Şifresi* için ilham kaynağı olarak kullandığında, Rossyln yoluna düşen sürü sürü hayranları, zamanın Şapelin etkisini eksiltmediğini göstermişti. Ama şapel tabii ki de efsane kaynağı olması için inşa edilmemişti. Ya da öyle miydi?

Şimdi Roslin'li St Clairler hakkında çok daha fazla bilgi toplamış bulunuyordum ve şapel inşacısı William zamanına kadar ailenin siyasi gücünün arttığı açıktı; ondan sonra bu güç dibe vurmuştu. İkinci Mesih adlı kitabımda, William St Clair'in İskoçya tacı için bir hamle yaptığını ileri sürmüştüm. Şimdi bu iddiamın dayanağına daha yakından bakmanın zamanı gelmişti. Fakat başlangıç olarak 12. Roslin Baronu şapel inşacısı William'ın etkili olduğu dönemin haline bakmalıyız.

Çalkantılı Zamanlar

St Clair ailesinin Hür Masonlukla ilişkili olduğu azami süre olan 1446'dan 1736'ya kadarki 290 yıllık dönem çalkantılıydı. Rönesans papaları, adları kötüye çıkmış dünyevi kişilerdi ve kutsal hizmetlerin para karşılığı satımı, adam kayırma ve kayıtsızca mali aşırılıklar yapma türünden yolsuzluklarla iktidarlarını açık bir şekilde kötüye kullanıyorlardı; kiliseleri ise rüşvet ve ahlaksızlık yuvasına dönmüştü. Bunlar, kilisenin reforme edilmesi gerektiği düşüncesine yol açtı ve Batı Hıristiyanlık dünyasında, uygulamaları ve öğretileri reformcuların İncil'in kilise idealine uygun olduklarına inandıkları hallerine geri döndürme amaçlı bir akım ortaya çıktı. Bunun sonucu olarak Papalığın egemenliğini kaybedişine günümüzde Reformasyon diyoruz.

Reformasyon, Almanya'da 31 Ekim 1517 tarihinde, Augustinci bir keşiş, rahip ve Wittenberg'de üniversite profesörü olan Martin Luther, endülijans satılmasının yasaya uygunluğunu tartışmak için *Doksan Beş Tezini* yerel kilisenin kapısına astığında başlamıştı. Papalık bunu kârlı uluslararası diktatörlüklerine bir tehdit olarak görüp, hür düşünceli bu adamı kâfir diye yaftalamıştı.

Luther'in 1520 tarihli üç ünlü denemesi, *Hıristiyan Mülkünün Reformu Üzerine Alman Ulusunun Hıristiyan Soylularına Açık Mektup, Kilisenin Babil Tutsaklığı Üzerine* ve *Hıristiyan'ın Özgürlüğü Üzerine*, ona geniş destekçi kitlesi kazandırdı. Kurtuluşun, yalnız Tanrı lütfuyla ve günahların bağışlanması yoluyla bütün insanlara verilen parasız bir hak olduğunu düşünmüştü ve bu nedenle papa gereksizdi. Tabii ki, papalık bu fikirden hoşlanmamıştı ve Martin Luther 1521'de aforoz edildi. Ama Luther akıllıydı, aynı senenin ilerleyen tarihlerinde Worms Meclisi'nde (Worms kasabasında toplanan genel meclis) Kutsal Roma İmparator V. Karl ve Alman prenslerin önüne çıkarak, Kitab-ı Mukaddes'le veya mantıkla yanlışlanmadıkça geri adım atmayı reddettiğini söyledi. Ve onu yanlışlayamadılar.

İngiltere'nin, Luther'in düşüncelerine kabaca dayanan kendisine ait bir reform hareketi vardı ama papalığın ölçüsüzlüğüne son verme gibi püriten bir amacı yoktu. Bunun yerine, bu hareket Kral VIII. Henry'nin ilk karısı Aragon'lu Catherine'i boşama çabalarının doğrudan bir sonucuydu. Henry'nin papalık iktidarından kopuşu, 1533 tarihli Temyiz Kısıtlama Yasası'nı meclisten geçiren Thomas Cromwell tarafından planlanmıştı. Bir yıl sonra Egemenlik Yasası İngiliz kilisesinin krallık tarafından kontrol edilmesini sağladı. Canterbury Başpiskoposu Thomas Cranmer, İncil'in yeni bir çevirisine yetki verdi ve İngilizce bir Yaygın Dualar Kitabı ısmarlayarak, Roma Latincesi gereğini ortadan kaldırıp, kiliseyi ulusallaştırdı.

İngiltere Kilisesi, 1553-1558 arasında gerçekleşen, Kanlı Mary diye anılan Kraliçe I. Mary dönemindeki geri dönüşü saymazsak, Roma Katolik Kilisesi'nin yerini almıştı. (I. Mary, VIII. Henry'nin kendisine erkek bir varis doğurmadı diye kapı dışarı ettiği Katolik karısından olan kızıydı.) Babası ve kardeşi ölünce Mary Katolikliği geri getirmiş, geleneksel Latince ayinlere geri dönmüş ve Papa'nın yetkisini kabul etmişti. Bir katolik olan müstakbel İspanya Kralı II. Philip'le evlenince, birtakım ayaklanmalar çıkmış, sonuç olarak da üç yüzü aşkın protestan inançları için kazıkta yanarak ölmüştü. 1558'de ölmüş ve Kraliçe I. Elizabeth İngiltere'yi günümüze kalan kalıcı bir protestan ulus haline geri döndürmüştü.

St Clair ailesinin dini tarihi, ülkelerininkinin bir yansıması. 12. Roslin Baronu -Şapel İnşacısı- William bir katolikti, Birinci St Clair Fermanı'nı çıkartan 15. Baron da öyle; ancak İskoçya'nın Birinci Büyük Mason Üstadı olan 19. Baron William'dan sonra aile protestan olmuştu. Rossyln Şapeli'nin dini işlevleri günümüzde İskoçya (Protestan) Kilisesi tarafından yürütülüyor. Ama bu reformlar William St Clair (12.) Roslin'e kilise koleji inşa etmek için papalığın iznini isterken uzak gelecekteydi.

İki William Ama Tek Gerçek Haç

Güç ve nüfuz sahibi olunduğunu göstermek için kilise inşa etme düşüncesi on beşinci yüzyılda epey yaygındı. Hatırlarsanız Rossyln Şapeli'nin websitesi William'ın amacı hakkında şöyle diyordu:

> *I. James ve IV. James devirlerinin (1406-1513) arasındaki dönemde İskoçya'da otuz yediyi aşkın kolej kilisesi inşa edilmişti. Bunlar entelektüel ve manevi bilgileri yaymak için inşa edilen laik kurumlardı ve yapıların gösterişi kuruculanının zenginliğine bağlıydı.*[454]

Yine de William'ın amacının Roslin Vadisi civarında yaşayan insanları ne kadar zengin olduğuyla etkilemeye çalışmaktan daha öte olduğunu düşünüyorum.

Kiliseler efsane depolarıdır. Bilhassa, Roslin'in hemen kuzeyindeki Edinburgh şehrinde bulunan bir kilisede Hıristiyanlığın en güçlü efsanelerinden bazıları yankılanmaktadır: Kutsal Haç Kilisesi (Abbey of the Holy Rood). *New Advent Catholic Encyclopedia* (Yeni Advent Katolik Ansiklopedisi) *Kutsal Haç Manastırı*'nın kuruluşunu özetliyor:

> *İskoçya Edinburgh'da bulunur; 1128 yılında büyük ihtimal Kral I. David tarafından St Andrews'ten gelen Aziz Augustine'in Düzenli Papazları için yapılmıştır. Temel atımının, kralın Kutsal Haç Günü'nde Edinburgh yakınında avlanırken bir karacanın boynuzlarından mucizevi bir şekilde kaçışına şükran eylemi olarak yapıldığı söylenir. Kilisenin içinde altın bir emanet sandığında, David'in annesi Aziz Margaret tarafından getirilen Gerçek Haç'ın bir parçası korunmuştur.*[455]

Mucizevi kaçışı sırasında David, Kutsal Haç'ın önünde yükselerek kızgın geyiğin üzerine gelen boynuzlarını engellediğini görmüştür. Tanrının yanında olduğunu ve onu İskoçya Kralı olarak korumak istediğini gösteren bu İlahi İşaret'ten o kadar etkilen-

miştir ki Gerçek Haç'ın bir parçasını saklamak için büyük ve gösterişli bir manastır kilisesi inşa etmiştir. (Yani Romalıların yaklaşık 1100 yıl önce yaklaşık 3000 km uzakta İsa'yı çarmıha germekte kullandıkları tahtanın gerçek bir parçası.) Bu kutsal emaneti ona, Aziz yapılmış annesi Margaret (Üçüncü Bölüm'den hatırlayacağınız gibi aziz bir ata, güçlü bir kral olmak istiyorsanız her zaman işe yarar) getirmişti.

Kutsal emanet mezhepleri güçlü siyasi araçlardı ve Tapınak Şövalyesi'nin baş düşmanı Fransa Kralı Yakışıklı Philip, büyükbabası Aziz Louis'in kutsal emanetlerini muhafaza etmek için bir kilise yaptırdığında bu aracı sonuna kadar özgürce kullanmıştı. Büyükbabası papalık için denizaşırı maceralarda Fransız ekonomisini batırdığı için aziz yapılmıştı. Sinclair Klanı'nın websitesine göre işte aile, "kutsal bir emanet" ile onu saklayacak bir kiliseye sahip olmanın etkileme gücünü ilk elden deneyimlemişlerdi; zira St Clairler, Aziz Margaret ve onun "gerçek" haç kıymığının koruyuculuğunu yaptıklarından Roslin Baronları olmuşlardı:

> *İskoçya Kralı III. Malcolm... 1031-1093 yılları arasında yaşamıştı ve 1053 yılında İskoçya Kralı olmuştu... 1057'de Macbeth öldürüldükten sonra İskoçya'nın tamamının kralı olmuştu. İlk karısı Ingeborg, Orkney Kontu Thorfinn'den dul kalmıştı. Ingeborg öldüğünde, İskoçya'ya diğer Macarlarla birlikte, "Edepli" William St Clair'le beraber gelen, "Naib" Edgar'ın kardeşi Margaret'la evlenmişti. "Edepli" William St Clair'i kendisinin sakisi yapmıştı çünkü o "her uzvu bakımından mükemmel"di. Kral ona Roslin'i "ömür boyu kullanma hakkı"yla vermişti ama bu, William'ın oğlu Henry, "kuzeni" "Fatih" William'ın güçlerine karşı savaşırken ölen babasından burayı devraldığında "haklı miras" olarak değişmişti.*[456]

Roslin'in ilk baronu William bir dizi mükemmel uzva sahip olabilirdi ama herhangi bir kutsal emaneti veya onları saklayacağı

bir mabet yapacak kadar parası yoktu. Kraliçe Margaret'in gözdesi olduğunda, böyle araçların kraliyet ayrıcalığını desteklemek için nasıl kullanacağını gözlemlemek için iyi bir konumdaydı.

Margaret, Malcolm'a gülünç bir insan gibi gelmiş olmalıydı; (unutmayalım ki) Malcolm önceden, dünyevi işlerden anlayan, dul kalmış ve kendisine erkek bir varis (II. Duncan) doğuran bir Viking prensesiyle evliydi. Britanya Krallığı'nın resmi websitesine göre:

> *Margaret'in kocası üstünde güçlü bir nüfuzu vardı; kocası onun sofuluğuna saygı duyuyordu ve onun dini kitapları için gizlice mücehver bezeli ciltler yaptırıyordu ki kendisi hiç öğrenmediği için bunları okuyamıyordu. Kraliçe ,Canterbury Başpiskoposu Lanfranc'la mektuplaşmış, Dunfermline'a Benediktçi keşişler getirtmiş ve İskoç Kilisesi'nin yerel uygulamalarına son vermişti. Sonradan Aziz Margaret Şapeli olacak ve Edinburgh Kalesi'nin en yüksek kısmında bulunan yapının inşasına başlamıştı.*[457]

Nasıl olup da Malcolm'dan[458] üç oğlan ve bir kız doğurmaya zaman bulabildiği açık değil. Ancak İskoçya'nın gelecekteki krallarını doğurma isteğine kapılıp, rahibe olma hevesini bir kenara koyduğu açıktı.[459] Saltanatının büyük kısmını İngilizlerle savaşarak geçiren ve en sonunda Northumberland'de onlara karşı savaşırken ölen okuma yazma bilmeyen taşkın Malcolm'un aziz yapılmış karısı olmayı seçmişti.[460]

Kocasının tebasını etkilemek için tanrıyla arasındaki özel ilişkiyi tuhaf bir şekilde ispatlamaya çalışmamış da değildi. Mesela, "her yeri mücehverlerle bezeli İncil'i" dikkatsizlik nedeniyle ırmağa düşmüştü ama Tanrı onun su yüzüne çıkıp, zarar görmeden geri alınmasını sağlamıştı. *New Advent Catholic Encyclopedia*'nın şöyle dediği bir kadından daha azı da beklenemezdi:

Özel yaşamı sürekli dualara ve dini uygulamalara ayrılmıştı. En büyük hazinesi olan Gerçek Haç emanetini saklamak için, Dunfermline Manastırı dahil birkaç kilise kurmuştu. Her yanı mücevherle kaplı olan ve bir gün nehire düşüp mucizevi bir şekilde bulunan İncil'i, günümüzde Oxford'da Bodleian kütüphanesindedir. 16 Kasım 1093'te Edinburgh'de gerçekleşen ölümünün tarihini önceden söylemiştir ve naaşı Dunfermline'daki baş sunağın önüne gömülmüştür.[461]

1250 yılında Papa IV. Innocent tarafından aziz yapılmış ve pek geçmeden bizzat kutsal emanet işine girmiştir. Kemikleri kazılıp, özel olarak inşa edilmiş bir mabette, Dunfermline'daki ünlü "Gerçek" Haç parçası ile yan yana sergilenmiştir. Kafatası ayrı bir kutuda saklanıp, İskoç Kraliçesi Mary'ye taç giyme hediyesi olarak verilmiştir (böyle eşsiz bir hediye onun çok hoşuna gitmiş olmalıydı). Ardından Mary kendi kellesini kaybettiğinde, Margaret'inki Douai'deki bir grup Cizvite satılmıştı ve ölüm sonrasında oradan buraya sürüklenmekten çektikleri, en sonunda Fransız Devrimi'nde yok edilene kadar sona ermemişti.

Kemiklerinin geri kalanı, I. Elizabeth'in İskoç Kraliçesi Mary'yi tutuklu halde tuttuğu ve Philip'in Mary'yi Elizabeth'in tacının varisi olarak desteklediği sırada İspanya Kralı II. Philip'e verilmişti. Elizabeth ve enişteşinin arasının hâlâ oldukça iyi olduğu bir sırada, ona Margaret'in kemiklerini vermesinin nedeni açık bir şekilde siyasiydi. Eğer Margaret'ın emanetleri İskoçya'da kalsaydı bulundukları mabet, katoliklerin altta yatan hoşnutsuzlukları için bir odak noktası olabilirdi ve bunları pek çok nüfuz sahibi aile -Birinci St Clair Fermanı'nın sahibi hovarda 15. Roslin Baronu da dahil- güç odağı olarak kullanabilirdi. Philip, Margaret'ten geriye kalanları, İspanya Hükümdarlarının kabri olan Escorial'daki iki kaba koysa da siyasi olarak onları sonsuza kadar kaybetmeyi başarmıştı. Edinburgh Piskoposu Gillies, onları on dokuzuncu yüzyılda Papa IX. Pius'tan geri istediğinde

bulunamamışlardı. Yani eğer aziz olma gibi bir hevesiniz varsa, bu hikâyeyi hatırlayarak aziz yapılmış ölü bir kraliçe olmanın pek de huzurlu olmadığını aklınızda bulundurun! Nitekim kutsal emanetlerin ve mabetlerin bir oraya bir buraya gidip gelmesi, Tanrı onlara izin verdiği için etraftaki herkese emir yağdırmalarını sağlayan Kralların İlahi Hakkı'nı destekleme araçları olarak emanetlerin önemlerini göstermektedir

Margaret'ın en büyük oğlu I. David, annesinin sahip olduğu ünlü kutsal emanetin mitsel gücünü kullanmanın avantajını görmüştü. Kutsal Haç efsanesi *Cambridge History of English and American Literature* (Cambridge İngiliz ve Amerikan Edebiyatı Tarihi) şöyle özetlenir:

> *Adem ölmek üzere olduğundan, Havva ve Şit cennete... şifalı yağ istemeye giderler... Şit'in... girmesine izin verilmez [ama] melek ona, sedir, selvi ve çam ağacı [tohumu] verir... Şit döndüğünde... Adem çoktan ölmüştür; cennetteki dört melek tarafından gömülmeden [önce] Şit, Adem'in dilinin altına üç çekirdeği koyar. Çekirdekler yeşillenek, Musa zamanına kadar yeşil kalan üç filiz verirler. Musa... biri kafatasında diğerleri yanlarda üç filizin bittiğini görür. Bu filizlerle acı suları tatlı yapar... Davud... onları tadı kimsenin tadamayacağı kadar acı olan bir kuyunun olduğu Kudüs'e götürür. Filizler içine konulur ve birleşerek heybetli bir ağaca dönüşürler ve bu ağacın büyüklüğü gümüş halkalarından belli olur. Davut'un ölümünden sonra Süleyman, ağacı Tapınağın inşası için kullanmaya çalışır; ancak ağaç uzunluğunu devamlı değiştirdiğinden bu imkânsızdır ve mabetinde el değmemiş olarak kalır. En sonunda, Yahudiler İsa'yı çarmıha germek için bir ağaç ararken bu haçı hatırlarlar ve bir kısmını haç için kullanırlar.*[462]

İskoçya Kralı I. David, adaşı Kudüs Kralı Davud'un Tanrı tarafından atanan ilk soydan kral olduğunu biliyordu. Ve "Gerçek" Ha-

çın tahtası Davud soyuna verilen ve sonradan Tanrı'nın ölen öz oğluna sevgisini göstermek için kullandığı tohumlardan yapılmıştı. Bu tahta parçası güçlü bir müttefikti. Özüne, kronolojik sırayla, Tanrı, Başmelek Mihail, Şit, Havva, Adem, Musa, Davut, Süleyman, İsa ve David'in müstakbel aziz annesi dokunmuştu. Krala ait bir kutsal emanete göre cinsi oldukça iyiydi! Ama efsanenin asıl gücü ancak, David kutsal emaneti gözleyen din büyükleri ve koruyucu melekler tarafından kayırılıyor gibi görülürse ortaya çıkabilirdi. Kendisine ait bir mucizeye ihtiyacı vardı ve geyik saldırısından sağ kurtulduğunda gerçekten de istediğine kavuşmuştu.

> *I. David, [Holyrood] Sarayı'nı Augustinusçu bir manastır olarak 1128 yılında kurmuştu. Kral kendisine saldıran bir geyiğin boynuzlarının arasında annesi Aziz Margaret'e ait bir haç veya "rood" olan bir düş görmüştü. Manastırın simgesi işte buradan gelir - boynuzları haç oluşturan bir geyik kafası.*[463]

Annesinin kutsal emaneti sevgili oğlunun hayatını kurtarmıştı; bu yüzden İskoç halkını yönetmeye devam edebilirdi. Bir kral için, Tanrı'nın kaderine ne isterse onu yapabileceğini yazdığını gösteren daha iyi bir işaret olabilir mi? Tek ihtiyaç duyduğu şey, tebasının dikkatini annesinin sofuluğundan ziyade kendi mucizesine odaklayan bir mabetti. Bu yüzden Edinburgh Kalesi'ne oldukça yakın olan Holy Rood (Kutsal Haç) adında yeni bir manastır inşa ettirip, mucizevi kıymığı Dunfermline'dan Holyrood'a taşıdı.

Bir yüzyıldan daha uzun bir süre sonra, 1529 yılında, Margaret'in çürüyen kemiklerinden kalanlar Dunfermline'ın altından kazılarak David'in Kara Haç'ı (Margaret'in haç parçasına böyle deniliyordu) götürüşünün yarattığı boşluğu doldurmak için sergilenmeye başlandı. Sadece bir rastlantı olabilir ama bu, Margaret'in torununun torununun torunu III. Alexander'a, İngiltere Kralı III. Henry'ye boyun eğmesi için baskı yapılmasıyla

yaklaşık aynı zamanlara denk geliyordu. "Tanrı dışında kimsenin İskoçya Krallığına boyun eğdirme hakkı yoktur ve ben Tanrı dışında kimseye boyun eğmeyeceğim" diye yanıtlamıştı.[464] Tanrı'nın Kutsal Haçı'nı krallığına getiren aziz yapılmış atası için yeni bir mabet yapmak, gerçekten de tebasının moralini bozmamıştı. Bu eylemlerden çıkartılacak ders başarılı İskoç krallarının siyasi amaçlarını kovalamak için dini efsanelerden nasıl faydalanacaklarını bildikleridir.

St Clairlerin Yükselişi

Peki bu dönem sırasında St Clairlere neler oluyordu? Hırslı bir aileydiler ve I. William'ın Kral Malcolm'dan aldığı Roslin Baronluğu ile işe başlamışlardı.

I. William'ın oğlu Henri (ismin Henry olarak anglikenleşmesi birkaç nesil daha alacaktı) ikinci Roslin Baronu olarak tasdik edildi ve baronluk Kral Malcolm tarafından kalıtsal yapıldı. Henri ayrıca Norveç Kralı Harald Hardrada'dan Pentland'ın Nors jarllığını, ya İskandinav soyundan olan Jarl Rognwald'ın kanından olduğu için ya da Kral Harald Hardrada'nın İngiltere istilasını desteklemesi için rüşvet olarak almıştı; bu istila 1066'da Stamford Köprüsü savaşında onun Kral Harold Godwinson tarafından mağlup edilmesiyle sona ermişti. Stamford Köprüsü'ndeki mağlubiyete rağmen veya bunun yüzünden, St Clairler 1470'e kadar bu unvana sahip olarak on bir tane Pentland Baronu çıkarmışlardı.

Henri'nin oğlu, yine Henri (3. Roslin Baronu) imparatorluğun inşasında çok az yol alsa da, oğlu William'a (4. Roslin Baronu) İskoçya Kralı I. William (sarı arkaplan üzerinde kırmızı aslan şeklindeki arması hâlâ İskoçya'nın güçlü bir simgesidir) tarafından Fife'daki Cousland baronluğu verilmişti. Kral William, Northumbria'yı yeniden fethetmeye çalışmıştı ama savaşta yenilip, İngiltere Kralı II. Henry tarafından tutsak alınmıştı. En so-

nunda serbest bırakıldığında, güneybatı İskoçya'da kendilerini İngilizlere karşı korumakta başarısız olduğu için ayaklanan derebeyi soyluları ile sorunlar yaşamıştı.

Cousland Baronluğu William St Clair'e Kral William'ı desteklemesi için rüşvet olarak verilmiş gibi görünüyor. Bu unvan ve Edinburgh civarındaki Fife toprakları 1470'e kadar St Clairlerle kaldı ve bu sırada aile dokuz Cousland Baronu çıkardı. St Clairler yavaş yavaş hem İskoçya'nın İskandinav bölgelerinde, Orkney, Shetland ve Caithness'de, hem de İskoç bölgelerinde iktidar üsleri kuruyorlardı. Sonraki üç baron, Henri (5. Roslin Baronu), Henri (6.) ve William (7.) ailenin mülklerini artıracak hiçbir şey yapmadılar. Ama Henry (8.) John Balliol ile Robert the Bruce arasındaki veraset kavgası nedeniyle zayıflamış İskoç krallığından istifade, kendisine Roslin'deki heybetli kaleyi yapmıştı.

> *Şu an bildiğimiz haliyle kale, işaret (fener) kulesinin yapıldığı yaklaşık 1304 tarihine kadar geri gidiyor. Bu tarihten sonra, kale güçlü St Clair ailesinin üssü olarak kalırken, sık sık değiştirildi, yeniden inşa edildi, genişletildi vs. Duvarları 2.5 metre kalınlıkta, asma bir köprüyle ulaşılan ve beş kat temel atılmış sağlam bir kale olarak anlatılır... Roslin ovasında 1303'de yapılan Roslin Savaşı'ndan sonra inşa edilmiştir.*[465]

Bu savaşta:

> *John Comyn'nin önderlik ettiği 8.000 İskoç, sayıları 30.000'i bulan İngiliz ordusuyla karşı karşıya gelmişti. Buna rağmen Roslin Savaşı İskoçların zaferiyle bitmişti ve ulusa İngiltere'den bağımsızlık için yeni bir umut vermişti.*[466]

Bu savaş Henry St Clair'in, Dalhousie'li Sir Edward Ramsay'in kız kardeşi Lady Margaret Ramsay ile evlenme kararı nedeniyle çıkmıştı. Bu kararı, I. Edward'ın İskoçya Valisi ve Edinburgh Kalesi Kumandanı olarak atadığı, kadınla kendisi evlenmek isteyen, Sir John Segrave'i kızdırmıştı.

1302 yılında, Carlisle'de mevkilenmiş olan Sir John Sergrave, Lady Margaret'in Sir Henry St Clair ile evlenmeyi kabul ettiğini öğrendi. Öfkelenmişti, I. Edward'a mektup göndererek İskoçya'yı istila etmek için izin istedi... [Edward] 1303 için zaten bir İskoç seferi planladığından, Segrave'e destek verdi. Segrave 30.000 adamlık birliğini toplayarak gizlice İskoçya sınırını geçti ve 1303 Şubatının ortasında Melrose'a ulaşana kadar gizli kaldılar. Burada birliğini üçe böldü. Sir Robert Neville, St Clair'in müttefiği Sir Gilbert Hay'in elindeki Borthwick Kalesi'ni alacak tümene önderlik edecekti. Sir Ralph Confrey'in komutası altındaki ikinci tümen, Lady Margaret'ın Dalhousie'deki evini "koruyacaktı." Segrave ve Ralph de Manton tarafından önderlik edilen son tümen Henry St Clair'in Roslin üssüne yürüyeceklerdi.[467]

National Dictionary of Biography'deki (Ulusal Biyografi Sözlüğü) Sir Henry maddesi şöyle: "Savaşçı; 1296, Dunbar'da I. Edward tarafından tutsak alınır; 1299'da değiş tokuş edilir. 1305, Lanark Şerifi; Bannockburn'da Bruce için savaşır; 1328'de emekli olur."[468] Henry St Clair'in Bannockburn'da yaptıkları (Kral Robert the Bruce'un Stirling yakınında İngilizleri yendiği savaş) beklendiği gibi St Clair mitolojisinde yerini almıştır. Aşağıda, yakın zamanda çıkan ve tarihi olgulara eklemeler yapsa da Tapınak Şövalyesi bağlantısını iyice romantikleştiren *Tapınak Şövalyesi Amerika* adlı kitaptan bir iddia var. Ne yazık ki, ünlü zaferi oğuldan ziyade babaya atfediyor; ama niye gerçekler iyi bir hikâyenin önüne geçsin ki?

Ancak yeni evlenmiş olan Roslin Baronu, başka bir Sir William St Clair, 1303'teki düğün gününde evliliğini tamamlamak için Roslin Kalesi'ne dönmeden önce üç İngiliz ordusu yok etmişti. Bu üçlü zafere Roslin Bozkırı Savaşı denilir ve Roslin köyüne anısına birkaç yıl önce bir anıt dikilmiştir. Sir William ve oğlu Sir Henry St Clair'in 1314 yılındaki Ban-

nockburn Savaşı'nda Tapınak Şövalyesi süvarilerinin hücumuna öncülük ettiklerine inanılır. Sir William'ın Tapınak Şövalyesi simgeleriyle süslenmiş olan mezar taşı muhafaza edilmiştir ve şu an Rosslyn Şapeli'nin mabedinde bulunmaktadır.[469]

İngiltere Kralı Uzun Bacaklı William ile aralarında sürüp giden düşmanlığa bakılınca, St Clairlerin kendilerini savunmak için güçlü bir kale inşa etme fırsatını kaçırmamış olmamaları pek şaşırtıcı değildir. Uzun zaman süren yapım aşamasında, çok sayıda Mason çalıştırıp onlara iyi maaş vermişlerdi. Masonların St Clair ailesine olan sevgileri böyle başlamıştı.

I. Edward 1307'de öldükten sonra, 7. Roslin Baronu Henry, 1320 tarihli Arbroath Bildirgesi'ni imzalayan sekiz kont, kırk beş barondan biriydi. Bu, önemli bir belgeydi çünkü İskoç Kralı'nın gücünü kısıtlamıştı. (Bu tarihte kral, Bruce diye de bilinen I. Robert idi.) Anayasa Topluluğu (Constitution Society) bu belge hakkında şöyle diyor:

İlk olarak halkın isteklerini ve arzularını kralın üstüne koydu. Halk "yasa ve kralın hakları" gereği ona bağlı olsa da, bu, halkın özgür olmasını engellemeyecek şekilde olacaktı. Eğer kral halkına ihanet ederse, tahtından indirilecek yerine başkası geçirilecekti... İkinci olarak, manifesto ulusun bağımsızlığını hiçbir savaşın yapamayacağı şekilde, ulusun ve ırkın ötesinde bir doğrulukla temellendirip, tasdik etmişti. İnsanın özgür olma hakkı vardır ve onu hayatı pahasına korumak onun görevidir.[470]

Rastlantı eseri bu bildirge Kral Robert'ın destekçileri arasında bir hiyerarşi olduğunu öneren bir temsili değişken sağlıyor. Liste ilgi çekici bir okuma sağlıyor: Üstünlük sıralarına göre imzalamışlardı yani İskoç soylu sınıfının kendilerini en güçlüden en zayıfa nasıl sıralandırdıklarını gösteriyor. 53 imza sahibinin arasında Henry St Clair yirminciydi.

Eğer Henry St Clair, 1320 yılında İskoçya'daki en önemli yirminci toprak sahibi ise dört nesil sonra şapel inşacısı 12. Roslin Baronu William listedeki imza sahiplerinden birinci, dördüncü ve yedincisinin topraklarının ve güçlerinin çoğunu St Clair servetine eklemişti ve evlilik yoluyla altıncısıyla ittifak kurmuştu. Bunlara ilaveten özel olarak geniş topraklar satın alması onu pek yakında İskoçya ve Kuzey Adaları'ndaki en güçlü adam yapacaktı. Orkney İskoçya'nın parçası olmak üzereyken, tahtta çocuk bir kral varken ve taç sevilmeyen bir naibin elindeyken Arbroath Bildirgesi'nin yasallaştırdığı İskoç Kralı'nı tahttan indirme gücü, çok sayıda kişinin bağlılığına sahip William St Clair gibi bir adamdan gelecek ciddi bir tehdit olarak görülmüş olmalıydı.

Bir sonraki baron, Henry'nin oğlu 9. Roslin Baronu William St Clair, dürüst olmak gerekirse genç ölmüş olsa da özel olarak hiçbir şey yapmamıştı. *National Dictionary of Biography* (Ulusal Biyografi Sözlüğü) şöyle diyor: "Sir Henry Sinclair'in oğlu (ö. 1330); Bruce'un kalbini Filistin'e götüren Sir James Douglas'a eşlik eder; onunla beraber Andalusia'da Müslümanlar tarafından öldürülür."[471] Bu romantik hareketi St Clairlerin büyüyen efsanesine katkıda bulunsa da onların siyasi güçlerini pek artırmamıştı. Ancak, oğlu Henry (10. Roslin Baronu) ile tanışmıştık: Orkney ve Shetland jarllıklarını ele geçiren, Kirkwall'a harikulade kaleyi inşa eden ve Norveç Kralı'na kulak asmayarak Grönland'a kaçakçılık seferleri yapılmasını teşvik eden İskandinav korsan kral "Prens" Henry St Clair'in ta kendisi.

9. Henry'nin oğlu, Orkney'in ilk St Clair Kontu olan 10. Roslin Baronu Henry idi. *Orkney Tarihi*'nde Willie Thompson tarafından şöyle anlatılıyor:

> *[Orkney'in] I. Kontu, [Roslin'in 10. Baronu] Henry, İskoçlar tarafından siyasi olarak destekleniyordu; ancak bu destek en çok isyancı azınlıktan geliyordu. II. Henry, Egidia Nithsda-*

le'li Lord William'ın varisi Kral II. Robert'in torunu Egidia Douglas'la evlendi; yani pek başarılı olamasa da İskoç hükümetinin işlerine yakından karışmıştı... I. Henry'nin "Viking Jarl" imajına karşı, [10. Roslin Baronu] II. Henry tam bir İskoç soylusuydu.[472]

Ulusal Biyografi Sözlüğü onun hakkında şu kısmı ekliyor: "Orkney'in ikinci kontu, İskoçya amirali; Homildon Tepesi'nde 1402 yılında esir alındı; 1406'da I. James tarafından Fransa'ya götürüldü."[473]

Yaklaşık 1420 yılında şapel inşacısı William (12. Roslin Baronu) ailenin başına geçerken aile siyasi bakımdan güçlüydü. British Peerage'in (Britanya Soyluları) websitesindeki maddesinin gösterdiği gibi William'ın başarılarının listesi uzundu:

1421 yılında İskoçya'ya dönmesine izin verildiğinde Kral I. James'in bir rehiniydi. Yaklaşık 1 Şubat 1420/21'de Orkney 3. Kontu unvanını devralmıştı. 1438 yılında İskoçya Amirali mevkisinde bulunmuştu ve İskoçya Prensesi Margaret'i Fransa'ya veliaht (sonradan Kral XI. Louis) ile evlenmeye götürmüştü. 1449 yılında [İskoçya'nın] Birinci St Clair Lordu yapıldı. 1453'te Midlothian'de Roslin Kilise Koleji'ni kurdu. 1454 ve 1456 yılları arasında İskoçya'nın Baş Şansolyeliği'ni yaptı. 28 Ağustos 1455'te, annesi yoluyla Nithsdale Lordluğu üzerindeki hakkının karşılığında [İskoçya] Caithness'in Birinci Kontu yapıldı.[474]

William'ın ihtiyaç duyduğu şey bir aile mabeti ile içinde saklayacağı güçlü bir kutsal emanetti. Eğer reşit olmayan İskoçya Kralı III. James'in yerine geçmek istemişse, Kutsal Haç (Holyrood)'ın gücüne eş bir şeye ihtiyaç duymalıydı ki böylece ilahi takdire kavuşsun ve saygı uyandırsın. Roslin'deki şapelin inşası için en azından gerçekçi bir amaçtı bu.

Sonuç

Roslin hakkındaki Masonik efsaneler kutsal emanetlerin gücüne dair köklü inanç sistemlerinden faydalanmışlardı. Bu inanç, Malcolm Canmore ve karısı Aziz Margaret zamanından beri İskoçya Kralı'nın işine yaramıştı. 12. Roslin Baronu William, şapelini St Clair ailesi için alternatif bir manevi iktidar odağı olarak da inşa etmiş olabilirdi; ve bunun İskoçya'da bir St Clair krallığı kurmak için yapılmış daha büyük bir planın parçası olduğundan şüphelenmeye başlamıştım. Sonradan göreceğimiz gibi William'ın düşlediği krallık, Kral James'in naibi William'ın iktidarını sona erdirip, servetini bölüştürdüğünden başlamadan bitmiş olsa da şapel yine de böyle bir manevi güç merkezi haline gelmişti.

Ancak şapel inşacısı William nasıl olmuştu da bu kadar güçlü bir efsane kaynağı yaratabilmişti? Yapımından sonra bin yılı aşkın bir süre geçmiş olsa da, hâlâ kitlelerin hayal gücünü esir almakta. Hâlâ efsanelerini tekrarlayıp, içindeki motifleri yorumlamaya çalışan kitaplar yazılıyor. Taş işçiliğine hayret edip, manevi havasını solumak için hâlâ hayran toplulukları kuyruklar oluşturuyor. Azımsanamayacak bir başarı bu. Ve akla bunun nasıl gerçekleştiği sorusu geliyor. William bu hünerleri nereden öğrenmişti? Açık bir şekilde William ve Şapeli hakkında daha fazla şey öğrenmem gerekiyordu.

Şapel inşacısı William hakkındaki efsane ve mitlerin çokluğuna rağmen onun tam bir yaşam öyküsünü bulamamıştım. Eğer daha iyi bir tablosunu çizeceksem böyle yapmam gerektiğine karar verdim. O halde William St Clair'in çalkantılı dünyasını inceleyip, kutsal emanetlerin, azizlerin ve şehitlerin gücünü keşfedelim - krallardan ve kral yapıcılardan bahsetmiyorum bile.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Kutsal Emanetler, Mabetler ve Taçlar

William St Clair'in Şifreler Katedrali

Çağdaş bir efsane kaynağı olarak Roslin'deki şapel, (Rossyln Şapeli oldu) muhteşemdir. Edward Black 27 Temmuz 2005'te *The Scotsman*'da (İskoç) şöyle yazmıştır:

> *Edinburgh'un on kilometre güneyindeki Roslin'de bulunan 15. Yüzyıldan kalma şapelin ziyaretçi sayısı... Şifreler Katedrali olarak lanse edilmesiyle birlikte... 2003'ten 2004'e iki kat artarak 38.000'den 68.000'in üzerine çıktı... Geçen ay ekstra ziyaretçilerle başa çıkabilmek için yeni bir giriş yapıldı ve yeni personel alındı. Şapel'in müdürü Stuart Beattie... şöyle dedi: "Şapel yüz yıllardır popüler bir yer olmuştur. Rosslyn'in uzun geçmişinde pek çok hikâye vardır ve onun bu yeni hikâye için mükemmel bir arka plan sağlayacağından eminim."*

Roslin/Rossyln, şimdi bilindik bir başarı hikâyesi olabilir ama eskiden böyle olacağını kimse tahmin etmezdi. Şapel, 12. Roslin Baronu ve inşacısı William'ın ölümünden sonra hızla çöküşe geçmişti. Katolik bir ibadet ve cenaze yeri olarak kullanıldığından, reformasyon sırasında zarar görmüştü. Şapelin websitesi şöyle diyor:

Şapele, kurucusu cömert bir şekilde bir müdür, altı prebendar [bir tür rahip] ve iki koro şefine yetecek ihtiyaçları bağışladı; yaklaşık 1523 yılında torunu ise yine Sir William, evler ve bahçeler yapılması için araziler bağışladı. Ancak son bağıştan sadece kırk sekiz yıl sonra 26 Şubat 1571'de tarihinde, Reformasyonun etkilerinin baş göstermesi nedeniyle, kayıtlara göre bağışlar "zorla ve şiddet kullanılarak" dindışı ellere geçmiş, müdür ve prebendarlar istifa etmişti.[475]

Ve bu sadece uzun bir çöküş döneminin başlangıcıydı. 1589'da 15. Roslin Baronu William'ın zamanında burası için "putperestlik yuvası ve anıtı, sözün öğretilmesi ve dini törenlerin yapılması için uygun bir yer değil" denilmişti. 1592'de ibadet yeri olarak kullanılmasına son verilmişti ve bakımsızlığa terk edilmişti. Ama gördüğümüz gibi bu ihmalkârlık bile başka zararların verilmesini engellememişti: 1650'de İngiliz İç Savaşı sırasında, General Monk'un komutası altındaki Oliver Cromwell'in birlikleri Roslin kalesine saldırmışlar, şapeli atları için ahır olarak kullanmışlardır. Ardından 1688 yılında burasının katolik ve putperest olduğunu düşünen Edinburgh'lu bir kalabalık tarafından yağmalanıp tahrip edilmiştir.[476]

İyi Bir Mezarlığın Önemi

Şapelin websitesine göre William'ın Roslin Şapeli'ni yapma amacı, özetle müthiş servetini sergilemek içindir.[477] Ancak efsane böyle söylemiyor. Bu yüzden birkaç olasılığa daha bakalım. *Orkney Tarihi*'nde Willie Thompson şöyle gözlemliyor:

1446'da süslü kolej kilisesinin kuruluşundan sonra Roslin'in işleri de iyileşmiş ve kasaba 1456'da baronluk kasabası olmuştur.[478]

Thompson, William'ın şapeli, İskoçya'daki mülklerinin siyasi

değerini artırıp, II. James'in sarayındaki itibarını yükseltmek için yaptığını düşünüyor. Zanaat tarihiyle ilgilenen ve Mason olmayan David Stevenson, burasının zenginlik göstergesi olarak inşa edildiğine katılıyor ancak yapımının Masonluk için beklenmedik bir sonucu olduğunu belirtiyor:

> *Roslin Sinclairlerinin Mason zanaatının hamileri olması geleneği, William Sinclair'in yaptığı şapelle bir şekilde ilişkilidir... Sadece koro yeri yapılmışsa da, bu kısım İskoçya'da benzeri olmayan bir inceliğe sahip oymalı süslemelere sahiptir. Koro yerinin yapımı ve oymaların miktarı ile zorlukları, çok sayıda Mason için uzun bir süre iş sağlamış olmalıydı... ve tabii ki eğer büyük kilisenin geri kalanı inşa edilirse, benzer işlerin geleceği umidi de vardı. Bu durumda, Masonların Sinclair'li işverenlerini zanaatlarının hamileri ve koruyucuları olarak kabul etmeleri anlaşılır olur... Sonraki Mason nesilleri şapele hayran kalıp, eşsizliği karşısında şaşkınlığa düşmüş olmalılar. Bunu açıklamak için, Sinclairlerin zanaatla bir tür özel ilişkisi olduğu düşüncesi ortaya çıkmış olmalıydı.*[479]

Gould şapelden bahsetmese de efsaneyi farketmiştir:

> *İki belgede de [iki St Clair Fermanı] Orkney ve Caithness Kontu William Sinclair'in İskoçya Kralı II. James tarafından Büyük Üstatlık makamına atandığı iyi bilinen ve genel kabul gören bir olgu gibi söylenmektedir.*[480]

On dokuzuncu yüzyılda, İskoçya'daki Masonluk kurumu St Clairler ve Masonluk arasındaki bağı kabul ediyordu; ki Stevenson bunun, inşaat işi için taş oymacılarına çok fazla para vermenin bir yan etkisi olarak ortaya çıktığını düşünüyor. Frederick Pohl şapelin bir anıtmezar olduğunu düşünmüş ve onu şöyle tarif etmişti:

> *St Clair ailesinin mezar şapeli... eşsiz bir heykel süsleme*

üslubuna sahip on beşinci yüzyıldan kalma mimari bir başyapıttır.[481]

Pohl ardından şapeli, birinci Orkney Kontu Henry'ye bağlıyor ve şapel inşacısı William'dan (12. Roslin Baronu) bahsederken şöyle belirtiyor:

Lüks içinde yaşadığı Roslin'de kral gibi bir çevresi vardı, evinde sürekli üç yüz süvari beyefendi ve içlerinden otuz beşinin soylu olduğu elli beş hanımefendi kalıyordu. Kendi zamanındaki feodal baronların hepsinin sahip olduğundan daha fazla sayıda hizmetlisi vardı. Kendine has mimari özellikleriyle ünlü olan Roslin'deki şapeli inşa etmişti. Yıkılmaya başlayan eski Aziz Matta Kilisesi'nin yerini alacak büyük bir kolej kilisesi olarak düşünülmüştü. Sinclairlerin mezar şapeli oldu. Roslin'deki eski kilise yıkıldığında, [birinci Orkney Kontu] Henry'nin zırhlı iskeleti şapele son istirahatı için konuldu... İskandinavların mezar ateşi ve yanan kayık geleneği şapelde görülmektedir; Henry'nin torunlarının biri hemen ölmeden önce binanın yanıyormuş gibi göründüğü söylenir.[482]

"Prens" Henry'nin zırhla kaplı bedeninin bir azizmiş gibi St Clairlerin yeni mabedinin içine, saygılar sunulması için götürüldüğü fikri romantiktir. Pohl içgüdüsel olarak Roslin Şapeli'yle ilgili bir şeyin St Clair destekçilerinin kalplerini ve zihinlerini etkileyebildiğini anlamıştı ve bunu açıklamaya çalışıyordu. Bunun nedeni onun, şapelin, yıkılmakta olan eski Aziz Matta Kilisesi'nin yerine daha iyi bir kilise olarak yapıldığına inanmasıdır; Birinci Roslin Baronu Edepli William zamanından beri çok sevilen ve saygı duyulan ailenin soyundan gelenler buraya gömülüyordu. Ama Pohl iyi bir hikâyenin kokusunu alan yazar burnunun kendisini olguların izin verdiğinden ötesine götürmesine izin vermişti.

Roslin yıkılmakta olan eski kilisenin yerine geçmemişti ve önceki on bir St Clair baronunun zırhla kaplı kemikleri hürmetkâr bir şekilde yeni binanın mahzenine götürülmemişti. Roslin Şapeli'ne gömülen ilk Roslin Baronu şapel inşacısı William'dı. Görünüşe göre amaçlarından biri, ailesinin gelecekteki kullanımı için yüksek statülü bir yeraltı mezarlığı inşa etmekti ve bunda o kadar başarılı olmuştu ki St Clair mezarlığı efsanesi, büyük kısmının bilinen mezarları olmayan atalarını da kapsayacak şekilde geriye doğru genişlemişti. *(Örneğin, Willie Thompson "Prens" Henry'nin Orkney'de yaklaşık 1400 yılında öldürüldüğünü belirtiyor ancak tam olarak nasıl öldüğü ve cesedinin akıbetinin ne olduğu bilinmiyor.*[483]*)*

Pohl, Sir Walter Scott'ın "Rosabelle" şiiriden etkilenmiş gibi görünüyor:

Her yanı alev içerisindeymiş gibi göründü,
Roslin şeflerinin tabutsuz,
Baronların kara kefen içinde,
Tamtakır demir zırhlarla yattıkları o mağrur şapel...
Yandı mazgallar, yandı kule,
Yandı bütün o gül oymalı güzel payandalar
Yanıyorlar hâlâ, ne zaman yüksek Saint Clair'lerin
Asil soyundan birinin akıbeti yakın olsa.

Yeni sakinleri için otomatik ateş gösterisine sahip bir mezarlık olarak Roslin, pazarı ele geçirmiş gibi görünüyor. Şapel inşacısı William, bütün beylerin iyi bir mezarlığa ihtiyaç duyduğu biçimindeki saygın atasözünü kesin biliyordu ve önceden gördüğümüz gibi Iona'daki İskandinav krallarının mezarlığını ele geçirip, burayı Reilig Odhrain'leri yapan İskoçya MacAlpin krallarının örneğini izlemişti.

Taşınabilir Kutsal Emanetlerin
Olumlu ve Olumsuz Yanları

Aziz Columba'nın mezarının sağladığı iktidar odağı, çürüyen kemikleri kazılıp İrlanda ve İskoç kralları arasında şans yadigarları olarak paylaştırıldığında yok olmuştu.[484] İskoç kralları, Aziz Columba'nın desteğini bu uzak adadan uzaklaştırıp savaştıkları ve hüküm sürdükleri yere yönlendirmek için daha güçlü taşınabilir bir kutsal emanete ihtiyaçları olduğunu farketmişlerdi.

Çözümleri kolaydı ve pratikti. On emiri saklamak için Ahit Sandığı'nı yapan Musa'nın hikâyesinden ilham alarak, Columba'nın manastır hücresine benzeyen küçük bir sandık yaptılar ve içine Columba'nın kendi eliyle kopyaladığı bir yazıyı koydular. İsrail oğullarının Ahit Sandığı'nı taşıdığı gibi koruyucu keşişler de Brechennoch adındaki bu minyatür sandığı (yaklaşık 12 santimetre uzunluğundaydı) İskoç ordusunun önünde taşıdılar. Columba'nın biyograficisi Ian Finley şöyle diyor: "Eğer ordunun etrafında güneşin hareket ettiği yönde üç kez dönerse ... arkasından zafer gelirdi."[485]

Bu yolla Alpin Evi, günümüzde Monymusk kutsal emanet sandığı diye bilinen bu çok önemli kutsal emanet sayesinde Columba'nın kutsal desteğini alabilmişti. Bu kutsal emanet sandığını muhafaza etmek için Arbroath'a bir manastır yapılmıştı. (Bu önemli ulusal emanetin gözetimi, on birinci bölümde bahsettiğim ünlü Arbroath Bildirgesi'ni çıkartmak için neden bu manastırın seçildiğini açıklıyor.) Robert the Bruce'un savaş planının parçası olarak başkeşişin emanet sandığını taşımakla görevlendirildiği Bannockburn savaşından sonra, başkeşiş bu askeri görevden hoşlanmamış olsa gerek, sorumluluğu Monymusk Manastırına vermişti:

Bannockburn savaşında bulunduktan sonra Arbroath Başkeşişi Bernard, 1314 yılında kurulunun onayı ile şüphesiz başka askeri hizmetlerden kaçınmak için, Brechennoch'u

[emanet sandığı] ve topraklarını, ilgili askeri hizmetleri kendi yerine yapması şartıyla, Monymusk Başrahibi Malcolm'a vermişti.[486]

Günümüzde emanet sandığının korunduğu İskoçya Ulusal Müzesi onun hakkında şöyle diyor:

Mabetin, İskoçya'nın büyük kısmına Hıristiyanlığı getiren Aziz Columba ile bağlantılı olduğuna inanılmaktadır. M.S. Sekizinci yüzyılda yapılan sandık, kilise için güzel işçiliğe sahip nesnelerin ne kadar önemli olduğunu gösteriyor. Şekli belirgin bir biçimde İrlandaya özgü olsa da süslemeler Piktlilere hastır. Bazıları, mabetin 1314 tarihli Bannockburn Savaşı'nda Robert the Bruce'un ordusunun önünde taşınan ünlü Brechennoch olduğuna inanmaktadır.[487]

Tarihçi Robert Hale şunları teyit ediyor: "Robert Bruce ... Kolumba'nın kutsal emanetlerini savaşa taşıyan son İskoç kralıydı. Şu an Edinburgh Antika Müzesi'nde bulunan emanet sandığı, 1314 tarihindeki destansı Bannockburn zaferinin kazanıldığı günün sabahında İskoç birliklerin arasında taşınmıştı."[488]

Kral Malcolm Canmore'un Columba ve Iona'dan faydalanma şekli, onun, insanların soylu atalarını sıradan insanların ziyaret etmesi için gömdüğü geleneksel kutsal mezarlıkların gücünü farkettiğini gösteriyor. Ama Margaret ile evlendiğinde farketmişti ki bir "Gerçek" Haç parçası potansiyel olarak, kontrolünde olmayan ve kullanmak için Arbroath Başkeşişi'nden izin alması gereken Columba'nın eski karalamalarından çok daha önemli olabilirdi.

İskoçya'daki ihlam verici binaların ve mekanların tarihi, benzer siyasi araçlar olarak kullanılma örnekleriyle doludur. Özellikle Holy Rood Manastırı'nınki (ve kutsal emaneti, Aziz Margaret'ın Kara İskoç Haçı) inişlerle ve çıkışlarla doludur. 1072 yılında Kral Malcolm, Dunfermline'da eşinin dini hazinesinin koru-

nacağı bir kilise yapmaları için İskoçya'ya Canterbury'lü birkaç Benediktçi keşiş davet etmiştir. (Vakti gelince Malcolm kendisi ve torunlarının buraya gömülmesi ve ruhlarına dua edecek bir keşiş topluluğunun hazır bulunması için de plan yapmıştı.)

Bunun doğrudan bir sonucu olarak Dunfermlin iki yüz yıl boyunca bir hac yeri olmuştu. (Bu tesis, 1150 yılında manastır olarak genişletilmişti ve bu sefer Kutsal Üçleme'ye adanmıştı.) İskoçlar, Kral Malcolm Canmore ile aziz yapılmış ikinci karısı Margaret'ın birleşmesinden doğan hanedanlığa Tanrı'nın şahsen destek verdiğini kanıtlayan cennetten gelen kutsal emanete hayranlıkla bakmak için Atholl Kraliyet Evi'ne geliyorlardı.

İkinci bölümde genel olarak, özellikle de Tapınak Şövalyesi için, kutsal emanetlerin önemli ve büyük siyasi güce sahip olduğuna dikkat çekmiştim. (Belki de siyasi olarak güçlü kutsal emanetlerin ticaretinin en utanmazca örneği DikenTaç'ın – evet, İsa'nın çarmıha gerilirken üzerinde olan taç – Kudüs Kralı II. Baldwin tarafından, sonradan onu saklamak için bir mabet yapan Fransa Kralı IX. Louis'e satılmasıdır.) Sonraki bütün parçaların ait olduğu "Gerçek Haç"ın 326 yılında I. Constantine'in annesi İmparatoriçe Helena tarafından bulunduğu söylenir; doğal olarak Helena çabalarından ötürü aziz yapılmıştır.

"Gerçek Haç"ın çok sayıdaki parçası Haçlı seferleri sırasında, Siyah İskoç Haçı da dahil, Avrupa'ya gelmişti. I. David'in bu kutsal emanetin saygınlığını kendisinin İlahi hükmetme Hakkına bağlaması zekice bir siyasi hamleydi. Ve annesi Margaret aziz olduğunda kendi soyundan gelenlere Tanrı'ya bağlanan bir yardım hattı bahşetmişti. Arkalarında böyle bir destek varken, kim onların hükmetme hakkını sorgulayabilirdi ki?

Ancak bu başka bir soruyu ortaya çıkartıyor: Robert Bruce, Kara Haç'ın başarılı geçmişini bile bile neden 1314 yılında Bannockburn'de Brecbennoch'u kullanmaya geri dönmüştü? Cevap basit. Bruce Kara Haç'ı (ve İskoçya'nın diğer taşınabilir hanedanlık emaneti, Kader Taşı'nın kontrolünü) kaybetmişti; bu

yüzden kullanabileceği tek taşınabilir kutsal emanet buydu.

Kara Haç'ın başına gelenlerin özeti şöyle. Margaret onu İskoçya'ya getirdikten sonra, I. David onu muhafaza etmek için Holyrood'u inşa edene kadar Dunfermline Manastırı'nda kalmıştı. III. Alexander'ın öldüğü 1286 yılından sonraki çalkantılı dönem sırasında Edinburgh Kalesi'ne konulmuştu. I. Edward 1296 yılında kaleyi John Balliol'un elinden alıp, savaş ganimeti olarak haça (Kader Taşı'yla birlikte – şu an daha çok Scoon Taşı olarak bilinmektedir) el koymuştu. Kafilesiyle beraber onu bir süre boyunca sağa sola götürerek ve onun üzerine yemin eden derebeylerini korkutarak, sonraki İskoç kralının onlara göre kim olması gerektiğini söyletmek için kullanmışlardı. Bunlar, nüshası internette bulunan *Ragman Kayıtları*'na (Ragman Rolls) kaydedilmiştir.[489]

Onunla İskoç soylularına göz dağı vermeyi bitirdikten sonra, Edward, Kara Haçı saklanması için Westminster'e gönderdi. 1328 yılında Robert Bruce (I. Robert) ve İngiltere Kralı III. Edward arasında yapılan ve İskoçya'nın bağımsızlığını garantileyip, I. Edward'la başlayan hırslı İngiliz egemenliği planlarına son veren Northampton Antlaşması gereği İskoçya'ya geri götürüldü. [490] Böylece Bruce Kara Haç'ı Holyrood'a götürdü ama İngiltere Scoon Taşı'nı (o zamanki ismiyle) yirminci yüzyıla kadar elinde tuttu. Ardından 1346 yılında, Kral II. David İngiltere'yi istila etmek için yola çıktığında, Kara Haçı yanına aldı. Bu kadar güçlü bir kutsal emanet taşımanın zaferini garantileyeceğini düşünmüştü. Böyle olmamıştı. Daha Durham'ın dışında mağlup olmuştu[491] ve Kara Haç Durham Katedrali'ne taşınmıştı.[492] (Ne yazık ki sonradan, katedral Reformasyon sırasında yağmalanırken çalınmış ve ardından kaybolmuştu.)

Sonradan göstereceğim gibi Şapel inşacısı William (12. Roslin Baronu) siyasi bakımdan açık gözlüydü. Elinde bulunan her siyasi aracı kullanmaya hazırdı ve bana göre kutsal emanetler ile kutsal mabetlerin siyasi bir önemi olduğunun farkındaydı.

Ancak Kara Haç'ın St Clairlere yardımı dokunamazdı, bu yüzden William ona benzer bir siyasi araç istemişse Kara Haç kadar heyecan verici bir şeye ihtiyaç duyacaktı. Orkney'deki Aziz Magnus Katedrali'nden ilham alarak onun kadar güçlü bir yer inşa etmişti.

Siyasi Kutsal Emanetlerin Gücü

Siyasi araç olmaları bakımından kutsal emanet çeşitlerinin sorunları vardı. Binalar çalınamaz ama yok edilebilir. İngilizler Holyrood Manastırını monotonlaşmış bir sıklıkla yağmalayı başarmışlardı. Binayı II. Edward 1322'de talan etmiş, II. Richard ise 1385 yılında yakmıştı ama pek geçmeden İskoç kralları onu restore etmişlerdi.

Reformasyon sırasında manastırın ek binalarından çoğu yok edilmişti ve John Knox'un yandaşları 1567'de kilisenin de işini bitirmişlerdi. VII. James onu 1685'te yeniden inşa etmeye çalışmıştı ama pek iyi bir iş çıkartamamıştı ve çatı pek geçmeden çöküp, geride bugünkü romantik harabeyi bırakmıştı.

Kutsal adalar daha az riskliydi. Üzerindeki manastır birden çok kez tahrip edilmiş olsa da Iona'yı yıkmayı veya çalmayı kimse başaramamıştı.

Kara Haç için yapılan mücadele taşınabilir kutsal emanetlerin zayıf tarafını gösteriyor. Kader Taşı bu sorunun başka iyi bir örneğini veriyor. Bu da Aziz Columba'yla ilişkili bir kutsal emanetti; bu taşı yastık olarak kullanan ve düşünde cennete giden bir merdiven gören ve ardından Başmelek Mikail'le güreşen din büyüğü Yakup'a kadar gidiyordu. Önceki kitabım *Uriel'in Aygıtı*'nda bunun kökenini araştırmıştım:

> *Efsaneye göre, Teamhair, Davud'un kraliyet soyundan gelen İsrailli bir prensestir ve İrlandaya gelip Eochaid ile evlenmiş, böylece buranın ilk soylu ailesini kurmuştur. Megalitik yıkın-*

tıların bulunduğu Boyne Vadisi'nden birkaç mil güneyde Tara Tepesi bulunur. Burada İrlanda'nın eski Yüksek Krallarının Lia Fail'e yani Kader Taşı'na ayaklarını koydukları anlatılırdı. Uzun zaman İrlanda'da kayıp olan bu büyülü taşın Kudüs'ten Peygamber Yeremya tarafından, Kral Zedekiah'ın kızı Teamhair ile birlikte, istilacı Babil kralı Nebukadnezar'ın gazabından kaçarak İrlanda'nın güvenliğine getirildiği söylenir. Kader Taşı'nın İsrail ülkesinin kurucusu Yakup'a ait olduğu söylenir... Bu taşın Columba tarafından İskoçya'ya götürüldüğü ve onun taç törenlerinde kullanılan Scoon Taşı olduğu söylenir. Birinci Edward'dan sonraki bütün kral ve kraliçeler (İkinci Elizabeth de dahil) bu taşın üstünde taç giymişlerdir.[493]

Eski bir höyükle ilişkilendirilerek bu taş, İskoç Kral ve Kraliçelerinin taç giyme törenlerinin önemli bir parçası olmuştu ve taşın bu yönünü başka bir kitabım *Hür Masonluk ve Modern Bilimin Doğuşu*'nda incelemiştim:

Malcolm MacAlpin zamanından beri İskoç Krallan'nın geleneksel olarak taç giydikleri yer Perth'in hemen dışındaki Scoon olmuştu. Moot Tepesi'ndeki törenlerde kullanılan taçlandırma taşı İngiltere Kralı I. Edward tarafından Westminster Manastın'na götürülmüştü... Bu zamana kadar İngiltere kral ve kraliçelerinin Scoon Taşı'nın üstünde otırarak taç giymeleri gerekmiştir... bu taşın gücü yasal krallar yaratmıştır. Mücehver bezeli kıyafet, hükümdarın taç giyerken üzerinde oturduğu bu kaba ve görünüşte değersiz taşa göre daha önemsizdir. Şüphesiz, eski bir geleneği devam ettirme isteği, Taçlandırma Taşının sürekli hale gelmiş kullanımını açıklayabilir; fakat bu, geleneğin kökeni konusunda hiçbir şey söylemez. Neden bu taş seçilmişti veya niye İngliliz ırkından insanlar bu taşa büyük saygı duymuşlardı? Geleneğe göre, Yakup'un torunları bu taşı milli kutsal bir hazl-

ne olarak sakladılar, ta ki İsrail ulusu çöküp, koruyucuları onunla İrlanda'ya kaçana kadar. Neredeyse bin yıl boyunca, İrlanda Kralları onun üstünde otururken taçlandırıldılar. Sonra İskoçya'ya götürüldü ve I.Edward onu Westminister'a getirene kadar aynı amaç için kullanıldı.[494]

Aziz Columba'yla olan ilişkisi güçlüdür çünkü onun taşla ilgili bir kehanette bulunduğu söylenir:

İhtiyar bilginler yalan söylemedikçe, büyücülerin zekaları körelmedikçe; taşın bulunduğu topraklarda İskoçlar hüküm sürecek.[495]

Columba'nın güçlü bir müttefik olduğu düşünülüyordu, bu yüzden kutsal emanetleri bu kadar rağbetteydi.

Rosllin; Yeni Kutsal Emanet

William St Clair'in siyasi araçlar olarak kullanacağı kutsal emanetleri, binası ya da kutsal bir adası yoktu. Buna rağmen, Kader Taşı kadar uzun soluklu bir odak noktası yaratmıştı. *Tapınak ve Loca*'da Michael Baigent ve Richard Leigh şapeli şöyle tarif ediyor:

Minyatür bir katedral... Gotik oymalarla ve gösterişli incelikli süslemelerle dolup taşıyor... sanki Chartres Katedrali'nin bir parçası bir İskoç tepesinin üstüne taşınmış... gizler ve efsaneler için bir odak noktası.[496]

Efsaneler için bir odak noktası olmak bakımından hâlâ müthiş bir başarıdır. Tim Wallace-Murphy ve Marilyn Hopkins gibi bazı çağdaş yazarlar özellikle onu Tapınak Şövalyesi ile ilişkilendiriyorlar:

Rosslyn Şapeli bütün büyük dinleri aşan ve yine de her birisine hakim olan maneviyata ve gizemciliğe adanmış bir ta-

pınaktır... o... sapkın Tapınak Şövalyesi örgütüne adanmış bir anıttır... Taşa oyulmuş, gizemle örtülmüş gizlerin eski, esrarengiz bir kütüphanesidir. Rosslyn Şapeli'ne günümüzdeki itibarını veren şey, oymalarının çeşitliliği, içtenliği ve canlılığıdır ve Britanya'da eşleri yoktur.[497]

Çıkan her yeni kitap, Roslin adındaki gizemin sırrına ermek için yapılmış önceki çabaları geride bırakmak istiyor; *Tapınak Şövalyesi Amerika*'daki şu parçanın gösterdiği gibi:

Rosslyn Şapeli'nin içindeki oymalar güçlü bir simgecilikle, kuruluş tarihinden önce Avrupa bilincini etkilemiş olan, hemen hemen bilinen manevi bağlantıların tümünü temsil etmektedir. Batı Avrupa'nın Kelt diyarlarından manevi simgeler, İskandinav ve Sakson pagan inançları, Zerdüştçülüğün başlangıç uygulamaları, Babil imparatorluğundaki İştar ve Tammuz ibadeti, Mitrasçı gizemler, Yahudi gelenekleri ve Hiristiyanlığın ezoterik yönlerine orada burada arada sırada yapılan göndermeler; bunların tamamının kaotik bir karışımı var. Birbirleriyle alakasız bütün bu manevi akımları birleştiren hakim izlek, Orta Çağ Hiristiyan gizemcilerinin çok sevdiği, bütün nimetleriyle doğaya yapılan övgüdür.[498]

Gerilim yazarı Dan Brown, satış rekorları kıran romanı *Da Vinci Şifresi*'nde şöyle yazarak, çılgın spekülasyonları özetlemiştir:

Çoğunlukla Şifreler Katedrali denilen Rosslyn Şapeli, İskoçya'da Edinburgh'un on bir kilometre güneyinde, eski bir Mitras tapınağının üzerinde bulunmaktadır. 1446'da Tapınak Şövalyeleri tarafından inşa edilen Şapel, Yahudi, Hiristiyan, Mısır, Mason ve pagan geleneklerinden gelen sembollerinin kafaları allak bullak eden bir karışımı ile donatılmıştır...Bu taş Şapel yüzyıllar boyunca Kutsal Kâse'nin varlığından söz edilen fısıltılarla yankılanmıştır. Yeraltını gören radarlar yakın zaman önce, Şapelin altında şaşırtıcı bir yapı-

nın - büyük bir yeraltı odasının - var olduğunu ortaya çıkardığında bu fısıltılar, bağınşlara dönüşmüştü. Bu derin mahzen, üstündeki Şapeli gölgede bırakmakla beraber herhangi bir giriş ya da çıkışı da yoktur. Arkeologlar gizemli odaya ulaşmak için taş yatağını delmeye başlama talebinde bulunmuştu fakat Rosslyn Vakfı kutsal alanda yapılacak her türlü kazıyı kesin bir şekilde yasaklamıştı. Elbette bu tavır, spekülasyonları artırmaktan başka bir işe yaramamıştı. Rosslyn Vakfı neyi saklamaya çalışıyordu?[499]

Roslin Şapeli'nin yapısı hakkındaki görüşümü yaklaşık on yıl önce *Hiram Anahtarı*'nda şöyle ifade etmiştim:

Rossyln, Hirodes Tapınağı'nın manevi bir yorumudur... ancak Kudüs'teki harabelerin serbest bir yorumu değildir; temelin planı söz konusu olduğunda, çok dikkatli bir şekilde kopyalanmıştır. Büyük batı duvarının bitirilmemiş kısımları oradadır; ana duvarlar ve sütunların dağılımı neredeyse aynıdır ve Boaz ve Jachin sütunları, Tapınak merkezinin tam doğu ucundadır.[500]

Ama şapelin nereden ilham aldığını anlamak, William'ın neden sadece zenginlik göstergesi olabilecek bir şeye bu kadar para ve zaman harcadığını açıklamıyor. Nitekim, artık kutsal emanetler kültünün siyasi önemini çok daha ayrıntılı incelemiş olduğumdan *-özellikle de İskoç hükümdarını desteklemek için geliştirilen Kara Haç ve Aziz Margaret-* şimdi daha anlamlı geliyordu. Willie Thompson'un, III. William'ın Orkney kontluğunun ilk zamanları için söylediği bir şeyi hatırladım:

Kırsal yaşam ile ilgili teknolojilerin tümünde onların sürekli olduklanna dair deliller bulunabilir... eski düşünce, batıl inanç ve hikâye alışkanlıkları Orkneylinin zihinsel dünyasının sürekli temelini oluşturmuştur... [ve] Kont William'ın Orkney'de kamu hayatına ilk girişi eski koruyucusu Weem'li Da-

vid Menzies'e üstün gelerek adaların kontrolünü ele geçirip, Danimarka'yı kendisini kont olarak tanımaya zorlamasıdır.[501]

Orkney'i almak için David Menzies'le yaptığı savaş sırasında kutsal emanetler konusunda William ne öğrenmişti?

William St Clair, Siyasi Faydacı

William iyi bir hikâye yaratmanın siyasi iktidar kazanma yollarından birisi olduğunu farketmişti. Orkney'deki büyükbabası, "Prens" Henry'nin Orkney Jarlı olduğu efsanelerden yararlanmıştır. Babası II. Henry İskandinavya'yı hiç ziyaret etmemişti. Ancak 12. Roslin ve 3. Orkney Baronu William amcası David'i yerinden indirmek istediğinde *-Henry'nin devri ve William'ın çocukluğu sırasında Orkney'in sevilmeyen naibi-* bunu geleneksel İskandinav usulüyle yaptı: ilk olarak Orkney halkına kendisini yeni Kontları olarak tanıttı, kabul oylarını aldı ve ardından kraldan atanma ödülünü istemek için Kopenhag'a gitti. Geri çevrilse de, ileride göreceğimiz gibi Orkneyinga Saga'ya konu olacak bir korsan hamlesi yaparak Amcası David'in sırtını yere getirmişti.[502]

Bunun dışında William kutsal emanetlerin Aziz Margaret'in – bir zamanlar satıcısı tarafından Gerçek Haç parçasına "mucizevi" bir şekilde dönüştürülen - odun çöpünün yaptığı gibi Dunfermline ve Holyrood'da büyük manastırlar ve saraylar inşa ettirecek kadar güçlenebileceğini ve böylece Tanrı'nın, dünyevi tanrılarının yanında olduğunu tebalarına göstererek yönetcilerin güçlerini arttıracağını görmüştü. Kutsal emanetlere hürmetlerini sunmak için gelen hacıların sürekli akışı, büyük siyasi değeri olan otomatik bir destek sistemiydi. Ve William önceden kendi amacı için halk efsanelerini nasıl kullanacağını bildiğini kanıtlamıştı.

Orta Çağda manevi dünyanın merkezi odağı Kudüs'teki tapınaktı. Eski Ahit'teki merkezi rolü ve Tanrı'nın mukadder kral-lara İlahi Hükmetme Hakkını bahşetmesinin bir simgesi olması, batılı her yöneticinin onun manasını ciddiye almasını sağlamıştı. Dini sebeplerden dolayı Müslümanlar için de değerli olan şehrin onlara kaybedilmesi, haçlı seferlerinin amaçlarından birini teşkil etmişti. O zamanlardaki haritalar burayı dünyanın merkezi olarak göstermektedir. Kara Haç gibi taşınabilir bir kutsal emanet, I. Edward'ın onu 1300'ün başlarında Westminster'a taşıyarak gösterdiği gibi, alınıp sahibine karşı kullanılabilirdi. Ama bir tapınak taşınamazdı, bir ruhsal esinlenme ve destek merkezi yaratma konusunda ise kanıtlanmış bir yoldu. William St Clair'in Roslin'e Tapınak Tepesi'ndeki harabelerin manevi bir yorumunu yapma kararı, acaba siyasi kurnazlığının eseri olan bir hamle miydi? Böyle görünmeye başlamıştı.

Ulusal Biyografi Sözlüğü'nün gösterdiği gibi William sınırsız bir siyasi hırsı olan meşgUl bir adamdı:

> *Sinclair, Sir William; Orkney'in üçüncü kontu, Caithness'in birinci kontu (1404?–1480), İskoçya şansolyesi; Orkney kontu Henry Sinclair'in oğlu; I. James'in rehini, 1421; Norveç'in hükmüyle kontluğa atandığı tasdik edilir, 1434; İskoçya amirali olarak Prenses Margaret'ı İskoçya'ya götürür, 1436; Norveç'e çağrılır, 1446; burada büyük ihtimal soyunu beyan eden bir belge alır; Roslin'in kuruluşuna başlar, 1446; İngiliz istilasının püskürtülmesine yardım eder, 1448; Lord Sinclair olur, 1449; Caithness Kontu olur, 1455; İskoçya Şansolyesi, 145-6; Douglaslara karşı faal; naiplerden biri ve İngiltere elçisi, 1461; Orkney'i İskoç krallığına verir, karşılığında Fife'da toprak ve emekli maaşı alır, 1471; İngiltere elçisi, 1472-3.*[503]

Uzun yıllardır St Clair ailesini araştırmama rağmen, gerçekte 12. Roslin Baronu William hakkında şaşırtıcı derecede az şey bildi-

ğimi farkettim. Atası, aziz yapılmış Kraliçe Margaret'in romantik sakisi Roslin hanedanlığını kuran Edepli William ve gerçek bir İskandinav destanına yaraşır bir korsan kralı olan büyükbabası Henry, her ikisi de amaçlarını anlayabildiğim bilindik karakterlerdi. Torunları arasından, Birinci St Clair Fermanı'nın sahibi William kadınlara düşkün eksantrik bir düzenbazdı; İkinci St Clair Fermanı'nın sahibi oğluysa görünüşe göre mutaassıp bir siyasi fırsatçıydı. Hür Masonların ilk Büyük Üstadı William bile, Mason tarihinin sayfalarına şansı kötü giden ve birkaç kuruş kazanmak için her türlü siyasi dalavereye girmeye hazır bir entrikacı olarak girmişti. Ancak şapel inşacısı William'ın üstünde sanki büyük eserine hakim olan belirsizlik gibi bir sır perdesi vardı.

Roslin Baronlarının zaman çizelgesini daha önce yapmıştım ve ona aldıkları çeşitli unvanlar ile bunların tarihlerini eklemiştim. Bu bir şeyi açık hale getiriyordu: Roslin Baronları St Clairler sahip oldukları unvanlar ve topraklar bakımından zirveye şapel inşacısının zamanında ulaşmışlardı. Bir süreliğine, İskoç tacının verasetinin istikrarsız olduğu bir dönemde William'ın İskoçya'daki en güçlü soylu olduğundan şüphelenmiş olsam da, bütün olguları gözden geçirmemiştim. Olayların zaman sırası ile biriken unvanların listesini yaparken, o dönemin siyasetinde hangi fırsatların ve tehlikelerin olduğunu görmüştüm. 12. William'dan sonra, St Clair ailesinin gücünün bir daha asla bu kadar fazla olup, tek bir adamın elinde toplanmamış olduğu açıktı.

Çocukken İngiltere'de esir tutulan İskoçya Kralı I. James, bazı resmi rehinlerle beraber (bir süre, William ve babası 9. Roslin Baronu Henry de bunların içindeydi) İskoçya'ya yozlaşmış ve kontrolü kaybetmiş parlamentosuyla uzun soluklu bir savaş yapmak için geri dönmüştü ve sonunda Perth'de öldürülmüştü. Oğlu II. James altı yaşında taç giyip, çocukluğunun ve erginliğinin büyük kısmını bir dizi menfaatçi koruyucu tarafından kullanılarak, veya daha doğrusu istismar edilerek geçirmişti.

1449'da başa geçtiğinde, özellikle Adaların Lordları ve Douglasların başkaldırmak üzere olduklarını görmüştü. 1460 yılında II. James İngilizlerle savaşıyordu ve 29 yaşında Roxburgh Kalesi'nin kuşatması sırasında ölmüştü. Oğlu III. James, dokuz yaşında İskoç Kralı olarak taç giymişti ve başka bir naip dizisi İskoçya üzerinde çekişmeye devam etmişlerdi; bu, James Danimarkalı Margaret'la 1469 yılında evlenip kontrölü geri alıncaya kadar devam etmişti. William bu dönemde yaşayıp, zenginleşmiş, İskoçya'nın en yüksek devlet mevkilerinin bazılarına ulaşmıştı. Eğer 1465'de servetini sağlamlaştırdıktan sonra tacı ele geçirme arzusu duymamış olsa fevkalade bir adam olurdu.

William'ı ve şapelini anlamak istiyorsam, yaptıklarının bir profilini oluşturmak için biraz veri madenciliği yapıp mümkün olduğunca çok sayıda tarihi belirlenebilir olgu bulmam gerekiyordu. Saraya gelişlerinin, ödüllerinin, onu ilgilendiren doğumların, evliliklerin ve ölümlerin tarihlerini topladım ve bu olgulardan azimli bir adam çıktı. Daha önce onun hakkındaki izlenimlerim onu gizemli gören popüler yazarların bazılarının görüşlerinden etkilenmişti. Tim Wallace-Murphy ve Marilyn Hopkins'in şu tarifi bunun tipik bir örneğidir:

> *Kont William St Clair'in büyüleyici ve karmaşık karakterinin, şapeldeki oymaların ruhsal ve sanatsal içeriklerinin anlam çözümlemeleri bakımından büyük önemi vardır... acaba Kont William St Clair ruhsal, zamanda ileriye ve geriye bakma yeteneğini kazanıp insan düşüncesinin değişerek doğa üstünde üstünlük kurma amacını benimsediğini önceden mi görmüştü?*[504]

Burada duyarlı ve büyük sanatsal hünerleri olan bir tür entelektüel dev olarak betimleniyor. Ancak gerçekler farklı bir öykü anlatıyor.

Gerçek William St Clair'in Gizli Siyasi Hayatı

William 1404 yılında doğmuştu, bu yüzden dört yıl önce ölen büyükbabası Jarl Henry'yi hiç tanımamıştı. Babası Orkney'e hiç gitmediğinden çocukluğunu Roslin ve Edinburgh'ta geçirmişti.

William'ın babası Henry, Willie Thompson tarafından "tam bir İskoç soylusu" (yani, İskoçya ile ilgili konularla ilgilenmişti, Norveç Jarllığı Orkney ile değil) ve "Orkney'in yönetimine çok az karışmış" "namevcut" bir kont olarak tarif ediliyor.[505] William'ın çocuk olduğu Henry'nin döneminde, önceden gördüğümüz gibi Orkney'i St Clairlerin yerine Henry'nin bacanağı Weem'li David Menzies yönetiyordu. Henry'nin Orkney'i ihmal etmesi, David Menzies'in yerel halkı kötü yönetmesiyle birleşince , Henry'nin kuzeni Thomas Sinclair için, Danimarka Kralına (Danimarka, Norveç ve İsveç bu tarihte tek bir krallıktı) onun çıkarlarını gözetecek bir koruyucu olarak atanmasını istemek için fırsat doğmuştu. Bu Henry'nin ölümünden bir yıl önce 1419 yılında gerçekleşmişti ve devam eden kontluğunu riske atmıştı.

William 1420 yılında Kont olduğunda, amcası David onun koruyucusu olarak atanmıştı ve kont naibi olarak William'ın yerine hareket etmek için Orkney'e dönmüştü. Thomas Sinclair'in Danimarka Kralı'na şikayet ettiği gibi, Orkneylilere yaptığı kötü muamele ortaya sorunlar çıkardığından, kontluğun başında St Clair'in kalmasına iyice soğuk bakılmaya başlanmıştı. Genç William, Orkney ve ondan gelen gelir akışının kontrolünü kaybedecek gibi görünüyordu.

Burada iş başında başka etkenler de vardı. Babası Henry, III. Robert'ın İskoç sarayında iyi bilinen bir şahsiyetti; saray İskoçca konuşan güneyliler ile Galce konuşan kuzeyliler arasındaki üstünlük kavgası nedeniyle ikiye bölünmüştü. Kral III. Robert'in 1390'da taç giymesinden kısa süre sonra Fife Kontu olan kardeşi onun krallığı yönetmeye müktedir olmadığını iddia ettiği bir beyan vermişti. Diğer soylular onu Ülke Valisi yapmıştı. III. Robert'ın kraliyet geliri büyük oranda düşmüştü ve İskoçya'da ka-

nunsuzluk artmıştı. Fife Kontu ardından Robert'in kraliçesi Annabelle'i, kendisini Albany dükü yapması için ikna etmişti ve kardeşini tahttan indirip, tahta geçmeye kararlı gibi görünüyordu.

1406 yılında İskoçya Baş Amirali Henry St Clair, Kral Robert'in varisi I. James'i güvende olacağı Fransa'ya sürgüne götürmekle görevlendirilmişti. Ne yazık ki yolda İngilizler tarafından yakalanmıştı ve James'le beraber Londra Kulesi'nde esir tutulmuştu. Söylenenlere göre Kral Robert haberlere o kadar üzülmüştü ki yemeyi içmeyi kesip, birkaç gün içinde ölmüştü. Böylece yeni İskoç Kralı İngilizlerin tutsağı, Albany Dükü ise 1420'de ölene kadar İskoçya'nın naibi olmuştu. Henry St Clair'in Orkney Kontluğu döneminin büyük kısmını İskoçya Kralı James ile beraber Londra Kulesi'nde tutsak olarak geçirdiği göz önüne alınırsa, namevcut bir kont olması şaşırtıcı değildir.

Bu olaylar William'ı riskli bir konuma sokmuştu. Babasının I. James ile Fransa'ya kaçışı ve ardından İngilizler tarafından esir alınmaları ona, Albany'li Robert'dan gelecek herhangi bir yardım sağlamamıştı; yani William'ın babasının III. Robert'ın sarayındaki konumundan yararlanmış olması pek mümkün değildi. Dahası, babasının kuzeydeki toprakları Orkney ve Pentland'ı (ikisi de birleşik Norveç, Danimarka ve İsveç krallıklarına bağlı feodal kontluklardı) ihmal etmesi, St Clairlerin siyasi geleceğini tehlikeye sokmuştu. Yalnızca Roslin'deki kalesinin gücü, Edinburgh'a yakınlığı ve babasının Kral I. James ile birlikte tutsak olması, William'ı İskoçya'daki bu siyasi çöküş dönemi boyunca koruyabilmişti.

Daha önce belirttiğim gibi, Ulusal Biyografi Sözlüğü, William'ın 1421'de I. James için İngiliz tutsağı olduğunu söylüyor; ancak James'i, onun yerine tutsak tutulacak yirmi bir soylu rehin karşılığında serbest bırakan resmi Londra Antlaşması Aralık 1423'e kadar imzalanmamıştı ve bir yıl sonra yürürlüğe girmişti. Tarihlerin uyuşmamazlığı konusunda verilecek en olası açık-

lama, babası öldüğü sırada William'ın güneye yolculuk yapıyor olmasıdır – Henry'nin ölüm döşeğine çağrılmış olabilir. İngiltere'de kalmadığı kesindi zira ertesi sene Orkney'e gitmişti.

William'ın Orkney'e yolculuk amacı, büyükbabasının Jarldomunun deniz manzaralarına bakarak nostalji yapmak değil, ailesinin siyasi gücünü korumak için zorunlu bir tedbirdi. Danimarka Kralı Eric, St Clair'lerin Kirkwall kalesini (Norveç'le yapılan bir antlaşma hiçe sayılarak inşa edilmişti) Orkney Pispokosu Tulloch'a vermişti. St Clair'lerin Orkney üzerindeki hakimiyeti hızla ellerinden kayıyordu ve William'ın amcası David'in yıllardır ektiği husumetler aileye geri dönüyordu. William için durum umutsuzdu, çünkü David, Orkney'i kendisine kolay kolay bırakmayacaktı.

Bu noktada William, büyükbabası Jarl Henry'nin yerel itibarından faydalanmıştı. 1422 yılında, artık on sekiz yaşında olan William, amcasından kont mührünü istemek için Orkney'e gitmişti. David onu geri çevirmişti. William, Aziz Olaf yasası geleneğine başvurarak, Orkney'li soyluları kontluğu alma hakkını desteklemeleri için toplanmaya çağırmıştı; ancak amcasının, önemli kimsenin William'ı desteklemediğinden emin olacak kadar sıkı bir yönetimi vardı. William'ın sonraki hamlesi, talebini İskandinav Kraliyet Sarayının bulunduğu Kopenhag'a götürüp, krala davasını sunmak olmuştu: kuzeni Thomas St Clair ve Shetland Başdiyakozu onu desteklemişti.[506] Kral genç William'ı Orkney kontu olarak atamamaya karar vermişti. Ancak amcası David, Kopenhag'a apar topar gelip, tam tersini istediğinde onu da geri çevirmişti.

William bu çıkmazı kurnaz bir siyasi numarayla çözmüştü. İngiltere'ye 1421'de yaptığı ziyaret sırasında, I. James ile tanışıp onun güvenini kazanmış gibi görünüyordu. 1423'e gelindiğinde Londra Antlaşması müzakere aşamasındaydı ve William, Kral I. James'in İskoçya'ya dönmesini sağlamak için David Menzies'in İngiliz tutsağı olma şerefine uygun, güçlü bir soylu oldu-

ğunu önerdi. David bunu nasıl geri çevirebilirdi? *Orkney Tarihi*'nde Willie Thompson şöyle diyor:

> *David Menzies'in İskoç tutsaklarından biri olarak seçilmesinin, William tarafından işgüzar Orkney koruyucusunu yerinden etmek için kasıtlı olarak planlanmış olması olanaksız değildir.*[507]

1424 yılında William, Orkney'in fiziksel kontrölünü devraldı ve David İngiliz hapsine gitti. Sorunlardan haberdar olan Danimarka sarayı William'ı Kopenhag'a çağırdı. Ancak onun cesur darbesini (Jarl Henry'nin şanlı eski zamanlarını hatırlatıyordu) takdir etmişe benzeyen Orkney soylularının desteği sayesinde, Orkneylilerden Danimarka'yı her şeyin iyi olduğu konusunda temin eden bir dilekçe alabilmişti. William, "İskoçya ile ilgili işlerle meşgul" olduğunu söyleyerek şahsi olarak mektubu götürmeyi reddetmişti.[508] Ve büyük ihtimal öyleydi çünkü I. James artık Edinburgh'a dönmüştü ve amcasının ailesiyle birlikte ortalığı kan gölüne çevirme aşamasındaydı.

James'in İngiltere'de olduğu sırada Albany Dükünün yerine geçen I. James'in kuzeni Murdoch, İskoçya'da bir yüzyıl sonra yapılan ilk halka açık idamda başrol oynama şerefine kavuşmuştu. İskoçya yönetimi büyük bir sarsıntı geçirmek üzereydi ve James'in rehin seçiminin gösterdiği gibi artık yirmi yaşında olan William bundan faydalanabilecek bir konumdaydı. Bu sırada, neticede ilk karısı olacak Elizabeth, Albany Dükü'nün oğlu üçüncü Buchan Kontu John Stewart ile evlenmişti. Sınır Koruyucusu Dördüncü Douglas Kontu Archibald'ın karısı, Kral III. Robert'ın kızı Margaret Stewart'ın kızıydı. Eğer oğulları olsaydı İskoç tacı için ciddi rakipler olabilirlerdi ancak ilk kocasından sadece Margaret adlı bir kızı olmuştu.

Bu sırada William, Danimarka Sarayı ile ilişkisinde siyasi becerisinin ilk belirtilerini göstermişti. Enayi Kraliçe Philippa 'yı sonradan "Orkney halkının şikayeti" olarak bilinecek, David

Menzies'in naipliğiyle ilgili bir soruşturma açmaya ikna etmişti. Willie Thompson'un deyişiyle "bu tür soruşturmaları teşvik etmek William'ın işine geliyordu. Bu gücü Orkney'i kraliyet izniyle yöneten Menzies'ten yasadışı şekilde almıştı; bu yüzden Menzies'e atılan kötü yönetim suçlamaları yaptıklarını meşru kılmak veya en azından bahane olarak kullanılabilirdi".[509] Sorun 1426 boyunca devam etmişti; Orkney Piskoposu Thomas Tulloch kanıt sunmak ve yıllardır değişmeyen bir yıllık kira karşılığında batı adalarının yönetimini İskoçya'ya veren Perth Antlaşmasının yenilenmesini tartışmak için Kopenhag'a çağrılmıştı. Aynı antlaşmada İskoçlar Norveç'in Orkney ve Shetland Kontluklarını verme hakkını tasdik ediyorlardı.

Müzakereler yıllarca sürmüştü. Bu sırada, William siyasi hünerlerinin farkındaydı. 1434 yılında, artık 30 yaşında olan William, anlaşmanın bir parçası olarak Danimarka'nın kendisini Orkney ve Shetland Kontu olarak onaylanmasını Kral Eric'e önermesi için I. James'i ikna etmişti. Eric bunu yapmıştı ama antlaşmaya, William'ı üçüncü Orkney Kontluğuna atayan belgelerin sonuna I. James'in mührünün basılması zorunluluğunu getiren bir madde eklemişti. Bu, İskoç Kralının Danimarka'nın kont atama hakkını kabul ettiğini teyit edecekti. Bu asla gerçekleşmedi, çünkü William resmi olarak kontluğa atanmadan James öldürülmüştü.

James pek sevilen bir kral değildi. Kralların rolü ile ilahi hükmetme hakları konusundaki sert görüşleri, belki de en iyi, yazdığı bir şiirinde ifade edilmiştir:

Tanrı krallara boşuna tanrıların tavrını vermemiştir,
Çünkü Onun tahtında Onun asasını sallarlar;
Ve nasıl tebaları onlara itaat etmek zorundaysa,
Onlarda Tanrı'larından korkup ona hizmet etmelidir.
Eğer mutlu bir saltanat yaşamak istiyorsanız,
Kutsal kralınızın hükümlerini gözetin,

Ve bu yasadan bütün yasalarınızı çıkartın;
Teğmeni olarak burada kalmanız gerektiğinden,
Adili ödüllendirin, sebatlı, açık sözlü ve dürüst olun,
Gururunuzu bastırın, doğruyu gözetin,
Kutsal olanı koruyan, dinsiz olana bela olanın
hep gözünün önündeymiş gibi hareket edin:
Ve bu sayede prenslere özgü erdemlerle parlayacak,
Kudretli kutsal Kralınıza benzeyeceksiniz. [510]

Kral olarak ilk işi, Stirling Kalesi'ndeki halka açık idamları geri getirmek olmuştu ve Lennox Kontu ile birlikte Albany Dükü Murdoch'un ve iki oğlunun boynunu vurdurmuştu. Ardından Adalar Lordu Alexander'ı tutuklayarak, Fransa'yla "Auld İttifakı"nı yenilemek için kızını veliahta eş olarak sunmuştu. Totaliter bir rejim sürdürmüştü ve adam kayırmıştı (örneğin, William St Clair'in Danimarka'nın atadığı koruyucunun elinden Orkney'i yasadışı olarak almasına faal olarak destek vermişti) ve Roma'ya altın külçeleri ithal ederken kiliseyi vergilendirmişti. İskoçya'nın soylu hükümetine çok az ilgi gösterip, tam bir despot gibi hareket etmeye başlayarak soyluların geleneksel haklarını kısıtlayan yasalar çıkartmıştı. Athol Kontu'nun hevesli desteğiyle Perth, Blackfriars'da Sir Robert Graham tarafından öldürülmüştü.

Bundan önce 1436 yılında James, William St Clair'e, babasının James'in çocukluğu ve tutsaklığı sırasında sahip olduğu mevki olan İskoçya'nın Baş Amiralliği'ni vermişti. James'in kızı Margaret'ı evlendirmek için Fransa'ya götürmüştü. Evliliğe Kral I. James'in şahsi temsilcisi olarak katılmıştı. James öldürüldüğünde yeni kral altı yaşında bir çocuktu; yani İskoçya yönetimi yine boştaydı. Douglas Kontu naipliği ele geçirmişti ve 1449'a kadar sürecek bir siyasi dalavere dönemi başlamıştı.

Nasıl İskandinav Azizi Olunur

Bu noktada William İskandinav toprakları ile yerini sağlamlaştırmaya çalışıyordu, zira İskoçya'da bulunduğu konumu sürdürebileceği kesin değildi. Artık, Danimarka Sarayı için daha istenilir hale geliyordu çünkü İskoçya'yla belirsiz bir ilişkisi olduğu biliniyordu. Bir ülkenin soylularının krallarını öldürmeleri, komşu ülke krallarının onlara karşı güvensizlik duymalarına yol açar. Benzer bir durumda, James'in destek mektubu nedeniyle Danimarka Sarayı William'ın öldürülen krala sadık olduğunu düşünmüştü.

1446 yılında Kopenhag'a Orkney ve Shetland Kontluklarına atanması için davet edilmişti. Bu sefer gitmişti. Ulusal Biyografi Sözlüğü "burada büyük ihtimal soyunu beyan eden bir belge aldı" demektedir. Bu soy, onu büyükbabası "Prens" Henry yoluyla, isimleri İskandinav destanlarında da yankılanan yarı efsanevi Orkney Kontlarına bağlıyordu: Moray'li Rognwald, Kudretli Sigurd, Kafatası Parçalayan Thorfinn ve Aziz Magnus.

Aynı yıl içinde, kendisinden önce Orkney Jarlları olan efsanevi İskandinav kahramanlarının geleneklerini andı ve Papa IV. Eugenius'tan Roslin'deki kalesinin yanına bir kolej kilisesi inşa etmek için izin istedi. İskoçya MacAlpin soyunun Iona mabedini konumlarına *gravitas* (ağırlık) vermek için nasıl kullanıp, Dunfermline ve Holyrood manastırlarını soylarını şereflendirmek için yaptıklarını görmüştü. Ondan önce gelen Orkney Jarllarının adlarını dinlerken, William kendisinin de, pek kullanılmayan harikulade bir kabir kiliseyi miras aldığını farketmiş olmalıydı. Orkney Jarlı Aziz Magnus'a mezar olarak yapılmıştı ve katedralin doğu ucundaki mabette kutsal emanet sandığı vardı. Magnus, Malcolm Canmore'un çağdaşıydı ve Aziz Margaret'in iyi dostu olduğu söylenirdi.[511]

Magnus Erlendsson *Orkneyinga Destanı*'nda önemli bir kişidir. Buna göre o Norveç Kralı Magnus tarafından Menai boğazları savaşında savaşması için askere alınan bir barışseverdir.

Kral Magnus, Orkney'e vardığında Kont Paul ve Erland'ı tutuklayıp, onları doğuya Norveç'e gönderir ve oğlu Sigurd'u kontluğu naiplerle yönetmesi için adaların derebeyi yapar. Magnus Hebrides'e doğru yola devam eder ve yanında kontların çocukları, Hakon Paulsson ile Erlendssonlar Magnus [Aziz Magnus] ve Erling vardır. Kral Magnus Hebrides'de karaya çıkar çıkmaz Lewis'e saldırıp alır. Sefer esnasında Hebrides'in tümünü alır, Batı Adalarının kralı Godrod'un oğlu Logmann'ı tutsak alır.

Buradan güneye Galler kıyısına yelken açar ve iki Galler kontu Gürbüz Stout ve Mağrur Hugh'la Menai boğazında bir savaşa tutuşur. Birlikler silahlarını savaşa hazırlarken, Magnus Erlendsson kampın ortasına oturup silahlanmayı reddeder. Kral ona neden boş boş oturduğunu sorunca, karşı tarafta kimseyle bir alıp veremediği olmadığını söyler.

"Bu yüzden savaşmaya niyetim yok" der... Mezmurlar kitabını çıkartıp savaş boyunca mezmur okur, siper almayı reddeder.

Gallerliler çok sayıda birlik kaybedip, sonunda kaçmak zorunda kalır... Bunun ardından Kral Magnus, önceki Norveç krallarının hiçbir zaman ulaşamadığı kadar güneyde olan ve Galler'in üçte birini oluşturan Anglesey'i ele geçirir.[512]

St Magnus krala karşı gelerek sürgüne kaçmış, bir süre Kuzey Galler'de Aziz Asaph Manastırı'nda kalmıştı. Kral ölünce, Aziz Magnus Orkney dönüp, kontluğu geri istemişti ama ona el koyan üvey kardeşi Hakon vazgeçmiyordu. Norveç'in yeni kralı Eystien, iki üvey kardeşi ortak kontlar yaptı. Hikâyenin devamı Pamuk Prenses ve onun kötü Üvey Annesininki gibi. Destan Kont Hakon'u kötülüğün kişileşmiş hali olarak resmediyor. Kral Eystien'in hükmüne boyun eğmeyi reddedip, destanın şöyle tarif ettiği iyi huylu Magnus'a saldırmak için Viking yağmacılarından oluşan bir filo toplamıştı:

Orkney Kontu Aziz Magnus, uzun boylu, güzel, zeki bir görünüşü olan çok seçkin bir adamdı. Katı erdemlere sahipti; savaşta başarılı, bilge, güzel dilli ve yüce gönüllü, eli açık, güzel tavsiyeler veren, çok sevilen bir adamdı. Bilgili ve iyi niyetli adamlarla konuşurken kibar ve yumuşak başlıyken, soygunculara ve Vikinglere karşı ise acımasız ve sertti; kontluktaki çiftlikleri veya başka yerleri yağmalayanların çoğunu ölüme mahkûm etmişti. Katilleri ve soyguncuları tutuklayıp, hırsızlıklar, akınlar ve başka suçlar için fakirler kadar zenginleri de cezalandırmıştı. Hükümleri hiçbir zaman yanlı olmamıştı çünkü onun için ilahi adalet toplumsal üstünlüklerden daha önemliydi. Şeflere ve diğer yüksek mevkilerde olanlara karşı çok cömertken, en fazla fakirlere yardım etmişti. Tanrı'nın emirlerine uyarak yaşadığı, çoğu kısmı insanların gözünden uzak kalan ama Tanrı'nın bildiği, örnek hayatında etten uzak durmuştu.[513]

Böyle bir erdem abidesi, kulağa gerçek olamayacak gibi gelse de hikâye aynen böyle devam ediyor. Kötü Kont Hakon bir toplantı yapıp, Magnus'la barış yapmak istediğini söyler. Magnus'un bütün danışmanları Hakon'a güvenmemesi için onu uyarsa da Magnus bu toplantıya katılmanın görevi olduğunda ısrar eder. Ardından, toplantı için yola koyulduğunda, Magnus'un hikâyesine gerilim eklemek için tanrı bir işaret gönderir:

Egilsay'a doğru yola koyulmaya hazır olduğunda [Magnus'un] iki gemisi ve belli sayıda adamı vardı. Dingin ve pürüzsüz denizde kürek çekerken, birden bir dalga Magnus'un bulunduğu gemiyi aşarak, onun oturduğu yere vurmuştu. Adamlan böyle bir dalganın dingin denizde yükselmesi karşısında şaşırıp kalmışlardı: kimse daha önce böyle bir şey görmemişti; zira derin denizdeydiler.

"Bunun karşısında endişelenmeniz şaşırtıcı değil" dedi Kont, "çünkü sanırım öleceğimi haber veriyor. Kont Hakon hakkın-

daki tahminler doğru çıkacağa benziyor. En iyisi kuzen Hakon'un görüşmede bize karşı tümüyle dürüst olmayabileceğini göz önünde bulunduralım."

Kontun adamları onun yakındaki ölümünü öngörmesinden rahatsız olmuşlardı ve ondan Kont Hakon'a güvenmemesini, emniyeti için dikkatli olmasını istemişlerdi.

Kont "yolculuğa devam" diye yanıt vermişti, "Tanrı'nın istediği gibi olsun her şey."[514]

Tabii ki, kötü Hakon bir baskın planlamıştı; büyük bir Viking kuvvetiyle Magnus'u Orkney'de bir ada olan Egilsay'e götürür ve Orkney şeflerini buraya çağırır. Hakon, Magnus ile güçlerini paylaşmaya hazır olmadığını ve sadece bir kişinin Orkney'i yönetebileceğini söyler. Şefler Hakon'a arka çıkar. Bu nedenle Magnus ilk başta Orkney'i terkedip Kutsal Topraklara hacca gidip, bir daha geri dönmemeyi teklif eder. Reddedilir. Ardından, İskoçya'dan sürgün edilmeyi teklif eder. Bu da reddedilir. Sonraysa, Hakon'un ruhu ölüm suçundan ceza çekeceğine, Hakon'un onu istediği gibi doğrayıp, zindana atmasını teklif eder. Hakon bunu ilk başta kabul eder ancak şefler bu uzlaşmayı kabul etmezler. İç savaşı sonlandırmak ve kendilerini tek bir kontun yönetmesini istemektedirler.

Bu noktada, Magnus toplumun yararı için ölmeye gönüllü olur. Ancak kimse Magnus'u öldürmek istemez. Bu görev kime verilse reddeder ve geriye sadece ahçı Lilolf kalır. Hakon talihsiz ahçıdan Magnus'u öldürmesini ister. Destan şöyle devam ediyor:

Lilolf hüngür hüngür ağlamaya başlar. "Ağlamayı gerektirecek bir şey yok" der Magnus. "Böyle bir davranış onu yapana sadece şöhret getirebilir. Cesur bir insan olduğunu göster ve eski yasalara ve göreneklere uygun biçimde kıyafetlerim senin olsun. Korkma, bunu kendi isteğinin dışında yapıyorsun, bu emri veren senden daha büyük günahkârdır."

Bunun üzerine Kont Magnus tüniğini çıkartıp, ona verir ve ardından dua etmek için izin ister. Kabul edilir, secde eder ve ruhunu Tanrı'ya adayarak, kendisini ona kurban olarak sunar. Sadece kendisi ve arkadaşları için değil, düşmanlar ve katiller için de dua ederek, bütün kalbiyle ona karşı işledikleri suçların hepsini affeder. Tanrı'nın huzurunda günahlarını itiraf ederek, kendi kanıyla ruhunun temizlenmesi için dua edip, ruhunu Tanrı'ya teslim eder. Tanrı'nın melekleri tarafından karşılanıp, cennete huzur içinde götürülmek ister... Bu Tann dostu idam edilmeye giderken, Lilolf'la konuşur.

"Karşımda dur ve kafama bütün gücünle vur" der Magnus, "bir şefin bir hırsız gibi boynunun vurulması yakışık almaz. Yürekli ol, zavallı dostum, Tanrı'ya seni bağışlaması için dua ettim."

Böyle diyerek kollarını açar ve darbe için kafasını ileri uzatır. Ruhu işte cennete böyle göçmüştür.[515]

Magnus ölür ölmez, mucizelere başlamıştı. Birsay'deki mezarı bir hac yerine dönüşmüştü ve burada hacılar dua ederken mezarın etrafında gizemli ışıklar ortaya çıkmıştı. Destana göre "zordakiler onun için dua ederdi ve bunu yapar yapmaz sorunları çözülürdü." Orkney ve Shetland'ın her yerinden insanlar iyileşmek için onun mezarını ziyaret ederlerdi.[516]

Magnus o kadar pöpüler bir İskandinav azizi olmuştu ki o zamanlar Orkney Kontu olan Rognwald 1137'de, kemiklerini saklamak ve onun için dua etmek isteyen hacılara daha fazla yer sağlamak için Kirkwall'e muhteşem bir katedral yaptırmıştı. Taş işçiliğini yaptırmak için Dunham'dan Mason getirdiği söylenir. İskoç Kara Haçı kaybolmuş olsa da Magnus'un kutsal emanetleri reformasyondan zarar görmeden çıkmayı başarmıştı. Aziz Magnus'un hayatını yazan Iain Macdonald şöyle diyor:

1919 yılında katedralin koro yerinin güney tarafındaki pa-

yandanın taşında insan kalıntıları bulunmuştu; kafatası Egilsay'de Magnus'un aldığı ölümcül yaralarla uyuşmaktaydı. Kutsal emanetler şu an bulundukları yere geri konulmuştu.[517]

William, Orkney kontlarının bu mirasını duyduğunda, Magnus İskoç olsa ve Aziz Magnus Katedrali Midlothian'da olsa, buranın hacılar için odak noktası olarak ne kadar yararlı olabileceğini anlamış olmalıydı. Böyle bir yer İskoçya'daki siyasi belirsizlik döneminde alternatif bir siyasi güç odağı olabilirdi. Iain MacDonald Aziz Magnus Tarikatı'nın, kuzey topraklarında gerçekleşen bir tutum değişikliğini temsil ettiğini söylüyor:

Magnus'un şiddeti... ve kendi sonunu getiren Viking yaşam tarzını reddetmesi... onu aziz olarak üne [kavuşturmuştu]. Savaşa ve kana susamışlığa karşı çıkmasıyla Magnus'un şehitliği zamanı için çok canalıcı ve anlamlı olan bir yön seçmiydi. Daha medeni olan yeni Hıristiyanlık tarzının hâlâ sağlam bir tabanı yoktu ve Magnus'un zamanında bile, "uzun zamandır putperestlikle yan yana giden kötülüklerin kökünü kazımak" için uğraşılmıştı. Bunlar toplumun köklerine, geleneklerine ve göreneklerine kadar işlemişti; ve pagan tann ve kahramanlarının itibarlarını koruyan şarkılar ve geleneklerle desteklenen eski korsanlık ve yağmacılık huylarından uzaklaşılmıştı. Bu yüzden Magnus'un ölümü yeni tür bir gücün, hükmetmek için iyileştirip, yardım eden bir gücün ortaya çıkışıydı.[518]

Malcolm Canmore ve Aziz Margaret'in oğlu Kral Edgar'ın İskoç sarayında, Magnus eğlendiriliyor hatta ona saygı gösteriliyordu. Ancak Willie Thompson bu bağlantının daha toplumsal olduğunu düşünüyor:

Magnus'un İskoç Kralı için yararlılığı siyasiydi, dini değil. Magnus, İskandinavlar için sorun yaratıp kendi nüfuzları-

nı atırmak için İskoç krallarının yönlendirdiği, bölünmüş bir kontluğa sahip eski bir soydan geliyordu. İlk adım olarak, Magnus, görünüşe göre çoğunluğun oyuna sahip olduğu Caithness'in kontu olmuştu.[519]

William, amcası David'in elinden Orkney'i alma şekliyle siyasi bir fırsatçı olduğunu kanıtlamıştı. Orkney Kontu olarak atandığı sırada kontluğun geçmişini ve geleceğini irdelerken, iki krallığın da zayıf olduğu bir zamanda Danimarka ve İskoçya arasında anahtar bir konuma sahip olduğunu farketmiş olmalıydı. Bunun dışında kutsal emanet ve mabetleri kullanmanın geçmişte İskoçya krallığının işine yaradığını da anlamış olmalıydı. Bunun yanında büyük ihtimal İskoçya'da güçlenen kolej kilisesi kurma trendini de farketmişti; kendi yaşam süresinde bunlardan tam on iki tane inşa edilmişti.[520]

Siyasi bir araç olarak bir aile mabeti çok faydalı olabilirdi; özellikle de onunla bağlantılı güçlü bir yönetici soyuna dair güçlü bir efsane varsa. Dunfermline ve Holyrood bunu açık bir şekilde göstermiştir. Ancak 1446'da, kırk iki yaşında olgun ve siyasi gücünün doruğunda bir adam olarak William'ın kendisini içinde bulduğu koşullar, onun için müthiş bir fırsat sunmuştu. İskoçya'nın çocuk yaşta bir kralı ile aralarında kavga eden ve sevilmeyen bir dizi naibi vardı. Danimarka ise neredeyse batmıştı. Ancak William gücüne güç katıyordu.

Danimarka'da göreve atanırken resmi olarak Magnus mabedinin mülkiyetini almıştı ve sarayı Kirkwall'de, Aziz Magnus Katedrali'nin yanında bulunan Orkney Piskoposu ona saygılarını sunmuştu. William çabuk davranıp, Aziz Magnus'un hamiliği rolünden faydalanarak Papa'dan Roslin'de İskoç köklerini şereflendirmek için benzer bir yapı inşa etme izni istedi.

Biri İskoçya'nın kuzeyinde, diğeri güneyinde sadakat için iki etkileyici manevi odak noktasının sağladığı siyasi olanaklar, şimdi benim için olduğu kadar William için de açık olmalıydı.

Yani tarihsel bağlamlarında eylemlerini ayrıntılı bir şekilde incelemem, onun Roslin Şapeli'ni genelde ileri sürülenlerden farklı bir amaçla inşa etttiğini öneriyordu. William'ın yaptıklarını daha fazla incelemek daha fazlasını açığa çıkartabiliecek miydi?

Bir Taca, Bir Taca, Krallığım Bir Taca!

William Orkney Kontu olarak atandıktan kısa süre sonra, Douglas Kontu genç II. James'in naibi olarak İskoçya'da iktidarı ele geçirdi ve İngiltere Kralı VI. Henry'ye yeniden savaş açtı. 1448'de William, *Ulusal Biyografi Sözlüğü*'nde gördüğümüz gibi İskoçya'nın savunmasına katılmıştı. İngilizler püskürtülmüştü. II. James 1460'da reşit olduğunda kontrolü eline almaya başlamıştı. Aynı sene William, Lord St Clair yapıldı ve yeni kraldan Fife'da yeni topraklar aldı; bu, James'in onu Douglas Kontu'na karşı bir destekçi olarak gördüğünü öneriyor.[521]

William artık kırk beş yaşındaydı, çok sayıda arazisi vardı ama doğrudan bir varisi yoktu. Böyle düşünüldüğünde, onun bir eş almaya karar vermesi pek şaşırtıcı değildir. Şaşırtıcı olan onun eş olarak iki kez dul kalmış, kırklarında zengin bir kadın olan Buchen Kontesi'ni seçmesiydi. William onunla 1450 yılında evlenmişti ve hemencecik iki çocuk yapmıştı -bir kız, Elizabeth ve bir oğlan, Henry- ancak kadın Henry'yi doğururken ölmüştü. Daha önce Elizabeth'in 1449'a kadar İskoçya naibi olan beşinci Douglas Kontu Archibald'ın kız kardeşi olduğundan bahsetmiştim. Yani görünüşe göre William'ın onunla evlenme amacı romantik bir sevdadan ziyade ondan çocuk yapmaktı; böylece güçlü Douglas ailesiyle bağ kurarak varislerine İskoçya tacı üzerinde hak verecekti.

William, merhum eşinin ikinci dereceden kuzeni olan II. James'e yardım ederek mevkisini sağlamlaştırmaya devam etmişti. 1445'te Caithness Kontu yapıldı. 1454'te İskoçya Şansolyesi olmuştu ve bu makamı 1458'e kadar elinde tutmuştu. Ja-

mes'in etrafında daha fazla destekçiye ihtiyacı vardı çünkü 1452'de Stirling Kalesi'ndeki bir yemek sırasında kendi eliyle Sekizinci Douglas Kontu William Douglas'ı öldürerek Douglas ailesiyle büyük bir iç savaş başlatmıştı. William'ın, Elizabeth'le evliliği yoluyla iki tarafla da bağı vardı ve daha belli olmayan kazanan tarafı tutmak işine gelecekti.

William ancak 1456 yılında, İskoçya'da geniş arazileri ve taç üzerinde hakkı olan bir oğlu varken, Roslin Şapeli'nin inşasına başlamıştı. Elli iki yaşına gelmiş olsa da yeniden evlendi. Bu sefer yirmilerinin başlarında bir eş seçti. Belki de bu romantik bir evlilikti çünkü ikinci karısı Marjory Sutherland adında Dunbeath'li çekici genç bir hanımdı. Sonraki yirmi yıl içinde, William yetmiş iki yaşında iken doğum sırasında ölene kadar dört çocuk daha yaptı (bu da toplam varis sayısını altıya çıkarmıştı: üç oğlan üç kız). Marjory'den olan çocukları Eleanor, Catherine, Oliver ve William'dı. Henry ikinci Lord Sinclair olmuştu ve kardeşi İkinci Caithness Kontu William'dan yirmi beş yaş büyüktü.

Norveç Yıllığı diye bilinen Hebrides'in kira ücreti nedeniyle II. James ve Danimarka Kralı Christopher arasındaki ilişki kötüleşiyordu. Fransa Kralı, Danimarka ve İskoçya kralları için 1457'de Paris'te yapılacak bir barış konferansı düzenledi ancak bu gerçekleşmeden William diplomatik bir olay çıkarmayı başarmıştı. Willie Thompson bunun iki devlet arasındaki gerilimi artırmak için kasıtlı olarak yapıldığına inanıyor:

> *Danimarka'ya, yurduna, karısı ve ailesiyle dönmekte olan, kraliyet ve kilise kiralarını taşıyan İzlanda Valisi Bjarn Thorleifsson, fırtına nedeniyle sığınmak zorunda kaldığı Orkney'de esir alındı. Bu olay Kont William tarafından İskoçya ve Danimarka arasındaki ilişkileri bozmak için yapılmış kasıtlı bir kötülük gibi görünüyor.*[522]

William'a sadece İskoçya Kralı II. James ve Danimarka Kralı Christopher tarafından toprak verilmemişti, ayrıca kendisi de

toprak alıyordu ve ilk karısı Elizabeth'den, Buchan, Mar ve Nithsdale Kontluklarını içeren geniş topraklarla birlikte Sınır Koruyuculuğunu miras almıştı. 1451'de William'ın İskoçya, Orkney ve Shetland'da İskoç Krallarından sahip olduğundan daha fazla toprağı vardı. O halde neden genç Danimarka Kralı Christian ile İskoç Kralı'nın arasını bozmak istemişti? II. James'in Orkney ve Shetland'ı İskoçya krallığına ilhak etmek istediğinden şüphelenmiş gibi görünüyor. Ve bu konuda haklıydı da, ancak James bunu yapacak kadar yaşamamıştı (1460 yılında Roxburgh kuşatmasında ölmüştü). Bu olduğunda oğlu III. James sekiz yaşındaydı ve bu yüzden İskoçya, kralın çocukluğu boyunca bir kez daha bir fetret devrine girmişti.

İlk başta işler William için iyiye gidiyordu. Kolej Kilisesi'nin inşası iyi gidiyordu, zengin ve güçlüydü, yetki alanı William'ın muhteşem kilisesini inşa ettiği Roslin'i kapsayan St Andrew Piskoposu'nun desteğine sahipti. St Andrew Piskoposu Kennedy, II. James'ten dul kalan Guelder'li Kraliçe Marie ile beraber naipti. William, Piskopos Kennedy'nin yakın siyasi danışmanı oldu ve II. James öldükten bir yıl sonra çok hassas bir görev olan İngiltere elçiliğine atandı.[523] Kolay bir iş değildi çünkü İngiltere, Gül Savaşları'nda zirveye ulaşmak üzereydi ve VI. Edward yakında İngiltere Kralı olacaktı. Bundan kısa süre sonra, VI. Edward Douglas ailesi ve Adalar Lordu diye de bilinen Ross Kontu John MacDonald ile İskoçya'yı bölüşüp, küçük III. James'ten kurtulmak için bir anlaşma yaptılar.

İskoçya krallığı ile Danimarka'nın arasını bozma çabalarının hemen arkasından yaptığı ziyaretin zamanlaması, onun bunda bir parmağı olabileceğine işaret ediyor. Bunun amacı, İskoç Krallığını ortadan kaldırıp, İskoçya'nın güneyini İngiltere'ye, Hebrides'i Douglaslara feda edip, Kirkwall'dan Roslin'e uzanan kendisine ait bağımsız bir krallık kurmak olabilirdi.

Piskopos Kennedy üzerinde sahip olduğu nüfuzdan faydalanarak, William, Danimarka ile yapılan anlaşmalarda ağır şart-

lar dayatabiliyordu. Norveç Yıllığı sorununun çözüm yolu olarak III. James ve Danimarkalı Margaret'ın evliliği önerilmişti. II. James'in ölümünden sonra, William, yıllık borçların tamamının iptal edilmesi, Orkney ve Shetland'le beraber İskoçya'ya Margaret'in evliliği için 100 bin kron verilmesini içeren şartları dayatmaya devam etmişti. Willie Thompson, bu şartların anlaşmanın reddedilmesiyle veya tam da William'ın istediği gibi ertelenmesiyle sonuçlanacağının açık olduğunu belirtiyor.[524] Thompson, 1461'de Kral Christian tarafından Danimarka'ya çağrıldığında William'ın Orkney'de yaşadığını ve faal olduğunu ancak Orkney'i Ross Kontuna karşı savunmakla meşgul olup, onunla hassas müzakereler yaptığını iddia ederek Danimarka'ya gitmeyi reddettiğini söylüyor.

Bu, İngiltere'deki hassas müzakerelerinden hemen sonra gerçekleştiğinden, onun Ross Kontu John ile münakaşa etmekten ziyade Ross ve İngiltere Kralı IV. Edward ile İskoçya krallığını paylaşmak için anlaşma yapıp yapmadığını merak etmedim değil. Ross Kontu bundan önce II. James'e karşı bir ayaklanma düzenlemişti ve neredeyse başarılı olmuştu. Batı Adaları Kontluğu inatla İskoç krallığından bağımsız olmuştu. İskoç krallığına karşı devamlı bir tehdit teşkil etmişti. Eğer Ross ve İngiltere Kralı güney İskoçya'yı ve Batı Adalarını aynı anda alabilseler, William doğu İskoçya'daki topraklarında kendisininin kral olduğu yeni bir krallık kurabilmek için uygun bir konumda olurdu.

Son Savaş

William için durum iyi gözüküyordu. Güçten düşmüş İskoç krallığının tacını alıp, onu Nithsdale, Caithness, Orkney ve Shetland'daki topraklarıyla birleştirip, Orkney ve Shetland'ı Danimarka'dan alabilecek bir siyasi konuma ulaşmıştı. Ancak bu olmayacaktı. William fikirlerini eyleme dönüştüremeden 1463 yılında Kraliçe Marie ölmüştü. Pek geçmeden, Piskopos Ken-

nedy'nin yerine İskoçya Büyük Mabeyincisi olan Lord Robert Boyd (İskoçya tahtı için, krallığın bölüştürülmesini içermeyen kendine ait planları vardı) geçmişti. Bu noktada işler William için kötüye gitmeye başlamıştı. William'ın büyük oğlunun İskoçya tahtı üzerinde çok daha fazla hakkı vardı ve William'ın III. James'ten de Robert Boyd'dan da daha fazla toprağı vardı. Nitekim Boyd Klanı'nın websitesi Robert'in emellerini gizlemiyor:

> *Lord Boyd, Büyük Mabeyinci makamını 1466'dan 1469'a kadar elinde bulundurdu; kardeşi Drumcol'lu Sir Alexander Boyd, genç kralın şövalyelik antremanlarının eğitmeni oldu; Robert'ın oğlu Thomas Boyd kralın kız kardeşi Mary ile evlenerek, "Arran Kontu" unvanını aldı. 1469'da on sekiz yaşındaki kral ile on yaşındaki Danimarka ve Norveç prensesi Margaret'ın evliliklerini ayarladı. Drahomanın parçası olarak Orkney ve Shetland adaları İskoçya'ya geçti.*
>
> Boydlar İskoçya'daki en güçlü ve nüfuzlu ailelerden birisi oldu. Bu güç artışı, İskoç soylulan arasında onlara karşı birtakım güçlü ve kıskanç düşman kazandırdı.[525]

William şüphesiz bu "güçlü ve kıskanç düşmanların" arasındaydı ama olaylar onu geride bırakmıştı. III. James kendi krallığının kontrolünü alacak yaşa gelmek üzereydi ve Boyd ailesinin tehditkâr amaçları onu hareket etmeye zorlamıştı. Boyd Klanı'nın websitesi onların bakış açısından olayları anlatıyor:

> *III. James büyüyünce Boyd'un düşmanları onlara karşı komplo kurmaya başladılar ve en sonunda genç kralı Boyd'un amacının İskoçya tahtının kendisi olduğuna ikna ettiler. 1496'da üç Boyd da, ihanet suçlamalarından Kralın ve Edinburgh'taki meclisin huzuruna çıkmaya çağrıldılar. Alexander bu suçlamaları kabul etti, suçlu bulundu ve boynu vuruldu. Robert İngiltere'ye kaçtı ve yokluğunda ölüme mahkûm edildi, asaletinden ve topraklarından mahrum bıra-*

kıldı; bu sırada Avrupa'da olan Thomas ise sürgünde kaldı. Kralın kız kardeşiyle olan evliliği III. James tarafından iptal edildi.[526]

James artık İskoçya'nın hakimiyetini sağlamlaştırmıştı ve James ile Robert arasındaki savaş sırasında William, Orkney ve Shetland kontluklarını 1471'de James'e teslim etmeye zorlanmıştı. William St Clair altmış yedi yaşında, yeni Kuzey İskoçya Krallığı'nın kralı olma hayallerinin suya düştüğünü görmüştü. Orkney ve Shetland en sonunda Danimarka'dan alınmıştı, ancak bunu Robert Boyd gizliden gizliye yapmıştı - parasız kalmış Kral Christian'ın ödeyemediği Prenses Margaret'in drahomasının parçası olarak adaların III. James'e ipotek ettirilmesini kabul etmişti.

İngiltere Kralı Edward ile Adalar Lordu John MacDonald'ın İskoçya'nın büyük kısmını ilhak etme tehditi boşa çıkmıştı. James, John Macdonald'ın 1462'de imzaladığı anlaşmayı (III. James'i tahttan indirmenin karşılığında, Adaların Lordluğu için Edward'a bağlılıkla yükümlü kılıyordu) keşfetmiş ve onu hainlikle suçlamıştı. MacDonald'ın topraklarının büyük kısmına James tarafından el konulmuştu ve Adalar Lordu unvanını İskoç krallığı geri almıştı. John MacDonald Hebrides'ın dışına sürgüne kaçmıştı. William, yeni güce gelen İskoç Kralı tarafından, potansiyel müttefiklerinden ve kuzeydeki önemli unvanlarından yoksun bırakılmıştı.

William'ın hayatındaki bütün olaylar onun siyasi bakımdan gerçekçi olduğunu gösteriyor. Taç için şansını kaybetmişti ve III. James zamanındaki karmaşayı tamamen kontrolü altına almıştı. William yararcı bir yol izleyerek James'in yeniden sadık bir yandaşı olmuştu. Edward'la (York'lu Richard'ı idam ederek İngiltere'nin tartışılmaz kralı olmuştu) süregelen sorunları çözmek için İngiltere'ye temsilci olarak gitme görevini almıştı. İskoçya krallığının bir görevlisi olarak son resmi eylemi bu olmuştu.

İngiltere'den geri döndüğünde, William yetmiş yaşındaydı. Roslin'e çekilip son yıllarını daha fazla varis yapmakla geçirmişti. 1475'te yetmiş bir yaşındayken ikinci oğlu Oliver, bir yıl sonraysa büyük oğluyla aynı isme sahip üçüncü oğlu William doğmuştu. (Aynı isimli bu iki çocuğu duyduğumda, onun yaşlılık nedeniyle unutkanlaşmış olduğunu düşünmeden edememiştim; ancak görünüşe göre Orta Çağ'da birden çok çocuğa, farklı unvanları olduğu sürece aynı ismi vermek yaygın bir uygulamaydı, bunun sık gerçekleşen çocuk ölümleriyle ilgisi olabileceğini düşünüyorum.)

III. James'in (tacına yönelik bütün eski tehditleri sistematik bir şekilde ortadan kaldırıyordu) William üzerindeki siyasi baskısı Caithness Kontluğu'nu yeni doğan oğluna, Roslin Baronluğu'nu Oliver'e, Fife Lordu St Clair unvanını ise en büyük oğluna bırakmasına neden olmuştu. İmparatorluğu öyle küçük parçalara ayrılmış şekilde ölmüştü ki bir daha asla İskoçya Krallığı için bir tehdit olmayacaklardı. *Orkney Tarihi*'nde Willie Thompson William'ın St Clair imparatorluğunu bıraktığı konumu şöyle özetliyor:

> *Kont William'ın ölümü... büyük Sinclair imparatorluğunu ilerleyen bir çözülüş halinde [bırakmıştı]; aile geri dönülmez bir şekilde [üç oğlu tarafından kurulan], Ravenscraig, Roslin ve Caithness olarak üç ana aileye bölünmüştü... ve bir düzineyi aşkın Orkney'de toprağı olan bağımsız küçük soylar ortaya çıkmıştı.*[527]

1544 yılında İngiltere Kralı VIII. Henry, Roslin Kalesini yaktı; 1611 yılında ise St Clair gücünün başka önemli bir simgesi Kirkwall Kalesi yerle bir edildi. Roslin Şapeli bakımsızlığa terkedildi ve ancak 1736'da restore edildi. Ama William hiç olmazsa öldükten sonra, Roslin Şapeli'ne gömülen ilk ve büyük ihtimal en efsanevi St Clair olarak Roslin Şapeli'ni ünlü bir kabir kilisesine dönüştürmüştü.

Nitekim, William'ın siyasi kariyerine dair incelemem, eylemlerini ve olası amaçlarını ayrıntılandırsa da beni başka bir bulmacayla baş başa bırakmıştı. William St Clair nasıl bir insan olursa olsun, Süleyman Tapınağı'nı uzaktaki bir İskoç tepesine yeniden inşa etme düşünü kendi başına gerçekleştiren bir hayalperest olması pek olası değildi. (Önceki incelemelerimden bildiğim üzere Roslin *tam da* böyle bir yapıydı.) Şapelin altında çok daha büyük, haç şeklinde bir kilisenin temellerinin keşfedilmiş olduğu efsanesi ayrıntılı bir araştırmaya dayanamıyor. Rossyln'in bulunduğu yerde temellerin olduğu kesin ama kökenleri 1877 gibi eski bir tarihte *Edinburgh Antikacılar Topluluğu* konferanslarında açıklanmıştı:

> *Rossyln'de o zamanlar tek kilise olan Aziz Matta'nın kontun ilk evliliğinin yapıldığı yer olması gerektiği bilinmektedir. Temelleri birkaç kez [Rosslyn'deki] mezar kazıcılar tarafından ortaya çıkartılıp, üzerine haçlar ve kılıçlar kazınmış eski taş parçaları bulunmuştur. "William de Saincler" yazılı bir tanesi şapel arazisinin girişinde, bir başkası bahçede bulunmaktadır; iki yıl önce çıkartılmış olup, büyük kısmı bozulan üçüncüsü ise mezar taşı olarak kullanılmaktadır. Eski kilisenin temelleri yerin çok altında olmasa da bölgenin ayrıntılı bir şekilde incelendiğine dair bir kayıt yoktur.*[528]

Dış görünüşüne rağmen Rosslyn Şapeli aslında, pek çok başka yazarın ileri sürdüğü gibi daha büyük bir projenin bitmemiş kalıntıları değildir. Sadece Aziz Magnus mabedini tamamlayıp güçlendirme ve sahibine çok sevilen yapılarla ilişkilendirilme yoluyla gelen dünyevi güç kazandırma amaçıyla siyasi araç olarak tasarlanmış bir St Clair mabedidir. Cambridge Üniversitesi'nde jeolog olan Jack Millar, Şapeli 1996 yılında incelemiş ve şöyle demişti:

> "Batı duvarının bir harabenin kopyası veya daha büyük bir binanın bitirilmemiş parçası olduğu tartışmasına gelirsek"

dedi Jack, binanın Kuzeybatı tarafına işaret ederek "ben derim ki tek bir olasılık var... o da batı duvarının süs (folly) olduğudur."[529]

Ben, William'ın önderliği için manevi bir odak noktası yapma düşüncesinde olduğuna inanıyorum. Binanın yapımını karşılayacak kadar para kazanmış olduğu kesindi. Ama böyle yüksek seviyede bir simgeciliğe sahip olan şapeli gerçekte kim tasarlayıp, yapımını denetlemişti?

Bu hâlâ bir muammaydı. Bu iş William'ın kapasitesinin çok üstünde gibiydi.

Sonuç

On ikinci Roslin Baronu William St Clair, hayatını güç ve nüfuz arayışına adamıştı. Hünerli bir siyasetçi ve diplomat olmuş, Norveç, İskoçya ve İngiltere'yi kendi çıkarı için birbirine düşürebilmişti. İskoçya'nın Kader Taşı'nı kaybetmesine, Holyrood Manastırı'nı nasıl kullandığına; amcası David'den Orkney Kontluğu'nu geri almak için yaptığı başarılı olan girişimi sırasında Aziz Magnus Tarikatı'na olan ilgiye bakarak kutsal emanetlerin önemini öğrenmişti.

William, ailesinin İskoçya krallığı üzerindeki hakkını artırmak için Roslin'e kendi aile mabedini inşa etmeye karar vermişti. İskoçya tahtına ulaşması pek mümkün olmadığından İngiltere Kralı IV. Edward ve John MacDonald ile İskoçya'yı bölüşmeye çalışmışlardı; buna göre güneydeki toprakları İngiltere Kralı IV. Edward, Batı Adalarını Adalar Lordu ve Ross Kontu John MacDonald, kendisi ise Shetland ve Orkney'ye ilaveten İskoçya'nın Lothian'dan Caithness'e olan kısmını alacaktı. Roslin (artık Rosslyn) Şapeli'nin büyük kısmı bu plan suya düşmeden önce yapılmıştı.

Yine de, burası hâlâ esin kaynağı bir mabettir ve görünüşe göre William'ın hünerlerinin çok ötesindedir. Bu yüzden şu soru hâlâ cevaplanmamıştır: Roslin'i kim bu kadar iyi şekilde tasarlayıp, inşa etmiştir? Bunu keşfetmek için, Roslin Şapeli'nin ve gizemlerinin gerçek hikâyesini gün ışığına çıkartmamız gerekiyor. Sayfayı çevirin ve bu manevi gizemden bir parça almak için bana katılın.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tapınak ve Kamuoyu Yönlendiricileri

Orta Çağ'ın Süleyman'ı

Günümüzde Rossyln diye bilinen Roslin Şapeli, yaratılan en ilgi çekici yapılardan biridir. Efsane kaynağı olarak güçlü bir odak noktasıdır. Ancak şapel inşacısı William böyle esin kaynağı bir binayı nasıl yaratmıştı? Yapımının üzerinden bir milenyumu aşkın süre geçmesine rağmen hâlâ kitlelerin hayal gücünü esir alıyor. Hâlâ efsanelerini tekrarlayıp, içindeki motifleri yorumlamaya çalışan kitaplar yazılıyor. Taş işçiliğine hayret edip, manevi havasını solumak için hâlâ hayran toplulukları kuyruklar oluşturuyor. Azımsanamayacak bir başarı bu. Ve akla bunun nasıl gerçekleştiği sorusunu getiriyor. William bu hünerleri nerede öğrenmişti? William ve şapeli hakkında daha fazla şey öğrenmem gerekiyordu.

Hiram Anahtarı'nda ifade ettiğim şapel hakkında şöyle bir görüşüm vardı:

> *Rossyln, Hirodes Tapınağı'nın manevi bir yorumudur... ancak Kudüs'teki harabelerin serbest bir yorumu değildir; temelin planı söz konusu olduğunda, çok dikkatli bir şekilde kopyalanmıştır. Büyük batı duvarının bitirilmemiş kısımları oradadır; ana duvarlar ve sütunların dağılımı neredeyse aynıdır ve Boaz ve Jachin sütunları, Tapınak merkezinin tam doğu ucundadır.*[530]

Ama şimdi bir sorunum vardı; William St Clair'in hayatı hakkında yaptığım ayrıntılı inceleme, onun böylesine esin kaynağı olan bir mabet yaratabilecek derinlikte bilgileri olduğunu gösteren bulgular keşfedememişti. Roslin, ilk oyulduklarında olduğu kadar günümüzde de insanlara güçlü ve aracısız şekilde etki eden bir simgeler çeşitliliğine sahipti. Eğer William, St Clair soyunun en üstün özelliklerini sergileyip, yeni efsaneler esinleyerek ailesinin efsanevi şöhretini artırmak için bir kabir mabet yaptırmak istemişse, bina bunda başarılı olmuştu. Ama binayı onun için kim tasarlayıp, inşa etmişti?

Machiavelli'nin Çırağı

Tarihçi Peder Hay, yaklaşık 1700 yılında, Kont St Clair'in Masonlarına tahta kalıplar yaptırttığını ve tasarılar taşa oyulmadan önce onları şahsi olarak onayladığını yazmıştı.[531] Bu, onun hem inşaattaki simgeler hakkında ayrıntılı bilgilere hem de işçilerin hünerine değer biçme becerisine sahip olduğunu öneriyor. William'ın gelişmiş siyasi özelliklerine bakarken sanatçı tarafını atlamış olup olmadığıma bakmaya karar verdim. Willie Thompson ilk uğrağımdı, zira *Orkney Tarihi*'nde William'ın Fransa sarayında İskoç Kralı'nın şahsi temsilcisi olduğu sırada şövalyelik üstüne yazılmış bazı Fransız yapıtlarının İskoççа çevirilerini ısmarlamış olduğunu belirtmişti.

I. James'in hayatı boyunca Kont William önemli bir kişi olmuştu. İskoçya Amirali (ailesi için soydan geçen bir makam olmaya başlamıştı bu) sıfatıyla kralın kızını veliahtla evliliği için Fransa'ya götürüp, törende İskoç Kralı'nı temsil etmişti. Bundan sonra bu tür kibar vesileler konusunda uzman olarak görülmeye başlanmıştı; II. James ve Guelders'li Mary'nin evliliğinde kâhya olmuştu. şövalyeliğe duyduğu yakın ilgi, o çağ için karakteristikti ve İskoççа'ya *The Buke of Law of Armys* (Orduların Yasası Kitabı) ve *The Buke of Ordre of Knychtede* (Şövalyelik

Örgütü Kitabı) diye çevrilen iki Fransızca denemenin çevirilerini ısmarlamıştı.[532]

İskoç Metin Topluluğu (Scottish Text Society) bu kitapları Jonathan Glenn tarafından baskıya hazırlanan üç ciltlik bir edisyon halinde yeniden basma aşamasındadır. Bu kitap dizisinin girişi şöyle:

> *1456 yılında Roslin kalesinde, Sir Gilbert Hay o zamanlar İskoçya Şansölyesi olan Orkney ve Caithness Kontu William St Clair için Avrupa'da çok satan üç kitap çevirmişti. Hay'in düzyazı üslubu ve asıllarını yorumlayışı bu çevirileri kendi başlarına ilgi çeken yapıtlara dönüştürmüştür.*[533]

İlk kitapta (bunu yazarken daha yayımlanmamıştı) Sir Gilbert, onun kaynakları ve dil kullanımı hakkındaki açıklamalar ile birlikte sözlük ve dizin olacak. (2005'te yayımlayan) ikinci kitap *The Buke of the Law of Armys*'in[Orduların Yasası Kitabı] metnini içeriyor; bu kitap "Avrupa'da ünlü olan, savaşın ilkeleri üzerine yazılmış bir denemedir. Kendine saygısı olan her soylunun kütüphanesinde bulundurmak isteyeceği bir talimatlar ve bilgiler hülasasıdır." (William konusunda çizdiğim gözü taçta olan hırslı soylu tablosuna tam oturmaktadır bu.) Üçüncü kitap sadece *The Buke of the Ordre of Kynchtede*'yi [Şövalyelik Örgütü Kitabı] değil, *The Buke of the Gouernaunce of Princis*'i [Prens-Yönetimi Kitabı] de içermektedir. İlki, aslı Katalanca olan İspanyol gizemci filozof Ramon Lull'un yazdığı bir şövalyelik el kitabının Fransızcasından Gilbert Hay tarafından yapılmış bir çevirisiyken; ikincisi *Secreta Secretorum*'un [Gizlerin Gizi] bir uyarlamasının Fransızcasının çevirisidir; "prenslere öğütler" geleneği içerisinde anahtar bir kitaptır bu.[534] *Secreta Secretorum* yönetim bilimi konusundaki bir kitaptır ve sözde Aristoteles tarafından Büyük İskender'e Pers seferinde kılavuz olması için yazılmıştır – bu kitabın tamamı internette bulunabilir.[535] Eğer okursanız, bu kitabın nasıl kral olunacağı ve bir krallığın denetiminin

nasıl sağlanacağı konusunda bir kılavuz olduğunu göreceksiniz. Belki de William'ın sanatsal Fransızca kitaplara olan ilgisi, Willie Thompson'ın ona atfettiği şövalyelik aşkından ziyade siyasi egemenliğin doğasını anlama arzusundan kaynaklanıyordu.

The Buke of the Law of Armys'in girişi bize önemli bir bilgi veriyor. Gilbert Hay'i "chaumerlayn umquhyle to the maist worthy King Charles of France" [çok değerli Fransız Kralı Charles'ın bir zamanlarki mabeyincisi] diye tarif ediyor; o sırada, 1456'da, Gilbert Hay İskoçya'da "Rosseyln Kalesi'nde" yaşıyordu ve Şansolye Orkney ve Caithness Kontu William için çalışıyordu.[536]

Bir krallığın nasıl alınacağı konusundaki bu ders kitaplarını çevirmesi için Hay'i görevlendirdiği sırada, William St Clair, önceki bölümde gördüğümüz gibi, İskoçya'daki en güçlü soyluydu. Douglas ailesinin kızıyla olan evliliğini kullanarak, İskoçya hiyerarşisinin yukarılarına tırmanmıştı. Orkney, Shetland ve Caithness'in kontrölüne sahipti ve ana iktidar üssü Roslin yeni kasaba yapılmıştı. (Bu yerel özgürlüğün etkisi, William'ın siyasi statüsünü yükseltmek olmuştu, çünkü artık kasabayı yönetecek vatandaşları atayıp, denetleyebiliyordu.) Daha yeni İskoçya tahtına oturacak yaşa gelen II. James, Douglas ailesine karşı harekete geçmeye başamıştı ve bu, Willie Thompson'un belirttiği gibi William'ın işine geliyordu:

> *II. James, çocukluğu sırasında fazlaca güçlü olan Douglas ailesini acımasızca yok etmeye başlamadan önce, Kont William'ın ilk karısının ölmesi, tehlikeli olabilecek Douglas bağlantısından kurtulmasını sağlamıştı. Doğru anda bağlarını keserek, William, Douglasların çöküşünden zayıflamış olmaktan ziyade güçlenmiş olarak çıkmıştı. "Büyük top"u (büyük ihtimal Mons Meg'i) kuşatma için Douglas Kalesi Threave'e götürme görevini almıştı. Ertesi senelerde o ve Pisko-*

pos Kennedy genç kralın baş danışmanları olarak tanınıyorlardı ve 1453'te Kont William İskoçya Şansölyeliği'ne atanmıştı.[537]

William'ın bu tarihte de, Roslin'de merkezi bir kolej kilisi yapmak için papalık izni vardı ama yapımına daha başlamamıştı. Efsanelerin ve kutsal emanetlerin etkisini, siyasi gücü artırmak için binanın yapısında nasıl kullanacağını bilen bir inşaat ustasına ihtiyacı vardı. William tam bu zamanda Fransa Kralı VII. Charles'ın eski mabeyincisini, krallıkları ele geçirmeye ve elde tutmaya dair siyasi kuramlar üzerine yazılmış en önemli üç kitabı çevirmesi için görevlendirmişti.

Gilbert Hay Temmuz 1430'da VII. Charles taç giyerken Reims'daydı.[538] Babasının ona Troyes Antlaşması'yla yasakladığı tacı ele geçirişini meşrulaştırmak için Jeanne d'Arc'ın desteğini kullanmakta Charles'ın ne kadar başarılı olduğuna tanık olmuştu. Bu arada, William St Clair 1436'da Prenses Margaret'ı veliahtla (sonraki XI. Louis) evlenmesi için Fransa'ya götürdüğünde bir süre sarayda kalmıştı. "*Rossyln Kalesi: Geçmişteki ve Günümüzdeki Binaları*" (Rosslyn Castle: Its Buildings Past and Present) adlı denemesinde Andrew Kerr, o tarihlerde Fransız kültürünün William üzerindeki etkisi hakkında şöyle diyor:

Sir William St Clair bir süreliğine Fransa'da kalmıştı ve ülkenin sarayı ve soylularıyla yakın ilişki içindeydi. Bu sayede gözlem yapmak için bolca fırsatı olmuştu ve şüphesiz hayattayken Rossyln'in konut düzenlemelerinde ve binalarda gözlemlediğimiz bir zevk kazanmıştı.[539]

O zaman, William'ın Fransızca dilindeki devrimsel, kral heveslilerine yardımcı kılavuz kitapları çevirmesi için işe aldığı bu eski Fransız mabeyincisi kimdi? *Britannica Ansiklopedisi* Sir Gilbert Hay'i "Düzyazı çevirileri edebi İskoç düzyasının günümüze kalan en eski örnekleri olan İskoçyalı şair ve çevirmen" olarak nitelıyor.[540] 1403 yılında doğmuştur, yani William'la aşağı yuka-

rı aynı yaştadır; ancak o 1418 ve 1419 yıllarında St Andrew Universitesinde okumuş bir âlimdir. William için yaptığı Fransızca çevirilerin dışında, Büyük İskender'in siyasi bir biyografisi olan *The Buik of Alexander the Conquerour*'ı yazmıştır.[541]

Hay iktidarın siyasi olarak yönlendirilmesi konusunda uzmandı ve (Jeanne d'Arc döneminden kaynaklanan) siyasi mevkileri desteklemeye ve krallıkları ele geçirmeye yarayan yeni kutsal emanet efsaneleri yaratma konusunda pratik deneyimi vardı. Kutsal Kâse efsaneleriyle Chrétien de Troyes'un fikirleriyle dolu bir saraydan gelmişti ve şövalyelik üstüne yazılmış klasik yapıt *The Buke of the Ordre of Knychtede*'i şahsi olarak çevirmişti. Gilbert Hay'ın William için çalıştığı göz önüne alınınca, binanın karmaşık ve incelikli sembolizminin nereden kaynakladığı gizemi çözülüyor. Roslin'in çağlara meydan okuyan tasarısını yaratan William St Clair değil, Gilbert Hay'di. Peki ne yapmıştı, hangi efsanelerden faydalanmıştı ve hangi simgeleri kullanmıştı?

Roslin'in Efsane ve Sembolizmini Çözmek

Romancı ve edebiyat eleştirmeni David Lodge hikâye anlatım süreci konusunda şöyle diyerek iyi bir noktaya değinmiştir:

> *Yalnızca bir yapı iş gördüğünde onun yapıcısının niyetini çıkartabiliriz... Edebi metinler açık bir şekilde kasıtlı nesnelerdir – rastlantı eseri varlığa gelmemişlerdir...*
>
> *Bir şiir yalnızca anlamı yoluyla olur -çünkü aracı, kelimlerdir- ama hangi parçasının kasıtlı veya anlamlı olduğunu sorgulama gerekçemiz olmadığından öyledir... bir anlam yapısının birlikte iş gördüğü bir üslup becerisidir.*[542]

Bir sanat yapıtının "yaratıcı kökenleri ya da tek tek okuyucuları yoluyla koşullanmadan"[543] kamunun zihninde bağımsız bir varlığı olabileceğini söyleyerek bu düşünceyi ayrıntılandırıyor.

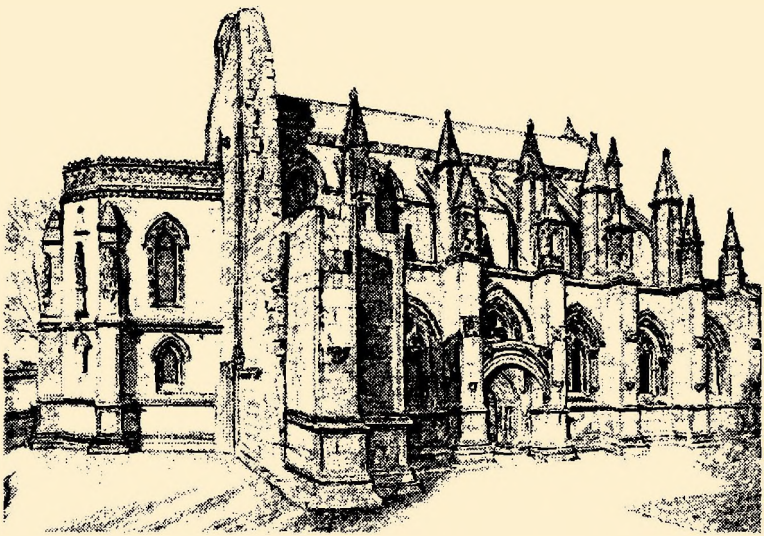

Diğer deyişle bazı sanatsal yapılar, parçalarının toplamından ve hatta yaratıcılarının hayal gücünden daha fazladır.

Bu cümleleri okuduğumda, bu düşüncenin, Roslin'in son beş yüzyıldır kamu zihni üzerinde sahip olduğu müthiş etkiyi anlamak için bir yol sunduğunu düşünmüştüm. Artık William'ın Roslin'i inşa etme niyetinin St Clair ailesi için bir kamu odağı yaratarak, bölünmüş bir İskoçya için olası bir kral soyu kuracak - başarılı olmaya yaklaşan bir hamle- bir kolej kilisesi yapmak olduğuna ikna olmuştum. Ama 1469'da Lord Boyd'un yaptığı darbe ve II. James'in krallığın kontrolünü ele aldıktan sonraki eylemleri, William'ın imparatorluğunu parçalamış ve St Clair ailesi bölünmüştü; bir daha da aile İskoçya tahtına göz dikecek kadar güçlü olmamıştı.

Nitekim krallık için hamlelerle geçen bu kurnazlık yıllarında, William, âlim, şâir ve siyasi kuramcı Sir Gilbert Hay'i, Roslin'deki St Clair Kraliyet Mabedi'nin inşasını denetlemesi için görev-

lendirmişti. Hay, taşlara siyasi amaçlı bir kahramanlık şiiri yazmıştı – ama inşa bittikten sonra bu yapı kolektif zihinde bağımsız bir varlık kazanmıştı. Yapıda sarfedilen işçilik, şapelin çok sayıdaki inişleri ve çıkışlarına rağmen zamana meydan okumuştu. Roslin ilk başta iyi durumdaydı; ardından Reformasyon sırasında yağmalanmış, harabe olmuş, bakımsızlığa terkedilmişti; Masonlann St Clair Ferman savaşları sırasında Mason mabeti olarak restore edilmişti ancak Kraliçe Victoria başka bir restorasyona destek sağlayana kadar yine terkedilmişti ve yirminci yüzyılın sonlarındaki ilgi patlaması şapeli meşhur edene kadar bir kez daha kendi halinde çürümüştü. Taş yapının tasarımı için işbirliği yaptıkları sırada ne düşünürlerse düşünsünler, William St Clair ve Gilbert Hay'in efsane kaynağı olarak neredeyse yarım binyıllık bir başarı beklemediklerinden oldukça eminin.

Peki tasarıları neden bu kadar başarılıydı? Günümüzdeki hayranlarının yapıda ne gördüklerini incelemekle işe başlamaya karar verdim.

Taşlardaki Hikâyeler

Ediburghguide.com sitesinin editörü John Ritchie doğduğundan beri Roslin'de yaşamıştır ve şapeli incelemeyi saplantı haline getirmiştir. Mayıs 2006'da *The Scotsman*'da çıkan, Sir Gilbert Hay'ın Roslin'in inşasını nasıl yönettiğinin irdelendiği bir yazının ortak yazarıydı. Yazı şöyle başlıyordu:

Simgelerle ve imgelerle dolup taşan canlı bir bina, taştan bir kütüphane inşa etmek için büyük taş işçileri ağaçlık vadiye yerleştiler. Rossyln Kalesi zaten Avrupa'daki en güzel kitap koleksiyonlarından birine ev sahipliği yapıyordu - o halde St Clair ve Hay bilgilerini taşta muhafaza etmekle neyi gerçekleştirmeyi ummuşlardı?.. Bazıları şapelin gizli gömülü bir hazineyi sakladığını, büyük bir Hiristiyanlık sırrı anlattığını ya

da Hıristiyanlık öncesi gizemci bir geleneğin tapınağı olduğunu söylüyorlar... Komplo teoricileri onda küresel bir örtbasın kanıtlarını bulurken, başkalan onun ebedi dişilliği ölümsüzleştirdiğine inanıyor... Rossyln'e gelen herkes kendi yorumunu buluyor – ve belki de şapelin asıl amacı budur.[544]

Ritchie şapelin ana temalarını sıralayarak devam ediyor:

Kral Arthur ve Kutsal Kâse Efsanesi: Ritchie batı girişinin yanındaki bir sütuna dikkat çekerek, savaşan iki ejderhayı işaret ediyor. Bunların yerel bir Merlin efsanesinde, Merlin'in rüyasında gördüğü kırmızı ve beyaz ejderhayı temsil ettiğini söylüyor. Merlin'in İskoçya'da Stobo'da öldüğünü ve Rossyln vadisinin bir parçası olduğu Caledon ormanlarında büyü savaşları yaptığını ekliyor.

Merovingli Fransız Kralları: Ritchie onları Tapınak Şövalyesi hazinesinin koruyucuları ve Mecdelli Meryem'in torunları olarak tarif ediyor. Arılarla simgeleniyorlar (şapelin 1460'daki inşasından beri içinde bir arı kovanı yaşamıştı ve ziyaretçilere karşı sağlık ve emniyet tehlikesi olarak görülüp yakın bir zamanda kovan ile Roslin arı soyu yok edilmişti. Bundan önce şapelin çatısına oyulmuş bir arı kovanında yaşamışlardı ve özel olarak oyulmuş bir çiçeğin ortasından içeriye giriyorlardı.) Ritchie, arıların Meroving hanedanlığının simgesi olduğunu, Merovingli hükümdar Childeric'in mezarında üç yüz tane altın arı bulunduğunu söylüyor.

Kudüs Tapınağı: Ritchie, şöyle diyen bir yazıda Tapınağa işaret edildiğini söylüyor: *"Forte est vinu[m], Fortior est rex, Fortiores sunt mulieres: sup[er] om[nia] vincit veritas."* Anlamı: "Şarap güçlüdür. Kral daha güçlü. Kadın en güçlü; ancak hakikat hepsine hükmeder." Bu cümleler *Ezra Kitabı*'ndandır ve Pers Kralı Darius'un Kudüs Tapınağı'nı yeniden inşa eden Zerubabbel'e sorduğu bir bilmecenin cevabıdır.

Tapınak Şövalyesi: Ritchie, boynunda sarkık iplerle diz çöken adam görüntülerini içeren Masonik giriş törenlerine (altıncı bölümde değinmiştim) dair oymalara dikkat çekiyor ve Rosslyn'i inşa eden Kont William St Clair'in, Kudüs'ü ilk haçlı seferinden sonra koruyup, Kudüs Tapınağı'nın harabelerinin arasında müthiş bir hazine veya büyük bir sır keşfeden bir Tapınak Şövalyesi'nin soyundan geldiğini söylüyor. Dokuzuncu Roslin Baronu'nun mezar taşındaki sekiz köşeli yıldızın onun Tapınak Şövalyesi'ne üye olduğunu gösterdiğini ekliyor. Rossyln Şapeli'ndeki Çırak Sütunu'na ve onunla ilişkili efsaneye de değiniyor. Buna göre onu oyması için bir Mason üstadı görevlendirilmişti ve ondan sütunların nasıl yapılabileceğini incelemesi için Roma ve Yunanistan'daki ünlü siteleri gezmesi istenmişti. O yokken çırağı artık Çırak Sütunu diye bilinen harikülade sütunu oymuştu. Üstat buna o kadar öfkelenmişti ki çırağının alnına büyük bir balyozla vurup onu öldürmüştü; sonrasında çok pişman olup, kefaret için Üstat Sütunu'nu oymuştu. Ritchie bu efsanenin, yine hünerini ve işçiliğini kıskanan Masonlar tarafından öldürülen Hiram Abif'in hikâyesinin kopyası olduğuna inanıyor.

Büyük Tanrıçanın Simgeleri. Ritchie, şapelin pek çok yerine oyulmuş İncil sahnelerinde Martha, Bakire Meryem ve Mecdelli Meryem'in öne çıktığını ve tavana oyulmuş güllerin ve zambakların kadın bilgeliği geleneğinin simgeleri olduğunu söylüyor. Geleneksel olarak kadın girişi olarak kullanılan şapelin güney kapısında, ünlü bir Orta Çağ kutsal emaneti olan Veronica örtüsünü gösteren bir oymanın olduğunu söylüyor.

Yeşil Adam. Ritchie, Rosslyn Şapeli'nde yüzü aşkın yeşil adam olduğunu belirlemiştir ve onları Hıristiyanlık öncesi Kelt ve Druid gelenekleriyle ilişkilendirmektedir. Her pencerenin alt eşiğinin ortasında bir yeşil adam vardır ve ağızlarından fışkıran filizlerden tanınabilirler. Ağızlarından gelen bitkilerin büyüklüğü doğuda, güneyde, batıda ve kuzeyde farklıdır ve bu, mevsimler ile bitkilerin ölüm ve yeniden doğuş döngülerini yansıtmak-

tadır. Bu ayrıca kuzey taraftaki bir pencerinin altında bulunan Tanrı'nın Kuzusu, *Agnus Dei*'nin arma olan simgesinde de görülmektedir. Ritchie Tanrı'nın Kuzusu'nun Tapınak Şövalyesi'nin simgelerinden biri olduğunu ve çok sayıda Tapınak Şövalyesi şapelinde görülmekte olduğunu ilave ediyor.

Bruce'un Haçlı Seferi. Ritchie'nin şapelde tespit ettiği son önemli tema Robert the Bruce'un son haçlı seferidir. Mezar taşı şapelin arkasında yatan William St Clair'in, Robert the Bruce'un kalbini kutsal topraklara taşırken öldüğünü anlatıyor. Bruce'un son dileği bir haçlı seferine çıkmaktı ama o -daha doğrusu ölümünden sonra yolculuğa devam eden parçası olan kalbi- en fazla İspanya'daki Teba'ya gidebilmişti. Sir James Douglas'in önderliğindeki yirmi beş İskoç şövalyesi mağriplilere saldırıp, Müslüman ordusunu bölmüşlerdi. İntihardan pek farklı olmayan bu saldırıda iki St Clair kardeş de dahil İskoçların çoğu öldürülmüştü. Ritchie, hücüm eden Douglas'ın Bruce'un kalbini düşmanlara "yürü cesur yürek, biz zavallı ölümlüler senin arkandayız" diyerek nasıl fırlattığını anlatıyor. Bu öykü, şapelin güney tarafındaki pencerelerden birine oyulmuş, St Clairlerin hacını tutan ve elinde kalp olan bir melekle temsil edilmektedir. Bunun dışında Meryem şapelindeki (?) pencerelerden birinde, Robert the Bruce'un ölüm maskesiyle oyulmuş tüyler ürperten basık bir yüz var.[545]

Ritchie şapelin her yerinde simgelerle yazılmış mesajlar olduğunu ve tavandaki yıldız şeklinin içine İsa'nın, meleklerin ve barış güvercininin simgelerinin gizlendiği bir astroloji haritası olduğunun düşünüldüğünü söylüyor.

John Ritchie ardından, *Rosslyn Revealed. A Library in Stone* (Rossyln Açıklanıyor, Taştan Bir Kütüphane) adlı bir kitap yayımlamıştır; bu kitapta şapele oyulmuş öyküleri, efsaneleri ve simgeleri ayrıntısıyla anlatmaktadır. Şapelin ana temasının Aziz Matta'nın asası efsanesine dayandığına inanmaktadır; şapel ona göre bu yüzden Aziz Matta'ya adanmıştır. Bu efsaneye göre di-

rilen İsa havariye görünüp ona büyülü bir asa vererek, onu Myrna'ya götürüp, Kral Fulvanus'un katılanları cezalandırdığı kilisenin girişine dikmesini ister. Matta asayı diker dikmez "heybetli, uzun ve bir sürü dalı" olan bir ağaç yeşerir. Burası için meyve, yiyecek ve gölge sağlar ve hem inananlara hem de inanmayanlar için İsa'nın gücünün ve onun Matta'ya ve Myrna kilisesine olan desteğinin göstergesi olur. Kral Fulvanus, Matta'yı öldürmeye çalışır ama bunu başaramaz çünkü Matta, asasından yeşeren İlahi Yaşam Ağacı tarafından korunmaktadır. Tanrı'nın gönderdiği bir sürü mucizenin ve işaretin ardından en sonunda Matta cennete götürülür ve Fulvanus tacını kiliseye temsil edip, Matta ismini alır ve Myrna Kilisesi'nde piskopos olur.

Ritchie şöyle diyor:

> *Bu öykü 21. Yüzyıl için epey gerçek dışı görünse de, 15. Yüzyılda inananların çoğu bu öykünün şüphesiz Aziz Matta'nın son günleriyle ölümünü çevreleyen olayların gerçek hikâyesi olduğunu kabul edeceklerdir. Hikâye o zamanlar, özellikle din adamları tarafından iyi biliniyordu ve Kont William, bütün şapelin Aziz Matta'nın hikâyesinde geçen olayların taş üzerindeki temsili olmasını önermiş olabilir.*[546]

Holy Rood Manastırına -hatırlayacağınız gibi bu manastır Aziz Margaret'ın Gerçek Haçı'nın ünlü parçası Kara Haç'ı barındırdığından Stuart krallarının simgesiydi- rakip, St Clair'lerin siyasi gücüne manevi odak sağlamak için ideal bir merkezi simge olacak ideal bir motif olurdu Matta teması. Nitekim Gilbert Hay dini uydurma sanatında yetenekliydi ve Ritchie'nin belirttiği gibi Roslin Şapeli'nin duvarlarına başka hikâyeler yerleştirmişti ve bu hikâyeler St Clairlerin ülkeyi zayıf ve kötü kralın elinden alma amaçlarında Tanrı'nın desteğine sahip doğal liderler olduğu görüşünü destekleyeceklerdi.

Ritchie'nin gazete makalesinde Aziz Matta'nın asası efsane-

sinin dayandığı en az yedi farklı motif sıralanmıştı ve onları gözden geçirirken şapelin sergilediği hikâye anlatımının temel ilkeleri konusundaki bilgi birikimi beni hayran bırakmıştı. David Lodge'un dediği gibi "ancak bir yapı iş gördüğünde onun yapıcısının niyetini çıkartabiliriz" ve çağdaş yorumcuları kendilerine hayran bırakan Roslin taşlarındaki bin yıllık temalara bakarak onların seçiminde bir niyet görebiliyordum. Artık biliyordum ki hikâye anlatımı kuramına ve öykülerin sadece sınırlı sayıda çeşitleri olabileceği düşüncesine bakmam gerekiyordu. Şu an kabul edilen rakam yedi ve Roslin Şapeli onların çoğunluğundan yararlanıyor. Bu rastlantı mı yoksa maksatlı mı?

Yalnızca Yedi Basit Öykü

Gündelik işimin bir parçası olarak, lisansüstü öğrencilerine nasıl tez yazılacağını öğretiyorum ve efsanelerin nasıl iş gördüklerini anlatmanın, onların kendi araştırma bulgularını akla uygun ve okunabilir bir şekilde sunmalarına yardım edebileceği konusunda bazı meslektaşlarımla hemfikiriz. Birkaç yıldır, ayrıntılı ve teknik bir savın nasıl sunulacağını öğrenmek isteyen lisansüstü öğrencilerine tuhaf bir ev ödevi veriyorum: onlardan masal okumalarını istiyorum. Gerekçem basit. Çocukken hepimiz masal dinleriz ve bunun sonucunda bir hikâyenin nasıl ilerleyeceği konusunda bir beklenti geliştiririz. "Bir varmış bir yokmuş" veya "krallığın birinde" sözlerini duyar duymaz kendi iç kuralları olan farklı bir dünyaya adım atarsınız. Bize yeni bir hikâye anlatıldığında, yanımızda daha önce dinlediğimiz hikâyelerle dolu bir bagaj getiririz. Çocukken kısa süre içerisinde, ne olacağı konusunda beklentiler geliştiririz ve bir yetişkin olarak hikâyeler dinlerken, çocukluğumuzda koşullandığımız şekilde beklentilerimizi oluştururuz. Hikâye, çocukluğumuzda zihnimize kazıdığımız şablonlardan birine uyduğu sürece, içerdiği yeni bir ayrıntıya şaşırsak bile gelişim şeklinden hoşnut kalırız. Ancak şablon-

larımızdan hiçbiri gelişme aşamasındaki hikâyeye uymuyorsa, hayal kırıklığına uğrarız ve "Böyle olmamalı!" diye düşünerek anlatılanları sorgulamaya bile başlayabiliriz. ("Ne?" deriz "Mutlu son yok mu!")

Öğrencilerime çocukken öğrendikleri geleneksel peri masallarını, tezlerinde araştırdıkları konuları düzgün bir şekilde anlatmaları için temel olarak kullanmayı öğretiyorum. Bunu yaparken her zaman, onlara kendilerine anlatıldığını hatırladıkları ilk hikâye ile favorilerini soruyorum. Bunun dışında araştırmalarında ortaya attıkları sorularla, buldukları cevapları söylemelerini istiyorum. Ardından sorudan cevaba giden yolculuğun hikâyesinin nasıl anlatılacağını keşfediyoruz. Hikâye tahtasında rolleri ve sahneleri belirledikten sonra, artık masalı boşverip sürekleyici bir işletme öyküsü anlatmaya odaklanıyorlar; tabii anlatılarını uygun bir işletme kuramı ile desteklemeleri kaidesiyle.

Yöntem o kadar başarılı oldu ki Viva sınavının (Viva, öğrencinin tezini temellendirip, açıkladığı resmi bir görüşmedir) gözetmeni, öğrencilere nasıl bu kadar okunaklı tezler yazdırabildiğimi sormuştu. Ona sırrımı anlatmıştım ve bana yüksek lisans öğrencileri için geliştirdiğim yöntemle kendisinin hazırladığı bir sunuma göz atıp atamayacağımı sormuştu. Şu an kendisi de aynı yöntemi kullanıyor ve hikâye anlatımının oldukça geliştiği konusunda geribildirimler aldığını söylüyor.

İnsan zihninin evrimini sağlayan başlıca etkenlerden birisinin hikâye anlatma yetisi olduğuna inanıyorum; bunun içinde anlamadığımız şeyleri gözümüzde canlandırabileceğimiz daha basit şeylerle, metafor kullanarak açıklama yetisi de var. Bu şekilde bilgileri bir sonraki nesile aktarabiliyoruz ve onlar her şeyi yeniden öğrenmek zorunda kalmıyorlar. Bu insan becerisi medeniyetin gelişiminin kalbinde yatıyor. Steven Pinker *Dil İçgüdüsü*'nde şöyle diyor:

Sen ve ben olağanüstü bir yetiye sahip bir türe aitiz; olayla-

n birbirlerimizin beyninde en ufak ayrıntılarıyla birlikte biçimlendirebiliyoruz. Telapati, zihin kontrolü ya da uç bilimin başka takıntılarından bahsetmiyorum; bunlara inananların tariflerine bakılınca hemen hemen hepimizin sahip olduğu bir yetinin yanında sönük bile kalıyorlar. Bu yeti dildir. Sadece ağızlarımızdan sesler çıkartarak, birbirlerimizin zihninde istediğimiz yeni düşünce kombinasyonlarını yaratabiliyoruz. Bu yeti bizim için öyle doğal ki onun ne kadar mucizevi olduğunu sık sık unutuyoruz.[547]

Gerçekten de, Newton zamanından beri bilim insanları, evreni anlamaya yardımcı olması için matematiksel akıl yürütmeler kullandılar. Nobel Fizik Ödüllü Richard Feynman'a göre:

Eğer fiziksel dünyanın gerçek doğasıyla ilgileniyorsanız... bunu anlamanın tek yolu matematiksel akıl yürütme şeklidir... Hiç kimsenin... matematik bilmeden... dünyanın bu yönlerini tam olarak anlayabileceğini düşünmüyorum... Örneğin aşk gibi Matematiğin gerekmediği çok sayıda şey olsa da... matematik bilmemek dünyanın anlaşılmasının önünde ciddi bir engeldir.[548]

Fakat bu ünlü bilim insanı bile ileriyi gözünde canlandırmak için efsanelerin gücünden ve metaforların açıklığından faydalanır. Matematik, düşünceden sonra gelerek, onu temellendirir.

Feynman, öğretmek ve dünyayı anlamak için hikâyeleri kullanış şeklini nasıl geliştirdiğini açıklıyor:

Anlatma huyumu küçük bir çocukken babamdan almıştım ve ben de oğluma dünya hakkında ilginç şeyler anlatmaya başlamıştım. Oğlum çok küçükken onu beşikte sallar, vantilatörde yaşayan ve piknik yapan minik insanlar hakkında hikâyeler uydururdum; ağaca benzeyen ama yapraklan olmayan büyük uzun mavi şeylerin olduğu ormanlara giderlerdi ve aralannda yürümek zorunda kalırlardı. Eninde sonunda

bu anlattığımın halı veya mavi bir halının kenarı olduğunu anlardı. Bu oyuna bayılırdı çünkü bütün bunlan tuhaf bir bakış açısıyla anlatıyordum, harikulade şeylerdi – bir seferinde rüzgârın soğuk girip sıcak çıktığı nemli bir mağaraya gitmişti. Tabii bu köpeğin burnunun içiydi ve bu sayede ona fizyoloji konusunda her türlü şeyi anlatabiliyordum. Buna bayılıyordu ve bu sayede ona bir sürü şey anlatmıştım. Bundan hoşlanıyordum çünkü hoşlandığım şeyleri anlatıyordum ve bunların ne olduğunu tahmin ederken çok eğleniyorduk.[549]

Hikâyeleri iyi bir öğretim yolu olarak görse de şöyle eklemişti:

İnsan zihninin bir hayvanınkinden evrimleşmiş olması; herhangi bir yeni araç gibi hastalıklara ve zorluklara sahip olarak gelişmiş olması olasıdır. Sorunlarından birisi kendini kendi boş inançlarıyla kirletmesi, kendisini allak bullak etmesidir.[550]

Bir hikâye kişinin aklını esir alır ve öyle ikna edicidir ki kulağa doğru *olmalıymış* gibi gelir. Uzun yıllar boyunca kilise, güneşin dünyanın etrafında döndüğü mitine inanmış ve böyle düşünmüştür; çünkü ikna edici bir hikâyedir. Galileo teleskopu icat edip, bunun doğru olmadığını keşfetmişti; ancak mit bilimden daha güçlüydü ve Galileo idam edilmemek için çürüttüğü mite inandığını söylemek zorunda kalmıştı. Yani, hikâye hakikatten daha güçlü, kilisenin siyasi amaçları içinse daha faydalıydı.

Fakat bazen mitlerle ve metaforlarla düşünmek değişim yaratabilir. Örneğin Albert Einstein'in Aaron Bernstein'ın *Doğa Bilimi Üzerine Popüler Kitaplar*'ıyla ilk karşılaşması böyleydi. Einstein, bu kitabın "nefesini tutarak okuduğu" ilham verici "bir yapıt" olduğunu kaydetmişti.

> Bu kitabın [Einstein] üzerinde büyük etkisi olmuş olmalıydı zira yazar elektriğin gizemlerine dair bir tartışma eklemişti. Bernstein okuyucuyu telegraf kablosunun içinde elektrik

sinyaliyle beraber, olağanüstü hızlarda hayali bir yolculuğa çıkarıyordu.

Einstein on altı yaşındayken bir gündüşü görmüş ve bu ona sonradan dünya tarihinin gidişatını değiştirecek bir esinleme vermişti. Belki de Bernstein'ın kitabındaki hayali yolculuğu hatırlayarak Einstein kendisini bir ışık hüzmesiyle beraber görüp şu can alıcı soruyu sormuştu: Işık hüzmesi nasıl bir şeydi? Nasıl Newton Dünya'nın etrafında dönen Ay'a benzer bir taş hayal etmişse, Einstein'ın ışık hüzmesini gözünde canlandırma çabası da derin ve şaşırtıcı sonuçlara yol açmıştı.[551]

Bu gündüşü Einstein'ın Görecelik Kuramı'nı formülleştirmesine yol açmıştı: Gerçekliği anlamak için efsaneyi ve hayali kullanmıştı. Aynı şekilde günümüzde, işletmeyi anlama aracı olarak mit kullanımına bakan çok sayıda araştırma var. Bu tip çözümlemeler çok eskilere gidiyor. M.Ö. 350'de Aristoteles *Poetika*'nın girişinde şöyle yazmıştı:

> *Doğrudan doğruya şiir sanatından ve onun değişik türlerinden, tek tek bu türlerin etkilerinden, sonra da güzel bir yapıtı gerçekleştirebilmek için öykülerin nasıl biçimlendirileceğinden ve şiiri oluşturan öğelerin sayısı ile özelliklerinden bahsedeceğimize göre, doğal düzeni izleyelim ve ilk ilkelerden başlayalım.*[552]

Başarılı bir hikâye anlatımı için yapının vazgeçilmez olduğunu söyleyen bu ilk gerçek araştırmada, Aristoteles şiir sanatını insan ruhunu esinleyen, evrensel ve zamansız hikâyelerin anlatıcısı olarak çözümlüyor:

> *Ozanın işi gerçekten olmuş şeyleri değil olabilecek şeyleri, olabilirlik ya da zorunluluk gereği meydana gelebilecek şeyleri söylemektir. Tarihçiyle ozan arasındaki fark, birinin dizelerle, ötekinin düzyazıyla yazması değildir. Heredotos'un*

yapıtını dizelere dökebilirsiniz; dizeli ya da dizesiz, yine bir tür tarih olarak kalacaktır; aralarındaki gerçek fark, birinin gerçekten olmuş, ötekininse olabilecek şeyleri anlatmasıdır. Bu yüzden şiir felsefeye tarihten daha yakındır ve daha değerlidir; çünkü şiir daha çok genelden, tarihse özelden söz eder. Genel derken, belli tip bir kişinin, zorunluluk veya olabilirliğe göre şunu veya bunu söylemesini ya da yapmasını kastediyorum; şiirin hedefi işte bu evrenselliktir.[553]

Biri bir hikâye yazarken veya bir miti yeniden anlatırken, ortada sınırlı sayıda mantıksal şık vardır; bazıları genel olarak ilgi çekiciyken diğerleri öyle değildir. Birbirlerini tanımayan insanlar arasındaki çatışmalar ilgi çekmez çünkü bu insan doğasının olağan bir özelliğidir der Aristoteles. Birbirlerini sevmesi gerektiğini düşündüğümüz insanlar arasındaki çatışma ilgi çeker. Henry James'in gösterdiği gibi, Tanrı'ya sevgilisi yerine oğlu öldüğü için şükreden bir anne derin bir öykü kişisidir. Durumun çarpıcılığı, bizi olacakları görmek için sayfa çevirmeye zorlar. Bu, Aristoteles'i, iyi bir hikâyenin mantıksal olanaklarını kullanan olaylar dizilerini sınıflandırarak, dramatik bağlantıların basit bir algoritmasını oluşturmaya götürmüştü. Bütün insanları cezbeden köklü temalar olduğunu farketmişti. Bunlar bizi insan yapan toplumsal yaşam unsurlarıdır.

2004 yılında, Private Eye'ın kurucu editörü edebiyat eleştirmeni Christopher Booker, *The Seven Basic Plot: Why We Tell Stories*'de (Yedi Temel Olay Dizisi: Neden Hikâye Anlatıyoruz) kurgudaki yedi ana temayı çözümlüyor. Bu kitabı inceleyen *Philosophy and Literature*'ün editörü Denis Dutton şöyle belirtmişti:

Kurmaca eserlerdeki temel durumlar insanlann aşk, ölüm, macera, aile, adalet ve düşmanlık konularına olan temel ilgilerinin eseridir. Bu değerler günümüzde olduğu gibi Pleistosen çağda da geçerliydi; işte bu yüzden evrimci psiko-

loglar tarafından bu kadar yoğun bir şekilde incelenmektedirler. İşte bu yüzden kurmaca eserlerimiz bu temalarla ilişkili karakter-tipleriyle doludur: güzel genç kadınlar, yakışıklı güçlü erkekler, cesur liderler, korumaya muhtaç çocuklar, yaşlı bilge insanlar. Bunlara, kötü şans ile kötü adamlar da dahil, aşk ve zenginliğe ulaşmanın önündeki engeller ile tehlikeleri ilave edin, işte size edebiyatın temel öğeleri. Hikâyelerin olay örgüleri bilinçdışı arketiplerden değil, Aristoteles'in farkına vardığı gibi insanın ilgilerinden ve olanaklı olanın mantığından kaynaklanır.[554]

Booker'ın çözümlemesinin, öğrencilerimin favori listelerinde sık sık gördüğüm masal motiflerini vurguladığını farkettim. Booker'ın sıraladığı yedi temel öykü şunlar; yanlardaki örnekler, öğrencilerimin favorilerinde veya en çok bilinen hikâye listelerinde en fazla geçenler:

1 Canavarı Öldürme (Jack ve Fasülye Sırığı)
2. Arayış (Kral Arthur ve Kutsal Kâse Arayışı)
3. Yolculuk ve Geri Dönüş (Robinson Crusoe)
4. Sefaletten Zenginliğe (Cinderella)
5. Ölüm ve Yeniden Diriliş (Pamuk Prenses)
6. Komedi (Jeeves ve Wooster)
7. Trajedi (Hamlet)

Anlatılan her başarılı öykü bu temel öykülerin birleşimlerini veya karışımlarını kullanır. Booker hikâye anlatımı konusundaki ayrıntılı çözümlemesinin girişinde bu noktaya değinir:

Yaşamlarımızın müthiş bir bölümünü hikâyeleri takip ederek geçiririz: onları anlatarak, onları dinleyerek, onları okuyarak; onları televizyonda, sinemada veya sahnede izleyerek. Şüphesiz, gündelik hayatımızın en büyük parçalarından biridir... Kurmaca hikâyeler yalnızca hayatlarımızda romanlar, oyunlar, filmler, operalar, çizgi romanlar ya da televizyon dizileri olarak önemli bir rol oynamakla kalmazlar. Gazeteler veya

televizyon yoluyla, haberler bize hikâye şeklinde sunulur. Tarih kitaplarımızın büyük bölümünü hikâyeler oluşturur. Hatta sohbetlerimizin büyük kısmı gündelik hayatımızdaki olayların hikâye şeklinde anlatılmasıyla geçer. Yapılandırılmış bu gösterge dizileri yaşamlarımızda başlarımıza gelen şeyleri anlatmanın gerçekten de en doğal yollarıdır.[555]

Booker'ın insan toplumunda bulaşıcı olduğunu gösterdiği bu temel olay dizilerinin başka önemli bir özelliği ise herkesin hikâyeler anlatılırken bu mitsel yapıyla işbirliği yapmasıdır:

Bu şablonlar yaşamlarımızda bizim sandığımızdan çok daha derin ve önemli bir amaca hizmet eder... dünyanın her neresinde erkekler ve kadınlar hikâye anlatmışlarsa, hayal güçlerinden aktarılan hikâyeler oldukça benzer biçimler almaya yatkındır.[556]

Hiram Anahtarını Çevirmek için yaptığım araştırmadan bildiğim üzere, hikâye anlatımı öz benlik duygusunun gelişiminde önemliydi. Şöyle demiştim:

İnsanlar hikâyeleri sever. Küçük bir çocuğa ona hikâye anlatmayı teklif ettiğinizde, çocuk hikâyenin vereceği keyfin beklentisiyle el çırpar. Haz bekler; bunun, hayalgücünü hareket geçirip, onu bulunmaktan hoşlanacağı heyecanlı yerlere taşıyacak bir deneyim olacağını ümit eder. İşte iyi bir hikâyeye olan bu düşkünlüğü biz insanlar hayatımız boyunca hiç yitirmeyiz. Hatta, bana insanları diğer primat türlerinden ayıran şey ne diye sorsalar, insanın birbirlerine hikâye anlatan tek tür olduğunu söyleyebilirim... İnsan topluluklarının yarattığı mitler, toplumun değerlerini ve inançlarını belirler. Ve bu mitler onları ilk anlatan insanlar öldükten sonra da yaşamaya devam eder.[557]

Bunları yazdıktan sonra, efsanelerin gerçekliği hiçe sayarak insanlara hitap ettiği konusunda daha da ikna oldum. Hikâye an-

latımı görünüşe göre, bizi insan yapan öz-farkındalığı geliştiren hatıraları kodlamanın bir yoludur.

Pek çok yönden bize faydalı olurlar; türümüzün nesilleri arasında bilgilerin paylaşılmasına yardım eder ve küçükleri büyükleri dinlemeye koşullarlar. Oxford Üniversitesi'nde *Public Understanding of Science* (Bilimin Kamu Tarafından Anlaşılması) profesörü olan Richard Dawkins bu etki konusunda şöyle diyor:

> *Diğer bütün türlerden çok, biz önceki nesiller tarafından biriktirilmiş deneyimler sayesinde hayatta kalırız ve en çok bizim çocuklara emniyetleri ve selametleri için deneyim aktarmamız gerekir. Teoride, çocuklar kişisel deneyimlerden öğrenebilir... Ancak şu pratik kuralı benimseyen çocuk beyinleri için bir seçilim üstünlüğü olacaktır: yetişkinlerin sana söylediği her şeye sorgulamadan inan.*[558]

Dawkins, o çocukken üzerinde büyük etki bırakan bir hikâyeyi anlatarak devam eder. Anlattığı öykü klasik hikâyelerden birisi, trajedinin ilkelerini kullanıyor. Mükemmellik düşüyle başlıyor ve bütün dinleyicilerin kaçınılmaz olduğunu önceden farkettikleri kaçınılmaz bir sonla bitiyor. Dawkins bu hikâyenin çocuk aklını nasıl etkilediğini, onu duymasının üzerinden yarım yüzyıl geçmesine rağmen onu hâlâ korkutacak kadar kafasına kazındığını anlatıyor:

> *Ben küçükken okulun kilisesinde verilen o korkunç vaazı hiç unutamadım. Şimdi düşününce dehşet verici bir öykü ama o zamanlar çocuk aklım bu öyküyü vaizin niyet ettiği şekilde kabul etmişti. Bize, demir yolunun kenarında talim yapan bir asker bölüğüyle ilgili bir hikâye anlatmıştı. Kritik bir anda talim çavuşunun dikkati dağılmış, dur emrini verememiştir. Askerler sorgulamadan emirleri dinleme konusunda o kadar iyi eğitilmişlerdir ki hızla gelen trenin önüne doğru yürümeye devam etmişlerdir. Şimdi, tabii ki bu hikâyeye inanmıyo-*

rum, vaizin de ona inanmadığını umuyorum. Ancak dokuz yaşındayken buna inanmıştım, çünkü benim üzerimde yetkisi olan bir yetişkinden duymuştum. Vaiz buna inansın ya da inanmasın, askerlerin yetkiliden gelen emre kölece kayıtsız şartsız itaat etmesini biz çocukların takdir edip, model almasını arzulamıştı. Kendi adıma konuşursam, sanırım öyle de yapmıştık. Bir yetişkin olarak, küçükken bir trenin altına yürüyebilecek kadar cesaretim olup olmadığını düşünmüş olduğuma inanamıyorum. Neyse, zaten hislerim hep böyledir. Bu vaaz üzerimde büyük etki bırakmıştı, zira onu hatırladım ve size aktardım.[559]

Bu anektod, rasyonel ve bilimsel düşüncesiyle meşhur olan bir adamın aklı üzerinde bile bir hikâyenin etkisinin kalıcı olduğunu gösteriyor. Bir de efsanelerin batıl inançlı bir halk üzerinde etkisini düşünün! Bilinç filozofu Daniel C. Dennett, akademik dallardaki hikâyelerin etkisine dair tedirgin edici bir görüş ortaya atmıştır:

Doğal ve beşeri bilimler arasında bulunan az sayıdaki ciddi farktan birisi, beşeri bilimler içerisinde çok sayıda düşünürün... hepsinin hikâye olduğuna, doğrunun göreceli olduğuna kanaat getirmiş olmalarıdır... Bu kadar.[560]

Şöyle devam ediyor:

Örneğin şu an, postmodernizmin mantığı konusunda tutarlı bir öykü yaratma niyetiyle klavyemin tuşlarına basıyorum. Eğer birisi beni araştırsa, az önce teklif ettiğim yüzeysel niyetin ötesini araştırarak, şu an aslında akademik kariyerimi ilerletme amacıyla kişisel deneyimlerimden bir öykü yarattığımı çıkarsayabilirler. Bunu başarmak için beni diğer insanlardan ayıran bir söylem yaratarak, yazar olarak değerimi artırdığımı ileri sürebilirler. (Kafanızı ne kadar karıştırırsam, o kadar zeki görünürüm!) Bunu neden yapıyorum? Çünkü ben

bilgiyi güç için kullanan çıkarcı, beyaz bir protestan erkeğim (Pek kurnaz olmasa da işe yarayan bir strateji). Postmodernistler için, doğru olarak sunulan şey (yani bu kitap) bir uydurmadır, gerçekte yaptığımı gizleyen -güç kazanıp, elimde bulundurmak için bir kandırmaca- sahte bir gerçekliktir.[561]

Hikâyecilik üstüne yazılan bu sözler kafamdaki düşüncelere benzerdi. Acaba William St Clair bu etkiyi on beşinci yüzyılda farkedip, Roslin Şapeli'nin yapımında bu tekniği uygulaması için aydın bir uydurma uzmanı mı tutmuştu? Temel olay örgüleri Aristoteles zamanından beri biliniyordu, bu yüzden klasik metinlerin çevirisinde uzman olan Gilbert Hay'in bu fikirlerden haberdar olması çok mümkündü. Fakat Roslin'in yapısı mitleri anlatan simgelerin kullanımında da usta olunduğunu gösteriyordu.

Simgeler Yoluyla Manipülasyon

Daniel Dennett bir simgenin güçlü bir motivasyon olabileceğini söylüyor:

11 Eylül 2001'den beri, saldırganların Özgürlük Heykeli'nden ziyade Dünya Ticaret Merkezi'ni hedef almış olmalarına şükrediyorum, çünkü eğer bizim kutsal özgürlük simgemizi yok etmiş olsalardı, korkarım biz Amerikalılar dünyanın hiç görmediği türden bir intikam nöbetine girmekten kendimizi alamayabilirdik... böyle bir saldırı Özgürlük Heykeli'nin anlamını gelecekte düzeltilemez bir biçimde yok edebilirdi... Dünya Ticaret Merkezi El Kaide'nin gazabının simgesi olarak, Özgürlük Heykeli'nden çok daha uygundu; ve aynı nedenden ötürü bir simge olarak bizim için pek değerli değildi. Servet, plütokrasi ve küreselleşmenin simgesiydi; Bayan Özgürlük değildi. Bir demokrasi olarak hedeflerimizin en saf imgesi olan sevgili ulusal simgemizin kirletilmesine

pek çok Amerikalının göstereceği öfkeli tepki, korkarım mantıklı ve ölçülü bir tepkiyi olağanüstü zor hale getirirdi. İşte bu, simgelerin en büyük tehlikesidir – onlar fazla "kutsal" hale gelebilirler.[562]

Siyasi amaçları için William St Clair'in tam da bu türden kutsal bir simge yaratma niyetinde olduğu kanaatine vardım ve -bu amaçlar uzun zaman önce anlamlarını yitirmiş olsalar da- Roslin'de kullanılan simgeler ve mitler insanların duygularını canlandırmaya devam etmişti. İşte Hür Masonluk ile Tapınak Şövalyesi Masonluğu'nun efsanelerinde Roslin'in bu kadar çok adının geçmesinin nedeni bu güçlü duygusal etkiydi. Batıl inançları benimseyen ve değer veren bir çağda, siyasi uydurma araçları içinden en iyileri kullanılarak tasarlanmıştı. Dan Brown'ın Avrupa turuna çıkan yeni çağ hacılarının kanıtladığı gibi şapelin simgeleri de güçlerinden hiçbir şey kaybetmedi. Efsaneler bu ilginin bir parçası olsalar da, taşa oyulmuş görüntüler sandığımızdan daha güçlü bir şekilde bizi büyülemektedir.

Hiram Anahtarını Çevirmek için araştırma yaparken, bazı akademisyenlerin Avrupa'ya özgü köklü kutsal simge geleneklerini incelediklerini görmüştüm. Bunlardan biri UCLA'dan merhum Profesör Marija Gimbutas'tı ve *The Language of the Goddess*'da (Tanrıça'nın Dili) şöyle demişti:

Eski Avrupa'ya özgü kutsal imgeler ve simgeler hiçbir zaman tamamıyla yok olmamışlardır; bunlar insan tarihindeki en kalıcı öğelerden bazılarıdır ve kazınamayacak kadar insan ruhunun derinlerine işlemişlerdir.[563]

Bunun dışında Kaliforniya Devlet Üniversitesi'nde sanat tarihi profesörü olan Betty Edwards'ın yapıtlarına bakmıştım; öğrencileri en sonunda resimlerin anlamını çözebilmişti. Şöyle açıklıyor:

Öğrenciler... birden resimlerin (ve diğer sanat yapıtlarının) anlamı olduğunu farketmişlerdi. Tabii sadece bir şeylerin - portreler, manzaralar, hareketsiz nesneler- resimlerinden bahsetmiyorum. Bu türden anlamlar... bir iki kelimeyle özetlenebilirler. Ancak resim bilindik bir nesneyi temsil etsin ya da etmesin, anlam onun koşut görsel dilinde de bulunmaktadır. Bu değişik anlam çeşidi farklı bir kavrayış çeşidi gerektirmektedir. Bir resmin anlamının anlaşılması için, onun sanatçı tarafından kullanılan dille okunması gerekir; bu anlam kavrandıktan sonra onu ifade etmeye kelimelerin gücü yetmeyebilir. Yine de parçalı veya bir bütün olarak okunabilir.[564]

Dr. Edwards simgelerin bir dil gibi okunabileceğini söylüyor; soyut şekiller seyirciye, onları yaratının aklından hangi duyguların ve düşüncelerin geçtiğini ifşa edebilir.[565] Hiram Anahtarını Çevirmek'te şöyle belirtmiştim:

Betty Edwards'a göre... resim çizmek, kelimelerin kalıplarına sığmayacak kadar ince veya muğlak fikirlerin ve hislerin dışa vurulmasını sağlamaktadır. "Resimler, kelimelerin sıralı bir şekilde vermek zorunda olduğu ilişkileri tek bir imge halinde dolaysız yoldan anlatabilirler" diyor Betty. Kelimeler bir dosya halinde işlenmek zorundayken, simge halindeki fikirler aklınıza yanyana aynı anda girebilirler.

Kelimeler ve beraberinde sıralı düşünme, türümüz yazıyı icat ettiğinden beri insan yaşamına hakim olmuştur. Öyle ki şu an bize, bir zamanlar deneyimleri anlatmak için kelimesiz görsel bir dil olduğunu düşünmek zor geliyor. Ve bu simgeler dili herkese açıktır. Matematik ve bilim asgari düzeyde bir eğitim gerektiyor; eğer gizemleri çözülmek isteniyorsa doğa bile gelişmiş bilim, düşünce ve felsefe tekniklerinin kullanılmasını gerektiriyor – ancak simgeler duygulanmıza doğrudan seslenebiliyorlar.[566]

Ayrıca bir dizi GSR (Galvanik Deri Tepkisi) testi yapmıştım. Bu testler, duygusal olarak uyarıldığımızda avuçlarımızda üretilen soğuk terin miktarını ölçmektedir: bir şeyden heyecanlandığımızda veya korktuğumuzda ortaya çıkan bilinçaltı bir tepkidir bu. Öğrencilerime eski Neolitik simgelerin resimlerini gösterip, hangilerinin bilinçaltı tepkilerini uyardığını belirledim. Bazı simgelerin, özellikle de karoların ve spirallerin tek başlarına veya bir aradayken çok sayıda kişi için duygusal olarak son derece çekici olduklarını keşfettim. İngiliz, Asya ve Çin kültürlerinde büyümüş, farklı yazı sistemlerinde okumayı öğrenmiş, kelimeleri kaydederken farklı yöntemler kullanan kişileri teste tabi tuttum. Ve her kültür/alfabe grubunda eşit sayıda kadın ve erkek test ettim.[567] Son birkaç yılda bu testi yaklaşık beş yüz öğrenciye daha yaptım ve sonuçlar 2005 yılında ileri sürdüğüm açıklamayla tutarlı kaldı:

> *Simgeler görme sistemine optik sinir yoluyla girerler ve doğrudan beynin limbik sistemi tarafından işlendiklerinde duygusal bilinçaltı bir etkileri olabilir... bu gizli süreç katı kavramlardan daha esnek olabilir.*[568]

Roslin'de kullanılan bu tür simgelerdi ve bu üçlemenin ilk kitabında cevaplanmamış olarak bıraktığım şu soru aklıma gelmişti:

> *Bu simgeler acaba içgüdüsel olarak ilgi çekici olduklarından mı günümüze kadar yaşamışlardır? Ya da bir tür evrimsel güç zihinlerimizi bu simgelerden hoşlanacak şekilde mi biçimlendirmişti? Eğer insan beyni belli simgelerden hoşlanacak şekilde donatıldıysa, bunun evrimsel olarak ne yararı vardır?*[569]

Sonraki adımım, Roslin'i böyle popüler yapmaya devam eden ve hoşa giden bu şekilleri ve mitlerin evrimini araştırmak olmalıydı. Gerçekte nereden geliyorlardı?

Sonuç

William St Clair, Fransız Sarayı'nda edebiyat uzmanı olan Gilbert Hay'le tanışıp, onu ileride Roslin Şapeli olacak esin kaynağı yeni St Clair mabedinin inşasını ve tasarımını denetlemekle görevlendirmişti. Şapelin uzun soluklu başarısı, Gilbert Hay'in hikâye anlatımı ve simge kullanımında uzman olduğunu gösteriyor. Aziz Matta'nın yaşam ağacına dönüşen asası konusundaki efsaneyi, şapelin duvarlarına çeşit çeşit duygu yüklü simgeler yerleştirerek kullanmıştı.

Bunu nasıl yaptığını anlamak için, hikâye anlatımı ile başarılı efsanelerin temel yapısını araştırdım. Sadece yedi temel olay örgüsünün olduğunu, bunların son derece etkili olup, görünüşe göre insanların onlara tepki vermeye programlanmış olduklarını keşfettim. Roslin Şapeli bu etkili hikâye anlatım araçlarından faydalanıp, onları köklü simgelerle ilişkilendirmişti. Kendi araştırmalarımdan bu simgelerin, kültürleri veya ana dilleri ne olursa olsun bütün insanlar için derin duygusal anlamları olduğunu görmüştüm. Roslin'e bitmek bilmeyen büyüleme gücünü veren şeyin bu tarih öncesi simgeler ve efsaneler olduğunu biliyordum. Hür Masonluğun bu simgeleri ve mitleri benimsediğini bilsem de, böyle etkili öykülerin nereden kaynaklandığını öğrenmek istiyordum. Bunun için, Tanrıça-müritlerinin kadim kayıp şehrine, on bin yıl öncesine gitmem gerekiyordu. O halde şimdi onların kullandıkları simgeleri, onları ne için kullandıklarını, onların Roslin Şapeli'nin yapımını nasıl etkilediğini ve günümüzde bizi nasıl hâlâ etkilemeye devam ettiklerini görelim.

On Dördüncü Bölüm

Cennet Bir Şehirdi

Ölülerin Gizli Simgeleri

İnsanlık tarihi boyunca simgelerin gelişimini izlemek, arkeoloji mesleğinin eskiden kalma gizlilik geleneği nedeniyle daha da zorlaşmıştır. Profesör Colin Renfrew 1996 yılında, çağdaş kazıların yüzde altmışının on yıllık bir zaman dilimi boyunca açıklanmadan kaldığını ve 1950'den beri Amerika Bilim Kurumu tarafından finanse edilen kazıların sadece yüzde yirmi yedisinin bir şekilde yayımlanmış olduğunu söylemişti.[570] Devam ederek, İsrail'de 60'larda yapılan kazıların yüzde 39'unun, 70'lerde yapılanların yüzde 75'inin, 80'lerdekilerin ise yüzde 87'sinin kazı rapor taslağı bile yazmadığını söylüyor.[571]

Arkeolojik kazılar genellikle, alanın ve alanda bulunan kanıtların tamamıyla yok edilmesini gerektirdiğinden, bulguların yayımlanmasının bu kadar uzun sürmesi kabul edilemez. Diğer bütün kamusal olarak finanse edilen alanlarda, pratisyenler kamu parasını nasıl harcadıklarının hesabını verdikleri geçici raporlar oluşturmak zorundadır. Neden arkeologlar bundan muaf olsun ki?

Araştırdıkları kanıtların büyük kısmını yok ediyorlar; bu yüzden mantıken, kazı izinlerinin bir parçası olarak kazdıkları süre boyunca bulgularını bildirmeleri şart koşulmalı. Kazı boyunca her yıl rapor vermekte başarısız olmaları, nasıl her işletme hesaplarını her sene denetletmek zorundaysa, kazıya devam izinlerinin feshedilme sebebi olmalı.

Arkeoloji: Kuramlar, Yöntemler ve Uygulamalar'da (Archaeology: Theories, Methods and Practice) Colin Renfrew ile ortak yazar Paul Bahn bu gizlilik tutumundan yakınıyor:

> *Nedeni ne olursa olsun, kasıtlı olarak yayımlamama bir tür hırsızlıktır – hatta başkalarının parasını kötüye kullanmayı ve özgün bilgileri alıkoymayı içeren çifte hırsızlıktır. Bazı arkeologlar suçlarına bir de, kendi bilimsel mülkleri olarak gördükleri bulgularını biriktirmeyi, böylece meslektaşlarının materyale ulaşımını ve siteyle ilgili araştırma yayımlamalarını kasıtlı olarak engellemeyi ekliyorlar.*[572]

Çok sayıda İngiliz-Roma sitesi kazmış Arkeolog Ian Richmond öldüğünde, Sir Mortimer Wheeler Richmond'un yayın kaydı konusunda şöyle demişti: "Verimli alan çalışmalarının yaklaşık üçte birlik kısmı en sonunda gün ışığı görebilecek... Sürekli gelen ricalara rağmen, olağan geçici rapor yöntemine uymayı inatla reddetmişti."[573] Bir fizikçi olarak, "profesyonel arkeolog en iyisini bilir" istediğini istediği zaman yayımlar tutumuna pek sıcak bakmıyorum. Yayımlamayı reddeden bir arkeolog değerli siteleri kendi tatmini için yok etmekten başka bir şey yapmıyor demektir ve günümüzdeki akademik sorumluluk ortamında bu uygulamanın devam etmesine izin verilemez.

Neyse ki bütün arkeologlar bu bilimdışı mizaca sahip değil; bu kitap için araştırma yaparken bulgularını hatta tahminlerini kamuyla paylaşmaya hevesli pek çok arkeoloğa da rastladım. Ancak normalde hoşgörülü olan Renfew bile profesyonel arkeolog yüzünü, geçmişimizi anlamak için yeni fikirler uygulamaya çalışan yazarlara arada sırada gösteriyor: "Geçmişimize bakışımızı bulandırmak ve anlaşılmaz hale getirmek isteyen delilere ve uç arkeoleoglara karşı çıkmak gerekir."[574] Ama ardından bilimsel bir not düşerek kendini affettiriyor: "Gerçek panzehir sağlıklı bir şüphecilik çeşididir: yani kanıtlar nerede diye sormaktır?"[575]

Nitekim durum şu ki bu kanıtlar, sık sık geçmiş hakkındaki bulgularını gizli bilgi olarak görüp, onları vergilerini ödeyen kamuyla paylaşmak istemeyen arkeologların gizli kazılarında bulunuyor olabilirler. Bu suistimalin en bilindik örneklerinden biri 44 yıl boyunca arkeologlar arasında sır olarak kalan Ölü Deniz Parşömenleri'dir; en sonunda Amerikan üniversitelerinden biri bir yaygara koparıp, kazıyla ilgili bilgilerin kamuya açıklanmasını sağlamıştı.

Orkney Bilim Fuarlarının birkaçında görüşme şansına sahip olduğum Dr. Caroline Wickham Jones erken Neolitik döneme ait materyalin sistematik bir şekilde incelenmesinde karşı karşıya kalınan sorunlar söz konusu olduğunda iyi bir noktaya değinmiştir:

> *Çoğu arkeolojik site toprak karıştırıldığında gün ışığına çıkmıştır; örneğin sabanlar çakmak taşı taneleri veya parçalarını yüzeye çıkardığında ya da hendek kazılırken kömür ve yanık taş öbeklerine rastlandığında... eski yerleşimler hakkındaki günümüzdeki bilgiler, geçmişte kırsal bölgelerin nasıl kullanıldığını gösteren eski etkenlerden daha çok modern etkenler tarafından kısıtlanmaktadır.*[576]

Karanlık Köşeler ve Kayıp Sırlar

Sitelerin rastgele keşfi, yine aynı şekilde rastgele yayımlanan kazı raporlarıyla bir araya gelince, simgelerin evrimi konusundaki bulgulara erişim ve onları incelemek zorlaşmaktadır. Bu koşullar altında filozof Karl Popper'in, bilimin gözlemlere yeni bir ışık tutarak, onlardan yalnızca faydalanmadığını, aynı zamanda yayımlanmış bulgulardan oluşan karışık bir yapboz sayesinde yeni gözlemlere de yol açtığı görüşünü anmakta yarar var.[577] Bazı arkeologlar işlerine geldiğinde diğer dallardan yararlanmaktan çekinmiyorlar ancak belli tekniklerin nasıl kullanıl-

dığını anlamadıklarında böyle yöntemleri hemen yerden yere vuruyorlar. Arkeologların diğer dalların "bilimsel efsanelerini" anlamaktaki başarısızlıkları, bu yöntemlerin çözümsüz arkeoloji problemlerine uygulanmasını geçersiz kılmak zorunda değil. Renfrew, Oxford'da mühendislik profesörü olan Alexander Thom'un çalışmaları üzerinde dururken bu tür bir anlayışsızlığın açık bir örneğini veriyor. Thom, Britanya adalarında 5500 yıl önce kullanımda olan standart bir uzunluk birimi olduğunu ölçümler ve analizler yoluyla göstermiştir.

Renfrew, Thom'un bu uzunluk biriminin kökeni konusundaki bulgularını şöyle diyerek bir kenara atmıştır:

> *Uzunlukların benzerliğinin, çemberlerin yapımında adım gibi bir insan ölçüsü kullanılmasından bekleneceğinden daha ufak olmadığı söylenerek alternatif bir iddia ortaya atılabilir.*[578]

Bunu okuduğumda Renfrew'in bu fikri gözlem yapmadan, hipotezi sınamadan bu kadar dogmatik bir şekilde ortaya atmış olmasına epey şaşırmıştım. Thom'un veri çözümlemesi, sayıları toplam 480 olan pek çok megalitik sitedeki ölçüm farklarında düşük bir standart sapma olduğunu gösteriyor. (Thom'un çalışmalarının tam bir incelemesi için fizikçi Dr. Robin Heath'in *Alexander Thom –Taş Devri'nin Şifresini Çözmek* (Alexander Thom – Cracking the Stone Age Code) kitabına bakın.[579])

Renfrew, Thom'un bulgularına karşı çıktığından ben de istatistik okuyan lisans öğrencilerime adım ölçümünün frekans dağılımını ödev olarak verdim. Öğrencilerim yaklaşık 200 kişilik bir birinci sınıf grubu kullanarak ortalama adım uzunluğunu ölçüp, dağılımı hesaplayarak standart sapmayı buldular. Standart sapma Thom'un uzunluk birimi ölçümünden üç kerte daha büyük çıktı (yani bin kat daha fazla). Günümüzdeki öğrencilerin boyları aynı yaştaki benzer bir insan grubundan daha uzun olacaktır ve bu da daha büyük adımlar demektir; ancak ortalama

adım uzunluğundaki değişkenlik kişilerin farklı yürüyüş biçimlerinden kaynaklanmaktadır. Bu etken nüfuslar için ölçülebilir; ancak Profesör Renfrew tarafından böyle güvenle ileri sürülen iddia doğru olsaydı, standart sapma Thom'un ölçümüyle aynı olurdu. Böyle olmadığı ortada.

Ama gelin, araştırmalarımın insanların çoğu için çekici olduklarını gösterdiği simgelerin evrimi sorununa geri dönelim. Genelde yetersiz bir şekilde kaydedilmiş düzensiz gözlemlerin yarattığı sorunları düşününce bu imkânsız gibiydi. Ama sonra üniversite kütüphanesine bakarken şans eseri, Kaliforniya Üniversitesi'nde Avrupa arkeolojisi profesörü olan merhum Marija Gimbutas'ın çalışmalarına rastladım. Sonradan Renfrew'in onu "kadının tarih öncesindeki önemini vurgulamakta bir öncü"[580] olarak nitelediğini öğrenmiştim. Onun yapıtlarını gözden geçirirken onun son otuz bin yıl boyunca görülmüş her türden simgeyi belgeleyip, bağlama oturttuğunu görmüştüm. *Tanrıça'nın Dili'nde* şöyle demişti:

> *Simgeler... her birimin belli kategoriler içinde diğerlerine bağlı olduğu karmaşık bir sistem oluştururlar. Hiçbir simge yalıtılmış bir şekilde incelenemez; parçaları anlamak bütünü anlamaya götürür. Tarih öncesinde din ve sanatın sahip olduğu anlamın hiçbir zaman anlaşılamayacağı düşüncesine katılmıyorum. Evet, kaynakların azlığı çoğu durumda rekonstrüksiyonu çok zorlaştırıyor olsa da Avrupa ve Anadolu'da erken tanım döneminde inanılan dine dair çok sayıda kaynak vardır. Analizleri yapılması gereken mezarlar, tapınaklar, freskolar, rölyefler, heykeller, heykelcikler, resimler ve diğer kaynaklar vardır.*[581]

Bunu kendi çalışmalarımdan bilsem de, öğrencilerimin bu kadar hoş bulduğu şekillerin tarihini bilmiyordum. Belki de Marija Gimbutas'ın titizlikle toplayıp sınıflandırdığı imgeleri dikkatli bir şekilde incelemek daha fazlasını anlamama yardımcı olabilirdi.

Spiral ve Karo (Lozeng)

Simgelerden biri öğrencilerime özellikle çekici gelmişti ve testini yaptığım bütün imgeler içinde hep en sevilen olmuştu. Şekil 1'deki bu simgede, hem karo hem de spiral bir araya gelmektedir. Gimbutas bu simgenin Doğu Yugoslavya'da yaklaşık yedi bin yıl önce ortaya çıktığını söylüyor ve onun Hamilelik Tanrıçası'na adanan yaprak şekilli kutsal ekmek için kilden bir kalıp olduğunu söylüyor.[582]

2005 yılında Orkney Bilim Fuarı için yazdığım "Orkney İçin Üç Sahneli Sirk" adlı bir makalede bu şeklin tarihinin izini sürmüştüm. Bu simge, Neolitik dönemden kalma Skara Brae'den (yaklaşık M.Ö. 3000) çıkartılan seramik bir kolyenin üzerinde bulunduğundan Orkney'de iyi bilinmektedir ve Şekil 2'de gösterilmektedir. Kolyeyi, Gordon Childe 1925 ve 1930 yılları arasında yaptığı kazı sırasında bulmuştur.

Skara Brae'deki hali, bu simgenin bulabildiğim en erken Neolitik biçimiydi; ancak eski hallerinde bazı şekiller olduğunu görmüştüm. Sonraki (şekil 3), İrlanda Boyne Vadisi'nde bulunan büyük Newgrange höyüğünün arkasındaki geniş bir bordür taşının üstünde bulunmuştu ve Skara Brae simgesinden biraz daha eskiydi, M.Ö. 3200 tarihine gidiyordu.

Yaklaşık altı bin yıl öncesine tarihlendirilen bir mısır veya tahıl ambarındaki bir kapta başka bir versiyonu bulunmuştur ve başka bir şekille beraber karo simgesini (şekil 4) oluşturmaktadır. Gimbutas bunu kuzeydoğu Romanya'da kaydedip, şöyle demiştir:

Cucuteni'deki bir vazoda bulunan kum saati şeklindeki Tanrıça resmi... yanlarında yılan şeklinde spiraller, üstündeyse büyük menderesler var. Kum saati şekli, Tanrıça'nın yeraltındaki ya da denizaltındaki yaşamını ve yakında gerçekleşecek yeniden dirilişini simgelemektedir.

Not: Elleri kuş pençeleri şeklindedir. Beyaz, kırmızı ve koyu

kahverengi renklerindedir. Cucuteni. Kuzeydoğu Romanya; yaklaşık M.Ö. 4000.[583]

Yaklaşık altı bin yıl önce Malta'daki bir tapınağın duvarlarına kazınmış iki versiyonu daha vardır. Şekil 5'te gösterilen simge Tarxien'deki tapınağın girişinde kaydedilmiş, şekil 6'daki ise Hagar Kim'de bulunan bir tapınaktandır.

Şekil 7'de gösterilen versiyon daha eskidir, yaklaşık sekiz bin yaşındadır ve Güney İtalya'da bulunmuştur. Gimbutas bu simgeyi, Ana Tanrıça'ya adak olarak pişirilecek ekmeği damgalamak için kullanılan kilden bir mühür olarak tarif ediyor.[584]

Ancak Gimbutas'ın kaydettiği en eski birleşik şekil 8'de görülmektedir. Pişirilmiş seramik kile kazınmıştır, 9500 yaşındadır ve Anadolu'dandır. Çatalhöyük'teki bir mabette bulunmuştur ve burada kutsal ekmek somunlarına kabartma şekli basmak için kullanılmıştır.

Damga böyle bir kutsal somunun yanıbaşında bulunmuştur.[585] Adak oluşturmaya yarayan kutsal simgelerle dolu bu kalıp da 9500 yaşındadır.

Tarımın Yükselişi

Bu simgelerin ortaya çıktıkları tarihlere göre sıralanması, birleşik karo ve spiralin ilk kayıtlı kullanımının Anadolu'nun doğusundaki bir ovada gerçekleştiğini ve altı bin yıllık bir dönem boyunca bu simgenin doğudan batıya doğru Britanya Adaları'na kadar yayıldığını gösteriyor. İnsanın tarih öncesinde önemli bir dönemdir bu, çünkü yaklaşık on bin yıl önce tarım Anadolu'da başlamış, sonraki altı bin yıl boyunca da, Neolitik Devrim denilen bir sürecin parçası olarak batıya doğru yayılmıştır. İnsanların yaşam biçimlerinin avcı-toplayıcılıktan tarımcılığa geçtiği bir dönemdir bu. Bu, şu an bildiğimiz anlamda medeniyeti başlatan bir değişim lokomotifiydi. Renfrew'in dediği gibi:

Yakın Doğu'da [avcılık ve toplayıcılıktan besin üreticiliğine] geçişin kökenlerini görebiliyoruz... süreç yavaş olabilirdi ama sonucu insan topluluklarının toplumsal örgütlenmesinin yeniden yapılandırılması olmuştu... arpa ve buğday tarımcılığı gibi koyun ve keçi (ve sonradan sığır) tarımcılığı da Anadolu'da M.Ö. 8000'den beri yapılıyordu. Tarım Avrupa'ya M.Ö. 6500 civarı yayılmıştı.[586]

Renfrew tarım uygulamasının bu yayılımını altta yer alan harita üzerinde göstermiştir; ki buna göre tarım yapan köyler yukarı Mezopotamya'daki başlangıçtan sonra havuzdaki dalgalar gibi

Şekil 1

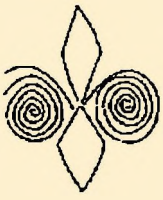

Şekil 2

Şekil 3

Şekil 4

Şekil 5

Şekil 6

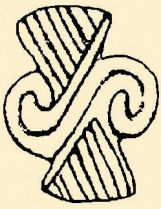

Şekil 7

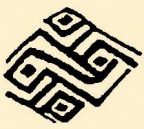

Şekil 8

Şekil 9

yayılmışlardır.[587] Bu haritaya birleşik karo ve spiral simgelerin görüldüğü yerleri ve tarihleri eklediğimde, tarımın yayılışının Renfrew'in kaydettiği sırayı yakından takip ettiğini gördüm. Acaba simgeler, çiftçilerle beraber mi yolculuk yapmışlardı? Bunun, avcı-toplayıcılıktan çiftçiliğe geçme kararıyla bir ilgisi var mıydı? Aynı zamanlarda ve aynı yerlerde bulundukları kesin olsa da önemleri neydi? Gimbutas'ın şekil koleksiyonunda başka ipuçları var mıydı?

Onun kaydettiği en eski örneğin, ilk kez 60'larda James Mellaart tarafından kazılan Çatalhöyük'te olduğunu görmüştük. Burası, yaklaşık yedi bin insanın yaşadığı 9000 yıldan daha yaşlı, 3200 km^2'lik bir alanı kapsayan Neolitik döneme ait bir şehirdi ve bin yılı aşkın bir süre boyunca büyüyüp gelişmişti. Ayrıca burası, dönem boyunca modern tarımcılık tekniklerinin nasıl geliştiğine dair bulgular da barındırıyordu. Neolitik döneme ait bu şehir Avrupa tarım medeniyetinin ortaya çıktığı bölgenin tam ortasında bulunmaktadır. *Yakın Doğu'nun En Eski Medeniyetleri*'nde Mellaart burası hakkında şöyle yazıyor:

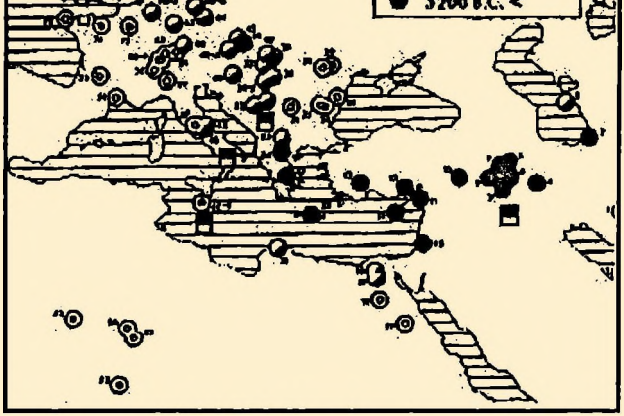

Anadolu'nun... Yakın Doğu'daki neolitik kültürün en gelişmiş merkezi olduğu kanıtlanmıştır. Çatalhöyük'te ortaya çıkartılan neolitik döneme ait medeniyet, aynı döneme ait köy kültürlerinden oluşan sönük evrende bir süpemova gibi parıldıyor. Çatalhöyük'ü ardılları ile karşılaştırmak yerinde olacaktır; Hacılar, Batı Çatalhöyük ve Can Hasan kendi kendilerini tüketmişlerdir ve yaklaşık M.Ö. 5000 sonrasında Anadolu'nun kültürel gelişiminde kalıcı bir iz bırakmamışlardır... Çatalhöyük'ün en uzun süreli etkisi Yakın Doğu'da değil, Avrupa'da hissedilmişti; çünkü bu yeni kıtaya medeniyetimizin temeli olan tarımı, hayvancılığı ve Ana Tanrıça Kültünü getiren Anadolu'nun neolitik kültürleriydi.[588]

Çatalhöyük'ün ekonomisi için tarımın çok önemli olduğundan Mellaart'ın şüphesi yok:

Çatalhöyük'ün ekonomisi büyük oranda tarıma, hayvancılığa (küçük ve büyükbaş) ve kızıl geyik, yaban eşeği, domuz ve leopar gibi yabani büyükbaş hayvanların avına dayanıyordu... Çiftçilik standartları çok yüksekti: gemik, kızıl buğday, ekmeklik buğday, arpa, burçak ve kara burçak yoğun bir şekilde yetiştiriliyordu. Bitkisel yağlarını turpgillerden, bademden, meşe palamutundan ve antep fıstığından temin ediyorlardı. Büyük miktarlarda bulunan Çitlembik tohumları, Plinius tarafından da methedilen çitlembik şarabının burada üretiminin yapıldığını öneriyor; şüphesiz biranın da burada bilindiği düşünülebilir.[589]

Tahıl'ın Ana Tanrıçası

Mellaart tarımın çıkışını bir Ana Tanrıça kültüne bağlamıştır. Artık Skara Brae simgesinin tarımın yayılışıyla bağlantısı olduğunu biliyordum. O halde Ana Tanrıça ile de bağlantılı mıydı? Çatalhöyük'ün dini konusunda Gimbutas'a geri döndüm::

Neolitik dönemin başlarında, insanlar doğumların yapıldığı özel odalar inşa etmişlerdi. Bu odaları doğum mabetleri olarak görebiliriz. Çatalhöyük'teki... kazılar, görünüşe göre sakinlerinin içinde doğumla ilgili ritler yaptığı bir odayı gün ışığına çıkardı. Odayı kırmızıya boyamışlardı; yani kanın rengine, yaşamın rengine. Duvarlardaki stilize desenler doğum yapan kadınları resmederken, bunların yakınına çizilen dairesel biçimler ve dalgalı çizgiler serviksi, göbek bağını ve amniyotik sıvıyı temsil ediyor olabilir. Alçak alçı platform, asıl doğum için kullanılmış olabilir. Odanın rengi ve kullanılan simgeler insanların buranın [içinde gerçekleşenleri] dini bir olay gibi görüp, buna törenle eşlik ettiklerini gösteriyor.[590]

Dairesel biçimler ve dalgalı çizgiler, şekil 8'deki şekillere benzerdi ve kutsal adaklar için üretilen ekmeklere kabartma şekiller yapmak için kullanılan bir damgada bulunmuşlardı. Çatalhöyük'ün Tanrıçası çiftçilikle bağlantılı gibi görünüyor; zira Gimbutas'a göre bu hamile Toprak Ana'nın simgeleri:

Sıkça ekmek fırınlarının yakınında gün ışığına çıkartılmışlardı. Tanrıça, insan ve hayvan hamileliği ile bitkilerin filiz verme, büyüme ve hasat şeklindeki yıllık döngüsü arasındaki analojiyi temsil ediyordu.[591]

Mellaart, Çatalhöyük'teki Tanrıça doğum mabetlerindeki sunakları kazarken törensel kalpler dediği kırmızı kil katmanları arasında korunmuş küçük tahıl birikintileri bulduğunu bildirmişti.[592] Direk oyuklarına konulup üstleri sonradan kapatılmış arpa tohumları da dahil benzer "adak birikintileri" başka araştırmacılar tarafından da bildirilmiştir.[593] Gimbutas, kil figürlere buğday tohumu koymanın tarım uygulamasında yaygın bir gelenek olduğunu belirtiyor:

Yaklaşık M. Ö. 4800-3500 tarihli eski Cucuteni (Tripolye)

kültürü, hamile bitki tanrıçasını onurlandıran Neolitik döneme özgü törenler bakımından en açık bilgileri sağlamaktadır... heykelciklerde tahıl izleri bulunmuştur... Teknisyenler bu çok gözenekli kil heykelciklerin röntgenlerini çekince, içlerinde üç tahıl çeşidinin (buğday, arpa ve darı) konulduğunu farketmişlerdi... Burada tahılı, unu ve ekmek pişirmeyi tanrıçayla ilişkilendiren ve ekmeğin bol olması için yapılan bir törene dair güçlü delillere sahibiz.[594]

Törenlerle bağlantılı kil tanrıça figürlerinin içine tohum koyulması fikri, beni, bu figürlere ve özellikle de bir dizi kadın gövdesi heykeline daha yakından bakmaya götürdü. Bir tanesi (şekil 11.), Bulgaristan'ın iç kesimlerindeki Cucuteni kültürüne aittir ve yaklaşık M.Ö. 5000 yılı tarihlidir. Şimdi bir bağlam görebiliyordum.[595]

Figürün gövdesinin etrafındaki simgeyi alıp, onu düz bir yüzeye çizdiğimde benzer bir şekil ortaya çıkıyordu. Gimbutas bu figürlerin çift-yumurta şeklindeki kalçalarla karo şekli arasındaki bağlantıyı gösterdiğini izah ediyor. Çift-yumurta şeklindeki kalçalar enerji simgeleriyle, sarmallarla ve eş merkezli çemberlerle süsleniyordu. Önceki kitabım Uriel'in Makinesi'nde bu şekillerin yılın değişen mevsimleri boyunca öğle güneşinin gölgesi yoluyla oluştuklarını belirtmiştim.[596]

Şekil 12, simgenin nasıl açıldığı konusunda çizdiğim taslaktır. Simgeler gayet açık. Yani Gimbutas, lisans öğrencilerimi büyülemeye devam eden karo ve spiral simgelerinin son derece eski bir kullanımı için delil sağlamakla kalmamış, aynı zamanda onları dini bir bağlama yerleştirmeyi başarmıştı. Bu simgeleri, Yüce Tanrıça Toprak Ana'yla ilişkilendirmiş, keşfedildikleri yerleri göz önüne alarak onları Tanrıça'nın belli özelliklerine bağlamıştı:

İlk baştaki yerlerinde Eski Avrupa'nın zengin maneviyatıyla dolup taşan sayısız Neolitik figür korunmuştur... Yapıcıları

onlara sıkça, iki ya da üç çizgi, spiraller ya da kıvrımlar, zikzaklar veya karo gibi simgeler kazımışlardır... Zanaatkârlar bu tür şematik figürleri kolayca yapabiliyordu ve Hıristiyan haçı gibi, bu figürler de temsili sanat kadar simgesel düşünceleri ifade edebiliyorlardı. Bu basitleştirilmiş resimler... kutsal bir mesaj veriyorlardı.[597]

Gimbutas önceden Tanrıça'nın vücut parçalarınının simgesel önemini incelemişti. Aşağıya bakan üçgenin, Tanrıça'nın vulvası veya rahminin simgesi olduğunun kabul edildiğini belirtmiştir. Simgenin "Hayat sularının kaynağı olarak Tanrıça'nın kozmik rahmi; yaşamın filiz verişi, doğum" anlamına geldiğini söylemiştir.[598]

Şekil 11 ve 12'deki, Tanrıça'nın bacaklarının oluşturduğu yukarı bakan üçgen, ölümü ve mezar olarak rahmi simgelemektedir; bu, "üçgen ağızlı mezar" denilen yapılarda da görülmektedir.[599] Gimbutas şöyle der: "Yeryüzündeki mağaralar, çatlaklar ve oyuklar Ana'nın ezeli rahminin doğal görünüşleridir. Rahime ölü gömülmesi, toprağa tohum ekilmesine benzer ve bu yüzden eskisinden yeni bir yaşamın ortaya çıkmasını beklemek doğaldır."[600] Şekil 11'de görülen büyük çıkık kalçalar, Gimbutas'a göre "çift yumurtanın veya hamile karnının"[601] bir metaforudur ve yüksek doğurganlığın simgesidir. Bu bağlamda, birleşik simgelerin anlamı açık hale geliyor. Yukarıya bakan üçgen, ölümü ve Tanrıça'nın rahmine tohum ekme edimini temsil ediyor. Aşağıya bakan üçgen, ilkbaharda dünyaya gelecek yeni hayatı simgeliyor. Uçları Tanrıça'nın vulvasında biraraya geliyor ve

Şekil 11

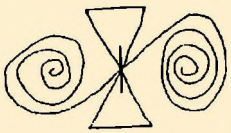

Şekil 12

abartılı kalçalarla temsil edilen çifte doğurganlık simgelerinin kesiştiği noktada bulunuyor.

Marija Gimbutas neolitik dönemdeki Avrupalı çiftçilerin dini simgelerden ve işaretlerden kutsal bir yazı geliştirdiklerine inanıyor.[602] Şöyle açıklıyor:

> *Belli simgelerin sadece belli heykelcikler ve ilişkili kült objelerinde bulunduğunu gözlemem, beni Eski Avrupa'nın tanrı tiplerini ve onların işlevlerini çözmeye götürdü. Bu çalışmanın sonuçları ilk Tanrıça'nın Dili'nde (1989) yayımlandı. Örneğin Eski Avrupa sanatında, Üst Paleolitik dönemdeki sanata benzer biçimde kuş tanrıça figürleri X'ler, V'ler, zikzaklar, kıvrımlar ve paralel çizgiler barındırıyor. Ömürleri inanılmaz: simgeler Üst Paleolitik'ten Neolitik'e yaklaşık 15.000 yıl boyunca yaşamışlardır. V ve zikzak işaretler bu süre boyunca vazoları süslemiştir ve aynı kutsallığa hizmet etmişlerdir... En fazla örnek Starcevo-Vinca kültüründe bulunmaktadır... Yaklaşık otuz kadar soyut simge temel diziyi oluşturmaktadır. Bu simgelerin gerçekten de yazıyı temsil ettiğini görmek önemlidir: Çömleklerde rastgele veya tek tek görülmekten ziyade yazı işaretleri toplu veya kümeler halinde görülmektedir ve birkaç farklı işaret bir diğerini takip etmektedir... Yazı, soyut, resimsel olmayan işaretlerden oluşmaktadır.*[603]

Bu işaretlerin biçimsel bir yazıyı temsil ettiği konusundaki ilk şüphemden beri, bir bağlam arayışındaydım. V veya zikzakın üst üste gelerek oluşturduğu karo veya elmas şeklinin mevsimler boyunca hareket eden ve doğup batan güneşin gölgesinin çizdiği bir desen olduğunu farketmiştim. Bu şekilde ortaya çıkan karo şekli, gözlemin yapıldığı yerin enlemini göstermekte, böylece de gözlemin yapıldığı yer hakkında bilgi verebilmektedir. Bu işleyiş şekil 13'te gösterilmektedir: Enlem ne kadar kuzeydeyse, karo şekli o kadar uzun ve ince olur. Ekvator'a yakın

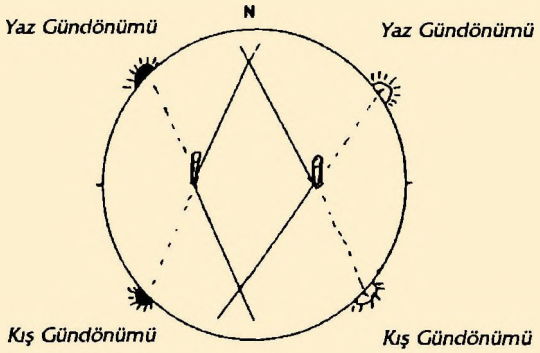

Şekil 13

enlemlerde, kısa ve kalın hale gelir.[604] Bu gözlemi, keşfedilmiş en eski (M.Ö. 70.000 tarihli Güney Amerika, Blombos Mağarası'daki şekil, buna ileride daha ayrıntılı bir şekilde değineceğim) olanlar da dahil çok sayıda karonun şekillerini kontrol etmek için kullandım ve bu tekniğin karoların kazındığı yerlerin enlemini bulmaya uygun olduğunu gördüm.[605]

Aynı şekilde, şekil 11'deki Tanrıça'nın kalçalarının üstüne çizilmiş iki spiral şekline de mevsimler boyunca güneşin gölgesinin çizdiği yol gözlenerek ulaşılabilir; güneşin gölgesi her çeyrek yılda bir spiral çizer.[606] *Uriel'in Makinesi*'nde açıklandığı gibi gün ortasında bir direğin gölgesinin ucunun nereye düştüğü çizilerek yapılan bu gözlem tekniği yoluyla, şekil 11'deki tanrıçanın kalçaları üzerindeki desen çizilebilir.

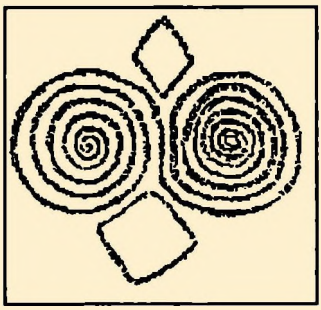

Tanrıça simgelerinin gözlemsel temeli konusundaki bu pratik fikri Gimbutas'ın simgesel yorumuna ekleyerek, bu simgenin İrlanda Newgrange'da (şekil 3, benzerliğin görülmesi için tekrarladım) gördüğüm en yeni biçimini çözebilirdim.

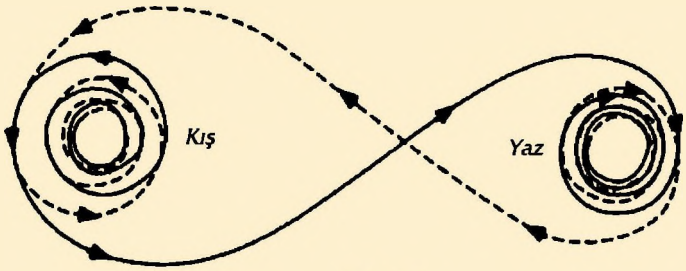

Şekil 14

İki karo şekli Britanya Adaları'nın yüksek olan enlemlerini temsil etmektedir ve aralarındaki yerde, güneşin gölgesinin çizdiği yol bahar spiralinden yaz spiraline geçer. Bu nokta ilkbahar ekinoksu olarak bilinir ve sonbahar hasatı için tohum ekmenin zamanıdır. Yani simge "ölü tohumunuzu Toprak Ana'nın rahmine ilkbahar ekinoksunda ekin ki tohumlar yazın sonunda kış boyunca size ekmek sağlayacak bol bol tahıl versin" demektedir. Güçlü bir simgedir ve nihai biçimi nerede ve ne zaman tahıl yetiştirileceği konusunda âdeta bir ders kitabıdır.

Gelgelelim, bu yorum başka bir soruyu ortaya çıkartmaktadır: Bu karmaşık ama yaygın simgeye böyle harikulade bir şekilde kodlanan bilgi nasıl ortaya çıkmıştır? Eğer Gimbutas haklıysa ve bu simgeler kutsal ritlerden çıkmışsa, bu, tarımın aslında din olarak başladığı anlamına mı geliyor?

Tarımın nasıl başladığına dair bana ilk ipuçlarını veren bulguların çoğu Filistin ve Anadolu'dan, bulgularını yazmakta sıkıntı çeken iki arkeolog olan Kathleen Kenyon ve James Mellaart'dan gelmekteydi. Kenyon Erika'yı, Mellaart ise Çatalhöyük'ü kazmıştı - her iki şehir de tarımın başlangıcından önce ticaret merkezi olarak kurulmuştu.

Mellaart araştırmasını tamamladıktan ancak yaklaşık otuz yıl sonra birisi onun çarpıcı bulgularının devamını getirmiştir; Mellart'ın çalışmasını devralan arkeolog neyse ki sıkça güncellenen

bir web sitesi yoluyla bulgularını paylaşma taraftarıydı. Şu an Stanford Üniversitesi'nde profesör olan Dr. Ian Hodder, Cambridge Üniversitesi tabanlı Çatalhöyük Araştırma Vakfı'nın başındadır. Ankara'daki İngiliz Arkeoloji Enstitüsü himayesinde çalışmaktadır ve 1993'den beri bu önemli yerleşimi kazmaktadır. Kazının tamamlanması 2018'e kadar sürecektir; ancak bütün arkeologlara müthiş bir örnek olarak Profesör Hodder'ın ekibi http://catal.arch.cam.ac.uk websitesini işletip, çalışmalarının ilerleyişine dair güncel ve doğru bilgiler vermektedirler.

Ian Hodder'un tutumu iç rahatlatıcı derecede açık. Sorumlu olduğu yerleşim, Neolitik dönemde Tanrıça ibadeti yapılan bir yerdi ve bazı New Age grupları kendilerine bir Tanrıça topluluğu kurmuşlardı. Onları yerleşik fikirlerle savmak yerine gerçekleri söylemenin gereğini farketmişti. Tanrıça topluluğuna mesajı şuydu:

> *Yerleşimi ziyaret eden bazı Tanrıça grupları... "ama biz SİZİN yorumlarınızla ilgilenmiyoruz, onlar zaten taraflı; biz kendi yorumlarımızı yapmak istiyoruz" dediler. Bu arkeologlara karşı önemli bir meydan okuma. BİZ "ham veriler" sağlamanın yeterli olduğunu düşünemeyiz. Bunun nedeni verilerin hiçbir zaman "ham" olmamasıdır. Veriler arkeologlar tarafından anında yorumlanır. Ve Tanrıça topluluğundan birilerinin "asıl, ham verileri" farklı yorumlaması gayet mümkündür.*[607]

Hodder'un araştırma grubu ham bulguları internette ulaşılabilir kıldıkları ve olguları spekülasyonlardan ayırdıkları için övgüyü hak ediyorlar. Bu, bazı eski moda arkeologların ağzı sıkılığı ve seçiciliğinden çok uzak. Eşyalar ve binalar hakkındaki bu ayrıntılı bilgiler, Neolitik dönemde yaşamış Anadolulu kadınların yeni yayımlanmış DNA analiziyle birleşince, ileride göstereceğim gibi tarımın başlangıcı konusunda çarpıcı bir yeni bakış açısı sağlıyor.

Çatalhöyük insan ırkının neden çiftçi olduğu sorusunu cevaplamaya yardımcı olacak hayati önemde ipuçları sağlayabilir. Asıl sorun avcılık/toplayıcılıktan tarımcılığa geçildiği beklenmedik yaşam tarzı değişimi. Tarıma nasıl başlarsınız? Kendinizi, ailenizi ve evcil hayvanlarınızı doyuracak kadar ekin yetiştirebilmeyi ümit edip otururken ne yersiniz? Eğer kimse daha önce böyle bir şey yapmadıysa, kendi hayatınızla kumar oynuyorsunuz demektir. Ve şu genel bir kanundur ki cahil cesareti olanlar genlerini sonraki nesillere aktaracak kadar yaşamazlar.

Bu konuya tarafsız bir şekilde bakarsanız, gerçekleşen şey öyle olağandışı bir şeydir ki bazı yazarlar sık sık bir tür kayıp eski medeniyetin veya uzaylı ırkının tarımı keşfedip gizlerini yeni evrimleşmiş *Homo Sapiens*'lere aktardığını ileri sürme gereği duymuşlardır. Bana göre bu kısaca şüphe götürür. Eğer böyle bir kayıp medeniyet veya uzaylı istilası varsa, nasıl olmuştu da *onlar* avcılık ve toplayıcılıktan tarıma yapılan olağandışı geçişin aynısını gerçekleştirmişlerdir.

Tarımın Kökenlerini Anlamak

Şehirde yaşama ve çiftçilik gelenekleri nasıl başlamıştı? Bu gelenekler niye günümüzde de sürmektedir? John W. Hodges'ın, Neolitik dönemde aynı zamanlarda yaşamış çiftçilerin ve avcıların karşılaştırmalı yaşam süreleri üzerine yaptığı fevkalade istatiksel çalışması, avcı-toplayıcıların daha kolay bir yaşam tarzı sürdüklerini, daha uzun yaşadıklarını ve ilk çiftçilerden daha az çalıştıklarını gösteriyor.[608] Neden zahmetli geçim tarımcılığı seçilsin ki? Neden, yaklaşık üç bin yıl boyunca çok başarılı bir göçebe hayatı yaşadıktan sonra, insanlar kolay olan avcılık ve toplayıcılığı bırakıp, güvenilmez hasatlara ve haşerelere açık çiftçiliği, ağır işi seçmişlerdi? Neden göçebece gezinmenin ferahlığını ve enginliği bırakıp, şehir sakinlerinin sıkışık ve kapalı ağılını seçmişlerdi?

Günümüzdeki teoriler farklı alanlara ait. Antropoloji, tarih, arkeoloji ve ekonominin kendi görüşleri olsa da hepsi şehirlerin önceden var olan kırsal tarım ekonomisine yapılan eklemeler olduğunda hemfikir gibi görünüyorlar. Ancak tarımcılığın kutsal simgelerinin tarihine bakarken, tarımcılık üstündür, şehir kesin kötüdür dogmasından rahatsız olmaya başlamıştım. Bunun, bir başka "iyi bir hikâye", gerçekte doğru olmayan başka bir çocukluk "hakikati" olduğu hissiyatına kapılıyordum. Artık anlamaya başlamıştım ki insanların en çok sevdiği inançlar, en iyi hikâyelere sahip olanlardı.

Kabul edilen inanç kısaca şöyle ifade edilebilir: *Homo sapiens* ilk ortaya çıktığında bu avcı insanlar küçük, ekonomik olarak kendine yeten aile tabanlı gruplar içinde yaşıyorlardı. Kendi besinlerini kendileri bulup, silahlarını, aletlerini ve istedikleri başka şeyleri kendileri yapmışlardı. Bu ilkel topluluklar yerleşik hayata geçip, tahıl ile hayvan yetiştirmeyi ve ev inşa etmeyi öğrendiklerinde ancak köyler ortaya çıkmıştı. Bu köylerde yeni iş bölümü alanları, büyük ekonomili inşa projeleri ve karmaşık bir sosyal teşkilat oluşmuştu, böylece medeniyetin temelleri atılmıştı.

Arkeoloji literatüründe, tarımcılık denilen yeni besin üretim tekniği başladıktan sonra onun olası üç yöntemden biri yoluyla yayıldığı farzedilir. İlki yayılım modeli diye bilinir; buna göre avcı-toplayıcı grupları tarım yapan köylerle karşılaşıp, onların yaşam şeklini kopyalamaya karar vermişlerdir. İkincisi, bir grup yerleşik tarımcının yeni tarım köyleri kurmak için yeni topraklara göç etmeye karar vermesiyle başlayan bir kolonileşme dalgası olduğunu söyler. Üçüncüsü, başarılı çiftçi ailelerinin sayısının artmasıyla, çocukların bir kısmının ailelerinin çiftliğinde kaldığını diğerlerinin ise kendileri için uygun toprak aramak için birkaç kilometre uzağa taşındıklarını, böylece de bir gelişim dalgası olduğunu savunmaktadır.

Bütün bu teoriler şehirlerin ancak tarımcılık iyice yerleştik-

ten sonra ortaya çıktığını varsayıyor. Üçü de tarımcılığın yayılarak, avcıların yerine çiftlikleri getirdiğini, çiftliklerin köyleri geçindirdiğini ve köylerden bizim medeniyet dediğimiz şehir kültürlerinin çıktığını söyleyen bir hikâye veriyor.[609] Bu üç modelin de sorunu, bilinen en son olgulara uymuyor olmaları. Bilinen en eski şehirler Eriha[610] ve Çatalhöyük'tü[611] ve ikisi de tarım ekonomisine dayanmıyordu.

Adam Smith'in Bilinmeyen Özelliği

Kulağa her ne kadar şok edici gelse de, tarımcılığın nasıl başladığına dair günümüzde kabul edilen teoriler arkeolojik delillere değil, İskoç iktisatçı Adam Smith'in (1723-1790) yapıtlarına dayanmaktadır. İleride irdeleyeceğim gibi, görünüşe göre çoğu yirminci yüzyıl arkeoloğu farketmese de tarımın başlangıcı konusundaki varsayımlarını dolaylı yoldan Smith'in ekonomi üstüne yazdığı çığır açan yapıtı *Ulusların Zenginliği*'ne dayandırmaktadır. Belki de şu anki uzmanlaşma çağımızda, çoğu arkeolog, Smith'in kim olduğunu bilmiyor bile olabilir; bu yüzden izin verin açıklayayım. O, esin kaynağı bir iktisatçı ve bu dalın kurucusu olsa da, aynı zamanda çağının insanıydı. On sekizinci yüzyıl Glasgow'unun sıkı bir şekilde denetlenen dini atmosferinde yaşamıştı ve ateşli bir yaratılışçıydı.

Smith, İncil'deki adaşı Adem'in yoksul bir bahçıvan, erdemli oğlu Habil'in bir çiftçi, ilk şehri kuranın ise sürülen katil Kabil olduğunu biliyordu. Açık ki Smith'in bakış açısına göre, insan bir bahçede yaratılmıştı. Başpiskopos James Ussher, bu olayın tam olarak hangi yılda gerçekleştiğini bile yayımlamıştı. Konuyla ilgilenen başka birisi bunun tarihini gününe ve saatine kadar belirlemişti; yani Adam Smith'in, Dünya'nın Tanrı'nın arzusuyla Pazar sabahı 9:00'da M.Ö. 4004 yılında yaratıldığına inanmış olması mümkün. İncil'i, tarlaların verdiği ürünler ile hayvancılığın Tanrı'nın armağanı olduğunu ve bunların bilinen evrendeki

her şeyin yaratıldığı yedi günde verildiğini teyit etmekteydi. Prehistorik inşanın sırası belliydi: ilk yıldızlar, sonra Dünya, ardından gündüz ve gece, deniz ve kara, hayvanlar ve en son insan. Kutsal metinde yazılı olduğundan Dr. Smith için avcılık/toplayıcılık ile tarımın şehirlerden ve medeniyetten önce geldiği kesindi. İktisatla ilgili çalışmasında değinilmesine gerek olmayan basit ve kolay anlaşılır bir hikâyeydi, çünkü doğru olduğu öyle açıktı ki.

Ancak olgular yanlış olduğunu söylüyor. Adam Smith İncil'deki efsaneye inanıyordu ve bu yüzden sebeplerin sırasını karıştırmıştı. İktisat üzerine yazdığı çığır açan yapıtının dikkatli bir şekilde okunması, onun bu sıraya ters düşen verilerle boğuştuğunu ama İncil'e ait bir hakikati sorgulayacak kadar kendine güvenemediğini gösteriyor.[612] İleride göstereceğim gibi olgular ancak tarım başlamadan önce şehirlerin ticaret merkezleri olduğu söylenerek açıklanabilir.

Yirminci yüzyılın başlarında arkeologlar, en azından kendilerini mutlu etmek için de olsa, medeniyetin tarih öncesi kökenleri sorununu çözmüşlerdi. Bu çözümde en büyük katkıya sahip olan Profesör Gordon Childe, *Avrupa Medeniyetinin Doğuşu*'nda Avrupa prehistoryasının konusunun "Doğu medeniyetinin Avrupa barbarizmini aydınlatması"[613] olduğunu yazmıştır. Childe'ın varsayımı Avrupa'nın tarih öncesindeki gelişimin, vakti yerinde insanların Yakın Doğu'dan yaptığı göçlerin etkisinin sonucu olduğu şeklindeydi.

Bütün medeniyetin, Dicle ve Fırat nehirlerinin arasında bulunan bir başlangıç noktasından yayıldığını kabul eden Childe'nin düşünce okulu Yayılımcılık olarak bilinir. Bazı bakımlardan doğru olsa da diğer bakımlardan oldukça yanlıştır. Childe, Sümer ve Mısır'daki eski şehirleri bütün medeni buluşların kaynağı olarak görmüştü ve arkeologlar, bu fikirleri aydınlanmış Doğudan barbar Batıya götüren insanların "yayılım" dalgalarını incelemekle ilgilenmeye başlamıştı. Ancak tarım, gördüğümüz

gibi (şekil 10), Sümer ve Mısır'daki şehirlerde başlamadan önce batıda oldukça yerleşik haldeydi.

Childe'nin görüşü 1960'lara kadar sorgulanmadı. 1957 yılında Childe tarih öncesi arkeolojisinin işlevini şöyle tarif etmişti:

> *Arkeolojik kalıntılardan geleneksel siyasi-askeri tarihin vekili olabilecek, aktörler olarak devlet adamları yerine kültürlerin, savaşların yerine göçlerin geçtiği bir yazı öncesi tarihi oluşturmak.*[614]

Childe temel düşüncesini şu beş ana başlık altında özetlemiştir:

1) Doğu'daki medeniyet son derecede yaşlıdır.
2) Medeniyetler yayılabilir.
3) Medeniyetin öğeleri Avrupa'ya, Doğu'dan geçmişti.
4) Doğu'ya ait tarihi bilinen harflerin yayılışı, tarih öncesi Avrupa'yı tarihsel kronoloji çerçevesi içine sokmamıza yardım eder.
5) Tarih öncesi Avrupa kültürleri, çağdaş Avrupa kültürlerinden daha fakirdir; yani medeniyet Avrupa'da, doğuda olduğundan daha yenidir.[615]

Pek çok hesabı yanlıştı. O zamanki arkeologların inancına göre Britanya'da Neolitik dönem M.Ö. 2000'de başlamıştı. Nitekim gelişen radyokarbon tarihlendirme bilimi bu tarihi neredeyse 750 yıl daha önceye itiyordu ve *Britanya Adalarındaki Neolitik Kültürler* adlı standart yapıtın yazarı Profesör Stuart Piggott gibi arkeoloji kurumunun bazı üyeleri radyokarbon bulgularını "arkeolojik olarak kabul edilemez" buluyordu.[616] Radyokarbon tarihleri, Anadolu'da, doğu Akdeniz ülkelerinde ve Batı İran'da tarımcılığın Mısır'dan çok önce zaten gelişmiş olduğunu göstermişti.

Ama daha kötüsü de olacaktı.

Eski karbon tarihlendirmenin isabetliliği konusunda sorunlar vardır ve bu sorunlar atmosferin yukarısında radyokarbon oluşum hızının sabit olduğu varsayımında yatıyordu. Bu teknik ilk uygulandığında, atmosferin yukansındaki radyokarbon oluşum hızının her zaman sabit olduğu farz edilmişti. Ancak yaş halkları sayılarak bağımsız biçimde tarihlendirilebilen eski ağaçların radyokarbon içeriklerinin dikkatli bir şekilde incelenmesi, nitrojenin radyokarbona dönüşüm hızının yüzyıldan yüzyıla değiştiğini göstermişti; bunun nedeni, güneşten gelen radyasyon akışı ve iyonosferdeki iyonlaşma seviyesiydi.[617]

1970 yılında Kaliforniya La Jolla Üniversitesi'nden Profesör H.E. Suess, radyokarbon üretimindeki değişmeleri hesaba katan isabetli bir ayar tablosu yayımladı. M.Ö. 2000 yılından daha eski olan radyokarbon tarihlerinin inanılmaz derecede yanlış hesaplandığını gösterdi.[618] Artık Batı Avrupa'daki Neolitik yapıların Sümer ve Mısır'dakilerden çok daha önceye gittiği açıktı. Bu bulgu, kayıtsız arkeolojik kesinlikler dünyasınında tam bir krize neden oldu.

Colin Renfrew bunun hakkında şöyle demişti:

Aniden ve kesin olarak, Batı Avrupa'nın megalitik mezarlarının yaşı, dünyadaki benzerlerinden çok daha eskiye çekildi. Dünyada hiçbir yerde onlara yaşlılık bakımından yaklaşacak taştan anıtlar yok. Belki de daha şaşırtıcı biçimde, bu yer altı mezarlar, taş çatılı odalarıyla birlikte tamamen korunmuş; yani beş bin sene önce nasıl görünüyorsa, şimdi de öyle görünen taştan bir odada durabiliyor insan... Ama yine de bir çıkmazla karşı karşı karşıyayız; bu kadar olağanüstü anıtlar, madeni bile işlemeyi bilmeyen barbarlar tarafından piramitlerden yüzyıllar önce yapılmış. Yapmamız gereken şey, eğer bu anıtları yakın doğudaki ilk medeniyetlerden gelen koloniciler yapmadıysa, kimin, nasıl inşa ettiği sorusunu cevaplamak.[619]

Benim kendi dalım olan fizik, arkeologların geçmiş anlayışını sarsarak bu alana kendine has katkısını yapmıştı ama diğer akademik dalların da bu tartışmaya ekleyeceği fikirler vardı. Başlıcaları, Bradford İşletme Okulu'nda çok sayıdaki meslektaşımın çalıştığı iktisat dalıydı.

İlk Şehirler İçin Ava Çıkmak

Tarih öncesindeki insan toplulukları için kullanıldığında "şehir" oldukça tartışmalı bir kelime gibi. Arkeologlar genel olarak şehirlerin ancak tarım başladıktan sonra gelişebileceğini kabul ediyorlar. Arkeolojiye yabancı olan iktisatçı Jane Jacobs, tarih öncesindeki şehirlerin kuruluşunun arkasında yatan işleyişe bakma cesaretini gösterip, çok farklı sonuçlara vardı.

Jacobs hipotezini, Çatalhöyük'teki kazı bulgularının kendisine ait yorumlarına dayandırmıştı ve bulgularını *The Economy of Cities*'de (Şehirlerin Ekonomisi) özetlemişti:

> *Mantıksal olarak vanlacak sonuç, tarih öncesi zamanlarda tarımın ve hayvancılığın şehirlerde ortaya çıktığıdır. Ancak eğer böyleyse, şehirler tarımdan önce gelmiştir demektir.*[620]

Jacobs, şehrin besin tedariğinin kendi av bölgesindeki vahşi hayvanlar ile bitkilerden, dışarıdan getirttikleri vahşi hayvanlar ile tohumlardan ve burada yetiştirilen etler ile tahıllardan oluştuğunu gösteriyor. Şehir büyüdükçe toplam yiyecek ihtiyacı artsa da aynı zamanda yeni yerel besin kaynaklarının daha etkin bir şekilde üretilmesi için gereken koşullar da hazırlanıyor böylece ithalat ihtiyacı azalıyordu. Şehirde daha çeşitli ürünler yapılmaya başlandıkça, başka mallarla takas da yapılabiliyordu.

Çatalhöyük dört yüz dönümden daha büyük bir alan kaplayan gerçek bir şehirdi; James Mellaart, buranın 7000'i aşkın insanı barındırdığını hesaplamıştır. Kalaslarla desteklenen düz ça-

tılı küp şeklinde teraslı evlerde yaşıyorlardı ve teras olarak kullanılmaları için çatılarda giriş delikleri vardı. Binalardan birisinin duvarına oyulmuş, şehrin taraçalı evlerini ve arkaplanda çok uzun zaman önce sönmüş çift tepeli faal bir yanardağı gösteren ayrıntılı bir harita vardır.[621] Bu yanardağ, siyah bir volkanik cam çeşidi olan obsidyenin kaynağıydı ve bu madde, taş alet ve ayna yapımında kullanılan çok değerli bir taştı. Jacob'a göre, bu taş, şehrin nasıl doğduğunu açıklayan özel bir üründü.

Mellaart şehrin, obsidyen ve volkanik camdan yapılan eşyalar için bir ticaret merkezi olduğunu keşfetmişti. Şehrin ayrıca arpa, ekin ve büyükbaş hayvan çiftçiliğine dayanan tarımsal bir altyapısı vardı. Çatalhöyük halkının atık yığınlarının ayrıntılı bir şekilde incelenmesi sonucu, onların vahşi hayvan eti de yedikleri açık hale geldi.[622]

Mellaart'ın gün ışığına çıkardığı eşyaların işçilik kalitesi - mücevherat, aletler, çömlekler ve obsidyen aynalar- son derece yüksekti. Şehrin zanaatkârları çeşitli mesleklerde yüksek bir beceri seviyesine ulaşmışlardı ve bu uzmanlaşmanın olduğuna işaret ediyor. Ama ayna zımparacıları yine de yemek yemek zorundalardı ve aynalarını yiyecekle değiş tokuş etmek zorunda kalmış olmalılardı. Bu uzmanlaşma yaşadıkları toplumun barışçıl olduğunu da öneriyor. Hayatta kalmak için savaşmak zorunda olan toplumlar, mücevherat ve ayna gibi gereksiz eşyalar üzerinde çalışan zanaatkâr ve sanatkârlara sahip olma lüksünü karşılayamazlar. Nitekim bu yerleşim konusunda en şaşırtıcı olan şey onun tarihidir: M.Ö. 6500 civarı bile oldukça gelişmiş bir yerdi.[623] Dahası, bulduğu mabetlere ve heykellere bakarak Mellaart şehrin sakinlerinin bir Yüce Tanrıça'ya taptıkları sonucuna varmıştı.

Arkeologların dogması şöyle der: önce tarım sonra şehir. İlk başta, bu düşüncenin büyük olasılıkla Rousseau'nun soylu vahşi fikrinden etkilenmiş romantik bir inanç olduğunu düşünmüştüm; buna göre Neolitik dönem öncesinde avcılar yalnız küçük,

kendine yeten gruplar halinde yaşayıp, kendi yiyeceklerini kendileri bulup, aletlerini, silahlarını, yiyecek ve çömlek gibi diğer üretim mallarını kendileri yapmışlardı. Dile getirilmeyen varsayıma göre, tahıl ürünleri ve hayvancılığın şans eseri keşfedilmesi ilk başta korunaklı köylerin ortaya çıkmasına neden olmuş, sonraysa bu köyler iş bölümü, toplumsal teşkilatlanma ve inşaat becerilerinin gelişmesine yol açmıştır.

Bu fikrin sorunu, onun ekonomik olarak pek anlamlı olmamasıdır. Hedges'in ayrıntılı istatiksel çalışmasında gösterdiği gibi[624], çiftçiler için hayat aslında avcı/toplayıcılara göre daha zordu. Kişiye ait ihtiyaçlar için avcılık ve toplayıcılık yapmak, hem tahıl hem de hayvan çiftçiliğine göre kişi başına daha az iş gerektiriyordu. Bir insan niye isteyerek daha zor bir yaşam şekli seçer? Fazladan bir ağız, karşılığında yararlı bir şey vermiyorsa onu beslemek için niye çalışılır?

Leeds Üniversitesi'nden Dr. N. J. Berrill de, tarımın keşfinin yol açtığı ani değişim karşısında şaşkınlığa düşen başka bir arkeoloji dışından gelen uzmandı. *Man's Emerging Mind*'da (İnsanın Yükselen Aklı) şöyle demişti:

> *Çok önemli bir zaman diliminde, büyük ihtimal elli insan nesli ya var ya yok, bütün insanlık tarihi boyunca gerçekleşmiş en büyük dönüşümler ve buluşlar gerçekleşmiştir. Bir şeyi devam ettirmek nispeten kolay bir iştir ama kimsenin daha önce yapmayı düşünmediği bir şeyi yapmak neredeyse imkânsızdır. Yeni fikirler insana yavaşça doğduğundan, bu büyüklükte bir toplu değişim durumunda şimdi sahip olduğumuzu düşündüğümüz anlayış açıklığı büyük ihtimal geriye bakışın yol açtığı bir yanılsamadır. Eski toplayıcılık ve avcılığın yerini alan bitkilerle hayvanların yetiştirilmesi ve büyütülmesinden sorumlu olan düşünce ve eylem sürecinin tamamı gerçekte insan aklının uzun ve inanılmaz gayretiyle geçmiştir.*[625]

Tarımın başladığı Anadolu ovalarına dair şöyle diyor:

> *Irmakları hâlâ mersin balıklarıyla dolu. Günümüzde kültürlü hallerinden hoşlandığımız meyvelerin yabanileri bolca bulunuyor – kayısı, armut, erik, badem, şeftali, elma ve üzüm. Bataklıklarda sülün, keklik, ördek ve kaz bolca varken, dağlık bölgelerde yabani koyun, domuz, keçi ve geyikler hâlâ çokça mevcut ve eskiden vahşi büyükbaş hayvanlar için de aynı şey geçerliydi.*[626]

Yiyecek bu kadar bolken tarıma gerek olmadığına ve değişimi tetikleyen bir şey olması durumunda tarımın gelişimi için bütün ham maddelerin mevcut olduğuna dikkat çekmektedir burada.

Berrill, evcilleştirilmiş keçinin atası olarak en mümkün adayın, Türkistan ve Afganistan kökenli olduğunu, ilktip yabani koyunun Hazar Denizi'nin güneyinde bulunduğunu belirtiyor:

> *En eski batılı haliyle domuz, şüphe götürmez bir şekilde Afrika ve Avrupa'dan Sibirya'ya kadar bulunabilen yabani domuzdan gelmiştir. Nitekim ilk evcil öküz bir cüceydi. Neolitik dönemde yaşamış insanlar ya ovaların büyük ve zaptedilemez canavarından küçük bir cins yetiştirmişler ya da ormanlarda yaşayan cüce bir cins bulup, onlardan faydalanmışlardır. Durum, ikincisiymiş gibi görünüyor; çünkü ne zaman insanlar vahşi bir hayvanı alıp onu cüceleştirmişlerse, bulldog mesela, dişler çeneye göre çok büyük kalmıştır; oysa doğal cücelerin her şeyi orantılıdır.*[627]

Berrill'in bitki biyolojisi konusundaki uzman bilgileri, tahıl ürünlerinin gelişiminin de hesaba katılmasını sağlıyor:

> *Tahıllar, yani evcilleştirilmiş bitkilerin ilk ve en önemlileri aslen yabani dağ otlarıydı. Buğdayın atası olduğu bilinen iki yabani ot vardır: kızıl buğday ve yabani gemik; ilki Hazar Denizi ve Karadeniz bölgesi boyunca yetişirken, diğeri daha*

güneyde Filistin ve kısmen İran'da yetişmektedir. Kızıl buğday, Anadolu'da yetiştirilen küçük, kalitesiz bir buğdayın atasıyken, gemik görünüşe göre Mısır, Anadolu ve Batı Avrupa'da yetiştirildiği bilinen en eski cinsti. Çağdaş ekmek buğdaylarının çoğu, gemik ve bilinmeyen bir otun kırması gibi görünüyor; İran, Türkistan, Mezopotamya ve Hindistan'da bulunan en eski cins işte bu melezdir. Arpanın atalarının da görünüşe göre Hazar çanağının çevresindeki genel olarak dağlık bölgeye aitti. Tahıl bitkileri, yetiştirilmeye başlanmadan önce şüphesiz başak başak toplanıyordu ve bunun için hiçbir alet gerekmiyordu; ancak bu yetiştirme aşaması olağanüstü keşiflere ve buluşlara yol açmıştı. Buğday, arpa ve çavdarın, tanelerini saçmayan başakları olan cinsleri bulundu; yabani bir ot için intihara meyilli bir cins olsa da zaman ayırıp, ürününü toptan hasat eden bir insan yetiştiricisi için idealdi. Ve sapları sert olan otları kesmek için çakmak taşından oraklar yapıldı. Ne tane saçmayan tahıllar ne de esin verdikleri oraklar aceleyle bulunmuştu.[628]

Ancak Mellaart'ın belirttiği gibi Çatalhöyük'te bulunmuşlardı:

Orak ağızlarının varlığı, erken tarım teorisini desteklemektedir; yani tohum ekmek yerine hasat etmek. Ama açıkça ana ekonomi tipleri hâlâ avcılıktı.[629]

Mellaart'ın belirttiği gibi bu fırsatçı hasatlar ana besin kaynakları değildi. Bu, avcılık olarak kalmıştı. Jane Jacobs proto-şehirlerde yaşayan büyük insan grupları olmadan, Berrill'in tarif ettiği tahıl tarımcılığı cinsinin geliştirilmesi için gereken koşulların ortaya çıkmayacağını gösteriyor. Tarımcılık için uygun olan yeni ve kullanışlı tohum çeşitlerinin geliştirilmesi için gereken koşulları şu üç ekonomik kaide ile anlatıyor:

1. Normalde bir arada yetişmeyen tohumlar, hatırı sayılır zaman dilimleri boyunca sıkça ve sürekli biçimde biraraya gelmelidir.

2. Aynı yerde, cinsler sürekli, gördüklerine uygun olarak hareket edebilecek insanların yakın ve bilgili gözetimi altında kalmalıdır.
3. Bu aynı yer, yiyecek kıtlıklarına karşı iyi bir şekilde güvenceye alınmış olmalı, bu sayede süre boyunca tahıl tohumu dokunulmadan kalsın; başka türlü hiçbir etkisi olmadan bütün bir seçici yetiştirme süreci sık sık iptal edilecektir. Kısacası mülkiyet bir ön koşuldur. Zaman gerekli olsa da, zaman tek başına yerleşime kültürlü tahıl sağlayamaz.[630]

Jacobs bir şehrin ticaret yaparak geliştiğini gösteriyor ve eski ticaretin çantalı gezici satış elemanlarının aniden doğuşuyla değil mal arayışıyla dışarıya çıkan bireyler sayesinde geliştiğinin eski ticaret konusunda anlaşılması önemli bir nokta olduğunu söylüyor. Jacobs bunu, Çatalhöyük'e özgü bir ürün olan ve son derece keskin bıçaklar yapılan Obsidyen ticaretini örnek vererek açıklıyor:[631]

İlk adım, bir şey almak isteyen insanlar tarafından atılmıştı. Tüccarlar kendilerini gezici müşteri acentaları olarak görürler. Kendi ticari mallarını alım yapacakları yere götürürler ve her ne için gelmişlerse onu satın almak için bu malları para olarak kullanılırlar. Yani, gittikçe daha uzun mesafelerden şehre gelen tüccarlar, buraya bilerek obsidyen almaya geliyorlardı. Genelde getirdikleri değiş tokuş malları, onlara ait av bölgelerinin alışıldık ürünlerinden oluşuyordu. Şehir halkı bakır, deniz kabukları ve boya gibi özel mallar istediklerinde, kendi tüccar grupları başka yerleşimlerden bunları almak için yola düşüyorlardı. Yanlarına ise sanki paraymış gibi obsidyen alıyorlardı. [632]

Yiyeceklerden sadece bozulmayanların ticareti yapılıyordu; çünkü yerleşim yerine yapılan yolculuğa en iyi bunlar dayanıyordu ve götürülen yerleşim tarafından muhafaza edilebiliyor-

lardı. Başlıca bozulmayan yiyecek türleri hayvanlar ve sert tohumlar olacaktır. Başarılı bir yerleşim yerinde, büyük miktarlarda canlı hayvan ve tohumlar birikecek ve şu an bildiğimiz anlamda burası küçük bir şehre dönüşecektir. Yerleşim çabucacık, işleri yiyecek depolarına bakmak olan uzmanlaşmış bireyler yaratacaktır. Hayvanları güdüp, vahşi hayvanlara bakanlar, ilk başta en tehlikeli olanları öldürecekler ve ot yiyebilen en yumuşak başlı türleri besin gerekene kadar tutulacaklar ve büyük ihtimal sonunda onları çiftleştireceklerdir. Jacobs'un dediği gibi "stoklara bakanlar büyük ihtimal zeki, sorun çözebilen ve deneyimlerden ders çıkartabilme becerisine sahip insanlardı. Ama onlar hayvanları evcilleştirmeye çalışmıyorlardı; sadece becerilerinin yettiği ölçüde şehrin dışarıdan gelen vahşi besinlerini idare etmeye çalışıyorlardı." Yani doğal olarak, onları evcilleştirme gibi bir niyetleri olmasa sadece en uysal hayvanları hayatta bırakacaklardı. Jacobs'un açıkladığı gibi:

> *İkinci ve üçüncü nesilden kalma yakalanmış hayvanların üreyecek kadar yaşamasının nedeni onların diğer nesillerin bolluk zamanlarında en kolay bakılabilir olanlar olmalarıydı.*[633]

Jane Jacobs'un şehir ekonomileri konusunda vardığı sonuçlar, onların doğrudan avcı-toplayıcılardan oluşan sosyal gruplardan çıktığı ve ticaret yoluyla geliştikleriydi. Proto-şehirlerin sağladığı nüfus yoğunlukları olmadan, medeniyet kendiliğinden ortaya çıkamazdı.

Nitekim onun Çatalhöyük'ün önemine dair vardığı sonuçlar, eski prehistorya kuramlarını benimsemeye devam eden arkeoloji kurumu tarafından büyük oranda görmezden gelinmişti. Ama bu niye böyleydi? Neden tarımın kökenlerinin anlaşılması bu kadar zordu?

Yaratılışçı Gündem

M.Ö. 6000 civarı, insan davranışında bir devrim gerçekleşti ve bu, şu an alışmış olduğumuz modern teknolojinin temelini attı. Arkeologlar bu olaya Neolitik devrim derlerken, sıradan ölümlüler bunu tarımın başlangıcı olarak bilirler.

Önceden belirttiğim gibi, arkeoloji tarımın yaygınlaşmasını açıklamak için olası üç model verir. Colin Renfrew onları *Archaeology and Language*'da (Arkeoloji ve Dil) şöyle açıklar:

> *Bir tarafta, oldukça seyrek nüfuslu olan avcı toplayıcıların, tarım uygulamasına çoktan başlamış komşu bölgelerle temasa geçtiğini söyleyen yayılım modeli vardır. Avcı toplayıcılar buralardan gerekli evcil bitkiler ve hayvanlarla beraber, tarım uygulamasının bilgilerini almışlar ve böylece tarıma başlamışlardır. Diğer tarafta, belli bir insan topluluğunun kendi istekleriyle yeni bir topluluk kurmak için uzak topraklara gittikleri maksatlı kolonileştirme modeli vardır.*
>
> *Gelişim dalgası modeli bu ikisinden oldukça farklıdır. Sadece kısa mesafeler boyunca da olsa insanların hareket ettikleri düşüncesini barındırır. Nüfustaki belli bir artışı, yeni topraklarda tanmın benimsenmesinin izlediğini belirtir. Yazarlar belli bir bölgedeki artışı, lojistik büyüme örüntüsünün izlediğini, bunun hızlı başlayıp belli bir bölgedeki ilgili tarım türünün doyum noktası olan azami nüfus yoğunluğuna ulaşılınca yavaşladığını iddia ederler... Buna göre yerli çiftçiler bazen tarlalarının konumlannı birkaç kilometre uzağa taşıyorlardı; belki de tarlalarındaki topraklar geçici olarak tükendiğinden bunu yapıyorlardı. Ya da her yeni nesilde, bazı çocuklar ana-babalarının çiftliğinde kalırken diğerleri başka yerde uygun toprak bulmak için birkaç kilometre uzağa taşınıyorlardı.*[634]

Bu "gelişim dalgası" modelinin yaratıcıları şunu ekliyor:

Eğer böyle bir nüfus artışı fenomeni, rastgele bir yöne gerçekleşen yerel göç faaliyeti modeliyle uyuşuyorsa, bir nüfus büyüme dalgası başlayıp dairesel şekilde sabit bir hızda ilerleyecektir... Gelişim dalgası modeli genelde hareketlerin kısa mesafeler boyunca gerçekleşeceği yavaş ve sürekli bir genişlemeyi içermektedir.[635]

Bu model tarımın çeşitli bölgelerde kendiliğinden ortaya çıkıp, yılda bir kilometre hızla bütün dünyaya durmaksızın yayıldığını söylüyor. Renfrew bu model için şöyle diyor:

Genetiğin istatistiklerinden çıkartılmış açık, matematiksel bir model. Temel varsayımlar kabul edildiğinde, sonuçlar matematiksel bir titizlikle arkasından geliyor. Bu, modelin doğru olması gerektiğini anlamına gelmiyor; ancak eğer doğru değilse, varsayımlarda bir hata var demektir.[636]

Gerçekten de var. Modelin varsayımları tümüyle, tarımın insan tarihinin belli bir noktasında kendiliğinden ortaya çıktığı ve bunun sorgusuz sualsiz kabul edildiği fikrine dayanıyor. Bir kimsenin neden tarıma başlamak isteyebileceği sorusunu sormuyor. Önceden belirttiğim gibi, çiftçinin hayatı avcı-toplayıcınınkinden daha zordu ve daha kısa bir ortalama ömre yol açıyordu. Bunun diğer bir anlamı tarımcının daha sağlıksız bir beslenme biçimi için daha fazla çalışmasıdır. Bunun dışında kendi atıklarının ve hayvanlarının yakınlarında yaşadıklarından hastalıklara açık hale geliyorlardı. Ve tabii bunları söylerken onların başta ne yaptıklarını bildiklerini farz ediyorum. Ne ekip, ne zaman hasat yapacakları konusunda bir fikirleri yoksa yok olmaya giden kestirme bir yol olabilir tarım.

Tarımın kökenlerine dair düşüncelerde altta yatan örtük bir varsayım vardır. Gelin Renfrew'in önemli ve saygıdeğer yapıtı *Arkeoloji: Kuramlar, Yöntemler ve Uygulamalar*'a (Archaeology: Theories, Methods and Practice) geri dönelim, tarımın başlangıcı konusunda dediklerine bakalım:

Tarımın gelişiminin ardından... ekonomi, daha üretken tarım yöntemlerinin beraberinde nüfus artışı getirdiği bir yoğunlaşma sürecine girmişti. Böyle durumlarda genelde, artan mübadelelere bağlı olarak farklı bölgeler arasında temas artışı olmaktadır... Sonraki büyük dönüşüm olarak yaygınca kabul ettiğimiz kentsel devrim, sadece yerleşim türünde bir değişim değildir: derin toplumsal değişiklikleri yansıtmaktadır.[637]

Burada verilen sıra şöyle: İlk başta, yaklaşık 2,5 milyon yıl önce ortaya çıkan *homo habilis* türünden avcı-toplayıcılarımız var. Bu proto-insanlar *Homo erectus* olarak *Homo neanderthalensis*'e kadar giden evrim sürecinde avcılık ve toplayıcılıkla hayatta kalmışlar ve yaklaşık 200 bin yıl önce en sonunda *Homo sapiens* türünün, veya modern insanın başlangıcına gelmişlerdir. Sonraki 190 bin yıl boyunca çıplak kalçalarımızın üzerinde oturup, ağaçlardan meyve kopardık, arada sırada mamut veya antilop barbeküsü yaptık; ardından yaklaşık 10 bin yıl önce dünyanın farklı yerlerinde bulunan yaklaşık bir düzine kaçık tarıma başlamaya karar verdi. Hayvanları evcilleştirmekte ve tahıl yetiştirmekte o kadar başarılılardı ki türümüzün tarihinin diğer yarısını değiştirdiler.

Bu hikâyeyi inanması zor buluyorum; kabul edilmesi en zor şey ise dünya çapında kendiliğinden ortaya çıkan tarıma başlama kararı. Bu düşünce, tarımın yayılımına dair ayrıntılı matematiksel modellere güç veren varsayımların kökeninde yatıyor. Avcı-toplayıcılar ilk çiftçilerden ortalama dört ya da beş yıl daha uzun yaşıyorlardı, hastalıklara ve kıtlığa daha az açıktılar ve o kadar çok çalışmaları gerekmiyordu.[638] O halde neden değiştiler?

Sorun, Renfrew'in modern arkeoloji kuramı iddiasının altında yatan olayların sırasında yatıyor. Şöyle ifade edilebilir: "Toplumun dört aşaması avcılık, meracılık, tarım ve ticarettir";

Adam Smith'in iktisatın yöntemi konusundaki çığır açan yapıtı Ulusların Zenginliği'nden bir alıntıdır.[639] Çoğu arkeolog bu sırayı sorgusuz kabul eder. Hatta Renfrew *Before Civilization*'da (Medeniyetten Önce) radyokarbon tarihlendirmenin gelişimini değerlendirirken bu görüşünü pekiştiriyor: "İlk keşif, Yakın Doğu'da tarımın ve *hatta* kentsel yerleşimlerin son derece eski oluşuydu."[640][Vurgu bana ait.]

Erika şehri için verilen kalibre edilmemiş ilk radyokarbon tarihler yaklaşık M.Ö. 6000'i gösteriyordu (kalibre edilmiş tarihler bunu daha da geriye itti). Burayı kazan Dr. Kathryn Kenyon bulgu konusunda şöyle demişti:

> *Çömlekçilik öncesi Neolitik döneme ait Erika şehri, sadece dünyadaki en eski şehir değil, bilindiği kadarıyla en eski Neolitik yerleşim yeridir de.*[641]

Bu iddiası, Colin Renfrew'den tepki çekti ve bu, böyle erken bir tarihte örgütlü ekonomik birimlerin varolma olasılığı fikrinden arkeoloji kurumunun pek memnun olmadığını gösteriyor. İlk okuyuşta, Renfrew'in Dr. Kenyon'ın sözcük seçimi konusunda söyledikleri gereksiz bir anlambilime kayıyor gibi:

> *[Dr. Kenyon'ın] "şehir" sözcüğünün kullanma şekli uygun değil; zira çömlekçilik öncesi Neolitik döneme ait Erika gerçekte, kelimenin çağrıştırdığı gibi iç örgütlenmeye sahip bir şehir değil, sadece büyük korunaklı bir köydü.*[642]

Yanıtı, "şehir" kelimesinin kullanılışı konusunda dikkatli olunmasını söyleyen akademik bir gereğe işaret ediyor. Ancak böyle bir kelime statüko için neden tehlikeli olsun ki? Böyle bir şey ancak Adam Smith'in inanmayı çok istediği gibi şehirlerin tarımcılıktan kaynaklandığı verili olarak kabul edildiğinde tartışmalı hale gelir. Renfrew, Smith'in tarihsel olaylar sırasına olan derin bağlılığını, Erika şehri konusunda şu sözü eklerken açığa vuruyor:

Asıl sürpriz bu eski tarım *yerleşiminin inanılmaz eskiye gitmesiydi.*[643] [Vurgu bana ait.]

Bu fikrini sonradan tartışmasında pekiştiriyor:

Bu tarihler yalnızca erken olduklarından ilgi çekici değil. Asıl önemli olan, onların dünyanın farklı yerlerinde birbirlerinden bağımsız şekilde ortaya çıkmış **tarım ve medeniyet merkezlerinin** *gelişiminin kendi başlarına incelenmesini, tarihlendirilmesini ve karşılaştırılmasını sağlaması... Radyokarbon devriminin eski dünyadaki asıl etkisi, ilk tarım kültürlerinin tarihlerini değiştirmesidir. Yakın Doğu'da tarımın kökenleri tahmin yoluyla belirlenmişti... Şimdi nihayet büyük medeniyetler döneminden önceki tarihleri belirlemek için bir yol var.*[644] [Vurgu bana ait.]

Adam Smith ve Tanrı'nın İlahi Tasarısı

Adam Smith 1776'da *Ulusların Zenginliği*'ni yayımlarken neden bu kutsal sırayı ileri sürdüğüne önceden değinmiştim. Ama onun zihniyetini anlamak için yaşadığı döneme daha yakından bakmam gerekiyordu.

Adam Smith 1723'te doğduğunda jeoloji bilimi yoktu. Modern jeolojiyi kuran James Hutton, Dünya'nın yaşına dair deprem etkisi yaratan makalesini Edinburgh Kraliyet Tarikatı'na 1785'e kadar sunmayacaktı. Bu tarihlerde Adam Smith emekliliğine yakındı ve *Ulusların Zenginliği*'nin üçüncü baskısının başarısının tadını çıkartıyordu. Smith, Hutton'un sarsmakta pek başarılı olamadığı bir dini kesinlik dünyasında yaşamıştı. Edinburgh Üniversitesi'nde profesör olan Dr. A. Holmes açıklıyor:

Dünyanın M.Ö. 4004'te yaratıldığı şeklindeki hakim inanç nedeniyle Hutton'un dehası o yaşarken çok az dikka-

te alınmıştı. Bırakın hoş karşılanmayı, Hutton'un [Dünya'nın gerçek yaşına dair] keşiflerine dini bir korkuyla bakılmıştı... Hıristiyanlann artık doğanın yapısını incelemek için bir teşvikleri yoktu, çünkü insanların her şeyin neden olduğuna dair tamtakır bir kuramları vardı.[645]

Dünyanın altı bin yaşında olduğu inancından sorumlu olan kişi Armargh Başpiskoposu James Ussher'di. Günümüzde kendisi, yaratılışın M.Ö. 23 Ekim 4004 tarihinde sabah saat dokuzda gerçekleştiğini belirleyen hesaplamanın sahibi olarak aktarılıyor. Ussher zamanının en büyük bilgin ve dinbilimcilerinden biriydi. Çok yolculuk yapmıştı ve Dublin Trinity Koleji'nin geniş kütüphanesinin çekirdeğini oluşturan büyük bir kitap koleksiyonu toplamıştı. Dünya kronolojisi standart kabul edilerek İncil'in resmi vesiyonunda kullanılmıştı. Bu İncil, Adam Smith'in günlük ibadetinde kullandığıyla aynıydı.

Smith tarımın ticaretten önce geldiğini biliyordu çünkü Tanrı Adem'i yaratmıştı ve Adem bahçıvandı. Ve Adam Smith'in biyograficisi Profesör Andrew Skinner'in işaret ettiği gibi o Tanrı'nın sırdaşıydı:

Adam Smith'in The Theory of Moral Sentiments*'i (Ahlaki Duygular Kuramı)... kendine özgü bir İskoç felsefe okuluna [aitti.]Bu okul genel olarak, belli ayırt edici özelliklerin insana Doğa'nın Yaratıcısı (Author) tarafından aşılandığı, böylece, insanlar için amacı her zaman bilinir olmayan bir Ussal ya da İlahi Tasarının gerçekleştiği fikrini benimsemişlerdi.*[646]

Smith bunu Ahlaki Duygular Kuramı'nda teyit ediyor:

Ama ahlaki yetilerimizin gereklerine göre eylediğimizde, insanlığın mutluluğunu artıran en etkili davranış tarzını zorunlu olarak izlemiş oluruz ve bu nedenle bir anlamda Tanrı'yla işbirliği yaptığımız, Tanrı'nın tasarısını gücümüzün yettiğince ilerlettiğimiz söylenebilir. Diğer şekillerde

eylerken tam aksine doğanın Yaratıcısının dünyanın mutluluğu ve mükemmelliği için yaptığı planını bir dereceye kadar engellemiş oluruz ve kendimizi, tabiri caizse, Tanrı'nın düşmanları olarak ilan ederiz. Bu nedenle biz doğal olarak onun olağanüstü kayrasını ummaya teşvik ediliriz; bir yanda ödül diğer yanda ceza ve öç korkusu vardır.[647]

Bu fikir Smith'in kendine has fikirlerinden birini açıklamaktadır; yani insanın adeta, bir "görünmez el" tarafından asıl niyeti olmayan amaçları gerçekleştirmeye yönlendirildiği görüşü.[648] Smith'in sadece altı bin yaşında olan bir dünyanın gelişimi konusundaki İlahi Tasarı inancı, onun İncil'deki olayların sırasını hiçbir zaman sorgulamamış olmasına neden olmuştur. Ve aşağıda şehirlerin tarımla ortaya çıktığı varsayımının dayanağını buluyoruz:

Olayların doğal gidişatına göre, gelişmekte olan her toplum için sermayenin büyük kısmı ilk başta tarıma, ardından imalata en sonunda da dış ticarete yöneltilir.[649]

Smith iktisadi kuram analizini ilk yayımladığında çığır açmıştı. Yapıtının iş bölümü ve değer kuramı üzerine olan bölümlerinin büyük kısmı modern iktisadın ayrılmaz parçası haline geldi. Ünlü yirminci yüzyıl iktisatçısı J.A. Schumpter Smith'in yapıtı hakkında şöyle demişti:

Ulusların Zenginliği hakiki yeni fikirler barındırmıyorsa da, zihinsel başarı olarak Newton'un Principia'sı veya Darwin'in Türlerin Kökeni'yle boy ölçüşemiyor olsa da, yine de büyük bir zaferdir ve başarısını hak etmiştir.[650]

Dünya çapında üne sahip iktisatçıların Adam Smith'in ekonomi analiz dizgesine böyle bir saygı gösterdiği düşünülünce, arkeologların onun mantığını sorgulamadan kabul etmeleri ve yaratılışçı dünya görüşünün ona dayattığı dev kör noktayı farketmemeleri pek şaşırtıcı değil. Smith toplumun dört aşamasının -av-

cılık, meracılık, tarımcılık ve ticaret- varolduğunu ve varolmuş olduğunu ileri sürmekle kalmıyor, genelde onlardan bu sırayla geçtiklerini söylüyor.[651] *Ulusların Zenginliği*'ne yazdığı çözümleyici girişte Skinner, Smith'in desteklediği bu sıranın İskoç Tarihçileri diye bilinen nüfuz sahibi bir bilgin topluluğunun düşüncesinde anahtar bir kavram haline geldiğini belirtiyor. Bu toplulukta yalnız Adam Smith değil, Adam Ferguson, Lord Kames (Henry Horne), Dugald Stewart ve John Millar da vardı.[652]

Smith'in Pisa şehri için verdiği kanıt, Skinner'ın alıntıladığı gibi şöyleydi:

> *Pisa bir dereceye kadar iç kesimlerde gelişen tarımdan bağımsızdı; yani büyük oranda dış ticarete dayanan bir refah merkeziydi.*[653]

Ancak tarımın ticaret şehirleri ortaya çıkmadan önce varolması gerektiğini "bildiğinden", Smith bu düşünceyi daha fazla keşfetmemişti; nitekim zamanının en gelişmiş tarım uluslarının aynı zamanda en gelişmiş endüstri ve ticarete sahip olduğu olgusuna da dikkat çekmişti. (Ve üretim merkezleri en az gelişmiş olan ülkelerin tarımlarının da kötü olduğunu görüp, bunu bildirmişti.) Smith bunun dışında, İngiltere endüstrisi ve ticaretinin, daha üstün tarıma sahip olduğu bilinen uluslardan daha gelişmiş olduğu olgusuna değinerek, kalkınmanın yolunu açan şeyin tarım olmadığını gözlemlemişti. Kısacası, kendi döneminde İngiltere'nin sahip olduğu büyük ekonomik gelişmişlik farkının, kırsal tarımın gelişimine değil endüstri ve ticaretin gelişmişliğine bağlı olduğunu bildirmişti. Ayrıca en üretken, en kârlı ve en teknolojik tarımın şehirlerin yakınında, kötü tarımın ise şehirlerden uzakta olduğunu farketmişti. Nitekim, şehir endüstrisi ve ticaretinin tarımdan önce geldiği şeklindeki mantıksal çıkarımı yaparak bu düşüncelerin devamını getirmemişti.

Adam Smith'in yaşadığı Darwin öncesi dünyada, herkes tarımın ve hayvancılığın verili olduğunu biliyordu: İncil, insanların

günlük ekmeklerini başta tarım yoluyla kazandığını söylüyordu. O zaman onun için sorulabilecek tek geçerli soru, ticaretin ve endüstrinin tarımdan nasıl çıktığıydı. Bu da onun o zamanlar gözlemlenebilir olabilenlere hiç benzemeyen ekonomik neden ve sonuçlardan oluşan özel bir zincir ileri sürmesine neden olmuştu. Tanrı, dünyayı yaratıp içine insanı koyarken tarımın varolduğunu farz etmişti.

Sonuç olarak Adam Smith İncil'deki tarihi ekonomik bir doktrine çevirmişti ve iddiaları, Smith'in İncil'e ait avcılık, meracılık, tarımcılık ve ticaret sırasını kabul etmeye devam eden arkeologlar tarafından günümüze kadar sadık bir şekilde tekrarlanmıştı; halbuki deliller ekonomik sıranın avcılık, ticaret, şehirler, tarımcılık ve meracılık olduğunu söylüyor.

Ama kim ticaretten tarıma sıçramıştı? Ve neden bunu yapmışlardı? Marija Gimbutas'ın yapıtı bana olası bir açıklamayı işaret etmişti. *The Living Goddess*'da (Yaşayan Tanrıça) söyle demişti:

> *Neolitik dönemde Avrupa ve Anadolu'da – M.Ö. 7000 ve M.Ö. 3000 arası dönemde din, yaşam döngüsüne ve onun dairesel dönüşüne odaklıydı... dinin odağı doğum, bakım, büyüme, ölüm ve yenilenmeyle beraber ekin ile hayvan yetiştirmeyi kapsıyordu. Bu dönemin insanları doğanın vahşi güçleriyle yabani bitki ve hayvan döngülerini anlamak isteyip, çeşitli biçimlerdeki tanrıçalara veya bir tanrıçaya tapmışlardı... Tanrıça kendisini, yaşamın çeşitli görünümleri yoluyla farklı şekillerde gösteriyordu ve çok karmaşık bir simge yapısıyla tasvir ediliyordu.*[654]

Doğru mu söylüyordu? Tarım dini bir uygulama olarak mı başlamıştı? Ailenin bütün geleceğini bir avuç dolusu tohumun başarısına ya da başansızlığına bağlamak gibi çılgınca bir adımla bağlantılı usdışı davranışların yayılmasını açıklayabilirdi bu.

Sonuç

Marija Gimbutas'ın çalışmaları simgelerin evrimini, ilk şehir Çatalhöyük'teki tarımın ilk günlerinden, Avrupa boyunca, kuzeybatı Britanya'daki tarım toplumlarına varana kadar izliyordu. Bu simgeler yazının en eski halini oluşturup, sonunda Sanskritçenin bulunmasına neden olmuştu. Bu simgelerin kodladığı dili artık konuşmasak da kullanıldıkları bağlama bakarak belli simgelerin anlamını çıkartabiliriz. Karolardan ve spirallerden oluşan belli bir simgenin gelişimini takip etmiştim; bu simgeler başarılı bir hasatı garantilemek için tohumların nereye, ne zaman ekileceğine dair talimatları içeriyordu.

Simgelere dair deliller ile bunu destekleyen Jane Jacobs'un ekonomik analizi, tarımcılığın ilk şehirlerin yan ürünü olduğunu gösteriyor: yani kendiliğinden bir hayat tarzı seçimi olarak ortaya çıkmamıştı. Günümüzde tarımın nasıl ortaya çıktığıyla ilgili arkeolojik kuramlar on sekizinci yüzyılda yaşamış sadık bir yaratılışçı olan İskoç iktisatçısı Adam Smith'in yapıtına dayanıyordu ve Smith ekonomik analizine dini görüşlerini katmıştı. Varsayımları gün ışığına çıkan arkeolojik olgulara uymuyor olsa da, genelde sorgulanmıyordu.

Roslin Şapeli'nin süslemelerinden bolca görülen karo ve spiral simgeleri, tarımla beraber ortaya çıkmıştı ve şapelin mitsel başansının altında yatan yedi temel hikâyenin kaynağının tarımın gelişimi olup olmadığını merak etmeden edemiyordum. O halde tarımı bir hayat tarzı olarak kim yerleştirmişti ve onları teşvik eden şey neydi? Bu hikâyeler, tarımın yerleşmesini sağlayan dini amaçların bir parçası mıydı? Sonraki bölümde, dini fanatikler olan küçük birkaçık kadın grubu için tarımı tembel ve tasasız erkek kısmına benimsetmenin nasıl mümkün olduğunu ortaya çıkartacağız.

On Beşinci Bölüm

Usdışı Davranışların Tarihi

Annenizin Genlerini Giyerken Yakalandınız!

Canlı vücutları meydana getiren hücrelerin yapı taşlarını incelemek, son yıllarda rağbet edilen bir konu haline geldi. Canlı hücrelerin kendi kopyalarını yapmasını sağlayan deoksiribonükleik asidin (DNA) temel yapısının keşfinden beri biyologlar vücutlarımızın en küçük birimlerini oluşturan uzun spiral sarımlı molekül zincirlerinin içerdiği genetik kodları inceliyorlar. 1953 yılında, Fransic Crick ve James Watson Cambridge Üniversitesi'nde hücre kopyalama süreci üzerinde çalışıyorlardı ve aynı sene, onlara 1962 yılında Fizyoloji ya da Tıp dalında Nobel Ödülü kazandıran bir makale yayımladılar. Canlı bir hücrenin çekirdeğinde bulunan moleküllerin, insan da dahil bütün canlıların vücutlarını oluşturan farklı hücrelerin nasıl inşa edileceğine dair komutlar içerdiğini gösterdiler.

Hayvan yetiştiricilerinin seçici biçimde evcil hayvanların soylarını geliştirmek için kullandıkları bilgiler söz konusu olduğunda genetik bilimi zaten oldukça gelişmişti. Ama moleküler biyolojinin keşfi, DNA'nın olanakları konusunda yeni bir anlayış getirdi. İnanılmaz derecede çetrefilli bir çalışma alanıydı, zira ortalama bir insanın 60 bin ila 80 bin arasında geni vardı – ve her gen birbirlerine farklı şekilde bağlanabilen binlerce DNA dizisiden meydana gelmekte ve her biri etkileşim kurarak belli bir bireyi oluşturmaktadır. Kodun keşfinin ardından insanı oluşturan bütün gen dizininin tamamını haritalamak elli yıl almıştır. İn-

san genomu bizi biz yapan DNA etkileşimlerinin dev boyutlardaki planıdır; bu planın anlaşılması insana özgü yaygın hastalıkların çoğunun anlaşılması ve dolayısıyla tedavi edilmesi olanağını sunar. Ancak bu büyük araştırma projesi ilerlerken, DNA haritalama tekniklerinin ilginç uygulamaları da geliştirildi.

İnsan da dahil memelilerin hücrelerinde bulunan DNA iplikleri, kromozom denilen gruplarda biraraya gelirler. Eğer tek yumurta ikizi değilseniz, hücrelerinizdeki kromozom dizisi eşsizdir. Bunun anlamı enzim adındaki özel kimyasallarla iplikler ayrıştırılması, ardından örüntülerin taslağının çıkarılması ve fotoğraflanmasıyla bir "DNA parmak izi"nin oluşturulabilmesidir. Bu örüntülerin oluşturduğu resim bir kod dizisine çevrilerek, aynı bireyden alınan başka örneklerle eşleştirilebilir.

Kişileri teşhis etmede kullanılan bu yötem ilk 1985'te geliştirildi ve bu yöntemi belli bir kişinin suç mahalinde bulunup bulunmadığını kanıtlamak için kullanan adli tıpçılar için popüler bir araç haline geldi. Ama bazı bilim insanları bu tekniğin çok daha fazlasını yapabileceğini farkettiler. Bu teknik, insan etkileşimlerinin binlerce yıllık geçmişini muhafaza etmekteydi.

Bunu mümkün kılan teknolojik ilerleme DNA amplifikasyondu: yani, küçük DNA örneklerinden bir DNA parmak izi yaratmak için gereken özdeş materyalin üretilmesi için kullanılan bir tür klonlama tekniği. Bu, son derecede eski örneklerden DNA dizileri çıkartmayı mümkün hale getirdi. Örneğin, Almanya Düsseldorf'un yakınındaki Neander Vadisi'nde yüz yirmi yıl önce bulunan en eski Neandertal kemiklerinden 1977 yılında başarıyla DNA alındı. Bu Neandertalin DNA dizisinin karşılaştırılması, modern *Homo Sapiens*'lerin şimdi soyları tükenmiş olan bu eski humanoid türünden gelmediğini gösterdi ve o zamanlar yaygın olan inancı çürüttü.[655]

Homo sapiens ve Homo neanderthalensis'in ayrık aile ağaçlarını ortaya çıkartmakta kullanılan teknik, sadece kadın soyuna aktarılan küçük bir DNA kodu kırıntısının incelenmesiydi.

Buna mitokondriyal DNA denilir ve insanların oksijeni enerjiye dönüştürmesini olanaklı kılan sembiyotik bir parazitin oluşumunu kontrol eden genetik koddur. Ama hücrelerinizdeki bütün mitokondriyalar annenizden gelmiştir ve o da kendininkileri annesinden almıştır.

Mitokondriyel DNA (mDNA) dizilerinin incelenmesi insanlığın anaerkil geçmişini anlatabilir. Ve görünüşe göre şaşırtıcı derecede az sayıda kadın atamız var.

Kadın Kabileleri

İnsanlığın neden gezegen üzerindeki en başarılı türe evrimleştiği konusunda süregelen bir tartışma var. 1993 yılında, Londra Doğal Tarih Müzesi'nde çalışan Dr. Christopher Stringer ve Southampton Üniversitesi'nde arkeoloji okutmanı olan Dr. Clive Gamble *In Search of the Neanderthals*'ta (Neandertallerin İzinde) şöyle yazmıştı:

> *Modern insanların anatomik bakımından kökenleri Afrika'da bir yerde bulunmakta... [Ancak]... Hangi evrimsel kuvvetlerin ve işleyişlerin davranışı şekillendirdiği daha iyi bir biçimde anlaşılana kadar, modern davranış biçimlerinin kaynağı tahmin konusu olarak kalacaktır. Ancak bariz olan şey, nerede yeni bir gelişim olursa olsun bunun çok hızlı (göz açıp kapayana kadar) gerçekleştiği, belki de aşağı yukarı 70 bin yıldır varolan modern insanların anatomisinin buna uyum göstermiş olduğudur. Simgesel olarak teşkilatlanmış bir kültürün kurucu ilkelerine dayanan böyle bir davranış biçimi, ilk ortaya çıktığı halkın içinde bir virüs gibi yayılmıştır ve bu halk genişlediğinden daha da uzaklara ulaşmıştır. Binlerce yıl önce gerçekleşen bu sürecin hızı, arkeologların bu konuda çalışmasını zorlaştırmaktadır.*[656]

Artık, simgelerin gelişiminin Neolitik kültürün yayılması bakı-

mından anahtar bir etken olduğuna ikna olmuştum ki bu, modern kültürel davranışın temelini atmıştı. Ve Dr. Marija Gimbutas, Neolitik devriminin kalbinde ortaya çıkan simgelerin kadınlara ayrılmaz biçimde bağlı olduğunu göstermişti. Nispeten yeni bir teknik olan mitokondriyel DNA dizileme, kadınların tarih öncesindeki rollerine dair en açık bilgileri sunuyor gibi görünüyor.

Bu alandaki araştırma yöntemlerinin geliştirilmesine ve açıklanmasına en büyük katkıyı yapan kişi Oxford Üniversitesi'nde İnsan Genetiği profesörü olan Bryan Sykes'dır. Seven *Daughters of Eve*'de (Havva'nın Yedi Kızı) şöyle diyor:

> *Vücutlarımızdaki her hücrede hepimiz atalarımızdan gelen bir mesaj taşıyoruz... DNA'nın içinde sadece bireylerin değil, bütün bir insan ırkının tarihi yazılıdır. Genetik teknolojisindeki son gelişmelerin yardımıyla, bu tarih en sonunda gün ışığına çıkıyor. Sonunda geçmişten gelen mesajlan deşifre etmeye başlayabileceğiz. DNA'mız eski bir parşömen gibi solmaz; uzun zaman önce ölmüş bir savaşçının kılıcı gibi yerde pas tutmaz. Ne rüzgâr veya yağmur sebebiyle aşınır ne de yangın veya deprem nedeniyle harap olur. Hepimizin içinde eski diyarlardan gelen bir yolcu vardır.*[657]

Skyes kendisini mitokondriyel DNA'yı (mDNA) incelemeye adamıştır. Her organizmanın annesinin yumurtasından aldığı mDNA, hücrenin oksijeni enerjiye dönüştürmesini sağlayan belli bir bölümünü teşkil etmektedir. mDNA, insan hayatının vazgeçilmez bir parçası olsa da görünüşe göre çok eskiden kazara gerçekleşen bir bakteri enfeksiyonunun sonucudur. Yeryüzündeki ilk yaşam basit tek hücreli canlılardan oluşmaktaydı ve bu canlılar biyolojik bakımdan primatlar gibi karmaşık hücre yapılarından oluşan modern canlı türlerine evrimleşemeyecek kadar yetersizdi. Nitekim, ne zaman ki onlar gibi basit bir bakteri onları istila etti, o zaman iki organizmanın kaynaşan iç kimyala-

rı oksijenden enerji üretmeyi olanaklı kıldı. Yeni evrimleşmiş, oksijen kullanan, "nefes alan" tek hücreli canlılar o vakit, uzmanlaşmış hücre topluluklarından oluşan daha etkin organizmalara doğru gelişecek enerjiye sahip oldular. Bizim bildiğimiz anlamda insan yaşamının soğuk almış mikroskobik bir damla olarak başladığını düşünmek insana garip geliyor. Midokondriyalar bitkilerin güneş ışınlarını kimyasal enerjiye dönüştürmesini sağlayan, prokaryotlar olarak bilinen bir sınıfa ait olan klorofile benziyor. Bu yapılar hayatlarına asalak bakteriler olarak başlamışlardır ama milyonlarca yıl süren bir zaman diliminin içinde canlı hücrelerin bir parçası haline gelmişlerdir. Mitokondriyanın görevi besinler işleyip, bunları enerjiye dönüştürmektir. Bu hücre ve asalak birleşimi son derece etkili olmuştur. Bugün gezegenimizde bulunan bütün çok hücreli bitki ve hayvanda, bu ilk hastalıklı taşıyıcı hücrelere kadar izleri sürülebilecek mitokondriler vardır ve insan yumurtası ile spermi bu mitokondrileri taşır. Spermlerdeki mitokondrilerin görevi spermlerin kuyruklarının hareket etmesini sağlayan enerji kaynağını sağlamaktır. Spermin kafası yumurta hücresinin duvarını deldiğinde, kuyruğunu bırakır ve bu nedenle babasının mDNA'sıyla bağını kaybeder. Kuyruğunu feda ettiği için, spermin mitokondrisi döllenmiş yumurtaya dahil olmaz ve dolayısıyla yavruya iletilen tek mitokondriyel genler anneninkidir. Yeni döllenmiş bir insan yumurtası yaklaşık 200 bin mDNA molekülü taşır.

Zaman içinde mutasyonlar gerçekleşir, çeşitli insan familyalarının mitokondriyal kromozomları yavaş yavaş farklılaşır ve farklar binlerce yıl geçtikçe daha da belirginleşir. mDNA'lar birbirine karışmadığı için, her kadın, türümüzün doğuşuna ve öncesine kadar giden evrimsel geçmişinin kaydını kendinde kodlanmış olarak saklar. Yukarıdaki Profesör Skyes alıntısında geçen "eski diyarlardan gelen yolcu" işte bu mDNA dizisidir.

Kaliforniya Üniversitesi Howard Goodman laboratuvarında çalışan genetikçi Wesley Brown, insan türünün bağlarını takip

ederek diğerlerinin atası olan mitokondri kromozomlarının büyük büyük annesine varmak için mDNA'nın kullanılabilmesinin teoride mümkün olduğunu farkeden ilk kişiydi. (Ayrıca, bu süreç boyunca zamanda o kadar geriye gidilebilirdi ki ata olan kromozomun taşıyıcısı olan bu canlı, insan olmayabilirdi.) Ancak bu mitokondriyal aile ağacında geriye doğru gidildiğinde, yaşayan bütün insanların oldukça genç ortak bir kadın atası olduğu ortaya çıktı. Günümüzde yaşayan her insan 180 bin ile 360 bin yıl önceleri arasında bir zamanda yaşamış tek bir mitokondri bağışçısından evrimleşmişti: bütün bir insanlık tek bir kadından geliyordu. Doğal olarak basın onu "Mitokondriyel Havva" olarak adlandırdı.[658]

Bu sarsıcı bir bulguydu. İnsan evriminin milyonlarca sene sürdüğü biliniyordu ama sadece iki yüz ila üç yüz bin yıl önce, bugün yaşayan altı milyar insanın kökeninin buluştuğu tek bir kadın vardı. Bryan Skyes onu şöyle tarif ediyor:

> *İnanılmaz şekilde, Afrika'nın [kadın] boyları kuşkusuz dünyadaki en eski boylar olsa da, aralarında bulunan genetik ilişkileri yeniden inşa edebiliyoruz. Bu şekilde onların atalarının atalarını araştırabiliyoruz... Birer birer bütün boylar, Afrika'nın tamamıyla dünyanın geri kalanının annesi olan tek bir ata kalana kadar birleşiyorlar. Onun varolduğu, mitokondriyal DNA ve insan evrimi üzerine 1987'de yazılan ilk bilimsel makalede öngörülmüştü. Hemencecik ona, pek inandırıcı bir Afrikalı ismi olmayan, "Mitokondriyel Havva" adı konuldu. O, dünyadaki altı milyar insanın her birisinin anne tarafından atalarının kökeninde yatmaktadır. Hepimiz doğrudan onun soyundan geliyoruz.*[659]

(Bahsettiği makale, Mitokondriyel Havva ismini ilk icat eden Kaliforniya Üniversitesi'nden bir ekip tarafından yayımlanmıştı.[660])

O halde geniş insan ailemiz çoğu insanın düşündüğünden

çok daha yakından akrabadır ve genlerimizin yaklaşık yüzde 95'i bir Afrika maymununkilerle aynıdır. Yine de *Homo sapiens* farklıdır. Ancak farkımız inanılmaz derecede doğurgan oluşumuzdadır. Nasıl oldu da bu kadar başarılı üreyiciler olduk? Eğer sebep genetik değilse, bu fark nasıl evrimleşti?

Türümüz, kültürü 120 bin yıl boyunca geliştirmedi; neredeyse bütün bulgular, kültürün kuzey yarımkürede en erken 30 bin yıl boyunca başladığını gösteriyor – Afrika'da bir mağarada gün ışığına çıkartılan objeyi saymazsak tabii. Bu keşfi *The Times* gazetesi şöyle bildirmişti:

Güney Amerika'daki bir mağarada gün ışığına çıkartılan bir çift takının 70 bin yıldan daha yaşlı olduğu belirlendi. Bu da insanların genel olarak kabul edildiğinden daha erken tarihlerde soyut düşünebilip, güzelliği takdir edebildiğini kanıtlıyor.

Oymalı aşıboyası (bir tür demir madeni) parçaları simgesel sanatın açık ara en eski örnekleri – modern düşüncenin ve davranışın ayırt edici standart kriteridir simgesel düşünce. Avrupa'da bulunan en eski benzer objeler 35 bin yıl önceden daha kısa bir süre önce yapılmıştı ve genelde incelikli zekânın bu tarihlerde başladığı düşünülmekteydi.

Batı Burnu'ndaki Cape Town'nın 290 km uzağında bulunan Blombos Mağarası'nda günışığına çıkartılan bu bulgu insan tarihinin ilk bölümlerinden birisinin tamamıyla gözden geçirilmesine neden olacak.

Bulgu sadece ilk insanların Afrika'da evrimleşip, dünyaya yayıldıklarını göstermekle kalmayıp, aynı zamanda bunu yaparken zihinsel olarak gelişmiş olduklarına da işaret ediyor.

Bu, Homo Sapiens'in Avrupalı Neandertaller gibi diğer akrabalarının yerini nasıl aldığını açıklamayı kolaylaştırıp bu sayede modern insan ırkının gelişimini açıklayabilir.

Homo Sapiens'in anatomik özelliklerinin tamamının Afrika'da 150.000 ila 130.000 yıl önce evrimleşmiş olduğu bilinse de türün ne zaman modern şekilde davranmaya başladığı sorusu hep belirsiz kalmıştı...

Doğal Tarih Müzesi'nin müdürü olan Profesör Chris Stringer gibi bazı bilim insanları "davranışsal modernliğin" aslında Afrika'da çok daha erken tarihlerde evrimleştiğini ileri sürmüştü; Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Katanda'da bulunan kemik aletleri kanıt olarak gösterseler de iddiaları çokça tartışılmıştı.

Cape Town Iziko Güney Afrika Müzesi'nde çalışan Profesör Chris Henshilwood tarafından keşfedilen Blombos Mağarası, bu tartışmayı kesin şekilde sonlandırmaktadır.

Birisi 5, diğeriyse 7 santim olan aşıboyası parçalarının herhangi bir pratik işlevi yoktu ve açık bir şekilde süs veya törensel bir kullanım için tasarlanmışlardı. Bu da, objeleri yapan insanların incelikli düşünce becerisine sahip olduklarını, muhtemelen sözdizimi ve zaman çatıları olan bir dil konuştuklarını kanıtlıyor Profesör Henshilwood'a göre.[661]

Yazının benim için en şaşırtıcı tarafı, uzun süre önce ölmüş olan *Homo Sapiens*'lerin bu aşıboyası parçalarını oymayı seçmiş olmalarıydı. Eğer bu simgeleri bağlamsız gösterseydim, onların Çatalhöyük'ün Yüce Tanrıça'sına ait olduğunu söyleyebilirdim. Eskizime bakıp kendiniz görün.

Blombos Mağarası'ndaki 70 bin yaşındaki simgeler

Türümüzün bu simgeleri bu kadar sıkça çizmiş olmalarının nedeni algı sistemlerimizin onları çekici bulacak şekilde evrimleşmiş olması mıydı ve bu üreme bakımından bir tür üstünlük mü sağlıyordu? Cevabı, lisans sınıflarımla her sene incelediğim olağan test numunelerine bu resmi ekleyerek bulmaya çalışacağım.

Havva'nın Yedi Kızıyla Tanışın

Bryan Sykes, Afrikalı ilk annemizin mDNA'sının izini modern zamanlara kadar sürerek, kuzey Avrupa halklarını oluşturan yedi anaerkil boy olduğunu göstermiştir. Bu boyların dişi kurucularına, bilgisayar analiz programının belirteç olarak kullandığı harflere uygun isimler verdi ve böylece "Mitokondriyel Havva'nın Yedi Kızı" haline geldiler. Şöyleler:

Ursula: Klanı Afrika'yı 45.000 yıl önce terk edip, günümüzde Yunanistan'ın bulunduğu yere yerleşmiştir. Avrupa'da görülen ilk modern insanlardır. Avrupa'nın her yerine yayılan başarılı bir topluluktular. Skyes, onların modern Avrupalıların yüzde 11'ini oluşturduklarını ve Britanya Adaları'nın batısında ve İskandinavya'da bu kabilenin büyük toplaşımlarının bulunduğunu söylüyor.[662]

Xenia: Klanı, 20.000 yıl önce büyük Avrupa tundrası olan düzlüklere varmıştı. Bu tundra Britanya'nın güneyinden (o zamanlar hâlâ anakara Avrupa'ya bağlıydı) Kazakistan'a kadar uzanıyordu. Onun soyundan gelenler Asya bozkırları boyunca hareket etmişler ve hatta Amerika kıtasına kadar yayılmışlardır. Skyes Amerika Yerlilerinin yüzde birinin doğrudan onun soyundan geldiğini belirlemiştir. Avrupa'da kabilesi üç gruba ayrılmıştı, bir tanesi Doğu Avrupa merkezliydi, diğer ikisi ise çok daha batıda, Fransa ve Britanya'da yaşamıştı.[663]

Helena: O da Avrupa'ya 20.000 yıl önce varmıştı; ama onun kızları şu an Fransa'nın güneyi olan Akdeniz kıyılarına yerleşmişlerdi. Kabilesi Avrupa'nın ilk kolonicileri

arasında en başarılı olanıydı ve Skyes modern Avrupalıların yaklaşık yüzde 47'sinin anne tarafından doğrudan onun soyundan geldiğini göstermişti.[664]

Velda: Helena'dan yaklaşık üç bin yıl sonra Kuzey İspanya'ya gelip, soyunu kurmuştu. Skyes, günümüzün Avrupa nüfusunun yaklaşık yüzde 5'inin onun soyundan geldiğini keşfetmişti. Ancak kızları çok uzaklara yolculuklar yaparak, Finlandiya ve Norveç kadar kuzeyde aile toplulukları kurmuşlardı.[665]

Tara: Yaklaşık aynı zamanlarda kuzeybatı İtalya, Toskanya'da kendi boyunu kurmuştu. Arkasında DNA'sını taşıyan yüzde 9 civarı modern Avrupalı bırakmıştı. Çoğunlukla Avrupa kıyıları boyunca, Akdeniz'den Britanya Adaları'nın batı kıyılarına kadar uzanan bir bölgede yaşamışlardı.[666]

Katrine: Şu an Venedik olan lagünün etrafında yaşamıştı; burası, o zamanlar karanın kilometrelerce içindeydi. Sülalesini yaklaşık 15.000 yıl önce kurmuştu. Günümüzde Avrupa yerlilerinin yüzde 6 civarını kapsamaktadır ve kıta boyunca yayılmışlardır.[667]

Jasmine: Modern Avrupa'yı oluşturan anaç klanların sonuncusunun kurucusudur ve araştırmam açısından en ilginci odur. Yaklaşık 10.000 yıl önce Mezopotamya'da doğmuştur ve modern Avrupalıların yaklaşık yüzde 17'sinin büyük büyük annesidir. Klanı dengeli bir şekilde dağılmamıştır. Bryan Skyes bunu şöyle tarif ediyor:[668]

Jasmine'in torunları Avrupa boyunca dengeli bir şekilde dağılmamıştı. Belirli bir kolu Akdeniz kıyısından İspanya ve Portekiz'e, buradan da özellikle yaygın olduğu Cornwall, Galler ve batı İskoçya'nın bulunduğu Britanya'nın batısına kadar gitmişti. Diğer kol, ilk verimli nehir vadilerine, sonra da Kuzey Avrupa ovalarına tarlalar eken çiftçilerin kullandı-

ğı yolu izleyerek Orta Avrupa'yı geçmişlerdi. Her iki kol bugün bile, Yakın Doğu'dan Avrupa'ya yavaş yavaş ilerleyen çiftçi ataların çizdiği rotaların yakınlarında yaşamaktadırlar.[669]

Jasmine ve kızları tarımla gelmişlerdi. Acaba onlar ilk çiftçilerin eşleri miydi, yoksa başka bir şey miydiler? Onların avcılık/toplayıcılıktan tarımcılığa geçmeleri beni şaşkınlığa düşürmüştü. Daha önce söylediğim gibi, on sekizinci yüzyılda yaşamış iktisatçı Adam Smith'in açıklamasını kabul etmiyorum:

Olayların doğal gidişatına göre, gelişmekte olan her toplum için sermayenin büyük kısmı ilk başta tarıma, ardından imalata en sonunda da dış ticarete yöneltilir. Olayların sırası o kadar doğaldır ki toprağı olan her toplumda bu, inancıma göre bir dereceye kadar gözlenmiştir. Dış ticaretle uğraşmak akıllarına gelmeden evvel, ilk topraklarının bir kısmını ekmişler sonraysa büyük kasabalar kurmuşlar ve bu kasabalarda kabaca bir tür imalat endüstrisi sürdürmüşlerdir.[670]

Bu, Çatalhöyük hakkında keşfedilenlere pek uymuyor. Bu ticaret şehri gelişirken tarım yoktu. Tarım şehirde gerçek ekonomik nedenler dolayısıyla başlamıştı, bunun için özel bir plan yapılmamıştı. Tarımın besin fazlası üretebileceği kesinlikle doğrudur ancak bunu nüfusun belli kısımlarını sömürerek yapar. Neden bu tarım işçileri başkası için besin yetiştirme riskini almışlardı? Sanki böyle yapmak akla uygun değil. Smith bu paradoksun farkındaydı. Tarımla desteklenen şehirler geliştirmek sömürüye yol açmış olmalıydı; nitekim Smith buna iyi taraftan bakmaya çalışmıştı:

Uygar ve gelişen uluslara baktığımızda, çok sayıda insan hiç çalışmıyor olsa da, çoğu kişi çalışanların büyük kısmının ürettiğinin on katını, sıkça da yüz katını tüketmektedir, nitekim bütün toplumun emeğinin ürünü öyle çoktur ki çoğu

zaman herkes bundan bolca nasibini almaktadır ve en aşağı, en fakir sınıf olan işçiler bile eğer tutumlu ve çalışkanlarsa, yaşamın zorunlu ihtiyaçlarından ve rahatlıklarından paylarına, bir vahşi için elde etmenin mümkün olduğundan daha fazlası düşmektedir.[671]

Smith'in cevabı bunun Tanrı'nın tasarısının bir parçası olduğudur ve yerinizi bilip, doyurulduktan sonra sömürülmenizde sorun yoktur. Bu düşünce doğrudan onun Cennet Bahçesi inancına dayanıyor. Dediği gibi:

Toprağı ekmek insanın asıl yazgısıdır; öyle ki varoluşunun her aşamasında bu ilkel uğraş için bir eğilim barındırmaktadır.[672]

Ancak tarımın beş bin yıl önce yerleşmiş olduğu Orkney nüfusunun DNA'larının incelenmesi farklı bir öykü anlatıyor. Bu soruna dikkatimi çeken şey on dördüncü bölümde gösterdiğim gibi, gelişmiş Skara Brae köyünde tarımın esasını özetleyen simgenin görülmesiydi.

Orkney'in Soyları

Genetikçi Jim Wilson, Orkney'in yerli nüfusunun DNA profilleri üzerinde ayrıntılı bir inceleme yapmıştı ve ben, bu çalışmayı 2003 yılındaki Orkney Uluslararası Bilim Festivali'nde dinleme şansına erişmiştim. Salon, Orkney'li genç genetikçinin araştırmasını dinlemek için gelmiş insanlarla tıka basa doluydu; bu araştırma, Orkney adalarının erkek ve kadın atalarının izini sürüyordu. Sonradan, Jim'den tam sonuçların kopyasını rica ettim o da bana nazik bir şekilde makaleyi gönderdi.

Makalesinin özeti Neolitik Devrim konusunda önemli bir noktaya değiniyor:

İnsanlık tarihi hızlı kültürel değişim dönemleri ile kesintilere

uğramıştır. Arkeologlar kültürel değişimleri açıklamak için çeşitli modeller geliştirmiş olsa da, gerçek örneklerin çoğunda süreçlerin insanların mı yoksa sadece kültürün hareketini mi içerdiğini bilmiyoruz. Nispeten iyi tanımlanmış bir kültürel değişimler dizisine sahip olduğu için, Britanya Adaları kültürel değişimin demografik bağlamını değerlendirmek için ideal bir fırsat sunmaktadır. İlk Paleolitik yerleşimlerin ardından ortaya çıkan önemli değişimler, Neolitik dönemi, Demir Çağı kültürlerinin gelişimini ve kıta Avrupasından gelen çeşitli tarihi istilaları içermektedir. Burada biz Y-kromozomu varyasyon örüntülerinin, Britanya Adaları'ndaki Neolitik ve Demir Çağı geçişlerinin büyük ölçekli erkek hareketleri olmaksızın *gerçekleştiğini belirttiğini gösteriyoruz.*[673] [Vurgu bana ait]

Yani tarım kadın göçleriyle bağlantılıydı! Jim Wilson ve diğerlerinin açıkladığı gibi:

Kültürel değişimin genetik mirasını belirlemek için birtakım genetik belirteç sistemleri kullandık... Y kromozomunda [sadece erkeklerde bulunur] gözlemlenmiş örüntüyü, dişi göçünün etkisiyle kullanılan çoklu genetik sistemlerin (mDNA ve bağımsız X-kromozom sistemleri) karşılaştırılmasını, Britanya Adaları'ndaki kültürel değişimlerin erkekler ve kadınlar için farklı demografik roller içerip içermediğini değerlendirmek için kullandık... Büyük oranda iki tanesine, Anglo-Sakson öncesi Britanyalılara ve İskandinavyalılara odaklandık. Bunu, Keltçe konuşan nüfuslar ile Anglo-Sakson öncesi Britanya ve Viking mirasına sahip olan İskoçya'nın kuzeyindeki Orkney takımadası üzerinde yoğunlaşarak gerçekleştirdik.[674]

İlk kez Kirkwall'daki Pickaquoy Sinema kompleksinin hoparlör sisteminden yankılanan yumuşak Orkney aksanıyla duyduğum bulguları, tarım ile çağrıştırdığı mitlerin hikâyesinde sanıldığın-

dan çok daha fazlasının olduğunu farketmemi sağlamıştı. Wilson şu sonuca varmıştı:

> *Britanya Adaları'nda Neolitik veya Demir Çağı'ndaki kültürel geçişlerinin en azından biri birkaç kadın göçü içeriyordu... [ve] bunun Keltçe konuşan nüfusların anadan gelen genetik mirası üzerinde büyük etkisi olmuştu.*[675]

Ama Jim Wilson'un sunumunun gerçekten çarpıcı olan tarafı, kuzey Britanya'daki Neolitik nüfuslar üzerinde büyük etkisi olduğunu tespit ettiği anaç soyun, şu an Türkiye dediğimiz bölgeden gelmesiydi. Anadolu -tarım devriminin başlangıcında Çatalhöyük şehrinin gelişmiş olduğu yer- Türkiye'dedir. Wilson'un analizinin bir diğer anlamı da tarımın kadınlar tarafından yayılmış olmasıdır.

Bu, Adam Smith'in erkeklerin Tanrı'nın doğal bahçıvanları olduğu ve tarımı geliştirip, yaydıkları şeklindeki İncil esinli düşüncesini uzun zamandır destekleyen arkeoloji kurumu için rahatsız edici bir fikirdir. Nitekim olgular farklı ve açıklama gerektiriyor. Özellikle üç olgu Adam Smith'in tarımın gelişimi ve yayılması görüşüne uymuyor:

1. Brian Skyes'ın DNA denetleme izleri (audit trails) modern *Homo Sapiens*'in yaklaşık 180.000 yıl önce ekvatoral Afrika'da ortaya çıktığını gösteriyor. Hem mDNA hem de Y-kromozom analizi türümüzün doğuşunun tarihi konusunda yaklaşık tahminler veriyor. Neandertal veya *Homo Erectus* gibi önceki insan türleri aletler kullanıp Afrika'dan Avrasya'ya göç etmişlerdi ancak çiftçi veya şehir inşacıları olmamışlardı. Homo Sapiens bunu yapmıştı. Neden?
2. Düzenli bir şekilde akan arkeolojik bulgular ile Jane Jacobs'un onlar üzerindeki ayrıntılı ekonomik analizi, şehirlerin tarımdan önce başladığını gösteriyor. Avcı-toplayıcı şehirlerinin kalıntıları en az 11.000 yıl geriye, bitkile-

rin evcilleştirilmesinden veya sistemli hayvancılığın yaygınlaşmasından bin yıl önceye gidiyor. Bu nasıl olabilir?

3. Jim Wilson'un mDNA ve Y-kromozom analizi çiftçi olan bir insan topluluğunun yaklaşık 10.000 yıl önce batıya doğru yayıldığını gösteriyor. Batı Avrupa'ya aşağı yukarı 6.000 yıl önce ulaşmışlardır. Bu göçe öncülük eden DNA dişiydi – sonucunda ortaya çıkan batılı nüfuslarda erkek DNA'nın izi yok. Bunun anlamı çok önemli: tarımı kadınlar yaydı. Soru, bunu nasıl ve neden yaptıklarıdır.

Çiftçilerin Eşleri mi yoksa Tarımın Ebeleri mi?

Jim Wilson bulgularını yayımladığında, onun bulgularını yayımlayan hakemli derginin aynı sayısında bile bir tepkiye neden olmuştu. Bu tepkinin sahibi, arkeoloji kurumunun üyesi Lord Renfrew'den başkası değildi; tarımın yaygınlaşması konusundaki erkek merkezli "ilerleme dalgası" kuramını savunmaya soyunmuştu. Açılış cümleleri genetiğin arkeolojik konulara ışık tutabileceğini kabul ediyor:

İnsan nüfuslarının erken tarihi ile ilgili sorulara –dolayısıyla tarih öncesi arkeolojinin ana sorunlarına- moleküler genetiğin uygulanması, öyle verimli bir girişim oldu ki yeni bir dal -arkeogenetik- yakın zamanda ortaya çıktı. Uygulamalarının çoğunun Avrupa'nın tarih öncesi ile ilgili oluşu kısmen, bir dizi on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl akademisyenin Avrupa'ya adamış olduğu ayrıntılı arkeolojik ilgininin bir sonucudur. Kısmen de "ilerleme dalgası" adındaki belli bir demografik modelin, neolitik dönemin başlangıcında tarımın Avrupa'daki yayılışıyla ortaya çıkan kronolojik örüntülenmeyi açıklamak ve Avrupa için klasik genetik belirteçlerin ana bileşenler analizinin sonucu olan yapılanmayı izah etmek için genetiği erken tarihlerde uygulayışının bir sonucudur. Dişi

soyların mDNA yoluyla, erkek soyların ise Y kromozomu yoluyla araştırılmasını sağlayan DNA dizilemenin uygulanması, şimdiden gündeme bir dizi yeni soru getirip, heyecanlı tartışmalara neden oldu. Bu yüzden dar odaklı belli tarihsel sorunlara adanmış bölgesel çalışmalar yapmak için verimli bir zamandır. Wilson ve diğerlerinin PNAS'ın bu sayısındaki makalesi çığır açıyor.[676]

Ama sonrasında daha eleştirel bir konum alıyor:

Sorduklan soru tamamıyla geçerli olsa da, daha kesin bir cevap oluşturmak için daha kapsamlı bir örnekleme stratejisine ihtiyaç duyuyorlar. Neolitik dönem söz konusu olduğunda, Orkney Adaları'nın neolitik yerleşimcilerin gelişine kadar yerleşik bir nüfus barındırmadığı söylenerek bu sorunun altı çiziliyor. Girit'de Neolitik dönemin başlangıcında olduğu gibi bu da, erkekler gibi kadınların da hareket ettiğinin zorunlu olarak varsayılmasının gerektiği bir durumdur.[677]

Esasen doğru olsa da, Jim Wilson'un bulduğu farklar söz konusu olduğunda haklı değildir. Erkekler batı Avrupa ile anakara Britanya'dan gelen yerlilerken, kadınlar Jasmine kabilesindendiler. Onlar tarım devrimini başlatan Çatalhöyük kadınlarının kızlarıydılar. Anadolu ovalarından Orkney'in rüzgârlı düzlüklerine göç etme nedenleri bir muamma ve eğer cevaplanabilirse insan ırkına medeniyetin nereden geldiğini söyleyebilir.

Bilim konferansında Jim'in ortaya attığı sorulara savunmacı bir tepki veren Renfrew'den daha iyi cevaplar bulmaya kararlı halde yola çıkmıştım. Ve kadınların neden tarıma başlamak isteyebileceğini açıklayan bir neden aramakla işe koyulmuştum. Jane Jacobs ekonomik nedenleri mantıksız oldukları için kabul etmiyor.

Marija Gimbutas'ın bu kadınların başarılı doğum yapma şanslarını artıran dini törenler içeren dini bir inanç sistemi geliştirdiklerini söylediğinden önceden bahsetmiştim. Doğum işle-

minden sağ kurtulma şansının artmasının büyük bir evrimsel avantajı vardır. Hedges ilk çiftçilere yardımcı olan etkenlerden birisinin kadınlarının avcı-toplayıcılardan daha sık çocuk doğurmalarını olduğunu göstermişti.[678] (Bunu, kabile mezarlarındaki kemiklerin yaş profillerini istatistiksel olarak inceleyerek bulmuştu.) Çiftçi bir kadın her sene yeni bir çocuk doğurup bakabilirken, avcı-toplayıcı kadınlar önceki çocukları onlarla beraber yürüyecek yaşa gelince ancak yeni bir çocuğu başarılı bir şekilde büyütebilir. Bunun anlamı çiftçilerin avcı-toplayıcılardan beş kat daha hızlı üreyebilmesidir.

Doğum yapan kadınların sağlığına önem verilmesini sağlayan bir din sistemi, kendi başına tarıma başlamak için bir neden değildir. Yine de, doğumla ilgili bu uğraş ilk tarım topluluklarının arasında uzun ömürlü olmuştu. Dr. Gimbutas'ın dikkat çektiği gibi bölüm 14'deki 5. ve 6. simgelerin oyulduğu zamanlarda bu gelenek hâlâ mevcuttu:

> *Orta Akdeniz'deki Malta adasında bulunan, Tarxien ve Mnajdra tapınak eşyaları benzer uygulamalara işaret ediyor; bu eşyalar doğum için olabilecek alçak bir oturak ile arkasında dokuz çizgi olan doğum yapan bir heykelciğin modellerini içeriyor.*[679]

Dr. Jacobs'ın Çatalhöyük'ün ortaya çıkış nedeninin ticaret olduğunu ve tarımın ticaretin sonucu olduğunu söylediğini görmüştük. Şu sonuca varmıştı:

> *Ne kadar önemli olursa olsun, Neolitik Çağ'ın keşfi veya buna dilerseniz ortaya çıkışı deyin, tarımla olmamıştı. Bunun yerine sürekli, birbirlerine bağımlı ve yaratıcı olan şehir ekonomileri, tanm da dahil çok sayıda yeni meslek türünü olanaklı kılmıştı.*[680]

James Mellaart obsidyen (taş bıçak yapmak için kullanılan volkanik cam) ticaretinin Çatalhöyük için önemini kabul etmişti:

Çatalhöyük sakinleri için en önemli gelir kaynağı... ticaretti... şehir... Anadolu'nun batısı, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz bölgeleri için obsidyen tekelini elinde bulunduruyordu... Çok iyi durumdaki obsidyen mızrak başları çok kez gruplar halinde bulunmuşlardı; sayısı otuz üçü bulan örnekler açık bir şekilde sermaye olarak saklanmak üzere toprağın altındaki bir çuvala konulmuştu.[681]

Bunun dışında Çatalhöyük kadınlarının dini pratikleri konusunda gözlemler yapmıştı. Buna göre mabetlerde:

Heykeller, Çatalhöyük'ün neolitik halkının ibadet ettiği başlıca tanrıları teşhis etmemizi sağlıyor. Ana ilah üç haliyle - genç bir kadın, doğum yapan bir kadın veya yaşlı bir kadın olarak- gösterilen bir tanrıçaydı.[682]

Dr. Gimbutas bu üç yönlü Tanrıça düşüncesinin tarımın bulunmasından önce oldukça yerleşik olan bir imge olduğuna inanıyor. Şöyle söylüyor:

Doğum tanrıçası, yirmi bin yıldan daha uzun bir dönem boyunca, Üst Paleolitikten Neolitik dönemin sonuna kadar görülebiliyor. Üç halde görülmesi mümkündür.[683]

Kutsal Üçleme'nin bu eski hali Skara Brae simgesi yoluyla tahıllı dini ritüellere bağlanıyordu (bundan, 12. ve 13. Şekillerde gösterilen simgelere değinirken bahsetmiştim). Önceden gördüğümüz gibi, Gimbutas bolca ekmek olsun diye tahıl, un ve ekmek pişirmeyi Tanrıça ile ilişkilendiren bir rite dair bulgular bulmuştu.[684]

Tahıl hasatı ve doğum oturakları arasındaki bağ, Gimbutas'ın belirttiği gibi görünüşe göre devam etmişti:

Yunanistan, Güney Tesalya'daki Achiellion'da ben ve meslektaşlarım belki de hasat ritüelleri ile ilişkili olan sunaklar ve taş platformlar ile ocaklara bitişik adak çukurları bulduk.[685]

Cevap bu muydu? İlkbahar ekinoksunda tahıl ekmek, Tanrıça tarafından verilmiş dini bir görev miydi, akla uygun bir eylem değil miydi? Kızlarının sağ salim doğum yapmalarına yardımcı olmalarını gerektiren kutsal bir görevleri olan bir kadın kabilesi tarafından mı yapılıyordu? Dini bir inanç olarak biraraya getirildiklerinde bu iki düşünce, onları benimseyen bir topluluk için hem motivasyon hem de evrimsel bir üstünlük sağlardı. Ancak bunu pratikte nasıl sınayabilirdim?

Tanrıça Olmak

En bariz yol bu fikri bir bilgisayar simülasyonuyla sınamaktı. Bu yüzden bilgisayarımı alıp, kilometre karelerce tundradan oluşan geniş boş topraklar yarattım; en boy oranı birleşik Avrasya kıtasına benzerdi ve geniş ekran bir monitöre uyacak şekildeydi: yani doğu-batı yönünde kuzey-güney'den daha geniş olan bir dikdörtgen. Ardından boş topraklarımın yeşilliklerini otlayan gezinen sürüler yarattım. Sanal sürülerim otları bitirdikçe kareden kareye rastgele hareket ediyorlardı. Otların büyüme hızı için kurallar koydum ve yaratıklarımın önceden otlanmış karelere dönmesini engelledim. Bilgisayar ekranımda yaratmış olduğum topraklarda bir o yana bir bu yana hareket eden sürülerimi izlerken kendimi bir Tanrıça gibi hissettim.

Bu ilk başarıdan cesaret alarak, kış ve yaz olacağını ilan ettim; böylece sürüler yazın kuzeye, kışın güneye göç edeceklerdi. Kışın başında sürülerim daha ılıman iklimler için güneye hareket ederlerken sıcak bir esinti hissettim. Artık topraklarımı ölümle tanıştırmamın zamanı gelmişti. Hayvan başına ot tüketimini kontrol eden ve iki mevsim yaşına gelen her dişinin üremesini sağlayan kurallar koydum. Yavrular kışın sonunda doğup, sürüyle beraber göç ediyorlardı. Bütün hayvanlar on mevsimin sonunda ölüyorlardı ve her bahar cinsiyeti rastgele seçilen tek bir yavru doğuruyordu. Çok fazla büyüyen sürüler daha

sık hareket etmek zorunda kalıyorlardı; çok hızlı (günde 5-6 kilometreden fazla) hareket ettikleri surette yavrularının yarısını öldüren bir kural koydum. Bu sürünün boyutunu küçülttü, bu da sürünün daha yavaş hareket etmesine, yavrular arasındaki ölüm oranının düşmesine neden oldu. Simülasyonu birkaç kez çalıştırdım ve sürünün boyutunun, otların yenilenme hızıyla belirlenen bir denge boyutunda sabitlendiğini gördüm.

Sürülerimin mevsimlik göçlerinden tatmin olduğumda, Cennet Bahçeme Adem'i koymaya karar verdim; ancak (Adam Smith'in adaşının aksine) benim Adem'im bahçıvan değil, bir avcıydı. Adem ve kabilesi hayvanların etleriyle besleniyordu; bu da onların otlayan sürüye makul bir mesafede kamp yapmaları gerektiği anlamına geliyordu, çok yakın olmamalılardı, yoksa onları kaçırabilirlerdi. Onların on kilometre uzaklığı geçmemek suretiyle sürüye en çok iki kilometre yakında kamp yapabileceklerine karar verdim. Sadece ihtiyaçlarını karşılayacak kadar hayvan alacaklardı ve kabiledeki her on kişi için her hafta bir hayvan öldürmelerine izin vardı.

Ayrıca iyi bir kamp alanını (büyük ihtimal tatlı su ve korunağa sahip) farkedip, ancak sürü onlardan avcılık yapamayacakları kadar uzaklaştığında kamp alanlarını taşıyacak zekâya sahip olduklarına karar verdim. Kamp alanı olarak kullandıkları karelerin konumlarını içeren bir veritabanı tuttum ve önceden kamp yaptıkları bir yerin yakınındaki bölgeye döndüklerinde, onların aynı kamp alanına gitmelerini sağladım. (Onların doğal olarak bir bölgedeki en iyi kamp alanlarını arayacaklarına dayanarak böyle varsaydım. Kabilelerimin buraların nereleri olduğunu kendilerinin seçmelerine izin vererek, gelecekteki kullanımları için yerlerini sadece not düştüm.) Programı çalıştırdım ve avcı kamplarının kıta boyunca hareket eden sürüleri rastgele nasıl takip ettiklerine, mevsimden mevsime nerelere gittiklerine baktım.

Kathleen Kenyon'un Eriha'nın 10 bin yıl önce bir avcı-top-

layıcı grubu tarafından kurulduğu sözlerine dayanarak, göçebelerin bile mümkün olduğunda geri dönebilecekleri yerleri tercih ettiklerinden oldukça emindim. Şöyle demişti:

> *Eriha'nın önemi, Hilal'in zengin medeniyetleri ile iç kesimlerde yaşayan aç göçebeler arasındaki çağlar süren çöl ve tarla savaşlarından çok daha geriye gider. Medeniyetin köklerinin Verimli Hilal'de aranmasının gerektiği uzun zamandır bilinmektedir. Bu kökler, Neolitik dönemin ayrılmaz özelliği olan yerleşik yaşama doğru atılan ilk adımlarda yatmaktadır. İlkel insan yüz binlerce yıl boyunca, avcılık ve toplayıcılık yaparak yabani besinlerle yaşamını sürdürdü. Yani, yabani meyvelerin mevsimlik ortaya çıkışları ile vahşi hayvanların hareketlerine bağlı olan yabani besin kaynaklarını izleyen bir göçebeydi. Herhangi bir bölge sadece kısıtlı bir nüfus barındırabilirdi; bu yüzden insan topluluklarının yerleşik yaşamı imkânsızdı. Devrimsel adım, ekilip, daha verimli hale getirilebilir yabani tahılların keşfi ve yabani hayvanların sürülenip, ürünlerinin sürekli kullanılabilir hale getirilmeslydi. Bu keşif sayesinde, yerleşik yerleşimlerin büyümesi mümkün hale geldi.*[686]

Eski Eriha A şehri bile (şu an Çatalhöyük'ten 500 yıl sonraya tarihlendiriliyor[687]) tarım ekonomisine dayanıyordu; Çatalhöyük'ün avcı/toplayıcı/ticaret ekonomisinden oldukça farklıydı. Kathleen Kenyon keşfettiklerini *Digging up Jericho*'da (Eriha'yı Kazmak) anlatıyor:

> *Aletleri ve silahları çoğunlukla çakmak taşından, bazen de obsidyenden yapılmıştı... Diğer aletlerin sayılarına oranla pek bol olmayan ok başları avcılığın hâlâ besin üretimine katkı sağladığını gösteriyor. En güzel çakmak taşları, sayıları oldukça fazla olan orak bıçaklarıydı. Ağızları iyi bir şekilde tırtıklı hale getirilmişti ve bu dişlerin yapımı onların yüksek*

teknik becerilere sahip olduklarını gösteriyor. Bu tırtıklı bıçakların ekin kesimi için kullanmış olduğu, kestikleri saplarda bulunan silisin sonucu olan parlaklıklarından belli oluyor; orak ağızlarının sayısı ise tahılın onlar için ne oranda esas beslenme biçimi olduğunu gösteriyor... Tahıl kullanımı konusunda başka bulgular sıkça bulunan el değirmenlerinden geliyor... Bu el değirmenleri, bir kenarında öğütme deliği, diğer kenarında belki de operatörün oturduğu düz bir çıkıntı, her iki tarafında daha küçük bir düz çıkıntı olan kabaca dikdörtgen şeklindeki bir taş bloğundan oluşuyordu.[688]

Eriha, duvarlı Neolitik bir şehir olmadan önce, stratejik olarak tercih edilen bir kamp alanı olmalıydı. Artık, Mellaart ve Jacobs'un bulgularından hareketle, tarımın Çatalhöyük'ün ticaret ekonomisinin bir yan ürünü olarak şans eseri başladığına ikna olmuştum. Eğer böyleyse ve bir şekilde Çatalhöyük kadınları tarafından yayılmışsa, etrafta daha fazla başka eski tarım köyü olmalıydı. Reading Üniversitesi'nden Profesör Steven Mithen'in yakın zamanda yaptığı araştırmasına göz attım ve durumun tam da böyle olduğunu gördüm. *After the Ice*'da (Buzdan Sonra) şöyle yazıyor:

Eriha, keşfedilen ilk Neolitik köylerden birisidir ve hâlâ en meşhurudur. Ancak Neolitik ve tarımcı yaşam tarzının başlangıcı olarak uzun süredir sahip olduğu başat konuma, son yıllarda Ürdün vadisi ve Verimli Hilal'in kuzey bölgelerindeki keşiflerle ciddi bir şekilde meydan okunmaya başlandı. Bu keşifler aynca, Neolitik din konusunda oldukça şaşırtıcı yeni bilgiler sağladı.[689]

Mithen bunun dışında tercih edilen kamp alanlarının yeniden kullanımı konusundaki varsayımlarımı teyit ediyor:

Ürdün, Amman'daki İngiliz Enstitüsü'nün müdürü olan Garrard, 80'lerde Azrak çanağında geniş çaplı bir kazı progra-

mına girişerek... avcı-toplayıcıların... varlığını belgeledi... Garrard'ın çalışması... bazıları binlerce yıl boyunca tekrar tekrar kullanılmış olan... yerler... keşfetti ki bu muazzam sayıda tarihi eser birikimine yol açmıştı. Azrak'a olan bu ilginin nedeni, gölden su içip otlanmaya gelen ceylan sürüleri olmalıydı; büyük ihtimal bu sürüler çok kalabalıktı ve bunu, yılın ve günün tahmin edilebilir zamanlarında yapıyorlardı. Avcı-toplayıcılar bu zamanları bilerek, savunmasız avlarını yakalamak için kalabalık bir şekilde büyük ihtimal bir önceki sene kullanmış oldukları kamp alanına dönüyorlardı.[690]

Bilgisayar simülasyonumda kamp alanlarının kaydını tutarken ayrıca, sürülerin kuzeye göç ettikleri ilkbaharda kamp alanını terkeden bir kabilenin, aynı yere sonbaharda ortalama hangi sıklıkta döndüğünü hesaplayabildim. Kabileler ve sürüler için farklı başlangıç konfigürasyonları kullanarak çok sayıda döngü yaptım ve ilkbahar ayında ya kendileri ya da başka bir avcı kabile tarafından kullanılmış bir kamp alanına bir kabilenin sonbaharda ortalama dönme şansının yüzde 25 olduğunu görüp şaşırdım. Bu sonuç beklenmeyen şekilde yüksekti. Tamamen rastgele seçimin sonucu olarak yüzde 1'in altında bir şey bekliyordum. Görünüşe göre kabilelerin kamp alanı seçmesine izin verilmesi, tercih edilen alanların seçilmesine yol açmıştı. Bu yüzden, yeniden kullanım sıklığını azaltıp azaltmadığını görmek için toprakları genişlettm. Bir kez daha bu şansın uzun vadede yine yüzde 25 seviyesinde kaldığını görüp şaşırdım. Kısa vadede azımsanamayacak farklılıklar olsa da, kabilelerin alternatif kamp alanlarını kullanması için avcı kabilelerin sayısını artırsam bile (kabilelerin aynı kamp alanını paylaşamıyorlardı), yeniden kullanma sıklığının yüzde 25 sınırının üstüne çıkmadığını gördüm.

Ardından, yılanlık yapıp bakir dünyama insanlar için cinselliği ve ölümü soktum. John Hedges'in *Tomb of the Eagles*'da

(Kartalların Mezarı) hesaplamış olduğu Neolitik ölüm oranlarını kullanarak üreme için bir algoritma oluşturdum.[691] Üreme yaşına gelmiş bir kadın için 9 yıllık bir ortalama yaşam süresine ulaştım (yani, her kadının on beş yaşında doğurganlığa ulaştığını varsayarak, toplam ortalama 24 yıllık yaşam süresi). Erkeklerin ortalama yaşam süresi 29 yıldı. Doğum oranı için Hedges'in avcı-toplayıcılar için yaptığı hesabı kullandım, yani her dört-beş senede bir çocuk. (Dört ya da beş sayısını rastgele sayı üreteci kullanarak seçtim, bu yüzden bazı kadınların iki çocuğu olurken bazılarının sadece bir çocuğu oluyordu.) Çocukların cinsiyeti de rastgele sayı üreteci yoluyla, erkek veya kız için eşit olasılık verilerek seçiliyordu ve bir kadın ilk çocuğunu 15 yaşından dokuz ay sonra doğuruyordu. Bütün kadınlar 24 yaşına, bütün erkekler ise 29 yaşına eriştiklerinde ölüyorlardı. (Küçük bir yüzdelik kısmın daha uzun yaşayacağının farkındaydım ama bu oran, simülasyonla onları modellemeye değecek kadar yüksek değildi.)

İlk baştaki kabilemin boyutunu kırk kişi olarak belirledim; buna göre üçte biri yetişkin erkek, üçte biri kadın (bütün kadınlar ve erkekler 15 yaşında -yani erkekler avlanacak, kadınlar ise çocuk doğuracak yaşta- olacaktı) ve üçte biri cinsiyetleri yüzde ellilik olasılık verilerek rastgele seçilmiş karışık çocuklardan oluşacaktı. Yine Hedges'ten aldığım bu başlangıç koşullarını uzun vadede sürdürülebilir Neolitik insan grubu boyutunun yaklaşık azami değeri olarak kullandım.[692] Önceden avlanmaya koymuş olduğum sınırlara dokunmadım; ancak on beş yaşından küçük çocukların, kabile onların hepsini besleyecek kadar besin avlayamadığı durumda ölmelerini sağlayan başka bir kural ekledim. Grup simülasyonunu birkaç nesil boyunca çalıştırdım ve kabile boyutlarının 20 kişiden 50 kişiye kadar değişkenlik göstermesine rağmen onların sabitlendiklerini gördüm. Eğer bir kabile 20 kişinin altına düşerse, genelde yok oluyordu. Hiçbir kabile 50 kişinin üzerine çıkacak kadar büyüyemedi. Eğer düşük

bir avcı oranına sahiplerse açlıktan ölüyorlar ve kabile boyutu sabitleniyordu.

Kadın tanım dini kuramımı sınamak için artık hazırken, Leeds Üniversitesi'nden Dr. N. J. Berrill yazdığı şu cümleleri okuyarak neşelendim:

> *Sanki buluş yeteneği sadece erkeklere özgüymüş gibi erkekleri hep buluşçu cinsiyet olarak düşünme eğilimindeyiz. Bu düşüncenin kendisi şüphesiz telkin yoluyla ve sıkça kadınları imkânlardan yoksun bırakarak onları eski konumlarında tutmaya eğilimli erkek icadı bir düşüncedir. Gerçekte iki cinsiyet de eşit derecede insandır ve yeterince motivasyonları olduğunda kadınlar da erkekler gibi buluş yapıp, yaratabilir. Böyle olmamasının nedeni kendisini çocuk doğurup, onları yetiştirmeye adamış olan bir kadının genişleyen bir evreni kurcalamaya veya atomlan bulmaya çok az ilgisinin olmasıdır. Nitekim görünüşe göre erkekler değil kadınlar insanlığın teknoloji çağını başlatmıştır. Genelde fırsatçı olan erkekler, kadınlar yaratıcı temeli attıktan sonra dizginleri devralmışlardır. Bazılan erkeklerin çoğunlukla dışarıda avlandıklarını ve balık tuttuklarını ileri sürerek sadece teknolojiyi değil, tanmı ve hayvanların evcilleştirilmesini de kadınlara atfetmektedirler. Bence bu biraz abartı ancak böyle hissetmemin nedeninin kendi cinsiyet gururum olduğundan şüphelenmiyor değilim; çünkü bu gelişmiş zamanlarda bile avlanma ve balık tutma yerine yerlerinde oturup işleriyle ilgilenmeyi tercih edecek çok az yaşlı veya genç erkek tanıyorum.*[693]

Eşim de aynı fikirdeydi ve evin yürümesini sağlayan pratik işleri yapanın her zaman kadınlar olduğuna dikkatimi çekmişti. Ancak tarihte ilk kez tarla ekmenin pek de pratik bir şey olmaması kafamı kurcalıyordu: Çok riskliydi ve Neolitik dönemde yaşamış kadınların şimdiki kadınlar kadar değer verdiği çocuklarının

ölümüyle sonuçlanabilirdi. Bu kadar pratik bir cinsiyeti böyle bir risk almaya iten ne olabilirdi? Erkeklerin kendi istekleriyle tarıma geçmemesini açıklamakta zorluk çekmiyordum - sadece riskli değil aynı zamanda gereksiz derecede ağır iş içeriyordu. İhtiyacım olan şey, aklı başında bir kadını akıldışı bir şekilde hareket etmeye ikna edecek kadar güçlü bir akıldışı güdüydü.

Tanrıçanın Yedi Emri

Sanal dünyama tarım dinine inanan bir kadın sokmanın zamanının geldiğine karar verdim. İlk başta bu dinin hangi biçimde olacağını düşündüm ve tarım simgelerini inceleyerek topladığım bilgiler ile James Mellaart ile Marija Gimbutas'tan aldığım mabetlerle ilgili raporları kullanarak dini oluşturdum. Müminlerimin izleyeceği inanç biçiminin tam olarak nasıl olduğuyla pek ilgilenmiyordum; nitekim Yüce Tanrıça'nın lütfunu kazanmak isteyen müminlerin uyacağı bir dizi katı emir belirlemek niyetindeydim. Çiftçi Havva için icat ettiğim dinin yedi emri şunlardı:

1. Mevsimler süresince güneşin hareketlerini gözlemleyecek ve bu bilgiyi Tanrıça'nın karo simgesini yaratmak için kullanacaksınız. Eğer size verilen tılsımla aynı şekildeyse, Tanrıça bulunduğunuz yerde size gülümseyecek ve yeni yaşamlar yaratmanızı sağlayacak.
2. Gündüz ve gece aynı uzunlukta olduğunda -gün doğumunun gölgesi gün batımı işaretine düşüyor ve günbatımının gölgesi gün doğumu işaretine düşüyorsa- kutsal tohumunuzu alıp Toprak Ana'nın bedeninde açtığınız karıklara atacaksınız. Güneş batmadan, tohumu Tanrıça'nın toprak bedeni ile örtüp, derisine açtığınız yarayı düzelteceksiniz. Bu yolla, Yüce Ana'nın size merhametle bakmasını ve sizi verimli kılmasını sağlayacaksınız.

3. Kız kardeşiniz veya kızınız hamileyse, ona bakacaksınız. Karnı büyüdüğünde, doğum ritüellerini gerçekleştirecek, yeni yaşam onun rahminden aktığı sırada ona uzanacağı bir yer sağlayacaksınız.
4. Tanrıça'nın kendisine yapacağınız gibi anne ve bebeğine özen göstereceksiniz; zira anne ile çocuğu Yüce Ana'ya olan sevginin gerçek simgesidir. Onları besleyecek ve anne, çocuğa kendisi bakacak kadar toparlana kadar onlara mabette barınak sağlayacaksınız.
5. Buğday bulup onunla ekmek yaptığınızda, ekmeğin bir kısmını ayıracak, onu Tanrıça'nın Kutsal Sembolüyle işaretleyecek ve onları karınları çocukla şişen veya göğüslerinde çocuk olan kız kardeşlerinize vereceksiniz. Bu yolla, Tanrıçanızın sevgisi sizin ve kız kardeşleriniz çocuklarını büyütecektir.
6. Bir kız kardeşiniz öldüğünde bedenini Tanrıça'nın beslenmesi için açıkta bıracaksınız. Tanrıça kuş şekline girip, onun öz tohumunun beyazlığını açığa çıkartmak için kız kardeşinizin etini alacaktır.
7. Kuş şeklindeki Tanrıça ölü kız kardeşinizin etini yedikten sonra onun varlığının beyaz tohumlarını alacak ve onu Toprak Ana'nın bedeninde açtığınız bir deliğe, Tanrıça'nın rahmine iade edeceksiniz. Burada yeşerecekler ve hamile kız kardeşlerinizin karınlarını büyütmek için geri döneceklerdir. Onun size zor zamanlarda yardım etmesi için başını muhafaza edip, renkli killerle süsleyebilir, gözlerini deniz kabuklarıyla işaretleyebilirsiniz.

Bunlar akıldışı kurallar olsa da simgelerin verdiği mesajların ve kadim mabetlerde gün ışığına çıkartılan eşyaların tümüyle tutarlılar.

Bir sonraki işim bu kuralları tek bir kadının eylemleri olarak programlamaktı. Bu kadının Çatalhöyük'ün şehir kültüründen

geldiğini varsaydım ve onu avcı kabilelerimden birine kattım. Kabilenin diğer kadınlarından onu farklı kılan şeyler onun dininin yukarıda özetlediğim kurallarını izlemesi ve annesi tarafından ona bir kutsal tohum heybesi verilmiş olmasıydı. Onun heybesinin buğday, arpa ve bezelye tohumlarının ilk hallerini içermesine karar verdim. Ekmek için buğdayı, sebze yahnisi için bezelyesi, bira ya da lapa için arpası vardı. Bu bitki türlerini seçtim çünkü Jared Diamond'ın *Tüfek, Mikrop ve Çelik*'te dikkat çektiği gibi:

> *Buğday, arpa ve bezelye gibi Verimli Hilal'in ilk mahsülleri, yaklaşık 10 bin yıl önce çok sayıda avantajı olan yabani atalarından evcilleştirilmişlerdi. Zaten yenilebilir haldeydiler ve vahşi doğada bol mahsül veriyorlardı. Yalnızca ekilerek veya dikilerek kolayca yetiştirilebiliyorlardı. Çabucak büyüyorlar, ekildikten sonra birkaç ay içinde hasat edilebiliyorlardı; henüz göçebe avcı ve yerleşik köylü arasındaki sınırda bulunan çaylak tarımcılar için büyük bir avantajdı bu. Kolayca muhafaza edilebiliyorlar... Çoğunlukla kendi kendilerini polenliyor... arzu edilen genlerini değiştirmeden aktarıyorlardı... Son olarak, yabani atalarının ekinlere dönüşmesi için çok az genetik değişikliğe ihtiyaç vardı; örneğin buğdayda sadece tohumlarını saçmayan başaklar ve düzenli, hızlı çimlenme için gereken mutasyonlara ihtiyaç vardı.*[694]

Bunun dışında Tarımcı Havva'nın heybesindeki tohumların sadece bahsi geçen mutasyonlara göre seçildiğini ekleyeceğim. Bunun nedeni bir bitki bilimcinin tavsiyesi ya da simülasyonumun kolaylaşması için yaptığım keyfi bir seçim değildi. Asıl neden, Çatalhöyük'te obsidyen ürünleriyle ticaretlerinin yapılması nedeniyle kasıtsız bir şekilde gerçekleşen bir ekonomik seçilim süreciydi. Jane Jacobs *The Economy of Cities*'de, bu kutsal tohumlar çiftçi Havva'nın çeyizine dönüşmeden önce onlara ne olduğunu anlatıyor:

Daha önce hiçbir zaman yan yana konulmamış tohumlar sepetlere ve ambarlara rastgele atılmışlardı. Kabukları soyulmuş, dövülmüş ve pişirilmiş şekilde sıkça bezelyeyle, mercimekle ve cevizle daha da karıştırılmışlardır... Eğer kıştan tohum kaldıysa, bunlar yabani toprak ekimi için kullanılıyordu ve bu pek besin verimliliği olan bir uygulama değildi; sadece yabani tohumların toplanmasını daha kolay hale getiriyordu. Ticaret yapılan alanların içinde veya çevresinde, şehirdeki ambarların etrafında, kadınların tohumların kabuklarını soydukları ve onları dövdükleri yerlerde, kadınların evdeki kilerlerinden tohum getirip götürdüğü yollarda bazı tohumlar yerlere dökülüyordu. Bunlar dökülerek, kasıtlı şekilde veya küçük avcılar -sıçanlar, fareler ve kuşlar- yoluyla nasıl ekilmiş olurlarsa olsunlar, daha önce görülmemiş karışımlar içinde melezleşmişlerdir. Buğdayı melezlemek sorun değildir... Aksine, melezleşmelerini önlemek imkânsızdır... Melezleşmeler ve melezler gözden kaçmamıştır. Bunun yerine, mübadelesi yapılan tohumlara değer biçmekte ve çeşitleri tanımlamakta uzman olan insanlar bu şehir tohumlarından bazılarının yeni olduğunu hemen farketmişlerdi. Mutasyonlar vahşi doğada olduğundan daha fazla gerçekleşmiyordu; muhtemelen vahşi doğada gerçekleşenler de gözden kaçmıyordu. Arada sırada mübadeleye gelen mutasyona uğramış tohumların da farkına varılıyordu. Ancak çaprazlamalar, melezler ve nadir mutantlar seçici üreme için kasıtlı bir şekilde kullanılmıyorlardı.[695]

Belki de en iyi, en verimli tohumlar Çatalhöyük'ün akbaba tüyü cüppeler giyen rahibeleri tarafından, Tanrıça'nın sunaklarında bulunan kil katmanlarına ve ilkbahar ekinoksunda tohum ambarlarının etrafındaki özel alanlara törenle ekiliyordu. Bu törenin mahsulü ise ileride kullanılmak için hasat ediliyordu. Sonuç olarak Çiftçi Havva'nın heybesindeki tohumlar mutantlardı ve onun işine yaracak şekilde mutasyon geçirmişlerdi.

Bitkilerin çoğunun tohumlarını saçmak üzere uzmanlaşmış mekanizmaları vardır (ve böylece insanların onları etkili şekilde toplamasının önüne geçilmiştir). Sadece bu mekanizmalardan yoksun mutant tohumlar hasat edilecek ve böylece ekinlerin atası olacaklardı.[696]

Çiftçi Havva: Şen, Avare

Kadınıma Çiftçi Havva ismini takmış olsam da o tarımcı değildi. Kasıtlı şekilde seçilmiş bir hayat tarzını teşvik etmek için sınırları aşmaya çalışmıyordu. Avcı-toplayıcılardan oluşan bir kabileye katılmıştı. Belki de uzun boylu esmer bir avcıya âşık olup onun karısı olarak kabileye katılmıştı, eğer daha maço bir imge istiyorsanız belki de kabileye mağara adamı tarzı saçından sürüklenen bir köle olarak katılmıştı veya belki de ticari bir antlaşmanın parçası olarak gönüllü şekilde kabul edilmişti.

Nitekim simülasyonum için neden kabileye katıldığı önemli değil. Nasıl bir Tanrıça inancı olduğu da önemli değil. Önemli olan onun nasıl davrandığıdır. Eğer karnının doyurulmasını istiyorsa, avcıların yanında kalmak zorundadır. Ama o aynı zamanda Yüce Tanrıça Ana mezhebinin bir yandaşıdır ve ben onun akıldışı dini görevlerini, sonuçları ne olursa olsun yerine getireceğini varsaydım. Onun en önemli dini görevi Toprak Ana'nın bedenine açılan bir kesiğe kutsal tohumları ekmektir ve bunu ilkbahar ekinoksunda yapmalıdır.

Modelimde bu eylemi programladım ve Çiftçi Havva'yı, simülasyonumda yirmi yıl boyunca boyutunun sabitlenmesine izin verdiğim tipik bir kabileye dahil ettim. Havva bu göçebe gruba katıldığında on beş yaşındaydaydı ve kabileyi yöneten algoritma nedeniyle hemen hamile kaldı. İlkbahar ekinoksu geldi ve tohumlarını kabilenin kamp yaptığı yere dikti. Sürüler göç etti ve kabilesi onları izledi. Kutsal tohumlarını Tanrıça'nın merhametine bıraktı. Bu başlangıç senaryosunu pek çok kez tekrar-

ladım ve önemli sayılacak kadar sıklıkla avcı topluluğu tohum ekilmiş kamp alanına Havva'nın karnı burnundayken sonbaharda geri döndü.

Bu sonucun anlamı avcılıktan, tarıma geçmek için illa bir karar alınmasının zorunlu olmadığıdır. Havva'nın avcı topluluğu, göç eden sürüleri tohum ekilmiş kamp alanına yeniden dönecek şekilde takip ettiklerinde, hasat edilmeye hazır yenilebilir tohumları orada bulacaklardı. Eğer Havva bu dönemde doğum yapmaya yakınsa, dini görevi bir doğum mabedi hazırlamak ve kabiledeki kız kardeşlerini doğum töreninde yardımcı olmaları için ikna etmekti (bu doğal olarak onun mümkün olduğu kadar çok yardım alarak, güvenli bir şekilde doğum yapmasını sağlayacaktı). Doğum için kamp alanında kaldıkları süre boyunca onların yaşamda kalması için Tanrıça'nın kendilerine yiyecek sağladığını söyleyebilirdi. Eğer Havva dini gözlemlerine yeterince zaman ayırmış ve özen göstermişse, hasat onları kış boyunca tok tutabilirdi. Bir doğum mabedi yapma ihtiyacı, Havva'yı yerinde kalmaya teşvik edecek ve Tanrıça'nın cömert merhametinin bahşettiği armağan olan kış erzağı onun kabiledeki kız kardeşlerini bu şehir çıkışlı son moda dine geçirmesine yardımcı güçlü bir işaret olacaktı.

Simülasyon dünyam, grubun geri kalanı sürüleri takip ederken Çiftçi Havva ile seçtiği kadın yardımcılarının arkada kalması için basit bir neden sağlamıştı. Çocuğunun babası belki onun yanında kalmış belki de av hayvanlarını takip etmek için onu bırakmış, yalnızca bir sonraki mevsim göçü sırasında geri dönmüştür. (Havva ve çocukları orada kalıp, yaşamlarını sürdürüp, sonraki ilkbaharda toprağı yeniden ektiği sürece bu ayrıntı önemli değildir.) Andy Garrad'ın keşfettiği ilk köylerin akıldışı bile olsa zorlayıcı bir nedenle nasıl kurulduğunu şimdi anlayabiliyordum.

Belki de hiçbir avcı erkek, o ilk kış kadınlarla yeni doğmuş çocukların yanında kalmadı; ancak zaman geçtikçe avcı top-

luluk içinde gittikçe daha fazla sayıda kadın çocuklarıyla yerleşmeye ve Hasat Tanrıçası'nın dinini izlemeye karar verdi. Dr. Gimbutas'ın çalışması öyle olduğunu gösteriyor. Zamanı gelince erkekler de avlanmanın getirdiği yaralanma riski olmadan kendilerini doyuran ve her daim onlara açık yatakları olan kadınların cazibesine karşı koyamayıp yerleşeceklerdir.

Bunun ardından konumu yerleşik kamp alanlarının büyümesine izin verecek şekilde değiştirdim. Ayrıca orada kalan kadınların doğum yapma kurallarını değiştirdim. Tarımın içerdiği ağır işler nedeniyle ortalama ömürleri artmasa da aynı yerde kaldıklarından her sene bir çocuk doğurabiliyorlardı. Doğurganlık oranları yüzde 77 arttı. Et karşılığında Havva'nın kızlarından ekmek, bezelye yahnisi ve bira almak için gelen avcı gruplarla fazla kız çocuklarının gitmesine izin verdiğimde, pek geçmeden kamp alanlarının köylere dönüştüğünü ve ilk köyden dışarıya doğru tarım dininin yayıldığını gördüm.

Havva'nın köyü et karşılığında tohum, ekmek ve hatta bira takas edecek kadar bir üretim fazlasına ulaştığında, artık hayvancılık ekonomik bir zorunluluk haline geliyordu. Eğer Çiftçi Havva çocuklarını etle beslemek istiyorsa, tarım sonucu ulaştığı besinleri canlı hayvanlarla takas etmesi gerekecekti. Bir anlığına onun başarılı bir çiftçi olduğunu farzedelim. Tanrıça onun çıkardığı iyi işe gülümsüyor ve ekinleri serpiliyordu. Muhafaza sorununun çözülmesi pek zor değildi, sadece takas ettiği hayvanları kesip çocuklarına verecek kadar hayatta tutmalıydı.

Jane Jacobs sonrasında olanları açıklıyor:

İlk kesilen hayvanlar ya beslenmesi en zor olanlar ya bakımı en sorunlu olanlar, ya da her ikisi birdendi. Etoburların büyük kısmı bu iki kategoriden ya birinin ya da her ikisinin altına düşüyordu ve gelişlerinden kısa bir süre sonra yeniliyorlardı... Otla beslenen hayvanlar doğal yaşam buzdolabından en son çıkartılanlar oluyorlardı. Ve ot yiyen hay-

vanlar arasında en az sorun çıkartanlar olan dişiler elde en uzun süre tutulanlardı. Bazen kesim zamanları gelmeden önce doğum yapıyorlardı; ve böyle olduğunda tabii ki fazladan yabani et ve kürk geliyordu. [Havva'nın] ne hayvan evcilleştirilmesi gibi bir kavramı ne de evcilleştirilebilen veya evcilleştirilemeyen hayvan kategorileri vardı.[697]

Ancak o ikinci, üçüncü ve dördüncü nesilden tutsak hayvanları üreyene kadar tutuyordu çünkü onlar bolluk zamanlarında muhafaza edilmesi en kolay olanlardı. Çocukları yiyeceğe ihtiyaç duyduğunda tereddüt etmeden hayvanları öldürse de canlı hayvanlar taze et anlamına geliyordu. Böylece bizim damızlık dediğimiz hayvanlara sahip olup onları korumaya başlamıştı. Eğer böyle yaptıysa tek seçeneği en uysal olanı hayatta tutup, idaresi en güç olanı yemekti.

En sonunda kolay olan avcılık-toplayıcılık hayat tarzını, geçim çiftçiliğinin ağır işi ve uzun saatleri için terk etmek gibi akıldışı olan bir eylemin altında yatan amacı ve mekanizmayı keşfetmiştim. Ve bu mekanizmanın, tarımın yayılışıyla Çatalhöyük mDNA'sının Avrupa'nın batı ucuna kadar nasıl gittiğini açıklama gibi bir avantajı vardı.

Bu basit simülasyon sonucu açık olan şey, kadınların tarımı akıldışı ve dini bir eylem olarak başlattığı düşüncesinin, arkeolojik olguların yanında mDNA bulgularını da iyi bir şekilde açıklayabildiğidir.

Neolitik Tarım El Kitapları

Artık tarımın yayılışı konusunda bir mekanizma önerebildiğime göre şu açık hale gelmişti: eğer mekanizma iş görecekse, törenleri yapma konusunda gereken dini zorunluluk güçlü olmalıydı. Önceki araştırmalarım törensel eylemleri gerçekleştiren insanları güdüleme konusunda efsanelerin ve hikâyelerin

gücüne dikkat çekmişti. Çiftçi Havva'nın kız kardeşleri ve çocuklarıyla paylaştığı hikâyeler nelerdi? Eğer imkânım olsa bunu ona sorardım, ancak o ve dili uzun zaman önce ölmüştü. Tarımın temel ilkelerini açıklayan basit bir simgeyi çözmekte bile zorlanmıştım. Nitekim Marija Gimbutas'ın çalışmalarından karo, üçgen ve sarmal simgelerinin (bu simgeler ilgimi çekmişti çünkü bazı biçimleri hâlâ Mason törenlerinde kullanılıyordu) artık okuyamadığımız bir dilin parçası olduklarını öğrenmiştim. O bunu şöyle tarif etmişti:

> *Yaklaşık M.Ö. 5500-5000 tarihleri arasında, arkeoelojik kayıtta ilginç işaret karışımları görülüyor... [Bu işaretler] Çince, Sümerce, Hintçe ve Kolomb öncesi "nükleer" (resim yazı) yazı sistemlerine benzeyen gerçek bir yazı sistemine karşılık geliyor.*[698]

James Mellaart da çiftçilerin resimlerinin gittikçe daha stilize hale geldiğini farketmişti:

> *Doğalcı sanat M.Ö. sekizinci-beşinci yüzyıllara kadar sürmüştü ve sonraki kültürlerde yoktu... yerine doğalcı sanata eşlik eden simgesel ve geometrik sanattan türetilen geometrik resimli çömlekçilik geçmişti.*[699]

Ve şöyle Ekliyor:

> *Diğer resimlerin tamam büyük kısmını anlayamadığımız simgelerden oluşuyor gibi.*[700]

Bu simgeler resim yazılara dönüşmüşler, bunlar da soyut simgelere dönüşüp yazının ilk biçiminin temelini atmışlardı. Uzun yıllar önce, önceki bir kitap için araştırma yaparken, Vinka yazısı adında eski bir yazı biçimine rast gelmiş ve şunu farketmiştim:

> *[Yazının kökenleri hakkındaki] hikâye, Transilvanya'nın Turdas kasabasının yakınında Tartaria'da bulunan oymalı taşların hesaba katılması ile daha da karışıyordu. Bu oy-*

malı kil tabletler M.Ö 4000 yıllarına tarihlendiriliyordu... ve pek çok arkeolojik tartışmanın konusu olmuşlardı; zira karbon tarihlendirme o zamanlar kusursuz değildi. 1961'de onların M.Ö 2900 ila M.Ö 2600 yılları arasında yapıldıkları düşünülüyordu. Atina'daki İngiliz Arkeoloji Okulu'nun yöneticisi Sinclair Hood, 1962 yılında Antiquity dergisinde şöyle yazmıştı: "Tartaria tabletlerindeki işaretler, özellikle de iki numaralı madalyondakiler Uruk'ta bulunan ilk tabletlerdekilere oldukça benziyorlar... Öyle ki onların bir şekilde birbirleriyle bağlantılı oldukları neredeyse kesin. İşaretlerin bazıları, Mezopotamya'ya özgü bazı rakam işaretlerinden yola çıkılarak oluşturulmuş gibi. Tek fark, Mezopotamya tabletlerindeki rakamların kile yuvarlak kenarlı bir şekilde oyulması iken, Tartaria'daki benzer işaretlerin sadece ana hatlarının çizilmesi idi." ... Anlaşılabilir bir şekilde Sinclair Hood, Tartaria tabletlerinin, Sümer Elamit yazısından sonra geldiğini farzetmişti... [ancak] en sonunda kalıntının bulunduğu toprak katmanlar üzerinde yapılan güvenilir karbontarihlendirme ölçümleri gösterdi ki Tartaria tabletleri Sümer'de ilk simge kullanımından çok daha eskiydi. Bu bomba etkisi yaratan buluştan sonra, konu görmezden gelinmiş gibi görünüyor... Ancak... bu iki yazı yöntemi arasında gerçekten bir bağlantı varsa, açıktı ki [ya] Sümerler, Transilvanyalılardan yazıyı öğrenmişti [ya da]... iki halk da ortak bir geleneğin mirasçılarıydı.[701]

Yaygın geleneğin ne olduğu benim için önemli değildi: Sümer yazısının Tanrıça ibadetçilerinin Vinka yazısından evrimleştiğini biliyordum. Ve Elamit yazısıyla kaydedilmiş en uzun yapıt bir destandı. Çiftçi Havva'nın kızlarının dini esinlenmeye ihtiyaç duyduklarında birbirlerine anlattıkları hikâyeleri duymak için hâlâ çok geç değildi.

Sonuç

Mitokondriyel DNA üzerindeki çalışmalar, tarımın dalga dalga ilerleyen erkekler tarafından değil, Türkiye, Anadolu'da bulunan ticaret şehri Çatalhöyük bölgesinden gelen kadınların fiziksel göçü yoluyla yayıldığını göstermiştir. Bu rahatsız edici olgu, Adam Smith'in erkeklerin tablattan bahçıvanlar oldukları ve tarımı geliştirip yaydıkları ve bundan sonra şehir kurmaya başladıkları şeklindeki Kitab-ı Mukaddes esinli düşüncesiyle temsil edilen geleneksel görüşle çatışmaktadır.

İlk çiftçilerin eylemleri ile bunlarla bağlantılı dini uygulamaları hakkında bilinenleri kullanarak tarımın kökenleri hakkında bir dizi akıldışı ve din-esinli eyleme dayanan bir model ileri sürdüm. Bu modelin Çatalhöyük kadınlarının Neolitik dini hakkında bilinenlerle tutarlı olduğu gösterilebilir. Bu senaryoyu bir bilgisayar simülasyonu ile modelledim ve bir tarım dini hipotezinin, bilinen bütün verileri hem güdüleyici amaç hem de evrimsel bir mekanizma sağlayarak mantıksal şekilde açıkladığını gördüm.

Hipotezi sınamak için bağlam araştırması yaptığım sırada, Hasat Tanrıçası'nın çiftçi ibadetçilerinin çok eski bir yazı biçimi geliştirdiklerini keşfettim. Bu yazıyı artık çeviremiyoruz ama bu yazı şu an hâlâ okuyabildiğimiz en eski yazı olan Elamit yazısına dönüşmüştü. Elamit yazısıyla yazılmış günümüze kalan en önemli yapıtlardan biri bir destandır. Bu yüzden ilk çiftçilerin esinlenmek için hangi hikâyeleri kullandıklarını görmeyi planladım. Bir sonraki adımım kadim Uruk şehrinin edebiyatına bakmak ve büyük-büyük-büyük büyükannelerimizin ayaklarının dibinde mecazi olarak oturup, onların Ana'sı Yüce Tanrıça'nın ve onun kahraman oğullarının hikâyelerini yeniden dinlemek olmalıydı.

On Altıncı Bölüm

Gelmiş Geçmiş En İyi Öykü

Bana Bir Kutsal Tablet Oku

Yazıya dökülen gelmiş geçmiş ilk hikâye, kil tabletlere Elamit dilinde kazınmıştır ve ikiz Fırat ile Dicle ırmaklarının arasında parlayan günışığında pişirilmiştir. *Gılgameş Destanı* ilk kez -Mezopotamya, sonra Babil şimdi de Irak olan topraklarda- kadim Sümer ülkesinde yazılmıştı.

Hanok'un Gizemi için araştırma yaparken beni büyük merak içinde bırakan Vinka yazısı, Elamit adındaki ilkel Sümer yazısına evrimleşmişti. Şimdi anlıyordum ki Neolitik köylerin çalışan sakinleri tarafından Skara Brae'nin simgesinin hâlâ kolye olarak takıldığı zamanlar canlı ve parlak bir geleneğin parçası olan Gılgameş'in öyküsüne yeniden dönmem gerekiyordu. Yaklaşık M.Ö. 2100 tarihlerinde ilk kez yazıya dökülen ama pek çok yüzyıl önceki olayları anlatan bu hikâye, Neolitik inşacıların Newgrange'ın arka kenar taşına Hasat Tanrıçası'nın simgesini kazıdıkları sırada dünyanın en yaygın edebiyat eseriydi.

Marija Gimbutas, kendisinin Eski Avrupa Yazısı demeyi tercih ettiği Vinka yazısını, arkeolog Zsófia Torma'nın 1874 yılında Transilvanya'nın (Romanya) Cluj ilçesi yakınında bulunan Turdas höyüğünü kazarken gün ışığına çıkarttığını söylüyor. Benim bildiğim Vinka yazısına ismini o vermişti. Dr. Gimbutas kitabı *The Living Goddess*'ta yazının kutsal bilgileri kaydetmek için yaratıldığını belirtiyor:

Sümerlerin çivi yazısı icadını büyük oranda ticaret etkilemiş-

ken, iki bin yıl önce ortaya çıkan Eski Avrupa Yazısı ilahi güçlerle iletişim kurmak için geliştirilmiş olabilir.[702]

Bu yazı, Neolitik Devrimin kız çocuklarının inançlarını kaydetmek için icat ettikleri özel bir dildi. Bilgisayar simülasyonum söz konusu olduğu sürece, Çiftçi Havva'nın kızlarının içinde yaşadıkları dünya hakkında neye inandıklarını anlamam gerekmemişti. Yalnızca onlann izleyeceği kuralları yazmam gerekmişti. Ama eğer onların motivasyonunu anlayacaksam, onların hikâyelerini dinlemem gerekiyordu. Gılgameş hikâyesinin bazı anahtar öğelerini yeniden ziyaret etmeye ve bu öğelerin tören ile mitin nasıl evrimleştiği ile olan bağlarını, iyi dost Robert Temple'ın yaptığı, Gılgameş'in en sevdiğim çevirisini kullanarak görmeye karar verdim.

Tören Performansının İki Yüzü:
Gılgameş ve Hür Masonluk

Destanın dört bin yılı aşkın süredir -*Yeni Ahit*'ten iki kat daha uzun süredir- dolaşımda olduğunu hatırlamak gerekir. Yeni Ahit iki bin yıllık varlık süresinde Aramca parşömenlerden, Vulgata Latincesine, ardından Kral James İncil'inin şiirsel İngilizcesine en son da Yeni İngilizce İncil'in günlük dildeki düz yazısına çevrilmiştir. Her yeni anlatım, hikâyenin ruhunu ve nüanslarını değiştirmiştir. Robert Temple da tabii ki bu sorunların farkındaydı ve Gılgameş Destanı'nın değişik yorumlannın fark edilebilir derecede farklı oldukları yerlerde, her iki yorumu da çevirmiş ve hangi yorumun nerede, ne zaman, hangi dilde yaygın olduğunu açıklayan notlar eklemişti. Ayrıca, kendi deyimiyle "alta yatan Gılgameş kültür katmanının" sonraki geleneksel Yunan ve İbrani mitlerinin dayanağı olduğunu[703], Büyük Tufan ve Nuh'un Gemisi hikâyesinin en eski halinin Yahudilikten bin beş yüz yıl geriye gittiğini ve Gılgameş'ten "olduğu gibi" ödünç alınmış olduğunu belirtiyor.

Destanı en son *Hanok'un Gizemi* için sel baskını hikâyelerini araştırırken yakından incelemiştim.[704] Şimdi ona yeniden döndüğümde, mitlerin yapısı ve gücü ile onları ilk kez kaydeden Neolitik halkların arkaplanı ve eylemleri konusunda büyük miktarlarda ek bilgi biriktirmiş olduğumu farkettim. Ayrıca ilk kez Vinka yazısı adıyla karşılaşmış olduğum "Eski Avrupa Yazısı"nın amacı ve evrimi konusunda da daha iyi bir kavrayışa sahiptim.[705]

Robert Temple giriş notlarında, orijinal tabletlerle çalışırken yapıtın bir tören draması olarak oynanmak üzere yazıldığı hissiyatına kapıldığını söylüyor:

> *Nitekim destan bir edebiyat yapıtından öteydi; aynı zamanda bir dramaydı. Gerçekten de şu an bunun hakkında arkeolojik kanıtlarımız var.*[706]

Elamlıların destanı bir tören draması olarak kullandığı konusundaki arkeolojik kanıtlann Urartu hakkında bir makaleden geldiğini ekliyor.[707] Bu makale Elamlı bir prensesin Urartu'ya o ülkenin kralıyla evlenmek üzere nasıl yolculuk yaptığını anlatmaktadır. Prenses evlilik töreni için, yanına *Gılgameş Destanı*'nı kendi dilinde oynayan bir kafile almıştır.[708]

Masonluk törenlerinin gücünü büyük oranda, bir koro gibi törenle etkileşime giren oyuncuların ve gözlemcilerin üzerindeki etkisinden aldığını düşünüyorum. *Hiram Anahtarını Çevirmek*'te Zanaatın tören dramasında ilk kez oynarken nasıl hissettiğimi anlatmıştım:

> *Hür Masonluk töreni öğrencilerine ruhani bir deneyim yaşatarak iş görür. Bunu yaptığınızda, ne yaptığınız ve böyle yaparken ne hissettiğiniz üzerinde düşünürsünüz... ardından anlamaya başlayabilirsiniz.*[709]

Robert Temple Gılgameş metni konusunda benim Mason töreni hakkında hissettiklerimle aynı şeyleri hissetmişti. O, Gıl-

gameş'in oynanmak üzere yazılmış metinlerini en geç M.Ö. 2500 tarihine kadar geri götürmektedir. Bunun yanında Gılgameş'in Hitit, Kenan ve Mısır'ın dini dramalarındaki anahtar gelişmelere yol açtığını gösteren kanıtlar vermiştir.[710] Ayrıca Gılgameş'in ilk uyarlamalarında bulunan dini tören dramalarının büyük kısmının Mısırlıların dini törenleriyle ortak öğeleri olduğuna inanmaktadır. [711]

Kara Kurbağaları, Kurbağalar ve Boğalar
Kutsal Hayvanat Bahçesi

Robert'ın, Gılgameş'in tören draması ile Mısırdakiler arasında bir bağlantı olduğunu düşünmesi beni şaşırtmadı çünkü artık Marija Gimbutas'ın benzer bir bağlantı tespit edip bu bağlantıyı Skara Brae'in tarım simgesinin aktif kullanımda olduğu döneme kadar geri götürdüğünü biliyordum. Ancak bu bağlantıyı sheela-na-gig diye bilinen bir kara kurbağası sembolü dolayısıyla bulmuştu:

> *Dişilik organını gösteren kurbağa biçimli kadın şekliyle birlikte kurbağa ve kara kurbağası şekli, sadece Avrupa ve Anadolu neolitik dönemi sırasında değil geniş bir zaman aralığı boyunca görülmektedir... Mısır'da ve Yakın Doğu'da bulunan birkaç yakından ilişkili kurbağa tanrısı şekli, bu tanrıçanın işlevini açıklamaya yardımcı olmaktadır. Mısırlılar kurbağaya, bütün varoluşun ezeli anası Heket ismiyle tapınmışlardır. Hanedanlık öncesi dönemin başlangıcında (yaklaşık M.Ö. 3100), bu tanrıça kurbağa başlı bir kadın veya tanrıçayı temsil eden bir kurbağa ya da kara kurbağası olarak tasvir edilmiştir. "Kurbağa" onun hiyeroglif işaretiydi. Heket doğurganlığa ve ölümden sonra yeniden doğuşa hükmediyordu. Heket, muhtemelen Eski Yunan'da süt annesi olan Baubo'yla ve Sümerli, Baba da denilen Bau'yla ilişkiliy-*

di. Bau... dişilik organını sergiler, bazı durumlarda -muhtemelen Neolitik döneme kadar giden bir törende- eteğini kaldırırdı. Etek kaldırma törenleri Mısır'dan biliniyordu; Yunanlı tarihçi Herodot M.Ö. 445 yılında kaydettiği tarihçelerinde onlan anlatıyordu... Diodorus, M.Ö. 60 tarihli bir yazısında, Memfis'teki Serapeum Tapınağı'nda kutsal boğa Apis'in önünde etek kaldırma töreni yapan kadınlar gördüğünden bahsetmişti.[712]

Dr. Gimbutas'tan yapılan bu alıntıyı okurken, dişilik organının sergilenmesinin kutsal bir boğa sembolünün önünde gerçekleştiğini söylemesi çok dikkatimi çekti. Kadınların doğum yaparken zorunlu olarak dişilik organlarını gösterdikleri Çatalhöyük'ün doğum mabetleri de boynuzlu sığır başlarıyla süslenmişlerdi. James Mellaart'ın Çatalhöyük'te boğa sembolü kullanımı konusunda neler söylediğine bakmaya karar verdim:

Kümelerce, hatta düzinelerce boğa boynuzu [boynuzları takılmış boğa kafataslan] tümseklere veya boğa-sütunlarına yerleştirilmişti; boynuzlu ve süslenmiş boğa başları, mabetler ve evlerde bulunan platformlann kenarlarına konulmuşlardı.[713]

Okuyucu, destanın girişinde ilk kez Gılgameş'le tanıştığında tablet onun için "O Uruk'lu kahraman, o boynuz atan boğa"[714] der ve birkaç satır sonra onun "ulu İneğin oğlu" olduğunu ekler. Mellaart, Çatalhöyük Tanrıçası'nın doğum mabetlerinde bazı durumlarda bir oğlan çocuğu figürünün görüldüğünü gösteren bulgular keşfettiğinden bahsetmişti:

Heykeller, Çatalhöyük'ün neolitik halkının taptığı ana tannların hangileri olduğunu öğrenmemizi sağlıyor. Ana tann, genç bir kadın, doğum yapan bir anne veya yaşlı bir kadın olarak üç halde gösterilen bir tanrıçaydı; bir örnekte, ona muhtemelen bir akbaba olan avcı bir kuş eşlik ediyordu...

Bunun dışında Tanrıça'nın oğlu veya âşığı olan, çocuk ya da delikanlı halinde sıklıkla görülen erkek bir tanrı da vardı. Sık sık kutsal hayvan boğaya binen sakallı yaşlı bir tanrı olarak da tasvir edilirdi.[715]

Tanrıça bazen memesini emziren bir çocukla görülür. Gimbutas'ın dikkat çektiği gibi göğsünde çocuğu olan bir anne, son derece eski bir Tanrı sembolüydü:

Hıristiyanlık zamanlarında çok hürmet edilen anne ve çocuk heykeli yapma geleneği, aslında bin yıl önce başlamıştır ve Neolitik sanat bu geleneğe çok sayıda örnek sağlamaktadır. [Sonraki] tarihsel eşdeğerlerinde olduğu gibi heykelcikler çocuğunu emziren veya tutan bir anneyi göstermektedir; ancak temsiller ayırt edici şekilde Neolitik döneme aittir.[716]

Kutsal ineğin memelerini emziren, üçte ikisi tanrı, üçte biri insan olan oğlan çocuğu Gılgameş'in efsanesi[717], Neolitik Devrimin kızlarını tarımı yaymaya ve çağdaş medeniyeti yaratmaya iten inancı anlamama yardımcı olabilirmiş gibi görünüyordu.

Gılgameş'in Öyküsü

Başlangıçta Gılgameş şehvetle doludur, öyle ki "bütün genç kızlar kadın olmuş, hiçbir bakire âşığına bırakılmamıştır." "Vahşi bir boğa" kadar güçlüdür ve "kimse onunla kavga edip canlı çıkamaz."[718] Ancak davranışları öyle katlanılamaz hale gelir ki "Yaratılış Tanrıçası" kendisi için yeni ve kudretli bir oğlan, Enkidu'yu yapar. Bunu, sonraki tanrılar için standart bir uygulama haline gelen bir şekilde yapar: "Ufak bir kil parçası" alır ve onu saçları "Mısır Tanrıçası Nisaba'nınki gibi"[719] olan mükemmel bir adam şekline sokar.

Enkidu, Gılgameş kadar güçlü olsa da yabani canlılarla yaşar ve şehir yaşamını bilmez, "insanlığın huy ve usulleri konusunda

masumanedir." "Gücünün gökteki bir yıldız" kadar olduğu söylenir.[720] Onun ününü duyan Gılgameş, Enkidu'ya kadınların usullerini öğretmek ve onu gücünün kaynağı olan yabani şeylerden uzaklaştırmak için ona normalde İştar'ın Aşk Tapınağı'nda hizmet eden eğitimli bir fahişe gönderir.

Kutsal tapınak fahişesi Enkidu'yu bulur ve ona giderek "kendini soyar." Kadın "onun hevesini iyi karşılar, onu aşka davet eder, ona kadının sanatını öğretir"; böylece Enkidu yurdunu unutur, vahşi hayvanlar "onu görüp, kaçarlar."[721] Vahşi hayvanlar ondan uzak durduğu için, Enkidu yaşamak için Uruk şehrine gider. Fakat o, Tanrıça İştar'ın rahibesi onu ayin yemeğiyle, ekmek ve sert birayla doyurana kadar insan olmaz:

Sonrasında kız konuştu.
Enkidu'ya şöyle dedi:
"Enkidu, bu yemeği ye.
Hayatta rızkımız budur.
Bu güçlü içkiyi iç;
Burada böyledir adet."
Böylece Enkidu yemeği yedi,
Doyana kadar yedi.
O güçlü içkiyi içti;
Yedi kadeh içti.[722]

Gılgameş destanının ufak farklarla aynı şeyleri tekrarlama eğilimi vardır; bu, Mason töreninin bir şey anlatacağı sırada her şeyi ufak farklarla üç şekilde tekrarlamasına benzer. Neyse ki, destan kutsal yemek izleğini tekrarladığında, konu genişletilir ve anlamı daha açık hale gelir:

Fahişe ona şöyle dedi,
Enkidu'ya dedi ki:
"Ekmeği ye Enkidu,

Ye ki Tanrılığa layık olabilesin!
Güzel birayı iç,
İç ki krallığa layık olabilesin!"
Enkidu ekmeği yedi,
Güzel birayı içti,
Yedi kadeh içti.[723]

Tanrı'ya daha yakın olmak için ekmek ile alkollü içecekten oluşan bir yemek yeme şeklindeki törenin uzun bir geçmişi vardır. Ekmeğin yapıldığı buğday ve biranın yapıldığı arpa, Hasat Tanrıçası'nın bedeninin ürünleridir. Onları tüketerek, onun bedenini ve kanını yemiş olursunuz. Bu düşünce sonradan Yahudiliğe geçmiş ve İsa ile havarilerinin Son Akşam Yemeği'nde yedikleri Fısıh yemeği örneğinde olduğu gibi bir dostluk yemeğine dönüşmüştür. Ancak Hıristiyanlığın yükselişiyle kadim köklerine geri dönmüştür. Hıristiyan için ekmek ve şarap yine Tanrı'nın bedeni ve kanı olmuştur. Ancak Yahudilik öncesi bu eski mite baktığımızda, Tanrı'nın fikir değiştirip erkek olmadığını, kadın olduğunu görüyoruz.

(Enkidu'nun yemeği hakkında okuma yaparken, törensel olarak ekmek yiyip, şarap içmenin hâlâ Masonik Tapınak Şövalyesi'nin giriş töreninin bir parçası olduğu aklıma geldi. Orijinal mite daha yakın bir koşutluk kurarsak, şövalye adayı kutsal delta etrafındaki haccını bitirdikten sonra ona yemek sunulmaktadır. Üçgen Eski Avrupa Yazısında Tanrıça'nın sembölüdür.)

Ama biz destana geri dönelim. Enkidu, Tanrıça'nın bedenini ve kanını yiyerek insan olduğunda, fahişe-rahibe onu Uruk'a kopyası Gılgameş'le yüzleşmeye götürür. Enkidu Gılgameş'le karşılaşıp onunla savaşır. Bu şekilde Tanrıça Gılgameş'e duygusal çıkışlarının ne kadar yıkıcı olduğunu öğretmeyi ve ona bir kral olarak sorumluluklarını hatırlatmayı amaçlamaktadır. İkisi uzun ve zor bir savaş verir ancak her ikisi de kutsal bir çocuk olduklarından, birbirlerini öldüremezler. Uzun ve zor bir savaştan

sonra, Gılgameş'in öfkesi diner ve "Tanrıça'nın oğulları" birbirlerinin en iyi arkadaşı olurlar. Destanın Temple çevirisinin söylediği gibi "öpüşürler ve bir dostluk kurarlar."[724]

Yani bu efsane Gılgameş'in duygusal doğasıyla yüz yüze gelip onu aşmak için nasıl savaştığını anlatır. O yalnız bundan sonra zihnini geliştirmeye hazır hale gelir. Ardından "Ninsun, Bilginin Koruyucusu" diye nitelenen annesi bilge İnek Tanrıça Ninsun'a gider ve ondan kendisine bilgelik öğretmesini ister.[725] Ona yıldızların "göklerde nasıl düzenlendiğini" [726]ve onun "Yüce Tanrı Anu'nun yıldız özünü" kendisine büyük güç vermesi için nasıl kullanacağını öğretir.[727]

Gılgameş'in öğrenimi, Sedir Ormanında yaşayan kötü canavar Humbaba'nın Uruk halkının hayatını tehdit ettiği haberiyle bölünür. Gılgameş ve Enkidu canavarı öldürmek için yola çıkar ve "her şeyi bilen [anneleri] kollarını göğe kaldırarak Güneş Tanrısı Şamaş'tan"[728] güneşin yolunu "tekerlek çemberini" izleme görevinde Gılgameş'e yardımcı olmasını ister.[729] Yola çıkmadan önce, Gılgameş kollarını doğan güneşe kaldırarak, "gidiyorum, ey Şamaş, ellerimi dua ederek kaldırıyorum. Ruhumun selametini kutsa"[730] der. Görevinin geri kalanı boyunca, doğan güneşin ışınları ona yolu gösterir ve "onun için açılmamış yolu açar."[731]

Gılgameş yanına kutsal ekmek parçaları alır, yolculuğu boyunca düzenli aralıklarla lokma almak için durur.[732] Görünüşe göre bu törensel bir eylemdir, Katolik rahibin her gün kudas söyleyip, ekmeğini kutsayıp yemesine benzer. Ancak Gılgameş sembolik törenler icra etmenin yanında gerçek işler de yapar. Düzenli olarak durur ve Enkidu'yla birlikte güneş tanrının onlara işaret ettiği yerlere kuyu kazar: "Güneş Şamaş'ın huzurunda bir kuyu kazdılar."[733]

Onun neden böyle bir şey yapmak isteyeceği konusunda düşünürken, Marija Gimbutas'ın Tanrıça dininde kutsal kuyular ile kaynakların önemi hakkında söylediklerini hatırladım:

Nehir kaynakları, pınarlar ve kuyularda bulunan yaşam veren suların kutsallığına olan inanç, tarih öncesinden günümüze kadar uzanmaktadır... kadim desenler ve şekillerde bulunan pek çok öğe, akarsu ve kuyuların büyülü gücüne olan bu uzun ömürlü inanca tanıklık etmektedir.[734]

Şimdi efsanenin işlevi açık hale gelmişti. Güneşin seçtiği bir yere kuyu kazarak, Gılgameş sadece hem Tanrıça'yı hem de Güneş Tanrı'yı şereflendirmekle kalmıyor, gelecekte dini bağlılık odakları olarak iş görecek mabetler de yaratıyordu. Gerçekten de çağdaş halkla ilişkiler uzmanlarının saygısını ve takdirini kazanacak bir numara!

Pek çok macera ve ünlü savaştan sonra, iki yol arkadaşı sonunda canavarı öldürür ve kafasını kesip, kumaşa sararak onu tanrı Enlil ve karısı tanrıça Ninlil'e adak olarak götürürler. Enlil, Humbaba'yı öldürdüğü için Gılgameş'e kızar; ancak Mısır Tanrıçası'nın (yani Tanrıça Üçlemesinin bereket yüzü) başka bir ismi olan Ninlil, Gılgameş'in maharetinden o kadar etkilenmiştir ki ona Aşk Tanrıçası İştar görünümüyle gelir ve onu baştan çıkartmaya çalışır. Robert Temple Tanrıça'nın baştan çıkartma girişiminin hikâyesini çevirmiştir. Tanrıça ne istediği konusunda oldukça açıktır ve arzularını saklamaz:

"Ey Gılgameş aşkım olur musun? Erkek ağacının kadına verdiği o meyveyi ver bana. Kendimi sana eş olarak vereceğim. Benim kocam olacaksın."[735]

Ancak Gılgameş Tanrıça'nın amaçları konusunda şüphelidir. Ona lütfunun hep geçici olduğunu ve âşıklarını sık sık değiştirdiğini söyler. "Soğuk mevsimlerde beni kesin yarı yolda bırakırsın"[736] diye yakınır. Hasat Tanrıçası söz konusuyken hiçbir şeyin karşılıksız olmadığını bu zamana kadar öğrenmiş olmalıdır. Belki de buğday yetiştirip, arpa mayalarayak kışı geçirecek kadar yiyecek depolamak için ilkbahar ve yazın uzun saatler çalışılması gerektiğinin farkındadır.

Robert Temple yanıtını şöyle çevirir:

Gılgameş konuştu, şanlı İştar'a şöyle dedi: "Peki sana ne vermeliyim? Ne vermeliyim ki, seni eş olarak alayım? Vücudun için yağ mı? Elbise mi? Ekmek ve başka yiyecekler mi? Tanrılara layık yiyecek, krallara layık içecek gerekecek sana."[737]

Gılgameş böylece onun girişimlerini geri çevirir ve onu âşığı olarak eğlendirmeyi reddeder.

Küçümsenmiş bir kadının öfkeyle dolduğu söylenir; bir de geri çevrilmiş bir Tanrıça'nın öfkesinin hedefi olmanın nasıl bir şey olduğunu düşünün! Gılgameş sadece onun aşk teklifini reddetmemişti, aynı zamanda onu uzun süreli bir bağlılık için yetersiz olmakla suçlamıştı. Ona diğer âşıklarını, hatta onun bedenini ve kanını yiyip içenleri bile, kış aylarında nasıl terkettiğini hatırlatmıştı.

Tanrıça, Gılgameş'in amaçlarını sorgulama cüretini göstermesi nedeniyle çok öfkelenmiştir. Drama yoğundur. Bu genç zıpçıktıya ne yapacaktır? Doğal olarak, efsanenin yapısı gereği, İnek Tanrıça'nın oğluna layık doğaüstü bir intikam alacaktır. Böylelikle annesi Gökyüzü Tanrısı Antum'dan "Gök Boğası"nı ödünç alır ve onu Gılgameş'i biraz hırpalayıp, ona bir ders vermesi için gönderir.[738]

Doğal olarak, Gılgameş ve Enkidu ihtişamlı bir dövüşten sonra Gök Boğası'nı öldürmeyi başarır. Hâlâ atmakta olan kalbini çıkartıp onu Güneş Tanrısı Şamaş'a sunarlar ve Enkidu boğanın sağ uyluk kemiğini sökerek onu gökyüzüne fırlatır ve bu kemik Büyük Ayı veya Demir Kazık diye bildiğimiz hâlâ ışık saçan takım yıldızına dönüşür. Bu son cüretkâr hareket İştar'ı gerçekten üzer ve Gök Boğası'nın sağ uyluk kemiği için ağıtlı bir yas tutulmasını ister.[739]

Şamaş da dahil gökyüzünün tanrıları toplanırlar ve Gılgameş'i cezalandırmaya karar verirler. Sadece Güneş Tanrısı

Şamaş onun tarafını tutar. Tanrılar Enkidu'nun ölmesi gerektiğine ve Gılgameş'in "sevgili kardeş"inin kaybına katlanmak zorunda bırakılmasına karar verir.[740] Enkidu'nun öleceği düşüncesi Gılgameş'i perişan eder ve bunu engellemek için tanrılarla tartışmayı dener. Gılgameş defalarca, "gün doğumunun ilk belirtileri ufukta" belirdiğinde ayağa kalkar ve Enkidu'nun canını bağışlamaları için Gökyüzü Tanrılarına dua eder.[741]

En sonunda Güneş Tanrısı Şamaş verilen hükmü engellemek için yapacağı hiçbir şey olmadığına ve onun öleceği konusunda Gılgameş'i ikna eder ve böyle de olur. Başlangıçta Gılgameş onun ölümünü kabullenmez ve Enkidu'nun cesedinden "burnundan bir kurt düşene" kadar ayrılmak istemez.[742] Sonrasında ölü dostunun altından bir heykelini yaptırtır.[743]

Enkidu'nun ölümünün acı gerçekliğiyle yüzyüze gelen Gılgameş, kendi ölümünün korkusu ve dehşetiyle dolar. Üzüntüsü onu çılgına çevirir ve güzel elbiselerini yırtarak, sonsuz yaşamın sırrının peşinde bozkırlarda avare avare dolaşır.

Bütün dünyayı yok etmek üzere Tanrılar tarafından gönderilen Büyük Tufandan bir aileyi, hayvanları ve tohumları sağ salim çıkartan geminin kaptanı olan Ziusudra adında birisinin bu gize sahip olduğunu öğrenir. (Bu öykünün Ziusudra'nun Nuh olduğu uyarlamasını zaten biliyorsunuzdur, bu yüzden burada öyküyü tekrarlamayacağım.) Ziusudra "Tufandan Sağ Kurtulan" olarak bilinse de Gilgameş onu nerede bulacağını bilmez.

Gilgameş, ölümsüzlük arayışında ona tavsiye veren üç "yardımcıdan" ilki olan akrep adamla görüşür. Akrep adam, Güneş Tanrı'nın hareketlerinin sırrını korumaktadır ve Gılgameş'e Ziusudra'yı bulması için Ölümün "Göksel Denizini" aşması gerektiğini söyler.[744] Böylece Gılgameş Ölüm Denizi'ni aramak için yola çıkar ancak onu bulamaz ve bozkırlarda amaçsızca gezinmeye devam eder. Sonunda, tükenmiş ve yorgun gün doğumunda dua ederken onu sarmalayan parlak bir ışık olarak

Şamaş'ın hayalini görür. Doğan güneşe yüksek sesle şöyle dua eder:

> *Güneşi görmeme izin verin! Güneşi göreyim ve ışığa doyayım. Eğer yeterince ışık varsa, karanlık korkup kaçar. Güneş Şamaş'ın ışığı ölüler tarafından bile görülsün!*[745]

Sonunda, Tazeleyici Siduri adında bir kadın olan ikinci "yardımcı"nın evini keşfeder. Ölüm Denizi'nin kenarında yaşamaktadır ve tazeleyici olarak bilinmektedir çünkü Tanrıça tarafından sağlanan bir reçeteyi ve kapları kullanarak sert bira yapmaktadır. Başlangıçta Gılgameş'in deliye benzer görünüşünden öyle korkar ki kapısını kilitler. Gılgameş içeriye girmek için onu ikna eder ve kadın ardından "aradığın hayatı bulamayacaksın. Çünkü insan yaratılırken Tanrılar onlar için ölümü ayırmışlardır, hayatı ise kendilerine bırakmışlardır" diyerek ona akıl verir. Midesinde yer kalmayıncaya kadar yemesini, ellerini tutan çocuklarının hazzıyla doymasını ve sevinmesini tavsiye ederek "yanına eşini al ve onun sende sevinç bulmasına izin ver. Çünkü insanın nasibi böyledir. Ölümsüz yaşam insanlar için değildir" der.[746]

Gılgameş, Tanrıları ölümsüz yapanın Siduri'nin yaptığı sert içki olduğuna inanmaktadır ve ondan bu gizi öğrenmeyi ister. Ancak Siduri Gılgameş'in bu gizemi anlamaya çabalamayıp, "Tanrıçaların aşkına" dünyanın nimetlerinin ve evliliğin hazlarının keyfini çıkartması gerektiğini söyler. Gılgameş "Tanrılar aşkına o [Gılgameş] sonsuz yaşamın gizini öğrenmek istiyor" diye yanıtlar.[747] En sonunda Siduri hiçbir insanın Ölüm Denizi'ni aşıp geri dönemeyeceğini söyler; sadece Güneş Tanrısı Şamaş Ölüm Sularını geçebilir. Ardından ona üçüncü "yardımcı"yı takdim eder. Bu kişi tufandan Sağ Kurtulan Ziusudra için çalışan huysuz kayıkçı Urşanabi'dir.

Gılgameş'e çeşitli işler verdikten sonra en sonunda Urşanabi onu Ziusudra'ya götürür. Ayrı ve bağımsız bir bölümde

Ziusudra, Tanrıların dünyayı bir tufanla yok edecekleri konusunda tanrılar tarafından uyarıldıktan sonra, ailesini, hayvanlarını ve tohumlarını kurtarmak için bir Gemi yaparak Büyük Tufandan nasıl sağ kurtulduğunu anlatır. Görünüşe göre Tanrılar bunu bütün insan yaşamının ölümlü olduğunu ve Tanrılar istediğinde ölmek zorunda olduklarını göstermek için yapmışlardır. Gılgameş ona sonsuz yaşamın sırrını sorar ancak Ziusudra bütün güzel genç erkek ve kadınların yazgısının ölüm olduğunu söyler. Şöyle der:

> *Eski zamanlardan beri kalıcılık yoktur. Uyuyanlar ve ölüler – ne kadar da birbirlerine benziyorlar! Uyumak ölümün tıpatıp bir resmi değil mi?.. Hayat söz konusu olduğunda, günleri bellidir. Ancak ölüm söz konusu olduğunda, günü hiçbir zaman belli değildir.*[748]

Gelgelelim Gılgameş'i bu cevap tatmin etmemiştir ve yaşamın sırrı için Ziusudra'yı sıkıştırır. Ziusudra, Gılgameş'i altı gün yedi gece uyanık kalmakla görevlendirir.[749] Ancak Gılgameş uyuya kalır ve uyuduğu her gün için Ziusudra karısına taze bir ekmek somunu pişirtir ve ekmeği onun yanıbaşına koyar. Ziusudra, Gılgameş'i uyandırdığında, gözlerini bir anlığına kapattığını söyleyerek itiraz etse de Ziusudra ona farklı derecelerde bayatlamış yedi somunu göstererek nöbet tutacakken onun yedi gün boyunca uyuduğunu ispat eder. (Acaba İncil yazarları Getsameni Bahçesi'nde nöbet tutan havarilerin öyküsünü yazarken bu efsaneden haberdarlar mıydı?) Gılgameş uyanık kalma görevinde başarısız olduğundan, Ziusudra kayıkçısına Gılgameş'i Ölüm Denizi'nden yeniden geçirip, ülkesine geri götürmesini söyler. Ancak Gılgameş ayrılmadan önce ona kutsal bir ırmağın dibinde bulunan bir bitkiden bahseder, bitki yenildiğinde insanı ölümsüz yapacaktır. Bitkinin ismi "İnsan Yaşlıyken Gençleşir"dir.[750]

Yaşayanların ülkesine geri döndüğünde, Gılgameş kutsal ır-

mağı arayıp bulur ve ayaklarına ağır taşlar bağlayarak ırmağın derinliklerine dalar. Büyük çaba gösterdikten sonra, eline batıp, elini yaralayan bitkiyi yine de yüzeye çıkartır. Bitkiyi Uruk'a götürüp, şehir surlarının üzerinde onu yiyip sonsuza kadar genç kalmaya karar verir. Ardından şehir krallığına geri dönmek üzere yolculuğa çıkar.

Bu uzun bir yolculuktur ve Gılgameş kutsal bir kuyunun yanıbaşında dinlenip, yıkanıp Ana Tanrıça'nın şerefine bir somun kutsal ekmek yemeye karar verir. Ardından uyuya kalır. Uyurken kuyunun derinliklerinden bir yılan çıkar ve sihirli bitkiyi alarak, kuyunun sularının altına götürür. Gılgameş oturup ağlar çünkü artık kaderinin ölmek olduğunu ve bunu kabul etmesi gerektiğini anlamıştır. Uruk'a geri döner ve yazgısıyla barışık hale gelir.

Öykü bir ahlak dersiyle biter. Destanın başında Gılgameş genç, şehvetli ve bildiğini okuyan biridir ve Uruk'un mazgallarında durarak şöyle der:

> *Temeli görüyor musun, dokun o zaman taş işçiliğine – pişmiş tuğladan ve malzemeden oluşmuyor mu? Ben şöyle diyorum: Yedi bilge temellerini atmıştır. Üçte biri şehir, üçte biri bahçe, üçte biri İştar Tapınağı'nın boş arazilerindeki kil çukurlardır.*[751]

Öykünün sonlarında Gılgameş ölümün yaşamın vazgeçilmez bir parçası olduğunu ve insanın ölümsüzlük arayışının anlamsız olduğunu öğrenmiştir. Maceralarının başladığı yer olan Uruk'un surlarına geri döner ancak efsane onun ne kadar değişmiş olduğunu gösterir.

Artık şehri farklı şekilde görür. Değişmiştir ve Uruk'un merkezindeki sonsuz ilah tapınağı varoluşuna anlam vermektedir. Destan Gılgameş'in şu sözleriyle sonlanır: "Uruk bu üç kısımdan ve çevre bölgelerden oluşur."[752]

Bu sözlerle, Gılgameş bahçelerle temsil edilen vahşi

doğanın yabani tutkularını, tanrı kaynaklı bilgi, şehrin entelektüel yaşamı ve ölüm korkusuyla uzlaştırmaktadır. Tanrıçalar bunları deneyimlemese de o böyle yapmaya zorunludur. Üçte ikisi tanrı (şehir ve tapınak), üçte biri insan (vahşi doğa) olan Gılgameş[753], kutsalla dünyevi olanı dengelemiştir; yani bedenin dürtülerini, zihninin merakını ve ruhunun anlam açlığını.

Gılgameş'in Anlamı

Bu üç bölümlü dev hikâye insan bilincinin en derin soruları hakkındadır: Neden buradayım ve ölünce bana ne olacak? Bunları bir hikâye olarak anlatmak, neyin bilinmeyen neyin bilinemez olduğunu anlamamızı sağlar.

Destan, tarım dinini yaratan kadınların, temel bir insani ihtiyaca, yaşamlarını açıklayan bir hikâyeye ihtiyaç duyduklarını gösteriyor. Mit, deneyimleri anlamlandırmak için temel bir araç olmuştur. On üçüncü bölümde incelediğim yedi temel öykünün tamamı Gılgameş'te görülüyor. Görünüşe göre bu hikâyeler on binlerce yıldır bizim dünya görüşümüzü biçimlendirip, bizi akıl dışı davranışlarda bulunmaya esinliyorlar.

Gezegenimizin evrim tarihinde ölümlü olduğunu keşfeden tek tür biziz. Ölümlü olduğumuz bilgisine ise kendimizi nasıl böyle korkutucu bir durumda bulduğumuzu, ölüme nasıl yazgılı olduğumuzu ve bu konuda nasıl yapacak hiçbir şeyimizin olmadığını açıklayan hikâyeler uydururak tepki verdik. Nedenini açıklamak ve geleceğe umutla yaklaşabilmek için mitler ve dinler icat ettik. Yazın sonunda canlı ekin haline gelmeleri için ölü tohumları ilkbahar ekinoksunda nasıl filiz vermeleri için ekiyorsak, ölülerimizin kemiklerini de baharda yeniden doğacakları ümidiyle Ana Tanrıça'nın rahmine gömüyoruz. İşler bizim için iyi gitmediğinde ise felaketleri gücendirdiğimiz kudretli varlıkların intikamı olarak açıklıyoruz. Ve bunların hepsi *Gılgameş Destanı*'nda mevcut!

Edebiyat eleştirmeni ve *The Seven Basic Plots*'un (Yedi Temel Olay Dizisi) yazarı Christopher Brook'un Gılgameş'in anlamı konusunda neler dediğine bakmaya karar verdim.

Daha önce gördüğümüz gibi hikâye Gılgameş'in Uruk şehrine sonsuz yaşam otu olmadan dönüşüyle ve yaşlılıktan ölünceye kadar şehri için iyi işler yapma fikriyle barışmasıyla sona eriyor. Booker bu sonun alışılmadık olduğunu belirtiyor:

> *Ancak Gılgameş evine boş ellerle dönmek zorunda kalmıştır. Uzun bir yolculuğa çıkmış "gizemleri ve gizli şeyleri" bilen "bilge" bir kral olarak görülüyordu. Ama artık "çabalamaktan tükenmiştir" ve yorgun vaziyette kahramanların en büyüğü ölmüştür... Kahramanın sonunda yaşlılıktan doğal bir şekilde ölüşünü gösteren Gılgameş Destanı, aslında hikâye anlatımı tarihinde oldukça alışılmadık bir yere sahiptir. Her bireysel bilinç merkezinin ölmek zorunda olduğu şeklindeki bu yeni kavrayışla insan türünün nasıl başa çıkacağı bilmecesi, farklı cevaplarla ele alınmaya devam edilecektir.*[754]

Booker, *Gılgameş Destanı*'nın sonunun sonraki destanlardan farklı olduğunu farketmiştir. Ancak bu bitiş biçimine Hür Masonların tamamı aşinadır. ("Yırtık pırtık giysilerden zenginliğe ulaşan" ve ölümün gücünü alt eden kahramanın zaferi şeklindeki mutlu son, sonraki bir Hıristiyan icadıdır.) Gılgameş ölmenin gerekliliğiyle barışık hale gelmiş ve kültürünü sonraki nesile aktarmaya odaklanmıştır. Yaşamanın en umutsuz döneminde parlak bir ışık hayali görmüştür. Başına daha kötüsünün gelemeyeceğini biliyordur ve yazgısından memnundur; hayali bir öbür dünyada ödül aramıyordur. Hür Masonluğun vermek istediği dersi almıştır; en sonunda nasıl öleceğini öğrenmiştir.

Masonik Giriş Miti

Kendi locam için yazdığım bir yazıda, Masonik Girişin üç bölümlü öyküsünün, Zanaatkârı kendi ölümlülüğü gerçeğiyle nasıl barışık hale getirdiğini anlatmıştım. Hür Masonluğun üç derecesinin macera öyküsü şöyle:

Birinci derece, ussal bir düşünce şekli geliştirmemizi ve bedenin usdışı dürtüleri ile aklımızı dengelememizi sağlayacak şekilde bizi donatır. Bunda yardımcı olmak için, bize duruşlar (posture) öğretir, düşüncelerimizi odaklayabilmemizi sağlayan bir loca yapısı sağlar ve bize birtakım simgeler ile manevi araçlar verir. Yalnız ussal düşüncemizi bedensel dürtülerinize karşı dengelediğimizde, tavırları nasıl benimseyip kullanacağımızı öğrendiğimizde, simgeleri anlamaya başladığımızda ve manevi araçları kullanmakta ustalaştığımızda ikinci dereceye geçebiliriz.

İkinci derece, bize aklımızla duygularımızı dengelemekte yardımcı olur; böylece hakikati seçebilip, usdışı bedensel dürtülerimiz ile ruhun gerçek sesi arasında ayrım yapabiliriz. Bu aşamada bize yeni tavırlar, araçlar ve simgeler verilir; bunların yardımıyla ussal düşünce biçimimizi güçlendirip, duygularımızla başa çıkmayı öğreniriz; böylece karanlık merkezimizde zar zor görebildiğimiz parlak hakikat yıldızını keşfetmeye hazır oluruz. Bu noktada, bize bu gizemli merkeze nasıl yaklaşacağımızı öğreten sarmal simgesiyle tanışırız. Duruşlar bedenimizi etkiler ve hormonal tepkilerimizin farkına varmamızı sağlar, azgın duyguları nasıl boyun eğdireceğimizi öğrenmemize yardımcı olurlar. Fakat üçüncü dereceye geçmeden önce, egomuzdan ve bencillikten vazgeçmeye hazır olmalıyız. Ölümle olan özel randevumuzla yüzleşmeliyiz.

Üçüncü derecede, ussal düşüncemizi ve egomuzu ölüme terkederiz. Böylelikle varlığımızın temel taşı olarak ruhumuz yeniden doğabilir ve ruhumuzun merkezimizden yayılan ışık

hayaline ulaşma arayışı desteklenir. Ölüm ve yeniden doğuş töreni bedensel dürtülerimizi, aklımızı ve duygularımızı susturur ve bastırılmış ruhumuzu açığa çıkartır. Bu derecede, varlığımızın dört bileşeni üzerinde egemenlik kurarak varlığımızın döngüsünü tamamlar, onu mükemmeliğe ulaştırırız. Bu tamamen gerçekleştiğinde, Zanaat Ustası olmuşsunuzdur ve zihniniz kökten bir değişikliğe uğramış, bütün doğası yeniden canlanmıştır. Artık merkezinizin ışığının beyninizdeki taze kanalların içinden akmasına, böylece Zanaatın gerçek gizeminin zihninize bütünüyle içselleşmesine hazırsınızdır.

Üçüncü derecenin töreninde, merkeze giden çeşitli yollar üç geçitle simgelenir. Bunlar İrade Geçidi, Akıl Geçidi ve Hisler Geçididir. Her girişte, alçak benimizin bir görünüşü durmaktadır, hepsi ruhunuzun gizlerini bencil amaçlarla kullanmayı tasarlayan hainlerdir. Doğru davranış konusunda bir sezgi adayın ruhunda yükselir; güneydeki *İrade Geçidi'nden* dışarı çıkmaya çalışır. Alçak benimiz, onun kendisinin kötü alışkanlıklarını düzelteceğinden ve aşırılıklarını budayacağından korkarak ruhumuzun özgürce yükselmesini engeller.

Bu noktada iç bilgeliğimiz, kuzeydeki *Akıl Geçidi'nden* kaçmaya çalışır. Burada alçak benimizin başka bir görünüşü, merkezi arama ihtiyacını hor görür, alçak ben yeni zihinsel düzenlemeler yapma gereğinden korkmaktadır. Bir kez daha ruhumuz aciz kalmıştır.

En sonunda, yüksek benimiz, bütün ruhani yaşam gücümüzün alçak duyusal doğamız tarafından söndürüldüğü doğudaki Hisler Geçidi'ne zar zor varır. Kaçışının dünyanın dışsal deneyimleri yoluyla bildiği üç geçit tarafından engellendiğini gören ruhumuz katledilmiştir ve canlanmak için Parlak Sabah Yıldızı'nın gün doğumu öncesi yükselişini beklemek zorundadır. Zihnimizin bölümleri olan bu üç haydutu -irade, akıl ve his- kendi kişisel locamızın, yani bilincimizin baş yöneticileri yaparak onları yola getirmeyi öğreniriz. Ardından, Hiram Abif

gibi, gün doğumundan önce gökyüzünün soğuk ışığında, dengeli ve ahenkli bir kişi olmak üzere hayatımızın çatışan yönlerini dengelememizi sağlayan Parlak Yıldızı'nı merkezimize alarak yükseliriz.

Masonik törenlerin itici gücü işte bu büyük mittir. Gılgameş Destanı ile aynı olay dizisine, aynı sıraya ve aynı sonuca sahiptir. Belki de bu yüzden Aberdeen'deki eski Mason Locasını yaratan ve hayattaki amaçlarını açıklamak için bu miti kullanmayı tercih eden zanaatkârlara özünde bu kadar çekici gelmiştir. Ya da belki Roslin'in taşlarını oyarken öyküleri öğrenmişler ve doğal olarak onları anlatıp, tekrarlamışlardır. Hangi yolla olursa olsun, Hür Masonluk son derece motive edici bir mit miras almıştır, Neolitik Devrimin dünyadaki köklü değişikliklerine güç veren bir mit. Hür Masonluk ise bu miti, bireylerin kafa yapılarında benzer ilerlemelere yol açan bir kuvvet olana kadar arıtmıştır. Şimdi, bu yeni bilgiyle donanmış halde, Mason törenlerine ve simgelerine yeniden bakmalıydım.

Destanın ilk halleri Vinka yazısının simgeleriyle yazılmıştı ve Eski Avrupa Yazısına ait ne kadar çok şeklin hâlâ Hür Masonların locasında öğretilen dersleri açıklamak için simgeler olarak kullanıldığını görerek şaşırmıştım.

Gılgameş Roslin'e Geliyor

The Seven Basic Plots'da Christopher Booker *Gılgameş Destanı*'nı şöyle özetliyor:

> *Bu büyük Sümer destanı, insanlığın içgüdülere ve doğaya olan bilinçsiz bağımlılığından kurtuluşundan beri ne kadar yol aldığını çok güzel bir şekilde yansıtmaktadır. Destan, başlangıçta ben merkezli bedensel arzularına bağımlı ve herhangi bir denetimci disiplinden ve öz anlayıştan yoksun olan bir adamın hikâyesini anlatıyor. Gılgameş olgunluğa ve*

kendilik bilincine ulaşmak için kendisiyle içsel bir diyaloga başlamak zorundadır ve karanlık ikinci benliği olan Enkidu'nun gelişi bunu temsil etmektedir. Nasıl Enkidu doğa durumundan kurtulduysa, ikisi-bir-arada kahramanımız Gılgameş de yine kişisel ilerlemeyi ve insanlığı olanaklı kılmak için zapt edilmesi gereken doğanın biliçsiz durumunu temsil eden Humbaba'yı alt eder. İştar'a karşı olan zaferlerinde bu tekrarlanır. Doğadan daha da özgürleşildiğini gösteren ben-bilinci için ulaşılmış bütün bu zaferler, aynı zamanda onların ölümün kaçınılmazlığının farkına varmasına yol açar. Ardından Gılgameş hayatın bütünüyle olan kayıp bağlantının izindeki... yalnız arayışına başlamak zorundadır. Fiziksel olarak yaşlı ve yorgun hale gelmiş olsa da en azından aradığı zor bulunur sırrı ele geçirmeye yaklaşmış gibidir ama sonrasında sır elinden kaçar. Sonunda, yıllarla dolmuş halde bu kadar uzun süredir korktuğu şeyi kabul etmek zorunda kalır: bağımsız bilinçli varoluşunun yok oluşu.[755]

Gılgameş'in bir özeti olmakla birlikte aynı zamanda Hür Masonluk Zanaatı'nın derecelerinin ilerleyişi ve amacının da mükemmel bir özetidir.

Gilbert Hay, Roslin Şapeli'nin hamilerine ilgi, merak ve bağlılık üretmek için şapelin yapı taşlarına yerleştirdiği mitleri seçerken mükemmel bir iş çıkartmıştı. O zamanlar tanınmadığından, *Gılgameş Destanı*'nı doğrudan biliyor olamazdı ve bu yüzden destanı bilinçli şekilde kullanmamıştı. Wallace Budge'ın *The Annals of the Kings of Assyria*'da (Asur Krallarının Vakayinameleri) dediği gibi destan 1854'te keşfedilmişti ve 1872 yılına kadar İngilizce olarak yayımlanmamıştı:

Layard ve Rassam'ın Nineveh'te keşfettiği yığınlarca tablet 1854-5 yılında British Museum'a gelmişti... Metinlerin genel anlamı oldukça açık olsa da çok sayıda boşluk vardı ve Aralık 1872'de George Smith kendi Gılgameş Efsanesi

yorumu ile birlikte "Kildanilerin Tufan Hikâyesi"nin çevirisini çıkarana kadar bu destan yayımlanmamıştı.[756]

Neolitik Devrimin kızlarının simgeleri ve mitleri o kadar güçlüydü ki, dünyanın bütün büyük dinlerine dahil edilip, anlatılmaya ve yeniden anlatılmaya devam edilmişlerdi. Gilbert Hay muhtemelen St Clair'in davası için siyasi güdüleyiciler olarak iyi iş göreceklerini düşündüğü bir dizi mit seçmişti. Seçimi iyiydi ve Roslin'in taşlarına oydurduğu mitler, bin yıllar boyunca değiştirilip, uyarlanmış olsalar da insanın hayal gücü üzerinde müthiş bir etki yaratmaya devam etmişlerdi.

Sonuç

Tarımın Avrupa boyunca yayılışını, tarımın dini bir eylem olduğu hipotezini kullanarak modellerken, ilgili kadınlann amaçlarını anlamaya çalışmadan birtakım davranış kuralları belirlemiştim. Gılgameş Destanı'nı incelemek avcılık/toplayıcılıktan tarıma geçişi güdüleyen inançları kavramamı sağlamıştı.

Binlerce yıl önce bırakın yazılmayı daha Tevrat'ın Yaratılış bölümünün düşüncesi bile ortada yokken dolaşımda olan bu destan konusunda beni şaşırtan şey, çağdaş dinin çok sayıda miti ve güdüleyici öyküsünün daha o zamanda bile mevcut olduğuydu.

Bir ilahın kil parçasıyla insan yapışını anlatan hikâye buradadır. Bu adam, onu bir kadın baştan çıkartıp onu ekmek ve alkollü bir içecekle doyurana ve onu günah işleyebilen tam bir insan yapana kadar doğanın basit bir çocuğudur. İlahın bedenini yiyip, kanını içtiğinde, doğal durumundan sürgün edilir, hayvanlarla iletişim kurma becerisini kaybeder ve şehirde yaşamaya zorunlu hale gelir. Adem ve Havva'nın öyküsünün kökenleri buradadır.

Büyük bir tufan yoluyla dünya üzerindeki bütün yaşamı yok

etmeye karar veren ilahın öyküsü de buradadır. Nuh'un hikâyesinde olduğu gibi, sağ kurtulan kişi olan Ziusudra bir gemi yapacak zamanı kalacak şekilde ilah tarafından zamanında uyarılır. Bu gemiye ailesini, her hayvandan üreyecek bir çift ve bütün bitkilerin tohumlarını alır. Sonu bucağı olmayan denizlerde yedi gün sürüklendikten sonra, karayı bulmak için kuşlar salar: bu hikâyede ilk başta karayı bulamayıp geri dönen güvercin ve kırlangıç, sonunda da karayı bulan bir kuzgundur. Gemi bir dağın (Nisar Dağı) doruğuna oturur ve Ziusudra ilaha bir adak sunar ve ona sonsuz yaşam armağını bahşedilir.

Bunun yanında başkasının günahlarının kefareti için kurban edilen kutsal ve masum bir kişinin hikâyesi vardır. (Enkidu, Gılgameş'in günahlarının cezası için ölür.) Burada da, ilaha ibadet etme biçimi olarak ekmek ve şaraptan oluşan bir yemek öğesi vardır. Hatta Gılgameş'ın sonsuz yaşam arayışına yol göstermesi için gün doğumundan önce gökyüzünde beliren parlak yıldızların olduğu bir öykü vardır. Bütünün farklı yüzlerinin Teslisi olarak üçlü ilah düşüncesi de buradadır.

Bütün bu temalar Eski ve Yeni Ahit'te de bulunmaktadır. Ancak Yeni Ahit'in Hıristiyanlığa özgü öyküsünün doruk noktası ile Gılgameş'in hikâyesinin sonu arasında büyük bir fark vardır. Gılgameş için ölüm, yaşamın doğal döngüsünün zorunlu bir parçasıdır ve onun kaçınılmazlığıyla barışık hale gelmektedir. Doğa en sonunda ona nasıl öleceğini öğretmektedir. Sonsuz bir öte dünyada yeniden doğuş düşüncesi binlerce yıl sonraya kadar geliştirilmeyecek olan bir Hıristiyanlık icadıdır. Christopher Booker bu felsefi sonun hikâye anlatımı tarihinde alışılmadık olduğunu söylemiştir (bir "ölüm ve yeniden diriliş" hikâyesi yerine "yolculuk ve geri dönüş" hikâyesi olmuştur). Ancak şöyle diyen Hür Masonluğun ana mitine benzerdir:

Vazifem ilk olarak size geçmiş olduğunuz Hür Masonluk derecelerini hatırlamaya çağırmaktır. Böylelikle sistemimizin bütününün ve çeşitli kollarının görece bağımlılığının genel

olarak mükemmelliğini görüp, onları daha iyi takdir edebilirsiniz.

Biçare bilgisizlik halinde Hür Masonluğa kabulünüz, bütün insanlığın bu fani varoluşa gelişinin simgesel bir temsiliydi. Giriş, çok önemli olan doğal eşitlik ve dayanışma derslerini aşılamıştı; sıkıntı çeken türdeşlerinize yardım eli uzatıp onlara avuntu vererek kendi sıkıntınızda teselli aramanız için evrensel hayırseverlik ve yardımseverliğin faal ilkelerini öğretmişti; ama hepsinden öte, Evrenin Yüce Mimarı'nın iradesine alçakgönüllülük ve rıza ile boyun eğmenizi ve kalbinizi adamayı öğretmişti. Böylece her türlü zararlı ve kötü tutkudan arındırılmış, O'nun şerefi ve türdeşlerinizin selameti için ahlaki hakikat ve erdem için uygun hale getirilmiştiniz.

Devam edip, yine ahlaki hakikat ve erdem ilkelerinin rehberliğiyle ilerleyerek İkinci Dereceye geçtiniz. Bu derecede akli yetileriniz üzerinde düşünmeniz ve bu yetileri onları gelişimlerinden, göksel bilimin yollarından geçerek bizzat Tanrı'nın tahtına kadar izlemeniz sağlanmıştı. Ardından doğanın gizleri ve akli hakikatin ilkeleri önünüzde açığa çıkmıştı. Zihni bu suretle erdem ve bilimle şekillenmiş olan bir adam için doğa, yüce ve yararlı bir ders daha verir: kişinin kendisi hakkında bilgi.

[Doğa], muhakeme yoluyla, varoluşunuzun bitiş saatlerine nasıl hazırlanacağınızı öğretir; sizi bu türden bir muhakeme yoluyla fani yaşamınızın ince kıvrımlarından geçirdikten sonra size nasıl ölüneceğini öğretir.

İşte sevgili kardeşim, Hür Masonluğun üçüncü derecesinin kendine has amaçları bunlardır. Sizi bu korku veren konu üzerinde düşünmeye çağırarak, adil ve dürüst bir adam için ölüm korkusunun yalancılık ve şerefsizlik lekesine duyulan korkunun yanından bile geçemeyeceğini hissetmeyi öğretir.

Artık, Tapınak Şövalyesi mitinin Hür Masonluğun daha büyük mitinin nasıl parçası haline geldiğini öğrenme arayışım sonlanmak üzere. Her iki mitin de kökenlerini, çağdaş medeniyeti yaratmış olan tanım dininde buldum. Kalbinde ise hem Hür Masonluğun hem de Tapınak Şövalyesi Masonluğunun en önemli dersi vardı: ölüm korkusuyla başa çıkabilmek için kendini bilmek.

Arayışım sonuna yaklaşıyor ancak dinlenmeden önce yolculuk bana büyük ve nihai bir imtihan sunmakta. İnsan ölümü sorunuyla yüzleşmeliyim. Son bölümde Hür Masonluk ve Masonik Tapınak Şövalyeliği'nin bize ölümlüğümüz hakkında neler öğrettiğini göreceğiz.

On Yedinci Bölüm

Fizik ve Tapınak Şövalyeliği'nin Zaferi

Son Büyük Macera

Kitaba "Tapınak Şövalyesi sağlar, iyiler ve sizin yakınınızdaki gizli bir tapınakta buluşuyorlar mı?" diye sorarak başlamıştım. Hatırı sayılır miktarda bir araştırmadan sonra, "hayır, değiller" cevabını vermek zorundayım.

Ardından şöyle sormuştum: "Acaba Masonik Tapınak Şövalyesi, Tapınak Şövalyesi Tarikatı'nın meşru varisi olabilir mi? Eğer öyleyse, aradaki 480 yıllık boşluğu açıklamak mümkün müdür?" Bir kez daha, "hayır, değiller" cevabını vermek zorundayım.

Tapınak Şövalyesi Masonlarının, üyeleri 13 Ekim 1307 tarihinin şafağında tutuklanan on dördüncü yüzyıla ait örgütün doğrudan devamı olduğunu gösteren herhangi bir delil bulamadım. Ancak kasıtları aksini önermek olan gereğinden fazla mit ve efsane buldum. Hür Masonların Tapınak Şövalyesi'nin gizlerinin varisleri olduğunu söyleyen söylentiler, Hür Masonluk adındaki faal söylenti değirmeninde düzenli aralıklarla su yüzüne çıkan tükenmeyen bir akımdır.

Tapınak Şövalyesi'nin gizlerinin bilgisine sahip olunduğu iddiası, yüzlerce yıldır Hür Masonluk örgütünün çeşitli üyeleri ve yoldaşları tarafından tekrarlanmıştır. Bunun neden böyle olduğunu öğrenmek için, safsataların içinde iz sürerek İskoçya

tahtını ele geçirme hedefli siyasi bir entrikada baş oyunculardan biri olan on beşinci yüzyılda yaşamış bir kamuoyu uzmanına vardım. Bulmayı beklediğim cevap bu değildi – ancak bulduklarım mitin siyasi gücününün önemine ve bazı hikâyelerin insan ırkının ortak zihni üzerindeki etkisine dikkat çekti. Araştırma beni medeniyetin başlangıcına ve insan varoluşunun temel sorusu olan "Neden ölmek zorundayız?"ın cevabına götürdü.

Araştırmalarımın sonucunda ortaya çıkan kadim cevap, dünyadaki eylemleri için ölümden sonra cennette ödüllendirilen ölümsüz ruh düşüncesinden bütünüyle farklıydı. Öte dünyaya olan inanç, Tapınak Şövalyesi Örgütü'nü Haçlı Seferlerinde büyük bir kuvvete dönüştüren şehitlik güdüsüne gücünü veren şeydi. Ancak ortaya çıkardığım eski inanç sistemi tarih öncesinin en büyük bilmecelerinden birini açıklamama yardımcı olmuştu: insan ırkı neden küçük göçebe kabilelerde avcılık ve toplayıcılık yaptıkları yerleşik hayat tarzlarını birden değiştirerek tarıma geçip, şehirde yaşamaya başlamışlardı? Ama daha da şaşırtıcı olan şey "neden ölmek zorundayız?" sorusuna verilen alternatif cevabın Zanaat Hür Masonluğunun üçüncü derecesinde hâlâ öğretiliyor olmasıydı.

Uzun ve ilginç bir yolculuğun ardından, şaşırtıcı bir sonuca ulaşmış bulunuyorum. Hür Masonluğun, antik insanların tarım uygulamasını yayarken kendilerini esinlemek için kullandıkları en eski dini hikâyelerden birini muhafaza ettiğine inanıyorum. Ölümün yaşamın bir parçası olduğu ve insanların bunu kabul etmeyi öğrenmesi gerektiği düşüncesini dramalaştıran bir mitti bu. Varoluşsal kaygı, insanların kendilik bilincine ulaştığı ilk andan beri onları rahatsız etmiş olmalıydı ve Hıristiyanlık bu sıkıntıyla başa çıkma yolu olarak insanın ruh denilen bileşenin cennet denilen başka bir yerde ölümden sonra yaşadığını ileri sürmüştü. Ancak bu antik mitlerde ifade edilen inanç, bilinçli bir varlığın kendi yok oluşu sorunuyla nasıl başa çıkması gerektiği sorusuna farklı bir şekilde yaklaşmaktaydı.

Pek çok kişi için ne ilerleme için ölümün gerekli olduğu inancının ne de ölümden sonra doğaüstü bir ödül alan ölümsüz ruh inancının her zaman varolmadığını öğrenmek şaşırtıcı olabilir. İlk ortaya çıkışları mitlerde ve arkeolojik kayıtlarda tespit edilebilir. *Breaking the Spell*'de (Büyüyü Bozmak) bilim felsefecisi Daniel C. Dennett'in şöyle açıklıyor:

> *Eskiden, kimsenin dini inançları ve pratikleri olmadığı bir zaman vardı. Gerçekten de, gezegen üzerinde hiçbir inananın bulunmadığı, hiçbir şey hakkında hiçbir inancın olmadığı bir zaman olmuştu. Bazı dini inançlar gerçekten eskidir (tarihsel ölçütlere göre) ve diğerlerinin nasıl ortaya çıktıkları hakkında gazete arşivlerinde okuma yapılabilir. Peki bütün hepsi nasıl ortaya çıkmıştı? Güvenilir tarihsel kayıtlanmız olduğunda cevap yeterince açıkmış gibi görünür.*[757]

Ölümün Değişen Doğası

Hikâye anlatımının kökenlerini incelerken anahtar bir gerçek ortaya çıkmıştı. Jim Wilson'un DNA bulgularından ve Jane Jacob'ın iktisadi bulgularından yola çıkarak varolduğu sonucuna vardığım tarım dininin, ölümün doğası ve önemi konusunda belli bir inancı vardı. Kadın bir özne tarafından tarımın yayılması için gerekli olan davranışsal örüntü tipini sınayıp, bir Tarım Dini için yedi emre ulaşmıştım. Bu davranışsal örüntülerin ışığında bakıldığında *Gılgameş Destanı* pek çok anlam önermişti. Görünüşe göre bilgisayarımla başarılı şekilde modellediğim akıldışı eylemlerin denetleme yolunun (audit trail) altında yatan bir teoloji keşfetmiştim.

Bu inanç, insanların ölümü dünyanın doğal ve yüce döngüsünün bir parçası olarak kabul etmek zorunda olduğunu söylüyordu. Bir tohum kış ayları boyunca ölüdür ancak ilkbaharda Toprak Tanrıça'nın rahmine konulduğunda ondan yeni bir

yaşam doğacak ve büyüyecektir. Sonbaharda, bu yeni yaşam ölüp, arkasında başka ölü tohumlar bırakacaktır. Bunlar eğer ertesi bahar Tanrıça'nın rahmine konulurlarsa, bir kez daha yeni yaşamlar doğuracaklardır. Bu inanç sisteminde insan için bir öbür dünya fikrinin belirtisi yoktur.

Gılgameş ölümle mücadele edip sonsuza kadar yaşamak istemişse de nasıl iyi ölüneceğini öğrenmek zorunda kalmıştı. Her ne kadar sonsuz yaşamın sırrını kutsal ırmağın derinliklerinden çalmayı başarmış olsa da, Tanrıça yılan şeklinde kutsal kuyulanndan birinden çıkıp, bu sırrı ondan geri almıştı. Mitin mesajı açıktır: her nesil bir sonrakine yer açmak için ölmelidir. Bu inanç sisteminin parçası olarak, Tanrıça'nın bedeninin ürünü olan kutsal ekmek somunları törensel olarak yenilmeli, arpasının tohumlarından yapılan bira içilmelidir. Bu tören muhtemelen onun hayat veren tohumunun inananın kendi bedenine alınması ve böylece ölüp, toprağa (Tanrıça'nın rahmi) gömüldüğünde, ölülerin yerine yeni çocukların doğmasını amaçlıyordu.

Daniel Dennett'in dikkat çektiği gibi ölümün kaçılınılmazlığına nasıl karşılık verileceği çok eski bir sorundur:

> *Sevdiğimiz biri öldüğünde... birden bilişsel düzeltmeler yapma şeklindeki zor bir görevle karşı karşıya kalırız: düşünce alışkanlıklarımızı daha az alışık olduğumuz bir amaç sistemine sahip bir dünyaya uygun hale getirmek için gözden geçirmeliyizdir. "Acaba... sever miydi?.." "Benim... olduğumu biliyor mu?" "Bak, onun hep istediği bir şey..." Bir ölümle yüz yüze geldiğimizde yaşadığımız sıkıntı ve kafa karışıklığının büyük bölümüne, amaçsal alışkanlıklarımızın bize can sıkıcı reklamlar gibi sık sık, hatta saplantılı bir şekilde önümüze attığı hatıralar neden olmaktadır... Bu hatıralar üzerinde ısrarla dururuz ve onlara muma gelen güveler gibi çekiliriz. Zihnimizin bu alışkanlıkları yok olmaya başlamış ol-*

sa bile onların ömrünü uzatmak için vefat etmiş kişilerin eşyalarını ve başka hatıralarını saklarız, onların resimlerini yapar, onlar hakkında hikâyeler anlatırız... Nitekim... bir ceset büyük bir hastalık kaynağıdır ve bizi onlardan uzak tutan dengeliyici ve güçlü içsel bir iğrenme mekanizması geliştirmişizdir. Sevdiğimiz birinin cesediyle karşı karşıya kaldığımızda özlemle ona çekilip, iğrenme ile itildiğimizden bir karmaşaya düşeriz. Bu krizin dünyanın her yerindeki dinlerin doğuşunda bu kadar merkezi bir rol oynaması pek şaşırtıcı değildir.[758]

Ölüm sorunu ve onun çözümü Gılgameş Destanı'nın hikâyesinde anahtar bir bileşendir ve Enkidu'nun ölümünü anlatan althikâyede görülmektedir. Enkidu ölmüş ve bedeni burnundan kurtlar ve solucanlar düşecek kadar çürümüşse de, Gılgameş onun cesedinden ayrılmak istemez. Nihayetinde, dostunun bedeninden artık kurtulması gerektiğini kabul etmek zorunda kalınca, ilk tepkisi onun hatırasını muhafaza etmek için bir heykel yapmak olur. Ölülerin hatıralarını yaşayanların onları anımsaması için muhafaza etme uygulaması şehirlerin başlangıcına kadar gitmektedir. Roslin Şapeli'nin inşası sırasında o kadar etkili bir siyasi güç haline gelen kutsal emanet mezhebinin kökeninde yatmaktadır. İlk şehir Çatalhöyük'te eski mezar mabetlerinin olduğuna dair kanıtlar vardır. *Earliest Civilisations of the Near East*'de (Yakın Doğu'nun İlk Medeniyetleri) James Mellaart şöyle belirtiyor:

Çatalhöyük halkı evlerinde ve mabetlerinde bulunan platformların altına ölülerini gömüyorlardı ve bunu muhtemelen hijyen nedeniyle etleri söküldükten sonra yapıyorlardı. Et sökme işleminin büyük kısmı, bir mabetin duvarında resmedildiği gibi saz yığınlardan ve hasırlardan yapılmış hafif binalarda ya da akbabalar yoluyla yapılıyor olabilirdi. Etsiz cesetler ardından toplanıp kumaşlara, derilere veya hasırlara

sanlıp evlerin ve mabetlerin yıllık yeniden dekarasyonlardan önce duvarların arasına gömülüyordu. Bazen kalıntılar kırmızı aşı boyasıyla kaplanıyor ve boyanıyordu; sülüğen veya mavi ya da yeşil boya, boyuna veya alına uygulanıyordu.[759]

Kısa bir süre sonra kurulmuş olan Eriha şehrinde, ölülerin kemikleri yine evlerin zeminin altına gömülüyor olsalar da, farklı olarak kafatasları kil, boya ve deniz kabuklarıyla süsleniyor, evin yaşanan bölgelerinde sergileniyordu. *Digging Up Jericho*'da (Eriha'yı Kazmak) Kathleen Kenyon, gün ışığına çıkarttığı bu türden bir koleksiyonu şöyle anlatıyor:

Her kafanın kendine has değişik bir karakteri olsa da, genel özellikleri ve süslenme yöntemleri benzerdi. Kafanın iç kısmı kille iyice doldurulur ve deniz kabuğunun yerleştirilmesi için göz çukurlarına kil dolgu yapılır. Ardından, kafatasının alt kısmı tapınaktan alınmış alçıyla kaplanır, tepesi boş bırakılır. Bir örnekte, kafatasında kahverengi çizgiler vardı; belki de bu onun bir başlığı olduğunu gösteriyordu. Zarar görmemiş örneklerin tümünde, kafataslarının alt kısmı tamamen kaplanmıştı ve alçının alt kısmı düz haldeydi; yani komple iskeletlerin parçası oldukları konusunda şüphe yok. Yüz hatları, burun, ağız, kulaklar ve kaşlar olağanüstü bir incelikle yapılmışlardı. Kafalardan birinin alçısı güzel bir ten rengi kırmızılığı için renklendirilmişti; diğerleri biraz renklendirme olduğunu gösteriyor olsalar da renkler o kadar belirgin değillerdir.[760]

Bilgisayar modelimin gösterdiği gibi, fanatik kadınları birbirlerinden habersiz avcı ve toplayıcı yığınlarından şehirlerden ve tarlalardan oluşan bir medeniyet yaratmaya iten din işte buydu. Bu dinin ne cennet, ne de bir öte dünya kavramı vardı. Gerçekten de, mit böyle bir düşünceye karşı bizi özellikle uyarmaktadır. Gılgameş sonsuz yaşamın sırrını ararken, - kendisine ölümsüzlük bahşedilmiş olduğundan bu konularda bilgili olan-

Ziusudra ona böyle bir şeyi aramanın yanlış olduğunu söyler çünkü hiçbir şey sonsuza kadar sürmemelidir. Şöyle diyor: "Sonsuza kadar ayakta kalması için mi ev yapıyoruz? Antlaşmalar sonsuza kadar geçerli mi kalıyor? Sağanaklarda yükselen akarsular sonsuza kadar bize su mu getiriyor?" [761] Tazeleyici Siduri ise Gılgameş'e sonsuz yaşamı arayarak zamanını harcamamasını, elindekilerin keyfini çıkartmasını söylüyor. "Elini tutan bebeğe bak. Yanına eşini al ve onun sende sevinç bulmasına izin ver. Çünkü insanın nasibi böyledir - ölümsüz yaşam insanlar için değildir."[762]

Hür Masonlar için bu his alışıldıktır. Hür Masonluk töreni bu düşünceyi, Mason Üstadı adayı kafatası ve bir çift kürek kemiği bulunan açık bir mezarın başında dururken dile getirmektedir. Kemikler ve kafatası, Loca'nın Doğusunda şafak sökmeden Parlak Sabah Yıldızı'nın zayıf ışığıyla aydınlanmaktadır.[763] Muhterem Üstat, muhafaza edilmiş kafatasını göstererek adaya şöyle der:

> *Zayıf bir biçimde parıldayan bu ışıkta dahi, az önce temsili olarak içine yattığınız ve bu geçici yaşam sona erdiğinde sizi yine soğuk bir şekilde kucaklayacak olan mezarın kıyısında bulunduğunuzu farkedebiliyorsunuz.*

Bırakın şu an önünüzde bulunan ölümlülük ile ilgili semboller, kaçınılmaz kaderiniz üzerinde düşünmenizi sağlasın ve insan hakkındaki bütün çalışmaların en ilginç ve yararlısı olan kendiniz hakkındaki bilgi arayışınıza rehberlik etsin.

Hâlâ gündüz vaktiyken size verilmiş görevi gerçekleştirmeye dikkat edin; bu fani biçimimizde bile hayati ve ölümsüz bir ilkenin bulunduğunun kanıtı olan doğanın sesini dinleyin.

Zanaatın Üçüncü Derecesi töreninin bu kısmında, biz Hür Masonlar Hıristiyanlıktan neredeyse dokuz bin yıl önceye giden bir mitin öğelerini miras almışızdır. Ayıltıcı bir düşünce!

Sevgi Arayışımız ve Ruhun İcadı

Cennet adındaki bir yerde ruhumuzun sonsuz yaşama sahip olacağı düşüncesi neden ortaya çıkmıştır? Cambridge'deki Darwin College'de bir araştırma görevlisi olan Profesör Nicholas Humphrey, *Soul Searching*'de (Ruh Arayışı) bir neden ileri sürmektedir:

> *"Tutkuyla" diye yazmıştı Russell "bilgiyi aradım." Ancak aynı tutkuyla "Sevgiyi aradım... aradım çünkü yalnızlığı dindiriyordu – o soğuk, dipsiz ve yaşamdan yoksun çukurun kıyısından aşağı bakan ürperti içindeki bilincin o korkunç yalnızlığını [dindiriyordu]. Onu aradım... çünkü sevgiyle birleşmede, azizlerin ve şairlerin önceden düşledikleri cennet hayalinin gizemli bir minyatürünü gördüm." Nitekim... insanın bu iki tutkusunun -bilgi ve sevgi- aynı güce sahip olması beklenemez. Geleneksel dinler tarafından resmedilen - ne kadar çok bilirseniz, sevileceğinize o kadar emin olduğunuz- ideal dünyada bu iki tutku birbirlerini tamamlamaktadır.*[764]

Sevilme sorununun çözümü, Neolitik Devrimin kızları söz konusu olduğu kadarıyla, *Gılgameş Destanı*'nda Tazeleyici Siduri tarafından ifade edilmiştir. Çözüm çocuğun sevgisi, kocanın sevgisi ve aile ile kabilenin sevgisidir. Siduri bunun için "Evliliğin on inciri, gelinin taşıyacağı on incir. Kadının işi doğurmak, erkeğin işi doğurtmaktır" der.[765]

Ancak şehirler büyüdükçe ve Roma gibi imparatorluklar şehir yaşamının angaryalarını ve resmi doğasının ölçeğini büyüttüğünde, başka bir çözüm önerildi. Aziz Paulus İlahın amacının herkes için sevgi sağlamak olduğunu önerdi. "Tanrı Sevgidir" tanımını ileri sürmüş ve 1. Korintliler 13. Bölüm'de bunun nedenini açıklamıştır:

> *Eğer insanların ve meleklerin dilleriyle konuşsam ama sev-*

gim olmasa, ses çıkaran bir bakır ya da çınlayan bir zilden farkım olmaz. Eğer peygamberlikte bulunabilsem, bütün sırları bilsem ve her türlü bilgiye sahip olsam, eğer dağları yerinden oynatacak kadar büyük bir imanım olsa ama sevgim olmasa, bir hiçim. Eğer bütün malımı sadaka olarak dağıtsam ve bedenimi yakılmak üzere teslim etsem ama sevgim olmasa, bunun bana hiçbir yararı yoktur. Sevgi sabırlıdır, sevgi şefkatlidir. Sevgi kıskanmaz, övünmez, böbürlenmez. Sevgi kaba davranmaz, kendi çıkarını aramaz, kolayca öfkelenmez, kötülüğün hesabını tutmaz. Sevgi haksızlığa sevinmez ama gerçek olanla sevinir. Sevgi her şeye katlanır, her şeye inanır, her şeyi ümit eder, her şeye dayanır. Sevgi asla son bulmaz. Ama peygamberlikler ortadan kalkacak, diller sona erecek, bilgi ortadan kalkacaktır. Çünkü bilgimiz sınırlıdır, peygamberliğimiz de sınırlıdır. Ama mükemmel olan gelince, sınırlı olan ortadan kalkacaktır. Çocukken, çocuk gibi konuşur, çocuk gibi anlar, çocuk gibi düşünürdüm. Yetişkin bir adam olunca çocukça davranışları bıraktım. Şimdi her şeyi aynada silik bir görüntü gibi görüyoruz ama o zaman yüz yüze görüşeceğiz. Şimdi bilgim sınırlıdır ama o zaman, bilindiğim gibi tam bileceğim.

Aziz Paulus'un Tanrısı ana sevgi kaynağı olarak Gılgameş'in karısının ve çocuklarının yerine geçmişti. Yine de Gılgameş'e bir İlahın sevgisi sunulduğunda, sonsuz bir varlığın yanardöner olduğunu ve kendisini er geç bırakıp, kış soğuğunda kendisini ölüme terk edeceğini söyleyerek reddetmişti. Aziz Paulus'un bu türden şüpheleri yoktu ve Ziusudra'nın "sonsuz yaşam tanrıların sırrıdır" ve dünyadaki rolü doğmak, yaşamak ve ölmek olan insana göre değildir diyerek Gılgameş'e verdiği uyarıyı Paulus önemsememişti.

Gerçekten de, Paulus sevgi ve sonsuz yaşam mükafatı düşüncesini *Koloseliler 3:2*'de "Yeryüzündeki değil, gökteki

şeyleri düşünün" diyerek genişletiyor. Açık bir şekilde mevcut varoluşuna tercih ettiği ve sonsuz yaşamın keyfini süreceği bir cennete inanmaktadır. Bu yeni düşünce moda oldu ve Hıristiyanlık dini yayıldıkça yaygınlaştı. Gılgameş'in -ve Adem ile Havva'nın- yaşadıkları yeryüzündeki cennetin yerini şehrin zorbalığı (sefalet, zulüm ve aşırı kalabalıktan bahsetmeyelim bile) almıştı. Köleciliği, zulümü ve sınıf eşitsizliği ile Roma bunun örneğidir. İnsanlığın büyük kısmı için iyi yaşam artık ulaşılmaz olduğundan, ulaşanlar için de iyi yaşam şüphe götürür bir müddet sürdüğünden, bu yaşamın ızdırabından sonra daha iyi bir yaşamın geleceği inancının insanları cezbetmesi pek de şaşırtıcı değildir. Tapınak Şövalyesi'nin tarihinden de gördüğümüz gibi, Hıristiyanlık insanları, cennette mükafat depolamak için canlarını vermek derecesinde büyük fedakârlıklar yapmaya teşvik eden bir sistem haline gelmişti. Cambridge'li Din Psikoloğu Robert Thouless şöyle diyor:

Dini sevginin sembolü olarak insan sevgisinin dilinin kullanılması, İsa'nın Kilisesine olan sevgisinin ifade edildiği Süleyman Şarkısı'nın, Hindu dininde Krişna'nın âşıklarının ve onun ilahî sevgisinin sembolleri olan sütçü kızların kabul edilişinde görülmektedir... Sofu bir insan elbette insanî cinsel sevgiyle dinî sevgi arasındaki bağlantıyı görebilir, Tanrı sevgisine insanî sevginin nihaî amacı olarak bakabilir... [ve] insanî sevginin kutsal olanın açıklanmasının ve kutsal olanın öğrenilmesinin öncülü olarak [görebilir]... Ölüm gerçeği, canlı organizmalar arasında elbette evrenseldir; ama sadece insanın bu beklentiyi sözlerle formüle edebilip, ölümü katlanılabilir hale getiren bir tavır benimsemeyi cazip bulduğunu ileri sürmek mantıklıdır. Kendi kültürümüzde bu amacı gerçekleştirebilmenin en bariz yolu insan yaşamının mezarın ötesinde devam ettiği inancını kabul etmektir... Nitekim, hayatın devam ettiğine olan inanç ölüm gerçeği

üzerinde yapılan düzeltmenin zorunlu bir parçası değildir; bu inancın Yahudiliğin ilk zamanlarda benimsenmediği yaygın olarak ifade edilir.[766]

Ancak nöroteologlar (beyindinbilimciler) Andrew Newberg, Eugune d'Auili ve Vince Rause, ölüm sorusunun insanların her yeni neslinin karşısına çıktığından ve her neslin bu soruya tercih edilen mitlerini kullanarak cevap verdiğinden eminler:

Ölüm yalnızca ilk insanların yüz yüze gelmek zorunda olmuş oldukları varoluşsal bir endişe değildir. Kendi ölümlülüklerinin farkına vararak, metafizik endişelerden oluşan yeni bir düzleme adım atmış olurlar ve merak içindeki kafaları her dönemeçte yeni, zor ve cevaplanamaz sorularla karşılaşır: Madem sonunda öleceksek neden doğmuşuzdur? Öldüğümüzde bize ne olur? Evrendeki yerimiz nedir? Neden ızdırap vardır? Evreni sürdüren ve ona hayat veren nedir? Evren nasıl oluşmuştur? Evren ne kadar sürecektir? Ve bizi en çok sıkıştıran soru: Bu kafaları allak bullak eden belirsiz dünyada korkmadan nasıl yaşayabiliriz? Bunlar karışık sorulardır ancak... binlerce yıldır kürenin her yerindeki kültürlerde, çözümleri mit biçiminde bulunmuştur.[767]

Din Bizi Ahlaklı Yapar Mı?

Ölümün kabilenin gelişiminin zorunlu bir parçası olduğu miti, Neolitik Devrimin kızlarını güdülerken, Tapınak Şövalyesi cennette mükafatlandırılan şehitlik düşüncesiyle güdülenmişlerdi. Daniel Dennett cennette mükafatlandırılma ve sonsuz yaşam düşüncesinin tehlikelerine, "Din bizi ahlaklı yapar mı?" sorusu çerçevesinde dikkat çekmiştir. Pakistanlı genç bir *mücahit*'in şu sözlerini alıntılıyor:

Gayri-müslimler yaşamlarını fazla seviyorlar, savaşamıyorlar

ve korkaklar. Ölümden sonra yaşam olacağını anlamıyorlar. Sonsuza kadar yaşayamazsınız, öleceksinlz. Ölümden sonraki yaşam sonsuzdur. Eğer ölümden sonraki yaşam bir okyanussa, yaşadığınız hayat bu okyanustaki bir su damlasıdır. Bu yüzden hayatınızı Allah için yaşamanız çok önemlidir, böylece ölümden sonra mükafatlandırılırsınız.[768]

Bu sözler Aziz Bernard veya Tapınak Şövalyesi'nin bir Büyük Üstadı tarafından yazılmış da olabilirdi. Kutsal şiddete ve dinlerinin düşmanları olarak gördüklerine karşı savaş sırasındaki ölüme bakışları farksızdır. Genç Müslüman'ın sözlerini Aziz Bernard tarafından on ikinci yüzyılın başlarında eski Tapınak Şövalyesi'ni esinlemek için yazılmış olan sözlerle karşılaştırın. Aziz Bernard onları *Liber ad milites Templi: De laude novae militae* (Askeri Tapınak Örgütü: Yeni Şövalyeliğin Övgüsü) adlı belgede şöyle övüyor:

Şöyle diyorum, bu, yeni bir şövalyelik türüdür ve önceki çağlarda bilinmez. Dur durak bilmeksizin hem ete ve kana karşı, hem de göklerin ruhani kötülük ordusuna karşı ikili bir savaş yürütür. Birisi yalnızca etin gücüne dayanarak etten bir düşmana güçlü bir şekilde direnirse, bunu pek önemsemem, çünkü bu yeterince yaygın bir şeydir. Savaş kötü huylara (vice) ve iblislere karşı olduğunda, her ne kadar övgüye değer olsa da yine hiç kayda değer değildir çünkü dünya keşişlerle doludur. Ancak insan hem kılıçlarla kuşanan hem de kemerini soylu bir şekilde işaretleyen birisini gördüğünde, bunu müthiş bir şaşkınlıkla, hatta böyle bir şeyi daha önce bilinmediği için daha fazla bir şaşkınlıkla karşılamaz mı? O gerçekten korkusuz bir şövalyedir ve her bakımdan korunaklıdır, bedeni nasıl çelik zırhla korunuyorsa ruhu da iman zırhıyla korunmaktadır. Bu şekilde çift kat silahlanmıştır ve ne iblislerden ne de insanlardan korkması gerekir. Ölümden korkmaz –

hayır, o ölmeyi arzular. Onun için yaşamak İsa, ölmek kazançken neden yaşamaktan veya ölmekten korksun ki? Memnuniyetle ve imanla İsa için göğüs gerer, ancak yok olup İsa'yla birlikte olmayı tercih eder, bu onun için çok daha iyi bir şeydir.

O halde kendinizden emin ilerleyin şövalyeler ve İsa'nın haçının düşmanlarını cesur bir kalple püskürtün. Bilin ki ne ölüm ne de yaşam sizi İsa'daki Tanrı sevgisinden koparabilir ve ne zaman tehlikede olsanız şöyle tekrarlayın: "Yaşasak da ölsek de bizler Rab'be aitiz." Böyle bir savaştan dönmek ne kadar şanlı olur! Şehit olarak ölmek ne kadar da kutsaldır! Ola ki Tanrı adına hayatta kalıp fethedeseniz, sevinçle dolun cesur atletler; ancak ola ki ölüp, Tanrı'ya kavuşursanız daha da iftihar edip sevinin. Yaşamın tabii ki nimetleri boldur ve zafer şanlıdır, ancak kutsal bir ölüm her ikisinden de daha önemlidir. Tann'yla bir olup ölenler kutsanmışsa, Tanrı için ölenler çok daha kutsanmıştır![769]

Dennett, hem Aziz Bernard'ın hem de *mucahit*'in sarf ettiği bu tür ifadeleri korkutucu bulur:

Kutsal değnek ve havuç olmadan... insanlar amaçsızca aylaklık ederler ya da en aşağı arzularına boyun eğip, sözlerinden dönerler, eşlerini aldatırlar, sorumluklarını ihmal ederler ve benzeri şeyler yaparlar. Bu türden bir düşünce şeklinin iyi bilinen iki kusuru şunlardır: (1) Görünüşe göre doğru değildir ki bu iyi haberdir çünkü (2) insan doğasına hakaret niteliğinde bir görüştür.[770]

Tapınak Şövalyesi'nden
Masonik Tapınak Şövalyelesi'ne

Bu üçlemedeki ilk kitabım olan *Hiram Anahtarını Çevirmek*'te şöyle iddia etmiştim:

> *Çağlar geçtikçe, Zanaat evrimleşti ve yandaşlarının bu türden sorulara cevap bulmasına yardımcı olmak için tören biçimlerinde düzeltmeler yapıldı. [Kaçınılmaz ölümümüzün bilgisine nasıl karşılık vermemizin gerektiği ve hayatın amacının ne olduğu soruları] Kendimiz hakkındaki mutlak hakikat dili ile ifade edilemeyip, sadece simgeler[şimdi buna mitleri de ekleyebilirim] yoluyla açığa çıkabiliyor olabilirler.*[771]

Fakat bu teori Tapınak Şövalyesi'nin kabul ettiği mitin, Hür Masonluğun giriş mitiyle olan kökten farkını nasıl açıklıyor. İkinci bölümde Tapınak Şövalyesi'ni "saldırgan, ölüm-taciri şehitlerden oluşan bir örgüt" olarak özetlemiştim. Ancak Tapınak Şövalyesi Masonluğu onları çok daha hoşgörülü bir felsefi sistem içinde hatırlayarak gelişmişti. Tapınak Şövalyesi Masonluğu'nun derecelerinden birinin töreninin bir kısmında şöyle deniliyor:

> *Kendi dini düşüncelerine karşıt fikirlere sahip olanlara yalnızca hoşgörü gösteren hiçbir kişi Masonik yasaya gerçek anlamda itaat etmez. Herkesin fikri kendinedir, bu fikirler onların özel mülküdür ve herkes kendi düşüncelerine sahip olma konusunda tamamen eşit hakka sahiptir. Karşıt bir düşünceye katılanmak, onu sadece hoş görmek, onun sapkın olduğunu varsaydığımız, istersek bu düşünceyi cezalandırma hakkına sahip olduğumuz ve hoşgörümüzü bir marifet olarak görme hakkına sahip olduğumuz anlamlarına gelmektedir.*
>
> *Mason öğretisi bunun ötesine gider: buna göre hiçbir*

kişinin bir başkasının dini inancına hiçbir şekilde karışma hakkı yoktur. Buna göre her kişi kendi inancının mutlak egemenliğine sahiptir ve bu inanç aynı inancı paylaşmayanlar için tamamen ilgi dışı bir konudur. Eğer herhangi bir cezalandırma hakkı varsa, bu hak her durumda karşılıklı bir hak olmalıdır; çünkü bütün tarafların kendi davaları için eşit hakları vardır – bir tek Tanrı onlar arasında doğru seçimi yapabilecek yargıçtır.[772]

Kendisininki dışında kimsenin dini görüşüne hoşgörü göstermeyen Aziz Bernard'ın iddiasından son derece uzak bir görüş bu. Hıristiyan olmayanlara şiddetli bir düşmanlıkla yaklaşmak, sonraki törendeki düşüncelerden epey uzak. Bu tören asıl Tapınak Şövalyesi'nin Mason varislerinden çok daha hoşgörüsüz olduklarına dikkat çekiyor:

Masonluk dinin hizmetçisidir. Kendi hususi dinini, yasalara, zamana ve mekâna göre uygulayan herkes -Brahman, Yahudi, Müslüman, Katolik ya da Protestan- inançlarını sürdürüp aynı zamanda Mason olabilir.

Masonluk, bütün dinlerin altında yatan ve temellerini oluşturan eski ilkel inançların ana ilkelerini saf hallerinde muhafaza etmiştir ve onları öğretmektedir. Masonluk her ülkeden ve her inançtan kişi için elverişli olan evrensel bir ahlaktır. Doğrudan insanın selametini hedefleyen hakikatler dışında hiçbir öğreti öğretmemiştir; onu gereksiz hınca, siyasi amaçlara, Kabala'ya, Hermesçiliğe, Simyacılığa, Tapınak Şövalyeliğine ve Cizvitçiliğe yöneltmeyi denemiş olanlar onun saf ruhuna ve hakiki doğasına yabancı amaçlar için onu saptırmaktan başka bir şey yapmamışlardır.

En iyi ve elbette tek iyi Mason, emek gücüyle ve dürüst biçimde tamirci, tüccar ya da çiftçi olarak hayatını geçiren, düşüncenin, adaletin ve sevginin gücünü kullanan ve bütün hayatı Mason vazifesinin iyi bir şekilde yerine getirilmesine

örnek olan kişidir. Masonluğun doğal işi pratik yaşamdır: bütün yetilerin uygun alanlarda ve doğal işlevleri için kullanılmasıdır.[773] [vurgu bana ait]

O halde fanatiklikten hoşgörüye geçiş ne zaman gerçekleşmişti? Doğrusu, Tapınak Şövalyesi Masonluğu uygulanmaya başlanmadan (ya da Masonların deyişiyle törenleri "çalışılmadan") önce Hür Masonluğun bünyesinde Mason Localarında gerçekleşmiş olamaz. Bunun ne zaman olduğunu biliyordum. Ancak günümüzün hoşgörülü töreninin evrimine neden olan şeyin ne olduğunu öğrenebilir miydim?

Masonik giriş mitinin ve temel Tapınak Şövalyesi efsanesinin başlangıcını, Roslin Şapeli'nin tasarımının son haline ulaştığı 1453 tarihine, Roslin'e götürmüştüm. Hür Masonluğun kayıtlı başlangıcının tarihini İskoçya Aberdeen'e 27 Haziran 1483 tarihine götürmüştüm. Tapınak Şövalyesi Masonluğu'nun kayıtlı başlangıcını ise Londra'ya 1696 yılına götürmüştüm. O zaman neden Roslin Şapeli'nin inşasına başlanmasından otuz yıl sonra gerçekleşen Hür Masonluğun başlangıcı ile iki yüz yıl sonra gerçekleşen Tapınak Şövalyesi Masonluğu'nun başlangıcı arasında böyle bir boşluk vardı? Bir kez daha cevap siyasiydi.

İskoç Kralı: Tapınak Şövalyesi Masonlarının Büyük Üstadı

1696 yılında Britanya, II. James'i tahtından indirmiş olan William ve Mary tarafından yönetiliyordu.

Tapınak Şövalyesi Masonluğu'nun en eski halinin İskoçya Kraliyet Tarikatı'nınki olduğu görülmektedir. Kraliyet Tarikatı bütün diğer Masonik Tapınak Şövalyesi örgütlerinden farklıdır çünkü İskoç Kralı üzerinde özel bir hak iddia ederler. Bir şövalye adayı için Kabul Odası'nın nasıl düzenleceğini anlatan şu alıntı bunu vurguluyor:

En doğuda bir çardak olacak ve bunun ortasına Tirshatha sandalyesi ile her iki tarafına birer sandalye konulacak. Sağ taraftaki (kuzey) sandalye hep boş kalacaktır. Bu sandalye örgütün soydan Büyük Üstadı olan İskoç Kralı'na ayrılmıştır, bir kraliyet cüppesi, taç ya da hükümdarlığın diğer işaretleri bu sandalyenin üzerine yerleştirilmelidir.[774]

Çok sayıda İskoç 1603'te krallıkların birleşmesinden pek de memnun kalmamıştı. Başka ne için II. Charles'ı İngiltere onu sürgün ettikten sonra İskoç Kralı olarak taçlandırmış olabilirlerdi? Aynı şekilde, azımsanamayacak sayıda İskoç, 1688'in Şanlı Devrimini desteklememişti; İskoçya, VII. James'in (İngiltere Kralı II. James) tahttan indirilmesinde herhangi bir rol oynamamıştı. Ancak İskoç parlamentosunun çoğunluğuna sahip olan güneyliler yeni kral III. William'ı hemen İskoç Kralı II. William olarak tanımışlardı. Görünüşe göre onunla İskoç piskoposluğunu tasfiye etmesi için bir antlaşma yapmışlardı ve bu 1690'da gerçekleşmişti. Bu eylemi onu güneyli İskoçlar arasında popüler hale getirmiş olsa da, bu tasfiyeden memnun kalmamış olan kuzeylilerin sürgündeki Kral James'e İskoçların gerçek kralı olarak verdiği desteği güçlendirmişti. Bu kuzeyliler VII. James'in oğlu, Bonnie Prince Charles'ı desteklemek için, 1708, 1715 ve 1745-46 yıllarında gerçekleşen Jamesçi isyanlar sırasında ayaklanmışlardı. Ancak 1745 isyanındaki mağlubiyetin ardından, hükümet Highlands'teki klan sistemini dağıtmaya çalışmıştı ve askeri güçlerini yok etmişti.

Yani İskoçya Kraliyet Tarikatı, kuzeyli İskoçların William ve Mary'ye karşı tam da bir isyanı körükledikleri ve Britanya tahtına gerçek İskoç Kralı'nı geri getirmeyi planladıkları sırada ortaya çıkmıştı. Kraliyet Örgütü'nün odasındaki boş sandalyenin sembolize ettiği şey tam olarak buydu. VII. James'in gelip oturması için hazırdı. Bu niyeti açık bir şekilde ifade etmek tehlikeli olurdu, bu yüzden İskoç Kralı'na olan bağlılığı açıklamak için

sembolik bir mite ihtiyaç duyulmuştu. Cemiyetin geleneksel tarihi şöyle diyerek, böyle bir mit temin ediyordu:

> *Tapınak Şövalyesi'nin dağılışından sonra, şövalyelerin çoğu İskoçya'ya kaçtılar ve Robert Bruce'un himayesi altına girdiler; 1314 yazında Vaftizci Yahya gününde gerçekleşen Bannockburn savaşından sonra, hükümdar merkezi Kilwinning'te olmak üzere Kraliyet Tarikatı'nı kurmuştur... Kral Robert onlara sivil şövalyelik rütbesi bahşetmiş ve bu rütbenin, Büyük Loca'da onların ardından gelen vatansever ve sadık kardeşlere de uygun olarak verilmesine izin vermiştir; yeni derece dar anlamda İskoç Masonlara verilen bir sivil örgüttür. İlk başta sadece İskoçlar bu hakka sahiptir.*[775]

Tapınak Şövalyesi Masonluğu ilk başta İskoçyalı James sempatizanlarının buluşup, Londra'daki İngiliz kralına karşı isyan planları yapmaları için bir paravana olarak ortaya çıkmıştı. Tapınak Şövalyesi'nin Bannockburn'a (İskoçya'nın İngiltere'den bağımsızlığını kazanmasının simgesi haline gelen savaş) karıştıkları miti, VII/II James'in boş sandalyesi için ideal bir açıklamaydı. Ancak Jamesçilik sorunu ve İskoç Masonların büyük kısmının Jamesçi davaya olan sempatileri, İngiltere'nin Hür Masonluk tarihini çarpıtmıştı ve bundan bahsetmekten kaçınma gereği büyük kafa karışıklığına yol açmıştı. *Hür Masonluk ve Modern Bilimin Doğuşu*'nda açıkladığım gibi Londra Büyük Locası'nın kuruluşu (1717), 1715 Ayaklanmasından sonra Londralı Hür Masonların kendilerini Jamesçilerden uzaklaştırma ihtiyacının doğrudan bir sonucuydu.[776] Londra Büyük Locası'nın kuruluşu sonuç olarak, İrlanda (1725) ve İskoçya (1736) Büyük Localarının kuruluşunu zorunlu kılmış ve Tapınak Şövalyesi mitinin gelişmesi için verimli bir zemin hazırlamıştı.

Jacobçuların Kraliyet Tarikatı için uydurdukları paravana hikâye, Zanaat içinde romantik Tapınak Şövalyesi mitinin yer bulması için zemin hazırlamıştı. Kraliyet Tarikatı büyüse de İs-

koçlar için bir örgüttü ve Jamesçiliğin o kötü ünlü esintisini korumuştu. Özellikle de Prince Charles Edward Stuart (nam-ı diğer Bonnie Prince Charles) kendisini resmen Kraliyet Tarikatı'nın soydan Büyük Üstadı olarak ilan ettiği 1747 tarihli *Arras İlanı*'ndan sonra bu iyice açık hale gelmişti.

Roslin Şapeli ve İskoçya Büyük Locası

Yeni İskoçya Büyük Locası'nın kayıtlarında öncelik bulmak için yapılan savaş Tapınak Şövalyesi mitinin Hür Masonluk bünyesinde gelişmesine yol açmıştı. Roslin'in 19. Baronu William St Clair'i, İskoç Hür Masonluğun Büyük Üstatlığının kontrolünü ele geçirmek için Canongate Kilwinning Locası'nın utanmazca sömürmesi (onuncu bölümde bunu ortaya çıkartmıştık), Roslin Şapeli'ni sahneye çıkarmıştı. 12. Roslin Baronu -Şapeli yaptıran- William St Clair'in attığı siyasi ve mitsel temeller etkin hale gelmişti. Roslin'i bir Mason ve Tapınak Şövalyesi mabeti olması için değil, Stuart İskoçyası'nı bölüp kendisi için bir krallık kurma ihtiraslarını destekleyen bir araç olması için yaratmıştı. Onun baş mimarı ve baş kamuoyu yönlendiricisi Sir Gilbert Hay, gerçek kralların Tanrı tarafından yaratıldıkları düşüncesini (bu nedenle Süleyman Tapınağı'nın zemin planını kasıtlı bir şekilde kopyalamıştı[777] çünkü Süleyman,Tanrı tarafından atanan ilk kral olan Kral Davut'un varisiydi ve Kral Davut, Tanrı'nın onu kusurlu Kral Salut'un yerine geçirecek kadar mükemmeldi) desteklemeleri şartıyla bulabildiği kadar çok köklü dini mit kullanmıştı.

Roslin Şapeli, fazla putperest olduğu için Edinburgh'lu bir güruh tarafından yağmalandığı 1688 yılından beri harabe halindeydi. İskoçya'nın ilk Büyük Üstadı olmasıyla serveti değer kazanan 19. Roslin Baronu William artık binayı yeniden perdahlayıp, restore edebilirdi. Ertesi sene Paris'te, İskoç Andrew Michael Ramsay ünlü söylevini verdi ve Hür Masonluğun Tapınak

Şövalyesi'nden geldiğini iddia etti (daha ayrıntılı bilgi için beşinci bölüme bakınız). Roslin'in yeri artık Mason efsanesinde sağlamlaşmıştı. 12. William'ın bu antik mitlerin ve simgelerin taşlarda bulunması için verdiği bütün çaba karşılığını fazlasıyla vermişti ve şapel hâlâ güçlü bir mit-kaynağı olarak kalmaktadır ve günümüzdeki sahipleri için kendine akın akın ziyaretçi çekmektedir.

Ancak şu soru hâlâ geçerli: "Neden Tapınak Şövalyesi Masonluğu on sekizinci yüzyılın sonunda böyle hızla büyüdü?"

Ben bunun Masonların Yahudilik ve Süleyman miti yoluyla miras aldıkları Gılgameş Destanı geleneklerinin ölüm hakkındaki felsefesi ile Aziz Paulus'un sonsuz yaşam ve Teslis gizemini uzlaştırma ihtiyaçlarını karşıladığı için böyle olduğuna inanıyorum. Tapınak Şövalyesi Masonluğu, törenleri ve mitleri Teslis kavramını Hıristiyanlığın "ölüm ve yeniden doğuş" temaları bağlamında açıklayan, Hür Masonluk bünyesindeki gelişmiş bir felsefi sistemdir ve Zanaatın giriş efsanesinde öğretilen ölüm görüşü ile bağlantılı olarak diğer dinlere karşı hoşgörüyü de korumuştur.

O halde yapmam gereken son bir şey vardı. Tapınak Şövalyeliği Masonluğu'nun Teslis'e hürmet eden gelişmiş töreninin bütün Üstün Varlık görüşlerini eşit kabul eden Mason töreninin genel öğretilerine nasıl uyduğunu açıklamam gerekiyordu.

Ağır Entelektüel İhanetin Bir Savunması

Hiram Anahtarını Çevirmek'te Hür Masonluğun nasıl evrimleşmiş olduğunu açıklamıştım; ruhani memnuniyeti azami dereceye getirmek için törenlerini devamlı gözden geçirip, değiştirerek onu bir dini mitler derlemesinden "boş inançlı bir hoşgörüsüzlüğü ya da insanın inanç çeşitliliğine yapılan baskıyı desteklemeden, hepimizin hissettiği içsel ruhani açlığı doyurmak amaçlı hoşgörülü ve kapsamlı ruhani bir şölene" dönüştür-

müştü.[778] Törenleri, eğretilemeleri ve simgeleri kullanarak Hür Masonluk, sözlere dökülmesi zor olan derin ruhani sorunları tartışmaya yarayan bir dil sağlar. Tek tek her Mason, Zanaat'ın simgelerinin anlamını benzetme yoluyla tanımlar. Bunun farklı arka planlara sahip insanların belli bir dini dogmadan yararlanmaksızın fikirlerini paylaşabilmek için Hür Masonluğun uygulamalarını kullanabileceği anlamına geldiğini açıklamıştım. Bilim insanı Hıristiyanla, Müslümanla ve Yahudiyle konuşabilir ve hepsi ruhani simgelerin ortak dilini kullanabilir. En gelişmiş halinde, Hür Masonluk ruhun bir kalkülüsü haline evrimleşmiştir.[779]

Ben bir fizikçiyim ve bu yüzden Üstün Varlık düşüncesine olan inancım Aziz Paulus'unkilerden ziyade Einstein'in ifadelerine daha yakın. *Hiram Anahtarını Çevirmek*'te, bilim insanı kahramanlarından alınmış kendi Üstün Varlık tanımlarımı yazmıştım ve arkasından benim Fizikçi İnancı dediğim şeye ulaştığımı söylemiştim. Burada onları tekrarlayacağım.

İlk olarak Newton ve Einstein'dan alınan sevdiğim Üstün Varlık tanımları:

> ***Einstein:*** *Doğa yasasının uyumu; [bu uyum] öyle üstün bir zekâyı gözler önüne serer ki insanların bütün sistematik düşünceleri ve edimleri onun yanında son derece önemsiz bir gölge olarak kalır.*
>
> ***Newton:*** *Şeylerin ve ereksel nedenlerin en akla yatkın ve mükemmel düzeni.*[780]
>
> ***Benim Fizikçi İnancım:*** *Yaratılışın bütününde iş gören birtakım değişmez yasalar olduğuna inanıyorum. Bunlar maddenin nasıl hareket ettiğiyle ilgili ve sıkça Fizik yasaları olarak adlandırılıyorlar. Bunların arasında enerji ve kütlenin dönüşümü ile yer değiştirebilirlikleri, Heisenberg'in Belirsizlik İlkesi, Fermi-Dirac istatistikleri, termodinamik yasaları gibi iyi bilinen ilişkiler var. Maddenin*

on iki temel parçacıktan, altı quark ile altı leptondan oluştuğuna inanıyorum. Dört kuvvet vardır; güçlü, zayıf, elektromanyetik ve çekimsel. Bunun yanında kuvvetlerin parçacık değişimi ile dolayımlandıklarına inanıyorum. On iki kuvvet taşıyan parçacığın varolduğuna inanıyorum ve bir on üçüncünün, yani gravitonun olabileceğini düşünüyorum ama emin değilim.

Bu dünya görüşü fiziğin standart modelidir. Bunu kabul etmek evrende üstün bir düzenin olduğuna inanmaktadır. Neden altı quark çeşidi, neden altı lepton çeşidi olmak zorunda olduğu bir tartışma konusu değildir. Deneylerden çıkartılmışlardır ve kabulü, "evrenin yapısında üstün bir varlık var mıdır?" sorusunu sorabilecek akıl sahibi bir yaşam formunun evrimini olanaklı hale getiren bir evren anlayışına götürmektedir.[781]

Hiram Anahtarını Çevirmek'in bazı eleştirmenleri için, konumum bazı anlam zorlukları ortaya çıkartmıştı. *The Daily Grail* sitesinde kitabımı incelemiş olan Greg Clark, neden bir fizikçi olarak benim Masonik tören uygulaması yoluyla ruhani doyumu keşfetmekle ilgilendiğimi anlamayı zor bulmuştu.

Lomas'ın arayışı konusunda kafam oldukça karışık. Kitap boyunca, kendisinin bir materyalist olduğu ve ruhani alemlere inanmadığını açık kılıyor...

[Hiram Anahtarını Çevirmek'ten bir pasaj alıntılıyor] "Wilmshurst tanrıya doğrudan bağlanan bir telefon hattı keşfettiğine inanıyordu. Bir bilim insanı olarak bunu pek mümkün bulmasam da bu konuda onunla bir alıp veremediğim yok. Hanginizin doğru olduğunu söylemek için nesnel bir yol yok."

Lomas'ın başkalarının inançlarına karışmadığını görmek sevindirici. Nitekim, bu durumda Lomas'ın gözünde Masonluğun çekiciliğinin ne olduğundan emin değilim –

eğer Wilmshurst onu "ruhani uyarılma" olarak görüyorsa o zaman Lomas için sadece "uyarılma" mıdır? O halde, yakındaki inek otlağından aldığı Psilocybin mantarlarının beş gramı onu kozmik bilince ulaştırabilecekken neden 17 yılını Mason törenini uygulayarak geçirmişti? Doğrusu, kendimin bir materyalist olmadığını itiraf etmeliyim ve bu yüzden kendimi Lomas'la özdeşleştirmekte sorun çekiyorum – bu kendi önyargılarımın bir sonucu olabilir ve Robert Lomas'ın gösterdiği aynı ruh haliyle sadece "onunla bir alıp veremediğim yok" diyebilirim. Belki de Masonluğun materyalist insanın gelişimine nasıl katkıda bulunduğunu açıklamak, bu sonuç kısmı için diğer materyalist olmayanlar bakımından yararlı olabilirdi.[782]

Greg'in söyledikleri websitem aracılığıyla epey bir interaktif tepki yaratmıştı ve görünüşe göre Greg duyarlı bir noktaya parmak basmıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse zorluğun gerçekte ne olduğunu anlayamamıştım zira o zamanlar Mason töreninin bana ruhani bakımdan tatmin edici olarak yorumladığım duygusal bir mükafat verdiğini kabul etmiştim. Nitekim bunu "materyalist olmayanlar" için açıklamayı denememin de bir sakıncası yok.

Tanrı ile Bilimi Uzlaştırmak

Gelgelelim "materyalist olmayanlar", bazı fizikçilere ruhani ve dini eğretilemeler ile mitlerin çekici gelişi karşısında şaşkınlığa düşen tek insanlar değiller. Benim çok takdir ettiğim ve sıkça alıntı yaptığım bir yazar ve biyolog olan Richard Dawkins bu düşünce şeklinin tehlikeli olduğuna inanıyor. Tanrı Yanılsaması'nda şöyle diyor:

"Tanrı titizdir ama zalim değildir" ya da "Tanrı zar atmaz" gibi Einsteinci sözler... panteistiktir (tümtanrıcı), deistik

değildir, hele teistik hiç değildir. "Tanrı zar atmaz" sözü "rastlantısallık şeylerin özünde yatmaz" olarak çevrilebilir. "Tanrının evreni yaratmakta seçim şansı var mıydı" "Evren başka türlü başlayabilir miydi?" anlamına gelir. Einstein "Tann"yı tamamen mecazi, şiirsel anlamda kullanıyordu. Stephen Hawking için de öyle, dini eğretileme diline arada sırada kayan fizikçilerin çoğu için de öyle... Carl Sagan [şöyle demişti]... "eğer kişi 'Tann' kelimesi ile evreni yöneten bir dizi fiziksel yasayı kastediyorsa, o halde açık bir şekilde böyle bir Tann var. Bu Tanrı duygusal olarak tatmin edici değil... yerçekimi yasasına dua etmenin pek anlamı yok"... Yine de keşke fizikçiler kendilerine özel de olsa mecazi anlamlarla Tanrı sözcüğünü kullanmaktan kaçınsalar. Fizikçilerin mecazi ya da panteistik Tanrıları, Kitab-ı Mukaddes'in, rahiplerin, mollaların, hahamların ve gündelik dilin müdaheleci, mucize yaratıcı, düşünce okuyucu, günah cezalandırıcı ve dua cevaplayıcı Tanrısından pek çok ışık yılı arayla daha ileri. İkisini kasıtlı olarak karıştırmak, ağır bir entelektüel ihanet suçudur.[783]

"Tanrı" sözcüğünün düşünme ya da açıklama aracı olarak kullanışlığını kısıtlayan büyük bir duygusal yük taşıdığı hususunda Dawkins'e katılmaya meyilliyim. İşte bu yüzden Masonluk tarafından kullanılan Evrenin Yüce Mimarı, Evrenin Büyük Geometrisyeni ve hatta Masonik Tapınak Şövalyesi'ne ait olan En Kutsal ve Daima Kutlu Teslis gibi tarafsız terimleri kullanmayı tercih ediyorum.

Rahat bir şekilde "En Kutsal ve Daima Kutlu Teslis"e inandığımı ifade ediyor oluşum açıklama gerektiriyor çünkü ilk bakışta üç misli bir "ağır entelektüel ihanet" suçu işliyor olduğum düşünülebilir. Ancak Teslise olan inancım bakımından, yaşamın büyük resmini gözden kaçıran bir bilim türünde eğitilmiş ve onu yüksek düzeyde uygulayan Profesör Dawkins'le ay-

nı görüşte değilim. Dawkins evrim kuramının bir yandaşıdır. Bu kuram, karmaşık yaşam formlarının basit DNA dizilerinden nasıl ortaya çıktıklarını açıklamaktadır ve bu kuram sadece Newton'un kuramı temelinde gerçekleşen sonuçların kesinliği ilkesine dayanmaktadır. Fizikçi hem büyük hem de küçük resmi görürken, biyolog Newtoncu evrenin bilardo topu kesinliği içinde çalışmaktadır.

Newton'dan sonra bilimin ve Hür Masonluğun birbirlerinden koptuğunu düşünüyorum. Newton'un mutlak zaman ve uzamdan oluşan görünmez çerçevesini başlatan saat tipi evren düşüncesi, insan ruhuna herhangi bir rol bırakmamıştır. Einstein ve Bohr, Newton'un fikirlerinin çok büyük ve çok küçük ölçeklerde başarısız olduğunu gösterene kadar bilimde Hür Masonluğun merkezinde bulunan giz olan kendinin bilincinde olan farkındalığını araştırmak için yer yoktu.

Ne Einstein ne de Bohr Hür Mason olsa da, dünyanın doğası hakkındaki düşünceleri benim kişisel Evrenin Yüce Mimarî (EYM) tanımım üzerinde büyük etki yaratmışlardır. Eğer EYM'yi bir t-shirte sığacak üç denklem ile özetlemem istense bunlar $E=mc^2$, $P=mf$ ve $\nabla^2\Psi = \Theta$ olurdu. Bunları ise Masonik Tapınak Şövalyesi'nin En Kutsal ve Daima Kutlu Teslis simgesi - delta ya da eş kenarlı üçgen (üç yüzlü Tarım Tanrıçası'nın kadim simgesi)- şeklinde düzenlerdim. Eğer biz fizikçiler dünyanın nasıl işlediği hakkındaki bu makro, mikro ve Newtoncu kestirimleri birleştirebilirsek, Tanrı'nın aklının nasıl işlediğini de kuşkusuz bilmiş oluruz.

Kuantum düzeyinde, Darwinci evrimin kesinliği kalmaz ve bu yüzden fizikçiler biyologların keyfini çıkartabildikleri inanç kesinliğinden yoksundurlar. Ancak bilim insanları olarak, bir belirsizlik halinde yaşadığımızı öğrendikten sonra bunu hem kendimize hem de başkalarına itiraf etmeliyiz. Richard Feynman *The Joy of Finding Things Out*'da (Öğrenmenin Sevinci) söylediği gibi "zor soruların cevaplarını bilmediğimizin farkına var-

mamız çok önemlidir. Aklın bu tutumu -belirsizlik tutumu- bilim insanları için hayatidir ve bilim öğrencisinin edinmesi gereken aklın işte bu tutumudur."[784]

Bilim insanları bu tutumu geliştirdikten sonra kesinliğe bir daha asla geri dönemezler. Fizikçiler kuantum belirsizliğinin gerçekliği ile yaşamak zorundadırlar. Ve bu gerçek, inanç sistemlerine karşı farklı zihniyetler yaratır. Bir biyoloğa ağır bir entelektüel ihanet suçu olarak gelen şey, bir fizikçiye sadece belirsizliğin alışıldık bir kabulü gibi gelebilir.

Dinin, farklı şeyler konusunda da olsa evrimcilerin de paylaştığı bir inanç kesinliği talep etmesi oldukça tuhaftır. İşte fizikçinin bilim görüşüne ters düşen bu inanç kesinliğidir. Benim anahtar bilim felsefem, kabul edilen bilgilerin yalnızca şu an edebileceğim en iyi tahminler olduklarıdır. Yeni bir olgu görüşümü değiştirebilir. Bir bilim insanı olarak, sürekli bir belirsizlik halinde yaşıyorum. Tarafsız gözlemler bilimsel savların geçerliliğine karar verse de sonuçta mutlak doğrular yoktur: Sadece bir hipotezi çürütmekte başarısız olabilirim, onun mutlak olarak doğru olduğunu hiçbir zaman gösteremem. Din, bilimin cevaplayamayacağı "bunu yapmam doğru olur mu?" gibi sorularla uğraşır ve sonrasında sorgulanmasına izin verilmeyen beyanlarda bulunur. Bir fizikçi her şeyi sorgular.

Batı medeniyeti iki sütun üzerine kurulmuştur. Birincisi, bilimsel merak ruhu; doğanın, bilimin saklı gizemlerininin incelenmesi, herhangi bir şeyin ve her şeyin belirsizliğin mecburi alçakgönüllüğü içinde sorgulanabilir olduğu ve her savın sınanması gerektiği. İkincisi Hıristiyanlığın etiğidir. Yani bütün insanların kardeşliği, bireyin değeri ve sevginin önemi.

Mantıksal olarak, bu iki temel ilke arasında bir çatışma olmamalıdır. Bilim sadece "Bunu yaparsam ne olur?" der ve bu eylemin ahlaklılığı hakkında herhangi bir yargıda bulunmaz. Etik "Bunu yapmalı mıyım?" der ve yapılacak şeyin yapılabilirliği konusunda görüşü yoktur.

Ama mantık yeterli midir? Bir düşünceyi izlemeniz için ilk başta kalbinizin ilgisini çekmelidir. Esinlenmeniz gerekir. Ancak onu etraflıca uslamlamanız için, onu anlamalı ve uygulamalı, onu sorgulamalı, çözümlemeli ve ondan şüphe etmelisiniz. Bu cesaret kırıcı hakikat arayışına devam etmek için güç ve cesaret kaynağını nerede arayacaksınız? Geleneksel olarak, din bu esinlemeyi sağlarken, bilimin rolü bu kavrayışları anlamak ve paylaşmak için çalışma araçları sağlamaktı. Ancak modern toplumda, bu düzen ciddi derecede zayıflamıştır. Gelin bunun nedenini gözden geçirelim.

Benim görüşüme göre, din iki metafizik bir pragmatik düşünceye dayanmaktadır. İlki, eylemlerini etkilemek için dua ettiğiniz kişisel bir Tanrı'nın varolduğudur. İkincisi, bu Tanrı'nın evrenin yaratılışıyla bir ilgisinin olduğudur. Üçüncüsü, bunun pratik sonucu olarak Tanrı'nın sözlerinin ahlaki kurallarınızda size rehberlik etmeye yönelik olduğudur. Bir din icra etmek için, bu üç görüşün hepsini sorgusuz kabul etmeniz gerekir – nitekim bir fizikçi sorgulamalıdır, çünkü o emin değildir.

Din ve bilim arasındaki çatışma, dinin metafizik özelliklerine mutlak bir inanç besleyenlerin onun ahlaki ve esinleyici niteliklerinin tekel olduğunu iddia etmeleriyle ortaya çıkar. Hiçbir bilim insanı bunu yapamaz. Dini bir teolojinin, bilim bilinmeyeni araştırmaya devam ettikçe ortaya çıkan devamlı ilerleyen ve devamlı değişen düşüncelerle ters düşmeyecek bir dizi metafizik düşünce keşfedebilmesinin mümkün olduğuna inanmıyorum. Ancak bu ters düşme sadece "Bunu yaparsam ne olur?" ya da "Şu belli varlık var mı ve benimle etkileşim kuruyor mu?" türünden sorular söz konusu olduğunda ortaya çıkar.

İnsan Nedir?

Bir örnek vermeme izin verin. Evren inanılmaz derecede büyüktür. Şehir ışıklarından uzak bir arazide, açık bir gecede sırt

üstü uzandığınızda yıldızların sayısına ve güzelliğine hayran kalmadan edemezsiniz. Ardından gördüklerinizin sadece kendi galaksinizdeki yıldızlar olduğunu düşünün. Evrende, galaksimizdeki yıldızlardan daha fazla galaksi vardır; her galaksi yüzlerce milyon yıldız barındırır ve bizimkinin dışında milyarlarca galaksi vardır. Bazıları o kadar uzaktadır ki ışıklarının bize ulaşması milyarlarca yıl alır. Güneşimiz Samanyolu galaksisinde yüzlerce milyar güneşin arasında savrulan ufacık bir zerreden başka bir şey değildir.

Şimdi, narin biyosferimizde bulunan yaşam formlarının muhteşem kardeşliğini düşünün. Var olan veya gezegenimizin geçmişinde varolmuş milyonlarca canlı türünün her birisi, karbon, hidrojen ve oksijen atomlarının ölümsüz karışımından oluşmaktadır ve yaşamın yüce planını oluşturan karmaşık DNA kodlarıyla bir araya getirilmişlerdir. İnsan bu uçsuz bucaksız evrim dramasına geç katılmıştır. Dört milyar yıllık atılımın tamamının insanın Yaratılışın Efendisi olması için başlatılmış olduğu ve onun ölümüyle sona ereceği pek mümkün görünmüyor.

Yıldızların, dünyanın, insan ırkının ve çoraplarımın yaratılmış olduğu atomların, değişmeyen yasaları izledikleri görülüyor. Bu yasalardan hiçbir şey kaçamaz. Yıldızlar onlar yüzünden novalara dönüşürler ve gel-git dalgaları onlar yüzünden yükselip, karayı sular altında bırakırlar ve beynim onlar sayesinde düşünebilir.

İnsanın sınırlı erişiminin ötesindeki evreni hayal etmek büyük bir maceradır. Teleskoplarımızla gördüğümüz inanılmaz sayıdaki güzel ve yabancı yerleri düşünün. İnsanın ayak sesini hiç duymamışlardır. Gizemlerden ve harikalardan oluşan bu inanılmaz genişlikteki panaromayı düşündükten sonra, geri dönüp insan ırkını meydana getiren geçici madde örüntülerine bakın. Hayat muazzam derinlikteki evrensel gizemin bir parçasıdır. Hayat, çapkın ama ölümsüz olan madde parçacıklarının geçici birleşimlerinin kısa süren bir dansıdır. Doğrusu hiçbir şeyi haya-

ta getirip, hayattan hiçbir şey alamam çünkü bedeninimi oluşturan atomları kontrol etmek bir yana onlara sahip bile değilim. Hücrelerim büyüyüp, olgunlaşıp öldükten sonra yerlerini farklı atomlar içeren yeni hücreler alır.

O zaman ben neyim? Yeni partnerlerle dans etmek için yollarına devam etmeden önce birbirleriyle kısa süreliğine kalmayı seçen geçici ve yanardöner atom örüntülerinden başka bir şey değilim. DNA'mda çok önemli bir bağlayıcı madde olan karbon, milyarlarca yıl önce bir süpernovanın içinde patlayan kadim bir hidrojen fırının artık maddelerinden başka bir şey değildir. Romantik biçimde dile getirdiğimizde, yıldız tozundan oluşmuşuzdur. Yavan şekilde dile getirirsek, atom artıklarından oluşuruz. Gelgelelim din, bizim gibi gülünç yaratıkların Kosmosun efendisinin, ya da benim tercih ettiğim adıyla, Evrenin Yüce Mimarı'nın tek meşguliyeti olduğunu kayıtsız şartsız kabul etmemi istiyor.

Sonuç olarak yaratılışa bilimsel bir bakış hayret ve gizemle, evrenin uçsuz bucaksız genişliği üzerinde düşünmekle ya da atom çekirdeklerimizdeki quarkları sallamayı denediğimizde filizlenen atomaltı hayvanat bahçesinin doğasında sonlanır. Ölçeğin her iki ucunda da bilim derin ve etkileyici bir belirsizliğe dönüşür. Nitekim bütün bunların yalnızca, insanın iyi ve kötüyle olan mücadelesini yöneten kişisel bir Tanrı için hazırlanmış olduğunu kabul etmek zordur.

Şimdi, eğer bir kişinin etik ve ahlaki görüşleri dine dayanıyorsa bilimin bu görüşleri çok büyük sorunlar çıkartabilir. Eğer ahlaklılık sadece kişisel Tanrı'nın talimatlarına dayanıyorsa ve bu kadar sınırlı ve dar görüşlü bir Tanrı'nın yaratılışın tamamından sorumlu olduğundan şüphelenmeye başlıyorsanız, onun teşvik ettiğinin söylendiği etik öğretilerin de değerini sorgulamaya başlarsınız. Hür Masonluğun bir yol sunduğu yer işte burasıdır.

Bir Hür Mason olmak için yalnızca, yaratılışın özünde bir düzenin var olduğu inancını dile getirmeniz yeter. Bu mecazen

Üstün Varlığa olan inanç olarak ifade edilir ve bu varlığın doğası sorgulanmayıp, her Mason'un kendi vicdanına bırakılır. Masonluk, Evrenin Yüce Mimarı'na insani karakteristikler atfetmeden, değişmeyen ancak istatistiksel olarak belirsiz olan yasaların atomların etkileşimlerini yönettiğine inanmakta beni serbest bırakıyor. EYM karşısında hayret edebilirim ve ona dua etmek zorunda olmadan ondan adil ve tarafsız bir muamele bekleyebilirim.

Ruhun Bir Sorusu

Hür Masonluk gelişerek hikâye anlatımının gücünü deneyimleme aracına dönüşmüştür. Temel mitler güçlüdür ve temelleri kendi hikâyelerimizi anlama ihtiyacımızın derinlerine uzanır. Loca ise bize onları oynama şansı verir. Bunun, Roslin Şapeli'nin inşası sırasında taşların mitleri barındırma gücünden esinlenen Masonların bu bilgiyi Aberdeen'e götürüp onu kendilerini iyileştirmek ve esinlemek amacıyla kullanmaları ile başlamış olabileceğini düşünüyorum.

Hür Masonluk, takipçilerinin kendilerini ve içinde yaşadıkları dünyayı anlamalarına yardımcı olmak için onlara öyküler anlatır. Neticede hepimizin kendi öyküleri vardır. Dünyaya yalnızca olanak örüntüleriyle geliriz. Doğduğumda beni meydana getiren madde birleşimi uzun zaman önce dağıldı ve şu anki *ben* tamamen farklı bir madde birleşimi. Bütün bu birleşimleri birbirine bağlayan işte benim kendime ait hikâyemdir. Öz-bilinç sorununun tamamı *ben* sorusunu açıklamak içindir. Kendime *beni* nasıl açıklarım? Kendime *kendi hikâyemi* anlatırım ve geçen haftanın *beni* ile bugünkü *beni* birbirine bağlayan tek şey *benim* hikâyemdir. Ama *benim* hikâyem dini bir kişinin ruh dediği şey midir?

Eğer ruh diye bir şey varsa, onun çok-parçacıklı Schrödinger dalga fonksiyonunu (yani dolaşık halleri tanımlayan fonksi-

yon) düşmeye sevk eden şey olduğunu düşünüyorum. Kuantum ölçümünü ya da gözlemcinin sonsuz olasılıklarını belli bir dizi parçacık konumuna veya momentumuna (hangisinin ölçüleceğine göre değişir) düşürmeye zorlamasını olanaklı kılan şeydir. Benim görebildiğim kadarıyla, insan ruhunun ne olduğu sorusunun cevabı, ölçümün ne demek olduğu ve gözlemcinin ölçümün sonucunu sabitlemek için yaptığı şeyin ne olduğu (kuantum gerçekliğinin dünya-bölücü Everett-Wheeler modelini tercih ederseniz, dünya-yolu seçimi) bilmecesine verilen cevaptır.

Bana göre, kuantum mekaniğindeki ölçüm sorunu şudur: çok sayıda karmaşık hal olanağı ne zaman tek bir gözleme düşüyor ve bu nasıl gerçekleşiyor? Kadrandaki gösterge hareket ettiğinde mi, parçacık kabarcık odasında kendine bir yörünge yarattığında mı, yüklü parçacık ekranın fosforuna çarptığında mı, gözlemcinin optik siniri sinyal gönderdiğinde mi yoksa gözlemcinin öz-bilinçli farkındalığı olayın gerçekleştiğini kaydettiğinde mi?

Eğer Everett-Wheeler savını tutuyorsanız, o halde çarpışma hiçbir zaman gerçekleşmez; bunun yerine bütün olanaklar dizisi devam eder ancak bilinciniz sonuç olarak ortaya çıkan yörüngelerden sadece birini algılar ve gözlemci olarak siz de bölünürsünüz. Bunun bir anlamı gözlemcinin her versiyonunun, Kopenhag yorumunun dalga fonksiyonun düşüşüyle oluştuğunu farz ettiği olanaklı sonuçların bir tanesini görmesidir. Her bölünmede, sonsuz dünya sonuçlarının tamamı sizin gözleminizden kopar. Bunun anlamı, sizin kendinin farkında olan ruhunuzun, olanaklı dalga fonksiyonu düşüş aralığının içinden en yüksek olasılıklı yörüngeyi takip eden öz-bilinçli bir sistem mi olduğudur?

Hangi yorumu seçerseniz seçin, her ölçüm yaptığınızda olanaklar dünyasının bir kısmı yok olur. Ruhunuzun bir kısmını her bölünmede atarsınız, sizin çok sayıda versiyonunuz ölür ve sa-

dece bir tanesi başka bir olayı gözlemleyecek kadar yaşar ve ardından bütün bir süreç yeniden gerçekleşir.

Hür Masonluk töreninin üçüncü derecesi size şöyle der:

Doğanın gizleri ve akli hakikatin ilkeleri önünüzde açığa çıkartılmıştı. Zihni bu suretle erdem ve bilimle şekillenmiş olan bir adam için doğa, yüce ve yararlı bir ders daha verir: kişinin kendisi hakkında bilgi. [Doğa], muhakeme yoluyla, varoluşunuzun bitiş saatlerine nasıl hazırlanacağınızı öğretir; sizi bu türden bir muhakeme yoluyla fani yaşamınızın ince kıvrımlarından geçirdikten sonra size nasıl ölüneceğini öğretir.

İşte sevgili kardeşim, Hür Masonluğun üçüncü derecesinin kendine has amaçları bunlardır.

Sizin parçanız, sizi gözlemleyen zorunlu öz-bilinç, ne zaman bir şey gözlemlerseniz ya ölür ya da sonsuza kadar başka bir dünya yörüngesine sürülür ve böylelikle dolaşık dalga fonksiyonları karmaşasını sabit bir hale düşürür.

Bir fizikçi olarak bana göre, bir kuantum kozmolojisi teorisi varsaymanın en derin gizemi budur. Biz gözlemciler her ölçüm yaptığımızda veya gözlemlediğimizde ölmek mi zorundayız ve bu gizem çözüldüğünde kuantum dalga düşüşünü görecelikle uzlaştıracak şey mi?

Planck'ın Sabitinin Kelimelere Sığmayan Görkemi

Yalnızca her gün değil, her gözlem yaptığımızda da ölmek zorunda olabiliriz. Ancak ben öldüğümde, onun üzerindeki etkim söz konusu olduğu kadarıyla öyküm tamamlanmıştır. Öykü kamu alanına kayar ve bu sayede başkaları onu değiştirip yorumlayabilir. Serpilebilir ya da solabilir ancak diğer insanların zihinlerine kanca atan türden bir hikâyeyse, serpilmeye ve değişmeye devam eder. Bir mit mi yoksa bir hiç mi olduğum, yaşarken

yarattığım öykünün onu dinleyen ve anlatan bireylerin zihinlerinde ne kadar çekici olduğuna bağlıdır.

Tapınak Şövalyesi Masonluğu bu gizemi şöyle özetliyor:

Kardeşim, artık aday fener, pelerine ve asaya sahip olandır. Fener bilimle aydınlanan akıldır; pelerin özgürlüktür, kişinin benine tamamen veya tümüyle sahip olmasıdır ve bilgeyi içgüdülerin akıntısından ayn tutan şeydir; ve asa doğanın ebedi güçlerinin yardımıdır.

Fener bir üçgenin kenarları olan geçmişi, şimdiyi ve geleceği aydınlatır. Üçlü bir alevle yanar; pelerin üç katlıdır ve asa üç parçaya bölünmüştür.

... Kutsal İmparatorluğa, diğer deyişle bilime ve Mecusilerin gücüne kavuşmak için dört şey olmazsa olmazdır: çalışarak aydınlanmış bir akıl; hiçbir şeyin önüne geçemediği bir cüret; hiçbir şeyin fethedemediği bir istenç; ve hiçbir şeyin yozlaştıramadığı veya sarhoş edemediği bir basiret. Bilmek, Cüret Etmek, İstemek, Sessiz Kalmak – işte bunlar Mecusilerin dört sözüdür.[785]

Ancak bu çağdaş tören Neolitik Devrimin kızlarının inanç sistemine giden köklerini hâlâ taşımaktadır. Az önceki Masonik Tapınak Şövalyesi derecesinden alınmış şu konuşmaya bakın:

İçsel gizemlerle tanışmak için artık hazırlanın.

Kardeşlerim, karanlığın gücü Işığın Prensi'ne galip geldi. Dünya yas tutuyor ve donmuş ve buruşmuş halde. Yapraklar ağaçlardan düşüyor; kar dağlan kefen gibi örtmüş, soğuk rüzgârlar ürperen gökleri süpürüyor. Bütün doğa yas tutuyor ve biz kedere ortak oluyoruz. Mükemmel Kıdemli Koruyucu, izin ver ışığın geri dönüşü ve Güneşin yeniden yükselişi ile bu ışığın bir türü olan ahlaki ve ruhani ışığın geri dönüşü için sır sandığında (tabernaklda) dualar sunulsun.

Dünyanın bütün ulusları çabuk davranarak dua edin. Kadim ustalarımız Nil kıyısında Osiris için yas tutmaktalar. Kil-

daniler Bel için, Fenikeliler Temmuz için yas tutuyorlar. Frigyalı kadınlar zillerini birbirine vurarak Atys için göz yaşı döküyorlar; Suriye tepelerinde ve Etrüsk ovalarında bakireler Diyonisos için ağıt yakarken, uzakta Hindistan'da Brahmanlar Kama'nın dönüşü için dua ediyorlar. Pers'te Mecusiler, Mithras'ın doğuşunu öngörüyorlar. Nasıl buğday fidanları tohumlardan doğuyorsa ölüler de yeniden doğacak ve sonrasında bütün dünya sevinecek.

Biz, kadim ustalarımız gibi Osiris için yas tutuyoruz – bizim için onun biçimleri güneş, ışık, ve hayattır. Akrep ve yılan kış dalgalarına hükmediyorlar ve üstlerindeki kınlgan sandık onun vücudunu taşıyor. Ağlayın kardeşlerim, Osiris için! Kayıp ışık için, göçmüş yaşam için, kötülüğün ezdiği iyi ve güzel için ağlayın! Güneş kışın buzlu kollarına battığında insan ilk yurdundan düşüp, kayboldu. İyinin, doğrunun ve güzelin biçimi Osiris için ağlayın! Bedeni aç denizin bağrından nasıl kurtulacak, dünya onun mevcudiyetiyle yeniden nasıl sevinecek?

Kardeşlerim sır sandığının yeni Rahibine bakın, hayatın bu kınlgan sır sandığında hayırseverlerin Prensi olarak onun bütün görevlerini yerine getirmeye hazırlanın. Böylelikle hesap gününde yeniden doğabilsin, sonsuzluğun sır sandığında Tanrı'nın görkeminin parıldayan anıtı olabilsin.[786]

Bu türden törenler çalışılmaya (Mason Locaları tarafından Masonik Tapınaklarda yürütülmeye) devam ettikçe, Gılgameş'in inanç sistemi yaşamaya devam ediyor. O, ölümüyle yaşamında öylesine hasret çektiği ölümsüzlüğe ulaştı. Eski ve Kabul Edilmiş Ritin 26. derecesi olan İskoç Teslisçisi, Mason'un farklı inanç sistemlerini uzlaştırma sorununa nasıl yaklaşacağını açıklıyor:

İşte, karanlık geçmişte kaldı ve gerçek ışık parıldıyor. Kardeşim, daha önce Muhterem Üstat, kardeşlerin yardımıyla sizi

ilk kez Mason yaptığında Masonluğun ışığına getirilmiştiniz. Size gerçek Tanrı'ya inanmak öğretilmişti. Amaçları size Essenilerin ve İbranilerin gizemlerini hatırlatmak olan dereceleri geçtiniz ve size ilk Hıristiyanların uyguladıkları gizemler anlatıldı. Essenilerin ve Ferisilerin ilkelerine bir inanç beslemeniz gerekmediği gibi Nasıralı İsa'nın şahsiyetine ve onun kutsal görevine bile inanmanız gerekmiyor. Başka gizemlerle yaptığımız gibi, ilk Hıristiyanların da gizli ilminin gölgelerini gösteriyoruz; zira dünyanın farklı çağlarında Masonluk kendini çeşitli ve sıkça alışılmadık şekillerde geliştirmiştir. Masonik bir şekilde, sizin Hıristiyan mı, Yahudi mi yoksa Müslüman mı olduğunuzu bilmiyoruz.

Eğer Hıristiyansanız bu derecede bir Hıristiyan merasimi göreceksiniz ve bu yüzden onu böyle yorumlama hakkınız var. Kardeşlerinizin sizden kendi inançlarına saygı göstermenizi talep etme hakkına sahip oldukları gibi onlar da sizin inancınıza saygı göstereceklerdir. Eğer bir Hıristiyan değilseniz bu törende, yüce hakikatleri sembolize eden ve hem siz hem de onlar tarafından tanınan tarihsel bir alegoriden başka bir şey görmeyeceksiniz.

Karanlıkla çevrelenmiş haldeyken, yüce geçmişin sesinin kendisinin en kadim öğretilerini tekrarladığını duydunuz. Eğer Hıristiyan Mason, Krişna ve Sosioş'ta, Mithras ve Osiris'te, onun inancına göre, haç üstünde düşmüş bir ırkın kefaretini ödemek için ölen insan olmuş Kutsal Söz'ün anahatlarını görürse kimsenin itiraz etme hakkı yoktur. Aynı şekilde o da, eğer başkaları başlangıçta Tanrı'yla olan ve Tanrı olan Söz'de Platon ve Filo'nun logosunu (söz), herkesin inandığı ve sevdiği yüce, ketum, yaratılmamış İlah'ın ifade bulan düşüncesini, ışığının ilk yayılışını ve aklını bulursa o da itiraz edemez.

Herhangi bir hakikatin önemini hafife almıyoruz. Herhangi bir inanç için saygısız olarak görülen hiçbir kelime et-

miyoruz. Müslüman'a tek önemli olan şeyin onun Tek bir tanrıya inanıyor oluşu olduğunu ve Muhammed'in peygamber olup olmadığının önemsiz olduğunu söylemiyoruz. İbrani'ye, beklediği Mesih'in neredeyse iki bin yıl önce Betlehem'de doğmuş olduğunu söylemediğimiz gibi Hıristiyan'a Nasıralı İsa'nın sadece bir insan olduğunu ve yeniden diriliş hikâyesinin eski bir efsane olduğunu da söylemiyoruz. Bunların herhangi birisini yapmak bizim yargı yetkimizin dışında. Masonluk hiçbir çağa ait değildir, her zamana aittir; hiçbir dine de ait değildir, yüce hakikatlerini hepsinde bulmaktadır.[787]

İşte törenin kendisinden neden kendime ait Fizikçi'nin Baba Tanrı Teslis'ine inanmakta özgür olduğumun bir temellendirilmesi. Bana göre Baba Tanrı'nın yasaları uzayın göreceli derinliklerini yönetiyor; Oğul Baba'nın Newtoncu mekaniği DNA dizilerinin kodlanışını, açılışını ve navigasyon uydularının yörüngelerinde kalmasını sağlayan kuvvetleri denetliyor; ve Kutsal Ruh Tanrı istatistiksel belirsizliğiyle boşluğu, bedenimi meydana getiren atomları birbirine bağlayan enerji ve quarklardan oluşan bir hazne haline getiriyor. Belki de benim En Kutsal ve Daima Kutlu Teslis'im yüce, ketum, yaratılmamış bir İlah, ne olmuş yani? Hayatın temel gizemleri ile bilinç hakkında düşünmek için bir araç olarak eşkenarlı bir üçgen olarak ifade edilen Yüce Mimar miti, güdülenmeme ve esinlenmeme yardımcı oluyor. Eğer bu entelektüel ağır bir ihanet ise suçumu kabul ediyorum.

Eğer "materyalist olmayanlar" bir fizikçinin düşüncelerindeki esinleyici saf güzelliği takdir edemiyorlarsa, bu o düşünceleri geçersiz kılmaz. Neden Planck uzunluğunun bütün bilimsel aygıtların görüş kapsamının dışında bir ölçü tanımladığını merak etmekte özgürüm. Küçük nesnelere bakmak için kullanabildiğimiz en küçük aracın neden elektron olduğunu da sorabilirim. Planck uzunluğu boyutundaki nesnelerden görebildiğimiz

bir görüntü yaratmak için elektron sektirmenin, boks eldivenleriyle iğneden iplik geçirmeye benzeyeceğini tahmin edebilirim.

Eğer "materyalist olmayanlar" "Planck sabitinin örtüsü" gibi bir terimi kuantum mekanizmalarının gizeminin ve belirsizliğin onları anlamanın aynlmaz bir parçası olmasına duyduğum hayranlığı ifade etmek için kullanabileceğimi anlayamıyorlarsa, bu onların fizik hakkında daha fazla okuyarak üstesinden gelebilecekleri bir eksikliktir. Planck sabitinin örtüsünün ötesine bakmayı tanrıçanın kelimlere sığmayan görkemini deneyimlemeye ve sonucunda muhtemelen esriyerek ölmeye benzetebilirim. Benim için bu örtü atomaltı parçacıkların yapısını tamamen anlamamı engelleyen sınırlayıcı bir etkendir. Modern fiziğin en önemli bilinmeyen alanıdır ve böylelikle EYM'nin doğasına duyulan merak ve hayranlığın daimi kaynağı olduğu gibi kuramsal uğraş için de bir esinlemedir.

Eski ve Yeni

Bilim ile Hür Masonluk arasındaki ilişki konusunda ne hissettiğimi göstermek için güzel bir görsel eğriteleme olarak Kopenhag, Blegdamsve'de bulunan Niels Bohr Enstitüsü ile Danimarka Hür Masonluğun merkezinin birbirine çok yakın oluşunu verebilirim. Bu yerler bilimin Eski ve Yeni Ahit'ini temsil etmektedir. Belki de gelecekte bir zaman, insan zihnini ve onun gözlemci olarak dalga fonksiyonlarının kuantum olanaklarını düşürmekteki rolünü anlamak için işbirliği yapacaklar. Hür Masonluk insan zihnini incelemek için ruhani bir sistem geliştirmiştir ve çoğu dinin taşıdığı boş inançlardan oluşan yüke sahip değildir. Richard Dawkins'in En Kutsal ve Daima Kutlu Teslis'e verdiği adla Kör Doğa Ana, doğanın yasalarıyla başa çıkmakta gittikçe daha yetkinleşen beyinler ve akıllar yaratmak için bir tür entelektüel elek kullanmıştır. Hür Masonluk ise insan bilincinin bu iç-

sel gizemini incelemek için fiziğin kuantum belirsizliğiyle tamamen uyumlu olan bir yol sunmaktadır.

On dokuzuncu yüzyılda, bilim insanları Hür Masonluğun insan ruhu bilimini reddettiler ve Hür Masonlar fiziğe sırtlarını döndüler; bu onlara Masonik sistemin merkezinde yatan kendini bilme ihtiyacının inkâr edilmesi gibi gelmişti. Ancak görecelik ve dalga mekaniği her şeyi değiştirdi. Her ikisi de gözlemciye bir sistemin doğasını belirlemekte anahtar bir rol vermektedir. O halde artık Masonik Girişin gizli bilimine, bağımsız bir ruha sahip öz-bilinçli gözlemci sorununa alternatif bir yaklaşım için yeniden dönmek için zemin hazırdır.

İnancıma göre, Hür Masonluk bilim insanları için dini düşüncelerin çoğunu karakterize eden boş inançlı-metafiziksel kesinlikten tamamen yoksun bir yol sunmaktadır. Ayrıca, varoluşun gerçek sorularının kimseyi gücendirmeden her dini gelenekle tartışılmasını sağlayan tarafsız simgesel bir dil kullanımında eğitim sunmaktadır. Bana göre, ruhun bir kalkülüsüdür. Bilim insanları herkes gibi ruhani esinlenmeye ihtiyaç duyarlar ancak buna ulaşmak için onlara sorgulayıcı kesinsizliklerini terk etmek ve imkânsız şeylere kör bir inanç duymayı kabul etmek zorunda oldukları söylenmemelidir. Belki de Hür Masonluğun Localarına dahi çocuklarını tekrar almaya başlamasının zamanı gelmiştir. Kendi töreninde söylediği gibi:

> *Hiçbir kötülük dini fikirlere gösterilen hoşgörüsüzlük kadar dünyaya ızdırap vermemiştir; eğer çeşitli şekillerde katledilen insanlar bir anda yaşama geri dönüp bir araya getirilseler, bir ulus kadar insan olurdu ve eğer yaşayıp, çoğalmaya bırakılsalar dünyanın dini savaşların sürdürüldüğü medeni bölümlerinin nüfusunu ikiye katlarlardı.*[788]

Vardığım son sonuç, Tapınak Şövalyesi Masonlarının ve Zanaatın hoşgörülü Masonik törenlerinin, siyasi iktidar peşindeki bir ailenin kazara yarattığı şeyler olduğu ve iktidara gelmek yerine

ölümsüz efsanelere dönüşüp, en azından bazı yazarlar için "Yüksek Sinclair"ler olarak hatırlanır hale geldikleridir. Roslin Şapeli'ni inşa ettiren William St Clair, sadece taştan bir bina değil, çağlar boyunca tekrar tekrar ziyaret edilen ve her anlatılışta kamu zihniyetini esir alma becerisini daha da artıran mitsel bir öykü yaratmıştır. Başlangıcından beri, kamunun algısına hakim olan ve inanç esinleyen zamansız temalardan gücünü almıştır. Yüzyıllar boyunca, merkezi temaları inceltilmiş, yeniden anlatılmış ve tekrarlamıştır. Sevgi ve sadakat esinleyecek siyasi bir araç olmak üzere tasarlanmıştı ve her yeniden anlatımda daha etkili bir şekilde bunu yapmaya devam etmektedir.

St Clair'lerin amaçları bayağı, çıkarcı ve siyasiydi ancak ruhani gelişim için dünyadaki en hoşgörülü ve kucak açıcı yola dönüşen bir şeyi esinlemişlerdi: Hür Masonluğu. Bu noktada, en iyi ve en güzel çiçeklerin sık sık en büyük gübre yığınlarında filiz verdikleri gözlemiyle sizi başbaşa bırakmaktan başka bir şey elimden gelmiyor.

DİPNOTLAR

1 Nicholson, H. *The Knights Templar: A New History*, Sutton, Stroud, s. 246
2 A.g.y., s. 240
3 A.g.y., s. 240
4 www.freemasonry.dept.shef.ac.uk/?q=papers_8 (25 Eylül 2006)
5 A.g.y.
6 A.g.y.
7 A.g.y.
8 www.spartacus.schoolnet.co.uk/PRpeterloo.htm (25 Eylül 2006)
9 www.spartacus.school net.co.uk/PRcarlile.htm (25 Eylül 2006)
10 www.freemasonry.dept.shef.ac.uk/?=papers_8 (25 Eylül 2006)
11 A.g.y.
12 Carlile, R. (1825), *Manual of Freemasonry*, William Reeves Ltd, s. 1
13 A.g.y., s. 139
14 A.g.y., s. 141
15 A.g.y., s.147
16 A.g.y., ss. 146-47
17 A.g.y., s. 147
18 A.g.y., s. 147
19 A.g.y., ss. 147-48
20 A.g.y., s. 158
21 A.g.y., s. 148
22 A.g.y., s. 148
23 A.g.y., ss. 148-49
24 A.g.y., ss. 158-59
25 A.g.y., s. 159
26 A.g.y., ss. 80-97
27 A.g.y., s. 148
28 www.greatprioryofscotland.com/history.htm (24 Eylül 2006)
29 Walker, W.W. (1790), *Pilgrim and Knight Templar*, Ayrshire, s. 3
30 A.g.y., s. 4
31 A.g.y., s. 4
32 A.g.y., ss. 4-5
33 A.g.y., s. 5
34 A.g.y., s. 5
35 A.g.y., s. 6
36 A.g.y, s. 7
37 A.g.y, s. 15
38 A.g.y., s. 17
39 A.g.y., s. 19
40 McClenachan, C. (1867), *The Book of the Ancient and Accepted Scottish Rite of Freemasonry*, Masonic Publishing and Manufacturing, ss. 146-8
41 www.fordham.edu/halsall/source/urban-5vers. html (erişim tarihi 13 Ekim 2006)
42 www.fordham.edu/halsall/source/urban2-5vers. html (erişim tarihi 13 Ekim 2006)
43 Barber, M (1994), *The New Knighthood*, Cambridge University Press, Cambridge, s. 6
44 A.g.y., s. 6
45 A.g.y., s. 8
46 A.g.y., s. 10
47 Lomas, R. ve Knight, C. (1997). The Second Messiah, Fair Winds Press, Rockport MA, s. 73
48 Barber (1994), s. 14
49 A.g.y., Cambridge, s. 14
50 A.g.y., s. 18
51 A.g.y., ss. 20-21
52 A.g.y., Cambridge, s. 40
53 www.newadvent.org/cathen (0249 8d.htm (25 Eylül 2006)
54 www.newadvent.org/cathen (0249 8d.htm (25 Eylül 2006)
55 Barber, (1994), s. 11
56 Nicholson (2001), s. 22
57 Barber (1994), s. 11
58 A.g.y., s. 12
59 A.g.y., s. 41
60 Alıntılayan Nicholson (2001), s. 36
61 Nicholson (2001), s. 37
62 www.newadvent.org/cathen (0249 8d.htm. (25 Eylül 2006)
63 Nicholson (2001), s. 26
64 A.g.y., s. 26
65 A.g.y. ss. 26-27
66 www.catholic.org/featured/he adline.php?ID=980 (25 Eylül 2006)
67 Nicholson (2001), s. 37
68 A.g.y., s. 36
69 Alıntılayan Barber (1994), ss. 15-16

70 Barber (1994), s. 16
71 Nicholson (2001), s. 153
72 A.g.y., s. 149
73 A.g.y., s. 153
74 A.g.y., s. 153
75 A.g.y., s. 153
76 www.fordham.edu/halsall/source/urban2-5vers. html (Eylül 2006)
77 Nicholson (2001), s. 152
78 A.g.y., s. 160
79 A.g.y., s. 161
80 A.g.y., s. 161
81 A.g.y., s. 170
82 A.g.y., s. 163
83 A.g.y., s. 163
84 www.imagesonline.bl.uk/britishlibrary/controller/subjectId-search?id=10175&startId=35611&width=4&height=2&idx=2 (Kasım 2006)
85 Nicholson (2001), s. 163
86 A.g.y., s. 162
87 A.g.y., s. 164
88 A.g.y., s. 164
89 A.g.y., ss. 187-88
90 A.g.y., ss. 192-93
91 Diamond, J. (2005), *Collapse; How Societes Choose to Fail or Survive*, Penguin, London, s. 185
92 Nicholson (2001), s. 197
93 A.g.y., s. 192
94 A.g.y., s. 181
95A.g.y., s. 4
96 A.g.y., s. 146
97 A.g.y., s. 149
98 A.g.y., ss. 47-48
99 Barber (1994), s. 281
100 Nicholson (2001), s. 152
101 Lomas ve Knight (1997)
102 www.fordham.edu/halsall/source/gildas. html (7 Ekim 2006)
103 www.fordham.edu/halsall/basis/nennius-full.html (7 Ekim 2006)
104 http://links. jstor.org/sici?sici=0149-6611 (195303)68%3a3%3 c196%3AGOMHRB%3e2.0.CO+3B2-2
105 www.lib.rochester.edu/CAMELOT/geofhkb.htm (25 Eylül 2006)
106 Jarman, A.O.H. (1959), "Geoffrey of Monmouth," A.J. Roderick (ed.), *Wales through the Ages* içinde, I. Cilt, Christopher Davies, ss. 145-52
107 A.g.y., ss. 146-50
108 A.g.y. ss. 147-48
109 Jones, G., ve T.Jones (1949), *The Mabinoglon Translated*, Everyman Library, Dutton, London
110 http://marshall.thefreelibrary.com/English-Literature-For-Boys-And-Girls/7-1 (3 Kasım 2006)
111 Barber (1994), s. 7
112 Nicholson (2001), s. 171
113 Berresford-Ellis, P. (1992), *Celtic Inheritance*, Constable, London, s. 26
114 www.princeton.edu/~lancelot/romance.html (3 Kasım 2006)
115 http://library.wustl.edu/units/spec/manuscripts/mlc/boron/boron.html (3 Kasım 2006)
116 Barber, R.W. (1975), *The Knight and Chivalry*, Rowmand and Littlefield, Totwa NJ. s. 86
117 Nicholson (2001), ss. 238-40
118 A.g.y., s. 170
119 www.newadvent.org/cathen/07265b.thm (3 Kasım 2006)
120 Nicholson (2001), s. 244
121 A.g.y., s. 240
122 Hallam, E.M. (1980), *Capetian France 987-1328*, Longman, ss. 263-64
123 Nicholson (2001), s. 163
124 Barber (1994), s. 300
125 Hallam (1980), s. 277
126 A.g.y, s. 278
127 www.newadvent.org/cathen/09368a.htm (3 Kasım 2006)
128 http://www.catholic-forum.com/SAINTS/ncd02176.htm (Kasım 2006)
129 Barber (1994), ss. 151-53
130 Hallam (1980), ss. 275-7
131 A.g.y., ss. 278-83
132 Barber, M. (1978), *The Trial of Templars*, Cambridge Univ. Press, Cambridge, ss. 38-39
133 Ag.y., ss. 40-41

134 Cawthorne, N. (1996), *Sex Lives of the Popes*, Prion, London, s. 112
135 Hallam (1980), s. 282
136 www.newadvent.org/cathen/024 29c.htm (3 Kasım 2006)
137 www.newadvent.org/cathen/040 20a.htm (3 Kasım 2006)
138 Barber (1978), ss. 14-16
139 Bussel, E.w. (1918), *Religious Thought and Heresy in the Middle Ages*, Scott, London, s. 36
140 Nicholson (2001), s. 164
141 De Curzon, H. (1888), *La Maison du Temple de Paris: Histoire et description*, Hachette, Paris, s. 84
142 Barber (1978), s. 47
143 Barber (1978), s. 54
144 Nicholson (2001), s. 192
145 Barber (1994), s. 301
146 Barber (1978), s. 45
147 Nicholson (2001), s. 192
148 Keighley, T. (1837), *Secret Societies of the Middle Ages*, London, ss. 288
149 A.g.y., s. 285
150 Barber (1978), s. 62
151 Keighley (1837), s. 297
152 www.newadvent.org/cathen (080 26a.htm#II (3 Kasım 2006)
153 Keighley (1837), s. 298
154 A.g.y., s. 298
155 A.g.y., ss. 300-303
156 A.g.y., s. 305
157 Barber (1978), s. 178
158 Keighley (1837), ss. 321-22
159 www.newadvent.org/cathen/08 02 6a.htm#II (3 Kasım 2006)
160 Barber (1978), s. 45
161 Keighley (1837), s. 325
162 A.g.y., s. 326
163 A.g.y., s. 326
164 Nicholson (2001), ss. 244-46
165 Boyd, E.Ej. (1994), *A Brief History of The Knights of the Temple and of the Preceptory and Priory of St.George Aboyne*, Langstane Press, s. 5
166 A.g.y., s. 18
167 A.g.y., s. 24
168 A.g.y, s. 25
169 www.freemasonry.dept.shef.ac.uk /?q=papers_6 (27 Eylül 2006)
170 A.g.y.
171 A.g.y.
172 Public Record Office, HO 42/47
173 www.freemasonry.dept.shef.ac.uk /?q=papers_6 (27 Eylül 2006)
174 Torrington, F.W. (1974), House of Lords Sessional Papers, Session 1798-9, Oceana Publications, New York, cilt I., ss. 199-218
175 Lyon, D. M. (1873), *History of the Lodge of Edinburgh embracing an account of the Rise and Progress of Freemasonry in Scotland*, William Blackwood, London, ss. 266-67
176 www.greatprioryofscotland.com/ history.htm (27 Eylül 2006)
177 A.g.y.
178 Ag.y.
179 Biyd (1994), s. 28
180 A.g.y., ss. 28-29
181 A.g.y., ss. 31-32
182 A.g.y., s. 33
183 www.greatprioryofscotland.com/ history.htm (27 Eylül 2006)
184 A.g.y.
185 A.g.y.
186 Gould, R. F. (1886) *The History of Freemasonry*, vol. III, Caxton Publishing, London, s. 75
187 Gould, R.F. (ed. D.Wright) (1931). Gould's History of Freemasonry, vol. V, Caxton Publishing, London, s. 254
188 A.g.y., s. 255
189 A.g.y., s. 253
190 www.yorkrite.com/roos/info.html (27 Eylül 2006)
191 Gould (1931), vol. III, s. 255
192 www.greatprioryofscotland.com/ history.htm (30 Eylül 2006)
193 Gould (1931), vol. III, s. 259
194 A.g.y., ss. 259-60
195 A.g.y., s. 147
196 Ward, J.S. M. (1921) Freemasonry and the Ancient Gods, Simpkin,

Marshall, Hamilton, Kent & Co., London, ss. 299-300
197 A.g.y., s. 300
198 A.g.y., s. 301
199 Mackey, A.G. (1870), Encyclopedia of Freemasonry, Griffin, s. 132
200 Gould (1931), cilt V, s. 279
201 A.g.y., s. 279
202 Barker Cryer, N (2006), *York Mysteries Revealed*, özel olarak yayımlanmış, York, s. 135
203 A.g.y., s. 270
204 A.g.y., s. 269
205 Ward (1921), s. 298
206 Barker Cryer (2006), s. 273
207 Gould (1931), vol. IV, s. 254
208 A.g.y., s. 255
209 A.g.y., s. 256
210 Ward (1921), s. 282
211 A.g.y., s. 148.
212 A.g.y., s. 270.
213 A.g.y., ss. 270-71.
214 A.g.y., s. 288
215 A.g.y., ss. 286-88
216 A.g.y., ss. 298-99
217 Nicholson (2001), s. 240
218 Gould (1931), cilt III, ss. 146-47
219 A.g.y., s. 147
220 Gould (1886), cilt II, s. 295
221 A:g.y., ss. 295-96
222 A.g.y., s. 296
223 A.g.y., s. 296
224 A.g.y., s. 388
225 A.g.y., s. 392
226 A.g.y., s. 392
227 Gould (1931), cilt V, s. 252
228 A.g.y., s. 253
229 A.g.y., s. 253
230 A.g.y., s. 255
231 A.g.y., s. 255
232 Lomas, R. (2006), *The Secrets of Freemasonry*, Constable and Robinson, London, ss. 226-48
233 Gould (1886), cilt. II, s. 296
234 www.rosslynchapel.org.uk/his-tory/history-pt1.htm (3 Kasım 2006)
235 www.edinburgh.gov.uk/libraries/historysphere/roslin/roslin.html (3 Kasım 2006)
236 MacLennan, M. (ed. J. Grant) (1995) *A Pronouncing and Etymological Dictionary of the Gaelic Language*, Acair, Stornoway, ve Mercat Press, Edinburgh
237 www.savegaelic.org/page/basic-gaelic.php (3 Kasım 2006).
238 wwwbabynamefinder.blogspot.com/2006_06_27_wwwbaby-namefinder_archive.html (3 Kasım 2006)
239 www.rosslynchapel.org.uk/history/history-pt2.htm (3 Kasım 2006)
240 Thompson, W.P.L. (1987) *History of Orkney*, Mercat Press, s. 107
241 A.g.y., ss. 107-25
242 www.brad.ac.uk/acad/mancen/lomas/seminars. html (3 Kasım 2006)
243 Stevenson, D. (1988), *The Origins of Freemasonry*, Cambridge University Press, Cambridge, s. 14
244 A.g.y.
245 Stevenson (1988), s. 24
246 Edwards, G.P. (1985), "William Elphinstone, His College Chapel and the Second of April", Aberdeen University Review, 11, ss. 1-17
247 Stevenson (1988), s. 24
248 www.aberdeencity.gov.uk/ACCI (web/site/LocalHistory/NC/loc-ArchKirkNicholas. asp (3 Kasım 2006)
249 Gould /1886), s. 24
250 Aberdeen, Burgh Records (1483), cilt. I. No 39. University of Dundee, Dijital Arşivler
251 Gould (1886), vol. I. ss. 422-23
252 Stevenson (1988), s. 15
253 Gould (1886), vol. I. ss. 422-23
254 Stevenson (1988), ss. 15-16
255 www.dsl.ac.uk/dsl/.
256 Aberdeen, Burgh Records (1483), cilt. I. No 52. University of Dundee, Dijital Arşivler
257 Gould (1886), cilt. I., s. 423
258 www.rosslynchapel.org.uk/history/history-pt2.htm (3 Kasım 2006)

259 Ward (1921), s. 801
260 Barber (1994), ss. 319-20
261 Wallace-Murphy, T., ve M. Hopkins (2004), Templars in America, Weiserbook, Boston, s. 17
262 www.kilmartin.org/main.html (3 Kasım 2006)
263 www.rosslyntemplars. org.uk/kilmartin.htm (3 Kasım 2006)
264 Balgent, M., ve R. Leigh (1989), *The Temple and The Lodge*, Corgi, London, s. 24
265 A.g.y., ss. 26-27
266 A.g.y., ss. 101-102
267 Adamnan (ed. John Marsden, çev. John Gregory) (1995), *The Illustrated Life of Columba*, Floris Books, Edinburgh, s. 72.
268 Hale, R.B. (1979.) *The Magnificent Gael*, MOM Printing, Ottawa, s. 180
269 Marsden, J. (1994), The Tombs of the Kings: An Iona Book of the Dead, Llanerch Publishers, Lampeter, ss. 20-109
270 www.iona.org.uk/abbey/main.htm (3 Kasım 2006)
271 Bede (çev. L. Sherley-Price) (1955), *A History of the English Church and Peoople*, Penguin, Harmondsworth, s. 143
272 Adamnan (1995), ss. 217-18
273 A.g.y., s. 221
274 A.g.y., s. 186
275 Drummond, J. (1994) *Sculptured Monuments in Iona and the West Highlands*, Felinfach, Llanerch (ilk olarak Edinburgh, Society of Antiquaries of Scotland tarafından 1881 yılında yayımlanmıştır)
276 Balgent ve Leigh (1989), s. 24
277 Drummond (1994), ss. 25-28
278 A.g.y., ss. 23-24
279 A.g.y., ss. 23-24
280 Gould (1886), cilt. I., s. 422
281 A.g.y., s. 422
282 A.g.y., ss. 422-23
283 A.g.y., s. 423
284 A.g.y., s. 423
285 www.aberdeen-treasures. org/stmachar_cath. Shtml (3 Kasım 2006)
286 Gould (1886), cilt. I., s. 425
287 A.g.y., s. 425
288 A.g.y., ss. 425-26
289 Lomas (2006), ss. 130-47
290 http://cinclair.quarterman.org/sinclair/templars/index.html
291 Http://sinclair.quarterman.org/who/henry.html (3 Kasım 2006)
292 Wallace-Murphy ve Hopkins (2004), s. 15
293 Nicholson (2001), s. 192
294 A.g.y., s. 243
295 Wallace-Murphy ve Hopkins (2004), s. 17
296 Nicholson (2001), s. 192
297 Jones, G. (2001), *A History of the Vikings*, Oxford University Press, Oxford, ss. 229-31
298 A.g.y., s. 231
299 Wallace-Murphy ve Hopkins (2004), ss. 9-10
300 A.g.y., s. 11
301 Jones (2001), s. 231
302 A.g.y., s. 231.
303 Ellis Davidson, H. (1993), *The Lost Beliefs of Northern Europe*, Routledge, London, s. 48
304 A.g.y., s. 126
305 Liden, K. (ed. A. Freeman ve K. Sutherland) (1969), "From Pagan Sanctuary to Christian Church: the excavation of Maere Church, Trondelag", *Norwegian Archaeological Review*, 2, ss. 23-32
306 Wallace- Murphy ve Hopkins (2004), ss. 11-12
307 www.newadvent.org/cathen/06410a.htm (3 Kasım 2006)
308 www.journals. uchicago.edu /AJHG/Journal/Issues/v6n2/990488/990488.html?erFrom=-5776591117509658142 2Guest (3 Kasım 2006)
309 Wallace-Murphy ve Hopkins (2004), ss. 12-13

310 A.g.y., s. 7
311 Diamond (2005), s. 180
312 A.g.y., s. 181
313 Jones (2001), s. 202
314 www.gale.pwp.blueyonder.co.uk/midnite_gale_13.htm'de bulunabilir (3 Kasım 2006)
315 Jones (2001), s. 197
316 Smyser, H. M. (1965). "Ibn Fadlan's account of the Rus," J.B. Bessinger Jr ve R.P. Creed *Franciplegius: Medieval and Linguistic Studies in Honour of Francis Peabody Magoun* içinde, London, Allen & Unwin, s. 69
317 Jones (2001), s. 183
318 A.g.y., ss. 187-89
319 A.g.y., s. 191
320 A.g.y., s. 195
321 A.g.y., s. 196
322 A.g.y., s. 198
323 A.g.y., s. 90
324 A.g.y., s. 269
325 A.g.y., s. 270
326 A.g.y., s. 273
327 A.g.y., s. 277
328 A.g.y., s. 292
329 A.g.y., ss. 295-96
330 A.g.y., ss. 295-99
331 Foote, P.G., ve D.M. Wilson (1970) *The Viking Achievement*, Sidgwick and Jackson, London, s. Xxii
332 Jones (2001), s. 298
333 A.g.y., s. 299
334 Diamond (2005), ss. 206-207
335 A.g.y., s. 208
336 A.g.y., s. 208
337 A.g.y., s. 209
338 A.g.y., s. 209
339 A.g.y., s. 209
340 A.g.y., s. 213
341 A.g.y., s. 236
342 A.g.y., ss. 275-76
343 A.g.y., s. 276
344 Jones (2001), s. 307
345 Pohl, F.J. (1967), *Prince Henry Sinclair. His Expedition to the New World in 1398*, Nimbus Publis, Nova Scotia
346 A.g.y., ss. 86-87
347 A.g.y, ss. 128-30
348 A.g.y., s. 10
349 A.g.y., s. 10
350 A.g.y., s. 1
351 www.users. zetnet.co.uk/ahamilton/sinclair.htm (3 Kasım 2006)
352 Thompson (1987), s. 92
353 A.g.y., ss. 97-98
354 A.g.y., ss. 98-99
355 A.g.y., s. 99
356 A.g.y., s. 100
357 A.g.y., s. 101
358 Wallace-Murphy ve Hopkins (2004), s. 173
359 A.g.y., s. 173
360 Diamond (2005), s. 187
361 A.g.y., s. 243
362 A.g.y., s. 235
363 A.g.y., ss. 240-49
364 A.g.y., s. 267
365 Bardarson, I. (ed. F. Jonsson) (1930), *Description of Greenland in the Fourteenth Century*, Copenhagen, Bergen
366 Thompson (1987), ss. 97-98
367 Diamond (2005), s. 270
368 A.g.y., s. 270
369 A.g.y., s. 270-71
370 Byrne, P. (2001), Templar Gold, Discovering the Ark of the Covenant, Symposium, Nevada City, CA, s. 378
371 Butler, A., ve J. Richie, *Rosslyn Revealed: A Library in Stone*, O Books, Ropley, s. 79
372 Gould (1886), cilt. I, s. 382
373 Lomas (2006), ss. 295-98
374 Gould (1886), cilt. I, s. 383
375 A.g.y., s. 383
376 A.g.y., s. 384
377 www.freemasonry.dept.shef.ac.uk/?q=seminars_stevenson. (2006)
378 Stevenson (1988), s. 25
379 A.g.y., s. 27
380 A.g.y., s. 27
381 A.g.y., s. 28
382 Calendar of State Papers relating to Scotland, 1581-3, 13 Cilt, HMSO,

London, 1910-59, alıntayan Stevenson (1988), s. 28
383 Calendar of State Papers relating to Scotland, 1581-3, 13 Cilt, HMSO, London, 1910-59, alıntayan Stevenson (1988), s. 28
384 Stevenson (1988), ss. 32-33
385 Grand Lodge of Antient Free and Accepted Masons of Scotland (1986), *Historical Sketch of the Grand Lodge of Antient Free and Accepted Masons of Scotland*, Grand Lodge, Edinburgh, ek 1
386 Somerville, J. (ed. Sir Walter Scott) (1815), *Memorie of the Somervilles; belń a history of the baronial house of Somerville*, Constable, Edinburgh
387 Gould (1886), cilt. I., s. 411
388 A.g.y., s. 412
389 A.g.y., ss. 411-12
390 Stevenson (1988), s. 167
391 A.g.y., s. 53
392 A.g.y., s. 47
393 A.g.y., s. 54
394 A.g.y., s. 54
395 A.g.y., s. 54
396 A.g.y., s. 54
397 Hay, R.A. (ed. J. Maidment) (1835), *Genealogie of the Sainteclaires of Rosslyn, Including the Chartulary of Rosslyn*, Stevenson, Edinburgh, s. 42
398 Gould (1886), cilt. I., ss. 398-410
399 Hibbert, C. (1968), *Charles I*, Weidenfield ve Nicholson, London, s. 26
400 Robinson, C.E. (1920), A History of England, 1485-1688, Methuen, London, s. 45
401 Preston, W. (1746), *Illustrations of Freemasonry*, William, T Wikie, London, s. 207;
402 Stevenson (1988), s. 48
403 Hamill, J., ve R. Gilbert (1998), *Freemasonry: A Celebration of the Craft*, Greenwich Editions, London, s. 22
404 Stevenson (1988), s. 49
405 A.g.y., s. 57
406 A.g.y., s. 54
407 A.g.y., s. 56
408 Stevenson (1988), s. 56
409 Lomas (2006), ss. 151-52
410 Stevenson (1988), s. 51
411 A.g.y., s. 62
412 www.dsl.ac.uk/dsl/ (5 Kasım 2006)
413 Stevenson (1988), s. 58
414 A.g.y., s. 63
415 A.g.y., ss. 67-72
416 A.g.y., s. 59
417 A.g.y., s. 60
418 A.g.y., s. 60
419 A.g.y., s. 64
420 Gould (1886), cilt. I, ss. 412-13
421 www.rosslynchapel.org.uk/his-tory/history-pt3.htm#1736 (Kasım 2006)
422 A.g.y.
423 A.g.y.
424 Thompson (1987), s. 133
425 Gould (1886), cilt. III, s. 48
426 www.Irish-freemasons. org/gl_history.htm (5 Kasım 2006)
427 Preston (1746), ss. 259-60
428 Gould (1886); cilt. III, s. 48
429 A.g.y., s. 49
430 A.g.y., s. 48
431 Gould (1886), cilt. II, s. 397
432 A.g.y., s. 410
433 Gould (1886), cilt. III, s. 116
434 Gould (1886), cilt. III, s. 49
435 A.g.y, s. 50
436 A.g.y., s. 49
437 A.g.y., s. 50
438 A.g.y., s. 51
439 www.rosslynchapel.org.uk/his-tory/history-pt3.htm#1736 (2006)
440 Gould (1886), cilt. III, s. 51
441 A.g.y., s. 51
442 Stevenson (1988), s. 60
443 Gould (1886), cilt. III., s. 51
444 A.g.y., s. 51
445 A.g.y., s. 51
446 A.g.y., s. 51
447 A.g.y., s. 52
448 A.g.y., s. 55
449 A.g.y, s. 55
450 A.g.y, s. 67

451 www.rosslynchapel.org.uk/his-tory/history-pt1.htm#1736 (Kasım 2006)
452 Lomas, R. ve C. Knight (1996), *The Hiram Key*, London, ss. 301-309
453 Lomas, R. (1994), özel günlük notları, yayımlanmamış
454 www.rosslynchapel.org.uk/his-tory/history-pt3.htm#1736 (Kasım 2006)
455 www.newadvent.org/cathen/0742 3a.htm (Kasım 2006)
456 http://sinclair.quarterman.org/who/seemly.html (Kasım 2006)
457 www.royal.gov.uk/output/page98 .asp (Kasım 2006)
458 www.royal.gov.uk/files/pdf/scottish.pdf (Kasım 2006)
459 www.newadvent.org/cathen/096 55c.htm (Kasım 2006)
460 www.royal.gov.uk/output/page98 .asp (Kasım 2006)
461 www.newadvent.org/cathen/0965 5c.htm (Kasım 2006)
462 www.bartleby.com/211/0708.html (Kasım 2006)
463 Http://194.203.40.17/output/page 580.asp (Kasım 2006)
464 www.scotlandpast.org/alexIII.cfm (Kasım 2006)
465 www.edinburgh.gov.uk/ (2006)
466 www.lordbothwell.co.uk/roslingen.html (Kasım 2006)
467 A.g.y.
468 *Concise Dictionary of National Biography* (1990), cilt. III, Oxford University Press, London, s. 2754
469 Wallace-Murphy ve Hopkins, s. 33
470 www.constitution.org/scot/arbroath.htm (5 Kasım 2006)
471 *Concise Dictionary of National Biography* (1990), cilt. III, Oxford University Press, London, s. 2756
472 Thompson (1987), s. 101
473 *Concise Dictionary of National Biography* (1990), cilt. III, Oxford University Press, London, s. 2754
474 www.thepeerage.com/p10829. htm (Kasım 2006)
475 www.rosslynchapel.org.uk/his-tory/history-pt3.htm#1523 (2006)
476 www.rosslynchapel.org.uk/his-tory/history-pt3.htm (Kasım 2006)
477 www.rosslynchapel.org.uk/his-tory/history-pt1.htm (Kasım 2006)
478 Thompson (1987), s. 109
479 Stevenson (1988), s. 54
480 Gould (1886), cilt. I., s. 383
481 Pohl (1967), ss. 7-8
482 A.g.y., s. 174
483 Thompson (1987), s. 100
484 Marsden (1994), ss. 7-8
485 Finlay, I. (1979) *Columba*, Victor Gollancz, London, s. 17
486 Eeles, F.C. (1934), "The Monymusk Reliquary or Brecbennoch of St. Columba," *Proceedings of the Scottish Society of Antiquities*, cilt. 69, s. 436
487 www.nms. ac.uk/mony-muskrellquary.aspx (Kasım 2006)
488 Hale (1976), s. 213
489 www.rampantscotland.com/ragman/blragman_index.htm (2006)
490 www.britannica.com/eb/article-9063869/Robert-I (Kasım 2006)
491 http://www.battlefieldstrust.com/resource-centre-medieval/battleview.asp?BattleFieldID?28 (2006)
492 http://www.newadvent.org/cathen/07423a.htm (2006)
493 Lomas, R. ve C. Knight (2001), *Uriel's Machine*, Fair Winds Press, Rockport MA, s. 233
494 Lomas, R. (2003), Freemasonry and the Birth of Modern Science, Fair Winds Press, Rockport MA, ss. 127
495 A.g.y., s. 132
496 Balgent ve Leigh (1989), ss. 158-59
497 Wallace-Murphy, T. Ve M. Hopkins (1999), *Rosslyn – Guardian of the Secrets of the Holy Grail*, Element, Shaftesbury, ss. XII-10
498 Wallace-Murphy ve Hopkins (2004), s. 200
499 Brown, D. (2003), *The Da Vinci Code*, Corgi, London, ss. 56465

500 Lomas ve Knight (1996), s. 324
501 Thompson (1987), s. 108
502 A.g.y., ss. 104-106
503 Concise Dictionary of National Biography (1990), s. 2756
504 Wallace-Murphy ve Hopkins (1999), ss. 12-14
505 Thompson (1987), s. 101
506 A.g.y., ss. 103-104
507 A.g.y., ss. 104-105
508 A.g.y., s. 105
509 A.g.y., s. 105
510 www.poemhunter.com/poem/the-argument/ (Kasım 2006)
511 Thompson (1987), s. 57.
512 *Orkneyinga Saga: The History of the Earls of Orkney* (1978) (çev. H. Palsson, P. Edwards), Penguin, ss. 84-85
513 A.g.y., ss. 89-90
514 A.g.y., s. 92
515 A.g.y., ss. 94-95
516 A.g.y., s. 96
517 MacDonald, I. (1993), *Saint Magnus*, Floris Books, Edinburgh, s. 11
518 A.g.y., s. 10
519 Thompson (1987), s. 57
520 www.cushnleent.force9.co.uk/collegiateChurches/index.htm (2006)
521 Stringer, K. (ed.) (1985), Essays on the Nobility of Medieval Scotland, John Donald, Edinburgh, ss. 231-2
522 Thompson. (1987), s. 110
523 A.g.y., s. 109
524 A.g.y., s. 110
525 www.scotsconnection.com/clan-crests/boyd.htm (Kasım 2006)
526 www.scotsconnection.com/clan-crests/boyd.htm (Kasım 2006)
527 Thompson (1987), s. 133
528 Kerr. A. (1877), "Rosslyn Castle: Its Buildings Past and Present," *Proceedings of the Edinburgh Society of Antiquaries*, 10 Aralık, s. 415
529 Lomas ve Knight (1997), s. 30
530 Lomas ve Knight (1996), s. 324
531 www.rosslynchapel.org.uk/history/history-pt2.htm (Kasım 2006)
532 Thompson (1987), ss. 108-109.
533 www.amphetameanies. co.uk/helen/currenttitles. (Kasım 2006)
534 A.g.y.
535 www.colourcountry.net/secretum/ (Kasım 2006)
536 Hay, G. (1993), *The Prose Works of Sir Gilbert Hay*, cilt. II, Scottish Text Society, Edinburgh, s. II.
537 Thompson (1987), s. 109
538 www.brittanica.com/eb/article-90 39634
539 Kerr (1877), s. 417
540 www.brittanica.com/eb/article-90 39634
541 A.g.y.
542 Lodge, D. (2003), *Consciousness and the Novel*, Penguin, London, ss. 96-97
543 A.g.y., s. 97
544 Smitch, C. Ve J. Ritchie (2006), "The Writings on the Walls," The Scotsman, Pazartesi, 22 Mayıs
545 A.g.y.
546 Butler ve Ritchie (2006), ss. 54-55
547 Pinker, S. (1994), *The Language Instinct*, Penguin, London, s. 15
548 Feynman, R. P. (1999), *The Pleasure of Finding Things Out*, Allen Lane, London, s. 15
549 A.g.y., s. 21
550 A.g.y., s. 103
551 Kaku, M. (2004), *Einstein's Cosmos*, Weidenfeld & Nicholson, pp. 22-23
552 www.classics.mit.edu/Aristotle/poetics. 1.1.html (Kasım 2006)
553 A.g.y.
554 Dutton, D. (2005), "Are There Seven Basic Plots?," Washington Post, 8 Mayıs
555 Booker, C. (2004), *The Seven Basic Plots – Why We Tell Stories*, Continuum, London, s. 2
556 A.g.y., s. 3
557 Lomas, R. (2005), *Turning The Hiram Key*, Fair Winds Press, Rockport MA, s. 181

558 Dawkins, R. (2006), *The God Delusion*, Bantam Press, London, s. 174
559 A.g.y., ss. 174-75
560 Dennett, D.C. (2006), *Breaking the Spell - Religion as a Natural Phenomenon*, Allen Lane, London, s. 262
561 A.g.,y., ss. 23-6
562 A.g.y., s. 257
563 Gimbutas, M. (2001), *The Language of the Goddess*, Thames and Hudson, London, s. 318
564 Edwards, B. (1987), Drawing on the Right Side of the Brain, Fontana/Collins, London, s. 38
565 A.g.y., s. 56
566 Lomas (2005), ss. 228-29
567 A.g.y., ss. 231-38
568 A.g.y., ss. 239-40
569 A.g.y., s. 239
570 Renfrew, C., ve P. Bahn (1998), *Archaeology, Theories, Methods and Practice*, Thames and Hudson, London, s. 535
571 A.g.y., s. 536
572 A.g.y., s. 536
573 A.g.y., s. 536
574 A.g.y., s. 537
575 A.g.y., s. 537
576 Wickham-Jones, C.R. (1997), *Scotland's First Settlers*, Historic Scotland, Edinburgh, s. 23
577 Popper, K. R. (1969), *Conjectures and Refutation: The Growth of Scientific Knowledge*, Routledge & Kegan Paul, London, ss. 52-55
578 Renfrew ve Bahn (1998), s. 383
579 Heath, R. (2007), *Alexander Thom – Cracking the Stone Age Code*, Bluestone Press, Cardigan.
580 Renfrew ve Bahn (1998), s. 42
581 Gimbutas (2001), s. Xix
582 A.g.y., s. 148
583 A.g.y., s. 239
584 A.g.y., s. 123
585 A.g.y., s. 144
586 Renfrew ve Bahn (1998), s. 157
587 Renfrew, C. (1973a) "Problems in the general correlation of archaeological and linguistic strata in prehistoric Greece: the model of autochthonous origin," içinde: R.A. Crossland ve A. Birchall (ed.), *Bronze Age Migrations in the Aegean*, Duckworth, London, s. 271
588 Mellaart, J. (1965), *Earliest Civilizations of the Near East*, Thames and Hudson, London, s. 77
589 A.g.y., s. 84
590 Gimbutas, M. (1999), *The Living Goddess*, University of California Press, Los Angeles, s. 11
591 A.g.y., s. 42
592 Mellaart, J. (1967) *Çatalhöyük*, Thames and Hudson, London, s. 28
593 www.catalhoyuk.com/archive_reports/1997/ar97_03.html
594 Gimbutas (1999), s. 16
595 A.g.y., s. 165
596 Lomas ve Knight (2001), s. 227
597 Gimbutas (1999), ss. 4-6
598 Gimbutas (2001), s. 99
599 A.g.y., ss. 151-58
600 A.g.y., s. 151
601 A.g.y., s. 163
602 Gimbutas (2001), s. 43
603 A.g.y., s. 45
604 Lomas ve Knight (2001), s. 173
605 Lomas (2005), ss. 217-20
606 Lomas ve Knight (2001), ss. 226-27
607 http://catal.arch.cam.ac.uk/catal/god-dess. html (Kasım 2006)
608 Hedges, J. W. (1992), *Tomb of the Eagles*, Tempus Reparatum, Oxford
609 Renfrew ve Bahn 1998, s. 157-62
610 Kenyon, K.M. (1957), *Digging Up Jericho*, Ernest Benn Ltd, London
611 Mellaart (1967)
612 Smith, A. (1999), *The Wealth of Nations*, Kitaplar I-III, Penguin, London
613 Childe, V.G. (1925), *The Dawn of European Civilisation*, Routledge, London, s. 6
614 Childe, V.G. (1958), "Retrospect," Antiquity, cilt. 32, s. 70

615 Childe, V.G. (1939), "The Orient and Europe," *American Journal of Archaeology*, cilt. 43, s. 10
616 Piggott, s. (1957), "The Radiocarbon Date from Durrington Walls," *Antiquity*, cilt. 31, s. 74
617 Baillie, M. (1999), *Exodus to Arthur*, Batsford, London, ss. 14-30
618 Renfrew, C. (1973), *Before Civilization*, Penguin, London, s. 83
619 A.g.y., s. 133
620 Jacobs, J. (1968), *The Economy of Cities*, Pelican, London, s. 27
621 Mellaart (1965), s. 83
622 A.g.y., s. 84
623 Renfrew ve Bahn (1998), s. 384
624 Hedges (1992)
625 Berrill, N.J. (1961), *Man's Emerging Mind*, Scientific Book Guild, London, s. 182
626 A.g.y., s. 183
627 A.g.y., s. 184
628 A.g.y., s. 185
629 Mellaart (1965), s. 78
630 Jacobs (1968), ss. 36-37
631 Renfrew ve Bahn (1998), s. 356
632 Jacobs (1968), ss. 28-29
633 A.g.y., s. 34
634 Renfrew, C. (1987), *Archaeology and Language*, Jonathan Cape, London, s. 56
635 Ammerman, A.J., ve L.L. Cavalli-Sforza (1979), "The Wave of Advance model for the spread of agriculture in Europe," *Transformations: Mathematical Approaches to Culture Change* içinde, Academic Press, London, ss. 201-202
636 Renfrew (1987), s. 86
637 Renfrew ve Bahn (1998), ss. 156-57
638 Hedges (1992), ss. 174-90
639 Smith (1999), s. 8
640 Renfrew (1973), s. 60
641 Kenyon, K. (1956), "Jericho and its setting in the Near Eastern history,"Antiquity, cilt. 30, ss. 184-97
642 Renfrew (1973), s. 61
643 A.g.y., s. 62
644 A.g.y., s. 68
645 Holmes, A. (1981), *Principles of Physical Geology*, üçüncü edisyon, Nelson, London, s. 30
646 Skinner, A. (1999), Analytical Introduction to the Wealth of Nations, Penguin Classics, London, s. 12
647 http://www.adamsmith.org/smith/tms/tms-p3-c5.html (2006)
648 Skinner (1999), s. 24
649 Smith (1999), s. 483
650 Schumpeter, J.A. (1954), *History of Economic Analysis*, Nelson, London, s. 185
651 Smith (1999), ss. 479-84
652 Skinner (1999), ss. 26-27
653 A:g.y., ss. 34-35
654 Gimbutas (1999), s. 3
655 Skyes, B. (2001), *The Seven Daughters of Eve*, Bantam, London, s. 165
656 Stringer, C., ve C. Gamble (1993), *In Search of the Neanderthals*, Thames ve Hudson, London, s. 26
657 Skyes (2001), s. 15
658 Cann, R. ve diğerleri. (1984), "Polymorphic sites and mechanisms of evolution in human mitochondrial DNA," Genetics, 106, ss. 479-99
659 Skyes (2001), s. 15
660 Cann, R., M. Stoneeking ve A. Wilson (1987), "Mitochondrial DNA and human evolution," *Nature*, 325, ss. 31-36
661 Henderson, M. (2002), "Scratches that Trace the Ascent of Man", *The Times*, Friday, 11 Ocak, s. 5
662 Skyes (2001), ss. 251-53
663 A.g.y., ss. 264-72
664 A.g.y., ss. 273-87
665 A.g.y., ss. 288-98
666 A.g.y., ss. 299-308
667 A.g.y., ss. 309-18
668 A.g.y., ss. 319-30
669 A.g.y., s. 330
670 Smith (1999), s. 483
671 A.g.y., s. 105

672 A.g.y., s. 481
673 Wilson, J.F., D.A. Weiss, M. Richards, M.G. Thomas, N. Bradman ve D.B. Goldstein (2001), "Genetic evidence for different male and female roles during cultural transitions in the British Isles," *PNAS*, 24 Nisan, 98. cilt, sayı. 9., ss. 5078-83
674 A.g.y.
675 A.g.y.
676 Renfrew, C. (2001), "From molecular genetics to archaeogenetics," *PNAS*, 24 Nisan, cilt. 98, sayı. 9, ss. 4830-32
677 A.g.y.
678 Hedges (1992)
679 Gimbutas (1999), s. 11
680 Jacobs (1968), s. 42
681 Mellaart (1965), s. 84
682 A.g.y., s. 92
683 Gimbutas (1999), s. 11
684 A.g.y., s. 16
685 A.g.y., s. 16
686 Kenyon (1957), s. 29
687 http://concise.brittannica.com/ebc/article-9043547/Jericho (2006)
688 Kenyon (1957), ss. 56-57
689 Mithen, (2003), *After the Ice*, Weidenfeld & Nicholson, London, s. 62
690 A.g.y., s. 27
691 Hedges (1992), ss. 174-90
692 A.g.y., s. 107
693 Berrill (1961), s. 194
694 Diamond, J., *Guns, Germs and Steel*, Vintage, London, ss. 123-24
695 Jacobs (1968), s. 35
696 Diamond (1999), s. 120
697 Jacobs (1968), s. 34
698 Gimbutas (1999), s. 48
699 Mellaart (1965), ss. 79-80
700 A.g.y., s. 98
701 Lomas ve Knight (2001), ss. 195-96
702 Gimbutas (1999), s. 50
703 Temple, R. (1991), He Who Saw Everything, Rider, London, s. İx
704 Lomas ve Knight (2001), ss. 75-78
705 A.g.y., ss. 190-201
706 Temple (1991), ss. X-xi
707 Diakonoff, I.M., ve N.B. Jankowska (1990), "An Elamite Gilgamesh Text from Argistihenele, Urartu," *Zeitschrift für Assyriologie*, cilt. 80, sayı. 1, ss. 102-20
708 Temple (1991), s. Xi
709 Lomas (2005), s. 65
710 Temple (1991), ss. Xiii-xiv
711 A.g.y., s. Xvii
712 Gimbutas (199), s. 28
713 Mellaart (1965), s. 94
714 Temple (1991), s. 2
715 Mellaart (1965), ss. 92-93
716 Gimbutas (1999), s. 12
717 Temple (1991), ss. 2-3
718 A.g.y., s. 5
719 A.g.y., s. 6
720 A.g.y., s. 7
721 A.g.y., ss. 9-10
722 A.g.y., s. 17
723 A.g.y., ss. 18- 19
724 A.g.y., s. 14
725 A.g.y., s. 11
726 A.g.y., s. 15
727 A.g.y., s. 17
728 A.g.y., s. 26
729 A.g.y., s. 30
730 A.g.y., s. 31
731 A.g.y., s. 32
732 A.g.y., s. 37
733 A.g.y., s. 37
734 G,mbutas (2001), s. 43
735 Temple (1991), s. 61
736 A.g.y., s. 62
737 A.g.y., s. 62
738 A.g.y., s. 64
739 A.g.y., s. 69
740 A.g.y., s. 69
741 A.g.y., s. 79
742 A.g.y., s. 101
743 A.g.y., s. 83
744 A.g.y., s. 88
745 A.g.y., s. 99
746 A.g.y., s. 101
747 A.g.y. s. 104
748 A.g.y., s. 115

749 A.g.y., s. 127
750 A.g.y., s. 130
751 A.g.y., s. 131
752 A.g.y., s. 131
753 A.g.y., ss. 2-3
754 Booker (2004), s. 601
755 A.g.y.
756 www.sacred-texts. com/ane/gelgdelu.htm (Kasım 2006)
757 Dennett (2006), s. 98
758 A.g.y., s. 112
759 Mellaart (1965), ss. 87-88
760 Kenyon (1957), s. 62
761 Temple (1991), ss. 114-15
762 A.g.y., s. 101
763 Lomas (2005), s. 152
764 Humphrey, N. (1996), *Soul Searching*, Vintage, London, s. 40
765 Temple (1991), s. 103
766 Thouless, R. (1971), *An Introduction to the Psychology of Religion*, Cambridge University Press, Cambridge, ss. 60-62
767 Newberg, A., E. D'aquili ve V. Rause (2002), *Why God Won't Go Away: Brain science and the biology of belief*, Ballantine, New York, s. 61
768 Dennett (2006), ss. 278-79
769 Bernand of Clairvaux (çev. C. Greenia) (1977), *The Works of Bernand of Clairvaux*, The Cistercian Fathers Series: sayı. 19, cilt. 7, Cistercian Publications, Kalamazoo, Mich., Tez III
770 Dennett (2006), s. 279
771 Lomas (2005), s. 41
772 http://www.brad.ac.uk/webofhiram/?section=ancient_accepted&page=29standrew.html (erişim tarihi 5 Kasım 2006)
773 http://www.brad.ac.uk/webofhiram/?section=ancient_accepted&page=29standrew.html (erişim tarihi 5 Kasım 2006)
774 www.brad.ac.uk/webofhiram/?section=royal_order_scotland&page=heredom.html (Kasım 2006)
775 www.brad.ac.uk/webofhiram/?section=royal_order_scotland&page=rosy_cross. html (Kasım 2006)
776 Lomas (2003), 12. Bölüm
777 Lomas ve Knight (1996), s. 325
778 Lomas (2005), s. 376
779 A.g.y., s. 217
780 A.g.y., s. 38
781 A.g.y., s. 39
782 www.dailygrail.com/node/1727 (Kasım 2006)
783 Dawkins (2006), ss. 18-19
784 Feynman (1999), s. 18
785 www.brad.ac.uk/webofhiram/?section=ancient_accepted&page=24princetab.html
786 www.brad.ac.uk/webofhiram/?section=ancient_accepted&page=24princetab.html
787 www.brad.ac.uk/webofhiram/?section=ancient_accepted&page=26princeofm.html
788 www.brad.ac.uk/webofhiram/?section=ancient_accepted&page=30knightkadosh.html

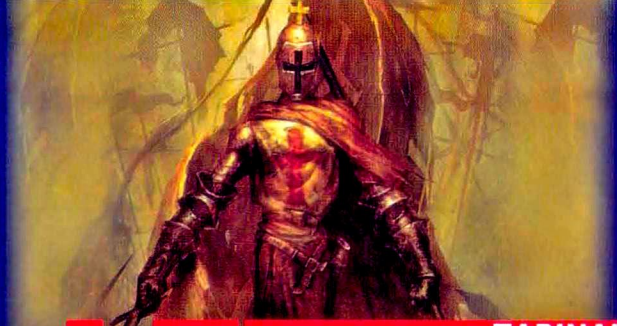

YTY
YURT
KİTAP-YAYIN

ROBERT LOMAS

TAPINAKÇILARIN GİZEMİ

**Süleyman Tapınağı'nın Muhafızları,
Kutsal Kase'nin Koruyucuları,
Tapınak Şövalyeleri'nin Öyküsü**

Tapınak Şövalyeleri hakkındaki gerçek,
"Da Vinci'nin Şifresi" *çılgınlığına gücünü veren*
romantik imgeden oldukça farklıdır.
İnsanların kafasındaki bu imge köklerini,
Sir Walter Scott'ın ***"Ivanhoe"*** *romanındaki*
Tapınak Şövalyesi karakterinde bulur.
Bu tarikatın sadece iki yüz yıl yaşadığı ve
yedi yüz yıl önce yok edildiği söylenmektedir.
Buna rağmen, Tapınakçılar insanların kafasında
hâlâ mistik ve gizemli bir örgüt olarak kalmaya
devam etmiş, baskıya uğrayan mazlumlar ya da
despot bir hükümetin çıkar için yok ettiği
saf idealistler olarak görülmüşlerdir.
Şehir efsanelerinde Tapınak Şövalyeleri'nin
çok değerli gizlere sahip oldukları, savaşta yenilmez
oldukları ve hazineleriyle beraber baskıdan kaçıp
Amerika'da koloniler kurdukları söylenir.
Günümüzde pek çok insan onların
hâlâ varolduğuna ve içinde yer aldıkları
Masonluğa yoğun etki ettiklerine inanıyor.

ISBN 978-975-9025-91-5

9 789759 025915